ACTA ACADEMIAE ABOENSIS, SER. A
HUMANIORA
HUMANISTISKA VETENSKAPER · SOCIALVETENSKAPER OCH JURIDIK · TEOLOGI

Vol. 50 nr 3

SKADESTÅNDSRÄTT

AV

HANS SAXÉN

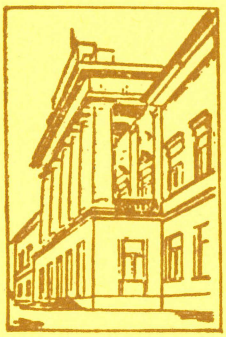

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1975

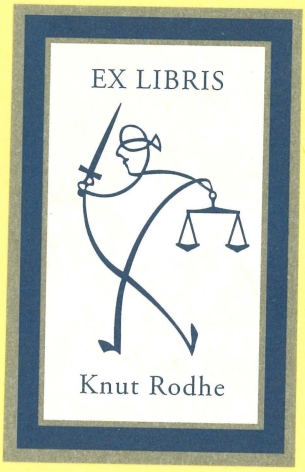
EX LIBRIS
Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f43a6

SKADESTÅNDSRÄTT

Till professor Knut Rodhe
med vänskap
H. Saxén

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS, SER. A
HUMANIORA
HUMANISTISKA VETENSKAPER · SOCIALVETENSKAPER OCH JURIDIK · TEOLOGI

Vol. 50 nr 3

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET
10 0078111 3

SKADESTÅNDSRÄTT

AV

HANS SAXÉN

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1975

Inlämnad 29. 5. 1974
Anmäld av Lars Erik Taxell

ISBN 951-648-146-9

Ekenäs 1975
Ekenäs Tryckeri Aktiebolag

TILL ULLA-BRITTA

Förord

Då jag beslöt mig för att skriva en bok om det utomkontraktuella skadeståndet i Finland var min avsikt att författa en lärobok. Under arbetets gång blev jag dock snart övertygad om att det finns ett behov av en något utförligare framställning. Hos oss existerar inte något allmänt verk om det utomkontraktuella skadeståndet. Både i *Y. J. Hakulinens* Velvoiteoikeus (Obligationsrätt, svensk upplaga 1962) och i *T. M. Kivimäki—Matti Ylöstalos* Suomen siviilioikeuden oppikirja (Lärobok i Finlands civilrätt, svensk upplaga 1961) har ett kapitel av sju ägnats skadeståndsrätten.

Min avsikt var egentligen inte att behandla det skadeståndsansvar som staten, kommuner och andra offentliga samfund har. Eftersom den proposition till skadeståndslag som Regeringen gav i november 1973 upptog bestämmelser om offentliga samfunds ansvar fann jag det dock påkallat att i all korthet beröra också detta ansvar.

För att kunna hålla bokens omfång inom rimliga gränser har det varit nödvändigt att utelämna närmare redogörelser för de olika åsikter som i respektive frågor anförts i litteraturen, oaktat en utförligare behandling mången gång hade varit påkallad. Syftet med hänvisningarna i bokens fina stycken och i noterna är därför ofta framför allt att visa på verk och artiklar, där frågan behandlats och där dessutom ytterligare litteraturhänvisningar står att finna.

Genomgående har i boken den skadelidande betecknats med S och den vars ansvar för skadan skall bestämmas med A. Avgörandena av vår Högsta domstol har inte angetts på vedertaget sätt (I för redogörelse och II för meddelande), eftersom fråga i de allra flesta fallen är om meddelanden. Under de senaste tjugo åren har redogörelserna varit i medeltal endast tre per år. Redogörelserna har i denna bok angetts med R, t. ex. HD 1962/R 2, och meddelandena endast med årtal och nummer, t. ex. HD 1962/26. För att omöjliggöra missförstånd har dock meddelandena angetts med M i de fall samma nummer finns som redogörelse, t. ex. HD 1965/M 3.

Jag riktar ett varmt tack till alla dem som under arbetets gång bistått mig med hjälp och upplysningar. Särskilt tackar jag professor *Lars Erik Taxell* för att han genomläst några kapitel i boken och i flera samtal gett mig relevanta synpunkter och värdefulla råd.

Jag tackar också Åbo Akademis Konsistorium, som intagit boken i sin Acta-serie.

Material som tillkommit efter juni 1974 har inte kunnat beaktas.

Åbo i november 1974

HANS SAXÉN

Innehållsförteckning

Kap. 1. Inledning 1

1. Skadestånd i kontraktuellt och utomkontraktuellt förhållande 1
2. Skadeståndslagen och dess tillämpningsområde 2
3. Skadeståndsreglernas syfte 4
4. Skadestånd och försäkring 4

AVDELNING 1. CULPAREGELN

Kap. 2. Culpa (vållande) såsom allmän förutsättning för ansvar . . 7

1. Culpabegreppet 7
2. Culpabedömningen, särskilt skaderiskens betydelse 9
3. Överträdelse av en föreskrift (norm) 15
4. Ordningsföreskrifter. Normens syfte 21
5. Beteende i strid med sedvänja 26
6. Variationer i aktsamhetskravet 29
7. Olika grader av vållande. Rättsstridighet 37
8. Underlåtelse 41
9. Bevisbördan 45
10. Motiven för culparegeln 47

Kap. 3. Kravet på orsakssamband 53

1. Allmänt 53
2. Bevisandet av orsakssambandet 56

AVDELNING 2. BEGRÄNSNINGAR AV CULPAANSVARET.

Kap. 4. Skadetypens inverkan på ansvaret 59

1. Allmänt 59
2. Personskada 64
3. Sakskada 69
4. Ren förmögenhetsskada 72
5. Tredje mans skada 77

Kap. 5. Ersättning för ideell skada 80

1. Allmänt 80
2. Ersättning för sveda och värk, lyte och bestående men 81

3. Ersättning för annat lidande 84
4. Ersättning vid sakskada 87
5. Ersättningens syfte 89

Kap. 6. Skada orsakad av barn, ungdom eller person med rubbad självverksamhet 91

1. Vårdnadshavarens ansvar 91
1.1. De ansvariga personerna 92
1.2. Skada orsakad med ett farligt föremål 94
1.3. Några andra skadefall 97
2. Barnets ansvar 98
2.1. Barnets tidigare subsidiära ansvar (SL 9:5) 98
2.2. Barnets primära ansvar 99
3. Skada orsakad av person med rubbad självverksamhet 104

Kap. 7. Den skadelidandes medvållande 107

1. Jämkningsregeln 107
2. Jämkning utan att culpa förelegat 110
3. Samtycke till skadan 111
4. Risktagande (samtycke till skaderisken) 112
5. Några olika slag av medvållande 116
6. Minskande och begränsande av skadan 122
7. Jämkningens storlek 124
8. Identifikation 127

Kap. 8. Adekvans (ansvar för oväntade, exceptionella, avlägsna följder) 133

1. Inledning 133
2. Huvudregeln. Den inträffade skadan bör ligga i farans riktning 134
3. Skadan beror på annan medverkande orsak 142
3.1. Skadan härrör av en särskild mottaglighet för skada 143
3.2. Medverkan av naturkrafter, övermäktiga händelser eller djur . . 146
3.3. Medverkan av annan för skadan ansvarig person 147
3.4. Medvållande av den skadelidande 152
3.5. Övriga fall 153

Kap. 9. Jämkning av skadeståndet 156

1. Lagstadganden om jämkning i speciella fall 156
2. Jämkning på grund av "annan omständighet" än medvållande 157
3. Den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 162
4. Jämkning då arbetstagare tillfogat skada i arbetet 165

Kap. 10. Skada uppkommen vid räddningsåtgärd 170

1. Nödvärn 170
2. Räddningsåtgärd av den skadelidande 171
3. Räddningsåtgärd av en utomstående räddare 173

AVDELNING 3. ANSVAR UTAN EGEN CULPA

Kap. 11. Arbetsgivarens principalansvar då hans egna arbetstagare vållat skada 177
1. Allmänt om arbetsgivarens ansvar 177
2. Ansvar i avtalsförhållande 180
3. Arbetstagaren bör ha vållat skadan 182
4. Vållandet bör ha skett "i arbetet" 183
5. Vilka arbetstagare gäller arbetsgivarens ansvar? 190
6. Skada tillfogad arbetskamrat 195
7. Arbetsgivarens regressrätt 196
8. Jämkning av arbetsgivarens ansvar 197

Kap. 12. Arbetsgivarens principalansvar då skadan vållats av en självständig medhjälpare 200
1. Gränsdragningen 200
2. Skada i avtalsförhållande 201
3. Allmänt om ansvaret i utomkontraktuellt förhållande 202
4. Medhjälparen har en likadan ställning som arbetsgivarens egna arbetstagare 204
5. Medhjälparen är försumlig i fråga om säkerhetsåtgärder till skydd för utomstående 206
6. Utlåning av arbetstagare 209

Kap. 13. Strikt ansvar 213
1. Allmänna synpunkter 213
2. Järnvägsdrift 217
3. Elektriska anläggningar 220
4. Luftfart 222
5. Atomansvarighetslagen 224
6. Skada orsakad av djur 225
7. Skada av fastighet 228
8. Vattenlagen 1:25 233
9. Strikt ansvar utan direkt stöd i lagstadgande 235

Kap. 14. Trafikförsäkringslagen 245
1. Lagens huvudprinciper 245
2. Skadan såsom en följd av motorfordonets användning i trafik . . . 247
3. Jämkning på grund av medvållande av den skadelidande 249
4. Personskada 253
5. Sakskada 253
6. Kollisionsfallen 256
7. Förarens personliga ansvar 259

AVDELNING 4. ANSVAR FÖR OFFENTLIGT SAMFUND

Kap. 15. Offentligt samfunds skadeståndsansvar 261
1. Ansvaret före SkL 261
2. Privaträttslig verksamhet 261
3. Myndighetsutövning 262

AVDELNING 5. SKADESTÅNDETS STORLEK OCH BERÄKNING

Kap. 16. Differensläran, bevisandet av skadan, ränta på skadeståndet 267

1. Inledning 267
2. Differensläran 268
3. Bevisandet av skadan 269
4. Ränta på skadeståndet 272

Kap. 17. Sakskada 276

1. Ersättande av sakens värde eller av reparationskostnaderna 276
2. Utebliven avkastning och övrig skada 281

Kap. 18. Personskada 285

1. Kostnader för vård och tillfrisknande 285
2. Begravningskostnader 287
3. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst 288
4. Ersättning för varaktig arbetsoförmögenhet (invaliditetsersättning) . . 290

Kap. 19. Förlust av försörjare 300

Kap. 20. Skadan ersätts av tredje person 308

1. Huvudregeln 308
2. Folkpension 309
3. Sjukförsäkring 310
4. Arbetstagares pension 310
5. Försäkring för olycksfall i arbete 311
6. Ersättning på grund av försäkringsavtal 312
7. Trafikförsäkring 318
8. Ersättning av arbetsgivare eller utomstående 319
9. Skadeståndets beräkning då det jämkas på grund av medvållande . . 321

Kap. 21. Det solidariska ansvaret 323

1. Huvudprinciperna för ansvaret 323
2. Regressrätten 325

Kap. 22. Konkurrerande skadeorsaker (skadan skulle i varje fall ha uppkommit) 328

1. Problemställningen 328
2. Huvudregeln om färdig skada (faktorerna F, E och EE) 330
3. Fara för skada (faktorerna F och G) 338
4. Annan orsak (faktorn G) verkar samtidigt 340
5. Solidariskt ansvar vid handlande i förening eller på grund av bevissvårigheter 342

Litteraturförteckning 347
Förkortningar 354
Skadeståndslagen 356
Avgöranden av HD 360
HD-avgöranden i Sverige 365
Sakregister 366

Kap. 1. Inledning

1. Skadestånd i kontraktuellt och utomkontraktuellt förhållande.

Denna bok gäller skadestånd i utomkontraktuellt, även kallat utomobligatoriskt eller deliktuellt förhållande (ulkokontrahdillinen, deliktinen suhde). Om däremot skadeorsakaren och den skadelidande då skadan inträffar står i avtalsförhållande till varandra så att skadan har samband med deras avtal, är avtalet och dess normer av central betydelse då skadeståndet skall fastställas[1]. *Taxell* använder här termen avtalsersättning. Vid skada i utomkontraktuellt förhållande ligger ansvarsgrunden i själva skadeorsakandet. Den huvudsakliga skillnaden betingas av att man i fråga om avtalsersättning vid sidan av (ibland i stället för) utomkontraktuella regler och principer har att beakta avtalets inverkan. Någon skarp gräns kan likväl inte dras mellan reglerna för avtalsersättning och för skadestånd i utomkontraktuellt förhållande[2]. Även om en domstol i sitt avgörande inte särskilt framhävt avtalet mellan parterna, behöver detta inte betyda att den ej tillmätt avtalet relevans.

Avtalet mellan parterna är av betydelse framför allt då man har att ta ställning till om part har varit oaktsam eller inte (culpabedömningen) eller om ansvar utan culpa (strikt ansvar) föreligger samt då fråga är om ansvaret för medhjälpare, ansvaret för exceptionell skada och bevisbördan. Härtill kommer att avtalet kan innehålla klausuler om skadeståndets omfattning, om kortare preskriptionstider osv. eller klausuler som skärper ansvaret, t. ex. garantiklausuler.

Det utomkontraktuella skadeståndet gäller — i motsats till avtalsersättningen — vanligen *person- eller sakskada,* inte *ren förmögenhetsskada,* dvs. skada utan samband med person- eller sakskada, se kap. 4.

I en del fall träder ett mellan parterna existerande avtal helt i bakgrunden så att

---

[1] *Taxell* s. 254 ff. Se även *Kivimäki—Ylöstalo* s. 455 ff.

[2] Se *Taxell* s. 258 och där anförda författare. Jfr *Forsman* s. 132 ff, som ansåg att någon principiell skillnad i fråga om ansvarsgrunden ej förelåg, eftersom ersättningsplikten i vartdera fallet föranleddes av ett rättsstridigt beteende.

person- eller sakskada som tillfogats avtalskontrahent ersätts enligt utomkontraktuella regler. Fråga är därvid ofta om kränkande av en biförpliktelse i avtalet.

Vid behandlingsskador, där en person åtagit sig att operera en annan person eller reparera en sak, torde ansvaret för person- resp. sakskada sålunda utformas ganska oberoende av avtalet[3]. Tillfogas en patient skada då han opereras på ett sjukhus, är ansvarsbedömningen i allmänhet likadan om patienten hämtats till sjukhuset efter avtal med sjukhuset eller medvetslös efter en trafikolycka. Då en passagerare skadas i transportmedel brukar transportavtalet vanligen åberopas endast så vitt gäller eventuella friskrivningsklausuler. Trafikförsäkringslagen likställer personskada som passagerare i motorfordon tillfogats med personskada som tillfogats utomstående. Då fråga är om personskada är sociala aspekter i båda fallen av betydelse.

Skulle vården av en sak vara ett centralt moment i avtalet och inte enbart en biförpliktelse däri, får avtalsrättsliga regler en mera dominerande roll.

Frågan om den skadelidande då han står i avtalsförhållande till skadeorsakaren har rätt att till stöd för sitt anspråk åberopa också utomkontraktuella regler, det s. k. konkurrensproblemet, skall inte behandlas här[4].

2. Skadeståndslagen och dess tillämpningsområde.

a. Det utomkontraktuella skadeståndsansvaret, varom hos oss bestämmelser förut ingick i strafflagen (SL) kap. 9, regleras numera i skadeståndslagen (SkL). Denna lag bygger på nordiskt samarbete. Hos oss utkom år 1958 ett kommittébetänkande angående skadeståndsansvar för stat och kommun (*KommBet 1958:14*) och år 1965 ett kommittébetänkande angående arbetsgivares, arbetstagares och barns ansvar (*KommBet 1965:A 4*). År 1970 publicerades lagberedningens förslag till skadeståndslag (*LagberSkL*), över vilket laggranskningsrådet år 1971 avgav sitt utlåtande jämte ett omformat lagförslag (*LaggrSkL*). År 1973 gav regeringen sin proposition till skadeståndslag (*PropSkL*), vilken efter smärre ändringar antogs av riksdagen och stadfästes 31. 5. 1974.

Sverige erhöll en motsvarande, rätt likalydande lag år 1972 (SvSkL), medan man i Norge har nöjt sig med att i "Lov om skadeerstatning i visse forhold" av år 1969 ge lagstadganden om arbetsgivares, arbetstagares, barns och föräldrars skadeståndsansvar, således det område som hos oss behandlades i *KommBet 1965:A 4*. I Danmark har tills vidare någon skadeståndslag inte stiftats.

b. I Sverige uttalas i motiven till SvSkL, att SvSkL:s allmänna bestämmelser "ligger i botten" och därför kan vara tillämpliga också *i kontraktsförhållande*[5]. Detta har fått uttryck i stadgandet i SvSkL 1:2, att bestämmelserna i SvSkL skall tillämpas, "om ej annat än särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden".

---

[3] *Bengtsson* s. 198.

[4] Se härom *Bengtsson* s. 184 ff, *Gomard*, Forholdet s. 40 ff.

[5] *PropSvSkL* s. 158, 236, 449.

Hos oss upptog *PropSkL* 1:1 en likartad bestämmelse. SkL skulle såsom sekundär och dispositiv komplettera skadeståndsreglerna i avtalsförhållanden[6]. I lagutskottet omformades emellertid lagrummet så, att det uttryckligen i SkL 1:1 förklaras, att SkL inte gäller "på avtal baserat ... skadeståndsansvar". En tillämpning av SkL på avtalsförhållanden är likväl inte helt utesluten. Lagutskottet motiverade nämligen sagda ändring med att man tydligt ville ange den avgränsning av lagens tillämpningsområde som avsetts i *PropSkL* och som även betonats av *LaggrSkL*, bl. a. *"lagens subsidiära natur* (kurs. här) i förhållande till ... avtalsrättsliga regler"[7]. I varje fall i sådana situationer, där avtalsförhållandet träder i bakgrunden, t. ex. beträffande biförpliktelser i avtal, torde bestämmelserna i SkL kunna tillämpas.

Är fråga om den egentliga avtalsprestationen ger ordalydelsen i SkL 1:1 dock vid handen att stadgandena i SkL, exempelvis jämkningsbestämmelserna i SkL 2:1 och 3:6, inte är tillämpliga. En annan sak är att tanken bakom jämkningsbestämmelsen i SkL 2:1 ger ökat stöd åt åsikten att man hos oss i avtalsrätten kan anse en allmän jämkningsregel existera i fråga om uppenbart oskäliga avtal.

SkL gäller inte "i annan lag stadgat skadeståndsansvar" (SkL 1:1). Denna bestämmelse avser självfallet inte att stadgandena i SkL ej alls kunde tillämpas på sådan skada, varom särskild lagstiftning finns, t. ex. på skada uppkommen i järnvägsdrift. Till den del ersättningsfrågan regleras i JvAnsvL är SkL inte tillämplig, exempelvis beträffande verkan av medvållande från den skadelidandes sida, men i övrigt kan SkL tillämpas. Detta vinner bekräftelse av att då det i JvAnsvL § 1 hänvisas till bestämmelserna i strafflagen kap. 9, så skall numera motsvarande bestämmelser i SkL tillämpas, se övergångsbestämmelsen i slutet av SkL. I *PropSkL* uttalas, att en revision av JvAnsvL, LuftfL 1923 och ElAnsvL därför inte varit nödvändig[8]. I samband med stiftandet av SkL har däremot de i olika lagar ingående bestämmelserna angående jämkning av arbetstagares ansvar, t. ex. i SjöL § 67 och SjömansL § 50, bragts i konformitet med stadgandet i SkL 4:1. Se även nedan 13.1.a.

Visserligen förklaras det i SkL:s förarbeten, att SkL inte gäller strikt skadeståndsansvar, men lagutskottets konstaterande att detta tydligt framgår av SkL 2:1 utvisar, att hinder inte möter att tillämpa en del av bestämmelserna i SkL på strikt ansvar, *PropSkL* s. 12, *LagutskBet* s. 2. Såframt särskilda lagregler inte gäller för det strikta ansvaret torde sålunda SkL kap. 4—6 kunna tillämpas också vid strikt ansvar.

c. Området för den utomkontraktuella skadeståndsrätten är så vidsträckt och förhållandena så skiftande, att allmängiltiga lagregler antingen är omöjliga att utforma eller också med nödtvång måste bli rätt vaga. Det var säkert mången som väntat sig att SkL skulle innehålla betydligt flera lagrum och en mycket utförligare reglering av rättsområdet än vad fallet är. Visserligen kommer SkL uppenbarligen att i en del avseenden rätt snart kompletteras, men till stor del måste det också i fortsättningen ankomma på praxis att närmare utforma skadeståndsrätten i konformitet med rättsut-

---

6 *PropSkL* s. 12.

7 *LagutskBet* s. 2.

8 *PropSkL* s. 27.

vecklingen i samhället[9]. SkL måste betraktas som en ramlag. Bestämmelserna i SkL får inte läggas till grund för e contrario-slutsatser[10].

SkL har indelats i kapitel med paragrafnumrering från 1 i varje kapitel, oaktat lagen ej innehåller flera än 28 paragrafer. Detta har skett för att man lätt skall kunna tillfoga nya lagrum och nya avsnitt.

Med hänsyn till det nyss anförda ägnas praxis rätt stort utrymme i denna bok. Självfallet kan de här anförda rättsfallen endast ge en viss uppfattning om praxis. I det följande anges i allmänhet om en dom tillkommit efter omröstning. Ibland ser man tydligt att minoriteten representerar en äldre uppfattning, ibland företräder den framtiden. Eftersom precisa lagbestämmelser vanligen saknas, intar rättspolitiska argument en framträdande plats i skadeståndsrätten.

3. Skadeståndsreglernas syfte.

Det huvudsakliga syftet med skadeståndsreglerna (skadeståndsinstitutet, skadeståndsrätten) är att ge den som lidit skada ersättning för skadan (*reparativt* syfte). Därigenom ökas tryggheten i samhället och hindras skadeorsakaren från att dra nytta av skadetillfogandet. I motsats till socialunderstöd influeras skadeståndet däremot i allmänhet inte av den skadelidandes *behov* av ersättning.

Vid sidan av nämnda reparativa funktion har skadeståndsreglerna en viss *preventiv* verkan och bidrar därigenom till att minska antalet skador i samhället. Emellanåt placeras ansvaret för skadan genom skadeståndsreglerna på en sådan person som antingen är i stånd att själv prestera ersättningen, t. ex. staten, eller som förutsätts *pulverisera* skadeståndsskyldigheten genom att helt eller delvis överflytta risken på flera andra personer, t. ex. genom försäkring eller genom att inbaka risken i priset på en vara[11].

4. Skadestånd och försäkring.

Skadeståndsinstitutet ger ingalunda den skadelidande ett fullgott skydd. Skadestånd utgår endast om någon annan förklarats ansvarig för skadan. En del typer av skada ersätts inte. Är den ansvarige medellös blir den skadelidande utan ersättning. Genom att samhället presterar ersättning åt den skadelidande, bl. a. genom sociala understöd och låga sjukhusavgifter, och genom att skadeståndet kompletteras med försäkring har en del av bristerna likväl kunnat avlägsnas. Särskilt samspelet mellan skadestånd och försäkring bör beaktas i skadeståndsrätten.

Försäkringen finns vanligen på den skadelidandes sida i form av person- eller objektsförsäkring, t. ex. liv-, olycksfalls-, brand-, stöld- och vagnsskadeförsäkring.

Täcker försäkringen åter den skadeståndsskyldiges ansvar talar man om en *ansvars-*

---

9 *PropSkL* s. 12.

10 *PropSvSkL* s. 446, 449, *Nordenson m. fl.* s. 78.

11 Se *Hellner*, SvJT 1967 s. 693 ff och Värderingar s. 302 ff, *Karlgren*, SvJT 1968 s. 695 ff, *Jörgensen* s. 25 ff, *Vinding Kruse* s. 27 ff, *Routamo* s. 17 ff.

försäkring (ansvarighetsförsäkring enligt FörsAvtL). En dylik försäkring ger den skadelidande ett sämre skydd, eftersom hans rätt till ersättning förutsätter att den till vars förmån försäkringen gäller befinns ansvarig för skadan. Ansvarsförsäkringen täcker inte skador uppkomna genom olycksfall (kausella skador). För att utfå ersättning ur försäkringen måste den skadelidande vanligen visa att skadeorsakaren varit oaktsam. Numera är det vanligt att en frivillig ansvarsförsäkring kombineras med andra former av försäkring i s. k. paketförsäkringar, t. ex. hemförsäkring eller företagsförsäkring. Likaså täcks skador ibland av gruppförsäkringar avtalade av arbetsmarknadsorganisationerna, t. ex. gruppolycksfallsförsäkringar.

De personer som drabbas hårdast av skador är oftast just sådana, vars ekonomi och förmåga att sköta sina affärer ligger under genomsnittet och som underlåtit att teckna försäkring[12]. Försäkring kan självfallet i lag göras obligatorisk. Såsom villkor för rätten att föranstalta offentlig nöjestillställning, vid vilken fara för person- eller sakskada kan åsamkas åskådare, funktionär eller utomstående, kan sålunda föreskrivas att ansvarsförsäkring tecknas, se F om offentliga nöjestillställningar 1968 § 6. Bördan av en obligatorisk försäkring drabbar ofta ett kollektiv. Det kan dock bereda svårigheter för lagstiftaren att föreskriva, vilka grupper av personer som det åligger att teckna ansvarsförsäkring.

Samhällets skyldighet att tillse att individens hälsa och arbetskraft bibehålls är påtaglig. Det är därför naturligt att vid *personskada* den skadelidande skyddas genom direkta understöd av samhället eller genom social- eller annan försäkring. Sedan gammalt har arbetstagare beretts skydd mot skador i yrket genom att arbetsgivarna ålagts att teckna olycksfallsförsäkring. Denna kompletteras numera av pensionsförsäkringen. Genom sjukförsäkringen bereder samhället ett minimiskydd vid personskador. I de nämnda fallen ges ersättningen ur försäkringen oberoende av om det finns någon annan som är ansvarig för skadan eller ej.

Även om man kan räkna med att detta skydd för personskada i form av ersättning ur socialförsäkringar utökas i framtiden, kommer det säkert inte på länge att täcka all personskada, varför skadeståndet kommer att ha kvar sin uppgift att komplettera socialförsäkringen[13]. Vid annan skada än personskada behöver man knappast räkna med att andra former av ersättning skall undanträngа skadeståndet. Ej heller en obligatorisk eller frivillig allriskförsäkring är ett realistiskt alternativ. Vår trafikförsäkringslag kan tjäna som exempel. Personskada ersätts i allmänhet ur trafikförsäkringen — också då någon för skadan ansvarig inte finns — men sakskada ersätts endast i vissa fall.

Före SkL inverkade existerande försäkringar endast i undantagsfall på skadeståndet. Enligt SkL tillåts däremot i flera fall parternas ekonomiska förhållanden och därmed även deras försäkringar att utöva inflytande på skadeståndets storlek, se SkL 2:2 och 3, 3:6, 4:1, 5:4 samt den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 mom. 2. Härom blir närmare fråga längre fram.

Den diskussion om skadestånd och försäkring som förts i olika länder har fått

---

[12] *Anttila,* SvJT 1969 s. 134.

[13] Se *Hellner,* JFT 1967 s. 164.

en viss slagsida genom att man ofta endast tagit sikte på personskada och genom att diskussionen starkt dominerats av problemen rörande ett bestämt slag av skada, nämligen trafikskadorna. Dessutom har skadeståndet kommit i en onödigt ofördelaktig dager jämfört med försäkringsersättningen genom att man brukat visa på de vådliga konsekvenserna för den skadelidande av reglerna om hans medvållande till skadan, utan att man ofta ens antytt att medvållandereglerna ingalunda är sakrosankta, utan mycket väl kan modifieras.

AVDELNING 1. CULPAREGELN

Kap. 2. Culpa (vållande) såsom allmän förutsättning för ansvar

1. Culpabegreppet.

a. I de flesta länder uppställs såsom förutsättning för utomkontraktuellt skadeståndsansvar ett generellt krav på culpa, vållande (tuottamus, Verschulden, Fahrlässigkeit, negligence, fault, la faute). Har den som orsakat en skada varit culpös anses han ha skadeståndsansvar (den s.k. *culparegeln*). Ansvaret förutsätter således dels vållande, dels ett orsakssamband mellan vållandet och skadan. I detta kapitel behandlas kravet på vållande, i kap. 3 kravet på orsakssamband.

Praxis i Finland har endast i ringa utsträckning varit benägen att utan stöd i skriven lag ålägga skadeståndsansvar utan culpa (strikt ansvar). Ersättning för skada uppkommen genom s.k. farlig verksamhet har sålunda vanligen utdömts endast då culpa funnits.

Vad innebär då kravet på culpa? Något enhetligt svar på frågan kan inte ges, endast vissa riktlinjer.

Ordet culpa har sin hemort i den rättsvetenskapliga litteraturen. I lagtext och praxis talar man oftast om att skadan vållats (se t.ex. SkL 2:1, IllKonkL § 1, TrFörsL § 8, 20, HyresL § 20, SjöL § 200) eller att skadan orsakats genom vårdslöshet, oaktsamhet (UpphL § 57), oskicklighet, ovarsamhet, oförsiktighet, fel eller försummelse (SkL 3:1, 4:1, SjöL § 118, 149) eller att skadan orsakats genom underlåtelse eller att någon haft skuld till skadan ("ollut syyllinen vahinkoon", t.ex. SjöL § 198). Alla dessa uttryck innebär att skadan *orsakats genom culpa* (*vållande*) eller, sagt på annat sätt, att *skadan vållats* av någon.

Har skadan orsakats avsiktligen talar man om *uppsåt* (dolus, tahallisuus). Vanligen låter man uttrycket culpa (vållande) i vidsträckt bemärkelse inkludera även ett dolöst beteende. I SkL 2:1 talas visserligen om den som "uppsåtligen eller av vållande förorsakar annan skada". I denna bok används likväl termerna "culpa" och "vållande"

(oaktsamhet) såsom synonyma och såsom omfattande även dolus-fallen. Om vållande inte föreligger talas här om *våda* (casus, *kasuell händelse*, tapaturma).

Se om begreppen för övrigt *Kivimäki—Ylöstalo* s. 457 f, *Taxell* s. 96 ff. I *LagberSkL* § 1 stadgades ansvar för den som uppsåtligen eller av vårdslöshet eller oaktsamhet orsakar skada. *Rodhe* s. 125 och Handboken § 29 använder termen vållande som ett vidsträckt begrepp omfattande både vårdslöshet (culpa) och uppsåt (dolus).

Då det i SvSkL 2:1 talas om att skadan vållats av vårdslöshet eller uppsåtligen, används termen "vålla" i en ovanlig betydelse, se *PropSvSkL* s. 453, 583, 629 och *Nordenson m. fl.* s. 89. *Karlgren* s. 96 talar om det tvetydiga begreppet vållande. Man har gett vållandet en neutral betydelse och lösgjort det från oaktsamhetskriteriet. Härigenom har man vunnit den fördelen att man obehindrat kunnat tala om att barn och personer med rubbad självverksamhet vållat skada. Bestämmelsen i SvSkL 3:1 om arbetsgivares principalansvar för skada som hans arbetstagare vållat gäller därigenom tydligt också de fall där arbetstagaren är ett barn eller en person med rubbad självverksamhet. I varje fall beträffande barn synes mig dock hos oss hinder inte möta att tala om vållande, se 6.2.2.

Vidare har man i SvSkL genom användande av ordet vålla velat ange, att kraven på kausalitet, adekvans och rättsstridighet bör vara uppfyllda. Eftersom skadeståndslagen är en ramlag är det likväl knappast nödvändigt att i lagen antyda, att en culpöst orsakad skada inte alltid ersätts. I stadgandet i vår SkL 2:1 om ansvar för den som av vållande orsakar skada kan f. ö. lika väl inläsas ett krav på adekvat orsakande som i bestämmelsen i SvSkL 2:1 om ansvar för den som av vårdslöshet vållar skada.

I *LaggrSkL* 1:1 stadgades, att på skadans ersättande tillämpas allmänna skadeståndsrättsliga principer. Denna bestämmelse upptog man visserligen inte i SkL, men det berodde på rädsla för att detta skulle innebära att man bleve fastlåst vid de allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser som var utbildade och följdes just vid tiden för lagens ikraftträdande, medan avsikten med SkL ju tvärtom är att rättsutvecklingen inte skall avstanna, utan en vidareutveckling ske genom praxis, se *PropSkL* s. 12 och ovan 1.2.

b. Culpa innebär att den för skadan ansvarige borde ha förhållit sig annorlunda än han gjort[1]. Ofta brukar man förklara att han inte betett sig som en förståndig man eller, för att använda *Ussings* uttryck, inte varit så aktsam som en "omhyggelig og fornuftig Mand" brukar vara i motsvarande situation[2]. Man brukar visa på den allom bekanta "bonus pater familias"-normen, på "the reasonable man"-standarden eller på bestämmelsen i BGB § 276 om den som "im Verkehr erforderliche Sorgfalt ausser acht lässt".

Liksom begreppet god tro är culpa en rättslig standard. Använder man måttstocken "en förståndig man" kunde man säga, att den ansvarige bort handla såsom en förståndig man handlar, eller snarare, eftersom också den förståndige begår fel, såsom en förståndig man handlar då han handlar förståndigt. Detta säger inte så mycket annat än att skadevållarens beteende inte är godtagbart; han har åsidosatt den aktsamhet man kräver i samhället.

Självfallet kan man uttrycka förhållandet så, att culpöst är ett sådant beteende som

---

1 Se *Taxell* s. 93, 95. Enligt *Hakulinen* s. 293 har skadevållaren inte iakttagit sådan omsorg och aktsamhet, som man kunnat kräva av honom och som hade lett till att skadan kunde ha undvikits.

2 *Ussing* s. 29. *Hakulinen* s. 295 talar om en förnuftig ansvarskännande person. I England brukar man ofta tala om "a reasonable man of ordinary prudence".

domstolen anser vara culpöst[3]. Häri ligger dock ett visst cirkelslut. Man har ju inte sagt något om hur domstolen dömer eller bör döma, hurudant dess ställningstagande till culpanormen är. Man har endast konstaterat, att det i allmänhet är domstolens uppfattning som i sista hand blir avgörande i en tvist, antingen direkt genom att saken dras under dess avgörande eller indirekt genom att parterna, förlikningsmännen, trafikförsäkringsnämnden etc. följer domstolens "mönsterbildande" ståndpunkt — alldeles såsom en underinstans vanligen följer den uppfattning överinstansen tidigare omfattat på det att part inte tvingas att dra ärendet under överinstansens prövning. Domstolarna har en sådan särställning, att det är motiverat att man använder dem som referenssubjekt då man har att utröna vad som är gällande rättsregel. Enligt *Strömholm* är gällande rättsregel en sats, som domstolar med användning av en bland domare godtagen argumentationsteknik uppställer med hjälp av en eller flera likaledes bland domare accepterade rättskällor[4].

Det anförda ger vid handen, att en närmare precisering av culpabegreppet är ofrånkomlig. Det är dock givet att domstolen vid culpabedömningen företar en rätt fri prövning och att generella regler är omöjliga att uppställa[5].

2. Culpabedömningen, särskilt skaderiskens betydelse.

a. Skadeståndsrättens culpabegrepp tar sikte på en skada, fråga är om ett skadecentrerat begrepp. Vållande innebär inte oaktsamhet i största allmänhet, utan oaktsamheten har avseende på en möjlig framtida skada. Förutsättning för skadeståndsansvaret är därför enligt culparegeln, att beteendet medfört en viss risk för att skada skall tillfogas *annan*. Den som utsätter enbart sig själv för fara kan kallas culpös, men endast i fråga om den skada han själv lidit (medvållande).

Utom en större eller mindre skaderisk synes det mig att vållande vanligen förutsätter att den person vars ansvar är i fråga *insett eller bort inse skaderisken*[6]. Av denna anledning är culpabedömningen sträng mot en fackman.

HD 1969/34: En lyftkransskötare hade såsom yrkesman på området bort inse, att han på grund av markens lutning hade bort använda stödfötter för kranen, varför han ansågs ansvarig för den skada som uppkom då kranen välte.

Om den som förklaras culpös har insett skaderisken kan han sägas ha varit "medvetet oaktsam", om han endast bort inse skaderisken har han varit "omedvetet oaktsam"[7].

---

[3] Se härom *Rodhe* s. 127 ff och Handboken § 29, *Agell* s. 69 ff. Jfr *Karlgren* s. 78, 83 f och Culpa s. 7 ff.

[4] *Strömholm*, SvJT 1969 s. 181 ff, 192 ff.

[5] *Ek* s. 128, *Routamo* s. 180.

[6] Se särskilt *Vinding Kruse* s. 88 f. *Oftinger* s. 129 talar om skadans förutsebarhet. *Jörgensen* s. 75 f framhåller att kravet på "farens kendelighed" är av betydelse huvudsakligen endast då möjlighet att avvärja skadan förelegat. Enligt *Savatier* nr 6, 165 är det mindre fråga om att skadeorsakaren bort inse skadan än om att han bort inse att han kränkt en existerande plikt att inte skada andra.

[7] Se *Vinding Kruse* s. 81. *Savatier* nr 163 talar om "faute volontaire" och "faute involontaire".

I det senare fallet är vållandet lindrigare. De båda formerna behöver dock inte, och kan inte heller skarpt åtskiljas, utan flyter in i varandra.

I praxis förkastas skadeståndskravet ibland med motivet att *den inträffade skadan* eller skadebringande händelsen varit oförutsebar, se t. ex. *HD 1955/128* (ennakolta arvaamaton tapahtuma). Det är likväl inte nödvändigt att den ansvarige bort inse faran för just den skada som inträffat, utan det är tillräckligt att han bort inse skaderisken överhuvudtaget[8]. Skadeorsakaren kan dömas ansvarig utan att han som en omtänksam man bort inse just den inträffade oväntade skadan, t. ex. att de av händelsen föranledda räddningsåtgärderna skulle leda till ytterligare skada. För det civilrättsliga ansvaret är det inte nödvändigt att skadeorsakaren alltid bort förutse ens den närmaste konkreta följden av beteendet[9]. Den som försummat sin övervakningsplikt kan sålunda dömas skadeståndsskyldig, oaktat han inte bort förutse just den skada som inträffat, t. ex. den skada hans treåriga dotter orsakat då han lämnat henne ett ögonblick utan uppsikt. En annan sak är, att det dock krävs ett *visst* samband mellan skadeorsakarens beteende och den inträffade skadan, se kap. 8. För att kunna dömas till straff för vållande av skada bör gärningsmannen däremot ha insett eller bort inse risken för den skada som inträffat, se 8.2 f.

Det är just i sådana fall där målet förts i straffprocessuell väg, oaktat fråga inte (mera) varit om straff, som man ser att domstolen förkastat ersättningskrav med motivet att den inträffade skadan varit oförutsebar. Detta var även förhållandet i nyss anförda *HD 1955/128*. Numera föreskrivs uttryckligen i RB 14:11, att då det i ett brottmål framgår att den i åtalet avsedda handlingen inte är ett brott, eller då av annan orsak straff ej ådöms, så kan handläggningen av ett i målet framställt privaträttsligt anspråk likväl fortsättas i den ordning som är stadgad för handläggning av tvistemål.

b. Då skaderisken skall utrönas är fråga om en sannolikhetsbedömning. Man bör generalisera det konkreta fallet och söka sluta sig till, vilken sannolikheten för skada är om ett stort antal handlingar av ifrågavarande slag företas[10].

Vid tillfogande av fysisk skada, se 4.2 och 4.3, är det i regel tillfyllest med en rätt ringa skaderisk. Den fysiska integriteten åtnjuter sedan gammalt ett starkt skydd. Detta gäller inte blott personskada, utan även sakskada. Skaderisken, sannolikheten för skada får likväl inte vara helt obetydlig. En massa beteenden medför en viss skaderisk, men det vore otänkbart att ålägga skadeståndsansvar i samtliga fall. Ett exempel må belysa detta.

A samtalar livligt med en annan person om diverse krigsminnen. För att illustrera sina bravader slår A ut med ena handen, varvid han träffar en främmande person S,

---

[8] *Vinding Kruse* s. 91, 218 f. *Karlgren* s. 64 förklarar att en "viss oklarhet gör sig dock gällande med hänsyn till frågan, *hur mycket* av skadan som skall vara omfattat av den handlandes culpa".

[9] Jfr *Hakulinen* s. 295, *Kämäräinen* s. 13 f. Enligt *KommBet 1965:A 4* s. 24 f förutsätter vållande, att en omtänksam man som känner ifrågavarande område kunnat förutse att handlingen eller försummelsen leder till den faktiska påföljd som uppkommit.

[10] *Ussing* s. 31.

som A ovetande ställt sig bakom A för att lyssna på samtalet. Sker detta på en gata i en stad bör A antagligen anses ha varit culpös, men förs samtalet ute på en enslig hed i Lappland föreligger knappast culpa.

Emellanåt borde skadeorsakaren ha beaktat att han utsatt personer med avvikande egenskaper för risk att skadas. Hos oss har vi exempel på att den som lämnat knallhattar så att barn kunnat komma över dem befunnits skadeståndsansvarig, se t. ex. *HD 1947/397* och *HD 1957/58*, nedan punkt c. I ett engelskt avgörande (1965) ansågs den som utförde reparationsarbeten på en trottoar skadeståndsskyldig då han inte placerat en barriär framför utgrävningen, utan endast utmärkt gropen med ett arbetsredskap (en jungfru). En blind fotgängare, som inte kunnat notera jungfrun med sin käpp, föll i utgrävningen och skadade sig[11]. Skulle skadan i de nämnda fallen ha drabbat en vuxen resp. en seende, hade ansvar knappast förelegat, se 2.6.c och 7.4.c.

I vissa fall har skadeorsakaren bort inse skaderisken, enär faran för ifrågavarande skadetyp genom massmedia blivit allmänt känd, t. ex. risken av en vätgasfylld förstamajballong. I en del situationer måste skaderisken anses vara uppenbar för envar, t. ex. att man i en porslinsaffär bör röra sig elegant och inte som en elefant.

Är fråga inte om en fysisk person- eller sakskada, krävs vanligen en mera påtaglig skaderisk. Detta framgår av kravet i SkL 5:1 på straffbar handling eller synnerligen vägande skäl, se härom närmare 4.4. Det är förståeligt att intressen som inte tidigare åtnjutit skydd, t. ex. vissa intressen gällande miljön, till en början erhåller skydd endast då mera uppenbar skaderisk föreligger.

c. Skulle risken för att skada skall inträffa visserligen vara rätt obetydlig, men skadan om den inträffar sannolikt vara allvarlig eller omfattande, har man att räkna med ett ökat krav på aktsamhet[12]. Detta gäller t. ex. risk för brand eller översvämning eller då livsfara eller risk för grov kroppsskada föreligger. Enligt ArbetsskyddsL § 27 och 33 skall sålunda särskild försiktighet iakttas vid elektriskt arbete samt vid hantering och förvaring av explosiva, eldfarliga, frätande och andra sådana farliga ämnen.

HD 1937/350: En arbetsledare hade gett en anställd laddare vissa säkerhetsföreskrifter, men underlåtit att övervaka att dessa iakttogs med påföljd att en sten vid sprängningen orsakat skada. Arbetsledaren ansågs jämte laddaren skadeståndsskyldig.

HD 1941/M 12: A köpte bensin i en butik och lämnade kärlet med tolv liter bensin för hemtransport åt en busschaufför utan att omtala för denne att kärlet innehöll bensin. Chaufförен placerade kärlet i bussens bakre, för rökare avsedda avdelning. Under färden läckte bensin ut, bensingasen antändes och en passagerare skadades. A ålades att ersätta skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att A inte hade vållat skadan).

HD 1947/397: En flottningsförman ansågs skadeståndsansvarig då han förvarat dynamitknallar i en olåst byggnad med påföljd att en 8-åring kommit över dem och vid en inträffad explosion förlorat synen på bägge ögonen.

---

11 *Fleming* s. 50.

12 Se även *Ingman*, JFT 1964 s. 642 f samt *Routamo*, DL 1970 s. 378 betr. ansvaret för vägar och broar. I England kräver man större omsorg vid "dangerous chattels", t. ex. gifter och laddade vapen, *Clerk* nr 754. I *NJA 1967* s. 164 ansågs, då arbetet utförts i och intill rinnande vatten, att risken för översvämning påkallat särskild omsorg.

HD 1957/58 (även nedan s. 150): Ett byggnadsföretag förvarade knallhattar i ett låst skjul. En 12-årig gosse tog sig in i skjulet genom en fönsterlucka, som var utan glas och blott delvis tillsluten med bräder, och tillgrep några av knallhattarna. En av dessa exploderade sedermera i hans hand med skada som påföljd. Företagets verkställande direktör ansågs ha vårdslöst övervakat förvaringen av knallhattarna, varför han ålades att utge (på grund av gossens beteende jämkad) ersättning för skadan (Omr. 4—1. Ett JR ansåg att direktören med hänsyn till gossens ålder inte var ansvarig).

HD 1947/385: Arbetsledaren A sände montören B till ett transformatortorn, beläget på 800 meters avstånd, för att koppla av strömmen och gav samtidigt B order att stanna kvar i tornet och koppla på strömmen då A gav tecken med armarna. Medan en annan montör S ännu befann sig uppe i en ledningsstolpe tyckte sig B se, att A gav det överenskomna tecknet, och kopplade på strömmen med påföljd att S fick en stöt och föll till marken och en tid därefter avled. Då A lämnat strömmens påkopplande beroende av en så osäker åtgärd som ett tecken med armarna, oaktat avståndet till B varit stort och sikten ej klar, och då B kopplat på strömmen utan att han varit förvissad om att arbetet verkligen slutförts, ålades A och B att solidariskt utge ersättning till S:s änka och barn. Skadeståndet jämkades dock, enär S i strid mot sina instruktioner inte hade använt säkerhetsbälte. — Underinstanserna hade ansett att olyckan berott på våda och förkastat käromålet. Faran för liv påkallade likväl höggradig aktsamhet.

HD 1938/R 34: S, som av Tammerfors stad hyrde en båtplats, fick motorstopp på väg till denna. Hans båt fördes av strömmen över en skyddsbom ned i Tammerforsen, varefter båten vältе och S drunknade. Hans anhöriga tilldömdes ersättning av staden, som försummat att tillse att bommen, som varit utplacerad för allmänhetens säkerhet, varit i tillbörligt skick. (Omr. 4—1. Ett JR ansåg att staden ej var ersättningspliktig, då den inte gjort sig skyldig till avtalsbrott).

d. Eftersom en viss skaderisk kan sägas ha förelegat närapå varje gång ett beteende har lett till skada, och det måste bero på omständigheterna in casu om skaderisken har varit så obetydlig att beteendet ej bör medföra ansvar, kan culpabedömningen inte ske enbart genom att man söker besvara frågan om skadeorsakaren hade bort inse att skaderisk förelegat. Oaktat en inte obetydlig skaderisk föreligger kan situationen vara sådan, att beteendet ej medför skadeståndsplikt. I mången industriverksamhet är skaderisken ofrånkomlig, likaså i trafiken. Vid culpabedömningen är frågan om skaderisken bort förutses visserligen av central betydelse, men därjämte har man att utröna om skadeorsakarens beteende trots skaderisken har varit godtagbart, eller om hans beteende å andra sidan bör förklaras för culpöst trots att skaderisken varit endast obetydlig. Då skadeståndsansvaret i en dom motiveras med att den inträffade skadan eller skaderisken varit förutsebar för skadevållaren, ingår i motivet således också ett (outtalat) konstaterande att *beteendet inte varit godtagbart.*

Med hänsyn till att det är förenat med besvär och kostnader att låta rättsskyddsmekanismen träda i kraft är det motiverat att den skadelidande får finna sig i en viss *toleransgräns*, under vilken han inte kan göra anspråk på rättsskydd[13].

Enligt *Jörgensen* s. 67 är det centrala i culpabegreppet, att beteendet avviker från ett erkänt handlingsmönster. *Andersen* s. 71 f uttalar, att avgörande vikt bör läggas vid om handlingen med hänsyn till aktsamhet eller försvarlighet objektivt sett i allt väsentligt tillfredsställer vad man i en situation av ifrågavarande slag fackligt, socialt, tekniskt och mänskligt finner det rimligt att kräva. Enligt *Oftinger* s. 123 är den person culpös som har avvikit från ett genomsnittsbeteende.

[13] Se *Taxe*ll s. 28.

Wrede s. 39 uttalade, att begreppet våda inte får tolkas så strängt att varje minsta grad av förbiseende vore att betrakta som vållande. Vår lag känner enligt Wrede inte begreppet culpa levissima, utan där en sådan utvisats anses våda föreligga.

Genom att hänvisa till bonus pater familias-standarden och andra motsvarande kriterier vill man ge riktlinjer för bedömningen, men det är givet att dessa måste bli tämligen vaga. Såframt uttryckliga föreskrifter om beteendet finns i lagar, reglementen etc. eller om sedvana kan påvisas rör man sig på säkrare mark, se nedan 2.3 och 2.4. Också lagbestämmelser är dock mången gång rätt allmänt hållna. Såsom exempel må nämnas bestämmelsen i UP § 21, att borgenär, som "i oträngt mål" (tarpeettomasti) har utverkat att gäldenärens egendom belagts med kvarstad eller skingringsförbud, bör ersätta den skada gäldenären därigenom tillfogats, se *HD 1936/M 38* och *HD 1939/61*.

Även den som följer en föreskrift kan naturligtvis göra sig skyldig till vållande. En bilförare får visserligen utgå från att alla andra trafikanter följer trafikreglerna, men om en annan trafikant beter sig ovanligt kan detta tyda på att skaderisk föreligger och leda till att av bilföraren krävs ökad aktsamhet med därav betingade åtgärder.

Vid culpabedömningen bör hänsyn tas till de praktiska och ekonomiska *möjligheterna att undvika* eller förhindra *skadan*. Ju större skaderisken är, desto mera krävs i fråga om förebyggande åtgärder. Efter en bedömning in casu måste t. ex. avgöras, i vilken utsträckning ett företag eller ett offentligt samfund bör offra medel på säkerhetsåtgärder. Stat och kommun kan ju ofta sägas äga nödiga resurser, men ändå kan det naturligtvis inte krävas av dem att varje skaderisk elimineras.

Också en obetydlig skaderisk kan leda till ansvar, om skadan kunnat undvikas med små ansträngningar och ringa kostnader[14]. I en katastrofsituation kan man inte kräva samma aktsamhet som under normala förhållanden.

HD 1942/76: S halkade vid midnattstid på en osandad trottoar utanför ett hus och bröt benet. Med hänsyn till tidpunkten och rådande väderleksförhållanden — på grund av nattfrost hade vattnet på gatan frusit och sedan täckts med nyfallen snö — ansågs husägaren och den person som det ålegat att sanda trottoaren inte skyldiga att ersätta skadan. — Det skulle ha krävts oskäliga ansträngningar och kostnader att sanda även nattetid.

HD 1939/328: Ett fartyg hade i en hamn blivit felaktigt lastat och därför kantrat. Hamnmästaren ansågs inte skyldig att ersätta skadan, enär han inte kunde anses skyldig att övervaka lastningen av varje fartyg i stadens hamn och det ej visats att han varit underkunnig om sagda felaktiga lastning.

Även om skadan kunnat undgås genom en rimlig säkerhetsanordning behöver vållande inte alltid föreligga. Så länge det inte är obligatoriskt för en bilförare att ha säkerhetsbälte i bilen kan föraren, då en passagerare i bilen skadats i en krock, inte enbart på den grund att bilen saknat säkerhetsbälte förklaras ansvarig för skadan, låt vara att det kunde visas att passageraren hade lidit betydligt mindre skada eller ingen alls om säkerhetsbälte funnits och använts.

Den plikt en avtalskontrahent har att vårda medkontrahentens egendom beror själv-

14 Se *Prosser* s. 148 f, *Savatier* nr 163 ff, *Vinding* Kruse s. 98.

fallet på avtalet, men skaderisken, möjligheten att skydda egendomen och omständigheterna i övrigt spelar en stor roll vid bedömningen av ansvaret[15].

Såframt en fortlöpande verksamhet, framför allt en som syftar till ekonomisk vinning, i och för sig är nyttig, men *skaderisken inte kan elimineras* trots att alla praktiskt realiserbara säkerhetsåtgärder vidtagits, är således flera alternativ tänkbara:

1. Verksamheten får inte alls utövas. På grund av skaderisken förbjuds (kanske straffbeläggs) den av samhället.

2. Verksamheten får utövas, men om skada inträffar anses dess utövare ha vållat skadan och döms att ersätta den (culpaansvar).

3. Verksamheten utövas och på grund av dess samhällsnytta, ringa skaderisk, omöjligheten att eliminera skaderisken osv. anses utövandet av verksamheten inte innebära culpa (ansvarsfrihet). Vid uppkommen skada föreligger kanske det oaktat i vissa fall enligt lag eller praxis ersättningsplikt (strikt ansvar).

Av det anförda framgår, att det i culpabedömningen också ingår en avvägning mellan skadeorsakarens och den skadelidandes intressen. Särskilt bör man beakta vikten av en viss rörelse- och handlingsfrihet (olika på olika livsområden). Med ett handlande som medför stor nytta följer dock ingalunda utan vidare rätt att sanktionsfritt skapa skaderisker för andra. Vållande är inte något statiskt, något en gång för alla givet, utan ett flexibelt begrepp. Vägtrafiken ställer sålunda helt andra aktsamhetskrav på vår än på föregående generation.

I Tyskland har man på senare tid ibland förklarat, att ett ingrepp i en eljest skyddad rättssfär kan såsom *socialadekvat* vara tillåtet, om ingreppet står i överensstämmelse med den i samhället gällande sociala ordningen, t. ex. vid konkurrens eller laglig strejk eller då obetydlig skada tillfogats i trängsel. Med beaktande av allmänt härskande uppfattning bör en avvägning ske mellan den ene personens handlingsfrihet och skyddet av den andres intressen. Se *Esser* s. 62, *Fikentscher* s. 562 ff, vilka dock kritiserar begreppet socialadekvans såsom alltför vagt. Det socialt riktiga är inte utan vidare identiskt med det rätta.

Också i England möter man tanken att culpa har att göra med beteendets "social adequacy", se t. ex. *Fleming* s. 24.

I ett danskt avgörande, *U 1946.459,* ansågs verkmästaren vid ett bygge inte ansvarig för att tomma cementpåsar funnits på byggplatsen och att en påse blåst mot en förbipasserande cyklist med påföljd att cykelns framskärm pressats mot hjulet och cyklisten störtat till marken och skadats. Se om avgörandet *Vinding Kruse* s. 152.

Det påstås emellanåt, att domstolen i sin culpabedömning kräver större aktsamhet än en omsorgsfull förståndig man utvisar och att detta beror på att den utför sin bedömning med skadan för ögonen: skada har inträffat och det tyder på culpa. Måhända ligger det en viss sanning häri, men mot detta påstående talar å andra sidan med styrka den omständigheten, att det för varje domstol är välbekant att culpösa beteenden i mycket stor utsträckning förekommer i samhället, men att endast en ringa bråkdel av dem leder till skada. Det är ofta andra faktorer än ifrågavarande (culpösa eller icke-culpösa) beteende som avgörande medverkat till skadans uppkomst.

---

15 *Bengtsson* s. 196.

e. Eftersom culpanormen innebär, att skadeorsakaren bort handla annorlunda, innefattar culpa ett visst *klander*[16]. Påståendet att beteendet varit klandervärt behöver däremot inte innebära en moralisk dom, ett etiskt ogillande[17]. Det vore ej riktigt att förklara att den som döms att utge ersättning på grund av culpa alltid vore föremål för rättsordningens etiska ogillande, men inte den som åläggs strikt ansvar. Sanktionen är ju i båda fallen densamma (skadestånd). *Strahl* uttalar betecknande: "På den moderna teknikens områden går det ej att betrakta allenast dem som culpösa som man kan med något fog moraliskt förebrå bristande anspänning av viljan"[18]. Även den mest försiktige är ibland oaktsam i trafiken. I en farlig fabriksdrift uppträder förr eller senare vårdslöshet som leder till skada. Även om skadeorsakaren varit så försiktig som det varit möjligt för honom kan han förklaras ha varit culpös. Den som av trötthet, glömska, dumhet, upphetsning osv. inte handlat som han bort, befinns i allmänhet ha varit culpös, ty i annat fall stode dörren öppen för rättsosäkerhet. För att fälla ett moraliskt omdöme borde man kunna utröna skadeorsakarens sinnelag, men för culpabedömningen är detta inte nödigt.

En objektivering av culpabegreppet har skett, se *Hellner* s. 88, *Friedmann* s. 163 ff, *Prosser* s. 17 ff. Enligt *Mazeaud—Tunc* I s. 511 har skadevållarens beteende inte varit socialt riktigt.

3. Överträdelse av en föreskrift (norm).

a. I allmänhet föreligger culpa då part brutit mot en föreskrift som anger hur han bör förhålla sig. Föreskriften står vanligen att finna antingen i lagar, förordningar och andra författningar eller i reglementen eller instruktioner eller i avtal som bort efterföljas. Domstolen nöjer sig vid culpabedömningen ofta med att hänvisa till sagda norm. Möjligen tillägger den att skadevållaren måste eller borde ha känt till föreskriften. Lagbestämmelser publicerade i Finlands författningssamling bör ju envar ta reda på, men också övriga tillämpliga normer bör vanligen vara bekanta, t. ex. med hänsyn till att de delgetts på arbetsplatsen eller upptagits i ett avtal.

Som exempel kan anföras, att i Lag om offentliga nöjestillställningar 1968 § 18 stadgas straff för den som bryter mot de föreskrifter beträffande tillställningens anordnande som getts med stöd av sagda lag. Då myndighet ger sitt tillstånd till att en "farlig" idrottstävling anordnas, kan den sålunda föreskriva att vissa säkerhetsåtgärder bör iakttas.

HD 1953/49: En kassörska i en bank hade genom förfalskning och försnillning orsakat banken skada. Bankens verkställande direktör och dess styrelseordförande ålades att ersätta banken skadan, ty genom att de under en lång tid handlat i strid mot banklagen och mot fastställda bestämmelser om bl. a. övervakning av personalen hade de möjliggjort kassörskans brott. Se det liknande *HD 1939/94*.

16 Enligt *Hakulinen* s. 291 och *Taxell* s. 93 är culpa ett klandervärt beteende, enligt *Larenz* I s. 306 "ein rechtlich missbilligtes Verhalten".

17 *Ek* s. 73, *Taxell* s. 93. Jfr *Esser* s. 69, som anför att skillnaden mellan rättsstridighet och skuld förflyktigas om skuldbegreppet inte kombineras med ett etiskt ogillande.

18 *Strahl*, Studier s. 442.

Vår grundläggande bestämmelse om skadestånd ingick före SkL i strafflagen 9:1: "Skada, som genom brott tillfogats någon, skall af den skyldige ersättas, ehvad brottet föröfvats uppsåtligen eller skett af vållande". Orsaken till att man intog skadeståndsbestämmelserna i strafflagen var, att man fann detta nödigt då man inte kunde åstadkomma en allmän civillag.

Skadestånd och straff stod i äldre tider i nära samband med varandra, se *Forsman* s. 6 ff, *Ek* s. 100 ff. Då hämnden ersattes med en förlikning som gick ut på presterande av en gottgörelse, hade denna gottgörelse, boten, särskilt då kränkning av liv, hälsa eller ära ägt rum, karaktären av en ersättning för den lidna skadan. I en del fall tillföll boten h. o. h. målsäganden. Boten skilde sig från det nutida straffet genom att skyldigheten att erlägga bot inte vilade på individuell skuld; delvis berodde detta på att det ursprungligen var gruppen (familjen, ätten, stammen) som ansågs ansvarig för den begångna oförrätten. Om gärningsmannen dog så övergick skyldigheten att betala boten till hans arvingar. Då flera personer var ansvariga för samma brottsliga handling och en av dem erlagt boten, var de övriga fria.

I och med att samhällets intressen började göra sig mera gällande trädde gärningsmannens skuld i förgrunden. Då boten delades mellan konungen, häradet och målsäganden inverkade skulden också på storleken av den målsäganden tillfallande boten. Ännu i 1734 års lag var straff och skadestånd inte tydligt åtskilda. 1734 års lag innehöll för övrigt endast spridda bestämmelser om skadestånd.

Av den omständigheten att skadan tillfogats genom brott framgick att man hade att göra med beteenden som inte godtogs i samhället. Lagöverträdaren hade bort handla på ett annat sätt. Man fäster sig vid att det i SL 9:1 inte föreskrevs att själva skadan bort vara vållad. Ej heller omnämndes skaderisken, utan tyngdpunkten låg vid att skadeorsakarens beteende varit att betrakta som ett (dolöst eller culpöst) brott. Detta kan förklaras med att det här, liksom vid överträdelser av andra uttryckliga normer, vanligen just varit skaderisken som betingat normens existens. I vissa straffstadganden framträder skaderisken sålunda tydligt, t. ex. då det i VägTrF § 5 föreskrivs att på väg inte får utsättas något som kan utgöra risk för eller störa andra vägtrafikanter.

b. Mycket ofta innehåller den överträdda föreskriften intet annat än en standard och överlämnar åt tillämparen att närmare precisera när culpa föreligger. Det är nämligen ofta ogörligt att formulera en norm, som både ger allmänhet och domare erforderlig vägledning och på samma gång är tillräckligt flexibel för att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Då en domstol tillämpar en generellt avfattad norm borde den i domen alltid närmare ange, i vilket avseende den anser att en överträdelse av normen föreligger. I motorfordonstrafikens barndom kunde man nöja sig med en allmän standardregel om att varje vägtrafikant hade att iaktta den omsorg och aktsamhet som omständigheterna påkallade till förekommande av skada. Detta uttalas även i VägTrL § 2 och VägTrF § 5. Vi har här en norm där skaderisken tydligt framhävs. I praktiken drar sig domstolarna dock för att i annat än alldeles klara fall, t. ex. då en bil kört mot ett föremål som synligt för alla befunnit sig på vägen, fälla till straff och utdöma skadestånd blott med åberopande av dessa generella stadganden. I regel hänvisas det i domen till någon detaljbestämmelse i VägTrF, som mera preciserat ger uttryck åt att beteendet är fel-

aktigt. Skaderisken framhävs inte i dessa detaljbestämmelser, men är underförstådd, t. ex. då förare förklaras skyldig att minska hastigheten då han närmar sig en korsning.

c. För att straff skall utdömas förutsätts vanligen att lagöverträdaren handlat uppsåtligt. Detta hindrar likväl inte att han, om hans beteende varit oaktsamt, kan åläggas skadeståndsansvar för fysisk person- eller sakskada som han tillfogat annan[19]. Vållande av ringa kroppsskada är sålunda inte straffbart, men medför utan tvivel skadeståndsansvar. Också vid straffbart vållande kan ersättningskravet behandlas i tvistemålsväg om straff ej yrkas i målet, se t. ex. *HD 1949/208.* Oaktat ett straffyrkande mot A förkastats, kan A i samma process åläggas att utge skadestånd, se RB 14:11. I *HD 1948/310* förkastades yrkandet att A skulle straffas för egenhandsrätt, men A ålades att ersätta värdet av den egendom han olovligen nyttjat.

HD 1948/337: A hade fällt åtta träd på sin granne S:s område. Eftersom det ej utretts att A handlat uppsåtligen, förkastades yrkandet på att A skulle straffas för åverkan, men A ålades att utge skadestånd till S, enär A med hänsyn till att gränsen varit röslagd bort känna till råns sträckning, och han således genom grovt vållande avverkat träden. (Omr. Ett JR förkastade åtalet och hänvisade S till att i tvistemålsväg söka ersättning). — Antagligen framhöll majoriteten att vållandet varit grovt för att därmed motivera att yrkandet på skadestånd upptogs i straffprocessuell väg. Se numera RB 14:11.

Målsäganden anses ha rätt att i en senare rättegång framställa skadeståndskrav grundat på ett brott, även utan att han eller domstolen i brottmålsprocessen gjort förbehåll om dylik rätt[20].

d. Föreligger culpa om skadeorsakaren visserligen har handlat mot en föreskrift som han känt till, men *inte* anser sig ha *haft anledning att räkna med skaderisken?* Svaret är vanligen jakande. Skadeorsakaren bör inse att den föreskrift som han överträtt i allmänhet finns till på grund av skaderisken. Han behöver ju inte ha förutsett just den skada som inträffat, utan det är tillräckligt att han bort inse faran för skada över huvud taget. Genom att bryta mot trafikreglerna ökar en bilförare ofta risken för att skada uppkommer genom andra trafikanters culpösa eller icke-culpösa beteende. En arbetsgivare som inte försett en maskin med föreskrivna säkerhetsanordningar fritas i allmänhet inte från ansvar på grund av att han varnat sina arbetstagare för faran. Arbetsgivaren måste räkna med en viss oaktsamhet hos arbetstagarna visavi maskinen, alldeles särskilt om dessa är minderåriga. Däremot behöver han inte räkna med att arbetstagarna börjar undersöka maskinen eller vidta andra extraordinära åtgärder med den[21].

I undantagsfall bör en skadeorsakare som handlat mot en föreskrift ej anses culpös. Framför allt är detta fallet då skadeorsakaren haft skäl att lita på att en *annan person komme att tillse att skaderisken avlägsnas.* Den som för ett arbete anlitar en självständig medhjälpare undgår sålunda i allmänhet ansvar för skada som är en följd av medhjälparens oaktsamhet, se kap. 12. Men också i en del andra situationer kan ansvarsfrihet nås genom en överföring av ansvaret. In casu måste avgöras när detta är fallet, när

---

19 Så redan *Forsman* s. 136. Se även *Hakulinen* s. 254 f.

20 Se Gunnar *Nybergh* i ett diskussionsreferat i JFT 1948 s. 276 ff, *Halttunen* s. 116 f.

21 *Agell* s. 190 ff.

åter ansvaret inte kan övervältras på den andre. *Prosser* uttalar sålunda, att "shifting responsibility" är uteslutet, om anledning funnits att befara, att den andre personen inte komme att utvisa nödig aktsamhet med allvarlig skada som påföljd[22].

HD 1937/M 49: Sjukhusläkaren A gav sköterskan B order om diatermibehandling av en patients förlamade fot utan att därvid omtala för B att foten var fullkomligt känslolös. Vid behandlingen, som gavs av en annan sköterska, kom för hög värme till användning med påföljd att foten erhöll brännskador. A ansågs ej ansvarig för skadan, enär han vid ordergivningen vetat, att B varit medveten om att patientens fot var känslolös.

I ett företag kan en överordnad anställd *delegera* sina övervakande uppgifter till en underlydande eller en utomstående person. Beroende på företagets art och omständighterna in casu befriar en dylik delegering den överordnade från personligt ansvar för skada som härrört av att sagda övervakningsuppgift försummats[23]. Då skyddsåtgärder som förutsätts i ArbetsskyddsL inte vidtagits kan den som företräder arbetsgivaren dömas till straff, se sagda lag § 49 mom. 4, och därmed även åläggas skadeståndsplikt.

HD 1940/335: Varvsarbetaren S snavade på arbetsplatsen över en oskyddad cirkelsåg med påföljd att han miste livet. Bergsrådet A ansågs såsom varvets (bolagets) verkställande direktör skadeståndsansvarig, enär han underlåtit att tillse att cirkelsågen försetts med ett ändamålsenligt skydd och han ej visat, att han delegerat denna sin skyldighet till någon annan som haft rätt att utöva bolaget tillkommande myndighet och befogenheter (Omr. 4—1).

HD 1953/139: Ett barn hade på ett bolags arbetsplats ur ett olåst skjul tillgripit knallhattar och orsakat skada med dem. Bolagets verkställande direktör ansågs inte ha tillräckligt omsorgsfullt övervakat hanteringen av sprängämnena på arbetsplatsen, varför han förklarades skyldig att ersätta skadan.

HD 1950/268: se s. 22.

Av styrelseledamöterna i ett bostadsaktiebolag kan man ej kräva att de genom återkommande inspektioner av fastighetens detaljer övertygar sig om att bolagets disponent och gårdskarl behörigen sköter sina uppgifter[24].

Handlandet mot normen kan bero på att den handlande litat på en uppgift eller upplysning, som senare visat sig vara felaktig. Om den handlande bort inse att uppgiften eller upplysningen varit otillförlitlig föreligger skadeståndsansvar. Okunnighet om gällande lagbestämmelser räddar inte från ansvar.

HD 1946/139: Tågkonduktören A gav order om förflyttning av tåget och underlät därvid att dra försorg om att tåget hölls innanför ett gränsmärke. Dess sista vagn kom att stå 16 meter utanför gränsmärket med påföljd att ett annat tåg körde på vagnen. A ansågs, jämte en växelkarl, ansvarig för de uppkomna skadorna. (Omr. 3—2. Minoriteten fritog A från ansvar, eftersom A före förflyttningen hade fått av växelkarlen ett felaktigt meddelande om var tågets sista vagn befann sig, och det inte kunde anses ha ålegat A att personligen förvissa sig om meddelandets riktighet).

HD 1935/413: A företog med motorcykel provkörning på en tävlingsbana två dagar före täv-

---

22 *Prosser* s. 176 f.

23 Se *Ingman*, SVYJ XVI s. 108 ff, *Riska* s. 64 ff.

24 *Riska* s. 74.

lingarna. Han körde med en hastighet som överskred den tillåtna med påföljd att han körde över ett barn. Oaktat de till tävlingsbanan utkommenderade poliserna inte hade förbjudit A att köra så hårt och han därför fått den uppfattningen, att det varit tillåtet att överskrida den lagstadgade maximihastigheten, ansågs han skyldig till dödsvållande.

Ej ens i fråga om självständiga medhjälpare har man alltid godtagit ett överflyttande av ansvaret, se kap. 12. Minoritetens ståndpunkt i följande rättsfall utvisar, att undantag är tänkbara även i sådana fall där ansvaret helt naturligt bärs av den anlitade självständige företagaren.

HD 1932/M 70: Taxipassageraren A hade genom att försäkra för taxiföraren att isen höll förmått denne att trots betänkligheter fortsätta färden över isen. Enär föraren ensam burit ansvar för framförandet av bilen, ansågs A ej skyldig att ersätta den skada som taxiägaren S tillfogats genom att bilen i Vasa stads hamn sjunkit genom isen till havsbottnen. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg A ersättningsskyldig, enär han beordrat föraren att köra över isen och denne gjort detta i förlitan på A:s försäkran att isen höll). — Här var taxiföraren en av A anlitad självständig företagare, men detta uteslöt inte att A med hänsyn till sin sakkunskap och omständigheterna i övrigt kunde tänkas ansvarig (jämte taxiföraren).

Då en arbetstagare, som ej är en självständig medhjälpare, utfört arbete under sin arbetsgivares uppsikt och ledning och därvid skapat en situation som är farlig för utomstående, bör det in casu prövas, om arbetstagaren till sin befrielse kan åberopa att arbetsgivaren bort avlägsna skaderisken. Då arbetstagaren A utför ett arbete åt arbetsgivaren B behöver skaderisken nämligen inte gälla B, utan den kan lika väl gälla utomstående. Om A åtagit sig gentemot B att reparera en söndrig hiss, men gjort det så vårdslöst att S skadas då han använder hissen, kan A dömas ansvarig för skadan. En annan sak är att jämkning av ansvaret numera sker enligt SkL 4:1.

HD 1950/362: Då S efter mörkrets inbrott vandrade på en allmänt begagnad stig föll han i en utgrävning, som A samma dag hade utfört på uppdrag av B. Då utgrävningen varken ingärdats eller utmärkts, dömdes A och B jämlikt SL 44:11 till straff och ålades att solidariskt utge (på grund av S:s medvållande jämkad) ersättning för S:s skada. — Hovrätten hade ansett att A ej var ansvarig, enär han handlat på uppdrag av B och inte utfört arbetet som självständig företagare. I regel vore detta resonemang riktigt, men avgörandet utvisar att det är möjligt att låta A drabbas av ansvar, om A bör inse såväl att skaderisk föreligger som att B troligen ej kommer att vidta säkerhetsåtgärder. Skaderiskens storlek måste härvid vara av betydelse.

Har en maskin el. dyl. godkänts vid vederbörlig inspektion är det inte givet, att den som sköter eller innehar maskinen fritas från ansvar ifall skada orsakas genom maskinen. Mycket beror på hur pass ingående inspektionen varit och om den just gått ut på en granskning i ifrågavarande avseende. Oaktat anmärkning inte gjorts vid en av myndigheterna företagen kontroll, t. ex. vid brandsyn, kan ansvar åläggas. Mången gång är ju kontrollen av myndigheten rätt ytlig och sker i form av stickprov. Kontrollens syfte kan enbart vara att väcka och aktivera den som utsätts för kontrollen, se t. ex. *HD 1972/97* (minoriteten), nedan s. 30.

En avtalskontrahent som inte presterat vad han åtagit sig i avtalet är endast om särskilda skäl talar därför ansvarig för person- eller sakskada, som tredje man drabbats av till följd av att prestationen uteblivit. För att en arbetstagare, som av vårdslöshet ej inom utsatt tid fått en säkerhetsanordning installerad, skall kunna anses ansvarig för

den personskada som drabbat tredje person på grund av att säkerhetsanordningen saknats, förutsätts att arbetstagaren vetat om att en särskild skaderisk, en "markerad fara för skada" förelegat[25].

HD 1945/195: Lotsen A hade fått i uppdrag att i Åbo skärgård placera ut nya remmare och flytta de av isen drivna till deras rätta platser. Arbetet skulle vara utfört den 4 maj kl. 8. A underlät att för sin förman omtala, att arbetet sagda dag var endast halvfärdigt. Till lotsen B hade A:s förman sänt meddelande om att remmarna komme att för året vara utlagda den 4 maj kl. 8. I förlitan på uppgiftens riktighet körde B på grund då han den 4 maj skulle lotsa ett fartyg in till Åbo. B konstaterades ha varit oaktsam. Eftersom A haft anledning att förutsätta, att meddelande om remmarna inte skulle sändas till lotsstationerna innan remmarna faktiskt var utplacerade, befanns A:s försummelse inte stå i sådant sammanhang till grundstötningen att A kunde anses ha vållat denna. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg A ansvarig, enär han vetat om att ett fartyg den 4 maj var på inkommande till Åbo och han bort inse att hans försummelse orsakat fara för fartyget). — Ett ansvar för A synes förutsätta att han känt till meddelandet till lotsstationerna.

e. I engelsk rätt gällde det tidigare för den skadelidande att kunna placera sitt skadeståndskrav i en viss "tort", t. ex. ärekränkning. Fråga var om processrättsligt grundade "forms of action", se framställningen hos *Bengtsson* s. 107 ff. Även om "torts" i allmänhet förutsatte culpa, byggde en del "torts" på grov culpa eller rent av på dolus, andra åter på strikt ansvar. Numera används ofta den "tort" som benämns "negligence". Härigenom har man fått en motsvarighet till övriga länders ansvar grundat på culpa.

I amerikansk rätt finns både den åsikten företrädd, att den som brutit mot en lagnorm ("a statutory duty") utan vidare är skadeståndsansvarig ("negligence per se"), såframt han inte kan visa en giltig ursäkt för att han ej följt normen, och den åsikten, att överträdelsen av normen blott är att betrakta som ett bevis på att culpa (negligence) föreligger, se *Jolowicz* s. 5, *Clerk* nr 1409—1416, *Prosser* s. 200 f, *Harper—James* s. 997 ff.

Nämnas må i detta sammanhang att "The American Law Institute" har sammanställt "Restatements of the Law of torts", där man försökt formulera regler och principer för "torts". Dessa regler är självfallet inte bindande för domstolarna — och praxis utvisar att "rekommendationerna" mången gång inte heller följs av dem, se *Prosser* s. 20 f.

f. Culpa föreligger vanligen inte om den handlande visserligen är eller bör vara medveten om föreskriftens (normens) existens, men varken vet eller enligt en objektiv bedömning bör veta, att normen gäller hans beteende. Med användande av en term, som hör hemma i avtalsrätten, kunde man säga att den handlande varit i god tro (dvs. varken ägt eller bort äga vetskap om ett visst betydelsefullt förhållande). Varje överträdelse av en föreskrift leder således inte till skadeståndsskyldighet.

Ett exempel må belysa det anförda. Enligt UpphL är det förbjudet att utan lov utge en översättning av en författares verk. Den som bryter mot denna norm drabbas av ansvar, men sanktionerna varierar. Om det olovliga utgivandet sker uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, är det straffbart och utgivaren är skadeståndsskyldig (UpphL § 56, 57). Om utgivaren däremot handlat varken uppsåtligen eller grovt vårdslöst och således inte kan straffas, men han ändå bort inse att det varit olovligt att utge översättningen (han har således varit culpös), drabbas han av skadeståndsansvar (UpphL § 57 mom. 2). Normen utvisar här, som så ofta annars, att skaderisk föreligger.

Har utgivandet slutligen skett utan vållande, har författaren endast rätt till ett skäligt

[25] *Bengtsson* s. 224.

vederlag för utnyttjandet (UpphL § 57 mom. 1, så även motsvarande bestämmelser i PatentL § 58 mom. 2 och VarumL § 38). Den som gett ut översättningen kan ha varit i god tro beträffande sin rätt att utge denna. Han har t. ex. förvärvat rätten att utge verket i tro att denna hans rätt också omfattar rätten att ugte verket i översättning. I sistnämnda fall är det följaktligen inte fråga om ett direkt skadestånd, utan snarare om att den som utger översättningen också måste utge sin obehöriga vinst.

Anmärkas må att den som inte känner till de upphovsrättsliga reglernas räckvidd (rättsvillfarelse) vanligen drabbas av skadeståndsansvar, t. ex. om han utfört en omarbetning av en annans verk och gett ut omarbetningen, enär han efter att ha rådfört sig med sakkunniga kommit till den slutsatsen att han skapat ett nytt självständigt verk, vilket likväl inte varit fallet.

Rt 1925 s. 712: En person ansågs ha handlat culpöst och dömdes att utge skadestånd då han reproducerat en amerikansk bild försedd med tecknet ©, oaktat han inte förstått betydelsen av sagda tecken.

Även om man i ett enskilt fall kommer till att skadeorsakaren varken känt eller bort känna till existensen av en föreskrift, kan hans beteende ha varit culpöst. Även om han inte kunnat eller bort observera anslaget "Rökning förbjuden", borde han kanske ändå ha insett risken för eldsvåda vid tobaksrökning på sagda plats.

I culpabedömningen är objektiva och subjektiva moment invävda i varandra. Standarden är objektiv, men med vissa subjektiva inslag, speciellt just då man frågar efter om skadeorsakaren bort inse skaderisken.

4. Ordningsföreskrifter. Normens syfte.

a. Förekomsten av en norm som uppställts i lag eller annan författning, i avtal, reglemente, instruktion etc. innebär vanligen, att skaderisk finns och att man för att undvika skadan bör bete sig såsom normen utvisar. I annat fall anses man ha vållat den inträffade skadan.

Regeln om skadeståndsansvar för den som handlat mot normen är, såsom nyss i punkt 3 anförts, inte undantagslös. Även om en norm överträtts behöver i det konkreta fallet någon beaktansvärd skaderisk inte ha förekommit. Detta gäller särskilt överträdelser av vad man kunde kalla *ordningsföreskrifter.*

Genom att kräva att envar bilförare bör ha körkort vill samhället skapa garantier för att den som framför bil besitter ett visst minimimått av körförmåga. Men en bilförare utan körkort, som invecklats i en bilkrock, är inte skadeståndspliktig om han framfört bilen med nödig aktsamhet.

I SL 44:1 stadgas straff för den (A) som lämnat ett laddat skjutvapen utan tillsyn. Om någon utan vetskap om att vapnet är laddat hanterar det så att ett skott brinner av med skada som följd, föreligger visserligen i allmänhet skadeståndsplikt för A, men denna kan inte grundas enbart på sagda bestämmelse. Ett skadeståndsansvar förutsätter att faran för skada varit sådan att A kan sägas ha vållat den.

Enahanda är situationen då en person straffas enligt SL 44:4 för att han utan laga rätt åt annan överlåter gift eller annat livsfarligt ämne. Har giftet sålts åt en

vuxen person, som åsamkat skada genom att missbruka giftet, kan säljaren i allmänhet inte anses ha vållat skadan. Säljer han däremot giftet till en minderårig, kan skadeståndsansvar föreligga för honom, om köparen missbrukar giftet. Har nämnvärd skaderisk ej existerat, bör säljaren kanske dock inte anses ha varit oaktsam.

HD 1956/86: På en arbetsplats där sprängningsarbeten utfördes anställde arbetsledaren A arbetaren B som laddare, oaktat B ej innehade lagstadgad kompetens. Genom oförsiktig sprängning, utförd av B och en annan person, orsakades skada. A dömdes till böter för nämnda förseelse, men ansågs inte ansvarig för skadan, eftersom B ägt så stor kännedom om utförande av sprängningar att han senare samma månad förklarats kompetent som laddare (och det inte hade ankommit på A att övervaka sprängningsarbetet).

HD 1950/144: Ett tåg körde under färden mot ett godståg. Lokföraren A straffades, enär han hade låtit tåget avgå från föregående station, oaktat han ej fått avgångssignal i vederbörlig ordning. Han frikändes likväl från ansvar för de skador som sammanstötningen hade gett upphov till, enär konduktören före avfärden muntligt meddelat honom att tåget hade fått avgångssignal.

HD 1950/268: En färjas ansvarige förare A anlitade en hjälpkarl B utan att inhämta tillstånd av sin förman. B vållade S skada genom att han tillät S att med sin bil köra för tidigt i land från färjan. A ansågs inte ansvarig för skadan, utan B ensam dömdes ersättningsskyldig. (Omr 3—2. Minoriteten ansåg även A ansvarig för skadan, enär A:s entreprenadavtal hade förutsatt att A inhämtat sin förmans tillstånd till att B anställdes). — Såframt B var en person med normal aktsamhet och hans uppgifter på färjan inte krävde speciell sakkunskap, särskild noggrannhet el. dyl. förelåg knappast culpa hos A.

HD 1928/203: A sålde hundra miniatyrgevärspatroner åt två gossar, av vilka den ene var 7 år, den andre några år äldre. Då sjuåringen följande dag hamrade på en av patronerna exploderade den, varvid han miste ögat. A ansågs inte ansvarig för skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg A ansvarig och betonade därvid, att A berett gossarna tillfälle att utan föräldrarnas vetskap och samtycke komma över patronerna). — Minoritetens åsikt förefaller riktigare.

NJA 1958 s. 550 (ND 1958 s. 274): I en affär hade en försäljare sålt blixtskott till en 10-åring, oaktat personer under 18 år ej varit berättigade till sådant inköp. Affärsinnehavaren ansågs ansvarig för den skada som åsamkats genom blixtskotten. Jfr *U 1952.600* (landsretsdom): En 11-åring hade köpt fyrverkeripjäser och skadats då han hanterade dem. Säljaren ansågs ej ansvarig för skadan, oaktat han ej haft rätt att sälja pjäserna till barn. Se även *Ussing* s. 27, *Vinding Kruse* s. 138 ff.

b. Den som brutit mot en norm bör inte heller drabbas av skyldighet att ersätta skador för vilkas skull normen inte uppställts, skador som *inte faller inom* den överträdda *normens syfte.* I en del fall har syftet med den norm som överträtts inte alls varit att bereda ersättning, i andra fall har syftet inte varit att bereda ersättning för en skada sådan som den inträffade.

Hakulinen s. 263 uttalar, att vid skyddsnormer, där ett beteende kriminaliserats enbart på grund av den fara som kan följa för skyddade intressen, bör skadan tillhöra kretsen av de rättskränkningar som man genom normen söker undvika. Se även *Ussing*, TfR 1947 s. 250 ff, *Agell* s. 168 f, *Nordenson m. fl.* s. 42 ff, *Jörgensen* s. 68, *Prosser* s. 190 ff. I England brukar man framhäva att skadeorsakaren bör ha en aktsamhetsplikt just mot den skadelidande.

Speciellt i Österrike och Tyskland har man på senare tid betonat "der Schutzzweck der Rechtsnorm" och vad man med en vidrigt lång term kallar "der Rechtswidrigkeitszusammenhang", se *Larenz* II s. 435 f, *Esser* s. 310 ff, 322 f. *Fikentscher* s. 255 föreslår i stället "normens räckvidd" såsom en adekvatare term.

Tyvärr bereder det svårigheter att bestämma om skadan varit sådan att normen

uppställts just för att skydda den skadelidandes intressen. Ofta är lagstiftarens avsikt omöjlig att empiriskt fastställa. Ett uttalande i det kommittébetänkande som legat till grund för riksdagsbehandlingen, eller i något annat förarbete till lagen, kan visserligen, men behöver — speciellt beträffande detaljfrågor — ingalunda ha godtagits av riksdagen.

Självfallet är det emellanåt helt tydligt vilket syfte den haft som uppställt normen, t. ex. då lagstiftarens intentioner direkt eller indirekt tagit sig uttryck i lagtexten eller då lagens förarbeten utvisar att lagrummets ordalydelse just valts i ett visst närmare angivet syfte eller då riksdagen debatterat frågan och direkt kan sägas ha tagit ställning till den. Ibland kan man lätt utröna, vilken personkrets en föreskrift är avsedd att värna, men det kan vara ogörligt att ange vilka intressen hos dessa personer som skall ges skydd eller huruvida stadgandet bör gälla också andra personer än dem som tillhör den närmast avsedda personkretsen.

För övrigt kan förhållandena under årens lopp ha helt förändrats med påföljd att lagrummet tolkas annorlunda nu än då det tillkom. Om den nya tolkningen inte strider mot ordalydelsen i lagen, har trots den ändrade uppfattningen en direkt ändring av lagen inte befunnits nödvändig.

Ännu svårare är det att fastställa syftet med en norm, som utbildats i sedvana eller praxis, utan att den fixerats i lag, avtal, reglemente etc.

HD 1950/102: S:s häst hade blivit överkörd av ett tåg. Majoriteten i HD (3 JR) ansåg järnvägen ansvarig för skadan, enär hästen kommit in på järnvägsområdet genom en grind som stått öppen till följd av att den varit mycket svår att stänga. (Minoriteten, 2 JR, ansåg järnvägen inte ansvarig på sagda grund, eftersom S:s betesmarker inte gränsat till järnvägsområdet och järnvägen inte enligt ExprL eller på annan grund haft stängselskyldighet gentemot S). — Enligt ExprL § 17 är järnvägens ägare skyldig att inrätta och underhålla stängsel som erfordras för att avhålla "andras kreatur" från järnvägens område. Oaktat bestämmelsen ingår i ExprL talar både dess ordalydelse och ratio legis för majoritetens uppfattning.

Våra domstolar brukar inte direkt uttala, att den överträdda normen ej avsett skydd mot ifrågavarande kränkning, utan de nöjer sig vanligen med att i allmänna ordalag förklara att grund för skadeståndsskyldighet inte föreligger.

HD 1939/334: Disponenten i ett bostadsaktiebolag underlät att meddela husets hyresgäster, att vattentillförseln sent en kväll avstängdes för utförande av vissa reparationer. Följande morgon öppnade hyresgästen B vattenkranen i sin lägenhet och glömde, då vattentillförseln fortfarande var avstängd, att tillsluta kranen. Sedan B avlägsnat sig från lägenheten och reparationsarbetet senare på dagen slutförts, strömmade vatten in i B:s lägenhet och trängde därifrån in i S:s lägenhet i våningen under och orsakade S skada. S yrkade på ersättning av bostadsaktiebolaget. Enär disponentens underlåtelse att meddela om avstängningen inte varit att betrakta såsom laga grund för skadeståndsskyldighet, förkastades S:s talan. — Bolagets skyldighet att meddela hyresgästerna om avstängningen existerade inte i syfte att förhindra dylika skador.

c. Det är särskilt vid vissa straffstadganden som frågan om normens syfte bereder svårigheter. Då ett beteende är straffsanktionerat föreligger visserligen i allmänhet skadeståndsskyldighet. Bestämmelsen i SL 9:1 om att den som genom brott tillfogat skada är skyldig att ersätta denna har lett till att man vanligen anser att då brott föreligger fråga är om ett intresse, som inte bara är straff-, utan även skadestånds-

sanktionerat. Med *Grönfors*[26] kan man likväl konstatera, att en hopkoppling av straff- och skadeståndsansvaret kan leda till egendomliga resultat. Det är därför inte givet att en förändring av de straffrättsliga reglernas räckvidd alltid bör medföra en motsvarande förändring av skadeståndsansvarets utsträckning. Man kan inte upprätthålla en regel om att vid brott en ovillkorlig rätt till ersättning föreligger. Ett straffbud kan ta sikte på att skydda helt andra intressen än de i det aktuella fallet kränkta[27]. Ett straffstadgande kan ha tillkommit just emedan lagstiftaren ansett, att ett skadeståndsansvar inte föreligger och ej heller bör föreligga, men att något slags sanktion från samhällets sida är erforderlig.

Då det i SkL 5:1 föreskrivs att vid straffbelagd handling också ren förmögenhetsskada ersätts, är det uppenbart att detta inte innebär att vid straffsanktionerat beteende skadeståndsplikt alltid skulle existera, se 4.4.

Den som döms till straff för egenhandsrätt enligt SL 16:14 kan självfallet åläggas ersättningsplikt, se t. ex. *HD 1958/11*: En person ålades att återbetala medel som han egenmäktigt innehållit såsom betalning för ett förfallet arvode. Likaså är den som döms till straff för konkursbrott enligt SL kap. 39 pliktig att ersätta den skada borgenärerna lidit. I praktiken förkastas ersättningskravet dock ofta, enär det inte utretts att skadan, vilken ju är en ren förmögenhetsskada, härrört just av konkursbrottet.

Syftet med en norm kan vara att värna inte bestämda enskilda intressen, utan endast allmänna samfundsintressen, t. ex. att säkra förvaltningsmaskineriets effektivitet. En regel som avser att skydda allmänheten, t. ex. ett trafikstadgande, tar likväl självfallet sikte också på enskilda intressen[28], vilket aktualiserar frågan om rätten till skadestånd för den enskilde som blivit kränkt.

Har den enskilde tillfogats en *person- eller sakskada* är det ofta alldeles uppenbart att överträdelsen, t. ex. av en trafikbestämmelse, är avsedd att ge honom rätt till skadestånd. Detta är också fallet vid överträdelse av bestämmelsen i ArbetsskyddsL § 40, att den som tillverkar, importerar, säljer, till annan överlåter eller såsom självständig företagare installerar maskin, redskap eller annan teknisk anordning bör tillse att denna är försedd med skyddsanordningar för sedvanligt begagnande.

Bestämmelserna i ArbetsskyddsL avser att skydda företagets anställda. Har en utomstående, som lovligen befunnit sig på en arbetsplats, drabbats av personskada till följd av försummade säkerhetsåtgärder, torde likväl också han ha rätt till ersättning av den försumlige (och därmed även av företaget, se kap. 11).

Enligt SL 44:10 straffas den som leder eller utför arbete å byggnad, bro, väg el. dyl.

---

[26] *Grönfors* s. 62.

[27] *Saxén*, JFT 1969 s. 166, *Karlgren* s. 32 f, 189 f. *Stoll* s. 130 uttalar med fog, att överträdelse av ett straffstadgande är ett dubiöst kriterium vid bestämmandet av skadeståndsansvaret. Se även *Walin*, NJM 1960 s.15.

[28] *Kivimäki—Ylöstalo* s. 459: en norm innehållande ett straffstadgande leder till skadeståndsansvar blott om normen uppställts för skyddande av privatintressen. *Aura*, LM 1960 s. 177 anför, att syftet med den bestämmelse som en tjänsteman överträtt inte behöver ha varit att ge omedelbart skydd för medborgarnas privata intressen. Se även *Karlgren* s. 33, 107, *Vinding Kruse* s. 137, 356 ff, *Jolowicz* s. 6 f.

och underlåter att vidta nödiga försiktighetsåtgärder till förekommande av fara för människor eller som bygger så att sådan fara uppkommer. Här är en skadeståndsplikt förenlig med normens syfte.

Åbo hovrätt 17. 8. 1971 nr 916: Då en midsommarstång skulle resas på Åland föll stången omkull, varvid dess topp träffade en personbil tillhörig en åskådare. Eftersom den s. k. stångkaptenen inte hade tillsett att allmänheten avlägsnat sig från farozonen, dömdes han till straff jämlikt SL 44:10 och ålades att ersätta den skada bilen tillfogats. — Se även *HD 1954/27*, nedan s. 116, och *HD 1950/362* (SL 44:11), ovan s. 19.

Varje person- eller sakskada faller dock inte inom normens syfte.

HD 1947/103: S och B hade för en natt tagit in på A:s resandehem och placerats i samma rum. Under natten blev S bestulen av B. Resandehemmets personal hade underlåtit att tillse att B lämnat föreskrivna personuppgifter om sig. Enär B hade försvunnit och inte kunde gripas, yrkade S på skadestånd av A. Hans talan förkastades likväl, enär det inte ansågs utrett att resandehemmets personal gjort sig skyldig till sådan oaktsamhet, att skadeståndsansvar för A förelegat. — Skyldigheten för resandehem att fordra personuppgifter av gästerna syftar inte till att tillvarata dessas rätt till skadestånd. Dessutom kunde A ha hävdat i målet, att S sannolikt hade drabbats av samma skada även om personuppgifterna avkrävts B, och att orsakssamband sålunda ej förelegat mellan underlåtelsen och skadan, se 3.2.

I SvSkL 5:7 stadgas att skada som vållats genom underlåtelse att avslöja brott ej ersätts. Detta stadgande får ej förleda till antagandet att skada i övriga straffsanktionerade fall alltid ersätts i Sverige. Vår SkL upptar inte någon motsvarande bestämmelse. Uppenbart är att den som hos oss straffas för underlåtelse att meddela om förestående brott (SL 16:19) inte bör dömas att ersätta den skada som uppkommer om brottet begås.

Enligt SL 16:11 är det straffbart om den, som det åligger att bevaka fånge, släpper fången lös eller vållar hans rymning. Syftet med stadgandet är bl. a. att fången inte bör ges möjlighet att hindra eller försvåra utredningen av brottet eller verkställigheten av det kommande straffet. Om fången under sin rymningsfärd stjäl eller eljest tillfogar annan skada, har vi däremot att göra med en skada, som stadgandet i SL 16:11 inte tar sikte på.

Härmed kan jämföras

HD 1948/363: A hade i tjänsteutövning stängt in två anhållna bröder, av vilka den yngre var under femton år, i ett förvaringsrum för häktade och i strid mot reglementet överlåtit åt dem själva att sköta om den brasa som uppgjorts i rummet. I oförstånd stängde bröderna ugnsspjällen för tidigt och dog på natten i osförgiftning. A dömdes till straff för tjänstefel och två dödsvållanden samt ålades att ersätta obduktionskostnaderna. — Föreskriften att de anhållna inte fick anförtros eldningen hade uppenbarligen avsett att bereda skydd också mot skada av ifrågavarande slag.

Har den enskilde inte tillfogats person- eller sakskada, utan *ren förmögenhetsskada*, är en rätt till skadestånd för honom mera tvivelaktig. Avgörandet bör ske in casu.

Håller A utan tillstånd sin affär öppen efter lagstadgad stängningstid tillfogar han vanligen sina konkurrenter viss skada genom att beröva dem en del av deras kunder. Oaktat A döms till straff för olovligt öppethållande, utgår inte något skadestånd till konkurrenterna. Däremot är A skadeståndsskyldig om han överträtt bestämmelserna i IllKonkL, eftersom IllKonkL just avser skydd för konkurrenterna, se IllKonkL § 1, 16.

Om A utan tillstånd av myndigheterna idkar yrkesmässig motorfordonstrafik på en viss vägsträcka, skadar han otvivelaktigt S, som har tillstånd att på sträckan idka yrkesmässig trafik. Vanligen brukar A dömas till straff och åläggas att till staten förverka den nytta brottet medfört för honom. Man frågar sig likväl om A kunde åläggas att utge skadestånd till S. Till den del skadeståndsskyldighet existerar för A bör något förverkande av nyttan till staten givetvis inte komma i fråga.

Syftet med tillståndet är visserligen också att bereda skydd för övriga trafikanter på rutten, men vanligen har dessa ingen laglig rätt att motsätta sig att annan beviljas tillstånd att idka trafik på samma rutt. A skulle kanske ha erhållit tillstånd om han i laga ordning hade anhållit därom. Skulle S ha beviljats ensamrätt att idka trafik på rutten, vilket sällan torde vara fallet, vore en ersättningsplikt motiverad.

HD 1938/R 42: S hade rätt att idka yrkesmässig biltrafik på en viss rutt. S ansågs inte ha rätt till skadestånd av A, som utan tillstånd av myndigheterna idkade trafik på samma rutt, enär den S beviljade rätten inte inneburit ensamrätt för honom. Jfr. *HD 1935/123*, där ersättning utdömdes.

HD 1973/84: I enlighet med de av stadsfullmäktige godkända reglementena för vattenledning och kloakanläggningar hade A beviljats entreprenadrättigheter i staden. A ansågs inte ha rätt till ersättning av staden för den skada han tillfogats genom att också sådana företagare (B) tillåtits att i staden utföra vattenlednings- och kloakarbeten, som inte beviljats entreprenadrättigheter i enlighet med nämnda reglementen. — Det är uppenbart att syftet med sagda reglementen inte är att ge A rätt till skadestånd av staden eller av B.

5. Beteende i strid med sedvänja.

a. Då man skall bestämma om culpa föreligger eller inte har man att beakta inte blott existerande skrivna normer, utan även sedvänjor och prejudikat. Ett skadebringande beteende är ofta att anse som culpöst till följd av att det ej är sedvanligt, dvs. sådant som allmänt iakttas i samhället. I synnerhet är detta fallet då skadeorsakarens verksamhet faller inom en viss bransch och skadan beror på att han inte följt kutymen i branschen, t. ex. inte vidtagit sedvanliga säkerhetsåtgärder. Detta gäller exempelvis industriföretag, yrkesutövare och arrangörer av idrottstävlingar. I likhet med uttryckliga föreskrifter i lag, avtal, reglementen etc. betingas sedvänjan vanligen just av skaderisken. Har person- eller sakskada tillfogats i avtalsförhållande beror ansvaret ofta just på att sedvanlig aktsamhet inte iakttagits[29].

En lokalinnehavares ansvar mot allmänheten för försummelse att hålla lokalen i ofarligt skick beror i hög grad på om bristfälligheten innebär avvikelse från den normala standarden i liknande lokaler ävensom på den omfattning i vilken besök är att vänta[30].

HD 1971/38: Då S såsom kund i A:s väskaffär närmare tittat på en väska och skulle placera den tillbaka på hyllan, vilken var belägen nära en delvis oskyddad trappnedgång till källarvåningen, föll S utför trapporna och skadade sig. A ansågs ansvarig, enär hon idkat affärsverksamhet i en butik avsedd för allmänheten och underlåtit att i nödig mån tillse att kunderna kunde

[29] *Jörgensen* s. 64 f. Se även *Hakulinen* s. 295, *Vinding Kruse* s. 143 f, *Prosser* s. 166 ff.
[30] *Bengtsson* s. 223.

röra sig tryggt i affären även då deras uppmärksamhet var koncentrerad på varorna. Skadeståndet jämkades likväl ända ned till 1/4, eftersom S då hon tog väskan från hyllan måste ha observerat trappnedgången. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg liksom underinstanserna att A ej var ansvarig, enär trappnedgången i och för sig inte kunde anses ha varit farligare än andra motsvarande konstruktioner och platsen hade varit tillräckligt upplyst). — Se även *HD 1971/83*, minoritetens motiv, samt Pirkko-Liisa *Aros* kommentar, DL 1971 rf s. 83 ff.

b. Omvänt kan man inte hävda, att den som handlar på ett sätt som är sedvanligt alltid skulle undgå skadeståndsansvar. Även om det på sina håll är sedvanligt att föräldrar låter sina små barn cykla i trafiken på körbanan, fritar detta inte dem från ansvar för skada som barnet därigenom orsakar annan. Culpabegreppet är inte ett sociologiskt begrepp, utan ett normativt; sedvänjan kan åsidosättas av domstolen.

I de sällsynta fall skadegöraren har handlat i enlighet med sedvänjan, men domstolen det oaktat förklarar att han vållat skadan och är skadeståndsskyldig, har domstolen funnit sedvänjan oskälig, t. ex. med beaktande av teknikens och samhällsförhållandenas utveckling eller enär viss risk för allvarlig skada förelegat eller sagda brukliga beteende väckt befogad kritik i samhället.

Domstolen bör ha denna rätt att göra en rättspolitisk bedömning och därmed påverka sedvänjan och den allmänna uppfattningen. Vet en person att hans sedvanliga beteende av domstol kan förklaras för culpöst, vidtar han måhända ökade säkerhetsåtgärder. Kanske överdriver en domare tron på att han kan motarbeta ett visst beteende i samhället genom att förklara att det medför skadeståndsplikt, men säkert kan en fällande dom leda till att den dömde och andra vidtar åtgärder för att förebygga liknande skador. Av vikt vore dock att en dylik av domstolen företagen höjning av aktsamhetsstandarden bleve föremål för en effektiv "konsumentupplysning", genom tidningspressen eller på annat sätt.

Enligt den fortfarande gällande bestämmelsen i RB 1:11 i 1734 års lag bör domstol, där skriven lag ej finns, följa landssed "som ej har oskiäl med sig". Är sedvänjan klart otillfredsställande är domstolen inte skyldig att följa den.

Dessutom är det viktigt att observera, att sedvänjorna ofta hänför sig till endast vissa grupper i samhället, t. ex. bilförare eller säljare, medan även andra grupper berörs av dessas beteende, t. ex. fotgängare eller köpare. Domstolen kanske i domen ger uttryck åt den allmänna uppfattningen i samhället hos sistnämnda grupp. *Hellner* framhäver med rätta, att man ofta ej alls kan med godtagbar säkerhet utröna, om skadevållarens handlingssätt motsvarar den i samhället faktiskt iakttagna aktsamhetsstandarden[31]. Domstolens egen värdering kommer för övrigt också in i bilden då det gäller att ta ställning till om ifrågavarande sedvänja har nödig fasthet.

Sedvänjan bygger ibland på och anses rättfärdigad av prejudikat. Att observera är dock, att ett domstolsavgörande som gäller culpabedömningen så gott som alltid är ett avgörande in casu. Det är därför skäl till försiktighet beträffande prejudikaten. Två fall är sällan helt likadana. Oftast kan man endast konstatera en tendens hos domstolen att bedöma en viss sorts skadeorsakare milt eller strängt eller mycket milt eller mycket strängt. T. o. m. om två fall varit likadana kan i det senare fallet ett skärpt

31 *Hellner* s. 73.

säkerhetskrav ha varit motiverat, enär ett visst tekniskt (farligt) förfarande blivit vanligare i branschen.

Man får medge att en sådan rättsskapande verksamhet av domstolarna som sker med åsidosättande av sedvänjan medför en viss rättsosäkerhet i samhället, eftersom man inte vet vad man har att hålla sig till. Detta är dock ett mindre ont än om domstolarna vore betagna sagda rätt att i undantagsfall leda utvecklingen (inom den skrivna lagens råmärken), i synnerhet med beaktande av att lagstiftning i saken ofta kräver lång tid och vanligen underlättas om det redan i praxis utformats vissa regler.

Har domstolen förklarat ett beteende för culpöst, torde fråga inte heller vara om s. k. fingerad, fiktiv culpa (tekaistu tuottamus). Då domstolen uttalar att den ansvarige försummat att företa en viss åtgärd, t. ex. att förse en maskin med ett skydd, innebär häri sålunda ett konstaterande att han bort handla annorlunda, att han inte utvisat tillräcklig aktsamhet. Undantag förekommer självfallet, och har kanske tidigare förekommit något mera, men det synes mig att undantagen framför allt gällt sådana typfall där domstolen hållit sig inom culparegeln, men opererat med ett utvidgat principalansvar (t. ex. för självständiga medhjälpare) eller med en omvänd bevisbörda betr. existensen av culpa.

Det behöver knappast framhållas att en domstol, som i något undantagsfall anser att culpa inte föreligger men att skadeståndsansvar det oaktat är påkallat, inte bör dra sig bakom en fingerad culpa, utan tydligt bör framhäva att ett strikt ansvar anses föreligga.

I ett svenskt HD-avgörande, *NJA 1967 s. 164,* uttalade JR *Conradi* till utveckling av sin mening bl. a. följande: "Men någon gång inträffar det, att domstolarna inte nöjer sig med hur det brukar gå till eller med vad teknikerna eller ekonomerna anser vara försvarbart. Domstolarna menar tydligen, att den allmänhet, som kommer i beröring med en verksamhet som relativt ofta ger upphov till skador, eller den anställda, som utsätts för särskilda risker i en viss verksamhet, har större krav på aktsamhet eller säkerhetsanordningar än som överensstämmer med vad som allmänt tillämpas eller av sakkunskapen betecknas som rimligt... Om domstolarna, när de finner en sådan situation föreligga, dömer därefter och kräver iakttagande av en mera skärpt aktsamhet, är det enligt min mening inte fråga om culpafiktion. Domstolarna vill verkligen, att den av dem angivna standarden skall slå igenom". Se även *Vinding Kruse* s. 106, 146 och *Andersen* s. 74 om domstols rätt att utöva culparättslig censur. Om problemet fingerad culpa se f. ö. *Rodhe* s. 128 och Handboken § 29 vid not 10, *Karlgren* s. 171 ff och Culpa s. 7 ff, *Agell* s. 75 ff. *Strahl,* Studier s. 443 f förklarar att begreppet fiktiv culpa vore befogat om man, såsom på 1800-talet, föreställde sig att culpa innebär skuld i moralisk mening.

Givet är att culpa föreligger, om den som följt sedvänjan brutit mot en uttrycklig (skadeståndssanktionerad) lagbestämmelse. Enligt VägTrF § 15 bör motorfordon kunna stannas på den del av vägen som är synlig. Till (sed)vanligheten hör att två bilar kör helt nära efter varandra på vägen ("titta på den där så nära framför oss han kör"). Blir den främre bilen plötsligt tvungen att hastigt bromsa in, t. ex. emedan ett barn rusar ut på vägen, går den bakre bilen ofta inte fri från ansvar om den kör mot och skadar den främre bilen. En busschaufför är skadeståndsskyldig om han för att kunna hålla tidtabellen överskridit den tillåtna hastigheten och som en följd därav orsakat skada[32].

[32] Så ett engelskt avgörande, se *Clerk* nr 717.

6. Variationer i aktsamhetskravet.

a. Culpabedömningen, kravet på aktsamhet är ingalunda exakt, utan olika för olika samhällsaktiviteter. Vederbörande persons verksamhet och placering i samhällslivet är av stor betydelse[33].

För att en skada skall anses vara vållad av en juridisk person bör den visserligen ha varit en följd av culpa hos den juridiska personens organ, vid aktiebolag framför allt styrelsen och verkställande direktören (disponenten i bostadsaktiebolag), men aktsamhetsstandarden är inte de enskilda organmedlemmarnas[34]. Huruvida vållande hos en juridisk person föreligger beror i hög grad på arten och omfattningen av dess verksamhet.

I det följande skall några synpunkter på variationerna i aktsamhetskravet anföras. I en del av de refererade rättsfallen har jämkning av skadeståndet skett på grund av medvållande från den skadelidandes sida, se härom närmare kap. 7.

I de nedan anförda situationerna står den som skadats ofta i ett visst avtalsförhållande till skadeorsakaren. Såframt fråga är om person- eller sakskada tycks avtalsförhållandet likväl inte nämnvärt inverka på bedömningen, utan träder i bakgrunden. Domstolarna brukar i allmänhet inte åberopa avtalsförhållandet mellan parterna, vilket dock inte hindrar att skadeorsakaren i en del fall måste anses ha förbundit sig till ökad omsorg, medan åter i andra fall kravet på aktsamhet är lägre än vanligt till följd av den skadelidandes medvetna risktagande. *Bengtsson* har konstaterat, att ersättningsskyldigheten för person- och sakskada endast i vissa fall, där ansvarets avtalsmässiga karaktär är speciellt markerad, har drag som helt avviker från det utomkontraktuella ansvaret[35].

Vid *ekonomisk verksamhet* för ernående av vinst kan man i allmänhet ställa rätt stränga krav på omsorg och aktsamhet. Detta gäller inte endast skada som drabbat medkontrahent, utan även skada som drabbat utomstående.

b. Vid *fritidssysselsättningar* får man utgå från att man hos oss liksom annorstädes ställer mildare krav på aktsamheten än vid verksamhet som utövas för ernående av vinst[36]. Härvid förutsätts dock att fråga inte är om en sådan fritidssysselsättning som medför speciella faror för personer utanför en tämligen sluten krets, t. ex. landsvägscykling eller bilkörning. *Bengtsson* använder termen *fritidsskada* för skada uppkommen då skadeorsakaren för förströelse och rekreation gett sig in i en i viss mån sluten krets av personer med liknande syften. Samhället har skäl att uppmuntra sport och lek såsom i allmänhet nyttiga sysselsättningar, varför handlingsfriheten, även om skaderisk normalt föreligger, anses vara rätt stor[37].

Om en i och för sig lovvärd fritidssysselsättning, som skett på en lämplig plats och

---

33 Se *Taxell* s. 98, 104, 300, *Hakulinen* s. 295 f.

34 Se härom *Taxell* s. 104 f, *Hakulinen* s. 311 f, *Hellner*, Teori och praxis s. 125 ff.

35 *Bengtsson* s. 290.

36 *Karlgren* s. 62 finner att culpabedömningen ej sällan är märkligt mild till förmån för en ansvarig som inte är yrkesman utan privatperson.

37 *Bengtsson*, Sport s. 11, 20. *Agell* s. 135 ff uttalar, att skada som tillfogas genom en till sporten eller spelet allmänt hörande riskfylld handling inte ersätts. Se även *Gomard* s. 93 ff.

på ett lämpligt sätt, leder till skada, kan våda ofta anses föreligga. Skadan är att anse som en oundviklig följd av samvaron med andra personer.

Det är skäl att ha en ungefär likadan culpabedömning i sport, lek och sällskapsliv. Skulle farliga maskiner el. dyl. komma till användning, är culpabedömningen likväl inte mildare än vanligt.

En fysiskt eller psykiskt svagare utrustad person bör inte förmenas rätten till alldagliga fritidssysselsättningar. Hans oskicklighet, oförmåga eller oerfarenhet kan motivera att han just vad beträffar fritidssysselsättningar bedöms lindrigare än vanligt, se nedan punkt c. Skulle hans brister innebära påtagliga faror för omgivningen är bedömningen dock den vanliga.

Rättstvister angående skador uppkomna vid *sport och spel* är fåtaliga, vilket tyder på att skadeståndsansvar inte brukar åläggas deltagare i sport och spel. Givet är att ansvar inte föreligger för en deltagare (spelare) varje gång han bryter mot de för spelet eller leken fastställda reglerna. Tävlingsivern motiverar att beteendet, särskilt i lagspel, ofta går fritt från ansvar, dock ej om ett speciellt farligt eller hänsynslöst handlande förelegat, t. ex. ett brutalt och osportsligt beteende.

Förekommer inte något samtidigt tävlande eller lekande då skadan tillfogas, är det knappast anledning att tillämpa en alltför mild culpabedömning. När konkurrensmomentet saknas har deltagarna både tid och möjlighet att ta hänsyn till andra, så emellanåt vid skytte, slägg- och diskuskastning. Å andra sidan har den tävlande mången gång rätt att lita på att andra håller sig utom farozonen eller är uppmärksamma eller att arrangörerna tillser att dylika faromoment inte uppstår. Vid boxning torde samtycke till viss skada kunna sägas föreligga, se 7.3.

Se om ifrågavarande skador framför allt *Bengtsson, Sport* s. 80 ff, 107 ff, 119. *Andersen* s. 92 uttalar, att endast kvalificerade former av rått och oreglementerat fotbollsspel ger culpastämpel. I *U 1948.181* hade fotbollsspelaren A i kamp om bollen tillfogat en annan spelare benbrott. Såsom grund för att A befanns ansvarsfri framhöll HD spelets hastigt skiftande situationer och den korta tid spelarna hade att fatta beslut. (Omr. Minoriteten motiverade skadeståndsansvar för A med att hans spelsätt varit hänsynslöst). Se även *NJA 1951 s.* 79 (bandyträning).

Om tävlingen medfört skada för en åskådare eller annan utomstående, har den tävlande vanligen kunnat räkna med att tävlingsplatsen är säker. Det är följaktligen tävlingsarrangörens ansvar som i stället blir aktuellt. Vid improviserade tävlingar och träningstillfällen — eller då av andra orsaker en speciell tävlingsplats saknas, t. ex. vid landsvägscykling — har däremot den tävlande antagligen ett vanligt culpaansvar.

HD 1939/234: se nedan s. 139.

HD 1972/97: En förening anordnade på ett fält hastighetstävlingar för bilar. I en brant kurva körde A:s tävlingsbil ut från banan och skadade en personbil tillhörig åskådaren S. A hade visserligen försett sin bils framhjulsbromsar med friktionsytor, som varit olämpliga för bilen och för tävlingskörning och som varit orsaken till olyckan, men då A gjort gällande, att han beställt och erhållit friktionsytorna för att enkom användas då han tävlade med en bil av ifrågavarande märke, och det ej utretts att A varit oaktsam eller eljest vållat skadan, ansågs A ej ansvarig för skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten fann i likhet med underinstanserna A ansvarig, enär han inte vid monteringen av friktionsytorna iakttagit den särskilda omsorg som varit påkallad för undvikande av skaderisken). — I detta mål talade den stora skaderisken för en sträng culpanorm,

likaså det förhållandet att A:s eventuella oaktsamhet ägt rum inte under, utan före tävlingen. Majoriteten i HD lade antagligen vikt vid att man inte kunde kräva fackkunskaper av A (han var till yrket affärsidkare) och att S hade bevisbördan, eftersom fråga var om en utomkontraktuell skada.

NJA 1965 s. 474 (ND 1965 s. 601): En av tränaren A körd travhäst kolliderade i en travtävling med en annan häst så att denna skadades. Då fråga var om en klar överträdelse av tävlingsreglerna och inte om en i tävlingsivern gjord felbedömning av A, ansågs A skyldig att ersätta skadan. Se även *Bengtsson*, Sport s. 112 ff.

I *sällskapslivet* torde aktsamhetsnormen vara lindrig, i synnerhet då risken gäller egendom av rätt ringa värde, såsom vardagsporslin, stolar, leksaker etc.

En privatperson bedöms mildare än en fackman. Den som ej är fackman bör inte förklaras ansvarig vid en sådan fara på vardagslivets område, som endast en fackman bort inse[38]. Publicerade rättsfall rörande skador från privatlivet saknas praktiskt taget hos oss.

HD 1958/12: A höll sin schäferhund, som han visste att var farlig, kopplad på gårdsplanen så att den inte nådde fram till den väg som man i allmänhet tog då man besökte A:s hus. En kväll då det redan skymde kom en person i lovligt ärende till huset längs en stig, som endast brukade användas av husets folk då och då, och blev biten av hunden. A ansågs inte skadeståndsskyldig. (Omr. 4—1. Den skiljaktige domaren utdömde jämkad ersättning, enär han ansåg att A genom att ej förhindra användandet av stigen var culpös, men att en av A oberoende omständighet medverkat till skadan).

Här må anföras ett känt avgörande från Sverige, *NJA 1958 s. 247* (ND 1958 s. 184): Två båtägare skrapade sin roddbåt på S:s betesmark. S hade samtyckt därtill på villkor att de gjorde rent efter sig. Efter arbetet blev flagor av blymönja kvarlämnade på marken med påföljd att tre av S:s kor åt av dem och måste avlivas. Oaktat det visades att båtägarna då båten två år tidigare målats haft reda på att färgen var giftig, ansågs de inte skadeståndsskyldiga, enär de inte ansågs ha bort inse att färgflagornas kvarlämnande medfört risk för betande djur. (Omr. 3—2. Minoriteten ålade båtägarna ersättningsplikt.) — Majoritetens ståndpunkt vilade säkert i hög grad på att fråga var om en fritidsskada, se speciellt *Bengtsson*, Sport s. 28 f, *Hellner* s. 204. Jfr *HD 1954/66*, nedan s. 141.

U 1949.632: En gäst i huset råkade välta sin stol, varvid en tavla, som hängde mycket lågt, skadades. Med hänsyn till att den skadebringande handlingen skett under sällskaplig samvaro ansågs gästen inte skadeståndsskyldig. Härmed kan jämföras *U 1965.242* (ND 1965 s. 57): En restaurangbesökare slog vid sitt bord ut med handen, varvid hans ölglas råkade krossas så att en skärva flög i ögat på en person som satt vid ett bord intill. Skadeståndsplikt ansågs föreligga. (Omr. 5—2). — Det var antagligen av betydelse att skadan inte skedde hemma och att den skadade inte tillhörde sällskapet, utan var en främmande person.

Då skadan orsakats av att någon handlat på skämt eller självsvåldigt kommer i Sverige och Danmark någon mildare culpanorm inte till användning, såframt den skadelidande inte frivilligt inlåtit sig på skämtet, i vilket fall det ju närmast är fråga om en gemensam lek. En annan sak är att handlingen ofta är sådan att någon skaderisk inte kunnat inses[39].

I detta nu är ansvarsförsäkringar för fritidsskador (ingående i s.k. hemförsäkringar) långt ifrån allmänt förekommande i Finland. Bleve ansvarsförsäkringar vanligare hos

---

38 *Vinding Kruse* s. 85.

39 Se *Bengtsson*, Sport s. 158 ff, *Jörgensen* s. 72, *Vinding Kruse* s. 157.

oss, vore det uppenbarligen skäl att vid fritidsskador skärpa aktsamhetskravet. *Bengtsson* anför att reglerna om ersättningsskyldighet vid fritidsskador är, frånsett trafikskadorna, flertalet medborgares viktigaste kontakt med skadeståndsrätten, varför man här kan räkna med att culparegeln har en viss uppfostrande verkan. Om så är fallet vore det av betydelse att aktsamhetskravet vore detsamma vid fritidsskador som vid andra skador i privatlivet. Härigenom komme medborgarnas uppträdande också utanför fritidssysselsättningarna att påverkas[40].

För *arrangörer av idrottstävlingar* gäller inte någon mildare, utan en vanlig aktsamhetsnorm. Ofta kan arrangören betraktas som fackman på området. I synnerhet den omständigheten att åskådarna erlägger inträdesavgift och fråga är om en ekonomisk verksamhet talar för att man kan kräva normal omsorg av arrangören. Vid farliga tävlingar, där risken för allvarlig eller omfattande skada är stor, krävs ökad aktsamhet. Det är för övrigt inte bara publiken, utan även deltagarna i tävlingen som arrangören bör skydda.

HD 1934/M 25: Då föreningen A anordnade friidrottstävlingar i Idrottsparken i Åbo var den bänk, på vilken åskådaren S satt, så gammal och murken att den gick sönder med påföljd att S fick ett benbrott. Enär A, som anordnat tävlingen mot inträdesavgift, svarade för att de för åskådarna anvisade sittplatserna var i skick, ålades A att, solidariskt med den förening (B) av vilken A hyrt idrottsparken, ersätta S:s skada. — Det var naturligt att B ansågs bära ansvar, fråga var ju om en varaktig anordning (som i detta fall inte var så alltför varaktig), se nedan punkt f. Avgörandet visar att också tävlingsarrangören (A) ansågs ha plikt att kontrollera bänkarna.

HD 1955/112: De medlemmar i en icke registrerad förenings styrelse, som hade varit med om att arrangera en motorcykeltävling, ålades att ersätta den skada som åskådaren S lidit då han påkörts av en tävlande motorcyklist. Oaktsamhet ansågs föreligga, eftersom allmänheten inte genom rep eller av ordningsmän hindrats från att stå tätt intill tävlingsbanan. Åskådarna hade visserligen varnats genom högtalare, men hörbarheten hade varit dålig. Då S själv varit oaktsam genom att stå alldeles invid kanten till tävlingsbanan, jämkades ersättningen till 2/3. — Racertävlingar är så pass farliga att arrangörerna uppenbarligen bör kunna drabbas av strikt ansvar. I nyss anförda *HD 1972/97* ansågs detta vara fallet, se nedan s. 236.

Se även *NJA 1959 s. 280* (ND 1959 s. 250), där i ishockeymatch pucken skadat en åskådare som satt på läktaren vid banans långsida. Varken vållande eller strikt ansvar ansågs föreligga för arrangörerna. Det konstaterades i domen, att säkerhetsanordningarna på banan varit av gängse beskaffenhet. Det är brukligt att anbringa nät endast på kortsidorna, eftersom på långsidorna avståndet mellan sarg och läktare anses betryggande.

Den som utan markägaren S:s tillstånd arrangerar en orienteringstävling med fritt vägval för deltagarna, kan förklaras ansvarig för skada på S:s mark som deltagarna orsakat, ifall skadan beror på att en kontroll lagts intill mark som lätt kan ta skada av beträdande, se *Bengtsson*, Allemansrätt s. 45.

Då skada uppkommer i rättsförhållande av *gåvonatur*, t. ex. då S skadas av en maskin som A gratis låter honom förfoga över, har A antagligen ibland ett något mildare skadeståndsansvar[41]. I stort sett torde dock aktsamhetsnormen vara den vanliga.

---

[40] *Bengtsson*, Sport s. 55 f, 200 ff och sammanfattningen s. 246 ff samt Allemansrätt s. 44 f. Bengtsson ifrågasätter m. a. o. om det är skäl att för skador i sällskaps- och privatlivet göra undantag från den normala aktsamhetsnormen.

[41] Se *Bengtsson* s. 204, *Agell* s. 160 ff.

c. En person som till följd av nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga eller på grund av annan *kroppslig defekt* orsakar skada undgår i allmänhet inte skadeståndsansvar. Av honom krävs ökad försiktighet. Den som har svag syn bör sålunda röra sig aktsamt. Detta står i samband med att culpabedömningen har starka objektiva drag.

Om en person med avsevärda kroppsliga defekter, t. ex. med svårt hämmad rörelseförmåga eller avsevärt nedsatt syn, orsakar skada, vars inträffande står i orsakssamband med avvikelsen, har det ofta varit culpöst av honom att försätta sig i den situation som lett till skadan. Men i vissa fall torde man kunna finna att hans beteende inte varit oaktsamt. Man kan och bör inte av den avvikande kräva att han helt isolerar sig från omvärlden och avhåller sig från att t. ex. röra sig ute och delta i umgänget med andra. Vid bedömningen har man att fråga sig hur en omsorgsfull person med ifrågavarande avvikelse skulle ha betett sig[42].

Följande danska avgörande belyser situationen, låt vara att det gäller medvållande av den skadelidande.

U 1968.133: Hemma hos S spelade A och S gitarr. S lämnade sin gitarr på golvet då han gick ut för en stund med påföljd att A, som var nästan blind, kom att trampa på den. S, som visste om A:s dåliga syn, fick själv stå för hela skadan på gitarren.

d. För *"fritidsarbete"* gäller antagligen en vanlig culpabedömning. Den som inte besitter nödiga kunskaper, skicklighet eller styrka bör inte åta sig arbetet[43].

HD 1963/37 (avtalsförhållande): Gårdskarlen A hade åtagit sig att såsom kvällsarbete utföra vissa plåtarbeten på S:s bil. En svetsgnista orsakade därvid eldsvåda med påföljd att bilen skadades. Då A ej visat att han iakttagit nödig omsorg, ansågs han ersättningsskyldig.

En person undgår inte skadeståndsansvar genom att påvisa att han inte handlat i eget intresse. Samhället kunde inte utan fara för rättssäkerheten tillåta en sådan regel.

Vid *rådgivning* betingas ansvaret för den som gett felaktiga skadebringande råd vanligen av avtalsförhållandet mellan parterna. En avtalstolkning utvisar ofta vilket ansvar kontrahent bör anses ha åtagit sig. Men även utomkontraktuella skadeståndsregler kan tillämpas, speciellt då fråga är om person- eller sakskada. Vid gratis rådgivning föreligger i varje fall ansvar för rådgivaren, ifall han förfarit svikligt eller om en garantiförpliktelse föreligger. En rådgivare torde över huvud taget inte kunna anses ansvarig, om han ej bort inse skaderisken, dvs. inse att motparten kanske handlar i förlitan på att rådet är riktigt. Det culpösa ligger närmast i att rådgivaren förleder den som mottar rådet till att inte rådfråga andra. *Ylöstalo* anför att man inte kan ställa lika stora krav på en privatperson, som utfärdat ett intyg om en persons soliditet, som på en som å tjänstens vägnar gjort detta[44].

HD 1966/125: Ett försäkringsbolags ombud A hjälpte försäkringstagaren S att fylla i en ansökan om olycksfallsförsäkring för S:s arbetstagare. Oaktat S förklarat sig vilja ha en likadan försäkring som föregående år, strök A av oaktsamhet över den punkt i försäkringsbrevet, som utsträckte försäkringen till att gälla också S själv. Följden blev att S ej erhöll ersättning ur försäkringen

---

42 *Vinding Kruse* s. 179 talar sålunda om en "blind bonus pater"-måttstock.

43 *Hakulinen* s. 296.

44 *Ylöstalo* s. 38 f.

sedan han i arbetet fallit och skadat sig. A ansågs skyldig att ersätta den skada S lidit genom den uteblivna försäkringsersättningen. Skadeståndet jämkades dock till 1/3 på grund av medvållande av S, som undertecknat sagda ansökan utan att kontrollera att den varit riktigt ifylld och som ej heller reklamerat sedan han fått försäkringsbrevet sig tillsänt. — För frågan om A:s ansvar var det antagligen av en viss betydelse att rådgivningen hade anknytning till hans syssla.

Också beträffande *förtroendeuppdrag* bör normal aktsamhet iakttas. Även om culpa anses föreligga kommer ett utomkontraktuellt skadeståndsansvar dock ej ofta i fråga, om skadan är en ren förmögenhetsskada, se nedan 4.4. Vid myndighetsutövning ersätts dock vanligen också ren förmögenhetsskada, se 15.3. Förtroendemannens ansvar gäller i regel skada som drabbat medkontrahenten, fråga är således om avtalsersättning.

HD 1964/112: En bankdirektör ansågs såsom ordförande i en kommuns kolonisationsnämnd ansvarig för den skada kommunen tillfogats genom att han gett order om utbetalning av ett lån utan att kontrollera att låntagaren presterat säkerhet för lånets återbetalning.

HD 1930/518: Arvsskattenämndens ledamöter hade av oförstånd beräknat den staten tillkommande arvsskatten för lågt. Enär det lagrum som låg till grund för beräknandet inte var så tydligt, att man av ledamöterna såsom lekmän skäligen kunnat kräva en rätt tolkning, och de därför ej gjort sig skyldiga till tjänstefel, förkastades den ersättningstalan staten väckt mot dem.

Enligt FörmL § 72 mom. 3 är medlem av förmyndarnämnden ansvarig för skada som han vållat omyndig endast om hans vårdslöshet varit "uppenbar". Se t. ex. *HD 1936/561*, där detta inte ansågs ha varit fallet.

Vid försummelse att över huvud taget utföra allmänna övervaknings- och kontrolluppgifter kan den försumlige förtroendemannen i allmänhet inte åläggas ansvar då en existerande bristfällighet leder till skada. Har förtroendemannen vidtagit en åtgärd och i samband därmed tillfogat person- eller sakskada, är culpabedömningen den vanliga.

HD 1950/M 19: Bilföraren A biträdde tillfälligt en restaurangs personal med ordningens upprätthållande. Då A avlägsnade den berusade S från restaurangen, använde han större våld än vad som var påkallat med påföljd att S föll i trappan och dog. A dömdes till straff och ålades att utge ojämkat skadestånd.

e. Av en *fackman* kan man i allmänhet kräva ett visst mått av kunskaper och sakkännedom och därav betingad aktsamhet. Han bör hålla sig à jour med utvecklingen i den utsträckning det är rimligt. Såframt sakkunniga är av olika åsikt om vilket av två förfaringssätt som är att föredra och fackmannen väljer det ena, kan han vanligen inte anses ha varit culpös, oaktat det alternativ han valt visar sig leda till skada. En specialist bedöms strängare än en fackman utan specialkunskaper. En advokat bör känna till lagens formföreskrifter och bör iaktta fatalierna. Oftast är här fråga om skada i utövande av ekonomisk verksamhet. Skadan har vanligen tillfogats en medkontrahent, som med fog kan hävda att den som ger sig ut för att vara fackman bör besitta ett visst minimimått av kunnighet och skicklighet.

HD 1969/34: se ovan s. 9.

HD 1967/97: En vårdslös reparation utförd av ingenjör A ledde till att växterna i ett växthus skadades genom alltför kraftig gasutveckling. A ansågs ansvarig för skadan.

HD 1936/R 20: Advokaten A hade samtyckt till en postponering av en inteckning, som hans huvudman hade till säkerhet för en fordran hos en annan person. Då A hade bort beakta möjligheten att för den intecknade fastigheten vid försäljning inte skulle erhållas ett lika högt pris som dess taxeringsvärde, ålades A att ersätta den skada hans huvudman lidit genom att dennes fordring till följd av postponeringen inte infriats till fullo (HB 18:4). — Här var således fråga om ren förmögenhetsskada tillfogad i avtalsförhållande.

Vid bedömningen av ansvaret för person- och sakskada träder kontrahenternas avtal vanligen i bakgrunden, medan däremot den standard som utmärker yrkeskategorin i fråga är av stor vikt[45]. Skador vid *läkarbehandling* brukar sålunda bedömas tämligen oberoende av avtalet mellan läkaren och patienten[46]. I utlandet anses det allmänt vara patientens sak att visa att skadan härrört av läkarens fel[47]. Med hänsyn till svårigheterna för en patient att bevisa att läkaren förfarit felaktigt måste det dock bero på förhållandena in casu, vilka omständigheter läkaren och vilka omständigheter patienten har att bevisa.

Vanligen har hos oss patientens skadeståndsyrkande mot läkaren förts i straffrättslig väg, med påföljd att patienten haft bevisbördan betr. läkarens culpa. Numera är det ju i lag stadgat, att skadeståndskravet kan handläggas som tvistemål, se RB 11:11—14. *Halila* s. 287 anser, med hänvisning till nedan anförda bestämmelser i BB 22:4, att läkaren har exculperingsplikt, men att det dock är patientens sak att visa att läkaren avvikit från vad som enligt allmän uppfattning varit en ändamålsenlig behandlingsmetod.

En läkare bör undersöka patienten med den omsorg sjukdomsbilden påkallar och de åtgärder läkaren vidtar bör vara försvarliga[48]. Läkaren bör ha rätt att bygga sin behandling på ett samarbete med patienten och dennes anhöriga. Han får lita på att dessa meddelar honom om förändringar i patientens tillstånd[49]. Patientens samtycke, t. ex. till en amputation, bör inhämtas om tid och anledning därtill finns.

HD 1947/161: Läkaren A glömde efter ett kejsarsnitt en duk kvar i patientens kropp. Med beaktande av dukens storlek och då blott ett fåtal sådana dukar hade kommit till användning samt då ingen oförutsedd störning hade inträffat under operationen, ansåg HD att A hade bort observera duken. Oaktat den assisterande sjuksköterskan för A förklarat, att intet hjälpmedel kvarglömts i patienten, hade A bort omsorgsfullt undersöka såret innan han sydde ihop det. A dömdes till straff för vållande av kroppsskada och ålades att ersätta patientens skada. (Omr. 4—1. Minoriteten ansåg att A inte varit oaktsam). — Se även *HD 1949/240*. I engelsk-amerikansk praxis, se *Clerk nr 779*, *Prosser* s. 165, har läkare, trots att han delegerat uppgiften att räkna dukarna till en sköterska, ofta ansetts ansvarig för att antalet dukar stämmer. Här är alltså ett exempel på att sedvanan inte godtagits. Rena rutinärenden som följer på en operation har en kirurg däremot ansetts få överlåta åt andra (kompetenta) personer, *Prosser* s. 176. Generellt torde man kunna hävda att läkaren bör tillse att ändamålsenliga säkerhetsåtgärder vidtas, se *Jakobsen* s. 58 ff betr. praxis i olika länder.

HD 1964/69: Ett tre månaders barn tillfogades i ett sjukhus skada av varmt vatten från en

---

45 *Bengtsson* s. 200 f, *Mazeaud—Tunc* I s. 562 ff.

46 Se betr. förhållandet i Tyskland, Frankrike och England *Bengtsson* s. 55 f, 96 f, 123 f, *Jakobsen* s. 13 ff.

47 Se *Jakobsen* s. 94 ff.

48 *Jakobsen* s. 35 ff, 46 ff.

49 *Andersen* s. 180 f i anslutning till ett norskt HD-avgörande.

andningsapparat, som redan en tid inte hade varit helt i skick och som hade använts på ett sätt som stred mot de instruktioner som medföljde apparaten. En av sjukhusläkarna ansågs ansvarig för barnets skada, enär han inte övervakat användningen av apparaten och besiktigat den. Vidare ansågs översköterskan ansvarig, enär hon inte hade instruerat sjukhusets övriga personal i användningen av apparaten och inte heller hade dragit försorg om dess skick. Slutligen befanns en barnsköterska ansvarig enär hon, medveten om att apparaten inte hade varit i skick, utan tvingande orsak hade avlägsnat sig från den medan hon höll på med att ge barnet ångandning.

HD 1955/129: Läkaren A opererade S för magsår. Då såret efter operationen syddes ihop bröts en nål. Nålspetsen lämnades kvar i magens yttre vävnad, enär dess avlägsnande just då hade äventyrat S:s liv. Fem år senare trängde nålspetsen ut av sig själv. Den hade under årens lopp förorsakat S smärta och delvis medverkat till att hans arbetsförmåga nedgått. A dömdes att ersätta skadan, enär han inte efter operationen meddelat S om nålspetsen, inte gjort anteckning om spetsen i sjukjournalen och ej heller kallat S till eftervård. — *HD 1950/184* gällde en läkares straffrättsliga ansvar då en trästicka trängt in under patientens hud och medfört döden.

I fråga om *veterinärs* ansvar har vi en fortfarande gällande bestämmelse i BB 22:4: "Tager någor lön före, att läka eller åderlåta fä, och får thet död eller skada genom hans vållande; gälde fä åter och behålle thet. Gitter han fulltyga, att han ej varit ther til vållande, vare saklös". Vi har uppenbarligen en av avtalsförhållandet betingad omvänd bevisbörda. *Halila* anser detta vara fallet även vid gratis behandling[50].

HD 1971/83: Veterinären A hade per telefon ordinerat ett vitaminpreparat för S:s sjuka kor. Preparatet skulle enligt föreskriften på förpackningen ges såsom injektion i muskel, vilket även skedde med påföljd att korna till följd av överdosering måste avlivas. A hade varit medveten om att så stora doser som han ordinerat var ofarliga endast om de intogs genom munnen. Då A likväl inte visat att han gett S tydlig föreskrift om att preparatet måste intas genom munnen eller tillsett att preparatet åtföljts av en skriftlig instruktion om hur det skulle intas, ansågs A på grund av oaktsamt förfarande ansvarig för skadan. Ersättningen jämkades något på grund av medvållande hos S. (Två JR åberopade BB 22:4). — HD ansåg således att det varit A:s sak att visa, att den skriftliga instruktionen på förpackningen upphävts av en muntlig sådan. Även om bestämmelsen i BB 22:4 inte funnes, gåve avtalsförhållandet mellan A och S stöd härför.

f. Skadan kan vara följden av en *momentan vårdslöshet*, kanske blott några sekunders ouppmärksamhet. Har skadegöraren härvid brutit mot en uttryckliig föreskrift i författning eller annorstädes, får man i regel utgå från att föreskriften är vettig och att det omöjliga ej krävs. Detta gäller t. ex. trafikreglerna.

I praxis observerar man tydligt, att domstolarna ogärna grundar ansvaret på en tillfällig ouppmärksamhet. Också då det gäller brott mot uttryckliga bestämmelser, t. o. m. mot trafikreglerna, ser man prov härpå. Domstolen hänvisar i stället ofta till att oaktsamhet förelegat redan innan den momentana ouppmärksamheten inträtt; den anför t. ex. att bilförarens plötsliga felbedömning berott på att han hållit för hög hastighet. I SjöL § 198 mom. 3 föreskrivs uttryckligen, att vid skuldbedömningen särskilt bör beaktas, huruvida tiden medgett överläggning eller inte.

Vid *fel i varaktiga anordningar* ökar däremot kravet på aktsamhet. Ju längre tid en maskin, inrättning etc. varit i bristfälligt eller farligt skick, desto närmare ligger en fällande dom. Fråga är vanligen om skada som inträffat i ekonomisk verksamhet,

[50] *Halila* s. 288.

vilket motiverar en strängare bedömning. Oaktat skadan tillfogats en medkontrahent torde avtalet inte spela nämnvärd roll, i varje fall inte vid personskada och då skadan lika väl kunde ha drabbat en utomstående.

HD 1952/30: S:s varor hade förkommit genom inbrottsstöld i A:s godsmagasin. Force majeure ansågs ej föreligga för A, enär A inte vidtagit nödiga skyddsåtgärder mot stöld, oaktat varor tidigare flera gånger på samma sätt stulits genom inbrott via fönstret.

HD 1967/85: En 15-årig gosse på väg ned för trapporna i ett stenhus gick ut genom ett i gatuplanet beläget stort fönster, som han tog för ytterdörren. Husägaren, ett bostadsaktiebolag, ansågs ansvarig för gossens skada, bl. a. enär en likartad olycka inträffat tidigare utan att bolaget vidtagit nödiga åtgärder (bolaget hade antagligen kunnat uppsätta ett skyddsräck framför fönstret). Skadeståndet jämkades på grund av medvållande hos gossen. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg oaktsamhet från bolagets sida inte styrkt). Se även en svensk hovrättsdom, *SvJT 1971 rf. s. 74*: En besökare i A:s grillbar gick mot en skjutbar väggsektion av glas och skadade sig. Rutorna var nyputsade, men inte på något sätt markerade. Med hänsyn till rutornas storlek fann hovrätten att en inte obetydlig risk för olycksfall förelegat. A ålades skadeståndsansvar, vilket dock jämkades till 1/2 på grund av besökarens medvållande.

HD 1954/120: En arbetsgivare ansågs ansvarig för skada som drabbat hans arbetstagare genom en arbetsmaskin, vilken redan tidigare flera gånger visat sig vara felaktig, utan att arbetsgivaren dock skridit till tillräckligt effektiva motåtgärder. (Omr. Ett JR ansåg arbetsgivaren strikt ansvarig på grund av att maskinen varit farlig till sin konstruktion).

7. Olika grader av vållande. Rättsstridighet.

Av det i punkt 6 anförda framgår att culpabedömningen är olika för olika samhällsaktiviteter. För att culpa (vållande) och därmed ersättningsplikt skall föreligga krävs i vissa fall ökad omsorg, i andra fall ställs åter mildare krav på aktsamhet.

I denna bok anses vållande i vidsträckt bemärkelse omfatta också dolus-fallen. I det följande frånses i punkterna a och b från dolus-fallen, vilka berörs i punkt c. Punkterna a och b gäller således vållande i inskränkt bemärkelse.

a. Civilrättens culpabegrepp är inte detsamma som straffrättens. Straffbarhet förutsätter vanligen uppsåt. För de fall där redan vållande (utan uppsåt) medför straff brukar det ofta hävdas, att kravet på aktsamhet är större i civilrätten[51], att det krävs en högre grad av aktsamhet för att undgå skadeståndsplikt än för att undgå straff. Ett dylikt generellt påstående är knappast riktigt. Frågan skall inte här undersökas. Det må endast konstateras, att en straffrättslig bestämmelse ofta bör tolkas så, att den uttömmande anger när beteendet inte är godtagbart; är det inte straffbart kommer ej heller skadestånd i fråga. Så är t. ex. i allmänhet fallet med föreskrifterna i VägTrF. Såsom ovan i 2.4 anförts existerar å andra sidan inte skadeståndsskyldighet varje gång ett brott lett till skada.

Oberoende av variationerna i culpabedömningen kan ett konstaterat vållande vara

---

51 Se t. ex. *Oftinger* s. 135 f. *Vinding Kruse* s. 83 anför riktigt, att det i straffrätten kan vara större anledning att ta individuella hänsyn än i skadeståndsrätten, men att å andra sidan en överträdelse av en preventiv lagbestämmelse ibland lättare medför straff än ersättningsplikt.

av olika grader. I allmänhet är likväl graden av vållande irrelevant i skadeståndsrätten. Full ersättning utdöms även vid ringa vållande.

Sedan gammalt brukar man uppdela vållandet i *grovt* och *lindrigt vållande* (culpa lata och culpa levis). Med lindrigt vållande avser man därvid ett vållande som inte är grovt. *Wrede* uttalar att det grova vållandet omärkligt övergår i det lindriga[52].

I vissa fall har lagstiftaren gett grovt vållande (törkeä tuottamus, gross negligence) en särställning, se t. ex. UpphL § 56 och § 57 mom. 3, AndL § 159. Uppsåt och grovt vållande brukar i skadeståndsrätten ofta jämställas. Enligt den terminologi som används i denna bok innefattas i grovt vållande (grov culpa) också ett uppsåtligt orsakande av skadan.

Gränsdragningen mellan grov och lindrigare culpa blir framför allt nödvändig då skadan har ersatts ur en försäkring och försäkringsgivaren utövar sin regressrätt mot skadevållaren. Regressrätten förutsätter nämligen ofta att *vållandet* varit *grovt*, se FörsAvtL § 25, TrFörsL § 20, jfr OlycksFL § 61. Preventions- och rättvisesynpunkter har ansetts motivera att skadevållaren inte bör undgå ansvar om hans culpa varit grov. Också den skadelidande själv kan helt eller delvis gå miste om sin rätt till ersättning ur försäkring, om han genom grovt medvållande medverkat till sin skada, se FörsAvtL § 18, TrFörsL § 7, OlycksFL § 5.

Å andra sidan förutsätts i flera lagrum, att jämkning av skadeståndet kan ske då skadan orsakats genom *lindrigt vållande* (lievä tuottamus), se t. ex. PatentL § 58 och VarumL § 38 (ringa oaktsamhet), AndL § 162 (ringa vårdslöshet), SjömL § 50 (felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet). Arbetstagare som genom lindrigt vållande i arbetet orsakat skada är ej skadeståndspliktig (SkL 4:1).

I TrFörsL § 7 stadgas, att den ersättning för personskada som presteras ur trafikförsäkringen inte jämkas utan utgår oavkortad, såframt den skadelidandes delaktighet varit ringa. Eftersom detta i huvudsak innebär att hans medvållande varit ringa, har vi här ett fall där lindrigt vållande getts en särställning. Uppenbart är att man inte i TrFörsL § 7 avser att varje culpa som inte är grov vore ringa. Skulle man uppdela vållandet i enbart grovt och lindrigt vållande, borde jämkning enligt TrFörsL § 7 kunna ske alltid då vållandet inte varit grovt. Det strede likväl mot vanligt språkbruk om ett vållande, som bedömaren, kanske efter stor tvekan, inte anser vara grovt, vore att beteckna såsom ringa. Se närmare 7.7.b.

Av det anförda framgår, att man har behov av en tredelning, *grovt vållande*, *lindrigt* (ringa) *vållande* och mellan dem ett brett avsnitt, där vållandet är varken grovt eller lindrigt. Detta vållande kunde kanske, eftersom det är den allmännast förekommande typen av vållande, kallas *vanligt vållande*, vanlig culpa (tavallinen tuottamus).

Se *Saxén*, JFT 1969 s. 172, *Taxell* s. 101. *Forsman* s. 100 ff visar att man i 1734 års lag skilde mellan grovt vållande, vållande och mindre vållande. Sistnämnda vållande kallades också "våda" till skillnad från "rätt våda", dvs. casus. Våda angav nämligen ursprungligen motsatsen till "medh Wilia", se *Carlson*, SLJ 1948 s. 400. I Danmark gör man ibland skillnad mellan betydlig och icke-betydlig "simpel uagtsomhed", se *Vinding Kruse* s. 82, 489, *Jörgensen* s. 296 f.

[52] *Wrede* s. 38. Se även *Ekström* s. 858 ff, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 435, 458.

Däremot konstateras i Tyskland, se t. ex. *Larenz I* s. 216, att en uppdelning av det lindriga vållandet "etwa in eine normale und leichteste Fahrlässigkeit" är främmande för BGB.

b. Gränsdragningen mellan de olika culpagraderna måste naturligtvis bereda svårigheter.

Grov culpa föreligger om part uppenbarligen och i väsentlig grad avvikit från den för honom gällande aktsamhetsstandarden[53]. Vid grov culpa är beteendet alltid etiskt klandervärt. Ofta utmärks det grova vållandet av hänsynslöshet och likgiltighet för andras säkerhet. Grovt vållande anses ofta föreligga i sådana fall där skadetillfogandet kanske varit uppsåtligt, utan att detta likväl kunnat bevisas.

Vill man utröna hur gränsen mellan grov och vanlig culpa dragits i praxis har man främst att ty sig till avgöranden, där försäkringsgivare getts regressrätt mot skadevållaren på grund av att denne varit grovt culpös eller där den skadelidandes rätt till ersättning ur försäkring nedsatts eller förvägrats på grund av grovt medvållande. Det är likväl inte sagt att culpabedömningen vid dessa båda krav, som gäller försäkring, sker på samma sätt. Likaså är det möjligt att en skadelidande, vars rätt till ersättning av skadevållaren förutsätter att denne gjort sig skyldig till grovt vållande, ges en bättre ställning än en försäkringsgivare som gör ett regresskrav gällande mot skadevållaren.

Eftersom det i hög grad måste bero på omständigheterna i det enskilda fallet, om grovt eller vanligt vållande föreligger, och det är farligt att dra slutsatser från ett fall till ett annat samt då gränsdragningen mellan grov och vanlig culpa huvudsakligen är av betydelse i försäkringsrätten, finns det inte anledning att här redogöra för praxis. Här må endast anföras fyra fall, där grovt medvållande av den skadelidande ansetts föreligga då fråga varit om ersättning ur försäkring. Generellt kan man dock konstatera att grov culpa är mycket sällan förekommande. Våra domstolar kräver nämligen härför en mycket höggradig oaktsamhet.

HD 1935/216 (eldsvåda uppkommen genom att elledningar och -lampor i ett skådefönster placerats på ett bomullsunderlag), *HD 1944/56* (en arbetstagare skadades då han efter att ha frånkopplat motorn grep med sin handskbeklädda hand tag i cirkelsågens axel för att bromsa in sågen), *HD 1948/44* (en arbetare tappade ett dynamitpaket, som han tre dagar burit i sin ficka, med explosion som påföljd) och *HD 1963/46* (en person försökte hoppa upp på ett tåg som redan var i rörelse). Se även *Routamo,* Tapaturma s. 330 ff.

Ännu större svårigheter bereder gränsdragningen mellan lindrigt och vanligt vållande. Eftersom man i teorin brukat operera endast med grovt och lindrigt vållande, får man lov att räkna med att termen "lindrigt vållande" i praxis används i varierande betydelse och såsom omfattande också fall som egentligen borde hänföras till vanligt vållande. Däremot är det föga troligt att man i praxis talar om lindrigt vållande i så-

[53] *Taxell* s. 101. Se även *Rodhe* s. 132. *SOU 1973:51* s. 317 anför som exempel på grovt vållande, att den skadelidande visat uppenbar likgiltighet för sitt liv eller sin hälsa eller att han mera systematiskt eller åtminstone överlagt åsidosatt säkerhetsföreskrifter av väsentlig betydelse. I schweizisk praxis har grovt vållande förklarats föreligga, om skadevållaren genom kränkning av de mest elementära försiktighetskrav har lämnat obeaktat något som varje förståndig person i samma situation bort inse, se *Oftinger* s. 133. Se även *Gomard,* Forholdet s. 256 ff.

dana fall då man har att göra med ett vållande som står på gränsen till grovt vållande. Det är naturligt att tala om lindrigt vållande, ifall man tvekar om culpa över huvud taget föreligger, men det är uppenbart att termen lindrigt vållande används också i andra än dylika ytterlighetsfall.

c. Begreppet vållande i vidsträckt bemärkelse omfattar, såsom ovan anförts, också de fall där skadeorsakaren uppsåtligen framkallat skadan (*dolus*-fallen). Oftast jämställs i skadeståndsrätten uppsåt och grovt vållande. Ett ansvar för ren förmögenhetsskada, se 4.4, förutsätter ofta att skadevållarens beteende varit uppsåtligt. Enligt AtomAnsvL § 15 är fysisk person ansvarig för atomskada endast om han uppsåtligen orsakat skadan.

Dolus föreligger ostridigt om skadevållaren antingen direkt åsyftat effekten (direkt uppsåt) eller handlat med vetskap om att effekten med säkerhet skulle inträda (indirekt uppsåt). Eftersom uppsåt och grovt vållande vanligen jämställs behöver man i skadeståndsrätten ytterst sällan ta ställning till det från straffrätten bekanta begreppet dolus eventualis — till all lycka ville man säga, ty det är ofta vanskligt att fastställa om en person, som insett att en viss effekt (skada) av handlingen varit möjlig, uppenbarligen inte skulle ha avstått från handlandet även om han varit viss om att sagda effekt skulle inträda.

För tydlighetens skull bör framhållas, att även om den skadebringande handlingen företagits uppsåtligen, så behöver skadan naturligtvis inte vara uppsåtligen orsakad, utan kan härröra av oaktsamhet. Detta är t. ex. fallet då en avsiktlig misshandel går ut på lindrig skada, men följden råkar bli svår skada.

d. I en del situationer leder ett beteende som medför skada inte till skadeståndsansvar, oaktat skadan tillfogats uppsåtligen eller genom uppenbar oaktsamhet. Detta är t. ex. ofta fallet då skadan tillfogats i samband med en handling i nödvärn eller vid utförande av en tjänsteplikt eller då den skadelidande samtyckt till skadan. Behovet av handlingsfrihet i samhället har lett till att vissa skademedförande ingrepp anses tillåtna. En affärsman kan skadas genom konkurrenternas åtgärder, en författare genom litterär kritik. En viss nedsmutsning av luft och vatten kan obehindrat äga rum.

I doktrinen använder man här ofta uttrycket att beteendet *inte* varit *rättsstridigt*. Därmed har man dock inte sagt något om *när* rättsstridighet föreligger. Visserligen har man betonat, att den större eller mindre nyttan av det skadebringande beteendet, dess generella värde bör vägas mot beteendets farlighet, mot skaderisken, och att skadeståndsskyldighet ej bör föreligga om beteendet är övervägande nyttigt. Det är dock givet att en dylik avvägning i praktiken måste bli svår, ja närapå omöjlig att företa. I dessa tider, då miljön ägnas stor uppmärksamhet, kan man t. ex. fråga sig, om det är nyttigt att uppoffra miljön för ett ökat antal arbetsplatser. Även om man kommer till att den nytta en verksamhet medför är avgjort större än skadan därav, kan skadeståndsskyldighet föreligga.

Ett av den nordiska rättsstridighetslärans huvudsyften har varit att undersöka, vilka förhållanden som samfundsmässigt är icke-önskvärda, så att rättsordningen har skäl att reagera mot dem med straff, skadestånd eller förebyggande åtgärder[54].

[54] Se *Ussing* s. 79 f.

Rättsstridighet förklaras ofta vara en objektiv förutsättning för skadeståndsansvar: skadeorsakaren har överskridit den av rättsordningen uppställda objektiva gränsen för handlingsfrihet. Rättsstridigheten vore det objektiva elementet i culpabedömningen. Det är likväl omöjligt att frånkoppla den objektiva och den subjektiva bedömningen från varandra. Vid culpabedömningen beaktas även objektiva moment, dvs. sådana som inte direkt anknyter till skadegörarens subjekt. Å andra sidan är det t. ex. då skadevållaren gör gällande att nödvärn förelegat ingalunda fråga om en rent objektiv bedömning, utan hänsyn bör tas till hur *han* upplevt situationen.

Eftersom skadeståndsskyldighet inte föreligger *då* man finner att beteendet inte varit culpöst, *då* nödvärn, tjänsteplikt eller samtycke till skadan av den skadelidande förelegat, *då* bristande orsaksförhållande eller bristande adekvans föreligger, *då* skadan till sin typ över huvud taget ej anses ersättningsgill osv. frågar man sig, om man har behov av att i vissa av dessa fall förklara att ersättning uteblir på grund av att rättsstridighet saknas. Ytterligare bör beaktas att skadeståndsskyldighet å andra sidan anses föreligga i en del sådana fall, där beteendet inte är rättsstridigt — det strikta ansvaret anses ju i allmänhet gälla rättsenlig verksamhet[55]. På anförda skäl torde man i skadeståndsrätten kunna undvara rättsstridighetsbegreppet. Man kan nöja sig med att förklara, att särskilda grunder kan medföra att skadetillfogandet, t. o. m. ett uppsåtligt sådant, inte medför skadeståndsskyldighet.

Hos oss finner *Taxell* s. 279 anledning inte föreligga att i resonemanget om ersättningsansvarets förutsättningar dra in den oklara läran om objektiv rättsstridighet. I förarbetena till SkL dök termen rättsstridighet upp i *LagberSkL* § 1, men ströks av *LaggrSkL*, se dess motiv s. 6 f. *Fikentscher* s. 276 förklarar, att rättsstridighet i praktiken betyder "das Fehlen von Rechtfertigungsgründen".

I lag och praxis brukar termen rättsstridighet ytterst sällan användas.

HD 1969/14: Straffyrkandet mot A hade förkastats, då A inte gjort sig skyldig till straffbar gärning. Eftersom A handlat rättsstridigt, prövades likväl det i samma mål mot honom riktade ersättningsanspråket.

I AvtL § 28 och 29 uttalas, att tvånget bör ha varit rättsstridigt, men lika väl kunde en motsvarande reservation göras vid de övriga i AvtL kap. 3 nämnda ogiltighetsgrunderna, se *Vinding Kruse* s. 59 f. Varje form av svikligt förfarande leder ingalunda till avtalets ogiltighet. — I ArbAvtL § 15 talas om rättsstridigt förfarande, se nedan 4.4.d.

8. Underlåtelse.

a. Skadeorsakarens beteende kan innefatta ett görande eller en underlåtelse eller båda. Vid görande har han företagit en handling; häri inkluderas även psykisk påverkan på annan. Underlåtelse är detsamma som icke-företagande av en bestämd handling.

Handlingen respektive underlåtelsen är i skadeståndsrätten av intresse endast om den står i ett orsaksförhållande till den inträffade skadan. Genom att också underlåtelsen anknyts till en viss bestämd handling, dvs. den handling som inte företas, kan man

---

[55] Se t. ex. *Ek* s. 131 ff. *Oftinger* s. 117 ff betraktar likväl också strikt ansvar såsom ansvar för rättsstridig handling.

uppenbarligen betrakta den som kausal. Vid underlåtelse förutsätter skadeståndsansvaret att den handling som inte företas sannolikt hade avvärjt eller minskat skadan om den företagits, se 3.2.

Med tanke på skadeståndsansvaret brukar man uppdela underlåtelserna i tre grupper:

a) underlåtelse av A i samband med en otillåten handling av A,
b) underlåtelse av A i samband med en tillåten handling (aktivitet) av A,
c) underlåtelse av A utan samband med en handling av A (*ren underlåtelse*).

Det förefaller mig lämpligast att under punkt b också hänföra de fall som gäller underlåtelse av A att vidta säkerhetsåtgärder då A innehar ett lösöreföremål, t. ex. ett gevär eller en häst, eller en fastighet, vilka medför skaderisk för andra[56]. A har exempelvis underlåtit att i det ovan s. 37 anförda fallet *HD 1967/85* uppföra ett skyddsräck framför trappfönstret.

Då A vandrar på vägen och får syn på en person i nödställt läge, men underlåter att ge honom hjälp, har vi att göra med en ren underlåtelse. Har A däremot grävt ett dike över en väg, men inte vidtagit säkerhetsåtgärder med tanke på de vägfarande, eller har A underlåtit att avlägsna istappar från sitt hustak, har vi således inte att göra med en ren underlåtelse.

En underlåtelse av A leder i allmänhet till skadeståndsansvar endast i fallen a och b. Dessa två fall går in i varandra. Man kan sålunda säga att A:s handling i och för sig varit tillåten, t. ex. startandet av en maskin, men att A:s underlåtelse att varna omgivningen och vidta säkerhetsåtgärder leder till skadeståndsansvar för honom. Men intet hindrar att man uttrycker förhållandet så, att det varit förbjudet för A att starta ifrågavarande maskin. Står underlåtelsen i samband med ett handlande av skadevållaren, är det mången gång en smaksak om man säger att det culpösa legat i handlandet, eller om man förklarar att det legat i underlåtelsen. Det är egalt om man säger att skadevållaren framfört sin bil med för hög hastighet, eller om man förklarar att han underlåtit att nedbringa bilens hastighet. Endast då fråga är om en ren underlåtelse skiljer sig underlåtelsen klart från ett handlande. Detta motiverar att man med egentligt underlåtelseansvar avser ansvar för "ren underlåtelse"[57].

I praxis används ibland ordet underlåta i dubbel bemärkelse, nämligen dels för att uttrycka att ett icke-handlande förelegat, dels för att uttrycka att detta icke-handlande har inneburit culpa. I sistnämnda avseende vore ordet försumma (laiminlyödä) att föredra.

b. Då underlåtelsen står i samband med ett sådant handlande av A som inte i och för sig varit culpöst, är det ofta fråga om att A underlåtit att vidta skyddsåtgärder sedan fara för skada uppkommit genom det icke-culpösa förfarandet. A:s handling — eller den omständigheten att han innehar en sak — ger upphov till en situation som inrymmer

---

[56] *Hakulinen* s. 260 och *Vinding Kruse* s. 162, 166 hänför dessa fall till de rena underlåtelserna.

[57] Lika *Vinding Kruse* s. 159 f, *Mazeaud—Tunc* I s. 615. *Kämäräinen* s. 31 låter begreppet underlåtelseansvar omfatta grupperna b och c.

skaderisk för andra och denna risk påkallar åtgärder från A:s sida, ofta just enär den som hotas av skadan inte vet om eller är i stånd att avvärja faran. *Hakulinen* talar om ansvar för den som "öppnar farekällan"[58]. Ett ansvar för A förutsätter likväl ofta att han har haft tid att vidta skyddsåtgärder och att dessa ej varit överhövan kostsamma.

HD 1950/120: Utan att A varit oaktsam hade hans bil fastnat i och dragit ned en telefonledning. Då A likväl inte vidtagit åtgärder för att skydda ledningen mot uppenbar skaderisk, utan lämnat den liggande tvärs över vägen med påföljd att den senare körts sönder, ansågs A skadeståndsansvarig. (Omr. 3—2. Enligt minoritetens uppfattning hade A inte varit skyldig att vidta åtgärder i saken).

HD 1948/268: Ett flickhems föreståndarinna A gav order om att den nyanställda läraren S:s bagage, vilket hade anlänt i förtid, skulle avhämtas från stationen och placeras i flickhemmets festsal. Så skedde. Då S kom till orten var två kollin försvunna. A ålades att ersätta S:s skada, eftersom A utan uppdrag av S låtit avhämta kollina från stationen och därigenom blivit ansvarig för att de vederbörligen vårdades till dess de kunde omhändertas av S, och A inte visat att deras försvinnande härrört av en händelse som A ej varit ansvarig för. — Genom sitt handlande hade A ådragit sig en plikt att med omsorg vårda kollina. Det är naturligt att A hade åtminstone en lika sträng bevisbörda som i rent avtalsförhållande, se 2.9.

FFR 1967 s. 207: S halkade i Stockholms centrum på gångbanan en morgon efter det den plogats och blivit synnerligen hal, men innan den sandats. Intervallen mellan plogningen och sandningen berodde på att stadens arbetare hade en halv timmes avtalsreglerad frukostrast. Eftersom en samordning mellan plogning och sandning hade varit i hög grad påkallad med hänsyn till den livliga gångtrafiken, och då det inte hade visats att frukostrasten hindrat en dylik samordning, ansågs staden ansvarig för skadan. — Underlåtelsen att sanda omedelbart efter plogningen innebar med hänsyn till skaderisken culpa.

c. *Ren underlåtelse.* I vissa situationer har man en juridisk plikt att ta vara på en annan person så att denne inte tillfogas skada eller skadar annan. Det viktigaste fallet, dvs. vårdnadshavares ansvar, behandlas i kap. 6. Vidare finns i lag en del bestämmelser som vid straffhot ålägger en dylik plikt. Somliga av dessa straffstadganden måste anses vara förbundna med en skadeståndsskyldighet, andra inte, se 2.4.

SL 21:13 (tidigare SL 44:2) stadgar straff för den som ej lämnat hjälp åt person, som honom veterligen varit i verklig livsfara, oaktat han kunnat ge hjälpen utan att försätta sig själv eller annan i fara. Den som döms till straff enligt detta lagrum bör inte drabbas av skadeståndsansvar, oaktat livsfaran lett till död eller kroppsskada[59]. Endast om domstolen anser att ifrågavarande person stått i ett sådant förhållande till den andre och haft en sådan särskild plikt till handlande, att han kan sägas ha gjort sig skyldig till vållande av den andres död eller kroppsskada, föreligger skadeståndsskyldighet. Det anförda gäller också bestämmelserna i SjöL § 51, 201 och 235, VägtrL § 3 och 8 a samt SL 44:23 och PolisL § 23 om skyldighet att lämna hjälp vid sjönöd,

---

58 *Hakulinen* s. 258.

59 *Hakulinen* s. 258, *Ussing*, TfR 1947 s. 254 ff, *Vinding Kruse* s. 165.

vägtrafikolyckor och släckning av skogseld[60] samt att hjälpa polisen då person eller egendom är i fara.

HD 1946/272: Ett hästfordons förare A dömdes i hovrätten till böter för underlåtelse att stanna och ge nödig hjälp åt en person som utan att A varit oaktsam blivit påkörd av hästfordonet, men skadeståndskravet mot A förkastades. HD ansåg att A vållat påkörningen och ålade honom skadeståndsplikt.

I praxis anses allmänt att en berusad eller medvetslös person inte av sina kamrater får lämnas i hjälplöst läge. Här har kamraten således inte blott en etisk, utan även en juridisk skyldighet att ta vara på sin broder. Föreligger uppenbar fara för den berusades liv eller hälsa kan ersättningsplikt åläggas om den berusade kommer till skada.

HD 1928/180: Under en färd i A:s släde föll den berusade S ur släden i en snödriva. Oaktat A och B, som var med på färden, visste att S var medvetslös, lämnade de honom i skymningen i det kalla vädret liggande i snödrivan avlägset från människoboningar. S avled ett par veckor senare av de sjukdomar han ådragit sig vid sagda tillfälle. A och B dömdes till straff för dödsvållande. — Detta rättsfall har varit intaget i lagböckerna sedan år 1934, varför dess prejudikatvärde varit ansenligt. I varje fall B:s underlåtelse var en ren sådan.

HD 1956/61: A och S pokulerade en februarikväll i A:s bostad. Då S kl. 23 berusad avlägsnade sig, följde A honom ut. S föll därvid i trappan och slog sig i huvudet. Efter att ha försökt hjälpa upp S lämnade A honom utan hjälp, oaktat A bort inse att S i vinterkylan svävat i livsfara. S hittades följande dag invid trappan och avled två dagar senare till följd av skallskadan. Det konstaterades att en begynnande lunginflammation hade medverkat till döden. A dömdes jämlikt SL 21:10 till straff för dödsvållande och ålades att utge skadestånd, jämkat till hälften på grund av S:s medvållande. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att A inte hade haft någon sådan skyldighet att dra försorg om S, att han kunde sägas ha vållat S:s död, varför A enligt minoriteten endast borde dömas till straff enligt SL 44:2, men inte åläggas skadeståndsplikt).

Det är i lag stadgat, att värd eller föreståndare för utskänkningsställe bör lämna nödig vård åt drucken person som är i behov av tillsyn (SL 43:8) och att polis har rätt att under i lagen närmare angivna förutsättningar omhänderta berusad person (PolisL § 20). I dessa fall kan, om den berusade gästen eller den av polisen omhändertagne kommer till skada, en ersättningsplikt för den försumlige värden (föreståndaren) och polisen antagligen ibland anses föreligga.

En offentlig syssla eller ett avtal kan medföra en plikt att genom handling söka avvärja skada, t. ex. för en nattvakt[61].

De nyss anförda två HD-avgörandena utvisar tydligt, att handlingsplikten förutsätter att risken att skada skall uppkomma är stor och att den hotande skadan är allvarlig. I det föregående har anförts att ju större skaderisken och risken för allvarlig skada är, desto större är aktsamhetskravet. I förevarande situation *uppkommer* kravet på aktivitet (aktsamhet) först vid dylika kvalificerade situationer.

---

[60] Se *Hakulinen* s. 258, 261 f, som med rätta anför att ordalydelsen i VägtrL § 8 a kunde ge anledning till en felaktig uppfattning, och Reino *Ellilä*, LM 1967 s. 77 f. Jfr *Mazeaud—Tunc* I s. 615 ff, vilka anser att skadeståndsskyldighet föreligger om plikt till handlande förelegat. Se även *Vinding Kruse* s. 165 f.

[61] Se *Jörgensen* s. 56. Enligt *Vinding Kruse* s. 165, 169 föreligger ersättningsplikt, om hjälp- eller avvärjningsskyldighet är ålagd bestämda personer.

Skulle den berusade inneha ett vapen eller annat farligt tillhygge, kunde kamraten kanske vid överhängande fara för missbruk anses ansvarig för sådan personskada som den berusade tillfogat sig eller annan med föremålet, förutsatt att kamraten med lätthet kunnat beröva honom det farliga föremålet, men inte gjort detta. I praktiken torde det dock vara omöjligt att påvisa att alla dessa kriterier är uppfyllda (kamratskap, överhängande fara, lätthet att avlägsna faran). Det nyss anförda torde även gälla föreståndare för utskänkningsställe och polis i de ovan nämnda fallen[62]. Här föreligger en viss analogi med vårdnadshavarens skyldigheter vid skada tillfogad av barn, se 6.1.

Även i andra fall kan en person ha befunnit sig i en sådan situation att han, oaktat uttrycklig lagbestämmelse saknas, är skyldig att avvärja en överhängande fara.

HD 1951/102: Genom felaktigt förfarande kopplade B, som var i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens (V) tjänst, 220 volts i stället för 8 volts ström i ledningarna tillhörande en färjas ringklockor. Tre år senare åtog sig bolaget A att flytta en ringklocka i färjskötarens bostad från ett rum till ett annat. Bolagets montör utförde arbetet utan att rätta till felkopplingen. Ett par månader senare råkade två flickor under en simtur beröra sagda ledningar och miste livet. Till följd av att de stolpar som uppbar ledningarna hade börjat luta låg ledningarna nära vattenytan. B och V befanns ansvariga för skadan, V enär ringledningarna tillhört V och varit i V:s besittning. Av intresse i målet är, att bolaget A fritogs från ansvar, enär bolaget genom sitt åtagande att flytta ringklockan inte blivit ansvarigt för den tidigare felaktigt utförda kopplingen. Underinstanserna hade ålagt A ersättningsplikt på grund av att A:s montör hade bort märka felet. — I detta fall hade skadan inte direkt samband med A:s handlande, varför fråga var om en ren underlåtelse. Ett ansvar för A hade inneburit att HD ansett att A haft plikt att rätta till felet. Såframt A:s montör måste ha observerat felet synes det mig, med hänsyn till den existerande risken för allvarlig skada och till att A:s åtagande gällde just ringklockorna, att A bort dömas skadeståndsskyldig. Härtill kommer att uppfattningen i fråga om ett företags ansvar för fel, som dess anställda begått, är strängare i dag än för bortåt tjugo år sedan.

9. Bevisbördan.

a. Då borgenären *i avtalsförhållande* kräver ersättning av gäldenären och culparegeln befinns tillämplig, anses allmänt att det är gäldenärens sak att visa att vållande ej förelegat hos honom eller hans medhjälpare. Det åligger gäldenären att "urskulda sig" (exculperingsplikt, omvänd bevisbörda)[63]. Den omvända bevisbördan medför att domstolens motivering kan förefalla tung och snirklig.

Se t. ex. *HD 1944/146*: En person som åtagit sig att transportera varor ansågs skyldig att utge ersättning för skada som tillfogats varorna, enär han inte visat att skadan hade inträffat till följd av en tilldragelse som han inte skäligen borde anses hava kunnat förutse eller förebygga.

Är fråga inte om själva avtalsprestationen, utan om att borgenären i samband med avtalet tillfogats skada på person eller sak, är likheten med utomkontraktuell skada påtaglig. Man brukar här ofta tala om biförpliktelser till avtal. Avtalet går exempelvis ut på vård eller reparation eller transport av en sak, med biförpliktelsen att inte tillfoga person- eller sakskada. Bevisbördan varierar i dylika fall. Ibland krävs bevisad culpa,

---

62 Se *Kämäräinen* s. 115.

63 Se *Hakulinen* s. 231 ff, *Taxell* s. 264 ff, 286 ff, 344 ff.

ibland är bevisbördan den i avtalsförhållande vanliga[64]. Ju närmare anknytning skadan har till själva avtalsprestationen, desto större skäl talar för omvänd bevisbörda.

HD 1950/R 14: Då S såsom arbetspliktig arbetade i ett bolags tjänst och rengjorde bolagets transformator, fick han på grund av ett fel i strömbrytaren en elektrisk stöt och skadades allvarligt. Enär bolaget inte visat, att ifrågavarande elanläggning blivit vederbörligen granskad eller att bolaget på annat sätt hade förvissat sig om dess skick, ålades bolaget att ersätta S:s skada, dock med avdrag av ersättningen ur olycksfallsförsäkringen. (Omr. 1 JR ansåg S ha bevisbördan).

b. I *utomkontraktuellt förhållande* anses det vara den skadelidandes sak att bevisa, att skadeorsakaren varit oaktsam[65]; den skadelidande skall bevisa de omständigheter som stöder hans yrkande (RB 17:1).

HD 1966/98: En restaurangvaktmästare hade i tjänsten mottagit en gästs överrock för förvaring. Rocken förkom. Enär gästen ej visat att vaktmästaren varit oaktsam, ansågs vaktmästaren ej ansvarig för skadan. — Restaurangen däremot var på avtalsrättslig grund skyldig att ersätta skadan.

Den processuella regeln om bevisbördan modifieras något av domstolens fria bevisprövning. Denna leder till att domstolen beträffande existensen eller frånvaron av culpa ofta stannar vid den lösning som förefaller sannolikast. Är det enligt allmän erfarenhet sannolikare att den ena partens version är riktigare, behöver denna part vanligen inte prestera något alltför stort mått av bevisning för att övertyga domstolen. Frågan om vem som har bevisbördan är en sak, frågan om hur starka bevis som bör presteras är en annan sak[66]. Av den av parterna som har lättare att förete och framskaffa bevisning kräver man mera. En utomstående person, som skadats på eller invid ett företags arbetsplats, kan sålunda ha stora svårigheter att bevisa att någon på arbetsplatsen varit oaktsam, medan det är lättare för företaget att visa att culpa inte förelegat. I varje fall är det tillräckligt att den skadelidande visar att någon av motpartens anställda varit culpös, utan att han behöver visa vem denne någon varit[67]. Då en person lidit skada genom åtgärd av en myndighet är det vanligen tillräckligt att han visar att det förekommit ett fel som tyder på oaktsamhet. Det är sedan myndighetens sak att visa att orsaken till felet varit sådan att culpa inte förelegat[68].

HD 1955/128: Arbetstagaren S på ett båtvarv skadades då ett rep till en målarställning brast. Enär repet, som arbetarna själva fått välja åt sig i ett replager, inte haft något synligt fel och olyckan sålunda berott på en händelse som ej kunnat förutses, ansågs varvets verkställande direktör A inte ansvarig för skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten kom till samma slutresultat med den motiveringen, att S inte visat att A varit försumlig). — S hade enligt vanliga regler bevisbördan, mellan S och A existerade ju intet avtalsförhållande. Orsaken till att majoriteten inte nöjde sig

---

64 Se föreg. not samt *Bengtsson* s. 176, 188 f. Har fartygspassagerare drabbats av personskada, svarar bortfraktaren därför om culpa visas ha förelegat på hans sida, SjöL § 171 mom. 2. Däremot föreskrivs omvänd bevisbörda i LuftbefordrL § 20.

65 *Halila* s. 262.

66 *Taxell* s. 288.

67 *Halila* s. 73 ff, 293 ff, *Hakulinen* s. 304, 308. *Hellner* s. 92 och *Jörgensen* s. 78 uttalar, att den skadelidande bör visa att någon felaktighet ligger motparten till last, men denne har bevisbördan i fråga om tänkbara ursäkter, omständigheter som rättfärdiggör hans uppträdande.

68 *Nordenson m. fl.* s. 120.

med minoritetens motivering kan ha varit, att majoriteten ansåg att man helst inte bör motivera ett avgörande med bevisbörderegler i ett sådant fall, där man direkt kan uttala att culpa inte förelegat. Eller också ansåg majoriteten, att den omständigheten att S visat att repet varit felaktigt var tillräcklig för att övervältra vidare bevisskyldighet på motparten. Se om avgörandet också 2.2.a.

Risken för allvarlig eller stor skada medför att culpa mången gång torde anses föreligga redan då ett tämligen ringa mått av bevis därpå presterats. För att bli fritagen från ansvar åligger det då skadeorsakaren att upphäva bevisningen genom motbevis, således inte en fullständigt omvänd bevisbörda såsom i avtalsrätten, men en ansats därtill.

Med beaktande av svårigheten för den skadelidande att i vissa fall bevisa vållande hos motparten bör regeln om den skadelidandes bevisskyldighet inte tillämpas alltför rigoröst. Eftersom det uppenbarligen är praktiska omständigheter och sannolikhetsöverväganden som varit vägledande för den omkastade bevisbördan i avtalsförhållanden[69], borde även vid utomkontraktuell skada bevisskyldigheten ibland kunna åvälvas svaranden. I vissa fall tyder sålunda redan den olyckshändelse som medfört skadan prima facie på att vållande förelegat; olyckor av sagda slag inträffar normalt inte om motparten och hans anställda utvisat vanlig omsorg.

Tillverkares ansvar då varans farliga egenskaper lett till skada på person eller på annan sak, det s. k. *produktansvaret*, är visserligen vanligen utomkontraktuellt, men en exculperingsplikt för tillverkaren synes likväl ofta motiverad. Denne har mången gång aktivt medverkat vid varans marknadsföring, varför förhållandet mellan den skadelidande och tillverkaren har ett kontraktsrättsligt inslag.

Halila s. 267 f anför att då orsaksförhållandet bevisats, föreligger det ofta ett slags prima faciebevis på culpa. Se om *res ipsa loquitur*-regeln ("saken talar för sig själv") i engelsk rätt *Harper—James* s. 1075 ff, *Prosser* s. 211 f, *Jolowicz* s. 34 ff. Då en mjöltunna hade från ett varuhus genom ett öppet fönster fallit ned på en fotgängare, ansågs det i ett avgörande år 1863 sannolikt att culpa förelegat, se *Clerk* nr 795—801. — I Tyskland talar man på motsvarande sätt om "Beweis des ersten Anscheins": de yttre förhållandena anses prima facie som tillräckligt bevis för culpa, varför skadeorsakaren anses ha vållat skadan om han ej presterar motbevis, se *Larenz* I s. 274 f, *Jolowicz* s. 37.

10. Motiven för culparegeln.

a. Frågan om vem i samhället som slutligen borde bära ansvaret för en inträffad skada är mångfacetterad. Bör skadan ersättas av skadeorsakaren eller bör den drabba den primärt skadelidande, bör den ersättas av det allmänna (med skattemedel) eller bör den fördelas på flera personer, framför allt med utnyttjande av försäkring? Besvarandet av dessa och liknande frågor berör självfallet också culparegeln.

Med avseende på relationen mellan skadeorsakaren och den skadelidande är det mycket som talar till förmån för culparegeln. Det ligger närmare till hands att den som genom vållande orsakat en annan person skada ersätter den (eller garderar sig

[69] Se *Halila* s. 265 f.

genom försäkring) än att den skadade själv får bära skadan (eller gardera sig genom försäkring). Man kunde säga att detta står i överensstämmelse med rättskänslan, med en allmän rättslig värdering i vårt samhälle. Skadevållaren, som i regel bort inse skaderisken, har inte handlat så som han bort enligt samhällets regler. Det moment av sonande, upprättelse, som mången gång ingår i skadeståndet, gör sig framför allt gällande då skada tillfogats genom culpa. *Vinding Kruse* uttalar med fog, att culpaprincipens universella succé hänger samman med att den tillfredsställer djupt liggande etiska känslor och behov i den mänskliga naturen, låt vara att vi i dag ser mera nyktert på principen än då Rudolph von *Ihering* i tiden upphöjde den till evig sanning[70].

Å andra sidan skulle ett ansvar för skadeorsakaren, som även omfattade de fall där han inte varit culpös (strikt ansvar), vara betänkligt. Följden bleve otrygghet i samhället, dyra säkerhetsåtgärder och hämsko på nyttig verksamhet. I dessa tider, då miljövården och skyddet för personlig integritet och säkerhet betonas framom en ohämmad ekonomisk expansion, är det givet att skadeståndsreglerna bör utformas så att de så vitt möjligt leder till ökad trygghet och trivsel i samhället.

Visserligen har kravet på samhällets hjälp vid olycksfall ökat i takt med att möjligheten att undvika skador minskat i samhället, men detta innebär, för att använda *Friedmanns* ord, intet cyniskt avstående från principen om individuellt ansvar[71].

En generell regel om att skadeorsakaren hade, såsom i avtalsrätten, exculperingsplikt vore i praktiken omöjlig att realisera, eftersom orsakskedjan är oändlig. Däremot kan, såsom ovan i 2.9 anförts, en omvänd bevisbörda ibland vara lämplig också vid utomkontraktuell skada. Likaså förnekas med det sagda ingalunda, att det på en del områden är fullt berättigat att ha ett strikt ansvar.

I äldre tider drabbade ansvaret för skada den som orsakat skadan utan att det frågades efter om han varit oaktsam eller ej. Hämnden såg endast till följden av gärningen utan att ta hänsyn till gärningsmannens sinnelag, och detta fortfor att vara fallet då en handläggning vid domstol trädde i stället för hämnden. Kontakten mellan människorna var sparsam och tillfällena att orsaka skada därför små — om man bortser från direkt uppsåtligt tillfogande av skada. Det innebar ett stort framsteg då man, hos oss allmänt på 1800-talet, började kräva culpa såsom förutsättning för skadeståndsansvar. Företagsamhet och risktagande främjades. Culparegeln har sina rötter i den romerska rätten, likväl så att också där förekom ett strikt ansvar vid skada orsakad av djur eller av farliga föremål, t. ex. träd eller byggnader.

När man i våra dagar talar för ett utvidgat strikt ansvar innebär detta ingalunda, att pendeln börjat svänga tillbaka och att ansvaret på nytt läggs på orsakaren. Det strikta ansvaret är nämligen, uttryckligen eller underförstått, kombinerat med en pulverisering, en fördelning av skadan på flere händer, framför allt genom försäkringsinstitutet. Vid trafikolyckor har i TrFörsL ansvaret i vissa fall rent av direkt lagts på försäkringsbolagen. Pendeln har inte svängt tillbaka, utan den fortsätter att svänga

---

70 Se *Vinding Kruse* s. 31, 131, *Walin*, NJM 1960 s. 11, *Mazeaud—Tunc* I s. 419 ff.

71 *Friedmann* s. 163.

framåt. Ansvaret placeras visserligen formellt på skadeorsakaren, men det förutsätts att han fördelar ansvaret på sina kunder, på försäkringsgivare eller på någon annan grupp i samhället. Detta sagt under förutsättning att man — såsom i Finland i detta nu — ålägger strikt ansvar antingen i sådana fall, där man kan åberopa stöd i skriven lag eller klar praxis, eller i sådana fall, där ett analogislut med de "klara fallen" som grund är närliggande. Skulle man däremot utvidga det strikta ansvaret till att gälla farliga situationer i allmänhet, bleve det oklart för medborgarna när försäkring eller annan spridning av ansvarsbördan är påkallad. Den strikt ansvarige bör veta om sitt strikta ansvar — eller i varje fall ha skäl att misstänka att strikt ansvar föreligger.

Strikt ansvar kan vara lämpligt i sådana fall, där man kan utpeka en viss grupp i samhället som skäligen kan betungas med ansvaret, och därmed också med försäkringspremierna, t. ex. tillverkare av vissa varor. Det strikta ansvaret kan vara det pris som gruppen måste betala för rätten att få utöva viss riskfylld verksamhet. Ofta finns det dock inte någon sådan grupp, eller också är den alltför liten.

Skulle man ha en allmän regel om att blotta orsakandet i princip vore tillräckligt för att grunda ansvar, bleve man tvungen att operera med utvidgade och till konturerna vaga adekvansregler. För att undvika obillighet vore man dessutom antagligen ofta nödsakad att tillåta ansvarsfrihet för en skadeorsakare som kunde exculpera sig. Behovet av klara och enkla skadeståndsregler, som underlättar förlikning utan rättegång, skulle således knappast tillgodoses bättre med ett allmänt strikt ansvar än med vår nuvarande culparegel.

b. Mycket har talats och skrivits om skadeståndsinstitutets *preventiva funktion*, dvs. dess verkan att avhålla skadegöraren från att ånyo tillfoga skada (individualprevention) och dess verkan att avhålla folk i allmänhet från att orsaka skada (allmänprevention). Somliga anser skadeståndet sakna nämnvärd preventiv verkan, andra anser preventionen vara huvudmotivet för culparegeln (och därmed av betydelse också vid strikt ansvar, eftersom den leder till ökade säkerhetsåtgärder)[72]. Sanningen ligger väl någonstans mitt emellan.

Det kan knappast förnekas att ett konsekvent och regelbundet utdömande av skadestånd har en allmänpreventiv verkan. En annan sak är att skadeståndets storlek hos oss varken är beroende av skuldgraden eller av att vid sidan av skadeståndet också straff utdöms. Preventiva synpunkter är i allmänhet långt ifrån allena avgörande för skadeståndets utformning. Tvärtom kan man konstatera, att skadeståndsreglernas egentliga funktion är att överflytta skadan från den skadelidande till skadeorsakaren (reparation) och att preventionen är en biprodukt[73].

Vid sidan av risken att drabbas av skadeståndsansvar påverkas individen av risken att själv råka ut för skada, samvetet, straffhot, viljan eller känslan att han bör handla såsom det förutsätts i samhället, existerande krav på säkerhetsåtgärder, medmänni-

---

[72] Se härom bl. a. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 453 f, *Taxell* s. 275 f, *Karlgren* s. 14 ff.

[73] Det förtjänar nämnas att man i engelsk-amerikansk rätt i vissa fall kan i preventivt syfte döma den ansvarige att utöver full ersättning utge till den skadelidande "punitive" eller "exemplary damages", se *Prosser* s. 9 ff, *McGregor* s. 4, *Stoll* s. 99 ff.

skornas dom osv. En replik i ett fört samtal är belysande. "Du vet väl att man inte får låta barn under femton år ensamma handskas med luftbössa?" — "Är det straffbart då?" — "Det vet jag inte, men det är förbjudet." Gemene man kan ej så noga skilja mellan straff och skadestånd. Detta är inte heller att undra över. Bötesstraffet och skadeståndet har i de flesta fall likadana praktiska konsekvenser — böterna är ju avsedda att vara ett ekonomiskt straff och förvandlingsstraffet skall förekomma blott "i nödfall". Anser man, vilket de flesta torde göra, att bötesstraffet har en allmänpreventiv verkan, bör man också anse att skadeståndet har det. Skulle det oaktsamma beteendet inte leda till skada, uteblir visserligen skadeståndspåföljden, men den som handlar oaktsamt får vanligen lov att räkna med *möjligheten* att skada inträffar. Leder det eventuella skadeståndsansvaret till att ansvarsförsäkring tecknas, kan man säga att ansvaret verkar preventivt.

Ibland brukar man hänvisa till att en obligatorisk trafikförsäkring sådan som den i TrFörsL inte har lett till ökad oaktsamhet bland motorfordonsförarna. Försäkringen befriar dock inte föraren från alla menliga påföljder av felkörningen. Han kan själv drabbas av mer eller mindre allvarlig person- eller sakskada. Medvållande medför ofta jämkning av det skadestånd han själv erhåller. Vid grov culpa har försäkringsbolaget regressrätt. I flere fall förekommer straffsanktion. Om försäkringen utnyttjas blir följden ofta bonusförlust. Har föraren varit oaktsam kan försäkringsbolaget höja premien, höja självrisken eller rent av vägra försäkring eller kräva att säkerhetsåtgärder vidtas som en förutsättning för att försäkring beviljas[74]. På samma sätt har en arbetstagares skyldighet att ersätta skada, som han i arbetet vållat arbetskamrat, eller en arbetsgivares skyldighet att ersätta skada, som genom hans culpa tillfogats hans arbetstagare i arbetet, en preventiv effekt, oaktat ersättning presterats ur olycksfallsförsäkringen. Försäkringen täcker nämligen inte hela skadan.

Nyss nämnda menliga påföljder är så pass många, att det inte kan anses påkallat att i lagen införa bestämmelser om *obligatorisk självrisk* eller om plikt för försäkringsgivare att utnyttja regressrätten eller, såsom på sina håll i utlandet, föreskrifter om att försäkring inte kan beviljas för vissa typer av skador.

Reglerna om skadestånd bidrar, liksom straffbestämmelserna, till att hos medlemmarna i samhället skapa en etisk attityd av ogillande, en allmän inställning att undvika skada[75]. Culparegelns preventiva verkan framträder inte enbart just i handlingsögonblicket, utan också såsom allmänt uppfostrande. Den lär individen att ta ansvar och att ta hänsyn till andra och verkar därigenom också personlighetsdanande. Man brukar tala om skadeståndets moralbildande funktion[76]. Också det strikta ansvaret har en preventiv verkan, främst genom att man därmed söker förmå den ansvarige att vidta skyddsåtgärder och att teckna försäkring.

En primär uppgift för rättsordningen är att söka hindra att skada uppkommer. Också skadeståndsinstitutet kan och bör användas för detta syfte. Hellre ingen skada alls än full ersättning åt den invalidiserade.

---

[74] *Vinding Kruse*, JFT 1964 s. 182 f, *Saxén*, JFT 1969 s. 153.

[75] *Ussing* s. 10, *Stone* s. 81.

[76] Se t. ex. *Grönfors* s. 20, *Karlgren*, SvJT 1968 s. 698 ff.

Ovan i 2.6.f har framhållits, att skadeståndsansvar brukar åläggas just i sådana situationer, där den ansvarige haft tid på sig att vidta säkerhetsåtgärder. Detta tyder indirekt på att domstolarna tillmätt preventiva synpunkter betydelse. Det synes mig uppenbart att domstolarna, både då de dömer till straff och då de dömer till skadestånd, beaktar allmänpreventiva synpunkter. Mången gång kan ju skadan inte kompenseras av skadeståndet, t. ex. då den lett till död eller svår invaliditet, men domstolen hyser förhoppningen att ett skadestånd, vid sidan av att det ger en viss gottgörelse, har en allmänpreventiv verkan. Härrör skadan av ett misstag under brådskande förhållanden eller av en tillfällig ouppmärksamhet är skadeståndets preventiva verkan ofta säkert ringa, men knappast obefintlig[77].

Man frågar sig tvärtom om man inte i framtiden borde, i stället för att i lagstiftning och praxis utgå från att skadeståndet saknar nämnvärd preventiv verkan, i ökad utsträckning använda skadeståndssanktion i stället för straff[78]. Ett bötesstraff är mången gång inte tillräckligt kännbart, medan ett frihetsstraff åter inte är på sin plats med hänsyn till brottets art. En kriminalisering borde över huvud taget inte ske i onödan. Men ett avsevärt skadestånd kunde ha ett preventivt syfte, t. ex. då fråga är om grov ärekränkning. Man kunde visserligen mena att skadeståndsinstitutets preventiva funktion är mindre än straffets genom att skyldighet att erlägga skadestånd inträder endast om skada uppkommit. Förhållandet är likväl mången gång detsamma i fråga om straffsanktionen. Brottslingen blir vanligen upptäckt endast om "något händer", och detta något är inte sällan, t. ex. vid trafikbrotten, just en inträffad skada.

c. I USA har *Calabresi* med skärpa tagit avstånd från culparegeln. Han förkastar att man till avsevärda kostnader i varje enskilt fall anser sig böra bestämma vilkendera av två personer, skadeorsakaren (skadevållaren) eller den skadelidande, som skall bära ansvaret för skadan — utan att man ens frågar efter vem det är som faktiskt, t. ex. på grund av försäkring, kommer att stå för skadan. I stället bör man enligt Calabresi ta sikte på hur man effektivast skall *minska* de totala *kostnaderna* för skadefall genom att minska antalet skadefall, speciellt antalet svåra skador, genom att minska kostnaderna efter inträffade skadefall och genom att minska administrationskostnaderna vid skadefall, *Calabresi* s. 26, 241 ff. Följaktligen bör skadeståndsansvaret placeras på de personer eller grupper som bäst är i stånd att handla så att skadan helt uteblir eller minskas, som har största möjlighet att helt eller delvis förekomma skadan. Dessa finge därigenom ett ekonomiskt motiv att vidta säkerhetsåtgärder. En "kanalisering" av ansvaret skulle således ske till vissa personer och grupper (företagare, försäkringsgivare osv.) — men inte till socialförsäkringen, eftersom denna inte verkar ekonomiskt prevenerande.

Man frågar sig dock om ett dylikt ansvar verkligen skulle verka preventivt, vartill kommer att alla de som skulle undgå sitt nuvarande ansvar kunde förmodas i fortsättningen handla betydligt oaktsammare, se även *Hellner*, Värderingar s. 320 f. Betecknande är att *Calabresi* s. 266 ff räknar med att det komme att finnas ett behov av frihetsstraff och av icke-försäkringsbara ekonomiska straff.

Vidare och framför allt skulle det bli oerhört svårt att utpeka dylika personer eller grupper på vilka det vore mest ekonomiskt att placera ansvaret, vartill kommer att ett ansvar skulle verka hämmande på tekniskt o. a. framåtskridande i samhället. Har onödiga vägkurvor medfört

---

77 *Walin*, NJM 1960 s. 8.

78 *Hakulinen* s. 293 kritiserar en utvidgning av straffsanktionen. Se även nedan 14.3.b om rättegången i trafikmålen, i vilka själva straffet i allmänhet spelar en betydligt mindre roll för parterna än de konsekvenser domen har för dem visavi ersättningsfrågorna.

bilkrockar eller har en maskins mindre lyckade konstruktion lett till skada, skulle en placering av ansvaret på den för vägbygget eller maskinkonstruktionen ansvarige knappast vara ett realistiskt alternativ till vad som nu gäller hos oss, dvs. en ansvarsplacering enligt culparegeln på den oaktsamme bilföraren resp. maskinskötaren kombinerad med trafikförsäkring resp. principalansvar och kompletterad med strikt ansvar i vissa fall.

Det bör tillfogas, att det självfallet är allt skäl att även med bibehållen culparegel sträva till de av Calabresi förordade kostnadsminskningarna. Sålunda borde de administrationskostnader culparegeln medför kunna nedbringas, låt vara att det stora flertalet skadeuppgörelser sker i godo.

Kap. 3. Kravet på orsakssamband

1. Allmänt.

a. För att en person (A) skall ha ansvar för en skada som en annan person (S) tillfogats, bör A:s beteende och S:s skada ha något att göra med varandra, mellan dem bör existera ett orsakssamband (kausalitet). I lag och praxis uttalas det ofta, att skadan bör ha varit en följd av, orsakats av, uppkommit på grund av eller föranletts av A:s beteende.

Medan culpakravet inte i vår rättsordning framstår såsom någon ofrånkomlig förutsättning för skadeståndsansvar, har kravet på orsakssamband djupa rötter i en allmän rättskänsla. Utan detta krav bleve ansvaret godtyckligt[1].

Kravet på orsakssamband brukar uttryckas så, att A:s beteende bör ha varit en *nödvändig betingelse*, ett *conditio sine qua non* för skadans inträde: om A:s handling ej hade funnits hade skadan ej uppkommit. — I det följande talas för enkelhetens skull om A:s handling, oaktat hans beteende kan utgöras av ett underlåtande eller hans ansvar kan gälla följder av en annan persons, t. ex. A:s barns eller arbetstagares beteende.

Man jämför vad som faktiskt inträffat (det faktiska händelseförloppet) med en tänkt situation (det hypotetiska händelseförloppet), nämligen den att A:s ingrepp inte hade funnits, och konstaterar att ingreppet varit något ofördelaktigt för S, orsakat S skada. Hade t. ex. A inte grävt ett dike över S:s väg, så hade S inte i mörkret med sin bil kört i diket.

Om man opererar med en renodlad elimineringsmetod tänker man sig A:s ingrepp avlägsnat utan att man sätter något annat i stället. En dylik tankekonstruktion är likväl rätt orealistisk. Man har mången gång svårt att eliminera A:s ingrepp utan att man samtidigt placerar något annat i dess ställe. Det var kanske absolut nödvändigt att i nyssnämnda exempel gräva diket, varför det vore konstruerat att såsom jämförelseobjekt ha den helt orealistiska situationen att diket ej alls hade grävts.

---

[1] Se *Andenaes* s. 249 f, *Persson* s. 147, *Jörgensen* s. 199.

Det förefaller mig riktigare att jämföra det faktiska händelseförloppet med det förlopp som sannolikt skulle ha inträffat (substitutionsmetoden) om A:s ifrågavarande ingrepp — eller ett annat motsvarande ingrepp av A — ej hade funnits. I nyss nämnda exempel skulle diket visserligen ha grävts, men inte över vägen — och någon skada skulle inte ha uppkommit.

I de allra flesta fall ger kravet på "nödvändig betingelse" ett lämpligt sätt att konstatera orsakssambandet. Då teknisk eller naturvetenskaplig sakkunskap anlitas för bedömningen av kausaliteten, bygger den sakkunnige sitt resonemang just på ett dylikt kriterium.

I några fall kompliceras dock situationen. Antag att S, om han inte i nyssnämnda exempel hade kört i det dike som A hade grävt, med största sannolikhet skulle ha kört i det dike B grävt över vägen hundra meter längre fram. S skulle följaktligen utan A:s ingrepp sannolikt ha lidit en likadan förlust. Det oaktat måste man betrakta A:s ingrepp såsom orsak till S:s skada. Eller antag att A förmått S att handla på ett sätt som medfört skada för S, men att, om A inte gjort detta, så skulle B ha förlett S därtill. A:s beteende bör det oaktat anses ha orsakat S:s skada[2].

Conditio sine qua non-regeln kräver följaktligen en komplettering. Det är ibland tillräckligt att A:s handling *medverkat* till skadan, utan att denna medverkan behöver ha varit nödvändig för det ingrepp som skett eller för uppkomsten av den ekonomiska förlust skadan medfört för S. Om A och B i ilska samtidigt skjuter var sitt dödande skott mot S:s hund eller om A i samförstånd med B hjälper B att ladda den pistol varmed B därpå skjuter hunden, skulle skadan ha uppkommit även utan A:s medverkan. Även om ansvarsplaceringen i dessa fall kan vålla visst tvivel, se kap. 22, är det givet att A måste tas med bland skadeorsakarna. Man brukar här tala om att A:s medverkan varit en *tillräcklig orsak*[3]. I synnerhet då B:s ingrepp inte alls medverkat till S:s förlust i det faktiska händelseförloppet, utan endast skulle ha medverkat (hypotetiskt), är det helt naturligt att betrakta A:s ingrepp som orsak till skadan.

b. I SL 9:4 föreskrevs skadeståndsansvar för alla dem som varit delaktiga i ett brott. Därjämte stadgades, att den som straffades enligt SL kap. 32 — dvs. för döljande av tjuvgods eller för annan olovlig befattning med gods som åtkommits genom brott — var skadeståndsskyldig beträffande den egendom varmed han tagit brottslig befattning. Sistnämnda bestämmelse ansågs obehövlig i SkL, eftersom enligt SkL skadeståndsskyldigheten, utan att anknyta till någon brottslig handling, gäller envar som uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakat skadan[4]. Det är likväl uppenbart att en person (A), som överträtt bestämmelserna i SL kap. 32, inte alltid är skadeståndsansvarig. Har A inte på något vis bidragit till skadan, är det inte riktigt att döma honom skadestånds-

---

[2] Se *Hart—Honoré* s. 105 ff.

[3] Se *Persson* s. 103 och Studier s. 112. I utländsk rätt har man ibland förklarat att A:s medverkan bör ha varit "a substantial factor" eller "a material element", se t. ex. *Prosser* s. 240, *Restatements of torts 1948* § 439. *Hart—Honoré* s. 118 har rätt i att detta krav ger föga vägledning.

[4] *LaggrSkL* s. 27.

ansvarig. Enligt *Forsman* var motivet till sagda bestämmelse i SL 9:4 just att A visserligen inte medverkat till själva egendomsförlusten, men likväl bidragit till att godsets ägare inte återfått godset[5]. Döljandet av tjuvgods är varken ett conditio sine qua non för eller en medverkan till den skada godsets *ägare* lider, såframt döljandet ej leder till ytterligare skada, t. ex. att den stulna saken inte kan återfås[6]. Såsom ett exempel hämtat ur praxis må anföras, att om den som bestulits på kopparledningar återfår dem av en tjuvgömmare, så har han rätt till ersättning av tjuvgömmaren för kostnaderna för ledningarnas återinstallering blott om tjuvgömmaren själv haft del i stölden eller det i varje fall varit en förutsättning för stölden att tjuvgömmaren medverkat.

HD 1971/50: B stal en kamera och pantsatte den i pantinrättningen S och överlät därpå pantkvittot till A, som var medveten om stölden. Kamerans ägare krävde och fick kameran tillbaka av S (SP § 11), varefter S krävde ersättning av A för sin skada. Oaktat A dömdes till straff för döljande av tjuvgods förkastades ersättningskravet, enär A inte befanns ha orsakat S skada genom att motta pantkvittot. — Pantinrättningens skada uppkom genom att den lånade B pengar mot säkerhet i den stulna kameran och genom att kamerans ägare krävde kameran tillbaka. Genom att A mottog pantkvittot kan man visserligen anse att han bidrog till *kameraägarens skada* (möjligheten att återfå kameran minskades antagligen för denne), men härigenom blev S:s ställning tvärtom bättre. Det hypotetiska förloppet (ingen överlåtelse av pantkvittot till A) var m. a. o. inte ofördelaktigare för S än det faktiska. S led ingen skada härigenom. Endast om kvittots överlåtelse till A hade varit en förutsättning för att S beviljat B lånet mot pant i kameran, hade situationen varit en annan. Inte ens om A haft en direkt skyldighet att anmäla brottet (SL 16:19) kunde han göras ansvarig för den skada brottet medfört, se 2.4.c. Se även *Hellner* s. 159 f och av honom anförda *NJA 1961 s. 518*.

I följande rättsfall har någon faktisk medverkan till skadan inte ägt rum.

HD 1948/114: Posttjänstemannen A hade mottagit en postförsändelse utan att, såsom han bort, kontrollera dess innehåll. En postsäck konstaterades vara försvunnen. A dömdes till straff för tjänstefel (SL 40:21), men ansågs inte skyldig att ersätta postens skada, enär det inte visats att han varit orsak till att säcken förkommit.

HD 1956/59: A och B hade tillsammans stulit två bilringar, varefter B sålde den ena ringen till S, som utan lösen måste återställa ringen till dess ägare (SP § 11). S yrkade härefter på skadestånd av A och B. Med hänsyn till att A inte hade tagit del i ringens försäljning till S ansågs inte A, utan endast B ansvarig för S:s skada.

c. Både conditio sine qua non-regeln (betingelseregeln) och medverkansregeln leder till ett mycket omfattande orsakssamband. I det ovan i punkt a anförda exemplet med den stackars hunden kan man sålunda såsom en av orsakerna till hundägarens skada anföra det faktum att en person i tiden sålt hunden till honom. Också en omständighet som i endast obetydlig grad medverkat till skadan är att anse som orsak till denna. De flesta av orsakerna till en skada är sådana, att ingen skulle drömma om att med dem förbinda ett ansvar. I flertalet fall saknas naturligtvis culpa. Men även om det föreligger culpa (eller strikt ansvar), är det först sedan man jakande besvarat frågan om ett orsakssamband över huvud taget existerar mellan A:s beteende och skadan eller mellan viss annan persons (t. ex. A:s barns) beteende och skadan, som man kan gå över

[5] *Forsman* s. 269.
[6] *Honoré* s. 79.

till spörsmålet om ett *sådant* orsakssamband föreligger, att A bör drabbas av ansvar för skadan. Detta senare spörsmål gäller främst det s.k. adekvanskravet, se nedan kap. 8, men även frågan om A:s ansvar för skada som i varje fall skulle ha uppkommit, se nedan kap. 22.

Emellanåt använder man visserligen i doktrin och praxis ordet "orsak" såsom avseende ansvarsgrundande orsak. Det är dock riktigare att hålla orsaks- och ansvarsbegreppen åtskilda från varandra. I engelsk rätt talar man ofta om "a legal cause".

Då en skada har flera orsaker som medför ansvar säger man ofta att en orsak är huvudorsak, den dominerande orsaken, medan en annan orsak sägs vara avlägsnare, av mindre betydelse etc. Man brukar anföra att orsakerna har olika tyngd och att man vid bestämmandet av ansvaret för skadan på något sätt bör ta hänsyn till orsakernas vikt och betydelse[7]. Frågan blir i skadeståndsrätten av speciellt intresse då skadan orsakats av två eller flera ansvariga personer och ansvaret skall fördelas dem emellan, eller då den skadelidande själv medverkat till sin skada så att en jämkning av skadeståndet aktualiseras. Det förefaller som om ansvaret huvudsakligen skulle uppdelas enligt culpakriterier. Då man tar hänsyn till att den ena orsaken varit farligare, socialt mera klandervärd än den andra, är det sålunda fråga om en uppdelning av ansvaret enligt culpagraden. Denna fråga behandlas närmare i kap. 7 och 21.

2. Bevisandet av orsakssambandet.

a. Ofta bereder det svårigheter att bevisa att ett orsakssamband föreligger. A, som påstås ha tillfogat S skada, gör t.ex. gällande att S:s skada orsakats av det slag en annan person tilldelat S, eller att A gett S endast ett ofarligt slag, medan S:s egentliga skada uppkommit strax därefter genom en olyckshändelse (*kasuell* skada, för vilken ingen är ansvarig). Mången gång är sakkunskap av nöden för att man skall kunna avgöra om orsakssamband existerat. Det kan sålunda vara ett svårt medicinskt spörsmål att fastställa, huruvida en viss personskada eller sjukdom varit en följd av A:s beteende[8].

HD 1960/109: A hade vållat att S bröt benet. HD, som inhämtade utlåtande av medicinalstyrelsen, ansåg att den skada, som S tillfogades då han ett år senare körde omkull på cykel och ånyo bröt samma ben, var en följd av det tidigare benbrottet och ålade A att ersätta också den senare skadan. Ersättning för båda benbrotten krävdes i samma rättegång.

HD 1950/362: S föll i en utgrävning på en stig och fick ett brott på lårbenet. Två och en halv månad senare steg S i en grop på vägen och bröt ånyo samma ben. Det ansågs ostyrkt att den senare skadan stått i direkt orsakssamband till den första skadan.

Om en kroppsskada eller sjukdom, som en person ådragit sig i militärtjänst, hos honom framkallat särskild mottaglighet, i samband med vilken ytterligare skada uppkommit, skall även sistnämnda skada efter omständigheterna helt eller delvis ersättas enligt MiltjSkL § 2 mom. 3.

---

[7] Se *Honoré* s. 17, 93 och de invändningar *Vinding Kruse* s. 195 ff anför mot huvudorsakslären.

[8] *Hellner* s. 151: orsaksbedömningen sker med beaktande av all kunskap som står till buds vid utredningen i efterhand.

Den skadelidande S bör bevisa orsakssambandet, men domstolens fria prövning av vad som bör anses vara sant (RB 17:2) är här av stor betydelse. Uppenbart är att alltför höga krav på S:s bevisbörda ej ställs. Ibland anses sålunda orsakssamband föreligga, om A ej kunnat visa på någon annan rimlig orsak till skadan. Har A:s beteende varit uppsåtligt är man mera benägen att minska den skadelidandes bevisbörda, särskilt vid personskada. Å andra sidan kanske A:s inverkan helt frånses av domstolen, om den inträffade händelsen blott obetydligt influerats därav[9].

I vissa situationer, där det bereder svårigheter att utröna om skadan härrört av den ena eller den andra faktorn, får man lov att placera ansvaret på den faktor som förefaller övervägande sannolik, således överviktsprincipen[10]. Emellanåt placeras ansvaret på båda faktorerna, se kap. 22.

Se *Halila,* LM 1961 s. 300 f, *Vinding Kruse* s. 200, *Karlgren* s. 208 f, *Agell, Festskrift* s. 10 ff och *Prosser* s. 242 (det krävs ej att saken är "beyond a reasonable doubt"). Enligt *Jörgensen,* Personskade s. 93 ff lättas bevisbördan speciellt vid grov culpa hos A och vid personskada. *Andersen* s. 49 ff uttalar, att det bör föreligga sannolikhet för att orsakssamband existerat, dock inte av någon kvalificerad grad. Sannolikheten tillgrips som en reservutväg i brist på bevis. I Tyskland nöjer man sig ibland, såsom fallet är vid culpabedömningen, se ovan 2.9, med ett "Beweis des ersten Anscheins". Käranden bör bevisa sådana fakta som vid ett regelmässigt händelseförlopp enligt livserfarenhet utgör orsak till en följd sådan som den inträffade, varefter det är svarandens sak att komma med motbevis, se *Larenz* I s. 356. *Fikentscher* s. 276 anför att en omkastning av bevisbördan kan ske då kausalförloppet är oöverskådligt.

b. Då fråga är om A:s ansvar för en *underlåtelse* bereder utrönandet av orsakssambandet särskilda svårigheter. Vid ren underlåtelse av A — där man inte kan anknyta hans ansvar till en handling av honom före underlåtelsen, se 2.8 — är det visserligen sant, att A inte har satt i gång eller ändrat ett fysiskt händelseförlopp, men detta behöver inte utesluta att man förklarar att ett orsakssamband existerar mellan underlåtandet att förhindra händelseförloppet och den skada underlåtelsen lett till[11]. Skadan förbinds ju med en viss bestämd handling som A inte företagit. Att A, oaktat han förhållit sig helt passiv, förklaras ha orsakat skadan är knappast underligare än att den som framställt en pistol förklaras ha orsakat den skada en person vållat då han skjutit med pistolen.

I fråga om en ren underlåtelse av A eller om en underlåtelse i samband med en handling (verksamhet) av A innebure en rigoröst tillämpad conditio sine qua non-regel, att man borde kunna visa att skadan inte hade inträffat om den underlåtna handlingen hade företagits. I praktiken är detta ogörligt. Bedömaren måste nöja sig med utredning om att skadan med en viss sannolikhet hade uteblivit[12]. Det är ofta socialt

---

[9] *Agell,* Festskrift s. 21 har säkert rätt i att kravet på bevisandet av orsakssambandet inte generellt bör göras beroende av om A:s culpa varit grov eller ej; de reparativa synpunkterna kan vara starka oaktat vållandet varit lindrigt.

[10] Se *Agell,* Festskrift s. 15 ff.

[11] *Honoré* s. 14 f ger en god översikt över de motiv som talar för och de motiv som talar mot att anse underlåtelse vara orsak till en skada.

[12] Se *Fleming* s. 110 f. *Agell,* Festskrift s. 12 talar om en "grov sannolikhetsvärdering", *von Büren* s. 70 om ett indiciebevis. Jfr *Esser* I s. 306: skadan hade med till visshet gränsande sannolikhet förhindrats. Lika *Fikentscher* s. 677.

önskvärt att genom skadestånd motverka underlåtelser som leder till skada. Har syftet med en lagbestämmelse just varit att undvika skada, är det naturligt att orsakssamband anses föreligga då underlåtelse att följa bestämmelsen förelegat och skada inträffat. *Lundstedt* går med sitt starka betonande av preventiva synpunkter i detta avseende så långt att han impulsivt tillfogar: "Varje ordande om eller analys av kausalitetsbegreppet är naturligtvis även här alldeles meningslöst"[13].

HD 1936/M 6 (Louhi-olyckan): A hade till uppgift att inspektera fartygs sjöduglighet. Han godkände ett ångfartyg för trafik utan att kontrollera att det hade föreskriven 3.500 kilos barlast. Då fartyget i insjöfart på Kallavesi hastigt svängde, stjälpte det med påföljd att 33 personer drunknade. A ansågs ha medverkat till skadornas uppkomst och dömdes till straff för att han vållat att fartyget sjunkit (SL 34:13 mom. 3) samt ålades att ersätta skadorna, solidariskt med fartygets kapten och styrman.

HD 1932/203: Bolaget A:s cirkelsåg saknade föreskrivna skyddsanordningar. Då dess arbetstagare S sköt en fanerskiva mot sågen, kom hans hand i beröring med sågen och fyra fingrar skars av. Då det inte utretts att S skulle ha undgått skadan om sågen varit försedd med skyddsanordningarna, förkastades S:s mot A riktade krav på skadestånd utöver ersättningen ur olycksfallsförsäkringen. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg A skadeståndsskyldig, varvid den ene domaren anförde, att A inte visat att skadan inte kunnat undgås om skyddsanordningarna funnits). — Det förefaller som om bevisbördan här bort placeras på A.

HD 1970/9: Då jourhavande brandkorpralen vid en stads brandstation försummat att efter ingången brandanmälan sända brandkåren till brandplatsen, ålades staden att ersätta den skada som i eldsvådan tillfogats egendom genom rök och hetta.

HD 1973/53: Medlemmarna i ett aktiebolags styrelse hade enligt ABL § 39 bort avträda bolaget till konkurs, men försummat detta. Då de inte visat, att staten inte skulle ha fått betalning för sina prioriterade fordringar i det fall att bolagets egendom omedelbart efter uppkomsten av dessa fordringar skulle ha upplåtits till konkurs, förpliktades de med stöd av ABL § 46 att ersätta statens skada. — Den omkastade bevisbördan var här naturlig med hänsyn till att bolaget då statens fordringar uppkom hade tillgångar, låt vara att de uppgick till ett lägre belopp än dess gäld.

I fråga om skada som barn tillfogat utomstående uttalar *Kämäräinen,* att skadeståndsansvar för barnets föräldrar förutsätter en höggradig sannolikhet för att skadan ej hade inträffat, om föräldrarnas övervakning av barnet hade varit bättre. Men betecknande nog konstaterar Kämäräinen, att han inte funnit ett enda rättsfall, där ersättningskravet mot föräldrarna förkastats på den grund att sagda orsakssamband inte kunnat bevisas[14].

Honoré s. 76 konstaterar att det finns en tendens hos domstolarna att anse, att om den underlåtna säkerhetsåtgärden hade vidtagits så hade skadan ej inträffat. *Agell,* Festskrift s. 11 visar att man i Sverige ofta använt uttrycket "det måste antas", t. ex. att det måste antas att den underlåtna sandningen varit orsak till olyckan, men att även omvänd bevisbörda tillämpats i det man förklarat, att utredningen inte ger stöd för antagandet att olyckan hade skett om A vidtagit skyddsåtgärden.

---

[13] *Lundstedt* s. 337.

[14] *Kämäräinen* s. 170 f.

AVDELNING 2. BEGRÄNSNINGAR AV CULPAANSVARET

Kap. 4. Skadetypens inverkan på ansvaret

1. Allmänt.

a. En persons intressesfär omfattar flera intressen (intresseobjekt) som kan bli föremål för ingrepp (kränkningar). Han kan misshandlas eller berövas sin frihet, hans familjerättsliga ställning kan kränkas, den lösegendom han förfogar över eller besitter kan skadas eller undandras honom eller han kan hindras att utnyttja sin fastighet eller att erhålla avkomst av denna. Han kan bli utsatt för illojal konkurrens eller på annat sätt hindras i sin förvärvs- eller avtalsfrihet. Hans varumärke eller firma eller hans litterära eller konstnärliga skapelse eller hans uppfinning kan utnyttjas av andra. Hans ära, namn och personlighet i övrigt kan kränkas[1]. Han kan hindras att såsom borgenär tillgodogöra sig en fordran, han kan genom svek tillfogas förmögenhetsskada, hans miljö kan förstöras genom luft- eller vattenföroreningar osv.

De anförda intressekränkningarna — uppräkningen är självfallet långt ifrån uttömmande — går delvis in i varandra. Utvecklingen i samhället medför ständigt nya intresseobjekt. Såsom exempel må nämnas det utvidgade behov av anonymitetsskydd som databehandlingen kommer att medföra.

Rättsordningen kan ge skydd mot en intressekränkning i form av rätt till skadestånd. *Grönfors* kallar skadeståndet för ryggraden i privaträttens sanktionssystem[2].

Skadeståndsskyldigheten förutsätter att en skada uppkommit, att kränkningen lett till något ofördelaktigt för den kränkte, se närmare kap. 16. Även om rättsskydd ges i annan form än skadestånd, t. ex. straff, är det mycket vanligt att också rätt till skadestånd existerar. Men så är inte alltid fallet. I avtalsrätten har t. ex. kontrahent, som har rätt att häva avtalet, ingalunda alltid rätt till skadestånd.

b. Sedan gammalt har man ansett att skadeståndsskyldighet föreligger vid de s. k.

---

[1] *Forsman* s. 127 talade om skadande av en persons "njutningar".

[2] *Grönfors* i en artikel i JFT 1973 s. 159.

integritetskränkningarna[3]. Denna term brukar i doktrinen ges olika betydelse av olika författare. Ordet integritet är ju i det allmänna språkbruket inte reserverat för enbart fysisk integritet, utan omfattar även psykisk integritet. Numera brukar man använda termerna *personskada* och *sakskada* såsom beteckning på sådan skada som det är särskilt påkallat att ersätta, se SkL kap. 5. Det är dock inte helt klart vad dessa skadetyper omfattar. I SkL och SvSkL ges inte någon begreppsdefinition.

En *personskada* kan vara *fysisk skada* (kroppsskada, kroppslig sjukdom) eller *psykisk skada* (psykisk sjukdom, psykiskt lidande). SkL 5:2 talar om kroppsskada eller annan personskada[4]. Vid psykiska sjukdomar utgörs de dominerande symptomen av förändringar i individens upplevelser och beteenden. Gränsen mot fysisk skada är likväl flytande. Å ena sidan kan en psykisk rubbning ge upphov till organiska sjukdomar, t. ex. magsår, å andra sidan kan vid kroppsliga sjukdomar förekomma psykiska symptom. Det vore därför skäl att i princip jämställa fysisk och psykisk skada. En annan sak är att bevissvårigheter i praktiken inverkar hämmande på utdömande av ersättning för psykisk skada. Det är svårt att bevisa både kausalsambandet och skadans storlek.

Om skadan tillfogats *med fysiska medel*, t. ex. genom misshandel eller förgiftning, bör den alltid kunna bedömas som personskada — både då fråga är om en fysisk skada och då man har att göra med en psykisk skada. Förr skulle man ha sagt att här förelåg en typisk integritetskränkning. Eftersom ett *frihetsberövande* närmast har karaktären av ett fysiskt medel, synes det mig att en genom frihetsberövande uppkommen fysisk eller psykisk skada vanligen bör betraktas som en personskada[5].

Har skadan *inte* tillfogats *med fysiska medel*, utan t. ex. genom hot eller ärekränkande ord, måste man i de fall en *fysisk skada* uppkommit uppenbarligen anse att fråga är om en personskada. Begreppet personskada bör ges en betydelse som något så när överensstämmer med gemene mans uppfattning. Den som är nära att bli överkörd av en bil och får en chock därav med hjärtfel som påföljd skulle säkert opponera sig, om man förklarade för honom att hans skada inte är en "personskada".

Det återstår att ta ställning till frågan om en sådan *psykisk skada*, som inte orsakats med fysiska medel, bör anses falla under begreppet personskada. För ett jakande svar talar framför allt det nyss anförda sakförhållandet, att fysisk och psykisk skada inte kan skarpt åtskiljas. I varje fall bör en *påtaglig psykisk sjukdom*, med kanske åtföljande sjukhusvistelse och nedsatt arbetsförmåga, jämställas med fysisk skada och således bedömas som personskada. Om man däremot skulle kalla varje med icke-fysiska medel tillfogat psykiskt *lidande* för personskada, bleve detta begrepp helt konturlöst. Så gott som varje skada en person drabbas av orsakar honom ett visst lidande. Leder skadan till rättegång accentueras lidandet ytterligare — det är mycket få personer som njuter

---

[3] I Tyskland uppräknar BGB § 823 liv, kropp, hälsa, frihet och egendom.

[4] I *PropSkL* s. 23 anförs, att annan personskada än kroppsskada kan framträda bl. a. som en rubbning av en persons psykiska tillstånd.

[5] Enligt *KommBet 1965:A 4* s. 33 omfattar personskada möjligen också psykiska sjukdomstillstånd, t. ex. av skrämsel orsakad chock eller av olagligt frihetsberövande vållad psykisk skada. Enligt *SOU 1973:51* s. 37 kan frihetsberövande, även om det inte medfört direkt fysisk skada, kanske under vissa omständigheter bedömas som personskada.

av en rättegång som gäller dem själva. Ett lidande som närmast har karaktären av sorg, obehag, olust etc. bör i allmänhet inte kallas personskada. I SkL 5:6 uttalas inte, att psykiskt lidande är personskada, utan där sägs att SkL:s bestämmelser om personskada tillämpas på (visst) psykiskt lidande.

Resultatet av det förda resonemanget skulle således bli, att med personskada lämpligen bör förstås dels med fysiska medel tillfogad skada, dels med icke-fysiska medel tillfogad fysisk skada eller påtaglig psykisk skada, framför allt psykisk sjukdom[6].

Av det anförda får självfallet inte dras den slutsatsen, att då man en gång har hänfört en skada under begreppet personskada, man därmed har förklarat att skadan alltid är ersättningsgill och följer de vanliga reglerna för personskada, medan en skada som inte förklarats vara personskada normalt vore ersättningsgill endast i vissa fall, se SkL 5:1. En *sådan* begreppsjurisprudens vore helt förkastlig. Eller för att citera Hans *Ruin*[7]: "De som jagar efter definitioner på allt har drag av lassokastare. Kring det som lever slår de sina definitioners öglor, men drar ofta för hårt till. Vad de får i sin hand har redan dött". En ödesdiger följd vid personskada.

I sista hand blir det självfallet praxis som får dra upp gränserna för när ersättningsgill personskada bör anses föreligga, när inte. Vid bedömningen bör man också beakta det sätt på vilket skadan tillfogats. Ju mera klandervärt skadeorsakarens beteende har varit, desto större är skälen för en ersättningsplikt.

Sakskada kan man antagligen definiera som skada uppkommen genom en kränkning med fysiska medel av en sak, inklusive förlust av saken och sakens undandragande[8]. Ett djur kan dock tillfogas skada genom psykiska medel, t. ex. genom skrämsel.

Frågan om ersättningsgill person- och sakskada behandlas närmare nedan i punkterna 2 och 3.

c. Skadeersättningen gäller vanligen en skada som enligt objektiva kriterier kan uppskattas i pengar, en s. k. *ekonomisk skada (förmögenhetsskada)*. Vid person- och sakskada ersätts i regel kostnaderna för skadans reparerande och de övriga direkta utgifter som kränkningen medfört, här kallad *direkt skada* (realskada, suoranainen vahinko), t. ex. vid personskada sjukhuskostnaderna, vid sakskada kostnaderna för reparation av den skadade saken eller för dess ersättande med en ny sak (ersättning för sakens värde). Men ersättning ges även för skada som har en något lösare anknytning till kränkningen genom att, som man ibland brukar säga, inte direkt anknyta till den skadades person eller sak, utan endast gälla hans plånbok. Vid personskada ges sålunda ersättning för förlorad inkomst under sjukdomstiden, vid sakskada ersättning för att saken inte kunnat utnyttjas under reparationstiden. I dessa fall brukar man ofta tala om en *allmän förmögenhetsskada vid person- eller sakskada.* För denna skada används i det följande termerna *ekonomisk följdskada* eller *indirekt skada* (epäsuora vahinko).

---

[6] Det anförda torde i stort sett överensstämma med den uppfattning *Nordenson m. fl.* s. 57, 173 företräder. *Karlgren* s. 201 talar om personskada även då någon fysisk påverkan inte skett; det räcker med en menlig effekt på det psykiska planet.

[7] Hans *Ruin*: Den mångtydiga människan, Stockholm 1966 s. 82.

[8] Se *KommBet 1965:A 4* s. 33, *PropSvSkL* s. 579 f, *Hellner* s. 49.

Närmast skulle den direkta skadan således gälla utgifter och kostnader, den ekonomiska följdskadan åter utebliven inkomst. Någon skarp gräns mellan direkt skada och ekonomisk följdskada kan likväl inte dras. Kostnaderna för den invalidbil, som en svårt skadad advokat blir nödsakad att skaffa sig, har sålunda direkt avseende på hans framtida inkomsters förvärvande. Att märka är ju att varje skada egentligen framstår såsom resultatet av en jämförelse mellan två händelseförlopp, ett hyotetiskt och ett faktiskt, se 16.2. Vådan av den vaga gränsen mellan direkt och indirekt skada är dock ringa, eftersom de två skadetyperna vanligen följer samma regler.

Någon enhetlig terminologi existerar inte. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 487 skiljer mellan direkt (suoranainen) och indirekt (epäsuora) skada; såsom indirekt skada ersätts undgången vinst. Så även *LagberSkL* s. 17 f. Vidare talar *Kivimäki—Ylöstalo* s. 491 om en medelbar skada (välillinen vahinko) då skadan tillfogas genom en ny händelse, t. ex. då den misshandlade avlider på sjukhuset som följd av en nödigbefunnen narkos. Lika *Oftinger* s. 45 f. *Hakulinen* s. 360 ff åter låter termen direkt skada (suoranainen vahinko) omfatta också ekonomisk följdskada, vilken han kallar medelbar skada (välillinen vahinko). Enligt *Routamo* s. 82, Tapaturma s. 175 avser direkt skada kostnaderna för att återställa situationen sådan den var före skadan, medan indirekt skada avser förlust härrörande av att inkomstförvärv hindrats.

Esser s. 271 talar om substansskada, *Larenz* I s. 311 om omedelbar skada eller objektsskada — i motsats till ekonomisk följdskada ("Vermögensfolgeschaden"). *Jörgensen* s. 171 och Personskade s. 31 f skiljer mellan omedelbar skada ("realskaden"), som uppkommer i det inledande händelseförloppet ("selve det skadelige faktum", t. ex. att en person blir påkörd av en bil), och följdskada, som uppkommer senare (den påkörde intas på sjukhus, blir arbetsoförmögen etc.).

Ibland förklaras skillnaden mellan direkt skada och följdskada ("unmittelbarer Verletzungsschaden—Folgeschaden") vara den, att endast den direkta skadan, men inte följdskadan behöver vara omfattad av A:s culpa, så *Fikentscher* s. 249 f, 263. Det synes mig dock riktigare att anknyta culpabegreppet enbart till skadan (skaderisken) i allmänhet, se ovan 2.2.

Såframt den skadelidande drabbats av en allmän förmögenhetsskada som ej står i samband med en person- eller sakskada, t. ex. då han utsatts för illojal konkurrens, talar man om en *"ren förmögenhetsskada"* (puhdas varallisuusvahinko)[9]. Medan en rätt till ersättning för ekonomisk följdskada vanligen existerar, är rätten till ersättning för ren förmögenhetsskada i utomkontraktuellt förhållande tämligen snäv, se SkL 5:1.

Endast i särskilda fall ersätts en *ideell skada*, dvs. en skada vars storlek inte enligt något så när objektiva kriterier kan fastställas. Den ideella skadan har oftast anknytning till en person- eller sakskada. *Ideell personskada* är t. ex. sveda och värk vid personskada, *ideell sakskada* t. ex. förlorat affektionsvärde då en sak skadats. Ideell skada förekommer dock även vid annan skada, t. ex. vid lidande tillfogat genom ärekränkning eller genom en upphovsrättskränkning (*ren ideell skada*)[10]. Ersättning för ideell skada behandlas särskilt för sig i kapitel 5.

En skada som A tillfogat S kan medföra, att en *tredje person* T just till följd av

---

[9] *LagberSkL* § 1, SvSkL 2:1, *Fikentscher* s. 613. Hos oss godtog *LaggrSkL* s. 9 inte termen "ren förmögenhetsskada". Det är likväl svårt att hitta på en bättre term — och en term behöver man. "Primär förmögenhetsskada" vore knappast att föredra. Ordet "ren" har ju också innebörden "enbart", t. ex. en ren lögn, rena sanningen. SkL 5:1 talar nu om "sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person- eller sakskada".

[10] Termen *"ren ideell skada"* används av *Nordenson m. fl.* s. 168.

denna S:s skada *lider skada.* T kan t. ex. vara S:s successor (vars arv minskas), S:s fordringsägare eller medkontrahent (som går miste om prestationen av S), S:s arbetstagare (som blir arbetslös) eller S:s arbetsgivare (som mister en god arbetare). T:s skada bör härröra just av S:s skada, det bör vara samma skada som föranleder S:s och T:s förlust. T:s skada är således i viss mån av osjälvständig natur[11].

Ibland används termen *medelbar skada* såsom beteckning för tredje mans skada, så t. ex. *Routamo* s. 89. I *LagberSkL* s. 18 talas om "välillinen eli niin sanottu kolmannen henkilön vahinko". Det synes mig dock lämpligare att man, om man över huvud taget vill tala om omedelbar och medelbar skada, använder termen omedelbar skada såsom innebärande samma sak som direkt skada, och på motsvarande sätt låter termerna indirekt och medelbar skada innebära samma sak.

T:s skada är vanligen en ren förmögenhetsskada eller en ren ideell skada. I en del fall har man dock att göra med en T tillfogad person- eller sakskada. Får T en chock då han mottar meddelandet att S skadats, har T otvivelaktigt drabbats av en personskada. Har T såsom innehavare av nyttjanderätten till S:s sak skadats genom att A skadat saken, synes det mig att man kan tala om en T tillfogad sakskada. Det vore alltför snävt att anse, att endast ägaren till en sak kan drabbas av sakskada. Har skadan drabbat T:s person eller en sak, över vilken T haft i varje fall en viss förfoganderätt, har vi således att göra med gränsfall, vilka det synes mig riktigast att inte behandla under rubriken tredje mans skada. I det följande avses med tredje mans skada följaktligen endast ren förmögenhetsskada och ren ideell skada som drabbat tredje man.

Den här brukade terminologin kan åskådliggöras på följande sätt.

Skadetyp	Förmögenhetsskada (ekon. skada)		Ideell skada
	Direkt skada (realskada)	Allmän förm.skada	
Personskada	Direkt personskada	Indirekt personskada (ekon. följdskada)	Ideell personskada
Sakskada	Direkt sakskada	Indirekt sakskada (ekon. följdskada)	Ideell sakskada
Övrig skada (inkl. tredje mans skada)	—	Ren förm.skada	Ren ideell skada

Fig. 1.

Framställningen i denna bok tar huvudsakligen sikte på person- och sakskada. Såsom nedan närmare anförs ersätts ren förmögenhetsskada, liksom ren ideell skada, enligt regler som är olika för olika rättsområden. I detta kapitel skall i det följande gränsdragningen mellan ersättningsgill och icke-ersättningsgill personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada något beröras.

11 *Ussing* s. 155, *Vinding Kruse* s. 361.

2. Personskada.

a. Den som blivit *kränkt med fysiska medel* har sedan gammalt åtnjutit ett starkt skydd. Också ett sådant vållande av fysisk skada som inte är straffbart medför skadeståndsskyldighet (SkL 2:1). Frihetsberövande och kränkning med fysiska medel torde böra jämställas.

HD 1931/348: En person fick ersättning för arbetsoförmögenhet föranledd av den nervsjukdom han ådragit sig då han blivit berövad friheten och "skjutsad".

Det starka skyddet vid kränkningar med fysiska medel visar sig i att ersättning ges inte bara för ekonomisk skada, utan också för viss ideell skada (för sveda och värk samt för lyte och bestående men enligt SkL 5:2 och för lidande orsakat genom brott mot frihet enligt SkL 5:6).

Skadas en gravid kvinna kan ersättning ges även för missfall och, om barnet framfötts levande, för den skada fostret drabbats av[12]. Detta ansvar kan aktualiseras vid strålningsskador.

BGHZ 58,48 (1972): A hade tillfogat en kvinna skada med påföljd att det barn som hon tre månader senare framfödde hade en hjärnskada. A ansågs ansvarig för barnets skada.

Också då den med fysiska medel företagna kränkningen inte lett till fysisk skada, utan då den medfört *psykisk skada* eller sjukdom, utdöms ersättning, t. ex. då ett slag mot ansiktet framkallat en chock eller en neuros med åtföljande skada eller då behandlingen av skadan lett till en neuros. Skadan är vanligen att anse som adekvat. A får ta S sådan han är, se 8.3.1.

HD 12. 2. 1974 (DL 1974 rf. s. 45): Utan oaktsamhet hos S stötte den bil han framförde samman med en annan bil, varvid S skadades i huvudet, S:s hustru och dotter tillfogades kroppsskada och en vän till S avled. S fick en chock, vilken hos honom utlöste ett sådant tillstånd av rädsla att han blev oförmögen att utöva sitt yrke som bilförare. S:s arbetsoförmögenhet ansågs, såsom en följd av olyckan, böra ersättas ur trafikförsäkringen (Omr. 4—1).

Då ersättning vid psykisk skada inte presteras beror det ofta på att den skadelidande inte kunnat bevisa eller åtminstone göra sannolikt, att ett orsaksförhållande existerat, dvs. att skadevållarens beteende varit ett conditio sine qua non för skadan. Ersättning bör inte ges om den psykiska skadan skulle ha uppkommit även utan ifrågavarande skada[13].

Vid psykisk skada vållar de s. k. *ersättningsneuroserna* dock tvivel. Den skadade föreställer sig att han drabbats av svår skada med arbetsoförmögenhet som följd och att han har rätt till ett avsevärt skadestånd. Fråga är om en psykisk inställning som går ut på ett förlängande av sjukdomen. Fara för missbruk existerar genom att ersättningskrav kan ställas i situationer, där det inte uppkommit någon skada alls eller endast obetydlig sådan. Naturligtvis bör ersättning inte ges vid medvetet bedrägliga krav. I övrigt föreligger det likväl skäl till en viss generositet gentemot den skadade.

---

[12] Se *Prosser* s. 335 ff, *Fikentscher* s. 614, *McGregor* s. 40 f.

[13] Se *Lech* s. 151 ff och nedan kap. 22.

Eftersom neurosen är en följd av funktionsrubbningar hos organismen i dess helhet, är det inte anledning att som en förutsättning för ersättningsplikt kräva att den sjuke fortfarande har en direkt påvisbar kroppslig (somatisk) skada[14].

Man får ingalunda ta för givet att ersättningsneurosen alltid bottnar i något slags culpa (medvållande) hos den skadade och att det står i hans makt att neutralisera den. Man har ofta felaktigt förvägrat ersättning med motivet att den skadades beteende legat inom hans kontroll, att han genom en viljeansträngning hade kunnat behärska sin nervösa läggning. Långt större sanning ligger i *Routamos* påstående, att en person, som hellre än att arbeta simulerar störd och lyfter ersättning, faktiskt *är* störd, även om han inte själv märker det. Utbetalandet av en eller annan "oskälig" ersättning är att föredra framom ett antal svårligen motiverade negativa avgöranden, vilka leder till misstro mot socialskyddets effektivitet[15].

I Tyskland har man i praxis ansett att skadestånd kan förvägras, om neurosen framför allt fått sin prägel av de, låt vara omedvetna begärsföreställningar som skadan väckt, *BGHZ 20,137* (1956). Såsom *Larenz* I s. 372 f framhåller, är det dock ofta ogörligt att utröna när detta är fallet. I *BGHZ 39,313* (1963) ansågs det inte utrett, att den skadelidande culpöst försummat att sätta in sina kroppsliga och själsliga krafter på att avlägsna skadan. Se även *RGZ 159,257* (1939).

Såframt man inte kan påvisa bedräglig avsikt, är neurosen i regel att betrakta som en adekvat följd av skadevållarens beteende, se 8.3.1. Med ännu större skäl bör vid strikt ansvar och då ersättning skall presteras ur försäkring neurosen anses ha ett sådant samband med det ansvarsmedförande beteendet, att den bör anses som en adekvat följd.

Ersättningsneurosernas särpräglade karaktär medför dock, att man mycket väl kan motivera att full ersättning inte utdöms. En engångsersättning, också en jämförelsevis låg sådan, kan starkt bidra till att neurosen upphör[16]. Man har att göra med en skadetyp av speciellt slag och bör därför ha rätt att utforma skadeståndsreglerna därefter. Även om neurosen och den därav föranledda arbetsoförmögenheten är att betrakta som adekvat, bör en jämkning vara möjlig. Vid culpaansvar kan man för övrigt anse att en i SkL 6:1 nämnd "annan omständighet" medverkat, se 9.2.b.

Åbo hovrätt 4. 6. 1971 (1970 VD 596): S hade i en trafikolycka fått hjärnskakning och ett stort krossår i huvudet. Oaktat efter en tids förlopp några somatiska förändringar inte mera kunde påvisas, ansågs sagda skador på grund av den psykopatiska strukturen i S:s nervsystem ha medfört bestående nedgång i hans arbetsförmåga. Enär S:s arbetsoförmåga sålunda delvis härrört av trafikolyckan, utdömdes till S ur trafikförsäkringen en engångsersättning 15.000 mark. Parterna sökte ändring i HD, men återtog sina ändringsansökningar. — Neurosen ansågs således delvis ha härrört av trafikolyckan. S:s årsinkomst före olyckan hade varit så låg som 3.000 mark.

---

[14] Se *Lech* s. 158 f, SvJT 1968 s. 436 ff och där anförda rättsfall samt *Iversen* s. 74 f, *BGHZ 20,137* (1956).

[15] *Routamo*, JFT 1972 s. 234 f.

[16] I Danmark beviljas enligt praxis i dylika fall ur yrkesskadeförsäkringen ersättning för fem procents invaliditetsgrad, se *Jörgensen*, Personskade s. 127 f. *Esser* s. 290 f anser tvärtom, att en rätt till ersättning skulle strida mot skadeståndsinstitutets andemening och syfte genom att motverka den skadades tillfrisknande.

NJA 1964 s. 177 (ND 1964 s. 112): A hade i en bilkrock vållat S kroppsskada med åtföljande chock och långvarig arbetsoförmögenhet. Enär olyckan inte lett till organiska förändringar hos S, och hennes huvudsakligen psykiskt betingade besvär hade varit avsevärt svårare än vad man med hänsyn till olyckan och hennes kroppsskador haft anledning att räkna med, ansågs det att S:s arbetsoförmögenhet delvis berott av andra faktorer än olyckan, varför S ansågs ha rätt till endast en (tämligen låg) engångsersättning.

Har den skada som A tillfogat S lett till att S begått *självmord*, kan A åläggas att — enligt reglerna i SkL 5:4 — utge ersättning till S:s anhöriga. Också här är skadan vanligen att anse som adekvat, se 8.3.1. Ersättningsplikten förutsätter dock att det kan bevisas, att det föreligger ett orsakssamband mellan A:s ingrepp och självmordet.

NJA 1966 s. 331 (ND 1966 s. 420): En cyklist påkördes av en bil och fick en skallskada, som ledde till att han tio månader senare begick självmord. Med hänsyn till att andra förhållanden än skallskadan inte befanns ha medverkat till självmordet, ansågs självmordet ha haft ett så nära samband med trafikolyckan att ersättning tillerkändes S:s änka. Se *Hellner* s. 155. Jfr dock *NJA 1955 s. 148*: S:s självmord befanns visserligen vara huvudsakligen föranlett av den skallskada S tillfogats i en bilolycka, men ansågs det oaktat vara en så avlägsen och oförutsebar följd av olyckan och skadan, att ersättning inte utdömdes. S hade varit arbetsför i mer än ett år efter olyckan. — Ersättningskravet förkastades således här närmast p. gr. av adekvanssynpunkter.

Jörgensen s. 213 anser att ansvar föreligger, om självmordet begåtts under inflytande av febertillstånd, depression eller sinnesförvirring.

b. Har kränkningen skett med *psykiska medel*, dvs. genom psykisk inverkan, och gett upphov till en fysisk eller psykisk skada (sjukdom), är den skadelidandes ställning sämre än då han kränkts med fysiska medel. Genom fortsatt ärekränkning eller på annat sätt kan ett psykiskt spänningstillstånd framkallas, som ger upphov till en neuros. Den som utsätts för ett hot eller en skrämmande upplevelse kan få en chock. I dessa och andra liknande fall kan följden bli fysiska och psykiska skador. Skadan kan visserligen ibland anses vara adekvat, se 8.3.1. Huruvida den är ersättningsgill måste emellertid bero på en allmän avvägning, där hänsyn bör tas till parternas intressen och behov av rättsskydd, behovet av klara regler som inte inbjuder till missbruk osv.

En person är sålunda ingalunda varje gång han begått en culpös, kanske rent av straffbar handling skyldig att ersätta skada orsakad med psykiska medel, t. ex. då en alldaglig ärekränkning eller ett ringa hot lett till en chock med åtföljande ekonomisk skada. I en del fall är skadan inte så allvarlig att den skadelidande kunde göra anspråk på rättsskydd, i andra fall är skadan ej att anse som adekvat. Framför allt utesluts ersättning av att orsakssamband inte kan visas mellan handlingen och skadan. Härmed förnekas inte att omständigheterna självfallet kan vara sådana, att en med psykiska medel orsakad chock eller neuros förtjänar likadant rättsskydd som då samma skada tillfogats med fysiska medel.

Rätten till ersättning för ideell skada behandlas särskilt i kap. 5.

Ersättningsplikt föreligger utan tvivel för den som *uppsåtligen* med psykiska medel skadar en annan person, t. ex. i skadeavsikt skrämmer en annan med påföljd att denne drabbas av fysisk skada eller av psykisk skada som inte är obetydlig. Ersättningsplikten kan antagligen utsträckas till att gälla ett sådant beteende som är särskilt grovt eller

klandervärt, även om direkt skadeavsikt inte förelegat. Redan år 1897 ansågs i ett engelskt avgörande ersättningsplikt föreligga för en "practical joker", som på skämt omtalat för en kvinna att hennes make brutit båda benen i en olycka, med påföljd att hon drabbades av en chock[17].

Åbo hovrätt 2. 12. 1960 (DL 1963 rf. s. 1): A, som blivit fälld till straff och därför hyste agg till ortens länsman, ringde sent en kväll upp länsmannen. Denne var inte hemma, men i telefonsamtal med länsmannens hustru S hotade A henne och hennes familj med grova våldshandlingar. Följande dag fick S missfall, vilket uppenbarligen var en följd av den chock hon fått på grund av samtalen. A ålades att till S utge ersättning för de av missfallet föranledda utgifterna och för sveda och värk.

Svårigheterna att prestera bevisning över skadan bör i princip inte få inskränka rätten till ersättning; följderna av mången med fysiska medel tillfogad personskada kan ju vara minst lika svåra att uppskatta.

Om en person *själv är i fara* att lida fysisk skada, t. ex. är nära att bli misshandlad eller nära att bli överkörd eller själv är (utan egen skuld) delaktig i en olycka och därvid får en *chock*, torde den av chocken föranledda ekonomiska skadan vara ersättningsgill — självfallet såframt de övriga förutsättningarna för skadeståndsskyldighet är uppfyllda[18]. Det vore knappast riktigt om den chockskadade erhölle ersättning, ifall bilen snuddat vid honom, men inte om den passerat honom på några centimeters avstånd.

HD 1929/420: A svängde i en folkhop omkring sig med en laddad pistol med påföljd att ett skott gick av. S, som hade svårt hjärtfel, fick därvid en chock, som ledde till att hans högra kroppshalva förlamades. A dömdes till straff för vållande av kroppsskada och ålades att utge skadestånd till S.

HD 1936/489: Restauranggästen A uppträdde våldsamt, krossade porslin och hotade servererskorna med påföljd att en servererska, som led av svårt hjärtfel, senare samma dag avled i hjärtförlamning. A dömdes till straff för dödsvållande och ålades att ersätta obduktionskostnaderna.

I ett av *Routamo*, JFT 1972 s. 232, anfört avgörande av HD (år 1970) ansågs att ersättning skulle utges ur den obligatoriska olycksfallsförsäkringen för arbetstagare, då en till en bilkrock oskyldig bilförare chockad över den andre förarens död begått självmord.

Skulle verklig fara inte ha förelegat, utan den chockskadade helt ha felbedömt situationen, bör ersättningsplikt knappast föreligga[19]. Har en persons hyperkänslighet lett till att han fått en chock vid åsynen av hur hans hund blivit anfallen av A:s hund, förefaller det uppenbart att han har rätt till skadestånd av den culpöse A endast om han själv varit i fara.

I skandinavisk doktrin och praxis har det ansetts, att ersättning kan tillerkännas den som fått en chock då han varit *åsyna vittne* till hur en *nära anhörig* till honom allvarligt

---

17 Se *Clerk* nr 550, *Harper—James* s. 665 ff, *Prosser* s. 49 ff. Skadeståndsansvar har ansetts föreligga då genom uppsåtligt eller annat klandervärt beteende allvarlig psykisk skada ("severe emotional distress") orsakats med psykiska medel.

18 Så i dansk och engelsk rätt, se *Jörgensen* s. 57, *Vinding Kruse* s. 363, *Fleming* s. 52. *Trolle* s. 407 anför dock flere fall, där ersättning för chockskada inte getts.

19 I *U 1973.451* framhävdes speciellt att fråga var om en allvarlig trafikolycka, som utsatt också den chockskadade för fara.

skadats[20]. Ibland har den av chocken drabbade själv varit i fara, i vilket fall han ju enligt vad nyss anförts har rätt till ersättning. Den som får en chock då han *mottar meddelandet* om en nära anhörigs svåra kroppsskada har likaså ibland ansetts ha rätt till ersättning av den som varit ansvarig för sagda skada[21]. Skadan är i dessa två fall adekvat. Den särskilda känsligheten hos en person gör i allmänhet inte skadan inadekvat, se 8.3.1. Det är inte något helt exceptionellt att en person får en chock då han ser en nära anhörig bli svårt skadad eller dödad eller mottar meddelandet därom. Vore fråga om en avlägsnare släkting kunde skadan däremot anses vara inadekvat.

Mot en rätt till ersättning i dessa fall talar likväl att skadan kunde, om man så vill, betraktas som en tredje mans skada, vilken, såsom nedan i 4.5 närmare visas, endast i undantagsfall ersätts. I denna bok har visserligen tredje mans skada ansetts föreligga endast då skadan är en ren förmögenhetsskada eller en ren ideell skada, vilket ju inte är förhållandet i ifrågavarande "chockfall". Den omständigheten att skadan står på gränsen till tredje mans skada kan kanske likväl motivera, att ersättningen till den chockskadade begränsas till att gälla direkt skada, men inte omfattar ekonomisk följdskada.

Vidare bör den anhöriges skada uppenbarligen vara rätt allvarlig. Vid uppsåtligen tillfogad svår kroppsskada är det likväl inte obilligt att plikten att ersätta nära anhörigas chockskada omfattar både direkt och indirekt personskada.

HD 1967/104: S led av hjärtfel. Då han mottog meddelandet att hans maka dött i en trafikolycka fick han en chock, som förvärrade hans hälsotillstånd i så hög grad att han måste intas på sjukhus. Sjukhuskostnaderna utdömdes ur trafikförsäkringen. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att fråga ej var om en i TrFörsL avsedd skada). — I avgörandet var det inte fråga om ersättande av ekonomisk följdskada.

TrSkN 1970/17 § 2: En fyraårig lantbrukarson omkom i en trafikolycka. Som en följd härav förvärrades hans mors depressionstillstånd. Hon erhöll ur trafikförsäkringen ersättning för sina sjukvårdskostnader (direkt skada), men inte för förlorad arbetsinkomst under sjukdomstiden, enär sistnämnda skada var en "välillinen vahinko" (medelbar skada).

Däremot har TrSkN år 1971 i två fall förkastat kravet på ersättning vid depressionstillstånd, enär skadan varit psykiskt betingad. Det ena fallet, *TrSkN 1971/18 § 4*, gällde en mors arbetsoförmögenhet efter det hennes 13-årige son dött i en trafikolycka, det andra fallet, *TrSkN 1971/67 § 3*, gällde sjukvårdskostnaderna för en 11-åring, som drabbats av ett depressionstillstånd sedan han sett sin tvillingbroder dö i en trafikolycka. *Routamo*, JFT 1972 s. 233 ff, anser att försäkringsgivarens ansvar, då fråga är om lagstadgad trafik- eller olycksfallsförsäkring, borde omfatta också arbetsoförmögenhet föranledd av en psykisk disposition hos den skadelidande.

Åbo hovrätt 5. 5. 1972 (1971 VD 410): A släppte i november en av sina stora utländska ormar

---

[20] Se *Lech* s. 164 ff, *Jörgensen* s. 57. *FFR 1960 s. 318* (Svea hovrätt): Ersättning utdömdes ej åt en busspassagerare för chockskada (med två veckors sjukhusvistelse), som hon drabbats av vid åsynen av två personer, som påkörts av bussen och blivit svårt skadade.

[21] *Vinding Kruse* s. 365. *Rt 1960 s. 357*: Ersättning tillerkändes en mor för skada som hon drabbats av till följd av den chock hon erhöll, då hon fick veta att hennes 15-årige son drunknat genom att den bil i vilken han befunnit sig av dess berusade förare körts utför kajen ned i sjön. (Omr.). I *Rt 1966 s. 163* gavs en mor inte ersättning för den allvarliga chockskada hon erhöll efter det hon fått meddelande om att hennes 17-årige son dött i en trafikolycka. I domen framhölls att omständigheterna i detta fall inte var så speciella som i *Rt 1960 s. 357*. (Omr. En domare ville döma ut en mindre ersättning för en "normal" kortvarig chockskada).

ut i naturen. Ormen kröp in i fru S:s bostad, där S:s mor vid åsynen av den fick en chock. Följden blev att också S blev chockad och måste ty sig till läkarvård samt såg sig föranlåten att flytta från orten. S krävde ersättning av A för sjukvårds- och flyttningskostnaderna. Med hänsyn till att S vid tiden för händelsen vistats på annan ort och först någon dag senare per telefon fått höra därom, ansågs det inte utrett att S:s skada vore ersättningsgill. — Fråga var visserligen om en nära anhörigs skada, men inte om en så allvarlig skada att ersättningsplikt varit motiverad. S:s mor, som ju själv trott sig vara i fara, krävde ej ersättning i målet.

Utvecklingen i USA tycks gå i riktning mot ett utsträckt ansvar, men ännu så länge begränsas ersättningsplikten till extrema fall av häftiga attacker, där en chock varit speciellt sannolik (vanligen hos kvinnor). Däremot kräver man inte mera, att den psykiska skadan bör ha tillfogats genom fysisk beröring eller slag (impact). Man brukar dock framhålla, att det krävs tillräckliga bevis över skadan. Se *Prosser* s. 62, 332.

I Tyskland har ersättning getts för följderna av ett nervsammanbrott, som modern till en 7-åring drabbats av efter det hon underrättats om att barnet påkörts av en bil och dött, *RGZ 133,270* (1931), lika *RGZ 162,321* (1940).

3. Sakskada.

a. Lösöreföremål och fast egendom kan utsättas för fysisk påverkan, t. ex. genom förstörelse eller genom att innehavaren hindras från att nyttja dem. Såsom fallet är vid personskada föreligger skadeståndsansvar också då skadan vållats genom ett förfarande som inte är straffbart, t. ex. genom åverkan som inte varit uppsåtlig.

I fråga om djur kan skadan tillfogas även med psykiska medel. Skada som ett djur drabbats av genom att det blivit skrämt är ersättningsgill, se t. ex. *HD 1932/R 125* och *HD 1952/26.*

b. Skadeståndet tillkommer den skadade sakens *ägare.* Men också den som har *viss annan rätt över saken*, t. ex. panthavare eller lån- eller legotagare, bör ibland ges rätt till ersättning för den skada han lidit. Detta motiveras bl. a. med att han kanske gentemot ägaren burit ansvar för den skadade eller förstörda saken[22]. Ju större likhet den kränkte personens rätt och rådighet över saken har med ägarens rätt, desto större utsikt har han att få ersättning, men ju svagare och lösligare hans rätt till saken är, ju mer han är att betrakta som en tredje man, desto sämre är hans rätt till ersättning. Genom att man betraktar den kränkte som en tredje person har man dock självfallet inte uteslutit hans rätt till ersättning. Har den kränkte enligt avtal med ägaren rätt till ersättning för sin skada av ägaren, kan denne naturligtvis i sin tur kräva ersättning av skadevållaren.

Enligt FörsAvtL § 54 presumeras en försäkring gälla till förmån inte blott för ägaren av godset, utan även för pant- och retentionsrättsinnehavare samt för den som står faran för godset. Alla dessa personers intresse av godset kan vara lika starkt som, ja starkare än ägarens. I ExprL § 11 ingår en motsvarande bestämmelse. Nedan i 13.7 visas, att vid skada i grannelagsförhållande skadestånd tillkommer inte blott den skadade grannfastighetens ägare, utan även dess innehavare.

---

22 *Hakulinen* s. 368 f anser att den som på grund av avtal råder över annans sak, vilken skadats eller förstörts, har rätt att i rättegång få ersättning utdömd för ägarens räkning.

Den som har rätt att nyttja en annans lösöre har i vissa fall ett rimligt anspråk på skadestånd, t. ex. då hans rätt att nyttja en annans motorsåg de två närmaste åren har omintetgjorts genom att en tredje person vållat att sågen förstörts. I andra fall åter kan nyttjanderätten — och därmed även rätten till skadestånd — vara betydligt svagare, t. ex. då rätten att nyttja sågen gällt blott för ett par veckor. *Hellner* framhäver att ett brukande som undanträngер ägarens brukande förtjänar större beaktande[23]. Rent generellt har *Jörgensen* med fog uttalat, att praktiska och rättstekniska hänsyn bör vara avgörande, varvid önskan att hålla ersättningsrätten inom rimliga gränser spelar en stor roll[24].

En arbetare vid arbetsgivarens maskin kan visserligen i en viss utsträckning sägas förfoga över maskinen, men denna hans rätt är så "löslig", att han inte har rätt till ersättning av den, genom vars vållande maskinen skadats. Han har följaktligen inte rätt till ersättning för den arbetsförtjänst han gått miste om till följd av maskinskadan.

Såframt den kränkte åtnjuter sakrättsligt skydd har han kanske en något bättre ställning, eftersom han i så fall kan göra gällande att en rätt som gäller mot envar talar för en rätt till ersättning. I princip är det likväl inte avgörande för rättsskyddet, om fråga är om en sak- eller obligationsrätt[25]. Har kränkarens avsikt direkt varit att skada den som har viss rätt över saken, är dennes rätt till skadestånd vanligen uppenbar.

Även om den skadelidande enligt avtal med den skadade sakens ägare endast haft viss rådighet över saken, utan att ägarens rådighet över saken varit helt utesluten, kan ersättningsplikt existera.

HD 1960/127: A framförde bil på en gata så vårdslöst, att den törnade mot en stolpe som uppbar ett elverk tillhöriga elledningar, varvid stolpen förstördes och strömtillförseln till två fabriker vid gatan avbröts. Enär skadan föranletts av A:s vårdslöshet i trafik (TrFörsL gällde inte då händelsen inträffade), ansåg hovrätten A ansvarig för den skada strömavbrottet medfört för fabrikerna genom att dessa varit tvungna att avbryta arbetet några timmar. HD beviljade inte A fullföljdstillstånd, men avgörandet infördes i HD:s Redogörelser och meddelanden, varvid i rubriken till referatet gavs det tilläggsmotivet, att sagda skada direkt (välittömästi) uppkommit på grund av A:s vårdslöshet i trafik. — Det är givet att en ersättning inte kan komma i fråga för alla som lider skada av strömavbrottet, utan att rätten till ersättning i varje fall måste begränsas till personer som har en viss "rådighet" över den skadade ledningsdelen, se *Saxén* s. 179 samt om frågan i allmänhet *Hellner*, SvJT 1969 s. 355 ff, *NJA 1966 s. 210* (ND 1966 s. 242), *Vinding Kruse* s. 370 ff.

NJA 1972 s. 598 (ND 1972 s. 577): En lokal lågspänningskabel tillhörig en fastighetsägare skadades genom vållande från A:s sida, varvid det uppstod strömavbrott så att S, som hyrde ett torpställe på fastigheten, drabbades av förlust i driften av ett hönseri. A ansågs ansvarig för S:s skada; S:s förlust betraktades som en följd av S åsamkad sakskada. (Omr. 3—2).

Ett motiv som talar för ett bifall till ersättningskravet är att ägaren kanske ej alls

---

[23] *Hellner*, SvJT 1969 s. 347 f. Han anför att ett stadigvarande brukande på grund av hyra eller arrende bör jämställas med äganderätt, medan ett partiellt bruk av lösöre tillsammans med ägaren sällan ger upphov till ersättningsrätt.

[24] *Jörgensen* s. 60.

[25] *Andersen* s. 138. *Ussing* s. 165 uttalar, att varje rätt att strax eller senare utöva rådighet över saken kan skapa grund för ersättningskrav.

själv lidit skada — i nyssnämnda HD-avgörande hade elverket säkert garderat sig genom friskrivningsklausul.

Rt 1955 s. 872: En i vatten utlagd elkabel, tillhörig ett elverk, förstördes av ett fartygs ankare. Fartygsägaren ålades att utge ersättning till en verkstad, som till följd av händelsen drabbats av driftsstopp och som ansågs ha ett konkret och närliggande intresse anknutet till kabeln utanför verkstaden. Se *Andersen* s. 137 f.

U 1960.932 (Sö- og Handelsretsdom): Då en järnvägsbro hade skadats av ett fartyg tillerkändes inte blott brons ägare, utan även den privata järnväg som haft rätt att nyttja bron, ersättning för förlorad inkomst.

Sedan länge har den som har fiskerätt i visst vatten getts rätt till ersättning, se t. ex. *HD 1933/256*: Avfallsämnen från ett träsliperi och en cellulosafabrik hade runnit ut i en sjö och skadat fisket. Ersättning tillerkändes innehavarna av fiskerätten.

Om A vållar att den väg avbryts som S har stadig rätt att använda, kan man antagligen, om A inte iståndsätter vägen och vägens ägare ej tar sig talan i saken, ge S rätt till viss ersättning av A.

Tar vi ett steg vidare till allemansrätten är det helt givet, att ersättning inte ges. T. o. m. den som uppsåtligen antänt en skog är inte skyldig att utge skadestånd till alla presumtiva bär- och svampplockare. Man brukar dock skilja mellan rätt till förmåner av mera tillfällig natur och en s. k. kvalificerad allemansrätt, vilken kan leda till rätt till skadestånd, t. ex. för den som stadigt utnyttjar en rätt att använda vatten för båtfart.

HD 1934/263: Ett eldistribuerande andelslag hade dragit en elledning över ett vatten på så låg höjd att S:s fartyg inte kunnat passera platsen. Andelslaget ålades att ersätta den skada som S lidit genom att fartygens lastning försenats.

I vattenrätten ges numera ersättning för hinder i servituts- eller nyttjanderätt samt för hindrande eller avsevärt försvårande av sådant viktigt nyttjande av vattenområde, som grundar sig på annan rätt än ägande- eller nyttjanderätt, se VL 11:3 punkt 4 och 6, 11:6 samt om VL kap. 11 för övrigt nedan 13.8 och 13.9. Se även *Manner* s. 156 ff, 290 ff, *Pietilä*, LM 1970 s. 785 ff, *Bengtsson*, Allemansrätt s. 20 och *NJA 1958 s. 215*.

Eftersom rätten till ersättning vållar tvivel i de fall, där fråga är om skada som drabbat annan än sakens ägare, och då skadan ju inte är densamma som den skada som ägaren drabbats av, kan man i fråga om *ersättningens storlek* knappast uttala annat än att en skälig ersättning in casu bör utdömas. Oftast blir det väl, såsom i ovan anförda *HD 1960/127*, fråga om ersättning för ekonomisk följdskada. Men ibland kan det vara befogat att ersättning inte ges för annat än direkta utgifter, direkt skada i anledning av händelsen. Då en buss skadats kunde det sålunda vara skäligt att den för skadan ansvarige ålades att ersätta de extra resekostnader bussens (oskadade) passagerare drabbats av, men inte den inkomstförlust passagerarna tillfogats. Begränsas inte ersättningen på detta sätt kan man befara, att domstolarna oftast anser att fråga är om en icke-ersättningsgill tredje mans skada.

Skulle flera personer ha rätt till ersättning, kan det sammanlagda ersättningsbeloppet visserligen komma att överstiga det belopp ägaren ensam skulle haft anspråk på[26], men också här har domstolen skäl till viss återhållsamhet.

[26] *Vinding Kruse* s. 371.

4. Ren förmögenhetsskada.

a. En ren förmögenhetsskada, dvs. en allmän förmögenhetsskada som inte är en ekonomisk följdskada av en person- eller sakskada, ersätts vanligen inte. Den skadelidandes intresse av ersättning ges här inte samma höga prioritet som då hans skada är en person- eller sakskada. Medan man förr i tiden mera frågade efter vilka slag av intressen som skulle skyddas, och ersättningen därför s. g. s. enbart gällde person- och sakskada ,lägger man numera även vikt vid det sätt på vilket kränkningen begås[27]. Presumtionen är likväl mot att ren förmögenhetsskada är ersättningsgill. Rättsordningen eftersträvar ej en alltför stor inskränkning av handlings- och rörelsefriheten i samhället[28], vartill kommer att en hel del beteenden i samhället är sådana, att de medför viss risk för skada, men ostridigt inte leder till skadeståndsplikt. Om A säljer sin sommarstuga åt Föreningen Skråll och Skrammel med påföljd att A:s grannes stuga avsevärt sjunker i värde, har grannen inte rätt till ersättning härför av A.

Enligt SkL 5:1 skall ren förmögenhetsskada ersättas, om skadan orsakats genom straffbelagd handling[29]. Redan före SkL har ersättning för ren förmögenhetsskada ansetts möjlig vid visst straffbelagt förfarande, förutsatt att skadan bevisats, se t. ex. *HD 1939/447* (egenhandsrätt). Även då skadan vållats av ett barn under femton år (som inte straffas), är fråga om en straffbelagd handling[30], likväl så att barnet bör ha handlat uppsåtligen om brottet förutsätter uppsåt[31]. Tyngdpunkten ligger alltså vid beteendets karaktär.

Ren förmögenhetsskada som orsakats av stat, kommun eller annat offentligt samfund genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning ersätts likväl enligt SkL 5:1 utan att något krav på straffbarhet uppställs. Den nödiga ansvarsbegränsningen sker här genom stadgandet i SkL 3:2, att de krav bör ha åsidosatts som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på fullgörandet av samfundets åtgärd. I *PropSkL* ingick inte något annat undantag från kravet på straffbarhet än detta, men eftersom SkL är en ramlag var det uppenbart att också andra undantag ansetts möjliga[32]. Riksdagens lagutskott fann det påkallat att ur SkL 5:1 helt stryka kravet på straffbarhet, eftersom ersättning i praxis utdömts utan att skadan vållats genom straffbar handling, och lagutskottet fann en dylik praxis ändamålsenlig. På förslag av stora utskottet återinfördes dock i lagrummet kravet på straffbar handling, men det tillades att ren förmögenhetsskada kan ersättas också i andra fall, om det föreligger synnerligen vägande skäl. Riksdagen omfattade stora utskottets formulering.

---

27 *Palmgren*, NJM 1960 s. 34, *Friedmann* s. 162.

28 *Karlgren* s. 28, 102 ff. I anglo-amerikansk rätt brukar man generellt kräva "socially unreasonable interference" i andras intressen, se *Prosser* s. 6, *Clerk* nr 698 f.

29 Motsvarande stadgande i SvSkL 2:4 talar om brott.

30 *PropSkL* s. 23.

31 Så *PropSvSkL* s. 567, *Nordenson m. fl.* s. 10.

32 Se *LagberSkL* s. 18. Enligt *LaggrSkL* s. 5 f är SkL:s stadganden inte avsedda att vara uttömmande; SkL skall inte lägga hinder för en fortgående rättsutveckling i praxis. Se även *PropSvSkL* s. 455, 568, där det uttalas, att SvSkL 2:4 inte hindrar att ersättning för ren förmögenhetsskada utdöms oaktat brott ej föreligger.

b. Det är helt riktigt att rätten till ersättning för ren förmögenhetsskada inte undantagslöst kopplas samman med straffbarheten; straffstadgandet har ju ett annat syfte än skadeståndsplikten. Detta gäller inte enbart i nyss anförd bemärkelse utan även så, att ren förmögenhetsskada inte alltid ersätts, oaktat handlingen varit straffbar. Oaktsamt framförande av motorfordon är straffbart. Har A framfört bil med defekta bromsar vårdslöst så att bilen vid inbromsningen ställt sig på tvären och spärrat vägen, bör A likväl inte dömas att ersätta den ekonomiska förlust som övriga vägfarande lider på grund av den tidsspillan vägspärren medför för dem. En ersättningsplikt gällande dylik skada vore alltför vag och skulle leda till oöverskådliga konsekvenser[33]. Har A däremot medvetet, låt vara utan skadeavsikt, parkerat sin bil utanför S:s garage, torde han kunna dömas att ersätta den förlust S lidit genom att han inte kunnat köra sin bil ut från garaget[34].

Sistnämnda undantag från den i SkL 5:1 uttalade regeln om ersättning för ren förmögenhetsskada vid straffbelagd handling torde man få lov att motivera med den, visserligen rätt obestämda regeln om att skadan för att vara ersättningsgill bör falla inom den överträdda normens syfte, se 2.4. Skadan bör drabba ett sådant intresse som ifrågavarande straffstadgande avser att skydda[35]. I en del fall kan ett undantag motiveras med att fråga är om skada som drabbat tredje person.

Med hänsyn till att det är svårt att bestämma vilket syfte ett straffstadgande har, hade det antagligen varit att föredra att det i SkL 5:1 hade stadgats, att ren förmögenhetsskada ersätts endast om detta är påkallat med hänsyn till skadeorsakarens brottsliga förfarande eller av andra särskilda skäl.

I det följande skall anföras några allmänna synpunkter på ersättande av ren förmögenhetsskada, närmast för att belysa fall där rätt till ersättning bör finnas, oaktat skadan ej orsakats genom straffbelagd handling.

c. Om A handlar i *uppsåt* att tillfoga S skada bör A i regel drabbas av ersättningsplikt om skada uppkommer — även då den skada S lider är en ren förmögenhetsskada. Här kan hänvisas till bestämmelsen i GranneL § 13 om chikan, dvs. åtgärd som uppenbarligen har till väsentligt ändamål att tillfoga grannen skada eller men. Denna bestämmelse har säkert generell bärvidd[36].

Om A svikligen förleder eller tvingar S till något som leder till skada för S, torde A kunna förklaras ersättningsskyldig även om hans beteende ej varit straffbart, t. ex. då A till skada för S förlett honom till avtalsbrott.

d. Även om det inte direkt kan påvisas att A:s syfte med handlingen varit att skada

---

33 Se dock *FFR 1958 s. 268*: Ett spårvägsföretag erhöll ersättning av A för de minskade passagerarintäkter (350 kr.) som uppkommit genom att spårvägsspåren efter en krock mellan en spårvagn och en av A oaktsamt framförd bil spärrats i en halv timmes tid. — Skadan betraktades här uppenbarligen inte som en ren förmögenhetsskada, utan som en ekonomisk följdskada.

34 Så *FFR 1959 s. 334* (hovrättsdom). I denna framhävdes speciellt att skadan tillfogats genom brott.

35 *PropSvSkL* s. 313 f.

36 *Ek* s. 177, *Hakulinen* s. 272.

S, men A måste ha insett att skada högst sannolikt skulle uppkomma, bör möjlighet finnas att ålägga A skadeståndsansvar, om hans beteende befinns vara så *illojalt*, så stridande mot god sed, att det inte bör godtas i samhället. En affärsman som "konkurrerar ut" en medtävlare kan sägas uppsåtligen skada denne, men ersättningsplikt föreligger endast i vissa fall. IllKonkL § 1 talar om att man i näringsverksamhet i konkurrenssyfte (alltså i förhållande till annan näringsidkare) företar handling som strider mot god sed. Enligt "generalklausulen" i BGB § 826 existerar skadeståndsplikt för den som uppsåtligen tillfogar annan skada på ett sätt som strider mot god sed[37]. En dylik regel möter knappast invändningar hos oss. In casu bör avgöras, när beteendet strider mot etiska principer på ett sådant sätt, att ersättningsplikt bör föreligga. Ett förfarande som innebär ringa eller vanlig culpa fyller ofta inte de nödiga kriterierna. Enligt *Karlgren* finns det i svensk rätt viss resonans för att belägga ur moralisk synpunkt särskilt stötande beteenden med skadeståndspåföljd, t. ex. utpräglad illojal bojkott eller blockad[38]. *Hakulinen* förklarar att ett beteende medför ansvar, om det med hänsyn till sitt syfte eller till de medel som kommit till användning bör anses vara förkastligt, stridande mot god sed[39]. I Tyskland använder man ofta uttrycket "arglistig", i England "malicious". I Frankrike har man jämställt en persons handlande i avsikt att skada med de fall, där han handlat utan att han haft något intresse av sitt handlande. Härigenom har man lättat på den skadelidandes plikt att visa att direkt skadeavsikt förelegat[40].

HD 1954/19: A hade genom felaktiga uppgifter förmått S att med A:s huvudman B ingå ett för S ofördelaktigt köp. S krävde att A skulle ersätta S:s skada, men kravet förkastades då det inte visats, att A förfarit direkt bedrägligt. (Omr. 4—1. Minoriteten ansåg A ersättningspliktig, enär A hade insett att hans felaktiga försäkran väsentligen medverkat till att S ingått köpet och då det dessutom hade legat i A:s personliga intresse att köpet komme till stånd).

Den som ger spridning åt nedsättande osanna uppgifter om ett företag kan dömas att ersätta den ekonomiska skada företaget härigenom drabbas av. Ersättning för ideell skada kommer däremot enligt SkL 5:6 ej i fråga, eftersom man ej kan tala om att företaget drabbats av lidande.

HD 1936/486: B, som med biträde av A hade publicerat en annons som kränkte S, dömdes för illojal konkurrens till straff och ålades att ersätta S:s skada. A ansågs förfallen varken till straff — publiceringen hade för hans vidkommande inte skett i konkurrenssyfte — eller till skadeståndsplikt.

Utnyttjande av annans avtalsbrott medför vanligen inte ersättningsplikt. Undantag kan äga rum, t. ex. vid direkt medvetet förledande till avtalsbrott eller skrämmande av annan att göra en förlustbringande affär[41]. Enligt HB 13:2 existerar skadeståndsskyldighet för "then, som hyrer thet han viste til annan uthyrdt vara". I England brukar

---

37 Dolus eventualis anses vara tillräckligt, se *Larenz* II s. 437.

38 *Karlgren* s. 109.

39 *Hakulinen* s. 264 ff, 275, 368. Se även *Kivimäki—Ylöstalo* s. 458.

40 *Mazeaud—Tunc* I s. 638 f.

41 Se *Hakulinen* s. 253 f, *Fikentscher* s. 651, *Ussing* s. 49 f.

man förklara att ansvar föreligger för den som direkt förlett eller övertalat till ett avtalsbrott; blotta underlättandet av avtalsbrottet är inte tillräckligt[42].

Har arbetstagare yppat sin arbetsgivare S:s affärs- och yrkeshemligheter till förmån för A, är A ansvarig för S:s skada, om A vetat eller bort veta att arbetstagaren handlat rättsstridigt (dvs. utan laga rätt), ArbAvtL § 15.

Har A gett B falska och missvisande uppgifter om S med påföljd att S lidit skada på grund av B:s inställning till honom, förutsätter ett skadeståndsansvar för A att A tydligt sett konsekvenserna av sina falska uppgifter och kan sägas ha handlat illojalt mot S.

Samhället har inte skäl att godta ett avsiktligt förledande till avtalsbrott. Det ligger i det allmännas intresse att avtal följs. I England ansågs det redan på 1300-talet vara olagligt att locka till sig andras tjänare[43]. I HB 1:6 heter det: "Ingen inlåte sig i annars mans kiöp, eller biude tå öfver, medan kiöparen och säljaren om priset tinga; hvar som thet giör, böte tre daler".

Blotta övertalandet av annan att bryta ett avtal är dock inte tillräckligt för att leda till skadeståndsansvar. Men om syftet just är att tillfoga skada kan skadeståndsplikt föreligga, och det ej blott vid förledande till avtalsbrott, utan även vid uppsåtligt hindrande av avtalsfullgörelse.

e. En arbetsgivares ansvar för skada som hans arbetstagare vållat (principalansvar) och en juridisk persons ansvar för skada som dess organ vållat gäller också sådan ren förmögenhetsskada, för vilken arbetstagaren resp. organet bär ansvar. Arbetsgivarens ansvar för skadan kan t. o. m. vara mera motiverat än arbetstagarens, ty arbetsgivarens ansvar förutsätter att arbetstagaren vållat skadan "i arbetet", vilket ofta innebär att han handlat till förmån för arbetsgivaren[44].

NJA 1962 s. 31 (ND 1962 s. 67): Ett aktiebolag som sysslade med kreditupplysning ansågs ersättningspliktigt, då en av dess anställda åt en av bolagets klienter lämnat felaktiga kreditupplysningar om S och sålunda genom ärekränkning åsamkat S skada.

f. I en del fall kan man konstatera att en persons särskilda ställning, t. ex. som förmyndare eller ombudsman, eller hans särskilda uppträdande, t. ex. vid ingående av ett avtal, medför ansvar för honom för ren förmögenhetsskada. Det kan ha ålegat honom att skydda den skadelidandes intressen, i vilket fall det varit illojalt av honom att handla så att den andre tillfogats skada. Han har t. ex. själv medverkat till att ett avtal ingåtts, varefter han omintetgjort avtalets realiserande. Ibland kan ett skadeståndsansvar motiveras med ett tyst åtagande eller med avtalsrättsliga synpunker (kvasiavtal), utan att man likväl har att göra med en ren avtalsersättning. Nämnas må för övrigt att det i avtalsrätten vanligen just är fråga om ersättande av ren förmögenhetsskada och att ansvarsförsäkringarna bl. a. just gäller dylikt ansvar för olika samhällsgrupper, t. ex. advokater, resebyråer, byggnadsföretag.

---

42 *Hart—Honoré* s. 172 ff.

43 *Harper—James* s. 491 f.

44 *LagberSkL* s. 18. Se även *Hellner*, Teori och praxis s. 147 f, *Karlgren* s. 108.

I AvtL § 25 stadgas att en fullmäktig, som för sin huvudmans räkning ingår avtal med S utan att äga kompetens (behörighet att binda huvudmannen), är skyldig att ersätta den skada S lider till följd av att avtalet inte binder huvudmannen. Anmärkas må att S ju inte kan yrka på att fullmäktigen fullgör avtalet, utan att fråga just är om ett skadeståndsansvar för fullmäktigen.

HD 1954/89: Förmyndaren A hade på sin myndling B:s vägnar sålt B:s fastighet till S, varefter han till skada för S hade utan giltig anledning dröjt tre år med att anhålla om domstolens tillstånd till köpet (FörmL § 39), med påföljd att domstolen vägrade tillståndet på grund av att den allmänna prisnivån stigit under de tre åren. A ålades att ersätta S de byggkostnader denne nedlagt på fastigheten.

HD 1952/43: Arbetarnas förtroendeman A hade ombetrotts med uppdraget att anta arbetstagare till ett visst lastningsarbete. I strid mot de direktiv som A hade fått vägrade A att anta S som arbetare. Enär A genom att missbruka sin ställning och handla mot god sed orsakat S skada i form av förlorad arbetsförtjänst, ansågs A pliktig att ersätta S:s skada.

NJA 1929 s. 67: Boutredningsmannen A, utsedd av den avlidnes änka, försummade att i bouppteckningen uppta S:s fordran och att beakta den vid utdelningen av boets medel med påföljd att S:s fordran blev värdelös. A ålades att ersätta S:s skada. (Omr.).

Vållande vid ingående av avtal, de s. k. culpa in contrahendo-fallen, skall såsom närmast tillhörande avtalsrätten inte behandlas här[45].

g. De viktigaste undantagen från regeln att ren förmögenhetsskada inte ersätts finner vi i den lagstiftning som gäller många av de i början av detta kapitel (4.1) upprä knade instituten, t. ex. immaterial-, bolags- och familjerätten. Där ingår flerstädes bestämmelser om skadestånd, varvid fråga just är om ersättande av ren förmögenhetsskada. Dessa skadefall skall inte behandlas här. Ur associationsrätten må likväl anföras en skadesituation, som rätt väl belyser svårigheterna att ange när ren förmögenhetsskada är ersättningsgill.

Enligt AndL § 161 är styrelsemedlem och revisor i ett andelslag — utom att han (A) naturligtvis enligt allmänna regler har att ersätta skada han vållat andelslaget (AndL § 160) — skyldig att ersätta skada han i sin syssla genom överträdelse av lag eller andelslagets stadgar vållat andelslagets medkontrahent, dess borgenär eller tredje person. Man observerar att här inte krävs att A kunde straffas för sitt beteende. Innebörden av orden "överträdelse av lag" är oklar. Såsom exempel på dylika överträdelser har anförts ingående av vissa konkurrerande avtal (A medverkar till att andelslaget gör sig skyldigt till illojal konkurrens mot en av andelslagets medkontrahenter) eller försummad upplysningsplikt (A borde såsom andelslagets representant vid avtalsslutet ha gett dess medkontrahent vissa upplysningar)[46]. Fråga är uppenbarligen inte enbart om överträdelse av skriven lag. Tydligt är likväl att A:s ersättningsplikt inte omfattar varje skada. Om styrelsemedlemmen A i ett andelslag försnillar dess medel med påföljd att andelslaget inte kan fullgöra sina avtalsenliga åtaganden gentemot S, har A ersättningsplikt mot andelslaget, men inte mot S. Här är fråga om tredje mans skada, vilken i allmänhet inte ersätts, se nedan 4.5. Men även i en del andra fall

[45] Se *Hakulinen* s. 240 f, *Taxell* s. 94 ff, *Rodhe*, Handboken § 29, 48.2, *HD 1938/371*.

[46] *KommBet 1952:14* s. 107, *Hakulinen* s. 254.

bör stadgandet tolkas inskränkt. Om till följd av styrelsemedlemmen A:s oaktsamhet andelslaget råkar i mora i fråga om en utlovad prestation, är ett ansvar för A tvivelaktigt.

Betecknande är att det i Förslaget till Lag om aktiebolag föreskrivs, att styrelseledamot och verkställande direktör i aktiebolag skall ersätta skada som de vid fullgörandet av sitt uppdrag vållat aktieägare eller annan genom överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen (§ 140)[47]. Även aktieägare förklaras ersättningsskyldig för skada som han genom att medverka till överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen uppsåtligen eller av grov vårdslöshet tillfogat bolaget, aktieägare eller annan (§ 142), t. ex. då utomstående orsakats skada genom fel vid bolagets bildande. *Hellner* anför att det här är fråga om att upprätthålla själva "spelreglerna" för den juridiska personen[48].

Enligt vår gällande ABL § 33 har aktieägare skadeståndsansvar gentemot bolaget vid olaga utdelning av bolagets tillgångar, utan att grov culpa behöver ha förelegat.

HD 1961/28: Till följd av olaga utdelning av ett aktiebolags tillgångar kunde bolaget inte betala sina skatter, utan gjorde konkurs. De bolagsmän som medverkat till utdelningen ålades att till staten erlägga de bolaget åsatta skatterna. — Ett utomkontraktuellt ansvar ansågs således föreligga, oaktat ABL § 33 endast talar om bolagsmännens skyldighet mot bolaget.

h. Sammanfattningsvis kan man konstatera följande. Enligt SkL 5:1 kan skadestånd för ren förmögenhetsskada utdömas, utom vid straffbelagd handling, även då synnerligen vägande skäl föreligger. Dylika skäl existerar framför allt dels då fråga är om ett uppsåtligt tillfogande av skada, dels vid andra påtagligen illojala skadebringande beteenden. Några generella regler kan inte ges, utan spörsmålet måste bli beroende av en prövning in casu. För flera rättsområden gäller speciella lagbestämmelser.

Å andra sidan är vid straffbelagd handling rätten till ersättning för ren förmögenhetsskada inte undantagslös. De undantag som befinnes nödiga torde i allmänhet kunna motiveras med att skadan ej fallit inom normens syfte.

5. Tredje mans skada.

Såsom ovan i punkt 4.1 anförts avses i denna bok med tredje mans skada en tredje person tillfogad ren förmögenhetsskada eller ren ideell skada. Tredje person (T) har i allmänhet inte rätt till ersättning av den person (A) som bär ansvar för S:s skada. Ovan i punkt 3 har anförts, att ju svagare en persons anknytning till den skadade saken är, desto sämre är hans rätt till ersättning. Den som har en svag anknytning till saken blir att betrakta som en tredje person.

En allmän rätt till ersättning för tredje man skulle i praktiken leda till oöverskådliga konsekvenser. Det åligger exempelvis A såsom styrelsemedlem i ett aktiebolag att tillse, att bolagets egendom är brandförsäkrad, men A underlåter detta med påföljd att

[47] Se *KommBet 1969:A 20* s. 36, 175 ff.

[48] *Hellner*, Teori och praxis s. 163 f.

bolagets verksamhet efter en brand måste nedläggas. Otvivelaktigt lider bolagets anställda härigenom vanligen en större eller mindre skada, men en ersättningsplikt för A innebure att dörren skulle öppnas för ett otal svårbevisbara och kanske tvivelaktiga ersättningskrav. Mot en ersättningsplikt talar inte blott den restriktiva inställningen till ersättning för ren förmögenhetsskada, utan även det förhållandet att skadan mången gång vore att betrakta som inadekvat. Preventiva synpunkter påkallar ej heller en rätt till ersättning. Även om man enligt SkL 5:1 funne att rätten till ersättning förutsatte brottsligt förfarande, skulle en rätt till ersättning medföra en slumpvis inträffad förmån för de skadelidande tredje personerna.

Se särskilt *Hellner*, SvJT 1969 s. 332 ff. *Vinding Kruse* s. 374 ff visar på de vådliga konsekvenserna av att ge tredje person rätt till ersättning. I begränsat omfång kunde enligt honom undantag likväl göras, t. ex. så att den som skadat ett fiskefartyg kunde åläggas att ersätta kostnaderna för de anställda fiskarnas hemresa från olycksplatsen. Detta kan vara riktigt, men jag skulle föredra att betrakta denna skada som en sakskada, se ovan 4.3.

Den som köpt en felaktig sak ges i allmänhet inte rätt till ersättning för ren förmögenhetsskada av den som före köpslutet vållat felet. Har en säljare gentemot en köpare friskrivit sig från ansvar, skulle en generell rätt för köparen till ersättning av den som före köpslutet vållat köpegodset skada vara något som köparen i de allra flesta situationer inte ens räknat med[49].

HD 1973/49: En skolflicka hade blivit dräpt. Hennes föräldrar krävde av dråparen ersättning för förlorad arbetsinkomst och för själsligt lidande, men kravet ansågs sakna laga grund. — Här var således fråga både om en ren förmögenhetsskada och om en ren ideell skada. Enligt SchwOR art. 47 kan, då en person dödats, hans anhöriga enligt domarens prövning ges en skälig ersättning för ideell skada. I Frankrike utdöms ersättning för själsligt lidande som skadan orsakat den avlidnes anhöriga, se *Mazeaud—Tunc* I s. 393 ff.

Rt 1940 s. 424: Då en bil skadats ansågs dess chaufför, som under bilens reparationstid gått miste om arbetsförtjänst, ej ha rätt till skadestånd av den som vållat bilskadan.

Tredje mans skada kan dock ersättas, om den kan "omformas" till att gälla en skada som drabbat den primärt skadelidande. Om T vårdat S, som skadats av A, kan T ges rätt till ersättning av A i den form att A åläggs att utge skadeståndet till S.

HD 1971/38: Den som var ansvarig för S:s skada ålades att till S utge ersättning också för de kostnader för bussresor, som S:s mor haft på grund av att hon hjälpt S:s familj under de två månader S varit skadad.

Om S såsom anställd i ett företag för en tid blivit utan arbete på grund av att A tillfogat företaget skada, har S inte rätt till ersättning av A. Men företaget har självfallet rätt till ersättning av A för den skada det lidit genom att det nödgats utbetala lön åt S för sagda tid.

Antag att A vållat S kroppsskada och att S intas på ett sjukhus tillhörigt kommunen T. Till T erlägger S i vårdavgift, enligt av T fastställd taxa, 10 mark per dygn, oaktat vården faktiskt kostar T 40 mark per dygn. S har då rätt att av A erhålla 10 mark per dygn såsom ersättning för den erlagda vårdavgiften. Kommunen T kan däremot inte kräva A på 30 mark per dygn,

[49] *Hellner*, SvJT 1969 s. 335 f o. 353.

ty detta vore en tredje mans skada. Skulle T däremot ha rätt att av S kräva 40 mark per dygn och använda sig av denna rätt, har S rätt till ersättning av A enligt 40 mark per dygn — detta även om T:s enda motiv för kravet mot (medellöse) S just varit, att S sedan kommunens krav väckts har rätt till ersättning av A. Sagda frågeställning aktualiserades i det intressanta avgörandet *NJA 1967 s. 497*. I detta mål uttalade Sveriges HD, att då sjukhusavgifterna differentierats av sociala skäl så är det inte otillbörligt att låta sjukhusets innehavare dra nytta av S:s rätt till skadestånd eller till ersättning ur försäkring. Se även *NJA 1966 s. 286* (ND 1966 s. 323) och *HD 1968/52* (hovrättens motiv).

Från regeln att tredje mans skada inte ersätts görs några undantag[50]. Ovan i 4.3 har behandlats en del gränsfall. Har A tillfogat S skada just i avsikt att skada tredje person T, bör T uppenbarligen ges rätt till ersättning av A[51]. Vidare kan enligt SkL 5:4 (SL 9:3) den som vållat en annans död dömas att utge underhåll till personer som den avlidne försörjt, se nedan kap. 19.

---

[50] I Tyskland har enligt BGB § 845, om den skadelidande S varit i T:s tjänst och T genom S:s död eller personskada gått miste om S:s tjänster, T rätt till ersättning för sin skada av den som är ansvarig för S:s skada, se *Larenz* II s. 467.

[51] *Ussing* s. 167.

Kap. 5. Ersättning för ideell skada

1. Allmänt.

Såsom i det föregående anförts skiljer man mellan ekonomisk skada och ideell skada (immateriell, icke-ekonomisk skada, aineeton, immateriaalinen vahinko, dommage moral). Ideell skada är en skada som inte enligt en objektiv måttstock kan uppskattas i penningar[1]. Skadans storlek beror ytterst på hur den skadelidande upplever skadan, något som förklarar att man i praxis ofta möter krav på rundligt tilltagna ersättningsbelopp. Sedan gammalt har ersättning för sveda och värk varit den viktigaste typen av ersättning för ideell skada.

I allmänhet har man förhållit sig restriktivt till ersättande av ideell skada. Man har menat att ersättningen vidlåds av godtycke, eftersom objektiva kriterier för bestämmandet av dess storlek saknas. Dessutom har man ansett att behovet av en dylik ersättning är sekundärt. Betecknande är att ersättning för ideell skada i allmänhet inte brukar presteras ur försäkring. I olika länder är det dock ofta fråga om en utbildad tradition antingen för eller mot ersättande av ideell skada.

Se *Brusiin,* Zum Problem s. 42. Sålunda är man i Sovjetunionen, med traditioner från tsartidens Ryssland, negativ till dylik ersättning, men så inte i alla socialistiska stater, se *McGregor* s. 15 ff, 20. I flera länder ges ersättning för ideell skada blott vid i lagen speciellt uppräknade fall. I England och USA avgörs särskilt för varje typ av "tort", om dylik ersättning är möjlig, se *Stoll* s. 43.

Det är å andra sidan uppenbart att man också då storleken av ekonomisk skada fastställs ofta har att göra med en rätt fri uppskattning. Mycket tyder på att vi är på väg mot ett ökat värn för personligheten, mot ett skyddande av andra intressen än sådana som direkt kan mätas i mark och penni. Därmed är ingalunda sagt att allskönsideell skada borde ersättas. Skadestånd bör inte ges för små chikanerier, sårande uppträdande i privatlivet, nedsättande prat och andra smärre kränkningar, som

[1] *Ussing* s. 139, *Routamo* s. 85, *Taxell* s. 253, 395.

inte kan betecknas som ärekränkning. I annat fall bleve följden lätt opåkallade rättegångar och fara för att den kränkte försökte slå mynt av saken[2].

Någon skarp gräns mellan ekonomisk och ideell skada kan inte dras.

HD 1967/47: Då reparationer företogs i ett hus tillhörigt ett bolag hade på order av bolagets disponent A vatten- och avloppsledningar dragits genom badrummet i S:s lägenhet i stället för genom badrummet i A:s brors lägenhet. A dömdes för egenhandsrätt till straff och ålades att till S utge ersättning inte blott för att värdet av dennes lägenhet nedgått, utan även för förfång genom att badrummets "nyttoutrymme" minskat. Däremot förkastades S:s krav på ersättning för att suset från rören i badrummet störde hans nattsömn och därigenom nedsatte hans arbetsförmåga.

Rätten till ersättning för ideell skada kan överlåtas och går i arv. Då den skadelidande dött krävs likväl att talan anhängiggjorts av honom (SkL 7:3).

HD 1967/88: Ersättning för sveda och värk utdömdes, oaktat den skadade hade dött två dagar efter det skadevållaren blivit instämd, men före första rättegångstillfället. Se även *HD 1950/R 23.*

2. Ersättning för sveda och värk, lyte och bestående men.

a. Enligt SkL 5:2, liksom enligt SL 9:2, skall vid personskada ersättning ges för sveda och värk samt för lyte eller annat bestående men. Detta är i de flesta rättssystem den tidigaste formen av ersättning för ideell skada. *Sveda och värk* har allmänt tolkats såsom innebärande smärta och andra *fysiska obehag.* Intet hindrar att däri inkluderas även ersättning för ett med det fysiska obehaget sammanhängande psykiskt lidande. Däremot har en rent psykisk skada, föranledd av t. ex. falsk angivelse eller ärekränkning, inte ansetts falla under "sveda och värk".

U 1961.239: En läkare hade begått ett fel vid steriliseringen av en kvinna med påföljd att hon senare blev havande och måste steriliseras på nytt. Läkaren ålades att utge till henne 5.000 kronor i ersättning för "lidelser og ulemper".

Blir lidandet bestående utges ersättning för *lyte eller annat bestående men. Forsman* talade om ersättning för "fortfarande sveda och värk" och för annan betydande olägenhet, t. ex. ett vanställande ärr för en skådespelare[3]. Ersättningen för lyte eller annat bestående men avser närmast ersättning för obehag, psykiskt lidande, mindervärdeskänslor, hinder att utföra dagliga sysslor, besvär med att lägga om livsföringen etc. utan att det direkt är fråga om en ersättning för minskad inkomst. *Hakulinen* talar betecknande om att skadan medför "haittaa sosiaalisessa kanssakäymisessä"[4]. I engelsk

---

[2] Se *Vinding Kruse* s. 438. Enligt *Larenz* I s. 335 f borde ersättning ges endast då kränkningen av en persons ära eller personlighet varit av grövre karaktär. *Brusiin,* Zum Problem s. 61 omtalar, att i Frankrike har det starka betonandet av ersättning för psykisk skada lett till att ersättning någon gång t. o. m. utdömts vid förlust av hund och häst, vilket dock väckt stark kritik.

[3] *Forsman* s. 130 f.

[4] *Hakulinen* s. 365. Se även *Arti* s. 113 ff. Jfr *Hagan* s. 375, enligt vilken här rent av vore fråga om en förmögenhetsskada som objektivt kan mätas i penningar.

rätt brukar man tala om "loss of enjoyment of life"[5]. I motsats till vad fallet är i fråga om ersättning för sveda och värk kan ersättningen för lyte och bestående men således avse rent psykiskt lidande, t. ex. vid mistad förmåga att musisera eller sporta. Ersättningen för lyte eller men omfattar stundom ersättning också för ekonomisk skada, t. ex. då den skadade använder ersättningsbeloppet för proteser eller rekreationsresor och därigenom minskar verkningarna av lytet. Det förtjänar omnämnas att ännu i 1734 års lag lytesboten tillföll målsäganden.

Ibland brukar domstolen sammanföra ersättningen för sveda och värk och ersättningen för lyte och bestående men, ibland sammanförs dessa ersättningar med ersättningen för ekonomisk skada. I en del länder brukar vid invaliditet dömas ett gemensamt belopp för sådan skada som hos oss ersätts dels med livränta för förlorad inkomst, dels med ersättning för lyte och bestående men.

HD 1951/159: A:s hund, som varit farlig för människor, hade bitit S i ansiktet då hon klappat den. A ålades att till S utge (på grund av S:s medvållande jämkad) ersättning, varvid för sveda och värk och vanställande ärr i ansiktet utdömdes en summa i ett.

b. Då ersättningen för sveda och värk fastställs brukar hänsyn tas till skadans svårighetsgrad, hur lång sjukhusvård den kräver och hur lång tids arbetsoförmögenhet den medför samt huruvida den leder till invaliditet som medför ringa eller ansenlig olägenhet. För att ersättning för sveda och värk över huvud taget skall utdömas förutsätts vanligen mera intensiva smärtor, eller också ett inte alltför kortvarigt lidande. Ersättningen för lyte och stadigvarande men bestäms med hänsyn bl. a. till den skadades ålder, yrke, intressen och kön.

TrSkN har fastställt tabeller för ersättningen för sveda och värk samt för lyte och annat bestående men, se TrSkN 1973/63 § 1. Fr. o. m. år 1974 har ersättningsnormerna för sveda och värk varit: för lindriga skador 100—900 mk, för något svårare skador 500—2.300 mk, för svåra skador 1.200—6.000 mk, för mycket svåra skador 2.000—12.000 mk och för exceptionellt svåra skador från 4.000 mk uppåt. I TrSkN:s rekommendationer anges, när skadan är att hänföra till de olika grupperna. Se även *Arti* s. 120 ff.

Genom att använda dylika tabeller även vid andra skador än trafikskador skapas större enhetlighet och vederläggs effektivt påståendet, att domstolarna i ersättning för sveda och värk dömer hälften eller en tredjedel av det yrkade beloppet. Det kan visserligen verka aningen befängt att en sådan skada, som karakteriseras av att den inte enligt en objektiv måttstock kan uppskattas i penningar, ersätts enligt schematiska tabeller. Man bör dock vara medveten om att tabellen endast ger en, visserligen tämligen fast grund för bedömningen, men att den i det enskilda fallet kan frångås.

Graden av skadevållarens culpa inverkar säkert hos oss på ersättningens storlek. Ju grövre kränkningen är, desto större ersättning ges för ideell skada[6]. Ersättningen omfattar ju också ersättning för det psykiska lidande som uppkommit i samband

---

[5] *McGregor* s. 61.

[6] *Kivimäki—Ylöstalo* s. 496. Se även *Hellner* s. 264 och betr. de olika åsikterna i Danmark *Jörgensen*, Personskade s. 308 ff. I utlandet inverkar culpagraden vanligen på ersättningens storlek vid ideell skada, se *McGregor* s. 6 ff.

med det fysiska lidandet; vid grövre och uppsåtliga kränkningar är det psykiska lidandet större.

Förut var man hos oss tveksam om ersättning för sveda och värk kunde dömas i andra mål än brottmål, men på senare tid har man kommit till att dylik ersättning kan ges också i tvistemål och vid principalansvar[7], se numera SkL 5:2. Också vid strikt ansvar synes det mig att ersättning för sveda och värk kan utdömas såsom ingående i normal ersättning för personskada[8], så uttryckligen enligt LuftfL 1923 § 10, ElAnsvL § 11, JvAnsvL § 1. Vid skada som leder till döden erhåller den avlidnes anhöriga inte ersättning för ideell skada. Detta anses påkallat redan av den restriktiva inställningen till tredje mans skada, se 4.5.

Ur trafikförsäkringen ges ersättning för sveda och värk inte vid ringa kroppsskada. Härtill kommer att dylik ersättning förutsätter att motorfordonets ägare, förare eller passagerare av vållande orsakat skadan (TrFörsL § 6). Även om ersättning ur försäkring i allmänhet inte gäller sveda och värk frågar man sig dock, om inte trafikförsäkringen, då således ersättning för sveda och värk ofta utges ur den, borde utvidgas till att omfatta dylik ersättning också då culpa ej föreligger. Härigenom bleve ersättningsförfarandet förenklat och en del rättegångar onödiga[9]. Lyte och stadigvarande men ersätts ur trafikförsäkringen utan något dylikt krav på culpa.

Även små barn har tilldömts ersättning för sveda och värk, se t. ex. *HD 1964/69* (ett tre månader gammalt barn som fått brännskador).

Enligt *TrSkN*:s rekommendationer tillerkänns ersättningen för lyte och bestående men i allmänhet som engångsersättning; fortlöpande ersättning har likväl i något fall förekommit, se *Arti* s. 139.

I olika länder utdöms till storleken mycket olika ersättningsbelopp, men i respektive land har vanligen utbildats taxor, ofta i anslutning till sjukdomens varaktighet och svårighetsgrad. Ersättningen är däremot oberoende av den skadelidandes inkomst och ställning. Lidandet drabbar rik och fattig lika[10].

Med standardhöjningen och det ökade välståndet i samhället blir de negativa följderna av vissa lyten och men mera påtagliga, vilket talar för högre ersättningsbelopp. Knut *Norström* framhävde med fullt fog i ett diskussionsinlägg vid ett nordiskt juristmöte, att ett fysiskt eller psykiskt handikapp avsevärt hämmar individens möjlighet att utnyttja sin fritid till sport, arbete på sommarställe, samvaro med andra m. fl. aktiviteter[11].

---

[7] *Nybergh*, JFT 1951 s. 167 ff, *Hakulinen* s. 366, *Kämäräinen*, DL 1962 s. 467 och t. ex. *HD 1950/394* och *HD 1955/112*. Se även nedan 11.3.

[8] *Nybergh*, JFT 1951 s. 168 ff. Jfr *Carlson*, SLJ 1948 s. 404. Även i *avtalsförhållande* kan ersättning för sveda och värk i speciella situationer utdömas, se *Taxell* s. 398 ff, *Bengtsson* s. 268 ff, *Karlgren*, Produktansvaret s. 29, 125.

[9] *Routamo* s. 303.

[10] Så också *TrSkN:s* rekommendationer.

[11] *NJM 1969* s. 370 ff.

3. Ersättning för annat lidande.

a. Efter det andra världskriget har det rätt allmänt i världen ställts krav på ett ökat personlighetsskydd. Den främsta orsaken härtill är dels individens utsatta ställning i diktaturer, dels de ökade möjligheter vetenskap och teknik gett att tränga in i privatlivet, exempelvis genom avlyssning eller fotografering, genom att i massmedia ge spridning åt uppgifter som kränker andras ära och rätt till intimitet och genom att ge spridning åt information som insamlats konfidentiellt.

Det ligger kanske närmast till hands att genom straff söka bereda individen skydd, men helt säkert är en skadeståndssanktion mången gång av betydelse. Är beteendet straffbart kan man vanligen förutsätta att skadestånd för ekonomisk skada, såsom fallande inom normens syfte, kan utdömas. Emellertid är den ekonomiska skada som brottet medfört för den kränkte ofta svårbevisbar. Situationen är ju mången gång den, att den kränkte inte lidit någon ekonomisk skada alls, medan den som kränkt honom förtjänat på saken, kanske genom att i förvärvssyfte ge publicitet åt det i hemlighet tagna fotografiet eller det avlyssnade samtalet eller åt ärekränkande lögner. Genom en liberalare inställning till utdömande av ersättning för ideell skada kunde skadeståndssanktionen få en viss betydelse. På kontinenten och i engelsk-amerikansk rätt ges individen i förevarande avseende ett bättre skydd än hos oss. Det är att förmoda att rundligt tilltagna skadestånd kunde ha en avsevärd preventiv verkan, förutom att de skulle ge den kränkte en viss upprättelse. Ett bötesstraff är ju ofta så lågt att det inte avskräcker i sådana fall där nyttan av kränkningen är mångdubbelt större.

Den restriktiva inställningen till ersättande av ideell skada har medfört, att man hos oss, liksom i allmänhet utomlands, har ansett att dylik ersättning inte kan dömas utan direkt stöd i skriven lag, något som man ju inte hävdat i fråga om ersättning för ekonomisk skada.

b. I *immaterialrätten* ges i UpphL § 57 vid culpös kränkning av upphovsrätten ersättning för lidande och annat förfång, således också för ideell skada. Enligt VarumL § 38 skall vid culpöst intrång i varumärkesrätten ersättning för all skada presteras, enligt PatentL § 58 och MönsterL § 36 bör den som vållat patent- eller mönsterintrång erlägga skälig ersättning för utnyttjandet av uppfinningen eller mönstret samt ersättning för annan skada som intrånget medfört. Även om vid dessa intrång de ekonomiska intressena står i förgrunden, så hindrar lagrummens avfattning inte att ersättning i något fall kunde ges också för ideell skada[12].

Statens skyldighet att utge ersättning till oskyldigt häktad eller dömd omfattar, om särskilda skäl föreligger, också ersättning för lidande, StErsL § 4. Se betr. tidigare gällande lag *HD 1952/R 8.*

c. Före SkL:s tillkomst har enligt SL 9:2 punkt 3 ersättning kunnat utdömas för lidande förorsakat genom våldtäkt, frihetens förlust eller annat dylikt. Vid *ärekränkning* har ersättning för ideell skada i allmänhet förvägrats hos oss.

---

[12] Se härom *Kivimäki—Ylöstalo* s. 489 f, *Taxell* s. 398, *Godenhielm*, JFT 1965 s. 23 f.

Förarbetena till SL utvisar att med orden "annat dylikt" i SL 9:2 inte avsetts ärekränkning eller falsk angivelse, se *Kämäräinen*, DL 1962 s. 464 ff, *Godenhielm*, JFT 1972 s. 418, *Ekström* s. 904. *Grotenfelt* s. 261 anförde att det psykiska lidandet vid ärekränkning saknade den bestämdhet i kvantitativt hänseende som var nödig för fastställande av skadeståndet. Jfr *Forsman* s. 131 f, som ansåg att orden "eller annat dylikt" i SL 9:2 just gällde falsk angivelse och ärekränkning. *Hakulinen* s. 366 och *Kivimäki—Ylöstalo* s. 506 ansåg att domstolen hade fria händer.

I de fall ersättning vid ärekränkning utdömts före SkL torde fråga i regel ha varit om ersättning för ekonomisk skada, t. ex. för en affärsmans förlust av goodwill. Det är dock alldeles uppenbart att utvecklingen varit på gång mot en liberalare inställning till utdömande av ersättning för ideell skada. I varje fall då kränkningen skett i massmedia skulle ett förkastande av ersättningskravet mången gång ha varit uppenbart oskäligt mot den kränkte[13].

HD 1953/15: A dömdes till fängelse för att han offentligen, dock inte mot bättre vetande smädat S, men S:s yrkande på ersättning för att hans rykte skadats förkastades, då S ej visat att han lidit ekonomisk skada. (Omr. 3—2. Minoriteten utdömde ersättning för S:s lidande).

HD 1957/39: Ersättningskrav vid falsk angivelse förkastades. (Omr. 3—2).

HD 1972/6: I en tidskrift hade dess ansvarige huvudredaktör invid en artikel om en bestraffad kvinnas öden publicerat ett fotografi föreställande en kvinnlig inredningsarkitekt på ett sådant sätt, att läsaren kunde tro att fotografiet föreställde den bestraffade kvinnan. Huvudredaktören dömdes till straff för offentlig smädelse och ålades att utge till arkitekten i skadestånd 5.000 mark. (Omr. 3—2. Minoriteten ville sänka skadeståndet till 3.000 mark). Av JR Helge *Jalankos* kommentar till avgörandet i LM 1972 s. 777 framgår, att HD på 1960-talet i ett par opublicerade fall tillerkänt ersättning för ideell skada vid smädelse.

d. SkL 5:6 föreskriver, att SkL:s stadganden om (ersättning för) personskada skall tillämpas även i fråga om ersättning för lidande, som förorsakats genom brott mot frihet, ära eller hemfrid eller annat dylikt brott. Såframt fråga är om en psykisk *sjukdom* kan man enligt den i denna bok begagnade terminologin tala om en *personskada*, i vilket fall ersättning för sjukvårdskostnader och förlorad arbetsinkomst och för sveda och värk är möjlig. Men även då fråga enbart är om ett psykiskt *lidande* kan ersättning ges, dock så att rätten till ersättning — i motsats till vad fallet är då fråga är om ersättning för sveda och värk, lyte och bestående men — således bundits vid kravet på att förfarandet varit straffbelagt. För ersättningskravet gäller enligt SkL 5:6 de grundläggande ansvarsreglerna i SkL:s olika kapitel, varför bestämmelsen också gäller ansvar för barn och principalansvar[14]. SkL 5:6 torde enbart avse ersättning för ideell skada, medan ersättande av ekonomisk skada, exempelvis ren förmögenhetsskada på grund av ärekränkning, följer reglerna i SkL 5:1. I *PropSkL* uttalas, att bestämmelsen i SkL 5:6 tillkommit i avsikt att i SkL uppta de tidigare gällande bestämmelserna i SL 9:2 punkt 3[15], vilka ju tydligt gäller enbart ideell skada.

En bestämmelse motsvarande den i SkL 5:6 ingår i SvSkL 5:1. Där omnämns uttryckligen

---

13 Se även ett av *Brusiin* s. 49 anfört avgörande av HD.

14 Se *PropSvSkL* s. 569.

15 *PropSkL* s. 24. Se även *PropSvSkL* s. 571, *Nordenson m. fl.* s. 168.

också "ofredande som innefattar brott". Enligt *PropSvSkL* s. 569 ff är sådana brott som avses i SvSkL 5:1 bl. a. olaga tvång och hot, våldtäkt, frihetskränkande otukt, utpressning, falsk angivelse och missfirmelse mot tjänsteman. — Enligt dansk lag skall ersättning för ideell skada utdömas vid straffbar kränkning av annans person, ära eller "fred", *Vinding Kruse* s. 182, 428.

Vid straffbar ärekränkning och hemfridsbrott kan således numera ersättning för ideell skada ostridigt utdömas. Har ärekränkningen skett offentligt, t. ex. i massmedia, är ersättning särskilt påkallad.

Det blir praxis uppgift att bestämma vad som är att anse som "annat dylikt brott" i SkL 5:6. Önskvärt vore att ramen inte gjordes alltför snäv. Ostridigt är att SkL 5:6 innebär en avsevärd utvidgning av rätten till ersättning för ideell skada i förhållande till SL 9:2. Någon tvekan bör t. ex. inte råda om att ersättning kan utdömas vid falsk angivelse.

Har ett radioprogram brottsligt innehåll, är utövaren av rundradioverksamheten och den ansvarige programredaktören solidariskt med den som begått brottet ansvariga för skada som orsakats genom sändandet av programmet (RadioAnsvL § 4). För den som kränkts genom programmet är det av stor vikt att ersättning kan ges för ideell skada.

Skymfande av död mans minne är straffbart enligt SL 27:4. Rätt till ersättning för ideell skada torde böra ges den avlidnes åtalsberättigade anhöriga (SL 27:8). Skymfandet kan anses ha karaktären av en mot dem riktad ärekränkning.

NJA 1966 s. 565 (ND 1965 s. 705): I en tidningsartikel hade antytts, att FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld själv skulle ha orsakat att det flygplan som han befann sig i störtat. Tidningsägaren dömdes till bötesstraff och ålades att utge 10.000 kronor i skadestånd till Hammarskjölds bror. Artikeln ansågs ha varit sårande för de anhöriga. (Omr.).

Vid i SL 24:3 b numera kriminaliserad olovlig avlyssning eller observation är likaså ersättning för ideell skada möjlig.

HD 1971/101: A hade i sin lägenhet genom att använda förstärkaranläggningar avlyssnat och på band upptagit ljud från grannen S:s lägenhet, varefter A spelat upp banden för andra personer. A ansågs därigenom ha kränkt S:s skydd för privatlivet, men enär hans gärning inte enligt då gällande lag varit straffbar, förkastades straffyrkandet mot A. — I ett dylikt fall är ersättning för ideell skada av stor betydelse. Se även *Matti Ylöstalo* i en kommentar till rättsfallet, DL 1972 rf s. 17, och *Godenhielm*, JFT 1972 s. 413 ff.

e. Det är mycket som talar för att ersättning för ideell skada bör kunna utdömas också då fråga inte är om ett straffbart förfarande. Gränsen mellan ekonomisk och ideell skada är inte skarp. Ersättning för sveda och värk, lyte och bestående men och för lidande vid upphovsrättskränkning förutsätter ej brottsligt förfarande; redan för länge sedan började man tolka SL 9:2 så, att ersättning för sveda och värk kunde ges även i tvistemål. Skulle SkL 5:6 i framtiden tolkas så, att ersättning ej kan ges i andra fall än där straffbart förfarande föreligger, bleve lagstiftaren tvungen att straffbelägga beteenden, som egentligen inte skulle påkalla straff, men väl ersättning för ideell skada. Svårigheten att i en strafflag dra upp gränsen mellan vad man får hålla för sig själv och vad allmänheten har rätt att få veta om en är för övrigt uppenbar och kan antagligen aldrig övervinnas. *Taxell* anför att om ett avtal har ett starkt personligt

drag eller innebär ett utpräglat förtroendeförhållande mellan parterna, kan vid avtalsbrott ett förstärkt personlighetsskydd vara motiverat i form av ersättning för ideell skada[16].

Grönfors, NJM 1966, Bil. 10 s. 15 f rekommenderar i fråga om ersättning för ideell skada en extensiv lagtolkning, ett försiktigt analogiserande från de redan förut sanktionsbelagda fallen; domstolen bör kunna reagera då den ställs inför kränkningar som från samhällets synpunkt är ytterst klandervärda.

Då frågan om ersättning för ideell skada diskuterades vid det nordiska juristmötet 1969 var huvudreferenten Kristen *Andersen*, NJM 1969 s. 353 ff inte böjd för en extensiv tolkning av de norska lagbestämmelserna om rätt till ersättning vid oaktsam eller straffbar kränkning av ära eller privatlivets fred. Korreferenten Berndt *Godenhielm*, NJM 1969 s. 357 ff, betonade däremot, som det synes mig med fog, vikten av att ersättning ges för psykiskt lidande vid personlighetskränkningar. Å andra sidan förhöll sig Godenhielm förvånansvärt negativt till ersättande av sveda och värk.

I Tyskland ser man en tydlig strävan att utvidga rätten till ersättning för ideell skada, oaktat det i BGB § 253 direkt föreskrivs att ersättning för ideell skada ges endast i de i lag bestämda fallen. BGH har i flera fall utan direkt stöd i skriven lag utdömt ersättning vid kränkningar av en persons ära eller personlighet, se *Brusiin*, Zum Problem s. 39. Det civilrättsliga personlighetsskyddet har av BGH uttryckligen förklarats vara ofullständigt och bristfälligt om rätt till ersättning ej finns, se *Fikentscher* s. 628 f, 683, *Larenz* I s. 334 ff och II s. 419, *BGHZ 39,124* (1963), som gällde ärekränkande reportage i pressen, och *BGHZ 35,363* (1962).

SchwOR art. 49 ger den som blivit kränkt i sina personliga förhållanden rätt till ersättning för ideell skada, om kränkningens och vållandets svåra karaktär påkallar det. Bedömningen bör således ske in casu, men culpa är en nödvändig förutsättning.

Såsom i 1.2 anförts uttalas det i motiven till SkL, att en vidareutveckling av lagen skall ske i praxis. SkL bör inte tolkas e contrario så, att ersättning för ideell skada i andra än de i lagen nämnda fallen vore utesluten. Bedömningen av kraven på ersättning för sveda och värk i andra än brottmål och på ersättning för ideell skada vid ärekränkning före SkL erbjuder ett lärorikt exempel. Någon generell rätt till ersättning för kränkning av en "allmän personlighetsrätt" bör däremot naturligtvis inte ges. Vid ärekränkning och hemfridsbrott är det förståeligt att man velat utesluta rätten till ersättning vid bagatellartade kränkningar, varför kravet på straffbarhet här verkar att vara motiverat.

4. Ersättning vid sakskada.

I allmänhet ges inte ersättning för ideell skada uppkommen i samband med sakskada.

HD 1950/191: A, som var aktieägare i ett bostadsaktiebolag, hade med bolagets tillstånd byggt och inrett åt sig ett rum på husets vind och därvid byggt om trappuppgången till vinden. Byggnadsarbetena hade utförts utan att ljudisoleringen tillräckligt beaktats med påföljd att trafiken i trappan inverkade störande på S, som i bolaget ägde de aktier som hänförde sig till grannlägenheten. A ålades att utge ersättning till S, enär värdet av dennes lägenhet nedgått. (Omr. Ett JR förkastade ersättningskravet, enär han ansåg att sagda störning inte medfört nedgång av lägenhetens värde).

16 *Taxell* s. 400 f.

HD 1955/151: A hade gjort sig skyldig till egenhandsrätt genom att låta riva S:s båtbrygga. S erhöll inte ersättning för det lidande som han tillfogats genom att han inte kunnat använda bryggan, enär lidandet ej var att jämställa med sveda och värk.

Förlorat *skönhetsvärde* kan uppenbarligen ersättas, om även andra personer än ägaren tillmäter det betydelse, om det m.a.o. finns något slags marknadspris på det sköna[17].

HD 1964/20: Då ett över tvåhundra år gammalt vårdträd (en gran) på en släktgård hade skadats så att dess skönhetsvärde nedgått och risk att det skulle murkna uppkommit, utdömdes i skadestånd 200 mark.

Däremot ersätts inte en saks *affektionsvärde*, dess särskilda känslovärde just för den skadelidande (tunnearvo, prix de goût)[18]. Det skulle bereda stora svårigheter att utmäta ersättning för att en sak t.ex. varit i släktens ägo i flera hundra år. Blir inställningen till ersättning för ideell skada i framtiden generösare, är det inte uteslutet att ersättning kunde ges vid påtagligt affektionsvärde[19]. I varje fall vid uppsåtligen tillfogad skada synes det mig att ersättning för affektionsvärde bör kunna utdömas.

I en del avgöranden märker man likväl att viss ersättning för ideell skada getts. Detta är riktigt. Skadan kan mycket väl jämställas med det psykiska lidandet vid personskada och personlighetskränkning. I *KommBet 1973:49* föreslås att vid miljöförstöring skadestånd kunde utdömas bl.a. för minskning av landskapets värde och av trivsamheten. Märkligt vore dock att skadeståndet, eftersom det ofta är ett obestämt allmänt intresse som läderats, kunde dömas att tillfalla staten[20].

HD 1969/40: A hade culpöst levererat S antracitkol i säckar, vilka tidigare använts som emballage för torkat blod. Vid eldningen med kolen utvecklades en otäck lukt. S fick inte blott ersättning för vad det kostade att riva och på nytt mura upp rökkanalerna, utan även skadestånd 2.000 mark för den olägenhet lukten medfört.

HD 1947/214: Utan vederbörligt tillstånd och mot bättre vetande hade A på sin tomt uppfört ett skjul alldeles intill rån till grannen S:s mark och på tre meters avstånd från S:s hus med påföljd att S tillfogats avsevärt men genom att hans fönster förmörkats. A ålades att ersätta denna S:s skada.

HD 1965/93: A, som olovligen hade avbrutit S:s väg, ålades att utge till S ersättning både för de kostnader S haft för att iordningställa en annan väg och för den olägenhet det berett S att han en tid måste använda denna andra väg.

HD 1967/47, se ovan 5.1.

Ytterligare må anföras ett svenskt hovrättsavgörande, *FFR 1966 s. 236*: Under olovlig jakt i Blekinge fälldes en häckande storlom, som var fridlyst. Med hänsyn till den sparsamma förekomsten av häckande storlom i södra Sverige och till fågelns särart utdömdes i skadestånd 300 kronor. I målet hade yrkats 500 kronor såsom motsvarande kostnaderna för återanskaffning av häckningsduglig storlom, men vid bestämmandet av skadeståndets storlek tog man hänsyn till ovissheten huruvida fågeln om den ej dödats skulle ha stannat kvar såsom häckande på området. Matvärdet på storlom var 10—15 kronor.

---

[17] *Ussing* s. 139, *Grönfors*, JFT 1973 s. 160 ff, *Esser* s. 278.

[18] *Se Kivimäki—Ylöstalo* s. 493, *Routamo* s. 99 och Pääasiat s. 17, *Taxell* s. 401, *Karlgren* s. 197, *Hellner* s. 281, *Vinding Kruse* s. 438, *Larenz* I s. 340 f.

[19] *Grönfors*, TfR 1963 s. 602 ff, JFT 1973 s. 160 ff.

[20] *KommBet 1973:49* s. 190, 223 ff.

I Vattenlagen kap. 11 omnämns inte direkt ersättning för ideell skada, oaktat fråga är om en modern lag. I ett av *Vikatmaa* s. 95 anfört hovrättsavgörande hade, då avfallsvatten förstört vattnet i ett vattendrag, ersättning likväl utdömts bl. a. för minskning av trivseln på strandområdet samt för men vid fiske, simning och byktvättning. Se även *Pietilä* s. 160 och betr. förhållandena i Sverige *Grönfors*, JFT 1973 s. 161 ff.

5. Ersättningens syfte.

a. I doktrinen har man frågat sig huruvida ersättningen för ideell skada har, såsom annat skadestånd, karaktären av *reparation* (vederlag, Ausgleich, compensation, ibland närmast tröst, solatium) eller om fråga är om en *upprättelse* (oppreisning, Genugtuung, satisfaction). Betraktar man ersättningen som ett slags upprättelse är det naturligt att dess storlek beror på culpagraden[21].

Man har sagt att ett lidande inte kan ersättas och att ersättningen för ideell skada därför utgör en mellanform mellan ersättning och straff. Sålunda anser *Brusiin* att omöjligheten att uppskatta skadan i penningar leder till att det råder en principiell skillnad mellan skadestånd och ersättning för ideell skada, se *Brusiin*, Zum Problem s. 24, 27. Se även *Stoll* s. 9 f. Brusiin förklarar att ersättningen bidrar till att upplösa aggressiva spänningar mellan enskilda medborgare, vilka i annat fall kanske skulle tillgripa utomrättsliga medel. Enligt Brusiin är upprättelse vid ideell skada, straff och skadestånd tre olika former av rättsliga sanktioner. *Ekström* s. 902 anser likaså att fråga är om upprättelse, om ett slags tröstepenning. *Alanen* s. 15 anför att oaktat ersättning för ideell skada är den typ av skadeersättning som står straffsanktionen närmast, bör ersättningens storlek inte bero på culpagraden. *Larenz* I 334 f framhäver reparationssyftet, medan upprättelsemomentet enligt honom är underordnat. I *BGHZ 18,149* (1956) uttalas, att fråga både är om upprättelse och om kompensation.

Antagligen kan man hävda, att ersättning för ideell skada, alldeles såsom skadestånd i allmänhet, huvudsakligen har karaktären av reparation. Detta gäller särskilt ersättningen för sveda och värk samt för lyte eller annat bestående men vid personskada. Här uppställs ju inte heller något absolut krav på culpa. Också vid andra personlighetskränkningar torde ersättningens tyngdpunkt ligga i reparation, men upprättelsemomentet är här starkare. Detta innebär likväl inte att ett krav på straffbart förfarande måste uppställas såsom en nödvändig förutsättning för skadeståndsskyldigheten.

b. Oaktat den kränkte inte lidit någon direkt påvisbar ekonomisk skada kan han ha ett rättmätigt behov av att få ett auktoritativt uttalande av domstol att motpartens beteende inte godtas av rättsordningen. Hos oss kan detta i vissa fall ske genom en s. k. fastställelsetalan. I en del utländska rättssystem kan man yrka på och få utdömt ett symboliskt skadestånd (nominal damages), t. ex. en franc, en dollar eller ett pund. Av praktisk betydelse är härvid att den vinnande parten dessutom vanligen tilldöms ersättning för sina rättegångskostnader.

Se *Brusiin*, Zum Problem s. 30 ff, *Stoll* s. 77 ff. Stoll anför såsom exempel att en engelsk

---

[21] Se *Stoll* s. 47. Stoll s. 129 visar att det i flera rättssystem uppställs ett krav på kvalificerad culpa eller på allvarlig skada. I Schweiz behandlas i SchwOR art. 47 och 49 "Genugtuung" såsom en ersättningsform vid sidan av skadestånd. *Oftinger* s. 257 framhäver straffkaraktären.

hotellägare blivit dömd att erlägga ett symboliskt skadestånd åt en cricketspelare från Västindien, som ville ta in på hotellet, men som på grund av sin hudfärg visades till ett annat av hotellägarens hotell.

Med en liberalare inställning till ersättning för ideell skada, framför allt vid personlighetskränkningar, och till rätten att föra en fastställelsetalan[22] torde behovet av symboliska ersättningar vara litet.

[22] *Brusiin*, Zum Problem s. 32 framhäver behovet av fastställelsedomar.

Kap. 6. Skada orsakad av barn, ungdom eller person med rubbad själsverksamhet

En av de få allmänna bestämmelserna om skadestånd i vår tidigare lag gällde skada orsakad av barn under femton år eller av annan otillräknelig person. Enligt SL 9:5 skulle skadeståndet för dylik skada, om det ej kunde betalas av den som på grund av underlåten tillsyn eller annat vållande förklarats skyldig att ersätta skadan, utgå "af gerningsmannens gods". Lagrummet gällde således både vårdnadshavarens och barnets (den otillräkneliges) ansvar.

I det följande skall först behandlas vårdnadshavarens ansvar (1) och sedan barnets ansvar (2). Till sist behandlas ansvaret då skadan orsakats av en person med rubbad själsverksamhet (3). Termen barn används såsom en sammanfattande benämning på barn och ungdom.

1. Vårdnadshavarens ansvar.

Ett barns föräldrar eller andra vårdnadshavare har en tillsynsplikt över barnet. I fråga om deras ansvar för skador som barnet tillfogat gäller den allmänna culparegeln. I SL 9:5 talas det ju om "underlåten tillsyn" och "annat sådant vållande". I SkL har man, i anslutning till uppfattningen i *LagberSkL* och *LaggrSkL*, inte funnit det påkallat med något särskilt stadgande[1]. Däremot uttalades i *KommBet 1965:A 4* II (SL 9:5 b), att föräldrarna var skyldiga att ersätta skada som barnet tillfogat, såframt de genom bristande tillsyn eller på annat sätt underlåtit vad som med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt omständigheterna i övrigt skäligen ålegat dem till undvikande av skadegörelse.

En motsvarande bestämmelse har upptagits i Norge år 1969. Detta har närmast skett för att i tider av ökad ungdomsbrottslighet skapa större publicitet kring för-

1 *PropSkL* s. 9.

äldrarnas culpaansvar och kanske därigenom nå en viss preventiv verkan[2]. Det är uppenbart att det inte är möjligt att uppställa några precisa regler för föräldrarnas culpaansvar. Den följande framställningen ger närmast vissa vägledande riktlinjer.

Vårdnadshavarens ansvar skulle egentligen ha haft sin plats i kap. 2, men det synes lämpligast att behandla det i samband med barnets ansvar.

1.1. De ansvariga personerna.

a. Tillsynsplikten och därmed ansvaret gäller framför allt barnets föräldrar, inklusive adoptiv- och fosterföräldrar, men också andra som med hänsyn till vårdnadsplikten står i samma ställning som föräldrar, så *KommBet 1965:A 4* II (SL 9:5 b). I motiven till *KommBet 1965:A 4* nämns sålunda skol- och barnträdgårdslärare[3]. Även sådan person kan drabbas av ansvar som under föräldrarnas frånvaro, t. ex. då dessa är borta hemifrån på arbete eller resa, handhar vårdnaden om barnet, liksom även den som har en mera tillfällig tillsyningsplikt, t. ex. en ledare i en idrotts- eller ungdomsförening eller en scout- eller klubbledare[4]. Vårdnadshavarens ansvar förutsätter inte att förhållandet mellan honom och barnet är varaktigt och nära, men däremot att barnet med hänsyn till sin ålder och utveckling kräver tillsyn.

Alla vårdnadshavare har inte en likadan tillsyningsplikt. Vårdnadshavarens ställning måste inverka på culpabedömningen. Barnets far eller mor bedöms därför strängare än en tillfällig vårdnadshavare. Denne har inte samma kännedom om barnet som dess föräldrar, vet ofta inte att barnet kräver speciell vård och övervakning och har kanske varken möjlighet eller befogenhet att skrida till åtgärder[5]. Men även föräldrarna bör mången gång bedömas milt. Speciellt en ensamstående mor eller far kan ha stora svårigheter att tillfredsställande ordna övervakningen av barnet. Vidare bör beaktas att då skada inträffat utom hemmet, t. ex. i skolan eller på skolvägen, så har föräldrarna i allmänhet inte haft möjlighet att hålla barnet under uppsikt.

HD 1934/408: En 8-årig gosse på besök hos sin faster hade lekt med tändstickor och orsakat eldsvåda. Fastern och hennes man ansågs inte ha stått i sådant förhållande till gossen, att de bort dra försorg om speciell övervakning av honom. (Omr. 4—1).

I fråga om lärares ansvar för skada som elev orsakat anför *Kämäräinen* två belysande avgöranden av HD.

HD 11. 11. 1969 (Kämäräinen s. 269): I ett av Åbo stads yrkesläroverk hade under en praktisk övningstimme en elev (15 år) plötsligt mot givna föreskrifter stuckit ett kallt järnstycke i smält mässing med påföljd att mässing slungats i en annan elevs öga. Det ansågs inte utrett att läraren

---

[2] Se *Andersen* s. 156 ff.

[3] *KommBet 1965:A 4* s. 71. *Kivimäki*, DL 1949 s. 233 nämner bl. a. hembiträde och den som omhänderhar ett barn om sommaren.

[4] Se *Kämäräinen* s. 91 ff. I ett danskt avgörande ansågs en verkstadsägare som tillåtit en sexåring att uppehålla sig i verkstaden ansvarig för den handskada barnet orsakats av en (vederbörligen avskärmad) roterande maskindel, *U 1953.1099*, *Vinding Kruse* s. 171.

[5] Se *Bengtsson*, Sport s. 27, *KommBet 1965:A 4* s. 71.

försummat att iaktta bestämmelserna om arbetsskydd. Ersättningskraven mot läraren, mot skolans rektor och mot Åbo stad förkastades. — Här var uppenbarligen fråga om en plötslig impulsiv handling, som läraren inte rimligen kunde lastas för.

HD 13. 12. 1971: se nedan s. 97.

b. Med föräldrar jämställer *KommBet 1965:A 4* II (SL 9:5 c) dem som är skyldiga att vårda sådana personer som är under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten. I praktiken är ersättningskrav mot dylika vårdnadshavare sällsynta redan därför, att fråga bör vara om vårdnadstagare som är tydligt avvikande från andra. I annat fall förelåge fara för att vårdnadshavaren gåves en alltför långt gående bestämmanderätt över vårdnadstagaren[6]. Ett skadeståndsansvar för vårdnadshavaren måste nämligen vara kombinerat med en rätt för honom att ingripa i vårdnadstagarens göranden och låtanden. Personer med endast lindrigt nedsatta själsförmögenheter bör likväl inte tvingas att underkasta sig dylika ingripanden. Följaktligen bör t. ex. skada härrörande av ålderdomssvaghet föranleda ersättningsansvar för vårdnadshavaren endast då en mycket uppenbar rubbning förelegat[7].

HD 1950/279: A gav sin 16-årige son i uppdrag att övervaka A:s bil. Sonen körde likväl en tur med bilen, varvid han tillfogade en annan person skada. Enär A hade haft anledning att befara att sonen saknade förståndets bruk, ansågs A ha vållat skadan och ålades ersättningsplikt.

c. Utgångspunkten bör vara, att *båda* föräldrarna är skyldiga att övervaka barnet och att de sålunda båda bär ansvar för skada som barnet tillfogat. Praxis ger tydligt vid handen, att båda föräldrarna i allmänhet ålagts ansvar, såframt bristande tillsyn konstaterats föreligga och talan riktats mot dem båda.

Med hänvisning till bestämmelsen i FörmL § 37 mom. 4, att flera förmyndare som har förvaltningen odelad svarar solidariskt gentemot myndlingen, men att den ena dock ej är "skyldig att umgälla sådan den andras vårdslöshet eller förseelse, som han ej kunnat och bort förekomma", anser *Kämäräinen* att föräldrarna kan företa en arbetsfördelning så att vissa uppgifter överlämnas åt den ena av dem[8]. Den andra vore i så fall, förutsatt att han kunde visa att en dylik arbetsfördelning förelegat, fritagen från ansvar. Det är riktigt att den ena av föräldrarna i vissa situationer måste anses ha vederbörligen fullgjort sin tillsynsplikt genom att han överlämnat denna åt sin make. Den av föräldrarna som är borta hemifrån då olyckan inträffar bör sålunda inte åläggas ansvar annat än om skadan berott på hans tidigare beteende, t. ex. på att han lämnat barnet utan tillsyn eller ett gevär lätt tillgängligt.

HD 1953/86: Två barn (4 och 5 år) var jämte sin mor på besök hos sin morfar. Barnen lekte med tändstickor så att S:s uthus antändes. Barnens far och morfar ansågs inte ansvariga för skadan, fadern enär han vid tillfället varit på annan ort och morfadern enär det inte visats att han vållat skadan. — Morfadern hade uppenbarligen kunnat räkna med att barnens mor övervakade barnen. S krävde ej skadestånd av modern.

Däremot synes det mig inte möjligt för föräldrarna att *generellt* genom inbördes avtal

---

[6] *Kämäräinen* s. 82 f.

[7] *Kämäräinen* s. 87.

[8] *Kämäräinen* s. 125 ff.

inskränka en utomstående skadelidandes rätt till ersättning av dem båda. Även om det är pappan som köpt geväret och placerat det i ett olåst skåp, så bör föräldrarna inte genom avtal kunna frita mamman från hennes skyldighet att tillse att barnet inte kommer åt att tillgripa geväret och orsaka skada.

d. Bestämmelsen i SL 9:5 gällde barn under femton år, medan SkL 2:2, se nedan 6.2.2, gäller barn och ungdom under aderton år. Man kan dock inte helt utesluta föräldrarnas ansvar för ungdomar över aderton år. Enligt *KommBet 1965:A 4* II (SL 9:5) bör ansvaret i princip utsträckas till dess barnet blivit myndigt. Härvid krävs dock att en särskild skaderisk förelegat. Ju högre barnets ålder är, desto mera måste föräldrarnas ansvar grundas på andra omständigheter än själva vårdnads- och tillsynsplikten. Helt säkert är ett ansvar för föräldrarna ytterst sällan påkallat efter det barnet nått aderton års ålder.

e. Det är den skadelidandes sak att *bevisa* att vårdnadshavaren varit culpös[9]. I vissa fall är det dock rimligt och rättvist att föräldrar åläggs bevisbördan beträffande en omständighet som det är lättare för dem att bevisa, t. ex. att de ej varit försumliga i fråga om det sätt på vilket deras barn kommit i besittning av en farlig sak. I *KommBet 1965:A 4* ansågs likväl med rätta, att det inte förelåg skäl att direkt i lag föreskriva en omkastad bevisbörda[10]. Men även utan en uttrycklig lagbestämmelse bör man i en del fall kunna anse, att fråga är om en invändning som det åligger föräldrarna att styrka (RB 17:1).

1.2. Skada orsakad med ett farligt föremål.

Skadan föranleds ofta av att barnet handskats med en "farlig sak", med ett föremål som medfört särskild skaderisk. Föräldrarna — i det följande avses med föräldrar även övriga vårdnadshavare — kan läggas till last, att de bort inse att (ökad) skaderisk förelegat på grund av barnets ålder och utveckling. Den omgivning barnet befinner sig i, t. ex. en butik med framlagda glasvaror, kan sålunda medföra ökad risk för skada och därmed krav på särskild övervakning.

a. Såframt fråga är om föremål som det är så gott som omöjligt att hindra barnet att komma över, t. ex. spetsiga föremål, verktyg, stenar eller krossade flaskor, kan föräldrarna vanligen inte anses ansvariga för den skada som barnet tillfogat med föremålet. Det enda sättet att förhindra skadan vore mången gång att barnet oavbrutet övervakades, något som likväl vanligen inte kan krävas av föräldrarna. Endast om dessa på grund av barnets mycket låga ålder eller tidigare uppträdande haft skäl att

---

[9] *Kivimäki*, DL 1949 s. 241 f.

[10] *KommBet 1965A: 4* s. 70. BGB § 832 ålägger vårdnadshavare exculperingsplikt, lika Code civil art. 1384 betr. föräldrars ansvar om barnet bott hos dem, se *Mazeaud—Tunc* I s. 846 ff. Enligt *Vinding Kruse* s. 172 har dansk praxis inte godtagit en omvänd bevisbörda. *Nybergh*, NJM 1954 s. 143 anser, att vårdnadshavaren hos oss har exculperingsplikt betr. barn under fem år.

befara missbruk, kan man av dem kräva ökad övervakning eller särskilda säkerhetsåtgärder. Men hänsyn till ungdomens frigörelse och dess därmed ökade ansvar kan lika stora krav som tidigare inte ställas på föräldrarna i fråga om den allmänna övervakningen av barnet. Ett barn bör få tillfälle att utan ständig tillsyn utveckla sin ansvarskänsla. Man kan antagligen våga förmodandet att domstolarna bedömer föräldrarna mildare nu än för tjugo år sedan.[11]

HD 1947/383: Föräldrarna ansågs ej ansvariga då deras gosse (9 år) med en träkäpp slagit på en träkloss så att klossen flugit i en annan persons öga. En ren olyckshändelse ansågs föreligga, varför ersättning ej heller utdömdes ur gossens medel.

HD 1965/M 3: A (14 år) skar med kniv så oaktsamt av linan till en drake, att kniven träffade ögat på hans 11-årige kamrat S, som hade ställt sig tätt bakom honom och kikat över hans axel. A:s vårdnadshavare ansågs ej ha försummat sin vårdnadsplikt. Skadeståndet skulle presteras ur A:s egendom, men endast till hälften med hänsyn till att också S varit vårdslös.

HD 1937/484: En gosse (3 år) lekte utan övervakning på gatan utanför sitt hem i Kotka och kastade därvid med sten sönder rutan till ett skådefönster. Gossens föräldrar ansågs skyldiga att ersätta skadan, enär de underlåtit att övervaka honom. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att föräldrarna inte hade haft anledning att befara att gossen skulle tillfoga andra skada, varför minoriteten förkastade talan mot föräldrarna och förklarade att ersättningen skulle presteras ur gossens egendom). — *Kämäräinen* s. 193 ff kritiserar majoritetens ståndpunkt och anser, att det visserligen var culpöst av föräldrarna att låta barnet leka på gatan med tanke på den fara för trafiken detta medförde, men inte med hänsyn till faran för stenkastning mot skådefönster. Enligt Kämäräinen fölle den inträffade skadan därför utanför normens syfte. Det synes mig dock godtagbart att anse, att föräldrarna inte bort tillåta barnet att utan uppsikt leka på gatan också med tanke på att barn i så låg ålder kunde genom stenkastning orsaka skada. Skadan låg i så fall i farans riktning. Eftersom den norm som här kommer i fråga är den allmänna culparegeln, är det föga givande att fråga efter normens syfte, se 2.4. Detta rättsfall har varit intaget i våra lagböcker och har säkert haft stort prejudikatvärde betr. bedömningen av föräldrars tillsynsplikt i fråga om barn i mycket låg ålder.

U 1966.179: En 4-årings mor ansågs inte skadeståndsansvarig då hon lämnat en kniv på köksbordet och barnet med kniven skadat ett annat barn.

Följande rättsfall ger uttryck åt en sträng inställning mot föräldrarna.

HD 1950/203 (Kämäräinen s. 157): Föräldrarna ansågs ha försummat övervakningen av sina barn (9, 11 och 12 år) och skadeståndsansvariga, då barnen kastat sten på ett annat barn.

b. Även då barn handskats med *tändstickor* och orsakat brandskada har vårdnadshavaren ansetts ersättningspliktig endast om han haft skäl att befara missbruk på grund av barnets tidigare uppträdande eller om han direkt vetat att ett litet barn haft tändstickor om hand. Tändstickor är visserligen farliga föremål, men deras allmänna förekomst placerar dem i en särställning. Ett milt ansvar för föräldrarna vid brandskada motiveras även av att den skadelidande vanligen får ersättning ur sin brandförsäkring, eller också kan anses ha varit oaktsam genom att underlåta att teckna försäkring. Sistnämnda synpunkt torde dock i huvudsak vara en synpunkt de lege ferenda.

HD 1928/312 (Kämäräinen s. 198): Två barn (3 och 4 år) hade kommit över tändstickor som deras mor lämnat kvar i kammaren då hon gjort upp eld. Föräldrarna ansågs inte skyldiga att

[11] Enligt *Trolle* s. 313 f bedöms föräldrarna milt i Danmark.

ersätta den skada som uppkommit då barnen tuttat eld på höet i en lada. Ersättning skulle utges ur barnens egendom.

HD 1943/70: En gosse (6 år) hade orsakat eldsvåda i en ria. Det ansågs inte utrett att gossen på grund av sin natur hade varit i behov av särskild och oavbruten övervakning eller att hans föräldrar i sådan utsträckning försummat övervakningen, att de varit skyldiga att ersätta skadan. — Ett likartat avgörande är *HD 1934/408*.

HD 1950/59 (Kämäräinen s. 207): En gosse (9 år) hade antänt en torkria. Gossens far, som varit på sin arbetsplats, ålades likväl att ersätta skadan, enär han försummat att i nödig mån övervaka gossen. (Omr. 4—1). Se även *HD 1947/165*, nedan s. 323.

c. Om barnet använt *eldvapen* är föräldrarnas ansvar självfallet strängt. Enligt skjutvapensförordningen 1933 § 19 och 27 får tillstånd till anskaffande av skjutvapen ej alls beviljas person under femton år och endast under vissa förutsättningar person mellan femton och tjugoett år. Barn under femton år får dock under uppsikt av förmyndare eller fullvuxen anförvant använda dennes skjutvapen vid jakt eller målskjutning.

HD 1958/123: A (14 år) jagade med sin bror B:s (18 år) miniatyrgevär och råkade därvid skjuta S till döds. Brödernas föräldrar ansågs ersättningsskyldiga — solidariskt med B, som oaktsamt låtit A komma över geväret. Såsom motiv anfördes att föräldrarna, som även tidigare låtit A skjuta med geväret, hade försummat att övervaka A.

Ett strängt ansvar för föräldrarna existerar likaså i fråga om *sprängämnen*. Härvid förutsätts dock att föräldrarna vetat eller bort veta att barnet handskats med dylika. Enligt Förordningen om explosiva ämnen 1971 § 42 får explosivt ämne inte överlåtas till person under aderton år.

HD 1950/250: Två gossar (12 och 14 år) tillhandlade sig kaliumkloratsvavel och medförde detta i en läderväska ombord på en passagerarbåt. Till följd av fartygets skakningar under färden exploderade ämnet, varvid fartyget skadades. Det ansågs ej utrett att pojkarnas föräldrar, av vilka 12-åringens far varit med på färden, försummat sin tillsynsplikt. Ersättning dömdes att utges ur barnens egendom, även för förlorad inkomst under fartygets reparationstid. Se om avgörandet *Kämäräinen* s. 174 f. — Det var säkert oväntat att fartygets skakningar skulle leda till att sprängämnet exploderade, men faran för en dylik skada hade otvivelaktigt ökat genom pojkarnas beteende. Skadan låg m. a. o. i farans riktning och var inte utom all beräknelighet, se 8.2.

d. Har barnet med *luftgevär*, pilbåge, slangbössa el. dyl. tillfogat skada, vanligen ögonskada, bereder bedömningen svårigheter. Föräldrarna torde vara ansvariga, såframt de vetat av eller rent av tillåtit att barnet handskades med föremålet, men likväl inte övervakat barnet, oaktat övervakning med hänsyn till barnets ålder och utveckling varit påkallad. Någon generell åldersgräns kan självfallet inte uppställas, utan avgörandet bör ske in casu.

HD 1938/590: En far hade köpt ett *luftgevär* åt sin son A (5 år) och låtit honom utan övervakning skjuta därmed. Fadern ansågs skadeståndsansvarig då A skjutit en annan gosse (10 år) i ögat. (Omr. 4—1. Ett JR fritog fadern från ersättningsplikt och dömde ersättningen att utgå ur A:s egendom).

HD 1939/129: Föräldrarna ansågs ansvariga, då deras son (12 år) med sin brors luftbössa skjutit ett barn i ögat.

HD 21. 9. 1961 (se *Kämäräinen* s. 226, *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 292): Föräldrarna ansågs ej ansvariga då deras son (10 år) dem ovetande med en annans *luftgevär* skjutit en lekkamrat i ögat.

HD 1940/295: A (12 år) hade tagit sin fars *florett* från väggen och fäktat med S (11 år) så att S träffats i ögat. Fadern ansågs ej ha vållat skadan.

HD 1955/41: A (9 år) sköt med *slangbössa* (gummistrits) en bit järntråd i ögat på en kamrat. A:s föräldrar ansågs ansvariga för skadan, enär de inte övervakat A, oaktat de vetat att han brukade skjuta med slangbössa.

HD 1960/130: A (10 år) sköt med *slangbössa* en bit järntråd mot en jämnårig kamrat så att denne miste synen på ena ögat. A hade avsett att träffa kamratens cykellykta. A:s far ansågs ej ansvarig för skadan, då det inte visats att A varit vanartig eller att A:s far vetat om att A brukade skjuta med slangbössa. Skadestånd dömdes att utgå ur A:s egendom.

HD 1956/32: A (10 år) sköt med sin *pilbåge* en träpil med vass spets mot en 7-åring så att dennes öga allvarligt skadades. A:s föräldrar ansågs ansvariga för skadan. Oaktat de hade varit medvetna om att A brukade skjuta med pilbågen hade de, visserligen av tvingande skäl, rest bort från orten för ett par dagar utan att anordna en effektiv övervakning av A.

HD 13. 12. 1971 (se *Kämäräinen* s. 270): Ett barn hade till en fest i en barnträdgård medtagit en pilbössa såsom tillbehör till sin klädsel (indiandräkt). Ett annat barn (7 år) i barnträdgården tog pilbössan och sköt barnet S i ögat med en pil. Hovrätten ålade barnträdgårdslärarinnan M och Helsingfors stad, såsom innehavare av barnträdgården, solidariskt ansvar för skadan. M ansågs ha varit oaktsam genom att ej förbjuda barnet att medta pilbössan till festen. Stadens ansvar motiverades med M:s culpa och med avtalet mellan staden och S:s vårdnadshavare. HD beviljade (efter omröstning 3—2) inte M och staden fullföljdstillstånd.

1.3. Några andra skadefall.

a. Har barnet orsakat annan person skada genom cykelåkning, måste avgörandet bero på hur utvecklat barnet är, hur pass väl det känner trafikreglerna och hur pass livlig trafiken varit på platsen. Någon bestämd åldersgräns kan inte uppställas.

HD 1937/298: A (9 år) blev av sina föräldrar sänd till butiken för att göra inköp och körde därvid med cykel ovarsamt på S så att S skadades. Det ansågs inte utrett att A:s föräldrar vållat skadan. Ersättning utdömdes ur A:s medel. Detta avgörande har varit intaget i lagböckerna.

HD 1968/106: A (11 år) cyklade på landsvägen och svängde plötsligt, utan att ge tecken, till vänster in på en biväg, varvid en bil, som just skulle köra om henne, blev tvungen att köra av vägen och skadades. A:s föräldrar ansågs inte ansvariga för bilens skada, oaktat de tillåtit A, som var hörselskadad, att cykla på landsväg. (Omr. 4—1. Ett JR ansåg att föräldrarna varit culpösa genom att inte förse cykeln med backspegel). — Det ligger inte i samhällets intresse att förklara att dövhet utesluter cykelåkning.

Med undantag för helt små barn, som kräver ständig och omedelbar övervakning, kan föräldrar i allmänhet inte ställas till svars för att deras barn plötsligt sprungit ut på körbanan och orsakat en trafikolycka. I Danmark har domstolarna i sagda avseende varit förhållandevis milda mot föräldrarna[12].

Olovlig skadegörelse eller misshandel medför ansvar för barnets föräldrar endast om dessa haft anledning och möjlighet att övervaka barnet.

HD 1938/677: Föräldrarna ansågs till följd av försummad övervakning ansvariga då deras barn (10 och 11 år) upprepade gånger förövat ofog och skadegörelse i en annan persons sommarstuga.

---

[12] *Jörgensen* s. 99.

HD 1938/186: En far ansågs ej ansvarig för skada som hans 12-årige son orsakat genom att misshandla en annan pojke.

b. Vad beträffar inverkan av dålig *uppfostran* kommer *Kämäräinen*, efter genomgång av HD:s avgöranden, till att föräldrar visserligen i några fall torde ha ålagts ansvar enbart på grund av dålig uppfostran, utan att brist i övervakningen förelegat, men att HD i intet fall uttryckligen anfört brist i uppfostran såsom ensamt motiv för vårdnadshavarens ansvar[13]. Redan bevisandet av orsakssambandet, dvs. att skadan sannolikt hade uteblivit om uppfostran hade varit bättre, är närapå omöjligt. Barnets anlag kan ju ha varit sådana att en god uppfostran inte hade rått på dem.

Dålig uppfostran kan självfallet föranleda att kravet på tillsyn blir större, och därigenom medföra skadeståndsansvar. I praxis brukar det åberopas, att barnets tidigare uppförande motiverat speciell tillsyn. I *HD 1953/86*, ovan s. 93, anförde två JR uttryckligen såsom motiv, att det ej visats att barnets far försummat sin skyldighet att uppfostra barnen.

Då föräldrar i rättegången till sitt försvar åberopar, att de tidigare med särskild omsorg övervakat sina barn, kanske de ibland paradoxalt nog snarare försämrar än förbättrar sin ställning. Såsom *Kämäräinen* framhåller kan deras ursäkter nämligen föranleda till antagandet att barnet varit i behov av särskild övervakning[14].

2. Barnets ansvar.

2.1. Barnets tidigare subsidiära ansvar (SL 9: 5).

Av det i 6.1 anförda framgår, att man vid fastställandet av föräldrarnas ansvar för skada som deras barn orsakat möter samma svårigheter som den allmänna culparegeln alltid bereder. I fråga om barnets eget ansvar för skadan tillkommer speciella problem. I SL 9:5 uttalades om barnets ansvar intet annat än att skadeståndet skulle betalas ur barnets egendom, såframt barnets culpöse vårdnadshavare förklarats ansvarig, men ej kunde erlägga skadeståndet. Här var således fråga om ett subsidiärt ansvar. Huruvida barnet hade ett primärt ansvar för skadan eller ej, därom teg lagrummet.

Ett subsidiärt ansvar för barnet motiverades antagligen med en utvidgad identifikationsprincip. Eftersom culpa fanns "på barnets sida", dvs. hos dess vårdnadshavare, fick också barnet svara för skadan, men endast subsidiärt. Här bekräftades således sanningen i det bevingade uttrycket: "Man kan inte vara nog försiktig i valet av sina föräldrar". För ett modernare synsätt är sagda subsidiära ansvar främmande och har inte heller upptagits i SkL.

---

[13] *Kämäräinen* s. 165. Se även *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 292 f. I *KommBet 1965:A 4* s. 69 f uttalas, att försummad uppfostran kan vara grund för föräldrarnas skadeståndsansvar.

[14] *Kämäräinen* s. 146.

2.2. Barnets primära ansvar.

a. Också ett primärt ansvar för barnet har redan före SkL godtagits hos oss. Under tiden före och efter 1734 års lag ansågs visserligen övermaga ("oformagi, oförmögen", varmed i allmänhet avsågs barn under femton år) vanligen inte ha skadeståndsansvar. Undantag förekom t. ex. om barnet snart skulle fylla femton år och dess "ondska och arghet" prövades vara större än vad som svarade mot dess ålder[15]. Förarbetena till SL 9:5 utvisar däremot, att avsikten inte varit att utesluta ett primärt ansvar för barnet i de fall barnets vårdnadshavare på grund av bristande culpa inte kunde åläggas ersättningsplikt eller vårdnadshavare ej alls fanns[16]. Av de nedan anförda rättsfallen framgår dock, att barnet inte ålagts ansvar för varje skada som det orsakat, utan att ett slags culpabedömning har ägt rum.

I rättsvetenskapen förklarade man tidigare, att barn och otillräkneliga var ansvariga för skada som de orsakat på samma sätt som vuxna tillräkneliga personer[17]. De bedömdes lika strängt som om fråga varit om en vuxen i samma situation. Någon *modifiering* (mildring) av ansvaret med hänsyn till barnets ålder och utveckling skedde inte, se t. ex. ovan anförda *HD 1928/312* (lek med tändstickor av 3- och 4-åring) och minoritetens åsikt i *HD 1937/484* (stenkastning av 3-åring).

I varje fall från och med 1940-talet torde en för barnet förmånligare (modifierad) culpabedömning ha vunnit insteg i praxis. Med tanke på att man i allmänhet i utlandet inte ålade barn ersättningsplikt enligt samma regler som för vuxna[18] var det naturligt, att man även i Finland gav barn en förmånligare ställning. Såsom förutsättning för ansvar krävdes att barnet handlat på ett för sin ålder klandervärt sätt, att det handlat annorlunda än ett barn i samma ålder och på samma utvecklingsnivå normalt skulle ha handlat i ifrågavarande situation[19].

b. Det är närmast en strid om ord om man hävdar, att termen *culpa* inte kan användas i fråga om barn, att ett barn inte kan *vålla* en skada. Blott man har klart för sig att culpanormen för barn är en annan än för vuxna, föreligger det knappast några vägande hinder att bruka ordet vållande (culpa). Det är likaså helt naturligt att tala om "medvållande" från barnets sida. Norsk lag talar om att barnet vållat skadan[20].

---

15 *Carlson* s. 9 ff.

16 *Carlson* s. 30 ff. Se även *Forsman* s. 196 f, *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 285 ff.

17 *Ekström* s. 870 ff, *Forsman* s. 188, *Grotenfelt* s. 269. *Carlson* s. 33 ansåg att barnet hade strikt ansvar.

18 Se *Gomard* s. 44 ff, *Prosser* s. 155. I Tyskland är barn under sju år inte skadeståndspliktiga, medan barn och ungdomar som fyllt sju men inte aderton år undgår ersättningsplikt om de saknar nödig insikt om sitt ansvar, BGB § 828, *Larenz* II s. 405. Även ett barn som inte vore ansvarigt kan i vissa fall av billighetsskäl dömas skyldigt att ersätta skadan helt eller delvis, BGB § 829. I Frankrike krävs likaså i praxis, att barnet nått "l'âge de raison", se *Mazeaud—Tunc* I s. 506 ff.

19 *Nybergh*, JFT 1954 s. 309 f och NJM 1954 s. 144, *Saraste* s. 228, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 145, *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 288, *LaggrSkL* s. 12.

20 *Andersen* s. 148. Jfr *Hakulinen* s. 299. Också enligt SvSkL 2:2 förklaras barnet ha vållat skadan, men SvSkL använder termen vållande i en speciell betydelse, se ovan 2.1.

Själva grunden för culpabedömningen är emellertid osäker då fråga är om barn. Ett barn inser vanligen inte skaderisken på samma sätt som en vuxen och inser därför inte heller tydligt, varför det bör bete sig annorlunda. Skadeståndsansvarets preventiva verkan riktar sig därför främst mot barnets vårdnadshavare. I några uppmärksammade inlägg har *Sandels* anfört, att den utvecklingpsykologiska forskningen visat att barn har mindre förmåga och är mera "barnsliga" än vad man hittills utgått från. Sandels betonar önskvärdheten av en individuell bedömning av skadeorsakande barn. Hon anför, att om man ville fastställa en generell schablonålder, under vilken barn ej borde anses vara vållande till skada, vore tioårsåldern realistisk (tioåringens intelligensnivå har konstaterats variera från en 7 1/2-årings till en 17-årings)[21].

Ett sent utvecklat barn, eller ett barn som fått en olämplig eller bristfällig uppfostran, har kanske inte insett eller ens kunnat inse att dess beteende varit olämpligt (medfört skaderisk), oaktat andra barn i samma situation hade gjort detta. Egentligen borde ett sådant barn inte förklaras vara culpöst. Emellertid är en gränsdragning mellan dylika och andra barn i praktiken närapå omöjlig. Vidare är det ur samhällets synpunkt av vikt att ansvarsförsäkringar tas för barn, och detta syfte skulle motverkas av en alltför mild culpabedömning. Möjligheten till ansvarsförsäkring talar således för ett ansvar för barnet. Ju äldre och förståndigare barnet är, desto flera är skälen för att låta culpabedömningen närma sig den för vuxna.

c. I SkL 2:2, som mycket bygger på *KommBet 1965:A 4*, föreskrivs att en skadeorsakare som ej fyllt aderton år är skyldig att ersätta skadan "i den mån det prövas skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter". Hänsynen till "handlingens beskaffenhet" innebär att bl. a. graden av culpa hos barnet och handlingens farlighet kan beaktas. Enligt förarbetena till SkL vore det avgörande, om barnets beteende avvikit från vad som i allmänhet bör anses godtagbart med hänsyn till dess ålder och utvecklingsnivå[22]. Detta förefaller mig riktigt. Man behöver således inte utgå från culpanormen för vuxna. Ju yngre barnet är, desto större chans har det att bli fritaget från ansvar — men desto större är risken för dess vårdnadshavare att dömas ansvarig.

Bestämmelsen i SkL 2:2 kan sägas i stort sett kodifiera gällande praxis hos oss, frånsett att den övre åldersgränsen höjts till aderton år. En mycket väsentlig avvikelse finns dock, nämligen rätten att jämka den ersättning som barnet skall utge. Någon jämkning av det skadestånd som barn dömts att utge tycks inte före SkL ha skett i praxis hos oss. Domstolarna har ansett sig tvungna att antingen döma ut fullt skadestånd eller att helt frita den omyndige från skadeståndsansvar. Detta finner helt säkert sin förklaring i den restriktiva inställning som man hos oss haft till jämkning, såframt fråga ej varit om de i lag anförda jämkningsfallen, dvs. medvållande och medverkan av annans orsak (SL 9:1 mom. 2).

---

[21] *Sandels*, SvJT 1969 s. 522, 527.

[22] *LagberSkL* s. 19, *PropSkL* s. 14.

Hakulinen s. 299 f har likväl uttalat, att barn i en del fall kunde åläggas ansvar för skadan enligt *skälighet*, varvid hänsyn kunde tas också till parternas förmögenhetsförhållanden.

Vid jämkningen bör enligt SkL 2:2 parternas ekonomiska förhållanden beaktas. Före SkL har detta i regel inte skett. Domstolen har mången gång inte ens känt till om barnet haft en ansvarsförsäkring eller den skadelidande en skadeförsäkring. Eftersom existensen av och möjligheten till ansvarsförsäkring utgör ett av huvudmotiven för att man anser att barn kan och bör åläggas skadeståndsansvar, är det likväl riktigt att man beaktar existerande försäkringar. Om den som avgör ansvarsfrågan vet av att försäkring finns, kan han för övrigt knappast underlåta att åtminstone omedvetet beakta denna.

Skulle en försäkringsgivare göra gällande att försäkringen ej gäller den uppkomna skadan, kan domstolen framdeles bli nödsakad att uppskjuta målet i väntan på ett avgörande i försäkringsfrågan.

När det gäller ungdomar som fyllt femton men ej aderton år skulle enligt *PropSkL* en mildring av ansvaret sällan komma i fråga av andra än ekonomiska skäl[23]. Hänsyn kan därvid dock tas till de större ekonomiska resurser den unge troligen får inom en överskådlig framtid. I motiven till SvSkL förklaras med fog jämkning dessutom tänkbar vid uppenbara utvecklingsstörningar och då den unge utan egen förskyllan försatts i en situation som han inte kunnat bemästra på samma sätt som en vuxen[24].

Orden i SkL 2:2 "i den mån det prövas skäligt" utvisar, att barnet kan dömas att utge ett skäligt befunnet belopp, vilket ingalunda behöver utgöra en viss bråkdel av hela skadan. Det måste bero på omständigheterna in casu, om ett bestämt belopp eller en viss kvotdel utdöms. Om barnet ålagts att ersätta t. ex. halva skadan och skadan sedermera visar sig vara betydligt allvarligare, måste domstolen ha rätt att i tilläggsersättning utdöma ett skäligt belopp som är lägre än hälften av den nytillkomna skadan.

Jämkning måste inte företas[25].

I Sverige, där en bestämmelse liknande den i vår SkL sedan länge existerat och nu ingår i SvSkL 2:2, har skadeståndsskyldighet i allmänhet inte ålagts barn under fem år, medan å andra sidan barn vars ålder närmat sig femton år i regel ålagts att ersätta skadan helt eller till 2/3 och i varje fall till 1/3. Jämkning har vanligen inte skett om ansvarsförsäkring existerat, se *SOU 1971:83* s. 13, *Strahl*, SvJT 1971 s. 29 ff.

I Danmark svarar barn under femton år i princip efter samma regler som vuxna, men ersättningen kan nedsättas eller helt bortfalla, om detta befinnes skäligt, varvid hänsyn tas till sådana omständigheter som nämns i vår SkL 2:2, se *Gomard* s. 38. Barn över sex år åläggs ofta ett rätt strängt ansvar, se *Trolle* s. 314 ff. I *U 1958.638* (landsretsdom) ansågs två 6-åringar ansvariga, då de lämnat en barncykel på trottoaren så att en 73-åring med svag syn snavat över den.

d. Då ett barn åläggs att med sina medel ersätta skadan innebär detta inte, att endast den egendom barnet just då äger kan tillgripas, och inte heller, att endast det som barnet

---

23 *PropSkL* s. 14.

24 *PropSvSkL* s. 461 f.

25 *LagutskBet* s. 2.

förvärvar innan det blir myndigt kan tillgripas. Också den egendom barnet i framtiden såsom myndigt innehar kan utmätas för skadeståndets erläggande, förutsatt att inte fordran mot barnet preskriberats eller att andra hinder för utmätning existerar. Då det i en dom uttalas, att ersättning skall presteras "av barnet" eller "ur barnets egendom", kan man inte tolka detta såsom innebärande en begränsning till den egendom barnet för tillfället har[26].

Om i något fall både barnet och dess vårdnadshavare anses ansvariga för skadan, t. ex. så att vårdnadshavaren åläggs att ersätta S:s hela skada 1000, därav 400 solidariskt med barnet, bör ansvarigheten slutligt fördelas mellan dem i enlighet med vad som prövas skäligt (SkL 6:3)[27]. Har vårdnadshavaren i nämnda exempel ersatt S hela skadan 1000, är det intet som hindrar att han ges rätt att i regressväg erhålla av barnet blott en del av 400.

e. Eftersom en modifierad culpabedömning i fråga om barns ansvar allmänt förekommit hos oss redan före SkL, har en blick på den rättspraxis som utbildat sig före SkL fortfarande ett visst intresse, låt vara att jämkning av skadeståndet inte skett och att hänsyn inte torde ha tagits till parternas ekonomiska förhållanden.

Har barnet handskats med *ett farligt föremål*, t. ex. gevär, luftbössa, slangbössa, pilbåge eller sprängämnen eller med tändstickor, eller deltagit i *en farlig lek*, har man vanligen ansett att det burit ansvar. Frånsett helt små barn har barnet ofta betett sig på ett för sin ålder klandervärt sätt. Antagligen har det i de allra flesta fall blivit varnat på förhand.

HD 1950/250: se ovan s. 96 (12- och 14-åring medförde sprängämnen ombord på ett fartyg).

HD 1960/130: se ovan s. 97 (10-åring sköt med slangbössa).

HD 16. 6. 1961 (se *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 286, *Kämäräinen* s. 281): Några 12-åringar och en 14-åring kastade snöbollar mot ett tåg som passerade förbi dem. En boll krossade lokfönstret så att lokföraren fick en skärva i ögat. Ersättning för hans skada utdömdes ur barnens egendom. — Det avsiktliga kastandet mot tåget efter ett gemensamt beslut av barnen talade starkt för ett ansvar. Man fäster sig vid att ersättning utdömdes också ur 14-åringens egendom, oaktat det utretts att hans boll inte orsakat skadan, se härom 22.5. Vid uppsåtligt skadetillfogande är bedömningen av barnet något strängare.

I ett avgörande av *HD*, DL 1962 rf s. 61, ålades två barn (7 och 9 år), som hade lekt med tändstickor och orsakat en eldsvåda, att till fullo ersätta skadan. I sin kommentar till rättsfallet förordar Matti *Ylöstalo* jämkning av barnets ansvar.

Vid *ofarligare lekar* och sysselsättningar bör barnet ofta fritas om skada inträffar, likväl så att ju äldre barnet är, desto mera kan man kräva av det. Vid sport existerar, liksom för vuxna, en mild bedömning.

HD 23. 2. 1955 (*Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 292, *Kämäräinen* s. 268): 7-åringarna A och S brottades på skolgården, varvid S:s överarmsben gick av. Ersättning för skadan utdömdes inte ur A:s medel, enär det ej visats att A fällt S i avsikt att tillfoga honom kroppsskada eller att

---

[26] *LaggrSkL* s. 13. Se även *Nybergh*, NJM 1954 s. 146, *Strahl*, SvJT 1971 s. 24, 31 och *Trolle* s. 328. Jfr dock betr. SL 9:5 *Carlson* s. 9, 33.

[27] Så *PropSvSkL* s. 123.

A bort räkna med en dylik påföljd. — Här har direkt hänvisats till vad A bort inse, alltså en tydligt modifierad culpanorm.

HD 1947/383: se ovan s. 95 (9-åring slog med träkäpp mot träkloss). Härmed kan jämföras *HD 27. 11. 1935* (se *Kämäräinen* s. 279): 11-åringen A kastade avsiktligen en träklabb på sin bror, men denne böjde sig undan och klabben träffade en annan gosse i ögat. Full ersättning utdömdes ur A:s egendom. *HD 11. 10. 1965* (*Kämäräinen* s. 277): 8-årige A kastade makadam i ögat på sin jämnårige lekkamrat. Ersättning utdömdes ur A:s medel.

I Sverige har barn ålagts ersättningsplikt vid farliga lekar (stridslekar), men även vid ofarliga lekar om barnet på ett riskabelt sätt avvikit från lekens regler, se *Bengtsson*, Sport s. 142 ff. I Danmark har barn ålagts ett strängt ansvar vid farliga lekar och då barnet orsakat eldsvåda, se *Gomard* s. 86 ff, *Jörgensen* s. 83 ff.

Då ett barn orsakat skada *i trafiken*, t. ex. genom oaktsam cykelåkning eller genom att det plötsligt rusat ut på gatan eller företagit någon annan "felaktig" rörelse, för att inte tala om att det olovligen framfört motorfordon, har man, alldeles såsom för vuxna, en sträng culpanorm[28]. Barn är visserligen inte på samma sätt som vuxna medvetna om skaderisken och kan och bör därför bedömas lindrigare än vuxna, men det oaktat är bedömningen sträng. Om barnet på grund av sin ålder och utveckling inte alls bort röra sig ensam på gatan eller farleden eller i trafiken, kan vårdnadshavaren drabbas av ansvar.

HD 1937/298: se ovan s. 97 (cyklande 9-åring).

f. Har ett barn genom råd eller uppmaning föranlett en vuxen person till ett handlande, varigenom denne eller en utomstående tillfogats skada, bör man antagligen ofta frita barnet från ansvar för skadan, särskilt då barnet på grund av sin ålder och utveckling inte bort inse skaderisken eller då den vuxnes culpa varit avsevärd. Det avtalsrättsliga inslaget motiverar att barnet bedöms lindrigare[29].

Om den person- eller sakskada som en omyndig person orsakat en annan varit en följd av att den omyndige gjort sig skyldig till ett avtalsbrott, förutsätter ett skadeståndsansvar för den omyndige att han kan påbördas något annat än avtalsbrottet — för vilket den omyndige ju enligt avtalsrättsliga regler inte kan ställas till ansvar. I avtalsrätten anses ju sålunda allmänt, att den omyndige bär ansvar om han vilselett medkontrahenten i fråga om sin ålder[30].

g. Då man har att avgöra om barnet varit culpöst eller ej, kan man inte ta hänsyn till att ansvarsförsäkring existerar för barnet. I annat fall skulle ju barnets ansvar grundas redan genom tecknandet av ansvarsförsäkringen. Förekomsten av en ansvarsförsäkring, liksom parternas ekonomiska förhållanden i övrigt, beaktas först sedan man konstaterat att barnet varit culpöst. Existensen av en ansvarsförsäkring frestar visserligen bedömaren till att förklara barnets beteende för culpöst, men i så fall kräver

---

[28] Så i Danmark *Gomard* s. 67 ff, *Jörgensen* s. 82.

[29] I det nedan 9.2.e anförda avgörandet *HD 1955/137* synes det mig att den tolvårige färjskötaren inte hade bort dömas ersättningspliktig, om skadeståndstalan hade riktats mot honom. A.å. *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 285.

[30] *Rautiala* s. 165.

allas likhet inför lagen att också ett annat barn utan ansvarsförsäkring i en liknande situation förklaras culpöst. En följd härav är, att ju allmännare ansvarsförsäkringar blir hos oss, desto mera kommer culpanormen för barn att sammanfalla med culpanormen för vuxna[31].

h. Det vore självfallet tänkbart att kostnaderna för barns skadegörelse skulle läggas på det *allmänna* och ersättningsansvaret anknytas till blotta orsakandet[32]. Detta skulle likväl medföra, att den som lidit skada genom ett barns beteende bleve bättre tillgodosedd än om skadan orsakats av en naturhändelse eller av en ansvarig, men medellös person.

Ett *strikt föräldraansvar* åter, även om det kombineras med en obligatorisk ansvarsförsäkring, stode inte i samklang med barnens ökade frigörelse och självständighet. Vid stiftandet av SkL har man inte ansett fog föreligga att föreskriva en obligatorisk ansvarsförsäkring.

Se *LagberSkL* s. 13 och *PropSkL* s. 9. *Jörgensen* s. 90 förordar i stället en generell olycksfallsförsäkring för personskada tillfogad både barn och vuxna, således en försäkring på den skadelidandes sida. I norsk rätt svarar föräldrarna, oberoende av egen skuld, intill 500 kronor för skada som deras barn under aderton år vållat, förutsatt att barnet bott tillsammans med dem och att de haft omsorgen om barnet, se *Andersen* s. 162.

I Sverige brukar i ansvarsförsäkringar gällande skada som barn tillfogat ingå en bestämmelse om att, oaktat barnet inte alls befinns ansvarigt för skadan eller dess ansvar nedsätts, ett visst ersättningsbelopp likväl alltid utges ur försäkringen. Hos oss har man dock varit rädd att utsträcka försäkringsbolagens ansvar alltför långt med höjda premier som påföljd. Eftersom ännu så länge inte ens hälften av alla barn i Finland har ansvarsförsäkring, är det kanske på sin plats att föräldrar inte genom högre premier avskräcks från att teckna försäkring.

3. Skada orsakad av person med rubbad själsverksamhet.

a. Culpabedömningen är så till vida objektiv, att mindre psykiska avvikelser från det normala hos skadeorsakaren, t. ex. lägre intelligens, ålderdomssvaghet, nedsatt viljestyrka, svag karaktär, dålig omdömesförmåga, slöhet, hänsynslöshet etc. inte medför frihet från eller nedsättning av skadeståndsansvaret[33]. Då just dylika personer orsakar skada lättare än andra, skulle en nedsättning eller ett bortfall av skadeståndet bli en ofta återkommande företeelse. Bevissvårigheterna bleve dessutom påfallande stora. För ett skadeståndsansvar talar också att en brottsling som saknar förståndets

---

31 Så i Sverige och Danmark, *PropSvSkL* s. 127, 163 ff, *Nordenson m. fl.* s. 93 ff, *Trolle* s. 314 ff.

32 *Strahl*, SvJT 1971 s. 35 f. Strahl tillägger dock att verkligt stora skadestånd inte borde utgå och att å andra sidan ansvaret för bagatellskador inte borde drabba det allmänna, utan barnets föräldrar (även om dessa ej varit culpösa).

33 Se *Hakulinen* s. 269, 298, *Karlgren* s. 100 f, *Hellner* s. 84 f, *Bengtsson*, Sport s. 22, *Vinding Kruse* s. 177 ff.

fulla bruk döms till straff, låt vara enligt en mildare skala (SL 3:4), och att också barn döms ansvariga för skada som de orsakat, utan att de dock på samma sätt som vuxna varit medvetna om skaderisken.

Samma skäl som talar för att små barn är ansvarsfria talar för ansvarsfrihet vid större psykiska avvikelser från det normala. I så fall kan man inte ens inom citationstecken tala om vållande. Enligt SL 3:3 är en gärning strafflös om den begåtts av en som är afvita (utan vetande) eller som av ålderdomssvaghet eller annan sådan orsak saknar förståndets bruk.

b. I SkL 2:3 stadgas, att den som är sinnessjuk eller psykiskt efterbliven eller vars själsverksamhet är rubbad skall ersätta av honom orsakad skada i den mån det prövas skäligt med hänsyn till hans tillstånd, handlingens beskaffenhet, parternas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Detta gäller även den som handlat i tillfällig rubbning av själsverksamheten, förutsatt att rubbningen inte är självförvållad (SkL 2:3). Den som orsakat skada under påverkan av alkohol erhåller sålunda enligt motiven till SkL inte nedsättning av skadeståndet, såframt han ej jämte berusningen uppvisar direkta patologiska drag[34].

Enligt *PropSkL* skulle en nedsättning av skadeståndet vid andra fall än sinnessjukdom och psykisk efterblivenhet vara en undantagsföreteelse; skada orsakad av psykopat skulle i allmänhet ersättas till fullo[35].

I *LaggrSkL* ersattes ordet sinnesslö, vilket ingick i *KommBet 1965:A 4* och numera ingår i SvSkL, med "psykiskt efterbliven". Detta innebär en tydlig utvidgning av lagrummets tillämpningsområde. I *PropSkL* uttalas att även en efterblivenhet av lindrig art kan leda till att ett lägre skadestånd utdöms[36].

Det är skadeorsakarens sak att visa att han handlat under inflytande av rubbad själsverksamhet. Uppenbarligen är det också hans sak att visa att en tillfällig rubbning inte är självförvållad. För den skadelidande kunde det vara övermäktigt att prestera bevis därom[37].

Ett orsaksförhållande bör föreligga mellan rubbningen av själsverksamheten och skadans tillfogande. Detta framhävdes av *KommBet 1965:A 4* II (SL 9:5 b) med orden: "Den som under inflytande av sinnessjukdom... orsakar skada...".

Alldeles såsom barn tidigare oberoende av ålder ålades fullt skadeståndsansvar har hos oss i praxis otillräkneliga personer befunnits skyldiga att ersätta all skada de orsakat, se t. ex. *HD 1944/279* och *HD 1953/67*. I följande rättsfall företrädde minoriteten dock ett modernare synsätt.

HD 1954/69: Sedan B misshandlat A så att A fått en hjärnskada, hade A misshandlat B och S. På grund av hjärnskadan ansågs A ha befunnit sig i sådan tillfällig sinnesförvirring att han

---

[34] *PropSkL* s. 15. Se även *Nybergh*, JFT 1954 s. 307 ff, BGB § 827 (sådan sjuklig störning av sinnesverksamheten som utesluter den fria viljan och ej är självförvållad).

[35] *PropSkL* s. 15, lika *Nordenson m. fl.* s. 101.

[36] *PropSkL* s. 14.

[37] Härför talar ordalydelsen i SvSkL 2:2. I SchwOR art. 54 stadgas uttryckligen, att det är skadeorsakarens sak att visa att den övergående rubbningen inte är självförvållad.

ej vetat till sig, varför han jämlikt SL 3:3 mom. 2 förklarades straffri. Då B själv varit orsak till den skada A tillfogat honom, erhöll han inte skadestånd av A. Däremot ålades A att ersätta S:s skada. (Omr. Ett JR jämkade ersättningen till S till hälften enligt SL 9:1 mom. 2, medan ett JR ansåg att A ej var ersättningsskyldig gentemot S).

Kap. 7. Den skadelidandes medvållande

1. Jämkningsregeln.

a. I SL 9:1 mom. 2 hette det: "Har den, som lidit skadan, bidragit dertill genom egen skuld ..... bör skadeståndet efter ty jemkas", i SkL 6:1 stadgas åter: "Har den skadelidande medverkat till skadan ..... kan skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt".

I äldre tider ansåg man att en skadelidande som var medvållande till sin skada förlorade all rätt till ersättning (compensatio culpae)[1]. Undantag gjordes dock om skadan tillfogats honom uppsåtligen. Nästa steg var att den skadelidande, oaktat sitt medvållande, kunde tillerkännas (jämkad) ersättning om hans culpa var mindre än skadevållarens culpa, men gick miste om ersättning ifall hans egen culpa var större än skadevållarens. Inställningen till jämkning var således fortfarande rätt negativ.

HD 1939/R 26: Kronofogden A hade protesterat en växel på dess förfallodag och dömdes till straff för tjänstefel begånget av oförstånd. I samma rättegång krävde växelinnehavaren S ersättning av A för den skada S lidit genom att växelutställaren undgått ansvar för växeln. Kravet förkastades, enär S själv föranlett den förtida protesten genom att han redan på förfallodagen gett växeln till A för upptagande av protest. (Omr. 4—1. Minoriteten ålade A ersättningsplikt). — Den omständigheten att fråga var om en ren förmögenhetsskada borde inte ha försämrat S:s ställning, eftersom A:s förfarande var brottsligt.

Motorfordonens intåg ledde till en oerhörd ökning av antalet trafikolyckor med culpa på båda sidor. Jämkningsfrågor blev vardagsmat för domstolarna och till grund för jämkningen lades, i analogi med bestämmelserna i sjölagen (nu SjöL § 198), en jämförelse mellan culpagraden hos förarna. En dylik jämkning med hänsyn till culpagraden är numera den vanligaste då fråga är om medvållande. På senare tid märker man dock en tendens att i en del fall trots den skadelidandes medvållande döma ut fullt eller endast obetydligt jämkat skadestånd. Betecknande är att SL 9:1 mom. 2 talar om att skadeståndet bör jämkas, SkL 6:1 om att det kan jämkas.

---

[1] Se *Kivivuori* s. 249 ff.

Man har visserligen allmänt varit ense om att bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 tillåtit en jämkning ända till noll. Men en dylik jämkning, som i äldre tider således var regel (compensatio culpae), är nu undantag.

b. I anslutning till vad ovan i 2.2 uttalats om vållande kan man helt generellt säga, att medvållande föreligger om den skadelidande insett eller bort inse skaderisken och bort förfara annorlunda för att undvika eller minska skadan. Situationen påminner något om den då två personer vållat en skada. Parallellen är dock inte fullständig. Vid medvållande till den egna skadan är det nämligen mången gång inte fråga om ett sådant beteende från den skadelidandes sida, som kunnat medföra ansvar för honom om skadan drabbat en utomstående, utan om att han underlåtit någon åtgärd, varigenom hans egen skada kunnat undvikas; han har exempelvis underlåtit att bära skyddshjälm.

Har den skadelidandes beteende medfört skaderisk också för andra är det naturligt med en starkare reaktion från samhällets sida än om risken endast gällt honom själv. Men ej heller i det senare fallet kan det tolereras att en person finge, utan konsekvenser för sig själv, medverka till att en annan persons ersättningsansvar ökas[2]. Antagligen ges en person dock en något bättre ställning då han varit medvållande till sin egen skada än då han vållat annan person skada.

Enligt *Karlgren* s. 216 ger rättspraxis intrycket att det fordras åtskilligt mera för att medvållande skall anses föreligga än för att vållande av annans skada skall existera. *Hellner* s. 177 anför att några författare menat, att man tvärtom kunde ställa större anspråk på aktsamhet av den som själv hotas av skada än av den som riskerar att tillfoga annan person skada, men att nyare svensk praxis knappast ger belägg härför. I USA har man då inverkan av medvållande bestämts ibland tagit hänsyn till individuella "shortcomings" hos den skadade, t. ex. låg eller hög ålder eller ohälsa, vilket man inte skulle ha gjort om fråga varit om en skada som denne vållat andra, se *Harper—James* s. 1229. *Honoré* s. 100 framhåller att en förnuftig man stundom godtar risker för sig själv, vilka han ej skulle åvälva andra utan deras samtycke. Honoré tillägger dock, att en mildare bedömning av den skadelidandes medvållande ej är möjlig, om det i lag är noggrant stadgat vilka åtgärder han bör vidta för sin egen säkerhet.

c. Jämkningsregeln i SL 9:1 mom. 2 och SkL 6:1 *motiveras* framför allt av att man uppfattar situationen som om den skadelidande själv hade vållat (genom oaktsamhet orsakat) den del av skadan som härrör av hans egen medverkan ("bidragit till skadan", "medverkat till skadan"). Ett rent orsakssamband är inte tillräckligt. På sätt och vis kan man nämligen säga att den skadelidande alltid orsakat sin skada genom att försätta sig i den situation som medfört skadan. Hans medverkan har varit ett conditio sine qua non för skadan. Däremot kan man tala om ett slags kombinerat culpa- och kausalitetsmotiv[3].

I England ger Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945 rätt väl uttryck åt ovan anförda tankegång genom att föreskriva att skadeståndet, om skadan delvis är en följd av den skadelidandes eget fel, nedsätts så mycket som domstolen prövar rätt och billigt ("just and equitable") med hänsyn till hans andel i ansvaret för skadan. Se *Fleming* s. 138 ff, *Clerk* nr 98, 808, 810. Före denna lag ansågs regeln vara att t. o. m. helt ringa medvållande av den skade-

[2] Se *Jörgensen* s. 246, *Vinding Kruse* s. 395.

[3] *Grönfors* s. 28 ff. Se även *Taxell*, JFT 1944 s. 370 ff.

lidande uteslöt hans rätt till skadestånd. Också i USA är man i praktiken på väg att ta avstånd från sistnämnda regel, se *Harper—James* s. 1207 ff.

Jämkningen har stöd i ett allmänt billighetskrav: beaktar man den ena partens (skadeorsakarens) vållande, bör man också beakta den andra partens (den skadelidandes) vållande. Funnes ingen regel om medvållande, vore det tillfälligheter som avgjorde skadeståndsbördans fördelning då två personer orsakat varandra skada. Medvållande av den skadelidande medför att han inte kan ställa samma krav på rättsskydd som annars[4].

På ungefär samma sätt som culparegeln brukar en regel om jämkning motiveras med preventiva synpunkter. Man menar att den leder till ökad försiktighet hos presumtiva skadelidande och därigenom till en minskning av skadorna i samhället. Måhända ökas anspänningen något inför hotet om jämkning. Det kan dock med fog göras gällande, att envar oberoende av ersättningshotet söker undgå att drabbas åtminstone av personskada — och således också av sakskada uppkommen i samband därmed. *Stang* omtalade visserligen i tiden[5], att det i utlandets stora städer fanns folk som levde av att bli påkörda av bilar, men man frågar sig ändå om de inte snarare dog därav. Speciellt den skadelidandes plikt att innan skada inträffat vidta skyddsåtgärder och att efter det skada uppkommit i görligaste mån begränsa dess omfång har säkert en preventiv verkan. Vidare är det högst troligt att jämkningsrisken verkar moral- och vanebildande och därigenom skapar önskvärda handlingsmönster, se ovan 2.10.

Ytterligare kan ett, låt vara något dubiöst motiv för jämkningen anföras. Ibland skulle ett utdömande av full ersättning leda till uppenbar oskälighet, t. ex. då den ansvarige endast i ringa grad varit oaktsam och ekonomiskt är i små omständigheter, medan den skadelidande måste anses vara i skälig utsträckning tillgodosedd med en nedsatt ersättning. I dylika fall blir jämkningen av skadeståndet på grund av medvållande mången gång det räddande halmstrået. Genom att stränga krav ställs på den skadelidande kan han förklaras ha varit medvållande till sin skada. Jag tror att det inte är alldeles ovanligt att ett dylikt medvållande "fingeras", säkert betydligt vanligare än att culpa fingeras på skadeorsakarens sida. Fråga är om sådana fall, där numera den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 kan tillämpas.

d. Det är den för skadan ansvariges sak att bevisa att den skadelidande varit medvållande[6]. Med hänsyn till att det ibland måste vara svårt att prestera bevis därom borde man i vissa fall kunna nöja sig med tämligen ringa bevis — och ålägga den skadelidande att genom motbevis göra sannolikt att han ej varit medvållande.

Alldeles såsom fallet är vid culpabedömningen, se 2.6, anses en juridisk person ha varit medvållande då culpa hos dess organ föreligger.

---

[4] Se *Grönfors* s. 27 ff, *Jörgensen* s. 243, *Vinding Kruse* s. 394, 413.

[5] *Stang* s. 155.

[6] Se t. ex. *HD 1961/114* och *HD 1968/55*.

2. Jämkning utan att culpa förelegat.

a. Jämkning förutsätter medvållande. Har den skadelidande inte varit culpös, jämkas i allmänhet ej det skadestånd som den för skadan ansvarige bör utge[7]. Denna regel är dock inte utan undantag.

Framför allt är det tänkbart att jämkning kan ske om den skadelidande skulle ha varit *strikt* ansvarig för skadan, ifall det varit han som orsakat den[8]. I utlandet är denna fråga flerstädes av praktiskt intresse vid trafikolyckor. Också hos oss framgår det av TrFörsL § 8, se 14.6, att en fördelning av skadorna ansetts rättvis då ingendera sidan varit culpös. Enligt JvAnsvL § 8 bör i en del fall skada, som orsakats av två eller flera järnvägar, fördelas dem emellan efter vad med hänsyn till skadans orsak prövas skäligt.

SvJT 1968 rf s. 19 (avgörande av hovrätt, ej fullföljdstillstånd av HD): En lastbilsförare hade vållat en sammanstötning mellan lastbilen och en helikopter, varvid helikoptern skadats. Helikopterföraren hade visserligen ej varit medvållande till olyckan, men eftersom skadan hade uppkommit också till följd av helikopterns (luftfartygets) begagnande i trafik, förelåg strikt ansvar på helikopterns sida. Med beaktande av att lastbilsföraren utvisat betydande oaktsamhet jämkades likväl inte det skadestånd som tillerkändes helikopterns ägare. — Enligt *Vinding Kruse* s. 409 bör, om skadeorsakaren och den skadelidande båda har strikt ansvar, skadan fördelas med hänsynstagande till resp. verksamhets art och farlighet.

I Danmark, där strikt ansvar för hundägare existerar, har man då två hundar råkat i slagsmål fördelat skadeståndsansvaret med beaktande bl. a. av vilkendera hunden som varit den mest anfallande, se *Jörgensen* s. 146.

b. Ett annat fall där man har att göra med en jämkning som ej grundas på culpa i ordinär bemärkelse gäller skada tillfogad barn eller personer med rubbad självverksamhet. Alldeles såsom dessa i vissa fall kan dömas skyldiga att ersätta skada som de orsakat, se 6.2 och 6.3, kan de erhålla jämkat skadestånd på grund av medverkan till skada som de själva lidit, se 7.5.d.

c. Har en *särskilt dyrbar* eller särskilt *känslig sak* skadats, utdöms inte alltid full ersättning. *Trolle* uttalar, att jämkning då sker på grund av ett slags strikt ansvar hos den skadelidande, en strikt egenrisk, eftersom saken utsätter personerna i omgivningen för en latent risk att drabbas av ersättningsskyldighet[9]. I *avtalsförhållande* ville jag dock hellre motivera jämkningen med att avtalet mellan kontrahenterna, t. ex. ett förvaringsavtal, inte förutsätter fullt ansvar då en oväntat värdefull sak skadas, utan endast ersättning för ett sedvanligt, normalt värde[10].

HD 1950/419: En person tillhörande ett hotells betjäning mottog ett paket för att vidarebefordras till en av hotellgästerna. Paketet, som innehöll skinn av stort värde, förkom. Då det

---

[7] Se *Agell* s. 200 ff, *Mazeaud—Tunc* II s. 440 ff.

[8] Så *Larenz* I s. 370 f, *Esser* s. 327 f. Enligt *Andersen* s. 408 kan en medverkan som ej innebär medvållande ges relevans, om skadan drabbat ett företag varmed en särpräglad och varaktig risk är förbunden. *Karlgren*, Produktansvaret s. 155 anför, att gränsdragningen mellan vad som är culpa på den skadelidandes sida och vad som inte är det ofta måste bli skäligen godtycklig.

[9] *Trolle* s. 442 ff och TfR 1965 s. 259 ff. Se även *Vinding Kruse* s. 74.

[10] Se *Saxén* s. 167 ff.

höga värdet ej omtalats för hotellpersonalen och ej heller framgått av paketets yttre, ansågs personalen ej ha haft anledning att behandla paketet med sådan omsorg som det höga värdet hade betingat, varför det befanns skäligt att begränsa hotellets ansvar till att omfatta endast paketets halva värde. — Den omständigheten att ersättningen bestämdes till precis paketets halva värde tyder närmast på medvållandetankegångar. Å andra sidan talades det i domen och i dess rubrik inte om jämkning, utan om *begränsning* av ersättningsskyldigheten, vilket är förenligt med den ovan anförda tanken om att ansvaret endast gäller ett "normalt" värde, en skada som hotellet skäligen kunnat räkna med.

I fråga om skada som tillfogats särskilt dyrbar eller känslig sak i *utomkontraktuellt förhållande* existerar det antagligen hos oss i allmänhet inte jämkningsrätt. Skulle en jämkning likväl företas, torde den i regel kunna motiveras antingen med eget medvållande hos den skadelidande eller med att skadan undantagsvis inte varit att anse som adekvat, se 8.3.1, eller numera med jämkningsregeln i SkL 2:1.

d. Även i en del andra fall är en jämkning tänkbar utan att den skadelidande varit culpös. Då en räddningsåtgärd av den skadelidande lett till skada för honom, utan att åtgärden dock varit så omotiverad att dess företagande inneburit medvållande, kunde det enligt *Grönfors* vara skäligt att sagda skada ibland helt eller delvis bures av den skadelidande. I annat fall bleve denne "i stånd att företa lätteligen skadegörande handlingar med allt att vinna men intet att förlora". Jämkning borde alltså kunna företas utan att medvållande förelegat. Grönfors anser att den skadelidande även i andra fall handlar på egen risk och får finna sig i jämkat skadestånd såsom om medvållande förelegat[11]. Det förefaller mig dock som om man i de fall man önskar jämka ersättningen, t. ex. då en räddningsåtgärd eller annan handling av den skadelidande lett till skada, i allmänhet bör kunna finna att medvållande förelegat. Detta bör t. ex. vara fallet då tid för övervägande funnits. Skulle situationen åter ha varit kritisk och krävt brådskande åtgärder av den skadelidande, synes det mig inte vara obilligt att han erhåller ersättning för den skada som uppkommit på grund av en i skadevållarens intresse företagen räddningsåtgärd. Se härom även 10.2.

SkL 6:1 talar, i likhet med *LagberSkL* § 16 och *LaggrSkL* 6:1, om att jämkning sker då den skadelidande *medverkat* till skadan. Detta får inte undanskymma det faktum att det i de allra flesta fall är fråga om ett *vållande* från den skadelidandes sida. Ordet "medverkan" täcker ju strängt taget endast kausalitetskravet och är alltså missvisande. De fall där jämkning sker utan vållande på den skadelidandes sida är såsom nyss anförts rena undantagsfallen och skulle knappast ha påkallat någon reservation i lagen. SkL är ju en ramlag. I SvSkL 5:5 talas om "vållande", i Norge om "Uagtsomhed" eller "eget misligt Forhold"[12].

3. Samtycke till skadan.

Den skadelidande har ibland på förhand, innan skadan tillfogats honom, samtyckt till skadan, eller också har han avstått från sin rätt till ersättning om skada uppkom-

11 *Grönfors* s. 42 ff.

12 Se *Andersen* s. 405.

mer. Ett sådant (uttryckligt eller underförstått) samtycke eller avstående förekommer likväl sällan. Det är vanligt att den skadelidande gör gällande, att hans samtycke gällt en annan skada än den inträffade eller att samtycke inte gällt skadan, utan endast skaderisken, se nedan punkt 4. Han förklarar sig visserligen ha gett motparten tillstånd att företa en viss handling, men säger sig inte ha avstått från rätten till ersättning om dennes handling komme att medföra skada.

Undantagsvis föreligger dock samtycke till själva skadan, t. ex. vid boxning eller vid en kirurgisk operation, där åtminstone viss skada måste sägas ha godtagits[13]. Men är den opererande läkaren oaktsam vid operationen kan han drabbas av skadeståndsansvar. Att skadans uppkomst är säker eller så gott som säker då samtycket ges synes mig vara en omständighet som tyder på ett avstående från rätten till ersättning. *Jörgensen* anför såsom exempel på ett giltigt samtycke att en person tänder eld på en annans hus med dennes samtycke i syfte att lura försäkringsbolaget[14].

Den betydelse som ett samtycke till skadan och ett avstående från rätten till ersättning har minskas ytterligare av några omständigheter.

Man brukar anse att den som generellt avstått från framtida ersättningskrav likväl har rätt till ersättning för skada som orsakats uppsåtligen, och ofta även om skadan tillfogats genom grov culpa. Vidare förhåller man sig restriktivt till giltigheten av ett samtycke som gäller en persons kroppsliga integritet, hälsa, frihet eller ära; i varje fall vid grövre kränkningar är det tvivelaktigt om samtycke utesluter skadeståndsansvar. *Karlgren* förklarar att det är av särskild betydelse om det framstår såsom "obehörigt" att underkasta sig risken[15]. Ytterligare förutsätter ett giltigt samtycke till skadan eller ett giltigt avstående från ersättningsanspråket, att den skadelidande har rättslig handlingsförmåga. Dessa frågor, som hör hemma i avtalsrätten, skall inte behandlas här.

Såframt man anser att ett samtycke till själva skadan föreligger eller att den handlande haft fog att anta existensen av ett tyst samtycke (t. ex. vid operation av medvetslös patient), har man att göra med en situation, där man brukat förklara att skadeorsakaren inte handlat rättsstridigt, se 2.7 och 7.4.d.

4. Risktagande (samtycke till skaderisken).

a. Vid sidan av samtycke till själva skadan brukar man tala om *samtycke till skaderisken.* Fråga är då närmast om ett medvetet *risktagande* av den skadelidande. *Hakulinen* talar om "vaaraan antautuminen" (att ge sig in i faran)[16]. I motsats till de nyss i 7.3 nämnda fallen har den skadelidande här inte samtyckt till att själv bära skadan och ej heller avstått från ett eventuellt ersättningskrav[17].

---

13 *Hakulinen* s. 278: ansvar föreligger ej för typiska följder av boxning.

14 *Jörgensen* s. 236.

15 *Karlgren* e. 91.

16 *Hakulinen* s. 279.

17 Se *Agell* s. 13 ff, *Jörgensen* s. 239, *Lödrup*, NFJF nr 50 s. 7 ff.

Såsom nyss i 7.1.b anfördes föreligger medvållande om den skadelidande bort inse skaderisken och bort förfara annorlunda. Befinnes den skadelidande ha varit medvållande kan hans oaktsamhet ha varit medveten eller omedveten, se ovan 2.2.a om culpabedömningen. I det förra fallet har han insett skaderisken, i det senare borde han ha insett risken.

En skadelidande som varit medveten om skaderisken har därmed ingalunda alltid varit culpös. För att medvållande skall föreligga tillkommer ju att man bör konstatera att han bort förfara annorlunda. En medveten oaktsamhet, ett *risktagande* (samtycke till skaderisken) *förutsätter vanligen* att en *valmöjlighet* förelegat och får inte antas utan att den skadelidandes beteende eller andra omständigheter talar därför. Den som vandrar på landsvägen nära dikesrenen har inte godtagit risken att skadas, oaktat han nogsamt är medveten om risken att bli påkörd av culpösa eller icke-culpösa bilförare. En åskådare kan inte genom att han löst biljett till en ishockeymatch sägas ha accepterat risken att bli träffad av pucken. Följaktligen bör ishockeyspelaren eller tävlingsarrangören ej bedömas lindrigare då pucken träffar en åskådare än då den träffar en förbipasserande person. Tvärtom kunde avtalsförhållandet mellan åskådaren och arrangören tänkas ge åskådaren en bättre rätt än en utomstående. I fråga om jakt uttalar *Hakulinen* lapidariskt: Deltagande i jaktfärd innebär ej samtycke[18].

En arbetstagare som samtyckt till att på sin arbetsplats bli placerad på en farlig plats eller vid en farlig maskin har därigenom inte godtagit risken att bli skadad genom culpöst beteende av sin arbetsgivare eller arbetskamrat. Av arbetstagaren kan man endast i undantagsfall — t. ex. då han på grund av sin kroppskonstitution eller av annan orsak är olämplig för arbetet — kräva att han undviker risken genom att söka sig till en annan arbetsplats. Mången gång existerar det f. ö. tvingande rättsregler rörande arbetsskydd, vilka oberoende av arbetstagarens vilja bör iakttas. Har den skadelidande samtyckt till att motparten åsidosatt en skyddsbestämmelse, är motparten i allmänhet inte ansvarsfri om skada inträffar, men kan i speciella fall vara det[19]. I engelsk praxis har det ansetts att en skadevållare som överträtt en föreskrift i lag ("statutory duty"), t. ex. en plikt att vidta skyddsåtgärder, inte till sin befrielse kan åberopa samtycke av den skadade[20]. Existensen av en särskild bestämmelse i lag eller avtal innefattar ofta otvivelaktigt en bjudande plikt att vidta skyddsåtgärder. Det anförda utesluter inte att den skadade kan ha varit medvållande till sin skada på annat sätt än genom blotta risktagandet.

En skadelidande avtalskontrahent, som först efter avtalsslutet blivit medveten om skaderisken och som hade varit tvungen att häva avtalet för att undgå risken, kan mången gång inte sägas ha accepterat risken[21]. En busspassagerare, som först under resan märker att bussföraren är påverkad av alkohol, kan sålunda i allmänhet inte förklaras ha accepterat den skaderisk som förelegat.

Den som faller omkull på en hal väg, ett halt golv etc. har mången gång bort inse

---

18 *Hakulinen* s. 278.
19 *Agell* s. 119.
20 *Clerk* nr 1413.
21 *Agell* s. 179.

skaderisken. Såframt han dock haft skälig anledning att röra sig på den farliga platsen är hans medvållande ofta obefintligt eller så ringa, att han bör erhålla full ersättning[22]. Den som däremot frivilligt rört sig på en farlig plats eller ett farligt område har i allmänhet varit medvållande till sin skada.

Ett frivilligt deltagande i sport, lek eller annan fritidsverksamhet kan, men behöver inte innebära ett medvetet risktagande. En funktionär vid en idrottstävling kan likaså ofta, beroende på tävlingens art och farlighet, sägas ha tagit en viss skaderisk, vilken f. ö. kan vara annorlunda än den risk som deltagarna tagit. Däremot har den som i sällskapslivet blir föremål för ett skämt, vilket leder till skada, genom blotta deltagandet i sällskapslivet inte samtyckt till en dylik skaderisk. Ingår skämtet i en lek kan situationen vara en annan.

NJA 1950 s. 440: A (25 år) grep på arbetsplatsen tag i sin arbetskamrat S (54 år) och började på lek brottas med honom med påföljd att S bröt benet. A ålades att ersätta skadan, enär omständigheterna inte utvisat att S varit villig att inlåta sig på brottningen eller att A haft fog för att anta detta. Se *Agell* s. 138 f, *Bengtsson*, Sport s. 163 ff.

Det medvetna risktagandet kan ske underförstått (konkludent). Detta får dock inte utan vidare presumeras. En skadeorsakare som tror att den andre samtyckt till risken, men som stöder detta antagande enbart på sin vänskap med denne, kan inte räkna med att domstolen godkänner samtyckeskonstruktionen. Den omständigheten att ett samtycke getts av den skadelidande i tidigare liknande situationer kan däremot föranleda, att denne på förhand bort omtala att han inte denna gång samtyckt till risken.

b. Det förefaller mig riktigast att behandla den skadelidandes medvetna risktagande på samma sätt som övriga fall av medvållande från hans sida, med påföljd att rätten till skadestånd inte helt bortfaller, men att skadeståndet kan jämkas, någon gång ända till noll. I några av de nedan i 7.5 anförda rättsfallen är fråga sålunda om ett tydligt medvetet risktagande.

I England förklaras *volenti non fit iniuria*-regeln visserligen innebära, att den skadelidande går miste om skadestånd om han med fri vilja med full kännedom om skaderiskens natur och omfång samtyckt till risken, men i praktiken anses det att ett dylikt samtycke ytterst sällan förekommer, se *Clerk* nr 85, 87, 805, *Agell* s. 49 ff.

c. Även om risktagandets tyngdpunkt ligger i den skadelidandes beteende och det därför är naturligt att dennes medvetna risktagande betraktas som medvållande, bör ett viktigt tilläggskonstaterande göras. Skadeorsakaren kan förklaras ansvarsfri inte blott enär hans ansvar jämkats till noll till följd av den skadelidandes medvållande, utan även på grund av att *skadeorsakaren inte alls* befinnes ha *varit culpös*. Härvid kan den skadelidandes medvetna risktagande vara en av de omständigheter, ofta den viktigaste, som talar för att culpa ej föreligger[23].

---

[22] Se *Gomard, U 1958 s. 154 ff* och nedan 7.7.e.

[23] *Agell* s. 100 ff. A.å. *Mazeaud—Tunc* II s. 480 ff, som anser att ett beteende bibehåller sin culpösa karaktär, oaktat den skadelidande samtyckt till skaderisken eller uppmanat motparten till oaktsamhet. Det är riktigt att så i regel är fallet, men regeln synes mig inte undantagslös.

HD 1933/221: Vågorna från ångfartyget Heimdall på infart till Åbo i isränna krossade isen med påföljd att två fiskare, som drog not på isen nära rännan, drunknade. Med hänsyn till avståndet mellan fartyget och fiskarna och då fiskarna måste ha varit medvetna både om den svaga isen nära rännan, om Heimdalls ankomst och om vågsvallets inverkan, och de det oaktat inte i tid sökt sig i säkerhet, ansågs fartygets kapten inte ha vållat deras död. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att kaptenen hade bort minska farten och styra fartyget längre bort från platsen för notdragningen, varför minoriteten ålade kaptenen att utge skadestånd, vilket dock på grund av medvållande från fiskarnas sida jämkades).

I ett lagspel som fotboll eller ishockey har spelet en sådan karaktär, att risken att medspelarna skall skadas är uppenbar. Likväl bör skadeorsakaren ofta undgå ersättningsansvar[24]. Man brukar säga att man har en mild culpabedömning, se ovan 2.6.b. Denna mildhet beror på ifrågavarande samhällsaktivitets karaktär. Ett väsentligt moment häri är just den omständigheten att de övriga deltagarna frivilligt gett sig in i leken. De är beredda på risken och kan ibland skydda sig mot den. I dessa och en del andra fall är risktagandet sålunda en viktig faktor då man har att avgöra om culpa förelegat hos skadegöraren, och inte endast då man har att ta ställning till medvållandet[25].

Också en strikt ansvarig skadeorsakare kan bli fritagen från ersättningsplikt, enär den skadelidande handlat "på egen risk". Denna ansvarsfrihet kan visserligen motiveras med att jämkning till noll skett på grund av medvållande, men ibland är det riktigare att ange som motiv, att syftet med ifrågavarande stadgande om strikt ansvar inte varit att ge skydd mot ett dylikt handlande på egen risk[26].

Skulle genom skadevållaren A:s beteende inte blott S, som samtyckt till skaderisken, utan även en annan person utsättas för skaderisk, bör A:s beteende visserligen förklaras ha varit culpöst, men S kan gå miste om ersättning enär A *ej varit culpös gentemot S*. Genom att skapa en farlig situation (t. ex. genom att uppsätta en taggtråd) bör A anses ha varit culpös i förhållande till "utomstående" som inte varnats, men ibland inte gentemot S som blivit varnad eller annars varit medveten om faran (medveten om taggtrådens existens)[27]. A:s ansvarsfrihet gentemot S kan också motiveras med adekvansregler, se 8.2.a.

Den omständigheten att A med hänsyn till faran för andra haft skäl att iaktta aktsamhet kan emellertid leda till att man anser, att A varit culpös också i förhållande till S. S har kunnat lita på att A inte är oaktsam.

d. Man förklarar ofta att den skadelidande S:s samtycke till skaderisken medför, att skadeorsakaren A:s handling *inte är rättsstridig* och att skadeståndsansvar för A därför inte föreligger. Häremot har anförts, i Sverige särskilt av *Agell* s. 12 ff, att S:s samtycke till skaderisken inte bör ses som en självständig ansvarsfrihetsgrund för A, utan bör beaktas endast inom ramen för culpa-

---

24 Se *NJA 1951 s. 79*, där olika åsikter var företrädda om ansvaret för skada orsakad vid bandyträning och bandyspel.

25 Se *Jörgensen* s. 234 ff, *Vinding Kruse* s. 72 f.

26 Se *Larenz* I s. 371.

27 Se *Andersen* s. 96 ff, *Vinding Kruse* s. 72 f, *Agell* s. 114 f, 176 ff. Agell anser detta fr.allt gälla vid avtalsförhållande mellan A och S eller då S uttryckligen förklarat för A att han är villig att underkasta sig faran.

bedömningen. S:s medvetna risktagande har till följd att A i vissa fall inte kan sägas ha vållat skadan. *Agell* s. 243 gör dock undantag för det fall att A tillfogat skadan uppsåtligen. Även *Bengtsson*, Sport s. 62 indrar i bedömningen av A:s culpa den synpunkten att S är beredd på risken. Gentemot Agell har *Karlgren*, Culpa s. 33 invänt, att frågan om den verkan, som samtycket till skaderisken har, bör förläggas utanför culpabegreppet. Man har att göra med ett av rättsordningen godtaget (rättsenligt) beteende, och då bör frågan om culpa ej alls komma upp, A behöver ej alls "urskuldas".

Enligt vad i denna bok tidigare 2.7 anförts torde rättsstridighetsbegreppet kunna undvaras i skadeståndsrätten. Detta hindrar likväl inte att man kan förklara att ett samtycke av den skadelidande i en del fall direkt leder till ansvarsfrihet för skadans orsakare. Det förefaller mig dock som om detta vore fallet endast i de ovan i 7.3 anförda fallen, dvs. då ett samtycke till själva skadan föreligger. Dessa fall kan något så när klart avgränsas. I de situationer där S samtyckt till *skaderisken* (medvetet risktagande) synes det däremot vara s. g. s. ogörligt att dra en gräns mellan sådana fall, där på grund av S:s samtycke ersättningsplikt ej alls borde föreligga för A (icke-rättsstridigt beteende), och sådana fall där ett, eventuellt jämkat ansvar för A kunde ifrågakomma. Se även *Bengtsson*, Sport s. 57 ff, *Hellner* s. 67 f, *Andersen* s. 92 ff, *Honoré* s. 114 ff.

5. Några olika slag av medvållande.

Man kan konstatera att medvållandet visar sig på många olika sätt. Detta gäller både då det har karaktären av medvetet risktagande och då så inte är fallet. I det följande skall anges en del situationer där medvållande aktualiseras.

Enligt BGB § 254 kan medvållandet bl. a. ta sig uttryck i att den skadelidande medverkat till skadans uppkomst eller i att han underlåtit att avvärja skadan. Som ett särskilt fall av medvållande anges i BGB § 254, att den skadelidande underlåter att minska skadan. Härom blir fråga nedan i punkt 6.

a. En culpös medverkan till skadans uppkomst förekommer då den skadelidande genom sitt beteende skapat skaderisken eller då han framprovocerat eller otillbörligen föranlett skadevållarens handlande. Då två personer råkat i slagsmål och misshandlat varandra, är den vanligaste orsaken till jämkning av skadeståndet att den skadade handlat i självförsvar, men i en del fall får den som genom sitt beteende föranlett slagsmålet finna sig i en jämkning, se t. ex. *HD 1972/50.*

HD 1945/47: S lånade A sin arbetshäst, vilken inte var fullt återställd efter en sjukdom. Till följd av dålig skötsel hos A blev hästen förkyld och dog. A ålades att ersätta skadan, men enär S ej bort låna ut sin häst till tungt arbete jämkades skadeståndet till hälften.

HD 1939/161: Oaktat S visste att A var berusad uppmanade han A att framföra S:s bil. A körde bilen mot en stenhög och vållade därigenom att bilen och S skadades. A ansågs inte ansvarig för skadorna.

HD 1954/27: S föll i ett av A tvärs över vägen grävt vattenledningsdike. Den ersättning som A ålades att utge till S jämkades till hälften, enär till olyckshändelsen medverkat att S, som känt till diket, varit påverkad av alkohol.

U 1959.160 (ND 1959 s. 36): Ett jet-flygplan, värt en och en halv miljon kronor, transporterades av en traktor längs en väg. En tankbil framfördes på vägen så oaktsamt att bilen körde mot flygplanet, varvid dess ena vinge skadades. Reparationen kostade 100.000 kr. Med hänsyn till transportens extraordinära karaktär samt flygplanets höga värde och sårbarhet ansågs att särskilda åtgärder borde ha träffats för transporten, varför ersättningen nedsattes till 2/3.

HD 1965/30: S cyklade längs en ägoväg och skadades då ett träd fälldes över henne. Oaktat S hade observerat att man i skogen invid vägen höll på att fälla träd och att fällda träd låg vid sidan av vägen, ansåg HD att S inte kunnat sluta sig till att träd fälldes mot vägen, varför jämkning av skadeståndet inte företogs. (Omr. 4—1).

Har den skadelidande handlat i strid mot en uttrycklig föreskrift, kanske en straffbelagd sådan, får han ofta finna sig i jämkat skadestånd. Ovan i 7.1.b omtalades, att den skadelidande bedöms strängare om hans beteende medfört skaderisk också för andra.

HD 1951/37: En fotgängare blev i mörker på landsväg påkörd av en bil. Den ersättning han erhöll jämkades till hälften, enär han gått på körbanan inemot en meter från vägkanten.

b. Medvållandet visar sig ofta däri, att den skadelidande inte *avvärjt* skadan. Han har insett skaderisken men ej sökt avlägsna eller minska den. *Hakulinen* talar om "torjuntavastuu", avvärjningsansvar[28]. Fråga är mången gång om ett medvetet risktagande.

HD 1935/127: Mot A:s förbud stod S på fotbrädet till den av A framförda bilen. Till följd av vårdslös körning av A dog S. A dömdes till straff för dödsvållande, men med hänvisning till SL 9:1 mom. 2 utdömdes ingen ersättning. — I ett dylikt fall är omständigheterna självfallet ofta sådana, att A bör till S utge jämkad ersättning.

Bedömningen av avvärjningsansvaret bereder ofta svårigheter. Hur mycket kan man rimligen kräva av en person? Ett exempel må belysa frågeställningen. Bilföraren S tvingas att köra till höger ut på vägslänten, enär en av A framförd bil kört felaktigt. S fortsätter att köra utmed vägslänten och försöker samtidigt att få bilen upp på vägen, men misslyckas och törnar efter en stund mot en telefonstolpe, varvid bilen skadas. Då S kräver ersättning hävdar A, att S själv vållat sin skada. På sätt och vis kan man göra gällande, att skadan föranletts av att S gjort en felbedömning och inte genast bromsat då han hamnat utanför vägen. I en plötsligt uppkommen oväntad situation som denna, där S haft att inom några sekunder avgöra vilken åtgärd som är lämpligast, ligger det dock nära till hands att anse att medvållande ej alls förelegat; i varje fall har detta varit mycket ringa. S:s beteende medför inte att skadan vore en inadekvat följd av A:s körning, se 8.3.3.

Åbo hovrätt 17. 5. 1963 (1962 VD 351): S deltog mot en blygsam avgift i en fiskefärd anordnad av en förening. Under återfärden, för vilken föreningen anlitade en A tillhörig och av honom framförd motorbåt, satte sig S på durken utanför båtens kajuta. I den kraftiga sjögången föll en 40 kilos bränsletank, som stod obunden på durken mellan S och kajutan, över S:s ben så att benbrott uppstod. Med hänsyn till gängse bruk vid färder av ifrågavarande slag och till den ringa risk för personskada som förelegat samt då S blivit sittande på durken, oaktat han i likhet med de övriga passagerarna blivit uppmanad att ta plats i kajutan, och han observerat att tanken till följd av sjögången kommit i rörelse, ansågs den omständigheten att tanken inte varit fastbunden ej föranleda att A vore ansvarig för S:s skada. HD beviljade inte S fullföljdstillstånd. — Avgörandet visar att ansvarsfrihet kan föreligga om skadeorsakarens culpa varit ringa och den skadelidandes oaktsamhet varit avsevärt större. A:s ansvarsfrihet kan motiveras med en jämkning till noll eller med att A ej alls varit culpös gentemot S.

---

[28] *Hakulinen* s. 348.

HD 1965/M 3: se s. 95.

HD 1949/59: Två av S:s hästar hade genom en grind, vars låsanordning varit i olag, kommit in på järnvägens område och blivit överkörda av ett tåg. Staten dömdes att ersätta skadan, enär statsjärnvägarna varit ansvariga för grindens skick. Med hänsyn till att S haft anledning att tro, att banvakten varit underkunnig om låsets fel, och då S dessutom flyttat hästarna längre bort för att undvika skaderisken, ansågs den omständigheten att S ej meddelat järnvägsmyndigheterna om det söndriga låset inte föranleda en nedsättning av skadeståndet. (Omr. 4—1. Ett JR jämkade skadeståndet till 3/4 på grund av sistnämnda omständighet).

Medföljande på en färd kan innebära medvållande. Ett medvetet risktagande behöver dock inte föreligga. I TrFörsL § 7 talas det om att passagerare i ett motorfordon går miste om ersättning ur trafikförsäkringen, om han "visste eller borde ha vetat" att föraren var alkoholpåverkad. Av föraren får sagda passagerare däremot vanligen ett på grund av medvållandet nedsatt skadestånd i de fall förarens rattfylleri lett till att passageraren skadats. I praxis jämkas skadeståndet hos oss ofta till 2/3 eller hälften. "Standardjämkningen" är i Sverige nedsättning till 2/3[29].

HD 1957/28: Passageraren S på A:s motorcykel skadades då A oaktsamt körde i diket. Enär S vetat att A saknade körkort och nödig förtrogenhet med och erfarenhet av att köra motorcykel, ålades A att ersätta endast 2/3 av S:s skada. (Omr. Ett JR ansåg jämkning inte påkallad).

HD 1955/112: se ovan s. 32.

Om passagerarna i en turbuss under resans gång märker att föraren är påverkad av alkohol, kan det vanligen inte krävas av dem att de avbryter resan. Skulle ett avbrytande av resan ha varit uppenbart påkallat med hänsyn till förarens tillstånd och passagerarnas självbevarelsedrift, föreligger likväl medvållande, i varje fall om passagerarna utan olägenhet kunnat anlita en annan buss. Något direkt accepterande av skaderisken föreligger däremot inte i ett dylikt fall, se ovan 7.4.a.

Ägaren till en sak, som har ett speciellt högt värde, bör i vissa situationer omtala för andra att saken är värdefull och därigenom varna dem för att skada saken[30]. I annat fall kan ägaren anses ha varit medvållande till skadan.

c. En person (S), som *olovligen* befinner sig i en annan persons (A) hus eller på dennes område — utom allemansrättens domäner — och där lider skada, är ogynnsammare ställd än den som i lovliga ärenden befinner sig där. Medan den sistnämnde har rätt att utgå från att han med iakttagande av normal aktsamhet kan röra sig på platsen utan risk för skada eller att han, om så ej är fallet, på ett eller annat sätt blir varnad, har den som olovligen befinner sig där en sämre rättsställning.

Ofta är situationen den, att A inte kan sägas ha varit culpös över huvud taget eller i varje fall inte culpös gentemot S. A har t. ex. kunnat lämna ett oskyddat farligt föremål framme, eftersom han inte haft anledning att räkna med någon risk för skada. Genom att alla som kunde tänkas röra sig på platsen var varnade eller eljest till fullo medvetna om skaderisken var denna minimal. A behöver sålunda inte vidta speciella

---

[29] *Hellner* s. 176.

[30] *Kivimäki—Ylöstalo* s. 483, *Karlgren* s. 217, *Bengtsson*, Sport s. 257. Se *HD 1950/419*, ovan s. 110.

skyddsåtgärder med tanke på en eventuell inkräktare. En inbrottstjuv erhåller inte ersättning, om han halkar på en matta och bryter benet. Men är det sannolikt att andra, framför allt barn, kan komma att olovligen röra sig på området, kan det vara culpöst av A att låta särskilt farliga lockande föremål vara tillgängliga, se *HD 1947/397* och *HD 1957/58* (knallhattar), ovan 2.2.b.

Ej heller får A uppsåtligen gillra en farlig fälla för en olovlig besökare. Leder fällan till skada är A ansvarig därför[31]. Den som uppsåtligen orsakat skada bedöms ju ofta strängare.

Skada på fångstredskap, som olovligen utlagts i allmän farled, ersätts enligt VL 1:25 endast om skadan orsakats uppsåtligen eller av grov vårdslöshet. Se även *HD 1931/M 40.*

Anser man att A varit culpös — han har t. ex. lämnat en grop på sitt område otäckt, oaktat han bort räkna med att brevbäraren och andra kan falla i den — synes det mig, att även en person som inte är stadd i rätta ärenden kan ges rätt till ersättning om han faller i gropen och skadas. Av den som olovligen rör sig på området kan man likväl kräva skärpt uppmärksamhet, varför medvållande ofta föreligger. Den olovlige besökaren kan ha varit så pass oaktsam, att en jämkning ända till noll är motiverad. Han har kanske tydligt observerat faran, men ändå rört sig på området.

HD 1953/83: Ett bostadsaktiebolag hade oaktsamt låtit den yttre trappan till bolagets hus vara oupplyst och inte försett trappan med nytt skyddsräck då det tidigare räcket såsom murket avlägsnats. S föll från trappans övre avsats, som var belägen tre meter över marken, och skadade sig. Majoriteten i HD, 2 JR, ålade bolaget att ersätta skadan, men skadeståndet jämkades till hälften, enär S uppsökt huset utan godtagbar orsak mitt i natten påverkad av alkohol. 2 JR tillerkände S ojämkad ersättning. 1 JR ansåg att bolaget på grund av S:s medvållande ej alls var ersättningspliktigt.

En tjuv skulle antagligen i sistnämnda fall ha vägrats ersättning. Detta får betraktas som ett undantag betingat av rättskänslan. Kanske gäller detta även den som vid olovlig jakt eller åverkan på annans mark skadats genom att markägaren culpöst lämnat något oskyddat[32].

I engelsk praxis gavs tidigare personer som rörde sig på en annans fastighet eller i hans hus eller butik ett varierande rättsskydd, beroende på om det var en tillfällig besökare, inbjuden, polis, objuden, tjuv osv. Enligt Occupiers' Liability Act 1957 åläggs innehavare av en fastighet (lokal) plikt att tillse att alla som har laglig rätt att röra sig där är "reasonable safe", se *Fleming* s. 81 f, *Prosser* s. 357 f. Detta utesluter inte att man i fråga om säkerhetsåtgärder kräver mera i en yrkesutövares lokaliteter än i ett privat hem. I praxis har man ofta inte gett sådana personer rätt till ersättning, som utan laga rätt rört sig på annans fastighet. Likväl har man gjort undantag för det fall då fastighetsägaren bort förutse dylika överträdelser, framför allt då han vetat av att barn attraherats av någonting på fastigheten. Se *Prosser* s. 360 ff, *Fleming* s. 85 ff. Fleming kritiserar praxis såsom alltför rigorös och framhåller såsom exempel, att om en fyrverkeripjäs exploderar bland cirkuspubliken, så skulle det strida mot rättsmedvetandet om alla andra erhölle ersättning

---

31 *Hellner* s. 87, *Harper—James* s. 1440 f. Enligt *Clerk* nr 702, 873 föreligger ansvar vid hänsynslöst eller uppsåtligt beteende.

32 *Bengtsson* s. 237 uttalar, att en inkräktare, som obehörigen tar sig in på annans område, förtjänar mindre hänsyn än den som har ägarens tysta eller uttryckliga samtycke därtill.

utom lille Johnny, som smugit sig in utan att betala. *Harper—James* s. 1435 ff uttalar att också olovliga besökare har krav på skäliga skyddsåtgärder.

d. I praxis anses jämkning på grund av medvållande kunna äga rum även då den skadade är ett *barn.* Härvid bedöms barnets medverkan i stort sett enligt samma regler som gäller för skada som barnet vållat andra[33]. Fråga är om en skälighetsbedömning, där man utgår från beteendet hos barn i samma ålder och på samma utvecklingsnivå (SkL 2:2). Har barnets beteende medfört skaderisk för andra, är det skäl att bedöma barnet strängare än om risken endast gällt barnet själv, i vilket fall socialpolitiska hänsyn talar för en mild bedömning av barnet, jfr 6.2.2.g. En skälighetsbedömning behöver inte leda till samma fördelning av skadan då barnet är skadevållare och då det är skadelidande[34].

Hos oss har man ibland då skadan drabbat barn inte talat om medvållande av barnet, utan förklarat att jämkning sker på grund av att annan orsak medverkat till skadan, se t. ex. *HD 1957/58.*

HD 1961/138: Då ett 4-årigt barn sprungit ut på körbanan bakom en bil och blivit påkört av en annan bil, jämkades skadeståndet till barnet till hälften. — Denna dom är ovanligt sträng mot barnet. Antagligen bedömde man barnet enligt måttstocken för vuxna. TrFörsL gällde inte då olyckan inträffade. Jfr *U 1968.236* (ND 1968 s. 63), där en 4-åring, som plötsligt sprungit ut på landsvägen och blivit påkörd av en bil, erhöll ojämkat skadestånd.

HD 1953/139: 12-årige S hade kommit över knallhattar, vilka A oaktsamt förvarat lätt åtkomliga, och hemma handskats med dem så ovarsamt att de exploderat, varvid S skadats. Den ersättning A ålades att utge till S jämkades. (Omr. Ett JR ansåg, att den omständigheten inte föranledde jämkning att S av oförstånd orsakat explosionen).

Se även rättsfall anförda i 8.3.3 samt *HD 1965/M 3*, ovan s. 95.

I Tyskland anses barn under sju år inte vara medvållande. Barn mellan sju och aderton år kan förklaras medvållande, om de haft erforderlig insikt om sitt medansvar och om sitt beteendes farlighet, se *Larenz* I s. 370.

Den moderna tendensen att vid personskada inte nedsätta ersättningen vid lindrigt medvållande bör självfallet med så mycket större skäl göra sig gällande vid medvållande av barn.

NJA 1970 s. 258 (ND 1970 s. 173): En 9-åring, som rusat ut på körbanan och blivit påkörd av en bil, erhöll ojämkat skadestånd.

Har skadevållaren varit omyndig och jämkas hans ansvar enligt skälighet (SkL 2:2), är det intet som hindrar att man vid jämkningen också tar hänsyn till de övriga deltagarnas medvetna risktagande.

I ett *HD-avgörande* 25. 5. 1966, anfört av *Kämäräinen* s. 173, hade flera gossar deltagit i en

---

[33] *KommBet 1965:A 4* s. 68. Så också i Schweiz, se *Oftinger* s. 144. *Hakulinen* s. 350 förklarar, att ett barn under femton år har avvärjningsculpa, ifall det förmår bedöma betydelsen av faran och avvärjningen. Se även *Karlgren* s. 217.

[34] Se *Gomard* s. 84. I *SOU 1973:51* s. 71 uttalas, att ett barn som oaktsamt medverkat till sin skada bedöms mildare än en vuxen och att man ibland kan underlåta jämkning, trots att barnet skulle ha förklardats ansvarigt om det genom ett liknande handlande vållat skada på annan person. Se även *Nordenson m. fl.* s. 195.

indianlek, varvid en 15-åring skjutit en träpil från femton meters håll så att den råkat träffa en 12-åring i ögat. Denne ansågs genom att delta i en synnerligen farlig lek ha till 1/3 själv vållat sin skada.

NJA 1963 s. 39: Fyra ungdomar (16—18 år) experimenterade med en hemmagjord raket framställd av ett avgasrör. Vid avfyrningen skadades en av dem (S) livsfarligt. De övriga deltagarna dömdes till straff för vårdslöshet vid handhavande av explosiv vara, men inte för vållande till kroppsskada. S:s ersättningskrav mot dem förkastades. Såsom motiv anfördes främst att leken visserligen hade inneburit icke ringa skaderisk för deltagarna, men att S själv hade deltagit i leken i väsentligen lika mån som de andra och hade i samma grad som dessa bort inse faran. (Omr. 3—2). — Man skulle närmast ha väntat sig en jämkad ersättning. Ansvarsplaceringen bör dock i hög grad bli beroende av envars ålder, aktivitet, initiativtagande etc. Dylika synpunkter kan naturligtvis i förening med S:s risktagande motivera att man jämkar skadeståndet till noll eller att man anser att A ej varit culpös gentemot S. Se även *Hellner* s. 67 f. *Lödrup*, NFJF nr 50 s. 16 finner att det, i synnerhet då fråga är om barn, vore orättvist att låta den som av en tillfällighet skadats drabbas av hela förlusten.

Har en *person med rubbad självverksamhet* drabbats av skada, kan hans rätt till skadestånd på grund av medvållande nedsättas enligt samma principer som i fråga om skada han vållat andra (SkL 2:3). Också här är det anledning att bedöma den skadelidande milt.

HD 1934/R 39: Sinnessjuke S hade tänt eld på sin (försäkrade) egendom. Försäkringsgivaren ansågs skyldig att ersätta skadan, enär S med hänsyn till sin sinnessjukdom inte kunde sägas ha vållat skadan. (Omr. 4—1). — Se numera FörsAvtL § 19.

En skälighetsbedömning motsvarande den som gäller för skada som barn orsakat gäller enligt SkL 4:1 beträffande *arbetstagares* ansvar för skada som han *vållat andra* i arbetet. Det synes riktigt att också då skadan drabbat arbetstagaren själv i arbetet ge honom i fråga om medvållande en fördelaktig ställning — alldeles såsom fallet är med skada som drabbat barn. En mild bedömning av medvållandet motiveras också av att fråga i allmänhet är om personskada. Bedömningen av arbetstagaren behöver likväl inte vara lika mild som den enligt SkL 4:1 är i fråga om skada som han vållat andra. Vidare är det givet att arbetstagaren så vitt möjligt bör begränsa de menliga verkningarna av sin skadevållande handling vid äventyr att skadeståndet till honom nedsätts, se 7.6[35].

I Sverige har praxis redan före SvSkL visat rätt stort överseende med oaktsamhet från arbetstagares sida: jämkning till 1/2 eller 2/3 har ofta skett, se *SOU 1973:51* s. 70.

NJA 1972 s. 81 (ND 1972 s. 60): Byggnadsarbetaren S ansågs ha varit medvållande till sin skada, vilken uppkommit då han på ett tak flyttat sig baklänges med en kärra mot en oskyddad öppning. Då medvållandet berott på några ögonblicks ouppmärksamhet, ansågs det ha varit så pass ringa i förhållande till arbetsgivarens underlåtenhet att vidta erforderliga skyddsåtgärder, att det ej föranledde jämkning av det skadestånd som arbetsgivaren ålades att utge till S. HD ansåg att S ej kunde läggas till last att han, såsom *en* bland flere än tjugo i arbetslaget, inte tagit initiativ till utförande av skyddsanordningar. — Se även det rätt liknande *U 1945.729*.

---

35 Så uttryckligen *PropSkL* s. 18.

6. Minskande och begränsande av skadan.

a. Sedan det skademedförande ingreppet skett har den skadelidande skyldighet att söka minska och begränsa skadan. Visserligen är skadan vållad av A, men S:s passivitet att vidta rimliga åtgärder för att begränsa skadan anses vara så avgörande, att A frikänns från ansvar för den del av skadan som S kunnat och bort avvärja[36]. Detta kan t. o. m. gälla skada som A uppsåtligen tillfogat S.

Underlåtenhet att vidta förnuftiga *räddningsåtgärder* kan innebära medvållande. Eftersom det ur såväl samhällets som den skadeståndsskyldiges synpunkt är viktigt att räddningsåtgärder vidtas, bör jämkning dock inte ske, om den skadelidande i något fall tillgripit en mindre lämplig åtgärd.

NJA 1941 s. 482: Full ersättning utdömdes, oaktat skadan uppkommit genom att den skadelidande försökt släcka eld på ett oriktigt sätt (genom vattenbegjutning på brinnande paraffin).

Ibland bör S:s sagda passivitet betraktas såsom medvållande från hans sida. Hans passivitet leder likväl ofta till att man förklarar att en viss del av skadan ej alls är orsakad av A, utan endast av S. Det skadestånd A åläggs att utge till S jämkas då egentligen inte på grund av S:s medvållande, utan nedsätts direkt på grund av kausalitetssynpunkter. Nedsättningen sker därför inte heller enligt bråktal. Inte endast passivitet, utan även ett positivt handlande, t. ex. ett fortsatt brukande av en sak med farliga egenskaper, kan leda till en ökning av skadan som den skadelidande själv får stå för. — I engelsk-amerikansk rätt brukar man tala om "avoidable damages" i motsats till "contributory negligence".

Eftersom den nedsättning av skadeståndet, varom nu är fråga, nära anknyter till bestämmandet av ersättningens storlek, kommer spörsmålet också att behandlas i AVD. 5.

HD 1964/112: Kolonisationsnämnden i en kommun hade beviljat ett lån, men på grund av försummelse av nämndens ordförande A hade inteckning ej sökts i låntagarens fastighet. Eftersom kommunen sedan denna försummelse uppdagats låtit några månader förflyta utan att inteckna sin fordran, med påföljd att fastigheten under tiden till ytterligare skada för kommunen intecknats för en annans fordran, ansågs A inte ansvarig för nämnda skadeökning. — Här var•således fråga om ren förmögenhetsskada.

HD 1960/91: A och B skulle en vinterkväll i släde köra hem S till dennes skogshuggarkoja. A, B och S var alla berusade. Då S föll av släden 200 meter från kojan, lät A och B honom bli liggande kvar i hård köld på skogsstigen. S lyckades likväl ta sig till sin koja. Där klädde han delvis av sig, gick ett tag ut barfota och lämnade vid återkomsten dörren på glänt samt tillbringade natten i den kalla kojan. Med hänsyn härtill och till att A och B varit berusade ansågs de inte ha vållat de skador S ådragit sig, varför S:s ersättningskrav mot dem förkastades. (Omr. 3—2. Minoriteten fann att S:s skador till en del härrört av att han blivit liggande på stigen en längre tid och att A och B till denna del hade ersättningsskyldighet).

BGHZ 10,18 (1953): En svårt skadad bilmontör ansågs ha plikt till omskolning också på annan ort än hemorten.

b. I SkL 3:4 stadgas, att den som genom felaktigt beslut av statlig eller kommunal myndighet lidit skada, men utan giltig anledning underlåtit att söka ändring i beslu-

[36] Se FörsAvtL § 52 betr. försäkringstagares motsvarande skyldighet.

tet, inte av myndigheten erhåller ersättning för den skada som han skulle ha kunnat undvika genom att söka ändring, se 15.3.c. Oaktat detta stadgande endast gäller myndighetens ansvar, kan man betrakta den skadelidandes försummelse att söka ändring såsom medvållande också då han söker ersättning av annan än myndigheten, t. ex. av den culpöse tjänstemannen[37]. Likaså kan det innebära medvållande att den skadelidande underlåtit att söka rättelse av ett beslut eller att göra anmärkning mot det. In casu måste avgöras, när ifrågavarande underlåtelse skett utan giltig anledning. Hänsyn bör härvid även tas till de kostnader som ändringssökandet skulle ha medfört för den skadelidande.

HD 1952/98: Rådstuvurättens medlemmar hade, då de dömde B till straff för erbjudande av muta åt tjänsteman, underlåtit att döma mutans värde förbrutet till staten. De tilldelades därför varning för tjänstefel. Med beaktande av att åklagaren inte sökt ändring i rådstuvurättens utslag och då B kanske inte skulle ha varit i stånd att erlägga mutans värde till staten — i vilket fall staten ju inte hade lidit någon skada genom tjänstefelet — ansågs rättens medlemmar inte skäligen kunna åläggas skyldighet att ersätta staten mutans värde. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att förseelsen inte var av sådan art att ersättningsskyldighet förelåg). — Se numera även bestämmelsen i SkL 4:2.

HD 1947/367: Medlemmarna av en hyresnämnd hade förfarit felaktigt då de tillåtit att hyresgästen S uppsades, varför de ålades att ersätta S:s skada. Den omständigheten att beslutet om uppsägningen delgetts S så sentida, att han enligt då gällande lag skulle ha haft möjlighet att ånyo dra uppsägningsärendet under hyresnämndens prövning, ansågs inte verka nedsättande på skadeståndet.

c. Vid kroppsskada är den skadade skyldig att söka begränsa skadan genom att uppsöka läkare och följa dennes föreskrifter. Kvacksalveri kan vara att betrakta som medvållande till skadan. Huruvida det är medvållande att inte underkasta sig en operation är tvivelaktigt. Ett jakande svar synes dock riktigt vid smärre ofarliga operationer. Har skadan förvärrats till följd av att den skadade inte sökt läkarvård, kan domstolen låta den skadade själv stå för skadan till den del den förvärrats genom hans underlåtelse.

Andersen s. 421 ff anser att eftersom varje operation medför risk, så bör den skadelidande utan rättsförlust kunna vägra att underkasta sig även en ringa operation. I *Rt 1962 s. 938* nedsattes inte ersättningen då den skadade vägrat underkasta sig en operation, som ej var enkel och ej erbjöd säker utsikt till förbättring. I Tyskland har det ansetts vara medvållande att ej underkasta sig en enkel, ofarlig och i huvudsak smärtfri operation, som erbjöd säker utsikt till väsentlig förbättring, se *RGZ 139,131* (1939) och *BGHZ 10,18* (1953). *Jörgensen* s. 236 anser, att den skadade i visst omfång är skyldig att underkasta sig en operation. Se även *Honoré* s. 101 ff. I *SOU 1973:51* s. 318 uttalas, att S:s underlåtelse att låta behandla eller operera sig leder till jämkning av skadeståndet, om underlåtelsen stått i strid med läkarens uttryckliga råd.

Enligt OlycksFL § 22 kan skadad, som utan godtagbar orsak vägrat att underkasta sig av läkare föreskriven behandling, gå miste om ersättning ur försäkringen, dock inte om vårdåtgärden varit livsfarlig.

---

[37] Så *PropSvSkL* s. 411 f. Se även *Bengtsson*, Festskrift s. 110 ff.

7. Jämkningens storlek.

a. Jämkningen företas till följd av den skadelidandes medvållande. Ju större hans oaktsamhet är, ju mera hans vållande inverkat på skadans uppkomst och omfattning, desto större är jämkningen. Tyngdpunkten ligger således i den skadelidandes beteende[38], i graden av hans oaktsamhet.

Vid jämkningsförfarandet bör dessutom en jämförelse mellan culpagraden hos skadevållaren (A) och hos den skadelidande (S) tillmätas avsevärd relevans. Framför allt är detta fallet då fråga är om samma slags beteende hos dem båda, t.ex. då två bilar stött samman och skadats, ty i så fall har man tämligen preciserade hållpunkter. Men i andra fall kan en dylik jämförelse vara ytterst vansklig att företa och måste ske på irrationell väg med hjälp av rätt vaga överväganden[39]. *Grönfors* ber oss t.ex. jämföra oaktsamheten hos den som handskats med sprängämnen med oaktsamheten hos den som haft uppsikt över det vid sprängningen skadade husdjuret.

I det ovan s. 116 anförda rättsfallet *HD 1954/27* (en berusad, som fallit i ett av A tvärs över vägen grävt vattenledningsdike, fick till hälften jämkad ersättning av A) torde vid jämkningen graden av A:s oaktsamhet ha spelat rätt liten roll. — Om skadan väsentligen framstår såsom självförvållad är det naturligt att skadeståndet avsevärt jämkas.

Såsom *Honoré* visar bör beaktandet av culpagraden kompletteras med kausalitets-, rättvise- och billighetssynpunkter[40]. Kansalitetssynpunkter kan i vissa fall direkt leda till att den skadelidande ej alls erhåller ersättning, se framför allt de ovan i 7.6 nämnda fallen. I regel saknar dock kausalitetssynpunkter ensamma för sig betydelse[41]. Hela skadan härrör nämligen vanligen av både skadevållarens och den skadelidandes beteende. Frågar man efter vilkendera faktorn, A:s eller S:s beteende, som varit den närmaste eller främsta orsaken till skadan, finner man svaret huvudsakligen genom att ta sikte på culpagraden i A:s och S:s beteende. Då man hävdar, att man bör ta hänsyn till hur stor skaderisk den skadelidandes beteende medfört, hur pass klandervärt det varit och i hur hög grad det avvikit från ett sedvanligt beteende, har man nämligen att göra med kriterier som samtliga kan hänföras under "culpagraden".

I Tyskland skall vid medvållande av den skadelidande jämkningen bero på omständigheterna, särskilt på i vilken mån skadan huvudsakligen orsakats av den ena eller den andra sidan (BGB § 254, 846). *Larenz* I s. 375 framhåller att orsakandet inte har några grader; antingen föreligger ett orsaksförhållande eller också föreligger inte ett sådant. Vad som däremot avses i BGB vore enligt Larenz olika grader av adekvans och farlighet hos parternas beteenden. Se även *Esser* s. 336 f.

Härtill kan dock sägas, att farlighetsmomentet är något som ingår i varje culpabedömning. Vad åter beträffar graden av adekvans så är skadan antingen adekvat eller också är den inadekvat. Med talet om adekvans menar man antagligen, att hänsyn borde tas till den inträffade skadans större eller mindre beräknelighet, sett ur bedömarens (domarens) synvinkel. Vid ansvar

---

38 Se *Trolle* s. 416 f. I *SOU 1971:83* s. 7 föreslås, att jämkningen bör företas efter graden av vållandet och omständigheterna i övrigt.

39 *Grönfors* s. 50 f, *Jörgensen* s. 249.

40 Se *Honoré* s. 121 ff.

41 Se *Agell* s. 213 ff.

grundat på culpa torde dock en jämförelse med stöd i adekvanssynpunkter helt falla i skymundan för en jämförelse mellan culpagraden hos A och culpagraden hos S. Har A lämnat en maskin oskyddad och S vårdslöst handskats med maskinen med påföljd att S skadat sig och därefter på sjukhuset drabbats av lunginflammation, har man inte anledning att söka utröna, huruvida A:s eller S:s beteende sannolikare lett till lunginflammationen.

I de ovan i 7.6 anförda fallen, t. ex. då skadan förvärrats på grund av att den skadade underlåtit att uppsöka läkare, kan man däremot tala om att skadan huvudsakligen orsakats av den ena parten, dvs. av den skadelidande.

SjöL § 198 mom. 2 föreskriver, att vid fartygs sammanstötning ansvaret för skadorna delas, om båda sidorna har vållande, efter förhållandet mellan felens beskaffenhet och följder. Såframt omständigheterna ej ger stöd för någon viss fördelning, bör vardera sidan svara för halva skadan.

I TrFörsL § 7 stadgas: "Har den, som drabbats av trafikskada, medverkat till uppkomsten av densamma, må hans ersättning nedsättas eller förvägras beroende på vad han låtit komma sig till last, på det sätt, varpå fordonet fördes, samt på övriga omständigheter, som inverkade på skadan". Jämkningen grundas således inte enbart på en jämförelse mellan vardera sidans vållande, utan skälighetssynpunkter kan beaktas.

I England skall jämkningen vara "just and equitable", se 7.1.c.

Bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 har inte ansetts ge domstol rätt att ta hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden annat än indirekt, t. ex. så att man av den som har större resurser kan kräva mera i fråga om omsorg och skyddsåtgärder. Förarbetena till SkL 6:1 utvisar inte att någon ändring härvidlag varit avsedd[42]. Måhända kan dock den omständigheten, att SL 9:1 mom. 2 talade om en jämkning "efter ty", medan SkL 6:1 föreskriver att jämkningen skall ske "efter vad som finnes skäligt", anses tillåta att hänsyn tas till *existerande* försäkringar. Enligt SkL 3:6 och 4:1 bör, då arbetsgivarens och arbetstagarens skadeståndsansvar fastställs, hänsyn tas till deras ekonomiska ställning. Däremot kan en skadelidande knappast anses ha varit medvållande, med jämkning av skadeståndet som påföljd, på grund av att han underlåtit att teckna en sedvanlig försäkring. Kanske detta dock någon gång kunde anses vara fallet beträffande brandförsäkring[43], och möjligen i vissa fall beträffande en företagares vagnsskadeförsäkring, men inte i fråga om en enskild bilägares frivilliga vagnsskadeförsäkring.

HD 1936/122: En motorbåt, som inlämnts till en verkstad för reparation, hade brunnit upp. Verkstaden ansågs inte ha varit skyldig att brandförsäkra båten.

b. Domstolarna brukar hos oss vid jämkningen använda bråktalen 1/2, 1/3 och 1/4, i enstaka fall 1/5. Det faktum att man inte just brukar operera med lägre bråktal än 1/4 utvisar, att mycket ringa medvållande betraktas såsom irrelevant, dvs. jämkning företas inte, utan full ersättning utdöms.

---

42 I Sverige anser man att parternas ekonomiska förhållanden inte påverkar den jämkning som företas enligt motsv. bestämmelse i SvSkL 5:5, se *SOU 1973:51* s. 68 f.

43 Så enligt *Vinding Kruse*, JFT 1964 s. 186, de lege ferenda, särskilt vid underlåtelse att teckna privat olycksfallsförsäkring. I avtalsrätten anser *Taxell* s. 273, 316, 381 att ersättningsansvar kan drabba en gäldenär på grund av att denne underlåtit att teckna försäkring, när sådan normalt eller sedvanligt förekommer i branschen.

TrSkN rekommenderar att ersättningen vid personskada då medvållandet är större än ringa nedsätts med 1/4 eller 1/5, då medvållandet är betydande med 1/3 och då det är synnerligen betydande med 1/2 eller 2/3, medan ersättning vid grovt medvållande ej alls skall presteras[44]. Enligt TrFörsL § 7 skall ju vid ringa medvållande någon nedsättning av ersättningen för personskada inte ske.

I Danmark brukar man jämka ned till 1/4, se *Jörgensen* s. 250, *Vinding Kruse* s. 397 f. I Sverige går man ofta ej längre ned än till 1/3, se *Hellner* s. 178. *Lech* s. 24 kritiserar detta. Jämte det han framhåller, att skillnaden mellan 1/3 och 1/4 kan vara avsevärd vid svåra skador, ifrågasätter han om det inte i vissa undantagsfall, där den ene skadevållarens oaktsamhet ter sig ofantligt lindrigare än den andres, utan att likväl kunna anses ursäktlig, vore riktigast att begränsa den förres ansvar till ett skäligt belopp, motsvarande en lägre andel än 1/3.

Ibland ser man att jämkningen företas så, att ett visst (skäligt) belopp utdöms. Även om jämkningen vanligen ställs i relation till culpagraden hos skadevållaren och den skadelidande, förefaller det inte oriktigt att emellanåt nedsätta skadeståndet med ett visst belopp. I de ovan i punkt 6 nämnda fallen är detta regel, eftersom kausalitetssynpunkter där är dominerande.

Nyss anfördes att medvållandet, om det framstår såsom den egentliga orsaken till skadan, kan medföra att ersättning inte presteras. En jämkning till noll bör inte betraktas som en ren undantagsföreteelse. TrFörsL § 7 och OlycksFL § 5 talar om att ersättningen nedsätts eller förvägras.

c. Den allmänna uppfattningen i olika länder är den, att då skadan orsakats *uppsåtligen* så sker inte någon jämkning på grund av medvållande, men denna regel anses med rätta inte vara undantagslös[45]. Skälighetssynpunkter talar i vissa fall för en jämkning. Enligt *Hakulinen* bör också vid uppsåtligen tillfogad skada grovt medvållande hos den skadelidande verka nedsättande på skadeståndet, medan *Vinding Kruse* finner jämkning rimlig då ren förmögenhetsskada tillfogats, t. ex. vid konkurrenshandlingar[46]. Oaktat skadan orsakats uppsåtligen, har den skadelidande i varje fall skyldighet att söka minska och begränsa skadan.

Också då skadeorsakaren har *principalansvar* förekommer jämkning på grund av medvållande, se t. ex. *HD 1954/27* och *HD 1970/26*. Vid principalansvar är det culpagraden hos den skadevållande arbetstagaren och hos den skadelidande som jämförs med varandra[47].

I de fall skadeorsakaren har *strikt ansvar* har synen på följderna av medvållandet undergått en märklig utveckling. Även efter det man hade frångått regeln om att eget medvållande betog den skadelidande all rätt till ersättning, ansåg man att han ej hade rätt till ersättning av en strikt ansvarig, eftersom vållande hos den skadelidande borde helt utesluta ansvar för den strikt ansvarige[48]. Numera är det likväl vanligt

---

44 TrSkN:s rekommendationer.

45 Se *Honoré* s. 110.

46 *Hakulinen* s. 355, *Vinding Kruse* s. 398 f.

47 *Grönfors* s. 82 ff, *Jörgensen* s. 257.

48 Enligt *Savatier* nr 390 f var detta den allmänna åsikten i Frankrike ända fram till en dom år 1934.

att det i lagbestämmelser om strikt ansvar uttryckligen stadgas, att medvållande av den skadelidande medför jämkning av skadeståndet, se nedan kap. 13. Detta bör även vara fallet då strikt ansvar existerar utan stöd av lagregler[49]. I 7.7.a anfördes, att bedömarens uppmärksamhet i främsta rummet koncentreras på den skadelidande och hans oaktsamhet. Är hans culpa ringa, talar mycket för att ersättningen till honom jämkas obetydligt eller inte alls. Inte ens grov culpa hos den skadelidande behöver nödvändigtvis utesluta jämkning[50], se TrFörsL § 7. I framtiden vore det, med hänsyn till det försäkringsskydd som allmänt förekommer vid strikt ansvar, skäl att låta ersättningen utgå ojämkad, åtminstone vid ringa medvållande — såsom nu är fallet vid personskada enligt TrFörsL § 7 — och ofta även vid vanligt vållande. Måhända borde, om försäkring täcker skadan, i en del fall endast grovt medvållande medföra jämkning. Man bör vara rätt generös mot den skadelidande[51].

Har den skadelidande *avlidit* erhåller hans dödsbo jämkad ersättning, om den avlidne varit medvållande till sin död, se härom närmare 19.g.

e. *De lege ferenda* får man räkna med att också vid ansvar grundat på culpa jämkning vid *personskada* kommer att inskränkas vid ringa och även vid vanligt medvållande. I motiven till *SOU 1971:83* anförs, att sociala och humanitära skäl talar för ojämkad ersättning vid personskada[52]. Detta skulle t. ex. gälla trafikskada som drabbat fotgängare eller cyklister[53]. I *SOU 1973:51* föreslås, att ersättning för personskada finge jämkas endast om den skadelidande uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till sin skada eller om eljest synnerliga skäl till jämkning föreligger[54].

Vid *sakskada* kommer väl jämkning vid medvållandet att i stort sett följa nuvarande regler, dock så att existerande försäkringar och underlåtenhet att försäkra tillmäts större betydelse.

8. Identifikation.

a. I vissa fall får den skadelidande finna sig i en nedsättning av skadeståndet på grund av medvållande, oaktat detta inte funnits hos honom själv, utan hos en annan person "på hans sida". Ett exempel på denna s. k. identifikation (samastaminen) är följande situation. A framför sitt fordon så oaktsamt att det kolliderar med och skadar

---

49 *Agell* s. 292.

50 *Hakulinen* s. 355 anser, med hänvisning till ElAnsvL § 11, att grov culpa hos den skadelidande medför att denne blir utan ersättning, medan lindrigt medvållande leder till jämkning av skadeståndet. Enligt *Esser* s. 332 leder medvållande av den skadelidande till att denne helt går miste om ersättningen, ifall den strikt ansvariges beteende spelat blott en underordnad roll vid skadans tillkomst eller ifall den skadelidande annars betett sig "ovanligt oförnuftigt".

51 *Nordenson m. fl.* s. 52. Se även *Honoré* s. 119 ff, *Hellner* s. 172 ff.

52 *SOU 1971:83* s. 63. Se även *Conradi* s. 328.

53 *Lech* s. 22.

54 *SOU 1973:51* s. 237 ff.

S:s fordon, vilket oaktsamt framförts av ST. A och ST har således båda vållat S skada och borde egentligen vara solidariskt ansvariga för den.

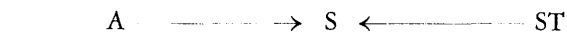

Fig. 2.

Antar vi att A och ST varit i lika hög grad culpösa, är A likväl enligt reglerna om identifikation skyldig att ersätta endast en del (vanligen hälften) av S:s skada. S "identifieras" med ST.

Man brukar ofta kalla denna identifikation för "passiv identifikation", medan man förklarar att principalansvaret innebär en "aktiv identifikation", se 11.1.b. Ordet passiv är missvisande. ST kan ha varit allt annat än passiv då han vållade krocken. Det synes mig därför lämpligare att inte använda termerna aktiv och passiv identifikation, utan i stället termerna "principalansvar" och "identifikation". Identifikation innebär med andra ord alltid identifikation på den skadelidandes sida.

Motiven för identifikation är delvis desamma som vid principalansvar, se 11.1. Om ST är S:s arbetstagare och är oaktsam i tjänsten, är det naturligt att S bär risken för ST:s culpösa beteende inte blott då skadan drabbat en utomstående (principalansvar), utan även då den drabbat S själv. Oaktat det är ostridigt, att medvållande finns "på S:s sida", kan det vara svårt att visa om det är S eller ST som varit culpös. En existerande nära samhörighet mellan S och ST motiverar i vissa fall en identifikation. Identifieras S med ST kan det leda till att S visar ökad omsorg vid valet och övervakningen av ST. Antagligen är det dock så, att principalansvaret, i de fall sådant existerar, har en betydligt större preventiv verkan än identifikationen.

Identifikationen påkallas bl. a. av att det solidariska ansvaret i en del situationer är otillfredsställande. Ett solidariskt ansvar för A och ST leder mången gång till att S kräver och erhåller full ersättning av A, men att A:s regressrätt mot ST antingen är värdelös, framför allt på grund av ST:s medellöshet, eller betydligt inskränkt på grund av bestämmelsen i SkL 4:1. Detta kan vara stötande för rättskänslan, såframt S och ST är nära lierade med varandra.

Inte blott A:s, utan även ST:s ställning förbättras genom identifikationen. Skulle A vara tvungen att ersätta S:s hela skada, komme han i regel att utnyttja sin regressrätt mot ST. Svarar A däremot endast för "sin del" av skadan, är det att anta att S mången gång låter bli att rikta några krav mot den med honom nära lierade ST. Det kan vara lämpligt att S får avgöra, huruvida han vill kräva ersättning av ST eller själv står för den del av skadan som ej ersätts av A. Identifikationen utjämnar således i viss mån den orättvisa som det solidariska ansvaret kan leda till.

I de fall identifikation anses möjlig är det A:s sak att visa, att culpa finns hos ST, alldeles såsom det åligger honom i vanliga medvållandefall att visa, att culpa finns hos den skadelidande.

b. Identifikation förekommer framför allt i sådana fall där S har *principalansvar* visavi ST. Det består visserligen inte något nödvändigt samband mellan identifikation och principalansvar, vilket framgår av att identifikation allmänt tillämpats i vår praxis före SkL också i sådana fall, där ST varit en underordnad arbetstagare. I synnerhet vid

ömsesidigt skadetillfogande vore emellertid ett principalansvar utan en motsvarande identifikation inkonsekvent. Har två fordon tillhöriga A och S sammanstött och skadats så att A:s skada är 100 och S:s skada 1000 så vore, oaktat sammanstötningen berott på lika stor oaktsamhet i tjänsten hos båda förarna (arbetstagarna AT och ST), utan identifikationsregler A skyldig att utge 900 till S. Hade åter A:s skada varit 1000 och S:s skada 100, vore S skyldig att utge 900 till A. Slutresultatet bleve således helt beroende av en ren tillfällighet, dvs. hur stor skada respektive fordon tillfogats.

Den skada ett företags anställda vållar det egna företaget på grund av identifikationen kan, alldeles såsom den skada de vållar utomstående, inkalkyleras såsom en driftskostnad i företaget.

Ordalydelsen i *PropSkL* 6:1 "föreligger *på den skadelidandes sida* medverkan till skadan ... kan skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt" utvisar, att man räknat med förekomsten av identifikation. Denna formulering godtogs av riksdagens lagutskott och av stora utskottet. Den slutliga svenskspråkiga texten fick dock lydelsen "Har den skadelidande medverkat till skadan..." medan det i SkL 6:1 i den finskspråkiga texten riktigt heter "Jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon..."

I de allmänna motiven till *PropSkL* uttalas, att det ankommer på praxis att i växelverkan med doktrinen utveckla reglerna för (passiv) identifikation, medan i specialmotiven gällande SkL 6:1 endast berörs skada tillfogad arbetsgivare. Det anförs att arbetsgivaren i allmänhet drabbas av identifikation endast om hans arbetstagares handlande har ägt rum under sådana förhållanden att arbetsgivaren haft principalansvar[55].

Eftersom principalansvar endast i undantagsfall förekommer då ST är en självständig medhjälpare, är det skäl att vara försiktig med att utsträcka identifikationen till att gälla självständiga medhjälpare. Skulle den personskada A tillfogat S förvärras genom vårdslös behandling av den läkare som S anlitat, nedsätts således inte det skadestånd som A har att utge till S, se 8.3.3.

c. Identifikation förekommer vidare då A vållat S:s *fordon* skada och fordonets förare ST varit medvållande till skadan. Föraren är ju ofta S:s arbetstagare, men för identifikation är det tillräckligt att föraren framfört fordonet med S:s tillstånd. Fordonet kan vara ett motorfordon, ett hästfordon, en cykel osv. Vid kollision mellan motorfordon bör enligt TrFörsL § 8 mom. 2 vid ersättningens bestämmande beaktas om vållande förelegat på den sida där skadan uppkommit, således ett tydligt stadgande om passiv identifikation, se 14.6.d. Flera av de i det följande anförda rättsfallen gäller sådana situationer, där också principalansvar förelegat.

Ersättning till *bilägare* för skada som tillfogats bilen har nedsatts på grund av culpa hos bilens förare.

HD 1962/R 2: A framförde en personbil så att den kolliderade med en S tillhörig, av ST framförd lastbil, vilken skadades. A och ST ansågs ha lika stor skuld till sammanstötningen. A ålades att ersätta S:s halva skada. TrFörsL gällde då krocken inträffade, varför avgörandet är en tillämpning av TrFörsL § 8 mom. 2. Före TrFörsL var praxis likadan, se *HD 1958/20.*

---

[55] *PropSkL* s. 12, 25.

Den ersättning en skadad *bilpassagerare* tilldömts har däremot inte nedsatts på grund av att föraren i den bil där passageraren suttit varit culpös, se *HD 1953/158.* Lika *HD 1961/144*, där passagerarna utgjordes av förarens maka och barn. Föraren kan ju betraktas såsom passagerarnas självständiga medhjälpare.

Då S:s *häst* skadats, sänktes det S tillkommande skadeståndet, enär S:s myndige son, som kört hästen, varit medvållande till skadan, *HD 1948/R 8.* I *HD 1952/21* var dock olika åsikter företrädda angående rätten till ersättning för passagerare i hästfordon då dettas förare varit culpös.

Ersättningen till en cykelägare, vars *cykel* blivit påkörd och skadad av en bil, nedsattes då den minderårige person som kört cykeln varit oaktsam, *HD 1958/57.*

Enligt SjöL § 198 skall, då *fartyg* eller gods eller personer ombord på fartyg skadats vid fartygs sammanstötning, vardera parten svara för sin del av skadan efter förhållandena mellan de å ömse sidor begångna felens beskaffenhet och följder. Enligt SjöL § 199 gäller likväl solidariskt ansvar vid personskada, ty här är behovet av gottgörelse självfallet större, vartill kommer att regressrätten har större värde än vanligt genom att den är förbunden med sjöpanträtt.

Fartygsägares rätt till ersättning av fartygets lots, som vållat att fartyget grundstött, har jämkats enär också fartygets styrman varit culpös, *HD 1960/86.* Identifikation bör antagligen tillämpas också vid fartygs bogsering så att bogserarens culpa medför reducering av det skadestånd som det bogserade fartyget erhåller av en utomstående skadevållare, se *Braekhus* s. 291 ff.

d. Det är tvivelaktigt i vilken utsträckning identifikation i övrigt bör äga rum. I teorin har hos oss en rätt välvillig inställning till identifikation förordats. Enligt *Hakulinen* förekommer identifikation om S:s biträde (apulainen) haft till uppgift att skydda S:s person eller egendom mot utifrån kommande skada[56]. Uppenbart är att våra domstolar har rätt fria händer och att avgörandet bör ske in casu. Det torde dock vara skäl att med försiktighet utsträcka identifikationen utöver de ovan i punkterna b och c nämnda fallen, t. ex. till situationer där ST är en självständig medhjälpare till S. Principalansvaret har ju enligt SkL ett rätt vidsträckt tillämpningsområde genom att det också gäller uppdragstagare, se 11.5.d.

Vid *personskada* kan man förmoda att tillämpningen av identifikationsprincipen i framtiden kommer att inskränkas, eftersom tendensen här är att medvållande av den skadelidande själv tillmäts mindre betydelse än tidigare. Sociala och humanitära skäl talar ibland mot en identifikation. Vid *sakskada* inger en identifikation däremot färre betänkligheter. Sakens ägare kan på förhand överblicka konsekvenserna av identifikationen. Hans risk överstiger inte värdet av den sak som han låtit ST få om hand; han kan sägas ha tagit risken att ST (ensam) tillfogar saken skada[57].

Har S:s djur medverkat till den skada A vållat S kommer identifikation säkert inte i fråga. Men medvållande hos S själv medför naturligtvis jämkning av skadeståndet, t. ex. om S själv oaktsamt låtit sin hund gå lös med påföljd att den föranlett A:s hund att bita S.

---

56 *Hakulinen* s. 353. Se även *Kivimäki—Ylöstalo* s. 485.

57 *Adlercreutz*, Festskrift s. 32.

I utlandet anses identifikation i allmänhet föreligga i sådana fall där principalansvar existerar, men i en del länder dessutom om S och ST bildar en ekonomisk enhet, se *Honoré* s. 104 ff. I Sverige förordade *Grönfors* s. 132 identifikation endast för fall där S hade principalansvar, men i allmänhet har man ansett att identifikationen vid sakskada kan utsträckas något längre, enligt motiven till PropSvSkL — i anslutning till JR Wallin — framför allt till fall där ST haft hand om vården av S:s sak i S:s ställe, se *Karlgren* s. 218, *Hellner* s. 180. *Adlercreutz*, Festskrift s. 33 f anser att skäl till identifikation föreligger, då ST innehar S:s sak på grund av avtal med S eller på grund av kvasiavtal (t. ex. såsom S:s negotiorum gestor) ävensom i familjefallen (se nedan punkt e).

I Tyskland undgår den skadelidande identifikation om han förmår bevisa, att han inte varit culpös i valet eller övervakningen av sina anställda, vilken bevisning vanligen lyckas honom, se *Larenz* I s. 374. I USA anses identifikation numera i allmänhet existera endast i de fall där principalansvar föreligger, *Prosser* s. 488 ff, *Clerk* nr 825, *Harper—James* s. 1264 ff.

e. Det är ingalunda givet att identifikation borde äga rum i förhållandet mellan två *makar*. Har S anförtrott sin make vården av ett föremål och vållar A att detta skadas, är en identifikation visserligen tänkbar, ifall den ekonomiska intressegemenskapen mellan makarna talar därför eller ifall S:s makes ställning i ifrågavarande situation motsvarar en av S anställd arbetstagares. Men identifikationen kan inte grundas enbart på gemenskaps- och solidaritetskänslan mellan familjemedlemmar, eller mellan vänner och affärsförbindelser[58].

Kan A, som vållat *barnet* S skada, till stöd för en nedsättning av skadeståndet åberopa att barnets förmyndare eller annan *vårdnadshavare* (ST) varit medvållande till skadan genom försummad tillsynsplikt? Den hos oss tidigare gällande bestämmelsen i SL 9:5 om barnets subsidiära ansvar — då skadeståndet ej erlagts av dess culpöse vårdnadshavare — visar att tanken på en identifiering av barnet och dess vårdnadshavare inte varit främmande för vår lagstiftare.

Har barnet drabbats av personskada bör dess rätt till ersättning av skadevållaren A inte minskas av att också barnets vårdnadshavare varit culpös. Barnets intresse av ersättning för personskada är så starkt att A och ST bör, enligt huvudregeln om flera skadevållares ansvar, svara solidariskt för skadan[59]. Detta är av betydelse för barnet framför allt då skadan är så stor att vårdnadshavaren inte förmår prestera ersättning därför, t. ex. då barnet drabbats av höggradig invaliditet. En treåring som på körbanan blir påkörd av ett fordon bör således erhålla full ersättning, oaktat också barnets förmyndare varit oaktsam genom att han försummat sin övervakningsplikt. Den betalande kan självfallet ha regressrätt mot förmyndaren.

Har A tillfogat barnet S sakskada råder däremot ofta en så pass nära intressegemenskap mellan barnet och dess förmyndare, att en identifikation är motiverad[60]. Det åligger föräldrar att förvalta och vårda barnets egendom. På samma gång som de är överordnade barnet är de ett slags underordnade vårdare av barnets egendom. Barnets

---

58 *Andenaes*, TfR 1943 s. 362 ff.

59 Så *KommBet 1965:A 4* s. 68, *PropSvSkL* s. 587, *Andenaes*, TfR 1943 s. 377 ff, *Gomard* s. 150 f.

60 *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 291, *KommBet 1965:A 4* s. 68, *Hellner* s. 211. *Vinding Kruse* s. 406 kritiserar identifikationen vid personskada, men anser den mera rimlig då barn tillfogats sakskada. *Jörgensen* s. 101 f är kritisk också i fråga om sakskada.

och föräldrarnas egendom bildar för övrigt ofta på sätt och vis en enhet. Kanske kan vid sakskada en viss preventiv verkan nås genom en identifikation. Alla dessa motiv visar att identifikation knappast bör förekomma då fråga är om culpa hos avlägsnare vårdnadshavare än föräldrar, t. ex. lärare.

I praxis har likväl identifikation tillämpats hos oss också då barn tillfogats personskada.

HD 17. 12. 1952 (se *Nybergh*, JFT 1958 s. 186, *Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 290): 12-årige A hade orsakat en explosion, varvid 4-årige S tillfogats personskada. Enär S hade varit utan övervakning, nedsattes den ersättning som A:s culpösa föräldrar ålades att utge till S. — *Kivimäki —Ylöstalo* s. 484 f anför avgörandet utan invändningar.

HD 1961 nr 2139 (*Kivivuori*, SVYJ 1965 s. 291): A (10 år) hade under lek med ett träsvärd stuckit ut ögat på S (10 år). Ersättning för skadan dömdes att utges ur A:s medel, men endast till hälften, enär S:s föräldrar varit medvållande genom att de försummat att övervaka S. HD beviljade inte S fullföljdstillstånd.

I en isländsk dom, *ND 1962 s. 273*, tillerkändes en 4-årig gosse, som hade fallit i en oskyddad grop i gatan, ojämkad ersättning för sin personskada, oaktat också gossens föräldrar hade varit oaktsamma genom att låta honom på egen hand gå till mjölkbutiken längs den uppgrävda gatan. Så även *NJA 1952 s. 573*: den omständigheten att den skadade 5-åringens föräldrar genom bristande tillsyn över barnet medverkat till dess skada bör inte inverka på barnets rätt till ersättning av den för skadan ansvarige.

Har S låtit sitt minderåriga barn ST bruka en S tillhörig sak, som därvid skadats av ST och A, vilka båda varit oaktsamma, kan en identifikation emellanåt vara befogad, se *HD 1947/165*, nedan s. 323.

f. Identifikation medför att ST:s culpa verkar nedsättande på A:s ansvar gentemot S. Däremot har, enligt huvudregeln vid solidariskt ansvar, S rätt till full ersättning av ST[61]. Även om våra domstolar vanligen inte använt uttrycket att det skadestånd A döms att utge till S jämkas, utan de förklarat att A bör ersätta blott en del av S:s skada, kan man inte därav dra den slutsatsen att domstolarna ansett att också ST hade nedsatt ansvar. Däremot kan avtalsförhållandet mellan S och ST naturligtvis leda till en begränsning av ST:s ansvar mot S.

I praxis har likväl då fordon stött samman ST:s ansvar bedömts olika.

HD 1954/71: S:s bil skadades i en krock med en motorcykel. S tilldömdes full ersättning av sin förare ST, oaktat också motorcykelföraren A varit culpös. (Omr. 4—1). Se även *HD 1950/263*. (Omr. 3—2). Däremot har i *HD 1947/210*, *HD 1950/129* och *HD 1958/20* den ersättning bilföraren ST ålagts att utge till bilägaren S nedsatts på grund av den andre bilföraren A:s culpa. — En *bilpassagerare* som skadats i en krock har ansetts ha rätt till full ersättning av sin förare, oaktat också det andra fordonets förare kört oaktsamt, *HD 1946/R 4*.

Den nu nämnda frågeställningen har mistat en stor del av sin betydelse dels genom stadgandet i SkL 4:1 om arbetstagares begränsade skyldighet att ersätta skada som han i arbetet tillfogat sin arbetsgivare, se 9.4, dels genom bestämmelserna i TrFörsL § 8 och 12 angående de situationer där två *motorfordon* kolliderat, se 14.6. I en del fall kunde den andre personens medverkan betraktas såsom annan "omständighet" enligt SkL 6:1, se 9.2.d.

[61] *Hakulinen* s. 353, *Nybergh*, JFT 1958 s. 190.

Kap. 8. Adekvans (ansvar för oväntade, exceptionella, avlägsna följder)

1. Inledning.

Då man prövar om förutsättningar för skadeståndsansvar existerar har man att ta ställning till frågan om skadan är vad man brukar kalla adekvat. Det är framför allt vid oväntade, exceptionella skador som adekvansproblemet aktualiseras.

Adekvansläran har sitt ursprung i straffrätten. Fortfarande tar den främst sikte på de fall där en person handlat culpöst. I det följande lämnas frågan om adekvans och strikt ansvar å sido, den behandlas i kap. 13.

Då den tyske filosofen J. von Kries år 1888 lanserade sin adekvansteori använde han sig av följande exempel. En kusk skall med sin häst köra en passagerare. Kusken sover eller är berusad med påföljd att hästen tar en annan väg än den avsedda. Skulle passageraren under färden bli träffad av blixten är detta något, för vilket kusken inte bär straffrättsligt ansvar. Men skulle passageraren till följd av kuskens oaktsamhet falla ur ekipaget och skada sig, är kusken ansvarig. Enligt von Kries bör en handling för att medföra ansvar ha en allmän tendens (enligt livets allmänna regel) att frambringa en följd av ifrågavarande slag.

Hos oss har man på olika sätt sökt ge uttryck åt detta krav på adekvans[1]. Ordet adekvat tyder på att följden på något sätt borde motsvara ett sådant resultat som man kunde vänta sig av beteendet. Eftersom adekvanskravet framför allt aktualiseras vid oväntade följder är termen ingalunda lyckad, men den har den fördelen att den är allom bekant — också för domstolarna, oaktat de inte använder den i domsmotiveringarna.

Det är helt säkert omöjligt att uppställa bestämda regler för när skadan är adekvat, när inte. Någon allmän bestämmelse om adekvanskravet ingår varken i SkL eller i SvSkL, utan frågan överlämnas åt praxis. Vad man kan göra är att ge vissa kriterier för

---

[1] Se *Saxén* s. 22 f.

bedömningen. Att observera är att adekvansbedömningen sätter in först efter det man konstaterat såväl att orsakssamband föreligger mellan en persons (A) beteende och den skada han orsakat en annan person (S) som att A varit culpös. Man har alltså att fråga sig om A, oaktat han handlat oaktsamt, helt eller delvis bör undgå skadeståndsskyldigheten. Det är inte ovanligt att rättsfall som rör ansvar för oväntad skada angrips som adekvansproblem, oaktat den springande punkten är om culpa förelegat eller inte.

Självfallet kan man förklara att adekvansläran behövs som en säkerhetsventil, på det att skadeståndsavgörandena inte kommer i konflikt med den allmänna rättskänslan. Men detta konstaterande bör kompletteras med vissa regler och huvudlinjer för adekvansbedömningen — låt vara att avgörandet måste ske från fall till fall (in casu). Inte helt utan fog kan man visserligen säga, att adekvansfrågorna ofta avgörs enligt common sense, sunt förnuft, så som mannen på gatan skulle avgöra dem, men detta utesluter ingalunda att vägledning och riktlinjer är nödiga för att undvika godtycke och hävda rättssäkerheten och allas likhet inför lagen[2]. Det som för A tycks överensstämma med common sense kan i S:s tycke vara nonsens.

Adekvansproblemet aktualiseras då sambandet mellan A:s culpösa beteende och skadan är svagt. I anslutning till den engelska rättens "remoteness of damage" talar *Hakulinen* i st. f. adekvans om "vahingon etäisyys" (skadans närhet, skadans avlägsenhet). I anglo-amerikansk rätt använder man även termen "proximate cause", i Frankrike talar man ofta om "indirekt skada".

Adekvans används således i det följande såsom ett sammanfattande begrepp för problemet om skadevållarens ansvar för oväntade, osannolika, avlägsna, slumpmässiga följder, hans ansvar för följder som har ett svagt samband med hans culpösa beteende. Däremot innebär användningen av ordet adekvans inte ett omfattande av någon viss "adekvanslära", varken i von Kries' eller senare auktorers utformning. Här kommer ej heller att redogöras för eller tas ställning till de olika adekvansläror som uppställts. Endast i förbigående omnämns en del adekvansteorier.

Bland HD:s publicerade avgöranden finns det få rättsfall där skadevållaren förklarats ansvarsfri med motiv som tyder på bristande adekvans. Detta beror delvis på att våra domstolar, speciellt då käromålet förkastas, tyvärr använder sig av så kortfattade motiveringar, att man inte kan utröna om det varit just adekvanssynpunkter som lett till talans förkastande. Dessutom är det förståeligt att den part, som i de lägre instanserna förlorat till följd av bristande adekvans, inte finner avgörandet orättvist utan nöjer sig med det, eftersom fråga ju varit om en oväntad, exceptionell skada.

I det följande behandlas i punkt 2 huvudregeln vid adekvansbedömningen. För att belysa och närmare precisera regelns tillämpning behandlas i punkt 3 de vanligaste typfallen där adekvansproblemet uppkommer.

2. Huvudregeln. Den inträffade skadan bör ligga i farans riktning.

a. Culparegeln förutsätter i allmänhet att risk för skada förelegat och att skadeorsakaren (A) bort inse detta. Däremot är det inte nödvändigt att han insett eller bort

[2] Se *Hart—Honoré* s. 24 ff, *Honoré* s. 24 f.

inse just den *inträffade* skadan, utan det är tillräckligt att denna är en följd av hans beteende. Men eftersom A:s ansvar förutsätter culpa — i det följande bortses ju från strikt ansvar — är det naturligt att man likväl kräver ett visst samband mellan den inträffade skadan och det culpösa i A:s beteende. Man brukar också ibland, då man tar ställning till orsakssambandet mellan A:s beteende och skadan, förklara att skadan bör vara en följd av A:s culpösa beteende[3]. Därmed visar man, att fråga inte enbart är om att konstatera fakta (orsaksförhållande), utan om en värdering.

Den begränsning av den culpöse skadeorsakarens ansvar som adekvanskravet medför kan uttryckas sålunda, att skadan bör ligga i farans riktning. Det krävs ett samband mellan det culpösa i A:s beteende och den inträffade skadan. Oftast visar sig detta samband i att A:s beteende ökat faran för den inträffade skadan. Om en 12-åring av sina föräldrar får ett gevär jämte patroner och med geväret slår en kamrat i huvudet, är föräldrarna vanligen inte ansvariga för kamratens skada, enär skadan inte ligger i farans riktning.

Vinding Kruses framhävande av att den inträffade skadan bör ha samband med det culpösa i skadevållarens beteende bildar, såsom jag tidigare framhållit, se *Saxén* s. 31 ff, den naturliga utgångspunkten vid adekvansbedömningen. Enligt *Vinding Kruse* s. 93 f, 219, 223 är skadan adekvat, om den rimligen kan sägas vara orsakad av de farliga egenskaperna hos det culpösa beteendet. Detta bör generellt betraktat ha ökat faran för den inträffade skadan. Så även *Iversen* s. 48. Enligt *Jörgensen*, Personskade s. 119 bör skadan stå i rimlig förbindelse med handlingens farliga egenskaper. *Karlgren* s. 45 förklarar, att handlingen bör typiskt inrymma den faremöjlighet som senare realiserats. *Hellner* s. 149 uttalar, att hänvisningen till farans riktning kan ha ett berättigande som en "tumregel". *Hakulinen* s. 332 f kräver uppenbarligen ett rätt nära samband eftersom han förklarar, att handlingen bör ha gett upphov till en fara som väsentligt främjat uppkomsten av en sådan skada som den inträffade. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 482 förklarar, att skadan inte ersätts, om sambandet mellan skadevållarens beteende och skadan varit så löst och avlägset, att det vid en rationell bedömning enligt allmän livserfarenhet inte mera beaktas.

Utgångspunkten att skadan bör ligga i farans riktning är logisk. Det bör finnas inte bara ett orsakssamband mellan A:s beteende och den inträffade skadan, utan även ett samband mellan just det culpösa i hans beteende och skadan. Om man en gång kräver vållande som förutsättning för skadeståndsansvar, är det rimligt och skäligt att A inte drabbas av ansvar för sådana skador, vilkas inträffande inte haft något samband med hans vållande. Sagda regel anknyter för övrigt till regeln om att skadan bör falla inom syftet med den överträdda normen, inom dess skyddsområde[4], se 2.4. Faller skadan inte inom den av A överträdda normens syfte, har den ej samband med det culpösa i A:s beteende. I det nyss anförda exemplet med geväret kunde man lika väl förklara, att skadan inte faller inom syftet med den norm som föräldrarna överträtt genom att ge geväret och patronerna åt barnet. Om A framfört sin bil utan körkort och kolliderat med en annan bil och kollisionen h. o. h. berott på att den andra bilen har kört på fel sida av vägen, har skadan för A:s vidkommande inte legat inom den överträdda normens syfte, och ej heller i farans riktning. Av den omstän-

[3] Se *Honoré* s. 18.

[4] Se *Saxén* s. 35.

digheten att ett beteende är straffbelagt följer, såsom tidigare anförts, ingalunda att skadeståndsplikt alltid föreligger, se 2.3 och 2.4.

Somliga tyska författare har ansett, att man genom att fråga efter normens syfte kan undvara hela adekvansläran. *Larenz* I s. 320 ff opponerar sig med fog häremot och finner adekvansläran oumbärlig, men tillfogar att man har nytta av att söka utröna normens syfte då fråga är om strikt ansvar och om sådana (i BGB § 823 mom. 2 omtalade) fall, där skadan tillfogats genom överträdelse av en lagbestämmelse, som avser att bereda andra personer skydd.

Om A utsätter ett hinder på en stig kan detta vara culpöst med hänsyn till att någon som nattetid vandrar längs stigen kan snava över hindret. Men om någon snavar över hindret mitt på dagen ligger hans skada vanligen inte i farans riktning. Den har ej samband med det culpösa momentet i A:s förfarande. Se även 7.4.c och 8.3.4.

HD 1966/51: A fick i sitt arbete utnyttja S:s bil. A överlät en gång bilen till B, oaktat A visste att B var påverkad av alkohol. B körde bilen mot ett träd, varvid bilen skadades. A ansågs ansvarig för skadan. (Omr. Ett JR fritog A från ansvar, enär A ej föranlett skadan). — Skadan låg här uppenbart i farans riktning. Se även det liknande fallet *HD 1950/459*, där A ålades skadeståndsansvar med tre röster mot två.

BGHZ 25,86 (1958): A vållade S skada, vilken påkallade att S opererades. Vid operationen upptäckte läkaren en tarmdivertikel och avlägsnade denna med en bukhinneinflammation som påföljd. A ansågs ej ansvarig för sistnämnda skada. Utan A:s skadevållande handling hade divertikeln visserligen inte upptäckts, varför orsakssamband förelåg, men faran för bukhinneinflammation hade inte ökats genom A:s beteende.

b. Har A handlat culpöst, men skadan främst berott på en annan persons avsiktliga skadetillfogande, är sambandet mellan A:s culpösa beteende och den inträffade skadan så avlägset, att skadan i regel bör anses för inadekvat. Detta är ibland fallet också då skadan berott på vållande, i synnerhet grovt vållande, av en annan person än A eller av den skadelidande själv.

Vidare saknas ett dylikt samband i de fall man vid bedömningen efteråt kan konstatera, att A:s beteende inte alls ökat faran för den inträffade skadan. Det är likväl sällan sagda fara ej alls ökat; i de nyss anförda rättsfallen gäller detta kanske BGHZ-fallet. Vanligen har risken för den inträffade skadan ökat åtminstone något genom A:s beteende. Tag t. ex. ett av adekvanslärans skolexempel. A underlåter att sanda en isig trottoar med påföljd att fotgängaren S vid åsynen av den hala trottoaren går över till andra sidan av gatan. Där faller en istapp från taket ned på honom så att han skadas. Orsaksförhållande föreligger; hade trottoaren varit sandad så hade olyckan inte inträffat. I viss utsträckning har risken för den inträffade skadan ökat genom A:s underlåtelse. Men ändå bör skadan helt säkert inte anses ligga i farans riktning.

Regeln om att skadan är adekvat om skadevållarens handling generellt sett ökat faran för den inträffade skadan bör således förses med det tillägget, att *en obetydlig fareökning är irrelevant.*

HD 1969/42: Ett celluloidlager tillhörigt ett tryckeriaktiebolag antändes på okänt sätt med mycket stora skador som följd. Bolagets verkställande direktör och lagerchefen dömdes till straff för att de förvarat celluloid både i större mängd än tillåtet och utan att göra vederbörlig anmälan till brandmyndigheterna. Skadeståndskravet mot dem förkastades dock, enär det i målet inte

hade visats, att lagret till sin placering, konstruktion eller utrustning ej motsvarat de krav som enligt gällande föreskrifter ställdes på dylika lager, och orsakssamband därför inte förelegat mellan deras sagda beteende och skadan. — Detta avgörande kunde uppenbarligen anföras såsom exempel på en sådan överträdelse av en ordningsföreskrift, som inte inneburit vållande av skada, se 2.4. Eller också kan man förklara, att sagda beteende visserligen medfört viss skaderisk och därmed varit culpöst, men att fråga varit om en så obetydlig fareökning, att den inträffade skadan ej varit adekvat. Eftersom direktören och lagerchefen hade gjort sig förfallna till viss felaktighet, synes det mig dock att bevisbördan kunnat placeras på dem, se 2.9.

HD 1958/120: A hade i strid mot trafikbestämmelserna parkerat sin bil på landsvägen i en korsning, men så att bilen varit tydligt synlig för alla övriga trafikanter. A ansågs inte ansvarig för den skada som uppkom, då en annan bil skulle köra om A:s bil och därvid sammanstötte med en tredje bil, som från den korsande vägen körde in på landsvägen.

HD 1961/M 1: A parkerade sin bil på vägen i en kurva och uppförsbacke så att den utgjorde fara för fordon som kom från motsatt håll. Däremot var A:s bil på långt håll synlig för B, som kom körande från samma håll som A. Då B skulle köra om A:s bil kom en bil från det motsatta hållet med påföljd att alla tre fordonen stötte samman och skadades. A dömdes för felaktig parkering, men enbart B ansågs ansvarig för skadorna, enär A parkerat sin bil felaktigt endast med hänsyn till den mötande trafiken. (Omr. Ett JR fann A och B lika skyldiga till skadorna, ett JR ansåg att A borde ersätta 1/3 av skadorna). — Beroende på omständigheterna kan man i likhet med de skiljaktiga domarna mycket väl anse att också B:s omkörning av A:s bil medfört en skaderisk som A hade att svara för. I USA har en del domstolar t. o. m. ansett att den, som brutit mot bestämmelsen att en parkerad bil bör lämnas låst, är skadeståndsskyldig, då en tjuv tillgripit och flytt i den olåsta bilen och under flykten kört på och skadat en annan person, se *Prosser* s. 194 f, 283 f.

HD 1931/M 10: Chauffören A transporterade på lastbilen fler passagerare än vad som var tillåtet enligt lag. Då bilen i en uppförsbacke började glida bakåt, blev passageraren S rädd och hoppade av bilen från dess bakre del, varvid han kom under bilen och skadades. A dömdes till straff för att han transporterat passagerare över det tillåtna antalet, men S:s skadeståndskrav mot honom förkastades, eftersom det ej visats att A genom vårdslöshet eller oaktsamhet vållat S skada. — Om bilen börjat glida bakåt just till följd av det alltför stora antalet passagerare, hade skadan legat i farans riktning. En annan sak är, att S:s eget medvållande kanske varit så stort att skadeståndet kunde ha jämkats till noll.

I sådana fall där adekvansen grundas på att A:s beteende generellt ökat faran för den inträffade skadan, har man att göra med sannolikheten för skadan, med ett beräknelighetskriterium.

Se *Persson*, Studier s. 71 ff, *Hellner* s. 148 f, 157, *Larenz* II s. 401. Jfr *Vinding Kruse* s. 224 f, *Trolle* s. 405 ff. I Schweiz förklaras adekvat orsakssamband föreligga, om A:s beteende enligt allmän erfarenhet och tingens vanliga förlopp generellt varit ägnat att framkalla sagda skada, se *Oftinger* s. 57 ff. I engelsk-amerikansk rätt är ett förutsebarhetskriterium allmänt omfattat, se *Honoré* s. 55 ff.

Beräknelighetskriteriet utvisar att det är fråga om en bedömning besläktad med culpabedömningen. Vid den sistnämnda frågar man efter om skadeorsakaren bort inse att risk för *skada över huvud taget* förelegat, vid adekvansbedömningen frågar man efter om *den inträffade skadan* varit *utom beräknelighet*, om den varit en så oberäknelig följd av A:s beteende, att den inte haft ansvarsgrundande samband med detta.

Med hänsyn till att fråga är om oväntade, exceptionella följder spelar preventiva synpunkter inte någon nämnvärd roll vid utformandet av adekvansreglerna.

Hakulinen framhåller med rätta, att man har att göra med en bedömning av domaren *i efterhand*, varvid hänsyn tas till alla omständigheter som framgått i målet[5].

En följd som på vetenskapens eller teknikens nuvarande ståndpunkt förefaller oförklarlig — orsaksförhållandet är alltså inte klarlagt — ligger ofta, men inte alltid utom beräknelighet och är att betrakta som inadekvat. Detta hindrar inte att vetenskapen efter tjugo år kan ha klarlagt orsaksförhållandet och gjort risken för sagda skada så allmänt bekant, att följden då är att anse som adekvat. Skadan framstår då inte mera för bedömaren som exceptionell[6].

c. Termen "utom beräknelighet" vill ge uttryck åt att det ingalunda krävs, att just den culpöse skadeorsakaren A bort inse risken för sagda följd[7]. Det är tillräckligt att skadan för en utomstående bedömare efteråt inte framstår såsom så pass exceptionell och löst anknuten till A:s beteende, att nödigt samband med A:s culpa måste sägas saknas. A själv har ju vanligen i handlingsögonblicket inte ägnat de oväntade följderna av handlandet en gråblek tanke. Vad A känner till förutsätts däremot vara bekant också för den utomstående bedömaren. Den sistnämnde är inte en person med optimala kunskaper (vir optimus), ty för den som är allvetande är ju ingenting oväntat och utom beräknelighet. Vi har att göra med ett obestämt rättsbegrepp, som ger spelrum för domarens bedömning[8], låt vara under hänsynstagande till tidigare praxis.

Genom att förklara att sådana följder inte ersätts som är utom beräknelighet framhäver man att det normala är att ersättningen gäller alla följder av skadevållarens beteende, men att vissa undantag görs, där dennes ansvar utesluts (en negativ avgränsning[9]).

d. Vid adekvansbedömningen skall man ta sikte på just den inträffade skadan, och inte på en likartad skada som den inträffade. Detta underlättar avsevärt bedömningen. I annat fall ställs man ideligen inför frågan vad en likartad skada är. Om A med sin häst kör över B är det ingalunda något exceptionellt att B dör, men därmed är det inte sagt att A bör svara för att B, som vid överkörningen endast lindrigt skadats, på sjuk-

---

[5] *Hakulinen* s. 332. Så även *Lech* s. 32, *BGHZ 3,261* (1951) i Tyskland och praxis i Schweiz, se *Oftinger* s. 60. *Karlgren*, Produktansvaret s. 115 f förklarar, att en skada är inadekvat om den visserligen har sitt ursprung i handlandets farliga egenskaper, men sannolikheten för dess inträffande ter sig så ringa att den praktiskt är försumbar. Karlgren lämnar dock en mycket vid marginal för domarens prövning. Det är inte avgörande, om beräkneligheten kan fastställas i handlingsögonblicket eller endast genom efterklokhet, *Karlgren* s. 49.

[6] Se härom *Bomgren* s. 354 f.

[7] A.å. *Strahl*, Adekvansläran s. 336 ff, som med förkastande av adekvansläran anser att man kan komma till rätta med culparegeln: endast om skadevållaren haft anledning att ta risken för den inträffade skadan i beräkning vore han ansvarig därför. Risken för den inträffade skadan borde m. a. o. ingå bland de risker på grund av vilka handlingen anses för culpös.

[8] Se *Larenz* I s. 317 f, *Persson*, Studier s. 94 f, *Karlgren*, Produktansvaret s. 114. I Tyskland har BGH ansett att hänsyn bör tas till alla omständigheter som en vir optimus kunnat beakta då händelsen skedde. Med beaktande av allt då domen fälls tillgängligt erfarenhetsvetande skall domaren pröva, om möjligheten av skadans inträde i väsentlig mån har ökats genom handlingen, *BGHZ 3,261* (1951).

[9] Se *Esser* s. 302.

huset dit han förts smittas av en svår sjukdom och dör. Den reservationen bör dock göras att man vid adekvansbedömningen bortser från rena detaljer i händelseförloppet.

HD 1954/27: S föll i ett två meter djupt och en meter brett öppet vattenledningsdike, som grävts tvärs över en allmänt använd väg och som av A oaktsamt lämnats oskyddat. S kvävdes till döds av sand, som rann ned på honom från dikeskanten. A ansågs skadeståndsskyldig. — Det är inte något exceptionellt att sand faller ned i ett dike. Om S i diket hade blivit anfallen och dödad av en varg, hade skadan däremot ej varit att anse som adekvat, eftersom vargar är ytterst sällsynta. Man ställer således inte frågan: "Var S:s död en helt exceptionell följd av att han föll ned i diket?" Utan man frågar: "Var S:s död genom att han kvävdes av sand (resp. genom att han anfölls av en varg) en helt exceptionell följd av att han föll i diket?" Däremot inverkar det inte på adekvansbedömningen att S av en ren tillfällighet råkat välja just sagda väg[10].

e. Tilläggas bör att det i de skademedförande händelserna ofta ingår någon detalj som har karaktären av ett olyckligt sammanträffande. Det oaktat framstår skadan i regel inte såsom helt exceptionell[11].

HD 1939/234: Femtonårige A spelade fotboll på en gårdsplan och kom att sparka fotbollen genom ett fönster. En glasskärva träffade ögat på en femårig gosse, som stod inne nära fönstret, med påföljd att femåringen miste synen på ögat. A:s far ålades att ur A:s egendom utge ersättning för skadan. — Man kan visserligen säga, att det var ett olyckligt sammanträffande att barnet skulle stå vid fönstret, men detta var ingalunda något helt extraordinärt. Det inträffar ideligen att barn står invid fönster.

Då vapen används är det inte utom beräknelighet att skada tillfogas personer på långt avstånd. Skadan är inte så avlägsen att den vore inadekvat.

HD 1956/49: A sköt med jaktgevär skogsfåglar på en åker, varvid skottet träffade och dödade S, som stod på 230 meters avstånd. Enär A hade bort beakta att skottet kunde leda till fara för andra personer, och han sålunda genom oaktsamhet vållat S:s död, dömdes han till straff för dödsvållande och ålades att erlägga underhållsbidrag till S:s anhöriga.

I ett av *Kämäräinen* s. 232 anfört avgörande av HD ålades föräldrar skadeståndsansvar, då de tillåtit sin son att med luftgevär skjuta trastar på en stadsgård med påföljd att en person, som gick på gatan 74 meter från platsen, träffades i ögat.

Också följder som är rätt oväntade kan således vara adekvata. Enligt adekvansläran i dess moderna utformning bör en skada, som varit en osannolik, onormal, ovanlig eller icke-typisk följd av beteendet, ofta anses som adekvat[12].

f. Det straffrättsliga ansvaret var hos oss tidigare vid *effektdelikten* sådant, att ju svårare skada en uppsåtlig misshandel lett till, desto strängare var straffskalan (straffbud

---

10 Se även *Saxén* s. 56, *Esser* s. 304, *Honoré* s. 52, *Prosser* s. 269 f. Den kritik *Strahl*, Adekvansläran s. 327 ff, riktar mot adekvansläran avser en adekvanslära som bygger på ett generaliserande betraktelsesätt, där effekten av beteendet beskrivs abstrakt.

11 *Hellner* s. 153 f anför att skadestånd bör utges, om skadan till sin typ varit fullt påräknelig, men inträtt på ett säreget och oväntat sätt.

12 I tysk praxis har däremot RG och BGH förklarat adekvat kausalitet föreligga, om A:s beteende *i allmänhet* varit ägnat att medföra den inträffade följden — och inte blott under speciellt egenartade, helt osannolika omständigheter, vilka enligt tingens regelmässiga förlopp bör lämnas utan avseende, se *Larenz* I s. 316.

med objektivt överskott). År 1969 ändrades dock bestämmelserna i SL kap. 21 angående brott mot liv och hälsa så att en misshandlare, då död eller svår kroppsskada följt av misshandeln, döms för uppsåtligt brott endast i fråga om de följder som omfattats av hans uppsåt. Dessutom kan han dömas till straff för vållande av död resp. kroppsskada, om han varit oaktsam just med hänsyn till sagda påföljd (effekt). I straffrätten existerar ett betydligt större krav på nära samband mellan culpan och följden. Man tar i straffrätten vid bedömningen sikte på den handlandes insikter och inte på en utomståendes insikter[13]. Civilrättens adekvansregler är följaktligen inte direkt tillämpliga i straffrätten. Utkrävs skadestånd i straffprocessuell väg är det däremot möjligt att på skadeståndets utdömande tillämpa civilrättsliga adekvansregler, se RB 14:11 och ovan 2.2.a.

g. Tidigare sammankopplade man mången gång adekvansbedömningen direkt med frågan om orsakssamband förelegat mellan A:s handlande och den skada som inträffat. Därigenom leddes man till att betrakta adekvansbedömningen såsom exakt: var fakta i målet ostridiga ansågs adekvansfrågan kunna lösas på rent logiska grunder. Man förbisåg att det vid adekvansbedömningen, liksom vid culpabedömningen, rör sig om värderingar. I doktrinen har adekvanslärorna fått utstå mycken obefogad kritik för att de inte ger exakta svar på frågan när en följd är adekvat, när inte — allt under det att culparegeln i betydligt mindre utsträckning drabbats av en motsvarande beskyllning för inexaktthet.

Fråga är vid adekvansbedömningen dels om något som man genom erfarenhetsrön söker fastställa (hur pass nära var sambandet mellan A:s culpa och den inträffade följden, hur pass beräknelig var denna), dels om en ren juridisk värdering[14]. Denna värdering medför att, såframt orsaken till skadan företrädesvis befinns ligga hos den culpöse A, skadan ofta anses vara adekvat orsakad av honom, oaktat den varit mycket osannolik. Däremot har A större chanser att få skadan förklarad för inadekvat, om den kan återföras på en annan orsak än hans beteende. Härom blir fråga i det följande.

Har den inträffade skadan varit mycket oväntad och exceptionell, kan detta vara ett av motiven för att man anser skadeståndsskyldigheten vara oskäligt betungande enligt SkL 2:1 mom. 2. Enligt motiven till SkL skall nämligen hänsyn kunna tas även till graden av skadevållarens skuld[15], och vid oväntad skada är ju sambandet mellan culpan och skadan svagt.

Vid ren förmögenhetsskada förhåller man sig, såsom i 4.4 omtalats, mera restriktivt till utdömande av ersättning. Man förklarar ofta att skadan ej är ersättningsgill, vilket ibland kan bero på att man uppställt ett strängt adekvanskrav. Framställningen i det följande avser huvudsakligen person- och sakskada. Adekvanskravet gäller dock både de fall, där man frågar sig om hela den inträffade skadan bör anses vara adekvat, och

---

13 *Salmiala* uttalar i en kommentar till ett rättsfall, DL 1963 rf s. 4 f, att det straffrättsliga ansvaret förutsätter att den handlande haft anledning att ta risken för den inträffade skadan i beräkning. Se även *Anttila,* LM 1969 s. 632 ff, *Strahl,* Adekvansläran s. 337.

14 Se härom *Bomgren* s. 358 ff.

15 *PropSkL* s. 13.

de fall där man betvivlar adekvansen beträffande en del av den inträffade skadan, t. ex. ekonomisk följdskada.

h. I en del undantagssituationer utsträcks A:s ansvar till sådana fall, där A:s beteende generellt betraktat inte har ökat faran för den inträffade skadan, där *skadan* således *är helt utom beräknelighet.* Om vi frånser strikt ansvar, där adekvansreglerna inte är desamma som vid culpaansvar, se 13.1, är det främst fråga om fall, där S orsakats skada i samband med att A olovligen brukat eller förfogat över eller förfarit egenmäktigt med S:s lösa egendom eller olovligen befunnit sig på S:s fastighet eller i S:s hus[16].

Forsman anför som exempel, att A utan laga rätt avsiktligen under en segelfärd slängt i havet S:s hatt, i vilken S utan att A vetat det förvarat en större summa pengar[17]. Visserligen kan skadeståndet här i allmänhet jämkas till noll eller närheten av noll på grund av medvållande från S:s sida. Men en sådan situation är väl tänkbar, att det inte inneburit culpa av S att förvara pengarna på ett så besynnerligt gömställe, och då kan en ersättningsplikt för A vara motiverad.

Såsom ett exempel rörande fast egendom kunde följande situation anföras. För att bättre kunna ta sig fram på brottsplatsen stryker en tjuv efter sitt och mörkrets inbrott eld på en tändsticka med påföljd att en explosion inträffar, eftersom en gasläcka funnits i rummet. I ett dylikt fall torde tjuven vara ansvarig för skadan[18]. Skulle explosionen (skadan) i varje fall ha inträffat, bör ansvar dock ej föreligga, se 22.2.c.

Vanligen har A i dessa fall varit culpös, man brukar tala om *casus mixtus cum culpa*, dvs. blandning av casus (olycksfall) och culpa. Men i en del situationer har man att göra med ett strikt ansvar; A har t. ex. vandrat på S:s ägor utan att han bort inse att någon skaderisk förelegat.

A:s ansvar torde förutsätta att han handlat klart egenmäktigt[19]. Skulle A i exemplet ovan inte avsiktligen, utan av vårdslöshet ha kastat hatten i havet, bör A inte åläggas plikt att ersätta pengarna.

HD 1954/66: A transporterade från sin affär avfall till S:s ägor och brände det där. Genom förbränningen och inverkan av vatten kom en del tvättpulver i avfallet att innehålla giftig lutlösning. S:s boskap åt därav med påföljd att ett djur dog och två måste avlivas. A ålades att ersätta skadan, utan att det ens antyddes att han skulle ha varit oaktsam. (Omr. Ett JR förkastade ersättningskravet, enär det inte utretts att A känt till eller bort vara medveten om skaderisken). — Handlingarna i målet utvisar, att A synbarligen inte hade S:s tillstånd att transportera avfallet till dennes ägor.

NJA 1957 s. 337: En värnpliktig använde för en färd olovligen en staten tillhörig jeep och körde jeepen i diket så att den skadades. Han ansågs ansvarig för skadan, oavsett huruvida han orsakat skadan genom oaktsamhet eller ej.

Den som arrangerar en orienterings- eller skidtävling eller en terränglöpning på

---

16 Man har här ofta att göra med en kränkning (tort) som i England kallas *trespass*.

17 *Forsman* s. 262 f.

18 Se *Saxén* s. 174, *Harper—James* s. 29, *Restatements of torts* § 163, Comment.

19 *Bengtsson* s. 185 f. *Gomard*, Forholdet s. 422 ff finner det tillräckligt att A:s handling varit uppsåtlig.

annans marker utan markägarens lov har uppenbarligen ett vanligt culpaansvar. Dylika tävlingar är ur samhällets synpunkt värdefulla, det kan bereda svårigheter för arrangören att utreda vem som är markägare och dessutom existerar det ju en rätt vidsträckt allemansrätt att färdas till fots över annans mark (se SL 33:11)[20].

HD 1948/268: se ovan s. 43. Här var inte fråga om ett egenmäktigt beteende från A:s sida, varför A i vissa situationer hade undgått ansvar.

Det är kanske en smaksak om man, såsom jag tidigare gjort, förklarar att i ovan nämnda undantagsfall inadekvat skada ersätts[21], eller om man, vilket jag numera föredrar att göra, flyttar gränsen mellan adekvat och inadekvat skada så att också dessa specialfall placeras innanför gränsen för adekvat skada. Pedagogiskt kan det vara motiverat att man håller adekvansbegreppet "rent" genom att man förklarar att varje skada som anses ersättningsgill, även en sådan som är helt utom beräknelighet, är adekvat.

3. Skadan beror på annan medverkande orsak.

Då adekvansproblemet aktualiseras finns det s. g. s. alltid vid sidan av A:s beteende en eller flere andra orsaker, som A påstår vara de egentliga orsakerna till skadan. Självfallet har då skada uppkommit andra orsaker alltid medverkat, men fråga är här om att A hävdar, att dessa andra orsaker föranlett att skadan ej ligger i farans riktning (ej har samband med det culpösa momentet i A:s beteende). Detta var t. ex. fallet i ovan s. 137 anförda *HD 1931/M 10*, där orsaken till skadan ansågs vara det hala väglaget och passagerarens avhopp från lastbilen. Härmed kan jämföras *HD 1939/234*, se s. 139. Fotbollsspelet föranledde här fara för fönsterrutan. Förlusten av gossens öga var däremot något oväntat. Eftersom det likväl inte fanns någon annan yttre orsak som föranlett skadan, var det naturligt att fotbollsspelaren ansågs ansvarig.

Det är uppenbart att en medverkande orsak, som inträffat *efter* A:s handlande, lättare leder till att skadan anses som inadekvat än en orsak som inträffat före A:s ingrepp. Man brukar tala om en *novus actus interveniens* (intervening cause). Tidpunkten då den medverkande orsaken uppträder är dock ingalunda allena avgörande.

Ibland brukar man, då en mellankommande orsak medverkat till skadan, förklara att ansvar för A inte föreligger, eftersom orsakssambandet inte är direkt, skadan ej en direkt (omedelbar) följd av handlingen. I denna bok har termen direkt skada dock använts såsom motsats till ekonomisk följdskada, se 4.1.

Enligt *Prosser* s. 281 ff bör den mellankommande orsaken ligga inom ramen för den förutsebara risken eller åtminstone ha en viss skälig förbindelse med denna. *Esser* s. 315 utesluter ansvar om en efterföljande händelse står helt "ausserhalb des ursächlich eingeleiteten Schadensverlaufs". *Jörgensen* anser att A:s ansvar i stort sett gäller alla direkta följder. Vad åter beträffar indirekta följder, dvs. enligt Jörgensen följder som uppkommit under medverkan av en efter-

[20] *Bengtsson*, Allemansrätt s. 44.
[21] *Saxén* s. 172 ff.

följande självständig orsaksfaktor, kan det ofta krävas att följden varit förutsebar eller beräknelig, utan att man dock kan uppställa något generellt kriterium, se *Jörgensen* s. 208 ff.

SkL innehåller såsom redan nämnts inte några bestämmelser om adekvans, men i SkL 6:1 tangeras frågan om medverkande orsaker. Där föreskrivs att skadeståndet kan jämkas, om en omständighet som ej hört till den skadevållande handlingen bidragit till skadans uppkomst. I motsvarande bestämmelse i SL 9:1 mom. 2 talades om att till skadan medverkat annan orsak, som ej hört till brottet. Lagstiftaren har alltså tydligt visat att en medverkande orsak kan ha ansvarsbegränsande verkan. Nedan i kap. 9 visas, att jämkning sker om den inträffade skadan visserligen varit adekvat, men den medverkande orsaken inte bort beaktas av skadevållaren. Någon skarp gräns mellan de olika fallen existerar inte. Vi har en jämn övergång från adekvat skada med full ersättningsplikt via adekvat skada med jämkning av skadeståndet till inadekvat skada med ansvarsfrihet. Av de rättsfall som anförs i det följande framgår att jämkning varit tänkbar i flere fall.

I det följande skall särskilt behandlas fyra fall av medverkan, nämligen de fall där den medverkande orsaken inneburit en särskild mottaglighet för skada hos den skadelidande (3.1), medverkan av naturkrafter, övermäktiga händelser eller djur (3.2), medverkan av annan för skadan ansvarig person (3.3) och medverkan av den skadelidande själv (3.4). Till sist berörs övriga fall (3.5).

3.1. Skadan härrör av en särskild mottaglighet för skada.

a. En *personskada* kan bli överraskande stor till följd av att den skadade är särskilt mottaglig för skada eller inte uppvisar normal läkningsprocess eller har en hög arbetsförtjänst, som han går miste om under den tid han är skadad. Skadan anses i dessa fall i allmänhet vara adekvat[22]. Framför allt beror detta på att man här inte har att göra med någon annan utomstående orsak. Det är något helt naturligt att vissa personer är särskilt mottagliga eller att komplikationer kan tillstöta, t. ex. att ett obetydligt sår leder till en allvarlig infektion.

Den omständigheten att fråga är om personskada medför att den skadelidande kan räkna med en förmånligare ställning. Redan vållande av kroppsskada är i flera fall straffsanktionerat, vilket visar att orsakande av personskada bedöms strängare än orsakande av sakskada. Vid personskada leder enligt TrFörsL § 7 ringa medvållande inte till jämkning.

Ett strängt ansvar motiveras med att känsligheten hos den skadade personen i allmänhet är något som ständigt finns hos honom. I ett slagsmål som utbrutit på en marknad hade en person fått ett slag mot huvudet och blivit svårt sjuk. Misshandlarens invändning: "Vad hade han med *det* huvudet på marknaden att göra?" räddar således

---

22 Se *Saxén* s. 85 ff, *Larenz* I s. 317, *Prosser* s. 261 f. *Vinding Kruse* s. 207, 222 uttalar, att skadevållaren ansvarar, om skadan blir onormalt stor på grund av sällsynta komplikationer eller speciella individuella förhållanden hos den skadelidande, t. ex. då hans anlag för sjukdom utlöses genom skadan.

inte från ansvar. Man brukar säga att skadevållaren får ta den skadelidande sådan han är, "talem qualem".

Se särskilt *Lech* s. 34 ff med kritik av HD:s domskäl i *NJA 1961 s. 425* och *NJA 1969 s. 311* (ND 1969 s. 321). Se även *Jörgensen*, Personskade s. 122 ff, *Fleming* s. 119, *Clerk* nr 330, *Honoré* s. 129 ff.

Fråga är inte om ett olyckligt sammanträffande, som ej skulle ha skett vid en annan tidpunkt. Hade samma misshandel skett ett år senare skulle samma följd kanske ha uppkommit. Också följder betingade av psykisk känslighet är vanligen att anse som adekvata, t. ex. nervösa åkommor, chocker, neuroser och t. o. m. självmord[23].

HD 12. 2. 1974, DL 1974 rf s. 45: se s. 64.

En exceptionell mottaglighet bör dock leda till inadekvat skada i en del fall, exempelvis då en obetydlig kränkning medfört psykisk skada. Har som en följd av att A skadat B en släkting till B fått en chock, är chockskadan uppenbarligen att anse som en adekvat följd av A:s beteende endast såframt B:s skada varit allvarlig och fråga varit om en nära anhörig. Är släktingen avlägsen är också chockskadan så avlägsen att den ej är adekvat. *Honoré* anför ett tyskt rättsfall i vilket A, som vållat att B brutit armen, ej ansågs ansvarig för att B:s far fått en hjärtattack och dött till följd av ängslan över sonen[24]. Även om skadan är att anse som adekvat är det naturligtvis inte sagt att den är ersättningsgill, se 4.2.

Rt 1967 s. 1073 (ND 1967 s. 367): En person som blivit utsatt för en straffbar bojkott drabbades av en varaktig neuros och arbetsoförmåga. Denna skada ansågs vara alltför fjärranliggande och "upåregnelig" för att vara ersättningsgill.

Har A:s culpösa beteende riktats inte mot en obestämd personkrets, utan mot en bestämd person, bör skadan ibland anses för inadekvat. Det är inte utom beräknelighet att den som blir påkörd av en bil kan vara en person med svag kroppskonstitution, så att även en lindrig stöt leder till vådliga konsekvenser. Men har A uppsåtligen tilldelat en stor och kraftig karl en örfil, bör A knappast ha skadeståndsansvar om slaget på grund av ett fel i den slagnes kroppskonstitution leder till döden eller svår kroppsskada eller till en neuros. En dylik skada ligger inte i farans riktning. Faran har generellt sett ökats endast obetydligt[25]. Häravid förutsätts att A inte känt till den andres "svaghet". Skulle däremot den person som får örfilen på grund av slaget falla och slå huvudet hårt i gatan, är A ansvarig för skadan, ty en dylik följd är inte på samma sätt utom beräknelighet.

HD 1950/240: En bil körde på grund av förarens oaktsamhet över S:s vänstra ben. Enär S led av åderförkalkning och lindrig degeneration i hjärtmuskulaturen, ledde skadan till att han strax därpå avled. Fullt skadestånd utdömdes.

Åbo hovrätt 2. 12. 1960: se 4.2.b.

---

[23] *Hakulinen* s. 341 kritiserar att en förhandsbedömning angående självmordets förutsebarhet vore avgörande. *Forsman* s. 252 ansåg att ett självmord låg utom tingens vanliga ordning och därför var en inadekvat följd av en misshandel. Se även *NJA 1955 s. 148*, ovan s. 66.

[24] *Honoré* s. 131.

[25] *Strahl*, Adekvansläran s. 343 f.

Har den personskada A tillfogat S medfört att S blivit särskilt mottaglig för ytterligare skada, är en dylik skada vanligen adekvat, t. ex. då S till följd av sagda mottaglighet blivit nedsmittad på det sjukhus där han vårdats för personskadan[26]. Ibland beror den nya skadan dock på medvållande av S, kanske i så hög grad att en jämkning till noll bör ske eller att den ej alls bör anses vara en adekvat följd av A:s vållande.

HD 1945/R 29: A:s hund bet S. Till följd av skadan måste S:s ben amputeras, varjämte S fick klaffel och lungtuberkulos. A förklarades skyldig att utge till S engångsersättning för den förlorade arbetsförtjänst sagda komplikationer medfört.
HD 1960/109: se s. 56.

Har den skada A genom sitt beteende vållat S lett till att S fått en bestående disposition eller känslighet för skada, är A likaså i princip ansvarig för skada som senare inträffar till följd av sagda känslighet. Oftast sätter dock svårigheten att bevisa orsakssambandet en gräns för A:s ansvar. Har den senare skadan vållats av en annan person, torde A likväl i allmänhet vara ansvarsfri, se nedan 8.3.3.f.

Jörgensen, Personskade s. 132 f uttalar, att det redan på grund av bevissvårigheter måste finnas en gräns för hur långt i framtiden A:s ansvar sträcker sig, men att det är oerhört vanskligt att säga var gränsen går, i synnerhet om den senare skadan orsakats av en annan person.

Att A:s ersättningsplikt fastställts genom en laga kraft vunnen dom hindrar inte att A sedermera förklaras ansvarig för nytillkomna skador, se dock 18.4.h. Har vid fastställandet av A:s ersättningsplikt i domen tagits hänsyn till den skaderisk som den uppkomna skadan medfört, kan särskild ersättning likväl inte senare krävas.

Har A skadat S och har den ytterligare skada S ådragit sig på sjukhuset intet annat samband med den av A tillfogade personskadan än att det varit personskadan som föranlett sjukhusvistelsen, är den nya skadan ej att anse som en adekvat följd av A:s beteende. Den ligger inte i farans riktning.

b. Liksom personskada är också *sakskada* i regel adekvat då den riktar sig mot en sak som oväntat varit mycket värdefull; skadan kan bli avsevärd till följd av det skadade föremålets särskilda natur och beskaffenhet. Däremot kan självfallet medvållande hos den skadelidande leda till nedsättning av skadeståndet.

HD 1942/114: På grund av en tågkollision läckte i en vagn svaveldioxid ut ur behållare med påföljd att flera personer dog och den närbelägna skogen skadades av gasen. Den tågexpeditör som vållat kollisionen ålades att ersätta skadorna.
NJA 1957 s. 499: A sköt i stället för räven en taxhund, värd 2.500 kronor. A ålades att utge fullt skadestånd. Ej ens den omständigheten att hundägaren underlåtit att upplysa de övriga deltagarna i jakten om hundens höga värde ansågs, med hänsyn till A:s grova fel, medföra jämkning på grund av medvållande.
I GranneL § 9 har vi att göra med ett undantag, se 13.7.b. Ersättningsplikt föreligger inte då vid grävande grannens byggnad skadas på grund av att den varit otillräckligt grundad. Undantaget hänger säkert samman med att ansvaret är strikt; lagstiftaren har inte velat utsträcka det strikta ansvaret till dylika fall. Detsamma synes förhållandet vara då enligt den svenska miljöskyddslagen skadestånd för immissioner jämkas inte blott vid vanligt medvållande av den skade-

[26] *Saxén* s. 90, *Jörgensen*, Personskade s. 131, *Lech* s. 34 ff, *RGZ 105,264* (1923).

lidande, utan även då denne är särskilt immissionskänslig, se *Karlgren* s. 164. Se även *HD 1963/93*, nedan s. 159.

Helt uteslutet är det självfallet inte att en oväntad sakskada förklaras vara inadekvat. Vanligen har då till skadan medverkat utom sakens känslighet en yttre orsak. Eller också motiveras ansvarsfriheten av en kombination av adekvans- och medvållandesynpunkter.

3.2. Medverkan av naturkrafter, övermäktiga händelser eller djur.

a. Om vid sidan av A:s culpösa beteende en ordinär naturtilldragelse medverkat till den inträffade skadan, är skadan s. g. s. alltid adekvat. Oftast har A bort räkna med sagda medverkan, varför inte ens en jämkning av skadeståndet sker, se nedan 9.2.c. Den som vållat en eldsvåda bär sålunda fullt skadeståndsansvar oaktat en stark blåst ökat eldsvådans omfång. Endast om den medverkande orsaken varit helt onormal, helt extraordinär vore skadan att anse som inadekvat[27].

HD 1937/526: En järnvägsvagn på ett sidospår satte sig på grund av en uppkommen storm i rörelse och rullade via en låst växel ut på huvudspåret och sammanstötte med ett tåg. HD fann att vagnen vårdslöst lämnats av A stående utan bromsar på sidospåret, varför A ansågs ansvarig för skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg endast utrett, att vagnen lämnats med osäkrad bromsning på sidospåret, och jämkade skadeståndet till hälften, enär den oväntat hårda stormen medverkat till skadan). — Endast om det hade krävts en alldeles exceptionellt hård storm för att sätta vagnen i rörelse borde A ha gått helt fri.

HD 1953/113: En bilförare hade bort beakta det hala föret, varför detta inte utgjorde grund för en befrielse från eller en jämkning av skadeståndsansvaret vid en inträffad krock. (Omr. 4—1. Minoriteten jämkade skadeståndet till hälften).

HD 1958/50: Lastbilsföraren A underlät att vid möte med en buss väja tillräckligt till höger med påföljd att bussen för att undvika sammanstötning måste köra ut till höger alldeles intill vägkanten, varvid vägbanken gav vika och bussen stjälpte. A dömdes till straff för trafikbrott och ålades att ersätta bussens hela skada. (Omr. Ett JR jämkade skadeståndet, enär olyckan delvis härrört av att vägbanken gett vika). — Inte ens minoriteten ansåg således skadan vara inadekvat.

HD 1954/27: se s. 139.

HD 1960/13: En bil körde mot ett trafikmärke, som ej var tillräckligt djupt nedsänkt i jorden, med påföljd att märket stjälpte och skadade S, som stod på vägen vid sidan av märket. S erhöll ojämkad ersättning (Omr. 4—1).

b. På samma sätt som medverkan av en naturhändelse bör medverkan av en annan exceptionell övermäktig händelse kunna leda till inadekvat skada. Detta kan också motiveras med att det strikta ansvaret ofta utesluts, då skadan berott på en yttre orsak av undantagsnatur, se 13.1.b. Visserligen har vid strikt ansvar den ansvarige inte varit culpös, men å andra sidan erläggs skadeståndet i regel ur en försäkring. Också avtalskontrahent kan vid viss force majeure, t. ex. krig, ny lagstiftning eller

---

27 Se *Honoré* s. 145 ff, *Prosser* s. 273 ff. *Forsman* s. 236, 265 krävde för inadekvans att fråga varit om en utom tingens vanliga ordning liggande tilldragelse, medan den omständigheten att händelsen varit osannolik inte var tillfyllest.

allmänt transporthinder, befrias från skyldigheten att prestera avtalsersättning, även utan att force majeure-klausul intagits i avtalet.

Ibland får man konstatera, att den övermäktiga händelsen står i orsaksförhållande endast till en del av skadan, medan resten av skadan är "normal" och adekvat. I dylika fall kan man göra en uppdelning av skadan, se 9.2. Såsom exempel kunde anföras, att reparationen av S:s skadade sak dragit långt ut på tiden på grund av en händelse av force majeure-karaktär, med påföljd att S lidit exceptionellt stor skada i form av förlorad avkastning av saken under reparationstiden. Vid uppsåtligt, och kanske också vid grovt culpöst beteende av skadevållaren bör ansvarsfrihet antagligen dock inte föreligga.

HD 1950/288: Ett fel i bilens styrinrättning ansågs leda till jämkning av det skadestånd bilföraren, som kört oaktsamt, ålades att utge till den påkörde. (Omr. Två JR ville döma full ersättning, ett JR ingen ersättning alls).

c. Då *djur* medverkat till skadan gäller liknande regler som vid medverkan av naturkrafter. A:s culpösa handlande kan leda till att ett djur, som befinner sig i närheten, reagerar så som dylika djur normalt kan tänkas reagera, med skada som påföljd. En skräll kan t. ex. leda till att djuret sliter sig lös eller rymmer och orsakar annan eller sig själv skada. Dylika skador kan i regel inte betraktas som helt oväntade eller exceptionella, utan är att anse som adekvata följder av A:s handling. Ett helt onormalt beteende av djuret kunde däremot leda till inadekvat skada.

HD 1932/R 125: A framförde i Helsingfors sin bil så att den ljudligt stötte mot ett staket som gränsade till gatan. I ett Hippodromen tillhörigt stall i närheten stod ett halvblodssto, vilket uppskrämt av skrällen stegrade sig och förlorade balansen med påföljd att det fick en obotlig skada i höftleden och måste avlivas. A, som enligt för tiden gällande lag hade ansvar såsom bilens ägare, ålades skadeståndsskyldighet. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att det mellan stöten mot staketet och hästens avlivande inte hade förelegat ett sådant orsakssammanhang att A varit ersättningsskyldig). — Det är enligt allmän erfarenhet beräkneligt att en krock kan framkalla ett starkt ljud och att en häst i närheten kan stegra sig och ådra sig skada.

HD 1948/501: En bil körde mot och skadade S:s skenande häst. Det ansågs att en omständighet som ej stått i samband med bilens drift (dvs. hästens skenande) medverkat till skadan, varför skadeståndet till S jämkades. — Skadan befanns således vara adekvat, men jämkning enligt SL 9:1 mom. 2 företogs. Se 9.2.

HD 1967/111: A körde oaktsamt med sin bil mot ett hästfordon, varvid hästen kom lös och sprang mot S:s bil, som skadades. Rätt till ersättning ur A:s trafikförsäkring ansågs föreligga för S.

Också särskild känslighet hos djur är vanligen något beräkneligt, t. ex. att pälsdjurshonor vid bullerskador kastar sina ungar eller biter ihjäl dem, se nedan 13.4.

3.3. Medverkan av annan för skadan ansvarig person.

a. Den till skadan medverkande orsaken utgörs ofta av en ansvarig tredje persons (B) beteende. Reparativa synpunkter talar för ett något mildare ansvar för den culpöse skadeorsakaren (A) då en ansvarig tredje person medverkat till skadan än då det

varit en naturkraft eller annan övermäktig händelse som medverkat, eftersom den skadelidande i det förstnämnda fallet har rätt att utkräva skadestånd av sagda tredje person. Skillnaden mellan medverkan av en ansvarig tredje person och medverkan av en annan händelse är likväl ibland obetydlig, t. ex. då man inte vet vem som varit den medverkande.

Ett culpöst beteende av en annan person medför i allmänhet inte ansvarsfrihet för A. Bilföraren A får räkna med att också en annan bilförare B samtidigt kör oaktsamt. Genom att hänvisa till B:s culpa går A därför inte fri från ansvar då en krock inträffat. Har A föranlett att ett vattendrag förorenats, får han i allmänhet räkna med att också andra samtidigt gör det. Det fritar därför inte A från ansvar att föroreningen, om A ensam hade orsakat dem, skulle ha varit så obetydlig att den kunnat frånses. Har A vårdslöst lämnat ett föremål på landsvägen, är det inte utom beräknelighet att andra oaktsamt kör på föremålet. Den omständigheten att en annan person hade varit skyldig att ingripa och avlägsna den av A skapade faran utesluter vanligen inte ansvar för A, om skada inträffar. Sambandet mellan A:s beteende och den genom B:s medverkan inträffade skadan kan likväl, såsom av det följande framgår, vara så svagt, att skadan ej bör anses vara en adekvat följd av A:s beteende[28].

b. Om A vållat S skada eller fara för att S skadas och B sedan *uppsåtligen* tillfogar S skada, är A i regel inte ansvarig för den av B tillfogade skadan[29]. Om A oaktsamt lämnat en grop oskyddad så att andra personer kan falla i den, och B därefter uppsåtligen knuffat ned S i gropen, är A inte ansvarig för S:s skada. Denna ligger inte i farans riktning. I en del fall är B:s uppsåtliga medverkan visserligen inte helt oväntad eller osannolik, men A är det oaktat ansvarsfri. Skadan har ej samband med A:s culpa, se 8.2.b.

En god illustration ger följande rättsfall från Tyskland.

BGHZ 58,162 (1972): Två bilar kolliderade så att gatan blockerades. Bilförarna inväntade polisen, som anlände efter femton minuter. Under denna tid hade flera andra (okända) bilar (B) inte kunnat ge sig till tåls till dess trafikhindret undanröjts, utan kört in på cykel- och gångvägen vid sidan av olycksplatsen så att denna väg avsevärt skadats. Eftersom ett dylikt beteende av B enligt erfarenhet inte var något oväntat vid trafikolyckor, förklarades skadan visserligen vara en adekvat följd av olyckan, men den till sammanstötningen skyldige bilföraren (A) ansågs dock inte ansvarig för skadan, enär B hade handlat efter ett fritt val medveten om skadegörelsen. — Även om det terminologiskt synes mig riktigare att i ett fall som detta förklara skadan för inadekvat, kan Bundesgericht biträdas i att A:s ansvarsfrihet inte beror på att skadan varit osannolik. Men den medverkande orsaken har varit så dominerande (uppsåtlig handling) och orsakssambandet mellan A:s beteende och skadan så svagt, att ansvar ej bör föreligga för A. Hade B:s körande ut på cykelvägen skett för att undvika en krock med bilarna på vägen, hade situationen varit en annan (se nedan). Se även *Saxén* s. 121 f.

Att B genom grov culpa medverkat till skadan samtidigt som A gör i allmänhet inte skadan till en inadekvat följd av A:s beteende. Men sker B:s medverkan *efteråt* är

---

[28] *Hellner* s. 152 uttalar, att det kan tänkas att adekvans utesluts om tredje mans handlande är helt extraordinärt och oväntat. Se även *Honoré* s. 136 f.

[29] Se *Hart—Honoré* s. 129 ff.

förhållandet ett annat. Ju grövre B:s culpa därvid är, ju mera den närmar sig dolus, desto större möjligheter har A att gå fri från ansvar. Man brukar ibland säga att ett hänsynslöst eller helt onormalt förfarande från B:s sida fritar A från ansvar[30]. Det är naturligt att grov culpa likställs med dolus redan därför att det i en del fall är svårt att avgöra, om B haft ett fritt val, om fråga varit om ett avsiktligt handlande från B:s sida eller inte. Liksom i dolus-fallen saknas vid grov culpa det nödiga sambandet mellan A:s culpa och skadan. Skadan har inte legat i farans riktning.

HD 1962/89: A, som var chef för ett lotsdistrikt, hade på grund av erhållna rapporter vetat att en farled var osäker, men hade underlåtit att vidta därav påkallade åtgärder. Ett fartyg körde till följd av sin kaptens (B) oaktsamhet på grund i farleden. A:s försummelse ansågs ej ha medverkat till de vid grundstötningen uppkomna skadorna på fartyget. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg A ersättningsskyldig, men på grund av B:s medvållande jämkades ersättningen, av den ene domaren ända till 1/5). — Här förelåg uppenbarligen avsevärd oaktsamhet hos B.

HD 1937/106: A hade lämnat sitt laddade militärgevär i en vrå på en scen, där B fick tag i det. Utan att veta att geväret var laddat avfyrade B det så att S skadades. A och B dömdes båda till straff för vållande av S:s skada och ålades att solidariskt ersätta denna. (Omr. 4—1. Ett JR ansåg att A gjort sig förfallen endast till överträdelse av bestämmelserna i SL 44:1 och att A därför inte var skadeståndspliktig). — Hade B vetat att geväret var laddat hade hans culpa kanske varit att anse som så grov att A bort förklaras ansvarsfri.

Har A vållat S personskada och begås därpå i samband med läkar- och sjukvården ett fel som är så grovt, att det ligger helt utanför de risker man kan ha anledning att räkna med, är A inte ansvarig för den skada felet medför[31].

Det är visserligen vanskligt att ange, vad som varit huvudorsaken till en skada, men ändå kan det inte förnekas att B:s grova culpa för gemene man framstår som den egentliga orsaken till skadan. Det är något lättare att jämföra två personers beteende och förklara, att den som varit grovt culpös varit huvudorsaken till skadan, än det är att förklara att en exceptionell naturtilldragelse, som vid sidan av skadeorsakarens culpa lett till skadan, varit huvudorsaken till denna. Ifall B tydligt ser faran, men likväl handlar så att skada inträffar, ligger det ibland nära till hands att anse honom så pass huvudskyldig, att A ej bär ansvar.

Vid kedjekrockar är den (A) som vållat att vägen spärrats vanligen ansvarig för alla följdskador. Skulle B:s oaktsamhet dock vara grov eller i varje fall sådan, att B med lätthet bort kunna undvika krocken, kan A fritas från ansvar. I så fall kan A:s beteende kanske inte ens sägas ha varit en nödvändig betingelse för följdskadan. A har inte alls orsakat skadan.

HD 1950/323: A körde på landsväg ovarsamt så att hans och C:s bil stötte samman. Till följd av att bilarna hindrade trafiken och att B framförde sin bil vårdslöst törnade B:s bil strax därefter mot S:s bil. A ansågs ej ansvarig för S:s skada. Ett JR motiverade detta med att A:s culpa ej varit grov. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg i likhet med de lägre instanserna A solidariskt ansvarig med B för S:s skada). — Såsom typfall vore minoritetens åsikt riktigare, såframt ej trafikhindret varit obetydligt.

---

30 Se även *Jörgensen* s. 211 f.

31 *Lech* s. 58. Enligt *Hakulinen* s. 341 leder inte ens ett grovt fel på sjukhuset till en minskning av S:s rätt till ersättning av A.

HD 1952/64: Bilföraren A körde så oaktsamt att hans bil stannade på spårvägsskenorna i Helsingfors. Stadens spårvagn körde på bilen, varvid också spårvagnsföraren B konstaterades ha varit oaktsam. Spårvagnen, som hade mistat bromsförmågan, fortsatte efter krocken sin färd på skenorna utför en backe och stjälpte slutligen. Staden krävde ersättning för den skada spårvagnen lidit i fallet. A:s vårdslösa förfarande ansågs inte ha inverkat på spårvagnens fall, eftersom B, som i god tid före hade sett bilen stå på skenorna, underlåtit att i tid sakta farten oaktat spårvagnen haft svaga bromsar. (Omr. 4—1. Den skiljaktige domaren ansåg, att krocken medverkat till spårvagnens skador, och fann A skyldig att till staden utge ett till 1/4 jämkat skadestånd). — Handlingarna i målet utvisar, att B:s culpa uppenbarligen var betydande.

HD 1945/195: se s. 20.

I en del fall kan man komma till att ett ansvar för A inte föreligger genom att man konstaterar, att faran för den inträffade skadan ökats endast obetydligt genom A:s beteende eller att den norm som A överträtt inte avsett att bereda skydd mot den inträffade skadan, se 8.2.a och b. Om en gårdskarl underlåter att sanda trottoaren och en fotgängare, då han observerar den hala trottoaren, stiger ut på körbanan och blir överkörd av en bil, bör gårdskarlen i allmänhet undgå ansvar. Mången gång har för övrigt antingen fotgängarens eller bilförarens culpa varit rätt grov.

HD 1961/M 1: se ovan s. 137.

c. Oaktat B genom uppsåt eller grov culpa orsakat skadan är ett ansvar för A likväl motiverat, om man kan konstatera att A:s oaktsamhet gällt den inträffade skadan, att just faran för dess inträde gjort A:s beteende oaktsamt. A har berett B tillfälle att tillfoga skadan. Redan *Forsman* förklarade den person ansvarig, som rubbat säkerhetsåtgärder vidtagna mot en hotande rättsvidrig handling[32]. Problemet må belysas med tre exempel, alla gällande stöld begången av B. A har lämnat dörren till S:s hus öppen med påföljd att en tjuv promenerat in i huset och stulit S tillhörig egendom. A har misshandlat S och nattetid lämnat honom liggande kvar på en gata med påföljd att S blivit bestulen. A har med sitt fordon törnat mot en bil så att dennas last spritts ut över gatan och där stulits. I samtliga fall kan man säga, att A rubbat säkerhetsåtgärder och bör vara ansvarig också för den skada tjuven orsakat.

d. Leder A:s culpösa beteende genom medverkan av barn till skada för barnet eller annan, är skadan sällan inadekvat, ej ens om barnet handlat grovt oaktsamt. Det är ofta just faran för dylikt skadetillfogande av barn som gjort A:s beteende culpöst.

HD 1954/34: En soldat som varit hemma på permission hade lämnat en handgranat, som ej gjorts ofarlig, kvar på en åker. En sjuårig gosse hittade den och kastade den mot en stolpe, varvid den exploderade så att gossen fick en skärva i ögat. Soldaten ålades att ersätta hela skadan.

HD 1957/58: Ett mindre antal knallhattar tillhöriga ett byggnadsföretag förvarades lätt åtkomliga i ett förrådsskjul. 12-årige S tog sig in i skjulet och tillgrep några av knallhattarna och handskades med dem så att de exploderade i hans hand. Byggadsföretagets verkställande direktör A ansågs ansvarig för den vårdslösa förvaringen och ålades att till S utge skadestånd, vilket dock på grund av S:s egen medverkan jämkades. (Omr. Ett JR ansåg att skadan med hänsyn till S:s ålder inte ens delvis kunde anses härröra av A:s vållande).

HD 4. 12. 1962 (anfört av *Kämäräinen* s. 228 f): 12-årige A brukade med sina föräldrars till-

[32] *Forsman* s. 254.

stånd skjuta med ett luftgevär. En gång hängde han upp geväret i en trädgren. Mot A:s uttryckliga förbud grep B (14 år), som visste att geväret var laddat, tag i geväret, siktade och sköt mot S så att S miste synen på ena ögat. A:s föräldrar ansågs inte ha försummat sin övervakningsplikt och befanns därför inte ersättningsskyldiga. — För avgörandet talade att B var så pass gammal som 14 år.

HD 1928/203: se ovan s. 22.

e. Inträder den medverkande orsaken en lång tid efter A:s ingrepp kan A mången gång hävda, att den skadelidande eller en annan person hade hunnit och kunnat vidta åtgärder för att undvika skadan och att skadeståndsansvar för A därför inte bör föreligga. Man brukar tala om att det av A igångsatta händelseförloppet har kommit till vila då den nya orsaken inträffar. Någonstans och vid någon tidpunkt måste gränsen dras för A:s ansvar. Avgörandet bör ske in casu.

Prosser anför exemplet med A som låter ett barn komma över ett farligt föremål. Härefter tar barnets föräldrar föremålet från barnet, men till följd av deras försummelse kommer barnet ånyo över föremålet och åstadkommer skada. A är inte ansvarig för skadan[33].

Den medverkande tredje personens beteende bör till rum och tid stå i tillräckligt nära samband med skadevållarens beteende för att ansvar för den sistnämnde skall föreligga. Har tid och resurser funnits att vidta säkerhetsåtgärder, bör A efter omständigheterna fritas från ansvar för skada som kunnat undvikas.

HD 1944/117: A:s bil hade lämnats stående utan belysning i en vägkurva med påföljd att B nattetid med sin bil körde på den. Efter krocken undanskaffades A:s bil, men B:s bil lämnades kvar på olycksplatsen utan belysning och bevakning, vilket ledde till att C:s buss några timmar senare i mörkret körde mot B:s bil och skadades. C:s ersättningstalan mot A förkastades, enär den skada bussen lidit ej ansågs direkt ha föranletts av bruket av A:s bil. — Ordet "direkt" (välittömästi) används ibland för att poängtera att någon mellankommande orsak (novus actus interveniens) ej medverkat, se 8.3. Just den omständigheten att B:s bil lämnats för en så pass lång tid som två timmar obevakad och utan belysning på vägen var en mellankommande culpös omständighet, som ansågs göra skadan till en inadekvat följd av A:s beteende. Tänker vi oss att bussen i sin tur efter krocken hade lämnats kvar på platsen och någon timme senare blivit påkörd av D:s bil, som efter krocken lämnats kvar på platsen osv. osv. inser vi, att situationen skiljer sig från vanliga kedjekrockar och inte bör leda till ansvar för A.

HD 1948/313: A hade på beställning framställt och levererat till ett bolag en reklamskylt, som av bolaget anbragtes på en husvägg. På grund av sin svaga konstruktion föll skylten i huvudet på fotgängaren S. Bolagets verkställande direktör B ansågs ansvarig för skadan genom att han ej avlägsnat skylten, oaktat han varit underkunnig om dess svaga konstruktion. Enär B trots defekten låtit skylten en lång tid sitta kvar på husväggen, ansågs däremot A inte ansvarig för S:s skada. I en särskild rättegång ålades också bolaget plikt att ersätta S:s skada (*HD 1948/283*). — Det var riktigt av domstolen att betr. A:s ansvar visa på att en lång tid förflutit.

NJA 1966 s. 30: S kastades på grund av bilföraren A:s oaktsamma körning ut ur A:s bil och blev i mörkret liggande på den livligt trafikerade landsvägen, där han kort därpå blev överkörd av en annan bil. A dömdes till straff för dödsvållande, enär uppenbar risk förelegat att S kunde bli överkörd, och då den omständigheten att den påkörande bilens förare kanske varit oaktsam inte påverkade bedömningen. Se *Lech* s. 61 f.

Här må även relateras det kända *Wagon Mound-fallet*, avgjort i London 1961. Genom oakt-

[33] *Prosser* s. 288. Se även *Hart—Honoré* s. 91, *Oftinger* s. 92 och *Lech* s. 63 ff.

samhet vid tankningen av ett fartyg hade olja flutit ut på vattnet och drivit in mot ett varv. Några dagar senare föll en tygbit ned i oljan, en svetsgnista från varvet antände tyget och oljan med skada på varvet som påföljd. Fartyget ansågs inte ansvarigt, enär skadan inte varit förutsebar. — Ansvarsfriheten synes mig motiverad, enär det genom oljeutsläppet orsakade händelseförloppet redan hunnit komma till vila då olyckan inträffade. Arbetena på varvet hade genast efter oljeutsläppet avbrutits, men senare återupptagits. Anser man åter, såsom domstolen, att oljans antändning varit osannolik och något för både fartyget och varvet oförutsebart, så är den inträffade skadans anknytning till oljeutsläppet så lös att skadan med rätta är att betrakta som inadekvat, se 8.3.5.b. Se om rättsfallet *Charlesworth* s. 66 ff.

f. Har följden av den skada som A orsakat S blivit, att S efter tillfrisknandet fått en disposition för skada (blivit särskilt känslig för skada), torde A i allmänhet inte bära ansvar för att den ytterligare skada, som en annan person B senare vållar S, blir större och allvarligare just på grund av sagda disposition, se 8.3.1. Sambandet mellan A:s beteende och den senare skadan är vanligen svagt[34] — liksom även då den senare skadan beror på culpa hos S. B:s resp. S:s culpösa förfarande kan sägas vara ett slags "novus actus interveniens". Har A orsakat skadan uppsåtligen eller grovt culpöst, bör A:s ansvar likväl knappast uteslutas.

NJA 1961 s. 425 (ND 1961 s. 384): A slog uppsåtligen S i huvudet med påföljd att S åren 1948—1952 i olika omgångar var arbetsoförmögen. Sedan S ett halvt år varit fullt arbetsför blev han år 1952 påkörd av en bil så att han skadades i huvudet och de följande åren i flera repriser var arbetsoförmögen. För denna arbetsoförmögenhet ävensom för sveda och värk och sjukvård krävde S ersättning av den för trafikolyckan ansvarige B. Denne var villig att ersätta halva skadan. HD fann att trafikolyckan hade medverkat till arbetsoförmögenheten, utan att det dock kunde fastställas i vilken grad, och dömde B att ersätta hela skadan. Ett solidariskt ansvar ansågs föreligga för A och B "till den skadelidandes skydd", såsom HD uttryckte sig. (Omr. 4—1. Den skiljaktige domaren ansåg att skadeståndet borde jämkas till hälften, enär endast hälften av skadan föranletts av bilolyckan). En av de fyra domarna i majoritet var skiljaktig betr. motiveringen och anförde, att A varit en alltför avlägsen orsak till skadan för att kunna påföras ansvar. — Om man i målet utgår från att fråga ej var om inverkan av konkurrerande orsaker, dvs. om att skadan även utan B skulle ha uppkommit, se härom kap. 22, synes mig B:s ansvar givet. B får ta S sådan han är, se ovan 8.3.1. Också A, som endast orsakat en disposition för skada, kan anses ansvarig för den nya skadan, närmast på grund av att han uppsåtligen orsakat den tidigare skadan. Se även 22.2 samt om rättsfallet *Karlgren* s. 211, *Hellner* s. 168, *Agell*, Festskrift s. 33, *Lejman*, SvJT 1965 s. 637. *Lech* s. 40 ff anser, att den vid trafikolyckan uppkomna skadan var en så avlägsen och oväntad följd av misshandeln, att den ej var en adekvat följd av denna.

3.4. Medvållande av den skadelidande.

a. Har S varit medvållande till den skada som A vållat honom kan skadeståndet till S jämkas, eventuellt ända till noll, se ovan kap. 7. För att jämkning skall ske bör skadan naturligtvis vara en adekvat följd av S:s medvållande — alldeles såsom skadan måste vara en adekvat följd av A:s vållande för att leda till ansvar för A.

---

[34] I ett tyskt rättsfall hade A vållat S skada, vilken medfört att S:s ben amputerats. A ansågs inte ansvarig för att S åtta år senare sårats dödligt på en gata av granatskärvor under en artilleribeskjutning, enär S inte såsom andra personer tillräckligt hastigt kunnat ta sig ned i ett bombskydd, se *Saxén* s. 110.

Sagda krav på adekvans innebär, att den inträffade skadan bör ligga i farans riktning. Den får ej vara en sådan följd av S:s beteende, som är utan samband med detta och helt utom beräknelighet. Vanligen är adekvanskravet uppfyllt. Har S en gång varit culpös, har hans culpa och hans skada vanligen samband med varandra. Följande exempel må anföras. S håller med sin bil culpöst alltför hög hastighet. En mötande bil framförs av A felaktigt mitt på vägen. En lindrig krock utan nämnvärd skada på bilarna blir följden, men S mister i krocken herraväldet över sin bil och kör mot ett träd, varvid avsevärd skada på bilen uppkommer. Denna skada bör anses vara vållad ej blott av A, utan även av S, ty den har samband med det culpösa i S:s körning.

I följande avgörande låg skadan nära gränsen till inadekvat skada.

HD 1958/21: I ett A tillhörigt hus förfogade hyresgästen S över en källare, där en ventil i en ledning för varmvatten hade börjat läcka. Till följd av försummelse av husets gårdskarl att övervaka läckan rann vatten ned på golvet och skadade varor som S förvarade i källaren. A ålades att ersätta endast 3/10 av S:s skada, eftersom S huvudsakligen själv orsakat sin skada genom att på källarens jordgolv förvara varor som lätt tog skada av fukt. — Man kan konstatera att den egentliga orsaken till skadan var läckaget i ledningen, medan S:s culpa gällde skada genom fukt. Antagligen ansåg HD att S:s culpa också omfattade möjligheten av läckage i källarledningarna. Hade det blott varit faran för fukt som gjort S:s beteende culpöst, hade en jämkning ej bort ske. Men såframt också faran för läckage var påtaglig, t. ex. enär det redan tidigare synts spår av läckage på källargolvet, var adekvanskravet uppfyllt. HD åberopade inte uttryckligen avtalsförhållandet mellan A och S, men detta kunde lika väl ha talat till S:s förmån (genom att kanske ge S rätt att kräva en duglig källare).

b. Enligt vad i 8.3.3 anförts kan en grovt culpös medverkan av annan person medföra, att skadan inte anses vara en adekvat följd av A:s beteende. Detsamma gäller om det är den skadelidande själv som varit grovt culpös.

I praktiken är adekvansfrågan här inte så problematisk, eftersom man, även om man anser att skadan är adekvat, kan frita skadevållaren delvis eller helt och hållet från ansvar genom att jämka skadeståndet avsevärt eller ända till noll på grund av medvållande av den skadelidande.

HD 1934/617: Flottningsföreningen A hade för att underlätta flottningen låtit gräva en kanal genom ett grund, som förband en ö med fastlandet, utan att uppföra en bro vid det vanliga övergångsstället. Kanalens bredd var fyra meter och dess djup en meter. Då S en gång fyra år senare återvände från ön försökte han vid det förra övergångsstället köra över kanalen med sin häst, varvid hästen drunknade. A ansågs skyldig att ersätta skadan, eftersom den föranletts av att vattendjupet vid övergångsstället förändrats och A byggt kanalen utan vederbörligt tillstånd och i strid mot bestämmelserna i vattenlagen. — Avgörandet är diskutabelt. S:s oaktsamhet måste ha varit rätt grov; han hade uppenbarligen känt till att A grävt en kanal vid övergångsstället. Dessutom låg skadan knappast i farans riktning eller inom den av A överträdda normens skyddsområde.

HD 1931/M 10: se s. 137.

3.5. Övriga fall.

De återstående fallen där adekvansfrågan aktualiseras har en mångskiftande karaktär. I fråga om bedömningen får därför endast hänvisas till vad ovan i 8.2 anförts.

a. Det är särskilt *allmän förmögenhetsskada* — både då den är en följd av person- eller sakskada (ekonomisk följdskada, indirekt skada), och då den är en ren förmögenhetsskada — som i en del fall är så avlägsen och slumpartad, att ett ansvar ej bör föreligga.

Om A tillfogat S personskada eller skadat S:s bil och skadan hindrat S från att i tid acceptera ett för S fördelaktigt anbud, behöver denna skada inte ersättas av A[35]. Varje gång en olycka inträffat kan följden bli dylika avlägsna skador, men sambandet mellan olyckan och skadan är så avlägset, att en ersättningsplikt skulle leda till tvivelaktiga rättegångar och rättsosäkerhet. Ofta vore det dessutom omöjligt för den skadade att utreda, att skadan faktiskt omöjliggjort köpet.

HD 1959/97: A, som under andjakt varit så oaktsam att forstmästaren S blivit träffad av ett skott och mistat ena ögat, ålades att till S utge, förutom ersättning för förlorad arbetsförtjänst, ersättning för den ränteförlust S lidit på grund av att hans sjukdom medfört att ett trävaruköp blivit oavslutat. — Uppenbarligen var här fråga om en väldokumenterad skada, men ändå förefaller avgörandet att utsträcka A:s ansvar oerhört långt. Fråga var ju ej heller om någon uppsåtligen tillfogad skottskada. Det var f. ö. en helt annan fråga som föranledde rättsfallets publicering. Handlingarna i målet utvisar, att ränteförlusten härrört av att S i sin egen skog föregående vinter hade låtit hugga ved, vilken till följd av S:s skada blivit osåld.

NJA 1959 s. 552 (ND 1959 s. 491): Ett åkeriföretag, vars lastbil skadats, betalade lön till bilens personal under reparationstiden. Åkeriägaren anförde att han genom permittering av personalen skulle ha riskerat att arbetarna lämnat företaget med påföljd att rörelsen hade lidit avbräck. HD (omr. 4—1) ansåg att sådant samband mellan bilskadan och sagda löneutbetalning inte förelegat, att den i målet skadeståndsskyldige vore ansvarig för sagda löneutgifter. — Se härom *Hellner* s. 156 f och SvJT 1969 s. 351.

RGZ 95,173 (1919): På grund av personskada som A vållat S var S nödsakad att sälja sitt företag redan innan kriget var slut och drabbades därigenom av en förlust. A ansågs ansvarig för denna förlust. *Stoll* s. 31 anser, att detta står i överensstämmelse med uppfattningen i Tyskland, men antar att man i England skulle förklara att skadan varit "too remote".

b. Också en *direkt skada* (realskada) kan i så hög grad härröra av en ren tillfällighet, att den kan förklaras vara inadekvat. Det spelar inte så stor roll hos oss om man förklarar skadan vara adekvat eller inte. Även om skadan anses vara adekvat är det nämligen så gott som givet, att en jämkning till närheten av noll enligt SkL 6:1 skulle äga rum; sagda tillfällighet kan betraktas såsom annan medverkande omständighet. Så skulle uppenbarligen ha skett hos oss i följande två världsbekanta fall, såframt inte skadan, vilket är troligt, skulle ha ansetts vara inadekvat.

Polemis-fallet (avgjort i London 1921): Befraktaren A hade åtagit sig att tömma ett fartygs lastrum. En stuveriarbetare anställd av A fällde oaktsamt en planka ned i lastrummet. Utan att arbetaren eller A vetat om det fanns det bensingas i lastrummet. Plankan slog mot metall, en gnista uppkom och fartyget förstördes i explosionen. A ålades att ersätta skadan, enär den inte föranletts av någon mellankommande omständighet. — En fysisk skada på fartygsskrovet föranledd av plankan var beräknelig, men ifrågavarande skada förefaller att ha varit helt utom all beräknelighet. Man kan inte heller här tala om någon särskild mottaglighet för skada hos fartyget.

Palsgraf-fallet (avgjort i New York 1928): B kom springande på perrongen för att hinna till ett

[35] Se *Vinding Kruse* s. 220, 224, 226 f.

tåg. En järnvägstjänsteman hjälpte honom upp på tåget, men gjorde det så oaktsamt att B tappade ett paket som innehöll fyrverkeripjäser, vilka exploderade. På grund av skrällen föll i den andra ändan av perrongen ett föremål på S och skadade henne. En knapp majoritet i domstolen ansåg att S ej hade rätt till ersättning av järnvägsbolaget, enär S inte tillhört den krets av personer som förutsebart bragts i fara av ifrågavarande beteende. — Både uppkomsten av en explosion och sättet på vilket skadan inträffade var något helt exceptionellt. En skada som uppkommit genom dylika olyckliga sammanträffanden kan med fog anses för helt utom beräknelighet och inadekvat.

Kap. 9. Jämkning av skadeståndet

1. Lagstadganden om jämkning i speciella fall.

Frånser man inverkan av medvållande på den skadelidandes sida kan man konstatera, att den skadeståndsskyldige i princip skall ersätta hela skadan. Regeln om full ersättning har hos oss gamla anor[1]. Då det i SL 9:1 hette, att den skyldige skall ersätta skadan, har detta ansetts innebära att den skadelidandes *hela* skada skall ersättas. Skadeståndsinstitutets primära syfte att ge kompensation (reparation) betingar att skadeståndets storlek inte sammankopplas med graden av skadevållarens culpa.

Är skadan av ringa omfattning förefaller full ersättning helt naturlig. Men vid större skador uppstår betänkligheter. *Nybergh* går t. o. m. så långt att han uttalar, att argumenten att skadevållaren är närmare att bära ansvaret än den skadelidande är i och för sig plausibla, men "tämligen orkeslösa" såsom grund för ett obegränsat ansvar[2]. Kravet på rättssäkerhet talar visserligen starkt mot en generell rätt för domstolen att jämka skadeståndet, men å andra sidan är behovet av vissa jämkningsregler uppenbart. I HD:s praxis iakttar man också att en minoritet emellanåt jämkat skadestånd som varit oskäligt betungande.

Vi har flera stadganden — rörande både avtalsersättning och skadestånd i utomkontraktuellt förhållande — som tillåter jämkning. Här må nämnas SjöL § 67, SjömL § 50, LuftfL 1964 § 53, AndelsL § 162, PatentL § 58, VarumL § 38, ArbAvtL § 51 och MilSL § 47. De jämkningsmöjligheter dessa lagrum ger har speciellt utnyttjats då fråga varit om skada som arbetstagare tillfogat i arbetet. Några rättsfall må anföras som exempel.

HD 1968/92: Då ett tankfartyg lossade brännolja rann olja ut och orsakade skada på virke. Fartygets befälhavare och överstyrman dömdes till straff enligt Lagen om åtgärder för förhindrande av oljeskador och ålades att solidariskt ersätta skadan, men ersättningen jämkades enligt SjöL § 67 och SjömL § 50 till 1/3.

---

1 *Kivivuori* s. 190 ff.

2 *Nybergh*, JFT 1950 s. 347.

HD 1957/44: Enbart i avsikt att väcka uppseende förde A, som var i försvarsväsendets tjänst, ett flygplan alltför lågt över sin hemgård med påföljd att planet störtade. Det skadestånd A ålades att utge till staten jämkades avsevärt enligt MilSL § 47.

HD 1962/75: Ersättning för skada föranledd av skogsbrand på grund av lägereld jämkades till noll enligt MilSL § 47.

Såsom nyss anfördes är det framför allt då skadan är stor som jämkning brukar befinnas påkallad. Vidare tillmäts culpagraden betydelse. Ju mindre oaktsamheten är, desto mera befogad förefaller en jämkning. Enligt SjöL § 67, SjömL § 50, LuftfL 1964 § 53 bör jämkningen ske med hänsyn till culpagraden, medan en jämkning enligt AndelsL § 162, PatentL § 58 och VarumL § 38 har såsom förutsättning ringa vållande, se 2.7.

Vid jämkningen enligt nämnda lagrum kan även andra omständigheter än skadans storlek och culpagraden ges relevans. Hänsyn kan sålunda tas till parternas förmögenhetsställning[3].

2. Jämkning på grund av "annan omständighet" än medvållande.

a. I Finland har vi sedan gammalt haft ett *allmänt lagstadgande* om jämkning av skadeersättning, vilket inte gällt enbart medvållande. Det är föreskriften i SL 9:1 mom. 2 om medverkan till skadan av "annan orsak, som ej til brottet hörde". En motsvarande bestämmelse ingår i TjAnsvL § 4 och VL 5:82, upptogs i *LagberSkL* § 16 och *LaggrSkL* 6:1 och har intagits i SkL 6:1, där den getts följande lydelse: "Har den skadelidande medverkat till skadan eller har annan omständighet, som ej hörde till den skadevållande handlingen, även bidragit till skadans uppkomst, kan skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt".

Bestämmelsen om jämkning på grund av "annan orsak" (annan omständighet) är intressant. Då strafflagen stiftades motiverades den med att det vore obilligt att ålägga en person skyldighet att ersätta hela skadan, om en annan orsak än hans brott medverkat till skadan[4]. Såsom exempel på dylika andra orsaker anförde *Forsman* och *Grotenfelt* inverkan av andra mänskliga handlingar samt av naturkrafter, otillräkneliga väsen el. dyl. Orsaker som "hörde till brottet" förklarade de åter att var sådana orsaker, som hade medverkat på ett i tingens vanliga ordning liggande sätt och som den handlande hade bort beakta och ta med i räkningen. Den som beger sig ut på havet en senhöstdag bör sålunda beakta att en storm kan bryta ut[5].

Regeln kan antagligen sägas vara den, att den medverkande omständigheten har hört till skadevållarens beteende om den bort förutses av honom, om just han, och inte blott en person med stor sakkännedom, bort beakta den. Detta framgår av de rättsfall som anförs i det följande. Skulle den medverkande omständigheten leda till en skada som är att anse som inadekvat, går skadeorsakaren naturligtvis fri från ansvar.

---

[3] *Taxell* s. 375.

[4] *KommBet ang. SL* s. 194 f.

[5] *Forsman* s. 265 ff, *Grotenfelt* s. 253.

Jämkningsrätten förutsätter således att den medverkande omständigheten inte bort förutses av skadevållaren och att följden inte är att betrakta som inadekvat. Den omständighet som vid sidan av skadevållarens beteende medverkat till skadan är visserligen så löst anknuten till hans handling, att den ej "hör till" denna, men är ändå ej sådan att skadan är att anse som inadekvat[6].

Sagda jämkningsbestämmelse, som inte påträffas i andra länder, ger alltså möjlighet att ta hänsyn till vad skadevållaren själv bort inse. Culparegeln förutsätter ju i allmänhet att han insett skaderisken, men har han en gång varit culpös får han enligt adekvansreglerna vanligen stå för också helt oväntade skador. Jämkningsbestämmelsen gör det i vissa fall möjligt för domstolen att företa en skälig jämkning av skadeståndet då följden varit oväntad för skadevållaren.

Regeln i SkL 6:1 ger i mycket uttryck åt kausalitetssynpunkter. Utomlands har man ibland — utan att ha tillgång till ett motsvarande lagrum — nått samma resultat genom att tillämpa kausalitetstankegångar. Man har förklarat att skadevållarens beteende inte varit kausalt i förhållande till totalskadan, utan endast i förhållande till en del av skadan. Som exempel må anföras *NJA 1951 s. 271*: En källare hade rasat ihop på grund av att A monterat den felaktigt. Enär ett materialfel, för vilket A inte befanns ansvarig, i lika mån som monteringen bidragit till skadan, ålades A att ersätta endast halva skadan. Se om avgörandet *Agell*, Festskrift s. 30 ff.

Eftersom man vid *strikt* ansvar inte gärna kan lägga vikt vid omständigheter som skadeorsakaren inte bort förutse, torde bestämmelsen i SkL 6: 1 inte kunna tillämpas på strikt ansvar. I de lagar vi har om strikt ansvar hänvisas inte heller till SL 9: 1 mom. 2 (SkL 6: 1), se nedan kap. 13. Däremot kan en medverkande "annan omständighet" i vissa fall leda till att skadan är att anse som inadekvat.

Såframt man i praxis skulle tolka jämkningsbestämmelsen i SkL 6:1 extensivt till skadevållarens förmån, kunde man ställas inför en jämkningsregel som satte rättssäkerheten i fara. Skadevållaren kunde alltid hoppas på att vinna gehör för sin åsikt att en annan omständighet medverkat till skadan, ty andra yttre omständigheter har ju alltid medverkat. Man märker emellertid en tydlig tendens i praxis att tolka bestämmelsen så, att en medverkande orsak vanligen anses "höra till brottet".

Framför allt företas jämkning i sådana fall, där man tvekar om skadan över huvud taget är att anse som adekvat. Detta är naturligt. Adekvansreglerna behövs för att från skadeorsakarens ansvar undanta vissa fall, där ett utdömande av skadestånd vore obilligt. Mången gång ger redan frågan om det existerar ett orsakssamband mellan skadeorsakarens beteende och skadan härvid anledning till visst tvivel. Regeln i SkL 6:1 kompletterar adekvansreglerna. Av framställningen i kap. 8 om adekvans framgår tydligt, att skadan ofta är inadekvat just på grund av att en annan (avgörande) omständighet medverkat till skadan. Jämkning på grund av en annan orsak än medvållande aktualiseras, alldeles såsom adekvansfrågan, främst vid särskild känslighet för skada hos den skadelidande (nedan punkt b), vid medverkan av kasuella händelser (punkt c) och vid medverkan av annan ansvarig person (punkt d).

Med våra domstolars knapphändiga motiveringar kan man ibland inte veta, om den

---

[6] *Saxén* s. 77 f. Jfr ett uttalande i *LaggrSkL* s. 26, att medverkan av "annan orsak" även utan ett uttryckligt lagstadgande kunde beaktas på grund av adekvansregeln.

jämkning av skadeståndet som företagits med åberopande av SL 9:1 mom. 2 grundats på den skadelidandes medvållande eller på "annan orsak". Båda dessa fall reglerades ju då som nu i samma lagmoment.

b. Till skadevållarens handling (beteende) anses i allmänhet höra att den person som han skadat varit särskilt känslig för skada eller haft särskild disposition för skada eller att den sak som han skadat varit speciellt värdefull. Om en jämkning vore tillåten i dylika fall skulle den bli ideligen förekommande; vid personskada är det vanligt att en speciell svaghet hos den skadelidande leder till komplikationer och större skada än normalt. Endast om det visas att skadan i varje fall skulle ha uppkommit (färdig skada), se 22.2, bör skadevållaren undgå ansvar. Skulle känsligheten ha orsakats av en exceptionell yttre händelse eller av en annan ansvarig person, är jämkning likväl tänkbar i enlighet med det nedan i punkterna c och d anförda. Vid funktionsrubbningar utan påvisbar kroppslig skada (ersättningsneuroser) har man likaså att göra med ett särskilt slag av känslighet för skada, där en jämkning är motiverad. Man brukar säga att arbetsoförmögenheten då inte härrör direkt av själva skadan, utan av lagen (som ger rätt till ersättning)[7].

Se *Saxén* s. 85 ff, 93 f, 97. *Hakulinen* s. 346 f anser tvärtom, att jämkning på grund av "annan orsak" enligt SL 9:1 mom. 2 bör ifrågakomma endast då den skadade personen eller det skadade föremålet haft en exceptionell känslighet för skada. *Karlgren*, Produktansvaret s. 153 f anser att jämkning av säljarens ansvar då köpegodset haft farliga egenskaper i en del fall kan ske på grund av den skadade köparens överkänslighet, men att det är osäkert om det ofta finns anledning till en sådan "mellanlösning". I Schweiz har jämkning på grund av den skadades konstitutionella disposition ansetts kunna företas, men denna jämkning har grundats på den allmänt hållna jämkningsregeln i SchwOR art. 44, se *von Büren* s. 55.

HD 1936/489: se s. 67 (ej jämkning).

HD 1950/240: se s. 144 (ej jämkning).

Härmed kan jämföras

HD 1964/52: Sedan A misshandlat S, som var ordentligt berusad, begav sig S ensam ut på sjön i en liten båt. Som en följd av misshandeln fick S därvid en hjärnblödning, vilken gav upphov till en plötslig medvetslöshetsattack med påföljd att S föll i vattnet och drunknade. Eftersom till sagda attack *medverkat* a) S:s dryckesrörda tillstånd och b) de sjukliga förändringar och den åderförkalkning i S:s hjärna som existerat redan före misshandeln, ålades A jämlikt SL 9:1 mom. 2 att ersätta endast hälften av S:s begravningskostnader. — Jämkning till följd av S:s rus var given (medvållande). Det väcker likväl uppmärksamhet att jämkningen också motiverades med förändringarna och förkalkningen i hjärnan. Om utan misshandeln S:s existerande anlag (hjärnskadan) inte skulle ha lett till attacken, borde hjärnskadan inte ha motiverat jämkning. Hade A å andra sidan kunnat visa, att den existerande hjärnskadan varit så framträdande, att den uppenbarligen i en mycket nära framtid i varje fall hade medfört S:s död (färdig skada), kunde A ha undgått ersättningsplikt. Redan med hänsyn till att fråga inte var om ekonomisk följdskada, utan om begravningskostnader, synes sistnämnda alternativ uteslutet.

HD 1963/93: Väggarna till S:s hus hade rämnat till följd av en sprängning, för vilken A be-

[7] I Sverige har HD ansett att ersättning för arbetsoförmågan vid ersättningsneuroser kan ges i form av ett engångsbelopp som ej motsvarar full ersättning, se *Lech*, SvJT 1968 s. 437 ff. Man torde ha ansett att en nedsättning av ersättningen kan motiveras av adekvanssynpunkter.

fanns strikt ansvarig. Skadeståndet, innefattande ersättning för reparationskostnaderna och för nedgång i husets värde, jämkades av hovrätten till hälften på grund av att skadan delvis berott på väggarnas svaga konstruktion. HD beviljade ej parterna fullföljdstillstånd. — Såframt skadan utan sprängningen inte skulle ha inträffat kan man hävda att, enligt regeln om att det skadade föremålets särskilda känslighet inte medför jämkning, fullt skadestånd borde ha utdömts för reparationskostnaderna. Däremot inverkade husets skick före skadan naturligtvis på ersättningen för nedgång i värdet. Emellertid är det möjligt att, i analogi med bestämmelsen i GranneL § 9, anse att skadan till den del den härrört av väggarnas svaga konstruktion är inadekvat, se 8.3.1 b.

c. Om skadan uppkommit under medverkan av en exceptionell händelse, för vilken ingen är ansvarig (kasuell händelse), synes — i enlighet med vad nyss i punkt a anfördes om Forsmans och Grotenfelts ståndpunkt — jämkning vara möjlig. Visserligen är den medverkande händelsen vanligen så pass normal att den "hör till" skadevållarens beteende, eller också är den så exceptionell att den leder till inadekvat skada. Men emellanåt, i fall där skadan anses vara adekvat, är en jämkning påkallad.

Bristfälligheter i fordons utrustning, vilka medverkat till skadan, har ibland ansetts leda till jämkning, så t. ex. vid fel eller slitage i en bils styrinrättning, se *HD 1948/395* och *HD 1950/288*. *Walin* upptar i sitt förslag till nordisk skadeståndslag en jämkningsbestämmelse sådan som den i SkL 6:1. Han anser att den framför allt kunde tillämpas när till skadan bidragit en felaktighet hos S:s maskin eller en speciell egenskap hos S:s djur[8].

HD 1967/92: Enär föraren hade varit medveten om och bort beakta en brist i vagnens bromssystem, ansågs bristen inte ha varit en sådan annan orsak som bort leda till jämkning av skadeståndet.

Av det ovan i kap. 8 anförda framgår att jämkning likväl inte har skett då skadan föranletts av det hala föret (*HD 1953/113*), av att ett trafikmärke ej varit tillräckligt djupt nedsänkt (*HD 1960/13*), av att en vägbank gett vika (*HD 1958/50*) eller av en hård storm (*HD 1937/526*).

Då barn skadats har jämkning ibland företagits på grund av att barnets beteende betraktats som en "annan orsak", t. ex. *HD 1957/58* och *HD 1953/139*. Här kunde man hellre ha förklarat att medvållande från barnets sida förelegat.

d. Praxis utvisar att jämkning enligt SL 9:1 mom. 2 *inte* ansetts tillåten på grund av att skadevållarens *skuld* varit *ringa*. Detta är riktigt. Dels kan den omständigheten att skadevållarens culpa är ringa knappast sägas vara en orsak som ej "hör till" hans beteende, dels bleve jämkningsfrågan i så fall ideligen aktuell. Ej heller den nya allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 mom. 2 bör anknytas till ett krav på ringa vållande, se 9.3.

Felaktiga motiv hos skadevållaren bör *inte* leda till jämkning. Anser man en gång att skadeorsakaren har varit culpös, har man därmed även förklarat att de felaktiga motiv han haft för sitt beteende inte juridiskt ursäktar honom. Att skadevållarens culpa anses vara ringa beror ofta just på att han haft felaktiga motiv för sitt beteende. Tror skade-

---

[8] *Walin*, NJM 1960 s. 28 f. I fransk praxis har medverkan av en cyklonartad storm ansetts medföra en avsevärd jämkning, se *Mazeaud—Tunc* II s. 430.

vållaren att skaderisk inte föreligger, eftersom en annan person förklarat för honom att hans handling är ofarlig, kan han likväl dömas att utge hela ersättningen, om man finner att skaderisk trots allt förelegat och att han varit oaktsam då han litat på sagda försäkran.

HD 1946/274: Ett fartyg körde sönder en S tillhörig, i farleden utlagd not. Majoriteten i HD (tre JR) förkastade S:s ersättningskrav, enär det inte visats att vållande förelegat på fartygets sida. Minoriteten (två JR) ansåg visserligen att fartyget oaktsamt kört på noten, men jämkade fartygsägarens skadeståndsplikt, enär noten inte lämnat en tillräckligt stor del av farleden fri för sjöfart och då morgonsolen lyst rakt framifrån och gjort det svårt att från fartyget upptäcka noten. — Sistnämnda motiv för jämkningen är dubiöst.

HD 1946/23: A hade gett ett rangerloks konduktör B order om att loket skulle flyttas till ett sidospår. Då A underlåtit att kontrollera att ordern faktiskt efterföljts, ansågs han ansvarig för den inträffade tågsammanstötningen. (Omr. 3—2. Minoriteten jämkade ersättningen, den ene domaren på grund av A:s ringa culpa, den andre enär han ansåg att andra orsaker medverkat till skadan, nämligen dels den omständigheten att B inte följt A:s order, dels det förhållandet att A:s övriga tjänsteuppgifter delvis hindrat honom från att övervaka att ordern efterföljdes).

I några fall har skadeståndet dock jämkats på grund av felaktiga motiv hos skadevållaren. Det förefaller som om en dylik jämkning oftast skett i sådana situationer då en *annan person culpöst medverkat* till skadan. Även om en culpös medverkan av annan person i de allra flesta fall med rätta ansetts leda till solidariskt ansvar för skadevållaren och den medverkande, kan man i praxis hos oss finna flera fall där skadevållarens ansvar jämkats.

Det solidariska ansvarets konsekvenser undgås självfallet genom den betalandes (A) regressrätt, se härom 21.2. Denna rätt kan likväl, något som i praktiken ingalunda är sällsynt, visa sig vara värdelös genom att den medansvarige (B) är medellös eller undandrar sig betalningen. I synnerhet om B framstår som den huvudskyldige förefaller regeln om solidariskt ansvar ibland orättvis och borde därför *i undantagsfall* kunna frångås[9]. I kontraktsförhållande, där det ju likaså existerar ett solidariskt ansvar, mildras regeln dels genom att man ibland kan finna att kontrahenternas avsikt inte varit att införa ett dylikt ansvar, dels genom att möjligheten att jämka oskäliga avtalsersättningar allt allmännare börjar erkännas.

I Norge har domstolen enligt Lov om Straffelovens ikrafttraeden § 26 rätt att begränsa det fulla ansvar en av flere solidariskt ansvariga normalt har.

För en jämkningsmöjlighet talar att det kan vara tillfälligheter som avgör, om man kan uppdela skadan mellan skadevållarna så att en viss del av skadan konstateras härröra av den ene, en annan del av den andre skadevållaren, eller om en dylik uppdelning inte kan göras och solidariskt ansvar därför anses föreligga[10].

I synnerhet om den ene skadevållarens oaktsamhet varit ringa i jämförelse med den andres kan en jämkning emellanåt vara påkallad. Ett viktigt fall av jämkning har vi

---

[9] Se *Saxén* s. 68 ff. Även *Kämäräinen* s. 186, *Smith* s. 30 ff och *von Büren* s. 63 ff förordar en modifiering av det solidariska ansvaret. A.å. *Hakulinen* s. 347.

[10] *Kämäräinen* s. 185 f förklarar att just tredje persons culpösa medverkan kan leda till jämkning av det skadestånd som skadevållaren bör erlägga.

i reglerna för identifikation, se 7.8. Jämkning har speciellt kommit i fråga om man inte haft praktiska möjligheter att utröna vem den medverkande varit.

Man brukar ibland göra gällande, att det solidariska ansvaret betingas av att det är omöjligt att fastställa vilken del av skadan envar skadevållare orsakat. Men en fördelning undgår man ändå inte då fråga uppkommer om regressrätten mellan skadevållarna inbördes.

I en del fall har jämkning skett oaktat det uppenbarligen varit möjligt att instämma den andre. Det vore dock självfallet föga logiskt om jämkningsrätten vore beroende av den skadelidandes godtycke, dvs. om han stämt in den medverkande eller ej.

HD 1945/195: En lots styrde en vårmorgon i Åbo skärgård fartyget på grund i en farled, där remmarna ännu inte utsatts och justerats för året. Oaktat det hade meddelats lotsen att remmarna redan fanns på platsen, ansågs han ha handlat oaktsamt, eftersom han hade bort märka att nya remmare ännu inte utsatts i farleden och att de gamla remmarnas placering ännu inte granskats. Skadeståndet jämkades likväl, eftersom till grundstötningen i väsentlig grad hade medverkat en av honom oberoende omständighet, nämligen den att farleden ännu inte varit iordningställd. (Omr. Ett JR jämkade skadeståndet enligt SjömansL § 50).

HD 1950/290: Växelkarlen A tillät i strid mot existerande bestämmelser ett lok att köra in på stationsbangården med påföljd att det stötte samman med ett annat lok. A ålades att ersätta skadan, men ersättningen jämkades då till skadan medverkat, att A:s förfarande hade stått i överensstämmelse med rådande bruk på stationen, mot vilket A:s förmän inte hade ingripit.

HD 1945/260: En bilförare, som genom vårdslös körning skadat en annan bil, ålades att utge jämkat skadestånd, enär en kvinna, som förblivit okänd, medverkat till skadan genom att oaktsamt passera över vägen. (Omr.) — Se det liknande *HD 1939/169*.

HD 1949/214: A dömdes till straff för att han framfört en buss med för hög hastighet i en gatukorsning och, för att undvika sammanstötning med en annan bil, hastigt vajt till vänster och tvärbromsat med påföljd att passageraren S på bakre plattformen fallit ut ur bussen och skadats. Enär bakdörren varit öppen eller vårdslöst stängd och det inte ålegat A att sköta om dörren, ålades A att till S utge jämkat skadestånd. (Omr. 4—1). — Handlingarna i målet utvisar att busskonduktrisen, som ej instämts som svarande, uppenbarligen varit vårdslös. Se även av *Saxén* s. 71 f anförda övriga rättsfall samt *HD 1947/294*.

HD 1955/137: A körde med en bil som vägde sju ton ned på en liten färja, oaktat ett trafikmärke angav att färjans bärkraft var tre ton. Färjan och bilen sjönk. Enär den tolvårige färjskötaren B för A försäkrat, att färjan bure bilen, och uppmanat A att köra ned på färjan, och en händelse som ej hört till A:s beteende sålunda medverkat till skadan, ålades A att till färjägaren och bilägaren utge ersättning jämkad till hälften. (Omr. 3—2. Minoriteten dömde A att ersätta hela skadan). — Såsom hovrätten anförde i målet hade den ordinarie färjföraren varit oaktsam genom att låta sin tolvårige son B sköta färjan, oaktat det brustit i B:s insikter och omdöme. HD ansåg likväl att den ordinarie färjföraren inte var tjänsteman och att han därför varken kunde dömas till straff för tjänstefel eller i straffprocessuell väg förklaras ersättningspliktig. Den jämkning av skadeståndet som majoriteten i HD företog hade således sin egentliga grund i att en annan än A (B:s far) varit oaktsam. A:s tillit till B:s uppgifter berodde givetvis på B:s ställning som färjskötare. Se även 6.2.2.f.

3. Den allmänna jämkningsregeln i SkL 2: 1.

Behovet av en allmän lagbestämmelse om rätt för domstol att jämka uppenbart obilliga skadestånd har ofta understrukits[11], låt vara att vi haft ett visst surrogat i nyssnämnda

[11] Se t. ex. *Vinding Kruse* s. 126 ff, *Walin*, NJM 1960 s. 29 ff, *Saxén*, JFT 1973 s. 295 f.

stadgande i SL 9:1 mom. 2. *LagberSkL* och *LaggrSkL* upptog lika litet som SvSkL någon allmän jämkningsregel, men man ställde sig inte negativ till en sådan, utan lämnade frågan beroende av särskild lagstiftning[12]. På grundval av förslag i *PropSkL* stadgas i SkL 2:1 mom. 2, att skadeståndet "kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt".

Vid jämkningen enligt sagda lagrum är culpagraden hos skadeorsakaren självfallet av betydelse[13]. Regeln i SkL 2:1 innebär likväl varken att jämkning alltid vore aktuell då skadevållarens culpa varit ringa, eller att jämkning vore utesluten om skadevållarens culpa varit vanlig eller grov, se även de i 9.1 anförda lagrummen. I Norge har (utan direkt stöd i lag) som motiv för jämkning anförts dels att skadan på grund av extraordinära förhållanden blivit extremt stor, dels graden av skadevållarens culpa[14]. Enligt SkL 2:1 mom. 2 kan skadeståndet på särskilda skäl jämkas t. o. m. vid uppsåtligen orsakad skada. Som exempel har anförts att skadeståndet kan bli ett avgörande hinder för en brottslings återanpassning i samhället[15].

Den allmänna jämkningsregeln är en säkerhetsventil. Jämkningen är enligt SkL 2:1 inskränkt till sådana fall där skadeståndets erläggande vore oskäligt betungande. Huvudkriteriet är den ansvariges betalningsförmåga. En jämkning är framför allt motiverad då skadans storlek gör det uppenbart obilligt att ålägga skadevållaren full ersättningsplikt[16], t. ex. med hänsyn till hans försörjningsplikt. I *PropSkL* motiveras jämkningen med att skadeståndsansvaret kan helt ödelägga skadevållarens ekonomi och vara uppenbart kränkande och oskäligt för honom[17]. Sålunda kunde det i vissa fall, även om den ansvarige äger tillgångar, vara oskäligt att kräva att han använder dem för betalning av skadeståndet, t. ex. att han föryttrar sin bostad.

Har skadan vållats i verksamhet som syftar till ekonomisk nytta skulle jämkning enligt *PropSkL* ej komma i fråga[18]. En dylik inskränkning omnämns likväl inte i lagtexten och skulle för övrigt stå i viss motsättning till jämkningsbestämmelsen i SkL 3:6. För ett litet företag kunde skadeståndsplikten betyda ekonomisk ruin. Å andra sidan kan man i allmänhet ställa stränga krav på en företagare visavi hans plikt att skydda sig genom ansvarsförsäkring[19].

Enligt SkL 2:1 skall hänsyn tas också till den *skadelidandes* ekonomiska förhållanden. Hans behov av ersättning kan vara sådant, att jämkning inte bör företas. Men för jämk-

---

12 *LagberSkL* s. 15, *LaggrSkL* s. 9 f.
13 *PropSkL* s. 13.
14 *Andersen* s. 140 ff.
15 *SOU 1971:83* s. 41.
16 Så i utländsk rätt, *McGregor* s. 10.
17 *PropSkL* s. 13.
18 *PropSkL* s. 13.
19 *SOU 1971:83* s. 48.

ning bör den primära förutsättningen vara, att skadeståndets erläggande är oskäligt betungande för skadevållaren[20].

En jämkningsrätt ger domstolen möjlighet att i ömmande fall också beakta existerande försäkringar. Ett utdömande av fullt skadestånd kan vara oskäligt mot skadevållaren med hänsyn till att den skadelidande kommer att för skadan erhålla ersättning ur en försäkring, eller enär den skadelidande underlåtit att försäkra sin egendom, oaktat försäkring varit sedvanlig. Detta gäller framför allt brandförsäkring, se även den särställning brandskada getts i HyresL § 20. Den som innehar en mycket värdefull sak får räkna med möjligheten att domstolen, om saken skadas, inte ålägger skadevållaren att utge full ersättning, utan förklarar att detta vore obilligt med hänsyn till att sakens ägare kunnat och bort gardera sig genom försäkring[21].

Någon frihet för domstolen att vid dömandet lägga allmänna ekonomiska lämplighetssynpunkter till grund för avgörandet ger stadgandet inte[22]. Följden härav skulle bli en påtaglig rättsosäkerhet. Såsom tänkbara fall, där en jämkning på grund av en allmän jämkningsregel vore motiverad, anför *Walin* bl. a. *att* osedvanligt stor skada uppkommit och den ansvariges culpa varit ringa, *att* den skadelidande enligt sedvana bort hålla det skadade föremålet försäkrat och *att* någon av flera solidariskt ansvariga endast i ringa grad medverkat till skadan[23]. Framställningen ovan i 9.2 utvisar, att man hos oss genom att tillämpa jämkningsregeln i SL 9:1 mom. 2 försökt undgå den obillighet som kan bli följden av det solidariska ansvaret eller av att skadan tillfogats en särskilt dyrbar eller känslig sak.

I vår HD:s praxis ser man emellanåt, att minoriteten jämkat skadeståndet med hänvisning till allmän skälighet.

I *HD 1958/33* jämkade minoriteten (JR Harald *Brunou*) skadeståndet till ca 1/6 med hänsyn till att den för en fabrikseldsvåda ansvarige, som försummat sin övervakningsskyldighet, haft ringa culpa och bott på annan ort och fråga varit om en avsevärd skada.

I *Schweiz* har domstolen enligt SchwOR art. 43 rätt att bestämma skadeståndets storlek med beaktande av omständigheterna och av culpagraden. Lindrig culpa är således blott *en* av de orsaker som kan rättfärdiga en jämkning, se *Oftinger* s. 233. Såsom exempel på dylika andra omständigheter än culpagraden anför *Oftinger* s. 245 ff och *Stoll* s 140 bl. a. *att* skadevållarens syfte varit att göra den andre en tjänst, *att* en kasuell händelse medverkat till skadan, *att* vid personskada den skadelidande haft en konstitutionell disposition för skada, *att* en sakskada förstorats genom sakens felaktiga beskaffenhet, *att* en extraordinär faktor utom den skadelidandes rättssfär medverkat och *att* vid sidan av skadevållaren en annan person i högre grad varit med om att vålla skadan. Oaktat regeln i SchwOR art. 43 är mycket mera vittgående än vår jämkningsregel i

---

[20] *McGregor* s. 12 f uttalar, att en jämkning på grund av att den skadelidande är rik knappast alls förekommer i världen i dag. I Sovjet har lagen t. o. m. ändrats så att jämkning bör företas med hänsyn endast till skadevållarens förhållande — och inte mera med hänsyn till båda parternas förhållanden.

[21] Se *Andersen* s. 28 f. *Taxell* s. 273 anser i fråga om avtalsersättning, att avseende kan fästas vid en outnyttjad möjlighet att teckna försäkring när sådan normalt förekommer.

[22] Se *SOU 1971:83* s. 34. I Norge gäller en allmän jämkningsregel betr. invaliditetsersättning och ersättning för förlust av försörjare, se *Andersen* s. 412 ff.

[23] *Walin*, NJM 1960 s. 29 f.

SkL 2:1, är det av intresse att konstatera att den skadelidande i Schweiz i allmänhet erhåller full ersättning. Jämkningsregelns karaktär av säkerhetsventil är där uppenbar.

Jämkningen gäller också ren förmögenhetsskada och ideell skada. Även i avtalsförhållande torde jämkningsbestämmelsen i SkL 2:1 kunna tillämpas då fråga är om en biförpliktelse i avtal, se 1.2.

En jämkningsmöjlighet leder med stor sannolikhet inte till en försvagning av skadeståndsreglernas preventiva verkan. Självfallet innebär en jämkningsregel en viss osäkerhetsfaktor, eftersom man inte på förhand kan beräkna ersättningens storlek[24], men utgången av skadeståndsmålen är osäker i så många andra avseenden, att denna faktor knappast spelar någon större roll. Man har i Sverige förklarat att jämkningen vore ett slags extra beneficium, som den för skadan ansvarige bör åtnjuta i vissa ömmande fall[25]. Det vore av vikt att domstolen alltid i domen uttalade, vilka motiven varit för att jämkning ansetts möjlig och påkallad.

4. Jämkning då arbetstagare tillfogat skada i arbetet.

a. Då fråga är om en arbetstagares skyldighet att ersätta skada, som han vållat i sitt arbete, är behovet av att kunna jämka eller rent av helt avlyfta ersättningsplikten särskilt påtagligt och går betydligt längre än vad stadgandet i SkL 2:1 mom. 2 medger. I *KommBet 1965:A 4* framhålls riktigt[26], att i vårt nuvarande industrialiserade samhälle en arbetare i lägre ställning ofta har att utföra en uppgift, för vilken hans yrkesskolning, personliga förmåga eller erfarenhet ej är fullt tillräcklig. Han får inte välja sina arbetskamrater och har i allmänhet varken befogenhet eller möjlighet att ingripa i deras görande och låtande, oaktat deras beteende inverkar på hans eget handlande. Han får vanligen inte undandra sig att fullgöra sina uppgifter trots att arbetet är ägnat att utsätta arbetskamraterna, utomstående personer eller arbetsgivaren eller dessa tillhörig värdefull egendom för fara. I trafiken kan en liten felmanöver av den anställde chauffören leda till stor skada. Arbetstagarnas möjligheter att teckna ansvarsförsäkring är begränsade till vissa kategorier av yrkesutövare, t. ex. läkare. Ansvarsförsäkringarna för privatpersoner brukar inte omfatta skada som den försäkrade vållat i samband med utövande av yrkes-, närings- eller förvärvsverksamhet.

Ett kriminaliserat förfarande av en tjänsteman leder i allmänhet till skadeståndsansvar för denne, också för ren förmögenhetsskada. Eftersom SL 40:21 straffbelägger fel i tjänsten som tjänsteman begått av vårdslöshet, försummelse, oaktsamhet, oförstånd eller oskicklighet, är tjänstemannens skadeståndsansvar omfattande.

I synnerhet då arbetstagarens vårdslöshet i tjänsten är ringa bär det emot att utdöma fullt skadestånd. Är arbetsgivaren och arbetstagaren solidariskt ansvariga för skada

---

[24] *Esser* s. 269 anser en allmän jämkningsregel (sådan som den i vår Skl) betänklig såsom ledande till rättsosäkerhet, speciellt för det fall att skadevållaren kunnat förutse det konkreta skadeförloppet.

[25] *SOU 1971:83* s. 39.

[26] *KommBet 1965:A 4* s. 27.

som arbetstagaren i arbetet tillfogat en utomstående, brukar arbetsgivaren ofta erlägga skadeståndet utan att därefter utöva regressrätt mot arbetstagaren.

b. I SkL 4:1 och ArbAvtL § 51 stadgas att arbetstagare är skyldig att ersätta skada, som han i sitt arbete vållat arbetsgivaren, arbetskamrat eller tredje person, i den mån det prövas skäligt med hänsyn till skadans storlek, handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter[27]. Detta gäller enligt SkL 4:2 även skada som tjänsteman i offentligt samfund vållat samfundet eller utomstående. I utomstående måste innefattas också arbetskamrater. Ordet "utomstående" infördes i lagtexten av *LaggrSkL* utan att det ens skulle ha antytts att därmed inte avsågs arbetskamrat[28]. Det vore omotiverat att försätta tjänstemän i sämre ställning än andra arbetstagare i fråga om skada tillfogad arbetskamrat.

Fråga är således egentligen inte om en jämkningsregel utan, alldeles såsom fallet är med barns skadeståndsansvar, om att skadeståndet direkt bestäms enligt en skälighetsbedömning. I det följande talas likväl om jämkning av skadeståndet.

Såsom jämkningsgrund anförs främst skadans storlek. Enligt motiven till SkL bör särskild uppmärksamhet fästas vid arbetstagarens och hans familjs utkomstmöjligheter och levnadsförhållanden och tillses att ersättningen inte blir oskäligt hög med hänsyn till arbetstagarens arbetsinkomst. Vår regering umgicks t. o. m. med tanken på att fastställa en särskild, vid arbetstagarens inkomst fixerad övre gräns för dennes skadeståndsansvar[29]. En sådan absolut gräns hade likväl varit betänklig. Har arbetstagaren vållat skada, som den skadelidande inte får ersatt av den förres arbetsgivare, exempelvis därför att denne är medellös och inte har ansvarsförsäkring, kan en jämförelse mellan arbetstagarens och den skadelidandes förhållanden emellanåt avgjort tala till förmån för den skadelidande. Jämkning måste ej företas; analogi SkL 2:2, se s. 101.

Inte blott arbetstagarens, utan även den skadelidandes ekonomiska förhållanden bör tillmätas betydelse vid tillämpningen av jämkningsregeln. Ibland är arbetstagaren ekonomiskt bättre ställd än den skadelidande. Enligt motiven till SkL 4: 1 bör även existerande försäkringar beaktas. Arbetstagarens ansvar och bestämmanderätt bör beaktas, vilket framgår av orden "arbetstagarens ställning" i SkL 4:1. Av en ledande arbetstagare kräver man mera[30].

Självfallet beaktas vid jämkningen att den skadelidande på grund av medvållande själv får stå för en del av sin skada. Det är i regel att rekommendera, att domstolen först tar ställning till vilken verkan medvållandet bör ha, och därefter prövar om det sålunda jämkade skadeståndet ytterligare bör nedsättas enligt SkL 4: 1 [31].

---

[27] Enligt motsvarande bestämmelse i SvSkL 4:1 ansvarar arbetstagaren endast i den mån synnerliga skäl föreligger, i Norge enligt 1969 års lag § 2—3 om det befinnes rimligt, ävensom försvarligt också med hänsyn till den skadelidande. Arbetstagaren har således i Sverige en förmånligare ställning än i Finland och Norge. Jfr dock nedan 9.4 in fine.

[28] *LaggrSkL* s. 22 f.

[29] *PropSkL* s. 21. I lagutskottet föreslogs i en reservation, att skadeståndet skulle maximalt uppgå till arbetstagarens senaste månadslön.

[30] *KommBet 1965:A 4* s. 38. Se om SvSkL 4:1 *Nordenson m. fl.* s. 159 ff.

[31] Se *PropSvSkL* s. 586.

HD 1952/98: se ovan s. 123.

Vid bedömningen tillmäts graden av arbetstagarens oaktsamhet relevans. Hänsyn bör nämligen också tas till den skadeorsakande handlingens beskaffenhet. I *KommBet 1965:A 4* uttalades, att en uppenbar likgiltighet för följderna av beteendet var en omständighet med vilken regressansvar kunde motiveras[32]. Stannar endast lindrigt vållande arbetstagaren till last, skall skadestånd ej alls utdömas (SkL 4: 1). Detta är i regel riktigt. Ibland kan man ifrågasätta, om culpa alls förelegat då en person i sitt arbete handlat enligt order och därvid till följd av att han ej varit vuxen sin uppgift orsakat skada.

Det framgår inte av motiven till SkL, huruvida man räknat med endast två grader av vållande, nämligen grovt och lindrigt vållande, eller, såsom i denna bok, med tre grader, dvs. grovt, vanligt och lindrigt vållande. Det förefaller uppenbart att arbetstagaren kan åläggas skadeståndsplikt också vid vanligt vållande, i varje fall om detta varit av något grövre slag. I annat fall skulle, eftersom man i praxis hos oss ytterst sällan anser grovt vållande föreligga, arbetstagaren s. g. s. alltid vara ansvarsfri. Då arbetstagarens vållande närmar sig grovt vållande, i vilket fall det är helt främmande för vanligt språkbruk att tala om lindrigt vållande, vore det inte riktigt att den skadelidande, om arbetsgivaren ej kan erlägga skadeståndet, ej heller finge ens en del av skadan ersatt av skadevållaren. En dylik konsekvens måste leda till att man börjar tolka termen "i arbetet" i SkL 3: 1 och 4: 1 snävt, oaktat en extensiv tolkning vore påkallad, se 11.4.e. I Sverige uttalas det i motiven till SvSkL, att ett ansvar för arbetstagaren är möjligt även vid vållande av lindrigare art, om hans ställning, de föreliggande ekonomiska förhållandena etc. med särskild styrka talar därför[33].

Med hänsyn till att arbetsgivarna ingalunda är en enhetlig grupp, utan täcker en vid skala från storföretag med flere hundra anställda till en enskild person som tillfälligt anlitar en medhjälpare, synes det mig att ett ansvar för arbetstagare vid vanlig culpa inte bör vara uteslutet. Då fråga är om sakskada får man anta, att ett ansvar för arbetstagaren kan öka hans aktsamhet och har en viss preventiv verkan, särskilt vad beträffar hans handskande med arbetsgivarens tillhörigheter. Både vid person- och sakskada kan ett ansvar för honom tänkas motverka missbruk. En ohederlig arbetstagare som genom eget vållande eller ren olyckshändelse drabbats av person- eller sakskada på arbetsplatsen kunde tänkas söka förmå en arbetskamrat att påta sig ansvaret för händelsen, varigenom arbetsgivaren bleve skyldig att ersätta skadan eller den del av skadan som ej täcks av försäkring.

Jämkning kan ske också vid grov culpa hos arbetstagaren, vilket förefaller riktigt, framför allt med hänsyn till att arbetstagaren inte kan sägas ha valt sin "farliga arbetsuppgift". T. o. m. då skadan orsakats uppsåtligen, kanske rent av genom brottsligt förfarande, kan skadeståndet nedsättas, om detta "av särskilda skäl" prövas skäligt (SkL 4:1 mom. 2).

---

32 *KommBet 1965:A 4* s. 38.

33 *PropSvSkL* s 409.

Enligt SkL 7:1 kan nedsättningen i SkL 4:1 inte frångås genom avtal mellan parterna. Det är således inte ens i kollektivavtal möjligt att avvika från regeln i SkL 4:1.

c. SkL är inte tillämplig i avtalsförhållande (SkL 1:1). Har en person i avtal med S åtagit sig en viss prestation och vållar hans arbetstagare vid prestationens utförande S skada, har arbetstagaren dock inte tillfogat skadan i ett avtalsförhållande som gäller *honom*, varför SkL 4:1 kan tillämpas. Utövar arbetsgivaren regressrätt mot sin arbetstagare är åter ArbAvtL § 51 tillämplig.

Även en person som tillhör en juridisk persons *organ*, t. ex. en ledamot av styrelsen i ett aktiebolag, kan enligt *KommBet 1965:A 4* betraktas som arbetstagare och det skadestånd han åläggs att utge till utomstående kan således nedsättas enligt regeln i SkL 4: 1, såframt arbetet är sådant att det lika väl kunnat anförtros en vanlig arbetstagare. Även då styrelsemedlemmen i egenskap av organ företräder den juridiska personen kunde nämnda regel tillämpas ex analogia med iakttagande av viss återhållsamhet[34]. *PropSkL* uttalar intet i saken. I Sverige förklaras i motiven till SvSkL, att en varsam analogisk tillämpning av SvSkL 4:1 är möjlig, såframt man inte kan nå samma resultat genom en analogisk tillämpning av näraliggande associationsrättsliga jämkningsregler[35] (hos oss t. ex. AndelsL § 162). Med hänsyn till det anförda och till att ordalydelsen i SkL 4:2 ger vid handen, att ansvaret för tjänsteman i offentligt samfund kan nedsättas också då tjänstemannen har organställning, synes en analogisk tillämpning möjlig hos oss, dock inte om styrelsemedlemmen endast är att betrakta som en beroende uppdragstagare, se s. 169.

Regeln i SkL 4:1 gäller också då den skada, som arbetstagaren vållat en arbetskamrat eller utomstående, ersatts av arbetsgivaren — antingen på grund av dennes principalansvar eller på grund av eget vållande hos arbetsgivaren — och denne därpå i *regressväg* kräver ersättning av arbetstagaren (SkL 4:3). Det synes mig att arbetstagaren i regel bör åläggas att utge till arbetsgivaren samma belopp som han dömts att utge till den skadelidande. I *PropSkL* uttalas, att arbetsgivaren givetvis bör ha regressrätt, men att arbetstagarens ställning ej borde vara sämre mot arbetsgivaren än mot den skadelidande[36].

I enstaka undantagsfall torde arbetstagaren dock kunna ges en bättre ställning mot arbetsgivaren. Antag att en domstol i något fall, med hänsyn till att arbetsgivaren uppenbarligen är medellös, ålagt arbetstagaren att ersätta så pass mycket som hälften av den skada som tillfogats utomstående. Visar det sig likväl sedermera att den skadelidande får hela sin skada ersatt av arbetsgivaren, bör arbetstagaren i regressväg kunna åläggas att utge ett belopp som understiger halva skadan.

SkL 6:2 innehåller en ytterligare inskränkning i arbetstagares plikt att ersätta skada som han i arbetet vållat arbetskamrat eller utomstående. Arbetstagaren förklaras nämligen, förutsatt att han ej orsakat skadan uppsåtligen, vanligen ha endast en *subsidiär skadeståndsskyldighet.* Även om han dömts ersättningspliktig kan ersättningen inte

34 *KommBet 1965:A 4* s. 40, 43.

35 *PropSvSkL* s. 564.

36 *PropSkL* s. 22 f. Enligt *LaggrSkL* s. 22 borde arbetstagaren ha en bättre ställning mot arbetsgivaren än mot den skadelidande.

utkrävas av honom, såframt den kan utfås av hans arbetsgivare på grund av dennes principalansvar. Detta gäller självfallet även om arbetsgivaren är ansvarig för skadan både på grund av egen culpa och på grund av sitt principalansvar. Men skulle arbetsgivaren vara medellös eller av annan orsak ej prestera ersättningen eller ej vara skyldig därtill (exempelvis på grund av SkL 3:6), kan ersättningen uttas av den culpöse arbetstagaren. Skulle både arbetsgivaren och arbetstagaren dömas att utge jämkade ersättningsbelopp, har den skadelidande således inte rätt till båda beloppen. Har en arbetstagare i arbetet vållat S skadan 1.000 och dömts att i ersättning till S enligt SkL 4:1 utge 200 och har hans arbetsgivare med tillämpning av SkL 3:6 ålagts att av samma skada ersätta S 500, kan S kräva 500 av arbetsgivaren, varefter denne har rätt att i regressväg erhålla 200 av arbetstagaren. — SvSkL upptar inte någon dylik bestämmelse om subsidiär skadeståndsskyldighet för arbetstagare, men i stället är SvSkL 4:1 förmånligare för arbetstagaren än vår SkL 4:1, se ovan 9.4.b.

Arbetstagarens subsidiära ansvar påminner således om barns tidigare subsidiära ansvar enligt SL 9:5, se ovan s. 98.

Enligt SkL 4:1 kan också en *självständig företagares* ansvar jämkas i vissa, nämligen i de nedan i 12.4 nämnda fallen. Ordalydelsen i SkL 3:1 och 4:1 utvisar däremot, att det ansvar som en *beroende uppdragstagare* har, se nedan s. 193, ej kan jämkas[37]. Jämkningsbestämmelsen i ArbAvtL § 51 gäller likaså endast arbetstagare i ArbAvtL:s bemärkelse. Har arbetsgivaren på grund av sitt principalansvar ersatt skada som hans beroende uppdragstagare vållat utomstående, har arbetsgivaren följaktligen i regel en oinskränkt regressrätt mot uppdragstagaren, såframt inte också arbetsgivaren varit culpös eller avtalet mellan honom och uppdragstagaren ger anledning till begränsning av regressrätten.

d. Om jämkning av *arbetsgivarens* skadeståndsskyldighet då denna är grundad på hans principalansvar, se 11.8.

---

[37] Se *PropSkL* s. 16 f, *LagutskBet* s. 3. Jämför härmed SvSkL 5:8.

Kap. 10. Skada uppkommen vid räddningsåtgärd

1. Nödvärn.

a. Den som för att skydda sin eller annans person eller egendom mot påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp begått en handling, som varit nödvändig för angreppets avvärjande, anses ha handlat i nödvärn och undgår straff (SL 3:6) samt är fri från skyldighet att ersätta den skada han därvid tillfogat angriparen[1]. Detsamma gäller brukande av maktmedel enligt SL 3:8. Har faran utgått från en sak eller ett djur och har den angripne i nödvärn skadat saken resp. djuret, torde dessas ägare inte ha rätt till ersättning[2].

HD 1959/83: Då en polisman i tjänsteutövning inte använt uppenbart större våld än vad som varit försvarligt, förkastades de mot honom riktade straff- och ersättningsyrkandena (SL 3:8 a). Se även *HD 1947/96* och *HD 1933/404*.

Om A haft skäl att tro att han själv eller annan varit i fara, oaktat detta ej varit fallet (putativt nödvärn), anser *Hakulinen* s. 290 att A ej är ersättningspliktig, såframt hans misstag varit ursäktligt.

Angreppet bör vara påbörjat eller omedelbart förestående. Den som för att hämnas ett redan avslutat angrepp går till motangrepp och därvid tillfogar skada är således ersättningspliktig.

b. Friheten från skadeståndsskyldighet vållar tvivel om det inte är angriparen, utan en utomstående person (S) som tillfogats skada i samband med nödvärn[3]. Har A, som orättmätigt angripits av B, i nödvärn av misstag skadat S, bör A kanske anses ansvarsfri. Situationen kan ha varit så kritisk att A ej förmått utvisa normal aktsamhet. Om A däremot avsiktligen, men i nödvärn tillfogar S skada, bör A antagligen dömas att, soli-

---

1 Se *Hakulinen* s. 288 f, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 432 och t. ex. *HD 1939/418*.

2 *Vinding Kruse* s. 62.

3 *Hellner* s. 62 uttalar, att ansvarsfrihet också här brukar anses existera, men han ifrågasätter lämpligheten av en dylik regel.

dariskt med B, ersätta S:s skada[4]. Har A i samband med B:s angrepp räddat eller försökt rädda sin egendom genom att uppoffra egendom tillhörig S, är en ersättningsplikt för A naturlig. Skulle A:s handling, vilken medfört skada för S, ha syftat till att rädda en tredje person T undan B:s angrepp, vore det däremot rättast att S:s skada ersattes av B och T solidariskt[5].

c. *Excess i nödvärn.* Har A handlat i nödvärn, men begått en handling, som inte varit nödvändig för angreppets avvärjande, döms han till straff, vilket likväl kan nedsättas (SL 3:9). Eftersom straff kommer i fråga är det uppenbart, att A i allmänhet inte är fritagen från skadeståndsansvar[6]. Har skadan drabbat en utomstående föreligger antagligen full ersättningsskyldighet för A. Har skadan däremot drabbat angriparen är jämkning möjlig på grund av reglerna om medvållande[7].

HD 1946/199: A hade genom misshandel tillfogat angriparen S livsfarlig skada. Excess i nödvärn ansågs föreligga. A dömdes till straff och ålades att till fullo ersätta S dennes läkar-, sjukhus- och resekostnader, varemot S:s krav på ersättning för förlorad arbetsförtjänst förkastades. (Omr. 3—2. Minoriteten fritog A från straff, enär A ej kunnat besinna sig, men var betr. ersättningen av samma åsikt som majoriteten). — Jämkning företogs således på ett ovanligt sätt.

Skulle omständigheterna ha varit sådana att A ej kunnat besinna sig, är A straffri (SL 3:9). En jämkning av skadeståndet förefaller naturlig, men är ingalunda nödvändig.

I *HD 1938/416* och *HD 1932/R 74* ålades A att utge jämkat skadestånd, medan skadeståndet inte jämkades i *HD 1950/264* och *HD 1934/231*.

Den som åberopar nödvärn bör göra sannolikt att han handlat i nödvärn. I *HD 1949/62* uttalades det sålunda, att omständigheterna i målet inte kunde anses stöda A:s påstående att han handlat i nödvärn.

2. Räddningsåtgärd av den skadelidande.

a. Då A tillfogat S skada eller fara för skada, kan särskild skada uppkomma i samband med de räddningsåtgärder som S vidtar för att avvärja den hotande skadan, för att undvika eller begränsa skadans utbredning etc. Denna särskilda skada, som kan kallas *räddningsskada*, bör vara en följd av att S gjort en uppoffring eller tagit en risk efter ett medvetet val. Leder en normal inbromsning av en bil oväntat till att bilen skadas, är fråga inte om en räddningsskada[8]. Räddningsskadan kan drabba S, A eller en tredje person. Vem bär ansvaret för räddningsskadan?

Utgångspunkten bör vara den, att skadevållaren A bär ansvar också för räddningsskadan och således har skyldighet att ersätta den — eller själv får stå för den, såframt

---

4 Så *Prosser* s. 112, *Savatier* nr 102.
5 *Harper—James* s. 203.
6 *Forsman* s. 200.
7 *Kivimäki—Ylöstalo* s. 432, *Karlgren* s. 87.
8 Se *Iversen* s. 37.

den drabbat honom själv. Räddningsåtgärden ligger i A:s intresse. Lyckas den, minskas hans ersättningsansvar.

A:s ersättningsplikt är dock inte undantagslös. Hans ansvar gäller endast räddningsskada som är en följd av skäliga, normala räddningsåtgärder[9]. Här må hänvisas till två bestämmelser i FörsAvtL. Om försäkringshavaren vidtagit skäliga åtgärder för avvärjande av eller minskning av skadan, är försäkringsgivaren skyldig att ersätta kostnaderna härför (FörsAvtL § 53). Vid brand bör, då dylika skäliga åtgärder vidtas, ersättning ges också om föremål därvid stjäls, förkommer eller skadas (FörsAvtL § 82).

Innan S skrider till räddningsåtgärden bör han överväga, vilka förutsättningar han har att företa åtgärden (t. ex. nödiga fysiska krafter eller nödig kännedom om branschen), hur stor sannolikheten är att åtgärden skall lyckas och hur stor skaderisk den medför. Han bör företa en avvägning mellan det intresse som skall räddas och det som äventyras genom räddningsåtgärden. Även en åtgärd som misslyckats kan ha varit skälig (normal).

Även om den räddningsåtgärd S vidtagit varit skälig eller normal kan den ha företagits så oaktsamt, att den skada den lett till helt och hållet eller åtminstone delvis måste tillräknas S. Liksom det kan innebära medvållande av S att han underlåtit att genom räddningsåtgärder minska eller avvärja den skada som A tillfogat honom, se 7.6, kan den skada han tillfogat annan eller sig själv i samband med räddningsåtgärden vara att anse som vållad resp. medvållad. Eftersom S ofta inte haft tid att lugnt överväga situationen, är han dock vanligen ursäktad även om han handlat mindre lämpligt. Enligt *SOU 1973:51* är det rimligt att jämkning sker vid opåkallade eller rent av huvudlösa räddningsåtgärder. Men det får inte ställas alltför höga krav på den skadelidandes omdöme och sinnesnärvaro. Jämkning bör inte ske vid någorlunda naturliga reaktioner.[10]

HD 1938/604: A och B antastade en marsdag S och misshandlade honom. S flydde undan, men A och B förföljde honom och sköt efter honom med pistol. S tog sig slutligen simmande över en å, men till följd av det iskalla vattnet sjönk S andfådd och uttröttad död ned på den motsatta stranden. A och B dömdes till straff för misshandel varav döden följt och ålades att ersätta begravningskostnaderna.

HD 1950/M 18: A misshandlade S, utan att någon skada likväl uppkom. S flydde undan A och föll därvid i en stenhög och skadade sig. A dömdes till straff för misshandel och vållande av kroppsskada, begångna i en gärning, och ålades att ersätta S:s skada. — Här var fråga om en skälig räddningsåtgärd och det förelåg knappast någon oaktsamhet från S:s sida.

b. Skulle S:s räddningsåtgärd leda till skada för en *utomstående person* är, i enlighet med det nyss anförda, A ansvarig härför. Räddningsskadan är otvivelaktigt adekvat orsakad. Det är ingalunda något oberäkneligt, utan tvärtom naturligt att räddningsåtgärder företas av S då han skadats eller hotas av skada. S är ju rent av skyldig att söka avvärja och minska sin skada vid äventyr att det skadestånd han har rätt till av A kan jämkas. Endast om den av S företagna räddningsåtgärden varit helt opåkallad

---

[9] Se *Saxén* s. 135 ff, *Lech* s. 54 f, *Vinding Kruse* s. 66 (även om räddningsförsöket misslyckats). Se även OljeskL § 16.

[10] *SOU 1973:51* s. 318 f.

eller S:s culpa annars varit grov, är skadan antagligen ej att anse som en adekvat följd av A:s culpösa beteende, se 8.3.3.

Kan också S anses ha vållat räddningsskadan genom oaktsamhet el. dyl. vid företagandet av räddningsåtgärden, är A och S solidariskt ansvariga gentemot den skadelidande tredje mannen.

Solidariskt ansvar föreligger också om S i syfte att rädda sig fullt ursäktligt tillfogat tredje man skada. S har medvetet företagit räddningsåtgärden ej blott i A:s, utan även i sitt eget intresse, och därför är det på sin plats att han, oaktat han ej varit culpös, ansvarar för skadan[11]; är A insolvent har S:s ansvar betydelse för den skadelidande. Här kan hänvisas till strafflagens bestämmelse om nödtillstånd. Om någon för att rädda sin eller annans person eller egendom ur trängande fara begått med straff belagd handling under sådana förhållanden att räddning annars ej varit möjlig, kan enligt domstolens prövning fullt eller nedsatt straff utdömas eller straffet helt bortfalla (SL 3:10). Den omständigheten att fullt straff är möjligt t.o.m. då situationen varit den, att trängande fara förelegat och räddningsåtgärden varit den enda möjliga, utvisar tydligt att en axiomatisk befrielse från ersättningsplikt ej existerar.

Se *Hakulinen* s. 285 f. Enligt SchwOR art. 52 existerar i dylika fall skadeståndsplikt enligt domarens prövning. Enligt norsk lag 1969 § 1—4 är skadevållaren skyldig att ersätta skada som han lovligen vållat för att avvärja hotande fara, likväl inte om skadan drabbat den person eller egendom, från vilken faran hotat.

Även ett räddningsförsök som misslyckas har företagits i S:s intresse och bör därför leda till ersättningsplikt. SL 3:10 förutsätter inte att försöket lyckats.

3. Räddningsåtgärd av en utomstående räddare.

a. Då A vållat S skada eller fara för skada, kan en skadebringande räddningsåtgärd företas inte blott av S, utan även av en tredje person, här kallad "räddaren" (R). Också då S själv vållat sin skada eller den berott på en olyckshändelse, kan en räddningsåtgärd av R ifrågakomma. Problemställningen avviker således från den ovan i punkt 2 behandlade. R:s räddningsåtgärd kan leda till skada för R, för S, för A eller för en utomstående person.

Räddaren bör i princip ges en förmånlig ställning. Tendensen är sådan i många rättssystem. I engelsk-amerikansk rätt ges räddaren sålunda en vidsträckt rätt till ersättning för skador uppkomna vid räddningsåtgärderna. "Danger invites rescue" heter det i ett känt amerikanskt avgörande[12]. Samhället har skäl att understöda räddningsförsök, och det inte blott vid personskada, utan även vid sakskada. För olycksfall vid

---

[11] *Savatier* nr 102. *Hakulinen* s. 287 förklarar, att talan om utgivande av obehörig vinst kan riktas mot den till vars förmån handlingen i nödtillståndet företagits. Enligt *Vinding Kruse* s. 64, 66 f bör de skador en nödrättshandling medfört ersättas av den till vars fördel nödrätten utövats.

[12] Se *Fleming* s. 58 ff, *Honoré* s. 103 f och även *Mazeaud—Tunc* II s. 490 ff. Också en räddares räddare har i USA tillerkänts ersättning, se *Prosser* s. 278.

räddning av människoliv utges hos oss ersättning ur statsmedel enligt en lag 12.4.1935. Se även PolisL § 23—26, TrFörsL § 10 mom. 3 samt SjöL kap. 7 (bärgarlön).

Det är utan betydelse om räddaren haft en plikt att inskrida eller handlat frivilligt. Han är i vartdera fallet förtjänt av rättsskydd. I kritiska situationer har räddaren kanske varit den ende som haft mod att ingripa, medan alla andra varit räddare i en annan bemärkelse.

b. Har räddarens ingripande varit skäligt (normalt) och har han inte heller i övrigt handlat oaktsamt, bör den räddningsskada, som han genom sin åtgärd tillfogat sig själv eller annan, ersättas av A, dvs. av den som vållat S skada (skadefara) resp. av den som bär strikt ansvar för S:s skada[13]. Skadan har i allmänhet varit adekvat. Det är inte utom all beräknelighet att räddningsåtgärder skall företas, ej heller att en räddningsåtgärd kan leda till skada. Ett exempel på inadekvat skada har anförts ovan 8.2.a (*BGHZ 25,86*). Att räddningsåtgärden misslyckats fritar ej A från ansvar.

Nämnas må här att A:s ansvar gentemot S å andra sidan inte minskas av att en normal räddningsåtgärd försummats av tredje person, t.ex. av den som varit skyldig att föra S till sjukhus.

Om R rusar ut på gatan för att rädda ett barn från att bli överkört och R därvid skadas, bör R ges rätt till ersättning av den som genom sin oaktsamhet orsakat faran för barnet. Skulle en mor, som försöker rädda sitt barn från att bli skadat av A, i hastigheten tillgripa en mindre välbetänkt åtgärd med skada som påföljd, kan A dömas att ersätta denna skada, förutsatt att moderns åtgärd inte varit "onormal".[14]

Följande rättsfall illustrerar det anförda, låt vara att ansvaret här vilade på försäkring.

TrSkN 1972/3 § 17: Olja hade vid en bilkrock runnit ut. Då oljan pumpades upp följde en sten med och skadade pumpen. Med beaktande av bestämmelserna i FörsAvtL § 52 och 53 ersattes skadan ur bilens trafikförsäkring.

RGZ 164,125 (1940): Då R efter en trafikolycka räddade en busspassagerare ut ur bussen, skadades R i den allmänna villervallan. R erhöll ersättning av bussbolaget, vilket var ansvarigt för skada uppkommen genom trafik med bussen. Se även *Blomeyer* s. 182.

c. Inte blott den som vållat S skada eller skadefara — eller som på annan grund är ansvarig för S:s skada — kan förklaras ansvarig för räddningsskadan. Ersättningsplikt kan också drabba *den till vars nytta* räddningshandlingen företagits. Analogivis kan hänvisas till bestämmelsen i BrandL § 39 mom. 3: Det arvode som en kommun vid eldsvåda erlagt åt deltagare i eftersläckning har kommunen i regel rätt att återkräva av den vars egendom bevakats.

NJA 1972 s. 88 (ND 1972 s. 66): Några takplåtar på A:s hus höll i den rådande friska vinden på att lossna till fara för gatutrafikanterna, varför kommunens brandkår avlägsnade plåtarna. A ansågs i princip skyldig att ersätta kommunen för dess ingripande. (A ålades likväl ej ersätt-

---

[13] Se BrandL § 48 samt *Lödrup* s. 354 ff, *Savatier* nr 102 ff, *Prosser* s. 277 f, *Fikentscher* s. 275.

[14] *Jörgensen* s. 214 f uttalar, att räddaren får ersättning för sin skada om hans handling inte varit helt meningslös. Har den varit mindre ändamålsenlig, nedsätts ersättningen till honom.

ningsplikt, då plåtarna enklast kunnat spikas fast i stället för att borttas, och avlägsnandet hade skett utan att kontakt hade tagits med A).

Misslyckas räddningsåtgärden är det likväl något tveksamt, huruvida den skada räddaren (utan culpa) tillfogat sig själv eller annan bör ersättas av den till vars förmån räddaren handlat[15]. Den sistnämnde har ju de facto inte haft någon nytta av räddningsåtgärden. Man kan förmoda att våra domstolar skulle dra sig för att ålägga S en dylik ersättningsplikt — och att de skulle motivera sin ståndpunkt med att räddningsåtgärden varit oaktsam eller onormal[16]. Men helt uteslutet bör det inte vara att ålägga den till vars förmån åtgärden företagits ersättningsplikt, se även ovan 10.2.b.

Om S själv försatt sig i en situation som är farlig och inbjuder till räddningsåtgärder, torde han vara ansvarig för skada som räddaren tillfogar sig eller annan, förutsatt att dennes räddningsåtgärd är normal (skälig) och inte culpös.

d. På samma sätt som S, se ovan punkt 2.a, kan också *räddaren* förklaras ha *vållat räddningsskadan*, om hans ingripande varit oskäligt (onormalt) eller hans handlande eljest varit oaktsamt. Den omständigheten att fråga är om en brådskande räddningsåtgärd fritar inte R från skälig aktsamhetsplikt. Enligt VägTrF § 8 fritar bestämmelsen att brand-, polis- och ambulansbil har rätt till fri passage inte bilens förare från att iaktta av förhållandena påkallad försiktighet.

Clerk nr 90 anför ett belysande engelskt avgörande. A hade vårdslöst låtit en häst komma lös. På uppmaning av A försökte R hjälpa till att ta fast hästen och skadade sig därvid. A ansågs inte skyldig att ersätta skadan, enär R frivilligt underkastat sig risken och någon helt överhängande fara av den lösa hästen inte förelegat. Av vikt ansågs vara att R ej nämnvärt förstått sig på hästar.

Har räddningsskadan drabbat R själv leder hans culpa till jämkning, kanske ända till noll, av det skadestånd han annars skulle ha rätt till. Har räddningsskadan drabbat en utomstående är R skadeståndsskyldig, solidariskt med andra eventuellt ansvariga.

Oaktat R vållat räddningsskadan är A inte fritagen från ansvar för denna. Skulle R:s fel vara grovt kan skadan likväl ibland anses för inadekvat, se 8.3.3 och 10.2.b. Också vanlig culpa hos en räddare kan kanske ibland leda till ansvarsfrihet för A. Sambandet mellan A:s handling och skada uppkommen genom en räddares culpösa beteende är avlägsnare än sambandet mellan A:s handling och skada tillfogad genom den skadelidandes eller en annan till själva skadan medverkande persons culpa. Har räddaren handlat efter ett fritt beslut och haft tid att besinna sig kan hans culpa, även om den är vanlig, ibland anses som sådan att den utesluter ansvar för A.

HD 1946/239: A:s ansvar för att han med sin bil kört på S och skadat denne minskades inte av att S efteråt på sjukhuset (R) måhända fått en i viss mån slarvig vård.

Enligt *Hakulinen* s. 341 gäller skadevållaren A:s ansvar också följdskada som vården lett

---

15 *Bengtsson*, SvJT 1971 s. 131 f gentemot *Gomard* s. 75, som vill tillämpa huvudregeln om ersättningsplikt. Enligt OljeskL § 16 bör skälig ersättning ges för erhållen nytta.

16 *Grönfors* s. 42: en nödställd torde bli ersättningsskyldig, då en utomstående (R) till hans fördel uppoffrat sin egendom.

till ävensom varje skada som härrört av fel i vården, oberoende av om felet varit stort eller litet. I tysk praxis har A:s ansvar uteslutits endast av grova fel vid läkarvården, se *Larenz* I s. 323.

e. Av bestämmelsen i SL 3:10 framgår indirekt, att R *kan* dömas ersättningspliktig för räddningsskada som han, utan att han varit culpös, tillfogat tredje person. Har R företagit räddningsåtgärden *i eget intresse* för att skydda sig själv är ett ansvar för honom på sin plats. Enligt BrandL § 49 skall sålunda den jordägare eller -innehavare, som vid eldsvåda låtit verkställa löpbränning på annans mark, i första hand ersätta skadan, men han har i sin tur rätt till ersättning av brandens vållare. Men *i övriga fall* borde R kunna delvis eller helt och hållet fritas från ansvar. Såframt det finns någon annan för skadan ansvarig (skadevållaren eller den till vars nytta R handlat), är den skadelidandes intresse vanligen skäligen tillgodosett även om R befinns ansvarsfri[17].

[17] Enligt SchwOR art. 52 föreligger skadeståndsplikt enligt domarens prövning, se även ovan 10.2.b.

AVDELNING 3. ANSVAR UTAN EGEN CULPA

Kap. 11. Arbetsgivarens principalansvar då hans egna arbetstagare vållat skada

1. Allmänt om arbetsgivarens ansvar.

a. Om en arbetstagare då han utför arbete i sin arbetsgivares tjänst vållar tredje person skada, kan arbetsgivaren utan att han själv varit culpös förklaras ansvarig för skadan. I SkL 3:1 stadgas: "Arbetsgivare är skyldig att ersätta skada, som arbetstagare förorsakar genom fel eller försummelse i arbetet". Detta arbetsgivareansvar är av stor betydelse för den skadelidande. Ett ersättningskrav riktat mot arbetstagaren kan nämligen bli resultatlöst till följd av dennes medellöshet, och även om arbetstagaren kunde prestera skadeståndet finner den skadelidande det ofta av sociala eller andra skäl motbjudande att utkräva ersättning av honom, särskilt om skadan är stor. Härtill kommer att SkL 4:1 avsevärt inskränker arbetstagarens ansvar.

En ersättningsskyldighet för arbetsgivaren är däremot naturlig. Motiven härför kan framför allt sökas i att man bör se arbetsgivaren och -tagaren som en enhet i förhållande till den skadelidande[1]. Arbetet har utförts i arbetsgivarens intresse. Ett företag är närmast att bära de risker det skapar. Arbetsgivaren kan skydda sig genom en ansvarsförsäkring, vartill kommer att skadeståndsskyldigheten kan betraktas som en återkommande driftsutgift i företaget, vilken utgift mången gång kan övervältras på företagets "kunder". Härigenom och genom försäkring sker alltså en fördelning av skadeståndsbördan på flera personer (pulverisering). Den skadelidande får en betydligt bättre ställning än om han bara hade att hålla sig till den culpöse arbetstagaren. Ibland är det för övrigt omöjligt att utröna vilken av arbetstagarna som vållat skadan (anonym culpa). Ett ansvar för arbetsgivaren har troligen en viss preventiv verkan genom att denne känner sig föranlåten att vidta säkerhetsåtgärder för att undgå skada eller i varje fall minska skaderisken.

Den som har arbetstagare i sin tjänst är oftast en företagare som driver ekonomisk

[1] *Hellner* s. 96.

verksamhet syftande till vinst. Flera av de ovan anförda motiven talar dock för ett arbetsgivareansvar också när så inte är fallet.

Framställningen i det följande gäller de förutsättningar, under vilka en arbetsgivare utan egen culpa kan göras ansvarig för skada som hans arbetstagare tillfogat tredje person. Fråga är således om arbetsgivarens ansvar — och inte om det eventuella ansvar som en chef, en förman eller annan anställd har för skada som hans underlydande arbetstagare vållat utomstående. En dylik förman eller överordnad arbetstagare ansvarar nämligen enligt vanliga culparegler, se ovan kap. 2. *Riska* framhåller riktigt, att det ingalunda förhåller sig så i ett företag, att "chefen svarar för allt"[2]. Chefen svarar endast om han själv har varit vållande till skadan, men företaget har ett ansvar utan eget vållande.

Påfallande ofta ser man i praxis, att den skadelidande kräver ersättning inte blott av arbetsgivaren, utan även av dennes culpöse arbetstagare. Detta beror till stor del på att om arbetstagaren brutit mot en bestämmelse som medfört straffrättsligt ansvar, t. ex. en straffsanktionerad föreskrift gällande arbetsskydd, så kan den skadelidande få polisundersökning till stånd och allmänne åklagaren inkopplad på fallet[3].

b. Arbetsgivarens ifrågavarande ansvar för skada som vållats inte av honom själv, utan av hans arbetstagare, brukar allmänt kallas för "principalansvar" eller "husbondeansvar" (isännänvastuu, vicarious liability). Termen principalansvar är inte lyckad. Man förknippar vanligen ordet principal med chef, närmast högsta chefen, men fråga är här ju inte om chefens ansvar, utan om företagets och dess ägares ansvar. En arbetstagare i ett bolag brukar inte kalla bolaget för sin principal. Eftersom inte heller termen husbondeansvar lämpar sig särskilt väl i fråga om juridiska personer, används dock i denna bok den vedertagna termen principalansvar. Termen arbetsgivareansvar används däremot för att beteckna både ett ansvar grundat på egen culpa hos arbetsgivaren och ett principalansvar. För övrigt gäller principalansvaret inte alltid en egentlig arbetsgivare, t. ex. då ersättning krävs av en idrottsförening för skada som en av dess tillfälliga oavlönade funktionärer vållat.

Eftersom arbetsgivaren visavi principalansvaret identifieras med sin arbetstagare, brukar man i stället för principalansvar ibland använda termen "aktiv identifikation" — i motsats till den s. k. "passiva identifikationen", där den ersättning som den skadelidande (vanligen en arbetsgivare) erhåller minskas till följd av vållande hos en annan person (vanligen hans arbetstagare). I denna bok används termen identifikation enbart såsom beteckning för den passiva identifikationen, se 7.8.

c. Man har att skilja mellan de fall där skadan har samband med ett *avtalsförhållande,* vari arbetsgivaren (AG) och den skadelidande (S) stått till varandra innan AG:s arbetstagare (AT) tillfogat S skada (fig. 3), och de fall där skadan är *utomkontraktuell,* utomobligatorisk (fig. 4).

---

[2] *Riska* s. 63 ff. I *HD 1943/R 5* ansågs visserligen, då ett exekutionsbiträde försnillat medel, utmätningsmannen utan egen culpa såsom biträdets förman skyldig att ersätta skadan, men detta berodde på att då gällande lag ålade utmätningsmannen ett strikt ansvar.

[3] *Ingman,* JFT 1964 s. 646 f.

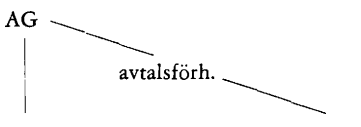

Fig. 3

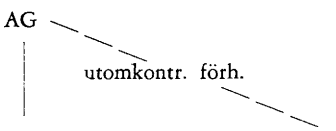

Fig. 4

d. Såväl i utomkontraktuellt förhållande som i avtalsförhållande är *arbetsgivaren* naturligtvis ansvarig, ifall han *själv vållat skadan*, t. ex. då den varit en följd av att han gett sin arbetstagare felaktiga instruktioner eller inte tillsett att arbetsverktygen och utrustningen samt arbetsförhållandena och arbetsmetoderna varit de riktiga. Man brukar ofta förklara att arbetsgivaren är ansvarig, om han haft culpa in eligendo, custodiendo eller inspiciendo, dvs. om skadan varit en följd av att han varit oaktsam vid valet, övervakningen eller instruerandet av sin arbetstagare. Han har t. ex. gett arbetstagaren bristfälliga instruktioner beträffande arbetsskyddet eller låtit en inkompetent arbetstagare sköta en farlig maskin, se ArbAvtL § 32 och 51 och IllKonkL § 18. I det följande kommer detta arbetsgivarens culpaansvar inte att närmare behandlas, utan härom hänvisas till framställningen om den allmänna culparegeln i kap. 2. Några synpunkter av intresse i detta sammanhang skall dock anföras.

Arbetsgivarens culpaansvar förutsätter att skadan är en adekvat följd av hans beteende, se kap. 8. Skadan bör ligga i farans riktning, dvs. ha samband med det culpösa momentet i hans beteende. Det kan visserligen ha varit oaktsamt av arbetsgivaren att inte förse en arbetsmaskin med skydd, men om den skada, som arbetstagaren genom att vårdslöst manövrera maskinen orsakat tredje man, inte haft samband med det saknade skyddet, har arbetsgivaren inte culpaansvar för skadan, utan hans ansvar måste grundas på reglerna om principalansvar.

Arbetsgivarens culpaansvar kan naturligtvis föreligga oberoende av om hans arbetstagares beteende varit culpöst eller inte.

En juridisk person anses själv ha vållat skadan, om den berott på culpa hos den juridiska personens organ, se 2.6.a. Har organet i sitt handlande överskridit ramen för sin kompetens, är det likväl inte givet att den juridiska personen svarar på grund av egen culpa. I dylika fall kan principalansvar dock ifrågakomma; ett bolags culpöse styrelsemedlem kan betraktas som bolagets arbetstagare, se även 9.4.c.

Har styrelsemedlemmarna i ett aktiebolag vållat en utomstående person skada, kan bolaget således dömas att solidariskt med styrelsemedlemmarna ersätta skadan. Ansvaret för styrelsen är naturligtvis inte kollektivt, utan personligt för varje styrelsemedlem som vållat skadan.

HD 1966/74: Tegel från ett fastighetsbolags murade pipa hade lossnat och fallit ned och skadat en utomstående person. Bolagets disponent ansågs av hovrätten skadeståndsansvarig, eftersom han för murningsarbetet anlitat personer, vars förmåga att mura han haft befogad anledning att betvivla, och han därför bort inse skaderisken. HD beviljade inte fullföljdstillstånd. — Ersättningstalan fördes endast mot disponenten, men det framgick tydligt i målet att den fällande domen komme att användas som grund för ersättningskrav mot bolaget och mot den försäkringsgivare som beviljat bolaget ansvarsförsäkring.

Då en domstol uttalar, att ett bolag eller en annan juridisk person vållat skada, t. ex. inte vidtagit föreskrivna säkerhetsåtgärder med skada som påföljd, brukar domstolen ofta inte ange vilken eller vilka fysiska personer som burit skuld till händelsen. Det är tydligt att vållande härvid inte alltid bevisligen förelegat hos bolagets organ, men väl hos en avdelningschef, en ingenjör eller annan ledande arbetstagare[4]. Detta utvisar att en juridisk persons culpaansvar och dess principalansvar inte är skarpt åtskilda från varandra. Ibland har vi här att göra med s. k. anonym culpa[5].

HD 1935/607: Mynningen till en avloppsledning i bostadsaktiebolaget AG:s hus hade felaktigt tillslutits med en träpropp i stället för med ett järnhölje, med påföljd att vatten under ett hällregn i augusti trängt in i en aktieägares källare och orsakat denne skada. Bolaget ansågs såsom gårdsägare ha försummat sin skyldighet att tillse att gårdens anläggningar varit i vederbörligt skick, varför bolaget dömdes att ersätta skadan.

HD 1934/263: Ett andelslag ålades skadeståndsskyldighet, oaktat det inte hade utretts vilken skuld som stannade dess enskilda styrelsemedlemmar till last, och dessa därför befriades från ansvar. — Här förelåg således anonym culpa.

HD 1950/394: Då S låg på förlossningsavdelningen i ett sjukhus kom hon i kontakt med ett oskyddat glödhett värmerör och skadade sig. Sjukhuset befanns inte ha vidtagit åtgärder för att hindra dylik skada och dömdes därför ersättningsskyldigt. Ersättning utdömdes också för sveda och värk. (Omr. 3—2. Minoriteten grundade sjukhusets ansvar direkt på att dess personal inte tillräckligt övervakat S).

2. Ansvar i avtalsförhållande.

Sedan gammalt har man ansett större möjligheter föreligga att förklara arbetsgivaren ansvarig för arbetstagarens fel då skadan drabbat en person till vilken arbetsgivaren stått i avtalsförhållande, eftersom ersättningsansvaret då kan grundas på arbetsgivarens åtagande att prestera. *Taxell* talar i avtalsförhållande inte om principalansvar, utan han använder termen medhjälparansvar[6]. Arbetsgivarens ifrågavarande ansvar i avtalsförhållande och i utomkontraktuellt förhållande har dock flera beröringspunkter. Av det följande framgår att ett nära samband råder mellan de båda ansvarsformerna.

Arbetsgivaren bär i princip ansvar, om den prestation som han åtagit sig i avtalet inte vederbörligen fullgörs på grund av försummelse av hans arbetstagare (medhjälpare). Vanligen är den skada medkontrahenten därvid tillfogas en ren förmögenhetsskada. Har person- eller sakskada i avtalsförhållande tillfogats medkontrahenten, har skadan likväl i allmänhet samband med en *biförpliktelse* som ansluter sig till den avtalade prestationen. Kontrahenten har inte direkt åtagit sig biförpliktelsen, men den följer av hans huvudförpliktelse. Indelningen i huvud- och biförpliktelser är

---

[4] Se *Hellner*, Teori och praxis s. 142 ff, *Riska* s. 19 ff. I Tyskland, där en arbetsgivare genom att visa att han ej själv varit culpös kan undgå ansvar för sina anställdas fel (BGB § 831), har en juridisk person ansetts ansvarig inte blott för fel hos sina organ, utan även för culpa hos personer, till vilka organen haft rätt att delegera sina plikter och vilka inte haft rätt att rättshandla för den juridiska personen, *Enneccerus* s. 954 f.

[5] Se *Taxell* s. 109, 343, *Riska* s. 24 f.

[6] *Taxell* s. 331.

för övrigt obestämd; de olika avtalsförpliktelserna har ett funktionellt samband och bildar en helhet[7].

Har AG sålt en vara till S, bär AG sålunda avtalsrättsligt ansvar för att han eller hans egna anställda inte vid avtalsunderhandlingarna eller då S avhämtar varan eller då de transporterar varan till S culpöst tillfogar S personskada eller skadar S:s övriga egendom[8]. AG har följaktligen ofta bevisbördan, se 2.9.a.

HD 1968/32: AG hade åtagit sig att utföra vissa transporter för S. En av AG:s arbetare använde därvid utan lov och utan att besitta nödig sakkunskap en S tillhörig eldriven truck med påföljd att trucken skadades. AG ansågs ansvarig för skadan.

HD 1948/R 12: Då restauranggästen S uppsökte toaletten och därvid måste passera genom restaurangens kassarum blev han biten av en hund. Restaurangens innehavare ansågs ansvarig för skadan, eftersom hon ej visat att hon vederbörligen fullgjort sin plikt att tillse att hennes hund inte tillfogade gästerna skada. Ersättning utdömdes även för sveda och värk. (Omr. 3—2. Minoriteten förkastade S:s talan, enär S inte visat att hunden var argsint). — Minoriteten tillämpade således i fråga om bevisbördan utomkontraktuella regler.

Arbetsgivarens ansvar beträffande biförpliktelser torde gälla inte blott medkontrahentens person och egendom, utan även dennes husfolk och hyresgäster och andra personer, t. ex. gäster, som står denne så nära att de rimligen bör kunna lita på sin säkerhet[9].

HD 1961/91: Chauffören S hämtade med lastbil pålar till AG:s byggplats. Då en av AG:s arbetare med AG:s vinsch skulle lyfta pålarna från bilen brast vinschvajern, som varit alltför svag, varvid en påle träffade och skadade S. Då det inte visats, att AG:s ansvarige byggmästare AT hade gett nödiga instruktioner åt arbetarna eller tillsett att arbetet utfördes under nödig övervakning, ålades AT och AG att solidariskt ersätta skadan. — AG ansågs således ansvarig enär han ej kunnat exculpera sig (kanske dessutom med hänsyn till att skadan föranletts av ett materialfel). Oberoende av om S var att betrakta som AG:s medkontrahent eller som anställd av AG:s medkontrahent, tillhörde S den personkrets för vilken AG bar ansvar. Däremot förvånar det att AT dömdes ansvarig på grund av att han ej kunnat exculpera sig. Han stod ju inte i något avtalsförhållande till S, varför bevisbördan för hans vidkommande inte borde ha varit omvänd.

Avtalsregler kan likaså komma i fråga i de s. k. *kvasikontraktsfallen*, där AG och S inte står i ett avtalsförhållande till varandra, men i ett förhållande som påminner därom. Typexemplet är en kund, som besöker en affär och där skadar sig på ett oskyddat farligt föremål. Även om kunden inte köpt något, föreligger ett kvasikontraktuellt förhållande[10].

Då en person halkat och fallit utanför ett hus till följd av att sandning försummats, har den omständigheten att han haft en viss avtalsmässig anknytning till huset brukat åberopas såsom stöd för hans rätt till skadeersättning av husägaren.

HD 1972/10: S föll och skadade sig då han efter ett besök i ett bolags kontorsbyggnad avlägsnade sig över den bolaget tillhöriga hala gårdsplanen framför huset. Emedan bolaget hade varit skyldigt att tillse, att dess kunder tryggt kunde gå över gården, och bolaget inte visat, att denna skyldighet

---

7 *Taxell* s. 2.

8 Se *Hakulinen* s. 234 ff.

9 Se t. ex. *Fikentscher* s. 662 f.

10 Se *Hakulinen* s. 237 ff.

hade fullgjorts genom sandning eller på annat sätt, eller att det på grund av vädret och övriga rådande förhållanden hade varit övermäktigt att fullgöra den, ålades bolaget att ersätta S:s skada. — Bevisskyldigheten var således den i avtalsförhållande vanliga (omvänd bevisbörda). Ett JR framhävde uttryckligen, att bolaget inte visat att S tagit en väg som ej varit avsedd för allmänheten.

HD 1965/89: Då S var på väg till en matservering inrymd i ett hus tillhörigt aktiebolaget AG, föll han omkull och skadade sig på den bristfälligt sandade planen framför huset. Bolaget ansågs såsom gårdsägare ansvarigt för försummelsen att hålla gårdsplanen så väl sandad, att de i gården inrymda affärernas kunder tryggt kunde gå över den. — S stod visserligen inte i direkt kundförhållande till AG, men till AG:s medkontrahent. S hade följaktligen större anknytning till AG än en främmande person, som i lovliga ärenden hade tagit väg över planen framför huset. Kvasikontraktsförhållandet medförde således en plikt för AG att tillse, att inte blott trottoaren utan även planen utanför huset var väl sandad.

3. Arbetstagaren bör ha vållat skadan.

Går vi så över till arbetsgivarens *utomkontraktuella ansvar* får vi att börja med konstatera, att arbetsgivarens principalansvar förutsätter att hans arbetstagare orsakat skadan genom fel eller försummelse (SkL 3:1). Man kan med andra ord säga, att man fasthåller vid culparegeln, men utvidgar den så, att culpa bör föreligga antingen hos AG eller hos AT, dvs. på vänstra sidan i fig. 4, se 11.1.c. Skulle AG:s ansvar utsträckas till att gälla också de fall, där varken AG eller AT varit culpös, vore fråga ju om ett strikt ansvar. Det vore svårt att tillfredsställande motivera, varför strikt ansvar skulle föreligga just i dessa, men inte i andra fall. Även *KommBet 1965:A 4* I § 1 förutsätter, i likhet med SvSkL 3:1, vållande hos AT.

Det är inte nödvändigt att det kan påvisas vem av AG:s anställda som varit culpös. Anonym culpa är tillräcklig[11]. Ansvar för AG föreligger även vid s.k. kumulerad culpa, då flera arbetstagares åtgärder inte var för sig, utan endast tillsammans inneburit culpa[12].

Då i SjöL § 11 talas om redares ansvar för skada, som orsakats genom fel eller försummelse i tjänsten av befälhavare, besättning osv. är fråga om ett culpöst förfarande. Ordet "fel" (virhe) kunde i och för sig tänkas omfatta både culpöst och icke-culpöst förfarande, men det är föga troligt att man på detta sätt i lagstiftningen skulle ha insmusslat ett strikt ansvar[13]. Uppenbart är att i SkL 3:1 och 4:1 med "fel eller försummelse" avses ett culpöst förfarande.

Anses arbetstagaren inte ha vållat skadan, t.ex. enär han på grund av sin oerfarenhet bedöms milt av domstolen, är således ej heller hans arbetsgivare ersättningsskyldig — självfallet under förutsättning att arbetsgivaren inte själv varit culpös, t.ex. just genom att låta en oerfaren person utföra sagda arbete[14]. Man kan inte av en arbetsgivare kräva, att han enbart anlitar sådana arbetstagare som besitter samma erfaren-

---

11 Det subsidiära ansvar staten hade före SkL enligt TjAnsvL förutsatte däremot, att viss arbetstagare befunnits ansvarig för skadan.

12 Se *Karlgren* s. 122, 127, *PropSvSkL* s. 469.

13 Jfr *Taxell* s. 107, 109.

14 Jfr för avtalsrätten *Taxell* s. 337 ff.

het och iakttar samma aktsamhet som han själv. Om arbetstagarens ansvar däremot *jämkas* enligt SkL 4: 1 eller en motsvarande bestämmelse, t. ex. SjömansL § 50, svarar arbetsgivaren likväl för hela skadan (se dock 11.8). Har skadan orsakats av ett barn torde vanligen culpa antingen hos AG eller hos barnet föreligga, låt vara att i sistnämnda fall barnet enligt SkL 2:2 skulle fritas från ansvar. I allmänhet har antingen barnet varit så "oförståndigt", att det varit oaktsamt av arbetsgivaren att låta barnet utföra arbetet, eller också har barnet handlat på ett för sin ålder klandervärt sätt, med påföljd att arbetsgivaren ansvarar.

Se *Andersen*, Erstatningsrett s. 211. *Vinding Kruse* s. 255 anser visserligen regeln vara, att arbetsgivaren är ansvarig såframt han skulle ha varit det om det varit han själv som genom ifrågavarande beteende orsakat skadan, men tillägger, att den mildare culpabedömning man anlägger på barn bör komma också barnets arbetsgivare till godo ävensom att arbetsgivaren ej är ansvarig, om arbetstagaren på grund av sin bristande sakkunskap ej anses ha varit culpös. *Harper—James* s. 1426 ff anför, med åberopande likväl av ett enda rättsfall från USA, att arbetsgivaren bär ansvar då hans minderårige medhjälpare orsakat utomstående skada genom ett sådant felaktigt förfarande som ej medfört ansvar för den minderårige, men som skulle ha medfört ansvar om standarden för vuxna hade tillämpats.

Är det åter arbetstagaren som besitter större sakkunskap än arbetsgivaren och man därför i fråga om aktsamhet och omsorg kan kräva mera av honom än av arbetsgivaren, medför ansvarsplaceringen viss tvekan. Antag att ingenjör AT culpöst orsakat S skada genom att han inte stannat en maskin som börjat gnissla, oaktat han med sin tekniska sakkunskap bort inse att skaderisk förelegat. Ansvarar i ett dylikt fall ingenjörens arbetsgivare AG för skadan, oaktat AG är tekniskt oerfaren och man därför, om det varit AG som skött maskinen och underlåtit att stanna den, inte kunnat betrakta honom som culpös? Ett jakande svar synes riktigast, enär 1) det annars bleve fråga om svårverifierbara antaganden om vilken sakkunskap AG har och vad man kan kräva av honom, 2) ett nekande svar knappast vore möjligt om AG är en juridisk person och 3) AG mången gång vore ansvarig redan på den grund att det inneburit culpa av honom att han själv skött maskinen; i varje fall i situationer med kontraktuellt inslag kunde den skadelidande ofta kräva att AG bort anlita sakkunnig personal.

Även *ideell skada* som arbetstagaren vållat omfattas av principalansvaret, se t. ex. ovan anförda *HD 1950/394* och *HD 1948/R 12* samt *HD 1958/130.*

Vid *ren förmögenhetsskada* förutsätter arbetstagarens ansvar vanligen att hans handling varit straffbelagd, men i vissa fall kan ansvar föreligga utan att beteendet varit straffbelagt, se 4.4. I vartdera fallet är ett principalansvar möjligt[15].

4. Vållandet bör ha skett "i arbetet".

a. Varje av arbetstagaren vållad skada behöver inte ersättas av arbetsgivaren. Dennes ansvar förutsätter att skadan vållats "i arbetet" (SkL 3:1). En dylik gränsdragning betingas av de ovan i 11.1.a anförda motiven för arbetsgivarens principalansvar.

---

15 Lika *PropSvSkL* s. 225.

I praktiken bereder det svårigheter att bestämma när skadan bör anses ha skett i arbetet. Givet är att det skadebringande beteendet bör ha samband med arbetet, bör ha skett i anknytning till arbetet.

Se *Andersson*, JFT 1955 s. 396. *Hakulinen* s. 303 talar om ett funktionellt orsaksförhållande, *Fikentscher* s. 665 om ett inre sammanhang. I Danmark har ansvar ansetts föreligga om förseelsen haft en viss naturlig, rimlig förbindelse med värvets utförande, *Vinding Kruse* s. 256, *Jörgensen* s. 130. Se även *Grönfors*, Företaget s. 43, *Savatier* nr 318 ff, *Mazeaud—Tunc* I s. 963 ff.

b. Då man har att ta ställning till frågan om skadan tillfogats i arbetet, har man inte anledning att göra någon skarp skillnad mellan skada i avtalsförhållande och utomkontraktuell skada. Person- eller sakskada i avtalsförhållande gäller ju vanligen inte själva åtagandet enligt avtalet, utan anknyter till en biförpliktelse eller ett kvasikontraktuellt förhållande, se ovan 11.2. Är det dessutom tvivelaktigt om skadan skett i arbetet eller inte, så är anknytningen till själva avtalet ofta svag.

Givet är dock att ett avtalsförhållande i allmänhet ger den skadelidande en fördelaktigare ställning. Om AT utför ett uppdrag och därvid vållar AG:s medkontrahent skada, ger avtalsförhållandet mellan AG och den skadelidande ökat stöd för ett ansvar för AG, låt vara att det är tvivelaktigt om AT har handlat i arbetet. Däremot är det inte lika givet att AG bär ansvar för den skada som AT vid uppdragets utförande vållar utomstående.

HD 1964/53: S hade inlämnat sin bil till en servicestation för tvätt. Dennes innehavare AG ansågs av hovrätten ansvarig då en av hans arbetstagare i berusat tillstånd på kvällen efter arbetstidens slut med en nyckel, som han innehade på grund av sitt arbete, berett sig tillträde till servicestationen och där tillgripit bilen samt genom vårdslös körning skadat den. HD beviljade inte AG fullföljdstillstånd.

U 1964.806 (ND 1964 s. 371): En hotellportier åtog sig att köra in hotellgästen S:s bil i hotellets garage, men företog i stället efter arbetstidens utgång en längre körtur med bilen, varvid han krockade med T:s bil. Hotellet ansågs ansvarigt för S:s, men inte för T:s skada. Se härom *Vinding Kruse* s. 257. — Slutresultatet vore antagligen godtagbart också hos oss, se nedan punkt e. Frågan har dock på grund av TrFörsL mistat en stor del av sin betydelse.

Rt 1959 s. 849 (ND 1959 s. 377): En lärling i en bilverkstad företog en nöjestur med S:s bil, som inlämnats för reparation, med påföljd att bilen och T orsakades skada. Verkstaden ansågs ansvarig för S:s, men med hänsyn till att körningen legat helt utanför lärlingens arbetsuppgifter inte för T:s skada.

c. Har arbetstagaren AT i arbetet ingått ett avtal med tredje person S om utförande av en viss prestation och sedan då han utfört prestationen vållat S skada, har skadan ibland orsakats i avtalsförhållande mellan AG och S. AT:s ställning kan nämligen ha varit sådan, att han haft kompetens (behörighet) att med bindande verkan för sin arbetsgivare AG ingå avtal med S (AvtL § 11). I så fall får ju S en något bättre ställning mot AG, se t. ex. det nyss anförda danska avgörandet.

Har AT inte haft kompetens att rättshandla för AG innebär detta ingalunda, att ett ansvar för AG vore uteslutet, men fråga blir då om ett utomkontraktuellt principalansvar för honom. Före SkL aktualiserades denna situation inte så ofta, eftersom det då

ställningsfullmakt saknas ofta är fråga om avtal ingångna av underordnade arbetstagare, för vilka utomkontraktuellt principalansvar ju inte tidigare gällt, se nedan 11.5.

d. *KommBet 1965:A 4* I § 1 upptog en bestämmelse om ansvarsfrihet för arbetsgivaren, såframt arbetstagaren handlat på ett sätt som det med hänsyn till verksamhetens eller arbetsuppgiftens art *saknats skälig anledning att ta i beräkning.* Denna föreskrift framhäver riktigt, att bedömningen beror på karaktären av arbetsgivarens verksamhet och av det arbete arbetstagaren utför och att det är av betydelse om arbetsgivaren haft anledning att räkna med ett dylikt beteende eller inte[16]. *Braekhus* framhåller sålunda att handlingen bör i viss mån ha varit ett beräkneligt utslag av risken att bruka medhjälpare. Också en tjänstehandling kan utföras på ett så extraordinärt sätt att den ej faller inom beräknelighetsgränsen. Redaren bär inte ansvar då kocken förgiftat en passagerare som kocken burit agg till[17].

Om risken varit på förhand beräknelig för arbetsgivaren, har denne haft anledning (möjlighet) att gardera sig genom försäkring. Den omständigheten att ifrågavarande skadetyp upptas i de sedvanliga ansvarsförsäkringarna i branschen och att man således synes räkna med ett ansvar talar för ett principalansvar. Skada som arbetstagare i en fabrik vållat en gäst i samband med dennes besök i fabriken brukar sålunda täckas av ansvarsförsäkring för industrianläggningar. Vid typiska "yrkesfrestelser" kanske ett ansvar för arbetsgivaren leder till att han noggrannare övervakar arbetstagaren[18]. Låter en arbetstagare en besökare komma in på en "farlig" arbetsplats, ehuru detta varit förbjudet, torde arbetsgivaren i allmänhet bära ansvar om besökaren skadas, såframt man trots förbudet kunnat räkna med besökare.

Beräknelighetssynpunkter framhävdes i följande avgörande.

HD 1957/35: Av en expressbyrå, som innehades av en enskild person AG, beställde S ett bud och gav budet i uppdrag att lyfta pengar i en bank. Budet utförde uppdraget och försvann med pengarna. AG ansågs inte ansvarig för skadan, enär expressbyråns verksamhetsområde endast gällt transport av varor och skadan sålunda uppkommit i samband med utförandet av ett uppdrag som fallit utom byråns verksamhetsområde. Vidare anfördes, att det inte hade visats att AG vetat om att budet skulle lyfta pengar eller att AG haft reda på att byråns bud också tidigare av byråns kunder brukat ombetros med dylika uppdrag. (Omr. 3—2). — Det var visserligen AG:s medkontrahent som här drabbades av skadan, men å andra sidan var fråga om ett uppsåtligt skadetillfogande från budets sida, se nedan punkt f.

Nyss anförda bestämmelse i *KommBet 1965:A 4* har inte upptagits i *LagberSkL* och ej heller i SkL. Något motiv härför ges inte. I motiven till *PropSkL* anförs tvärtom att det i allmänhet kan krävas, att skadan uppstått i samband med utförande av arbete under arbetstid och att den som utfört arbetet inte i väsentlig grad har avvikit från vad man i allmänhet kan räkna med i arbete av ifrågavarande slag[19]. Utelämnandet av sagda bestämmelse är likväl förståeligt, ty bestämmelsen vore alltför kategorisk. I vissa

---

16 *Prosser* s. 461.

17 *Braekhus* s. 312 ff.

18 Se *Fikentscher* s. 665, som såsom exempel nämner de i Tyskland uppenbarligen ofta förekommande stölderna vid möbeltransporter och vid lastningsarbete i hamnarna.

19 *PropSkL* s. 16.

fall bör principalansvar föreligga oaktat arbetstagaren handlat på ett helt oanat sätt. Anknytningen till arbetet kan nämligen vara så påfallande att ansvar bör föreligga, t. ex. då arbetstagaren, visserligen helt mot alla instruktioner och mot sunt förnuft, plötsligt startat en maskin på arbetsplatsen med påföljd att en annan person skadats. I allmänhet fritar det inte arbetsgivaren från ansvar att arbetstagaren handlat mot de instruktioner han fått.

e. Man kan konstatera, att kravet på samband med arbetet vanligen visar sig däri, att skadan uppkommit under utförande av en *uppgift* som det direkt *ankommit på arbetstagaren att utföra.* Ett ansvarsgrundande samband kan föreligga oaktat uppgiften utförts efter arbetstid. Arbetstagaren kan sålunda ha rätt att, om han så vill, utföra arbetet under fritid, t. ex. reparera eller företa provkörning (men inte nöjeskörning) med en båt eller bil.

Vidare är arbetsgivaren i allmänhet ansvarig för skada som uppkommit då arbetstagaren utfört sådana uppgifter, som visserligen inte direkt ankommit på honom, men som han *brukat utföra* i sitt arbete. Här framträder beräknelighetsmomentet. I *KommBet 1965:A 4* förklaras med rätta, att om arbetstagaren flyttat undan föremål, som hindrat honom att utföra arbetet, och därvid vållat skada, så ansvarar arbetsgivaren för skadan, oaktat flyttandet av föremålen egentligen inte ålegat arbetstagaren[20].

I anglo-amerikansk rätt har arbetsgivaren förklarats ansvarig då hans arbetstagare handlat inom ramen för sin kompetens. Även om arbetsgivaren inte godtagit arbetstagarens handlande anses han bära ansvar därför, om handlandet är så förbundet med arbetstagarens arbete, att det kan betraktas som ett, låt vara oriktigt sätt på vilket arbetet utförts[21]. Vi har alltså här en motsvarighet till fullmaktslärans stadganden om huvudmannens ansvar då den anställde håller sig inom sin kompetens (behörighet), men överskrider sina befogenheter genom att handla mot givna föreskrifter (AvtL § 10, 11). *Taxells* tankegång är liknande då han i fråga om skada i avtalsförhållande lägger vikt vid om arbetstagarens felaktiga handlande skett i en normal arbetsuppgift eller utanför hans normala uppgifter[22]. I de ovan i punkt b anförda danska och norska avgörandena var nöjesturerna med bilen inte någon normal arbetsuppgift. I konformitet härmed var det riktigt att principalansvar inte ansågs föreligga för tredje mans skada.

Det är naturligt att arbetsgivaren svarar för skador som uppkommit i samband med så pass vanliga företeelser som ätande och tobaksrökning på arbetsplatsen, låt

---

20 *KommBet 1965:A 4* s. 32.

21 Se *Clerk* nr 214, *Fleming* s. 171 f, *Prosser* s. 460 f. Enligt *Harper—James* s. 1379, 1383 ff bör arbetsgivaren svara för alla sådana fel av arbetstagarna som skäligen kan anses vara "incidental to his enterprise" och därför är att betrakta som hans risk i företaget, även då arbetstagarna inte handlat i syfte att befordra företagets intressen.

22 *Taxell* s. 342. Enligt *Kivimäki—Ylöstalo* s. 463 gäller principalansvaret inte beteenden som ej haft något att göra med arbetsuppgiften. I *PropSvSkL* s. 470 förklaras, att det ej är nödvändigt att låta arbetsgivarens ansvar omfatta extraordinära "abnormhandlingar". Lika *Jörgensen* s. 131.

vara att t. ex. detaljerna kring rökningen varit exceptionella och att arbetsgivaren förbjudit all tobaksrökning på arbetsplatsen[23].

Om arbetstagaren i sitt arbete vid sidan av sin egentliga arbetsuppgift gör tredje person tjänster, som är naturliga i sagda arbete, och skada därvid tillfogas, har arbetsgivaren i dansk praxis, se *Vinding Kruse* s. 257, *Gomard*, Juristen 1960 s. 548, ansetts ansvarig för skadan. I *U 1952.1086* (landsretsdom) hade chaufförен AT under en färd i sitt arbete fått syn på och tagit S:s skadade bil på släp, varvid AT kört så oaktsamt att S tillfogats skada. AT och hans arbetsgivare ansågs solidariskt ansvariga. Här kanske man rent av i vissa fall kunde anse att AT haft rätt att på sin arbetsgivares vägnar ingå avtal om släpningen.

Ett vidsträckt ansvar för arbetsgivaren föreligger i de fall skadan tillfogats av arbetstagaren genom en *åtgärd som direkt utförts i arbetsgivarens intresse.*

NJA 1948 s. 262: Då en spårvagnsförare avvisade den berusade passageraren S från spårvagnen skadades S genom förarens oaktsamhet. Spårvägsbolaget ansågs ansvarigt för skadan, oaktat föraren ifrågavarande dag ej varit i tjänst, utan som passagerare medföljt spårvagnen. — Föraren handlade ju här helt i bolagets intresse. *Fleming* s. 172 finner med fog arbetsgivarens ansvar väl grundat om arbetstagarens motiv varit att befrämja arbetsgivarens intressen.

Även om beräknelighetssynpunkter inte kan vara allena avgörande vid bestämmandet av gränsen för arbetsgivarens ansvar är det uppenbart, att bedömningen influeras, t. o. m. rätt starkt, av skadans förutsebarhet och av vilka möjligheter arbetsgivaren haft att kontrollera vad arbetstagaren företagit sig[24]. Har skadan inte vållats av en anställd arbetstagare, utan av en *uppdragstagare*, krävs att skadan har större anknytning till arbetets utförande. Detta är t. ex. fallet då två sommargrannar hjälper varandra.

Ibland är det tvivelaktigt om arbetstagaren vållat skadan under utförande av arbete åt arbetsgivaren eller under utförande av en "privat" syssla. Har en advokatbyrå fått ett uppdrag och anförtrott en av byråns jurister uppdragets utförande, är byrån ansvarig för dennes fel. Men om uppdraget av klienten anförtrotts en av byråns jurister (delägare) personligen och denne orsakar skada, kan fråga vara om en skada som ej vållats "i byråarbetet"[25].

Skäl föreligger att *in dubio* anse skadan vara tillfogad i arbetet och arbetsgivaren därmed ansvarig[26]. För skada som arbetstagaren vållat i arbetet är han enligt den moderna uppfattning som SkL 4:1 ger uttryck åt, se 9.4, ansvarig endast i begränsad utsträckning, medan ansvaret främst drabbar arbetsgivaren. I synnerhet då arbetstagaren handlat i arbetsgivarens intresse är detta helt påkallat. Men skulle skadan ej anses tillfogad i arbetet, har arbetsgivaren intet principalansvar därför. Den skadelidande har i stället rätt till full ersättning av den culpöse arbetstagaren. Strävandena att frita

---

23 Se *PropSkL* s. 16, *Andersen* s. 201 ff, *Trolle* s. 247, *U 1967.664*. I USA har man i praxis varit av olika uppfattning, se *Harper—James* s. 1386 ff, *Prosser* s. 462. I ett avgörande år 1942 ansågs arbetsgivaren ansvarig för skada som uppkommit då hans arbetstagare under arbetet, vilket gällde leverans av bensin, tänt en cigarrett och kastat den brinnande tändstickan så att bensinen exploderat, se *Clerk* nr 216.

24 *Nordenson m. fl.* s. 110.

25 Se *Roschier—Holmberg* s. 58.

26 *PropSkL* s. 16, *PropSvSkL* s. 480 ff. Lika dansk praxis, se *Trolle* s. 240 ff, *Vinding Kruse* s. 256 f.

arbetstagaren från ansvar gynnas således av en extensiv tolkning av termen "i arbetet". Har skadan vållats av en uppdragstagare har man däremot anledning att kräva större anknytning till arbetets utförande. Rättspolitiska skäl talar inte här lika starkt för att kanalisera ansvaret till arbetsgivaren.

f. Vanligen är det irrelevant om arbetstagaren orsakat skadan genom ringa, vanlig eller grov culpa. Även då han handlat på lek eller skämt kan principalansvar föreligga, men fråga bör vara om något som har anknytning till arbetet. Detta krav är lättare uppfyllt i avtalsförhållande. Två danska avgöranden är belysande.

U 1952.73: Ett biträde i ett bokbinderi grep uppsluppet under en paus i arbetet tag i en arbetskamrat och kom därvid, då kamraten ville frigöra sig, att stöta till en glasruta med påföljd att en chaufför, som nere på gårdsplanen hämtade varor från bokbinderiet, fick en glasskärva i ögat. Bokbinderiet ansågs ej ansvarigt för skadan, enär biträdets handling inte haft någon som helst arbetsmässig anknytning till hans arbete i bokbinderiet. Se även *Trolle* s. 245.

U 1937.158 (Landsretsdom): Innehavaren av ett nöjesetablissemang ålades skadeståndsansvar då hans anställda under en generalrepetition på skämt släppt lös ett tamt lejon på scenen med påföljd att en sångerska fick en chock och kom till skada. — Här var fråga om skada i avtalsförhållande.

Har arbetstagaren tillfogat skadan *uppsåtligen*, har skadan likväl ofta en så lös anknytning till arbetet, att det vore obilligt om ansvaret drabbade arbetsgivaren. För undvikande av missförstånd bör framhållas, att arbetsgivarens ansvar självfallet inte utesluts av att arbetstagarens *handling* varit avsiktlig, blott skadan ej tillfogats uppsåtligen, se t. ex. nyss anförda *NJA 1948 s. 262.*

I vissa fall har arbetstagarens syfte dock så uppenbart varit att främja arbetsgivarens intressen och att bereda denne nytta, att ett ansvar för arbetsgivaren är rätt givet[27].

HD 1932/R 44: Verkställande direktören AT för ett förlag vållade S skada genom att olovligen utge ett litterärt verk. Förlaget ålades att, solidariskt med AT, ersätta S skadan, enär AT handlat för förlagets räkning. — Målet drevs i straffprocessuell väg.

HD 1940/343: Lagerförvaltaren AT dömdes till straff enligt SL 32:5 då han för sin arbetsgivare AG:s räkning hade köpt tjuvgods. AG ålades att solidariskt med AT utge ersättning till godsets ägare för den förkomna egendomen.

HD 1970/18: Verkställande direktören AT i aktiebolaget AG överlät en bolaget beviljad omsättningsskattelicens till C medveten om att C komme att missbruka licensen. AG ålades att solidariskt med AT och C, vilka båda dömdes till straff, ersätta staten den omsättningsskatt som genom C:s förfarande blivit obetald.

Enligt motiven till SvSkL är en restaurangägare ansvarig om rockvaktmästaren misshandlar en berusad person då han avvisar denne ur lokalen[28].

I USA har domstolarna, dock ej undantagslöst, ansett järnvägen ansvarig då en konduktör påträffat en person utan biljett och i upphetsningen skadat denne. Då en bilförare efter en krock med en annan bil i det gräl som följt efter krocken slagit till och

---

[27] Se även *Trolle* s. 245 f. I *LagberSkL* s. 21 och *PropSkL* s. 16 anförs, att också en uppsåtligen orsakad skada kan omfattas av principalansvaret, såframt risken för sådan skada varit typisk för ifrågavarande verksamhet. Se även bestämmelsen i RadioAnsvL § 4, ovan 5.3.d.

[28] *PropSvSkL* s. 482. Jfr *Fredenbergs* uttalande s. 478 f, att utomkontraktuellt principalansvar för anställdas brottsliga handlingar torde tillhöra ett förgånget tidsskede.

skadat den andra bilens förare, har man dock varit av olika åsikt om skadeståndsansvar bör föreligga för den förstnämnde förarens arbetsgivare[29]. I det sistnämnda fallet skulle våra domstolar knappast döma arbetsgivaren ansvarig.

I *avtalsförhållande* är ett ansvar för arbetsgivaren i vissa situationer påkallat även vid uppsåtligen orsakad skada[30]. Har arbetsgivaren uttryckligen eller underförstått åtagit sig vården av en sak, kan ett ansvar för honom vara väl motiverat.

HD 1943/90: Expressbyrån AG ansågs skadeståndsansvarig då dess bud försnillat S tillhörig tobak, som S gett AG i uppdrag att transportera.

HD 1957/35: se ovan punkt d. Här ansågs den omständigheten att arbetstagaren uppsåtligen orsakat skadan inte i och för sig utesluta ansvar för arbetsgivaren.

HD 1933/R 19: Innehavaren av en advokatbyrå ansågs ansvarig för skada som en klient tillfogats genom att en av byrån anställd jurist brottsligen förfogat över klientens skuldsedel.

HD 1942/54: AT hade i sin tjänst av sin arbetsgivare AG stulit två checkblanketter och efter förfalskning lyftat pengar mot dem i en bank. Då det inte visats att AG varit oaktsam, ansågs AG inte ansvarig för den skada banken tillfogats. (Omr. Ett JR ansåg AG ansvarig, enär AG ej kunnat exculpera sig).

Enligt *PropSvSkL* s. 482 f är arbetsgivaren ansvarig, om hans hantverkare gjort sig skyldig till stöld under arbetet i en fastighet, men knappast om hantverkaren under sin fritid tagit sig in i samma fastighet för att stjäla. Har en arbetstagare på arbetsplatsen bestulit en annan anställd kan likaså enligt *PropSvSkL* principalansvar föreligga, exempelvis då tillgreppet begåtts i omklädningsrum, men en viss återhållsamhet är påkallad med hänsyn till risken för missbruk. *Nordenson m. fl.* s. 112 misstänker, att domstolarna kommer att tveka att låta arbetsgivaren svara vid uppsåtlig misshandel eller skadegörelse.

g. För skada som arbetstagaren *under* sin *resa* till och från arbetsplatsen vållat utomstående person svarar arbetsgivaren inte, såframt ej arbetstagaren haft att utföra arbetet under själva resan, t. ex. inkassera räkningar för arbetsgivaren. I motiven till *KommBet 1965:A 4* anförs, att arbetsgivaren bär ansvar om arbetstagarens arbete förutsätter att han förflyttar sig från en arbetsplats till en annan och skadan inträffar under denna färd, t. o. m. för det fall att han avvikit från den kortaste vägen[31]. Det synes riktigt att arbetsgivarens ansvar omfattar dylika mindre "avstickare". Har AG åtagit sig att reparera ett fordon, bär han ansvar också för skada som hans arbetstagare vållat utomstående då de transporterat fordonet till och från reparationsverkstaden eller då de provkört detta[32]. Eftersom de flesta skador av ifrågavarande slag tillfogas med motorfordon, har problemet efter tillkomsten av TrFörsL inte så stor praktisk betydelse.

Enligt *Vinding Kruse* s. 257 anses i dansk praxis arbetsgivaren inte ansvarig för skada, som arbetstagaren vållat under resan till och från arbetsplatsen, men väl för skada, som han vållat då han i samband med sitt arbete för arbetsgivaren utfört egna ärenden, t. ex. då en chaufför avvikit från den rutt hans syssla betingat. Se även *Trolle* s. 242 ff, *Jörgensen* s. 131. I USA anses arbets-

---

[29] Se *Harper—James* s. 1392, *Prosser* s. 464 ff.

[30] Se *Taxell* s. 342.

[31] *KommBet 1965:A 4* s. 32. Jfr OlycksFL § 4, som låter ersättningsplikten omfatta även resorna. Se *Routamo*, Tapaturma s. 239 ff och sammandraget s. 268 f.

[32] *Trolle* s. 228 ff anser, att det vore rationellare att AG bure ansvar endast för vad som händer på verkstadsområdet.

givaren ansvarig för skada som inträffat under sådana avvikelser från färden som man skäligen kunnat vänta sig, se *Prosser* s. 463.

5. Vilka arbetstagare gäller arbetsgivarens ansvar?

a. I de fall arbetsgivaren och den skadelidande inte står i avtalsförhållande till varandra har domstolarna i Finland sedan länge ansett, att arbetsgivarens ansvar för skada, som hans arbetstagare vållat tredje man, gällde *ledande arbetstagare*, dvs. sådana arbetstagare till vilka arbetsgivaren delegerat ledande uppgifter. *Hakulinen* talade betecknande om en "apuisäntä", en biträdande husbonde, till vilken befogenheterna att leda och övervaka delegerats. *Ingman* fann att principalansvaret gällde personer tillhörande drifts- och arbetsledningen och i undantagsfall sådana arbetstagare som anförtrotts särskilt ansvarsfulla uppgifter[33].

Det var naturligt att man i tider, då man starkt ifrågasatte om arbetsgivaren över huvud taget skulle anses ansvarig för skada som hans arbetstagare vållat tredje man, inskränkte principalansvaret till att gälla ledande arbetstagare. Man fann motiv härför i att driftsledningen enligt sakens natur borde ligga hos arbetsgivaren och att en delegering av denna ledning därför, även om den varit nödvändig, inte fritog honom från ansvar. Man hänvisade till att arbetsgivaren enligt 1922 års ArbAvtL § 10 var ansvarig då hans ställföreträdare genom fel eller försummelse orsakat arbetstagare skada, lika ArbAvtL (1970) § 8.

Ett fel av en ledande anställd betraktas av gemene man ofta som ett fel av företaget. Är arbetsgivaren en juridisk person är det naturligt att culpa hos dess organ, framför allt styrelse, verkställande direktör eller disponent, och culpa hos dess arbetsledning, t. ex. hos en ingenjör eller kontorschef, är jämställda.

Ansvar för arbetsgivaren ansågs föreligga, om delegeringen skett till en person, som hade viss beslutanderätt i företaget eller i varje fall övervakningsrätt och -plikt med avseende på företagets arbetstagare, eller som ombetrotts med en särskilt ansvarsfull uppgift, t. ex. skötseln av en speciellt farlig maskin eller viktig säkerhetsanordning[34].

Man kan iaktta en tydlig tendens i praxis att utsträcka arbetsgivarens ansvar till alla anställda som man på något sätt kunnat hävda att är "ledande". Såsom sådana har bl. a. betraktats kranförare (*HD 1930/477*, *HD 1971/53*), ansvariga arbetsledare (*HD 1951/110*, *HD 1954/27*, *HD 1954/51*, *HD 1967/102*), förvaltaren på en gård (*HD 1939/R 11*), värnpliktigas förmän (*HD 1963/62*), ansvarig byggmästare (*HD 1961/91*), förare av arbetsmaskin (*HD 1965/93*) och trafikövervakare (*HD 1932/496*, *HD 1968/37*).

Den som är skyldig att hålla en väg i skick har ansetts ansvarig för vållande även hos underordnade arbetstagare[35].

---

[33] Se *Alexanderson*, JFT 1944 s. 94 ff, *Hakulinen* s. 305, *Ingman*, JFT 1964 s. 652.

[34] Se *KommBet 1965:A 4* s. 11, *LagberSkL* s. 9. Så även tidigare i Sverige, se *Karlgren* s. 118 ff.

[35] *Routamo*, DL 1970 s. 379 f.

HD 1933/R 36: Då en stad låtit sanda en körgata hade till följd av stadens arbetares vårdslöshet stenar kvarblivit i sanden med påföljd att en bil slungat en sten mot ett skådefönster så att detta krossats. Staden ansågs ansvarig för skadan.

HD 1955/66: Statens väghyvel hade lösgjort en större sten med påföljd att A:s bil kört mot stenen och skadats. A erhöll ersättning av staten.

I allmänhet har principalansvar inte ansetts föreligga då skadan vållats av underordnad arbetstagare, t. ex. av rörarbetare (*HD 1947/114*) eller telefonarbetare (*HD 1953/146*).

Det är naturligt att principalansvaret dock utsträckts till att gälla en underordnad arbetstagare som varit arbetsgivarens familjemedlem.

HD 1964/20: C tillät AG:s 14-årige son AT att med C:s traktor köra en snöplog, varvid S:s värdeträd vid sidan av vägen skadades. AG ansågs, solidariskt med C, ansvarig för S:s skada, enär AT då skadan skedde varit i AG:s arbete som AG:s familjemedlem. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg AG ansvarig, enär arbetet utfördes till hans nytta och med hans tillstånd). — Eftersom C ombetrotts med övervakningen av AT är det förståeligt, att AG inte kunde dömas på grund av att han såsom förmyndare bristfälligt övervakat sonen. Se om avgörandet *KommBet 1965:A 4* s. 30, *Kämäräinen* s. 265 ff.

Såsom motiv för ett principalansvar har i praxis på senare tid då och då anförts, att skadan tillfogats i ett arbete som utförts för arbetsgivarens räkning, i hans intresse. Detta visar att man godtagit tanken att principalansvaret såsom ett företagaransvar bör gälla samtliga anställda och inte enbart sådana i ledande eller ansvarsfull ställning.

HD 1965/30: Skogsarbetaren AT fällde träd i AG:s skog, varvid ett träd föll över en allmänt begagnad ägoväg och skadade en cyklande person. AG och AT ansågs solidariskt ansvariga för skadan, AG emedan arbetet utfördes för hans räkning och han varit medveten om att AT fällde träd mot vägen. — Handlingarna i målet utvisar dock att AG själv var närvarande på platsen då olyckan inträffade. Rättsfallet upptas i sakregistret under den minst sagt neutrala rubriken "Kaatuva puu" ("Fallande träd").

Nämnas må att SjöL § 11 förklarar redare ansvarig inte blott för skada vållad av fartygets befäl, utan för varje skada vållad av manskapet eller av person, som inte tillhör besättningen. Se även JvAnsvL § 1—5, som låter järnvägens ansvar gälla också skada som vållats av underordnad arbetstagare i järnvägens tjänst.

b. På sin tid innebar det ett stort framsteg att arbetsgivarens ansvar utsträcktes till att gälla skada vållad av anställda i ledande ställning. Men numera har arbetsgivaren i SkL 3: 1 förklarats ansvarig för varje skada som hans arbetstagare vållat, oberoende av arbetstagarens ställning och uppgifter.

I Danmark och Norge har arbetsgivarna på grund av så pass gamla bestämmelser som Konung Christian V:s Danske Lov av år 1683 och hans Norske Lov av år 1687 (DL 3-19-2, NL 3-21-2) ansetts ansvariga för utomkontraktuell skada som varje arbetstagare, även underordnad sådan, vållat i arbetet[36]. Dessa regler har inte befunnits obil-

[36] I Norge ingår numera en motsvarande bestämmelse i lag av år 1969.

liga mot arbetsgivaren, oaktat de tillämpats under tidigare primitivare förhållanden före den industriella revolutionen och försäkringsväsendets genombrott[37]. Med en dylik tradition att blicka tillbaka på är det helt naturligt att man i Norge och Danmark fortfarande använder den om äldre tider minnande termen husbondeansvar.

Utan stöd i skriven lag har i Island arbetsgivare ålagts ansvar även för skada vållad av underordnad arbetstagare, se *Lárusson* s. 295 ff. I Sverige gäller principalansvaret numera enligt SvSkL 3:1 skada vållad av alla arbetstagare.

I fransk rätt anses, med stöd i Code Civil art. 1384, arbetsgivare svara för skada vållad av envar arbetstagare, likaså i engelsk-amerikansk rätt, se *Savatier* nr 283 ff, *Prosser* s. 458 ff och den översikt *Bengtsson* s. 39 ff ger över principalansvaret i olika länder. I Tyskland gäller däremot enligt BGB § 831 för arbetsgivaren ett ansvar blott för egen culpa, men med omvänd bevisbörda, vilket möjliggjort att ansvaret har kunnat utsträckas till att gälla t. o. m. småhantverk, mindre jordbruk och hemarbete. En motsvarande bestämmelse ingår i SchwOR art. 55.

Ett utsträckt principalansvar motiveras vidare med att vi härigenom har fått likadana regler för ansvar i kontraktuellt och i utomkontraktuellt förhållande. Beaktar man vidare, att det i praktiken berett stora svårigheter att dra en meningsfull gräns mellan ledande och övriga arbetstagare, kan man inte finna annat än att Finland haft all anledning att följa Sveriges exempel. Härigenom har vi fått enhetliga regler för hela Norden, vilket redan med tanke på det ekonomiska samarbetet och arbetskraftens rörlighet inom Norden är av betydelse. Det kan visserligen stämma att försäkringstanken inte hos oss ännu har tillräcklig jordmån inom jordbruk, hantverk och hemhushållning, men ansvarsbestämmelsen i SkL kommer förvisso att leda till att arbetsgivarna tecknar försäkring[38].

Har en tillfällig arbetstagare vållat en utomstående person skada kan ett ansvar för arbetsgivaren otvivelaktigt ibland vara obilligt, men för dylika fall kan jämkningsregeln i SkL 3:6 komma till användning, se 11.8. Är fråga om anställning av längre varaktighet har arbetsgivaren skäl att teckna ansvarsförsäkring.

c. Arbetsgivarens principalansvar enligt SkL 3:1 gäller skada som hans arbetstagare vållat. Enligt motiven till propositionen[39] avses härmed arbetstagare enligt arbetsrättslig terminologi, dvs. personer som mot vederlag utför arbete åt annan under dennes uppsikt och ledning (ArbAvtL § 1). De grundtankar som ligger bakom bestämmelsen om principalansvaret, se ovan 11.1, talar för att begreppet arbetstagare bör tolkas rätt extensivt. Ur samhälls- och företagsekonomiska synpunkter är det ofta lämpligt att arbetsgivaren ordnar försäkringsskydd mot skada som uppkommer i hans verksamhet även då skadan vållats av en person som inte vore att anse som hans arbetstagare enligt en snäv arbetsrättslig terminologi[40].

Fråga bör dock vara om ett subordinationsförhållande i så måtto, att arbetsgivaren har anställt arbetstagaren och har åtminstone något slags uppsikt över arbetets utförande.

---

[37] Se *Vinding Kruse* s. 245 ff.

[38] Se *Ingman*, JFT 1964 s. 653 f, *Walin*, Teori o. praxis s. 394. Redan *Alexanderson*, JFT 1944 s. 97, ansåg att principalansvaret borde utsträckas till att gälla envar anställd.

[39] *PropSkL* s. 16.

[40] *Nordenson m. fl.* s. 200.

Också anställda i ledande ställning är således arbetstagare. Principalansvaret gäller även arbetstagare med stor handlingsfrihet och minimal skyldighet att motta instruktioner. ArbAvtL § 1 förutsätter inte att arbetsgivaren faktiskt leder och övervakar arbetet, utan endast att han har rätt därtill.

Eftersom principalansvaret inte grundas på culpa hos arbetsgivaren, utan närmast på att skadan — genom att den tillfogats i ett arbete utfört i arbetsgivarens intresse — har anknytning till arbetsgivaren, är det inte en nödvändig förutsättning för ansvaret att arbetsgivaren haft en direkt kontroll över arbetstagaren. I *KommBet 1965:A 4* uttalas med fog, att principalansvaret gäller också arbetstagare, vilkas arbete är relativt självständigt och så kvalificerat, att någon nämnvärd ledning och övervakning från arbetsgivarens sida inte förekommer[41]. Allom bekant är att en skicklig yrkesarbetare knappast behöver några instruktioner, och ofta inte heller får sådana. Härtill kommer att med vår högt drivna tekniska specialisering arbetsgivaren ofta inte ens kan omtala hur arbetet skall utföras. Utvecklingen är på väg mot en större självständighet och självbestämmanderätt för arbetstagarna. För övrigt kan man notera, att man i socialrätten av tradition ansett att en del arbeten och uppgifter utförs av självständiga yrkesutövare, andra åter av arbetstagare som står i beroendeförhållande till arbetsgivaren[42].

Arbetsförhållandets giltighetstid är utan betydelse. En för en dag eller några timmar antagen tillfällig städhjälp eller barnsköterska eller den som tillfälligt hjälper till i trädgårdsarbete är att anse som arbetstagare[43]. Också den som i sitt hem utför arbete för arbetsgivarens räkning faller under begreppet arbetstagare, låt vara att skadan säkert då ofta inte kan anses vållad i arbetet[44].

d. Med arbetstagare likställs enligt SkL 3:1 den som utför *i lag stadgat uppdrag* för annans räkning på grund av myndighets förordnande eller såsom vald till förtroendeuppdrag eller på grund av uppmaning (*beroende uppdragstagare*).

Sådana är att börja med uppdragstagare i offentligrättsligt förhållande. Hit hänförs bl. a. enligt *LagberSkL* följande illustra serie: medlemmar av statsrådet, kommunalfullmäktige, nämndemän, värnpliktiga och fångar. I motiven till *PropSkL* nämns även sådana som får undervisning i skola eller är internerade och i samband därmed utför arbete, vilket till sin natur är sådant som (anställda) arbetstagare utför[45]. Enligt SvSkL 5:8 likställs med arbetstagare a) värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring och b) de som under utbildning vid skola eller under vård i anstalt utför arbete, som till sin art liknar sådant som vanligen utförs av arbetstagare. I förarbetena till SvSkL har man såsom exempel anfört skada som uppkommit då elev utfört städnings- och reparationsarbete för skolans räkning eller då han handskats med en maskin i skolans verkstad eller då han vållat skada under fysiklaboration[46]. I dessa fall är lik-

[41] *KommBet 1965:A 4* s. 29 anför såsom exempel överläkaren vid ett sjukhus, chefen för en vetenskaplig inrättning och verkställande direktören i ett aktiebolag.

[42] Se *Routamo*, Tapaturma s. 118, 136, 150.

[43] *KommBet 1965:A 4* s. 29, *Nordenson m. fl.* s. 200, *Hellner* s. 100 f.

[44] *Nordenson m. fl.* s. 200 f, *PropSvSkL* s. 472.

[45] *LagberSkL* s. 21, *PropSkL* s. 16.

[46] Se *Nordenson m. fl.* s. 201 f.

heten med skada i arbetslivet uppenbar. I fråga om skador som vållats under rasterna i skola eller i barnträdgård är elev däremot inte att likställa med arbetstagare[47].

Oaktat vår SkL, i motsats till SvSkL, inte uttryckligen omnämner att arbetet till sin natur bör vara sådant som anställda arbetstagare vanligen utför, bör denna förutsättning för principalansvaret anses vara underförstådd. Härför talar inte blott det nyss anförda uttalandet i motiven till *PropSkL*, utan även orden "för vars räkning uppdraget utföres" i SkL 3: 1 mom. 3 samt ifrågavarande lagrums syfte och placering.

Detta framgår även av den omständigheten att förevarande bestämmelse i SkL 3:1 mom. 3 också gäller de fall då en icke-självständig företagare på grund av myndighets förordnande eller honom givet förtroendeuppdrag eller på uppmaning av annan *utför* annat än i lag stadgat uppdrag, nämligen *visst uppdrag* "under omständigheter som kan jämföras med arbetsförhållande" (työsuhteeseen verrattavissa olosuhteissa). De citerade orden tillades av lagutskottet just för att undvika att stadgandet leder till oskälighet[48]. Här kan dock bli fråga om en svår gränsdragning. "I sista hand får frågan avgöras av rättspraxis", uttalas det i lagmotiven[49].

SvSkL 5:8 likställer med arbetstagare dem som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande. Barn som regelbundet hjälper till i föräldrarnas arbete, försäkringsombud och bensinstationsföreståndare har med rätta ansetts som sådana arbetstagare, *Hellner* s. 100 f, *PropSvSkL* s. 473. Även om dylika beroende uppdragstagare i viss mån är självständiga, står de i ett starkt faktiskt och ekonomiskt beroendeförhållande till sin uppdragsgivare, se *Nordenson m. fl.* s. 201, *Adlercreutz* s. 318 ff.

Ofta är det vid uppdrag fråga om oavlönat arbete. Motiven för ett principalansvar är visserligen svagare då fråga är om vederlagsfri verksamhet, men genom en lika behandling undgås vanskliga avgränsningar[50]. I förarbetena till SkL nämns bl. a. oavlönade funktionärer vid idrottstävlingar och välgörenhetsfester samt den som på begäran av en bilförare hjälper denne att få bilen upp ur diket[51]. I Sverige har såsom exempel anförts arbetsbyten, där hantverkare och jordbrukare utför arbeten åt varandra eller grannar hjälper varandra med målningen av sina hus[52]. Ett principalansvar väcker i dylika fall tvivel. I praktiken torde det vara skäl att inte tolka ifrågavarande principalansvar extensivt. Någon försäkring existerar ofta inte. I förarbetena till SvSkL har principalansvaret förklarats inte gälla kortvariga göromål i den dagliga hushållningen, t. ex. gräsklippning eller biltvättning[53]. Hos oss anför lagutskottet, att principalansvaret inte bör gälla då någon på annans begäran fört ett brev till posten eller

---

47 Se *Nordenson m. fl.* s. 202, *Gomard*, Juristen 1960 s. 545, *Jörgensen* s. 125. Den företagare som tar mot en elev för praktisk yrkesorientering är elevens principal, men kan genom avtal med skolan ges regressrätt mot skolan, se *PropSvSkL* s. 479, *Nordenson m. fl.* s. 202.

48 *LagutskBet* s. 3. Se även *KommBet 1965:A 4* s. 30.

49 *PropSkL* s. 16.

50 *Jörgensen* s. 128, *Andersen* s. 221 ff. Se även t. ex. *HD 1964/20*, ovan s. 191. Jfr OlycksFL § 1. Vederlagsfria arbetsprestationer brukar lämnas utanför arbetslagarna, se *Vuorio* s. 702 f.

51 *KommBet 1965:A 4* s. 30, *LagberSkL* s. 21, *PropSkL* s. 16.

52 *PropSvSkL* s. 474 f, *Nordenson m. fl.* s. 202.

53 Se not 52.

tillfälligt hjälpt en annan i gårdsbruksarbete och därvid orsakat skada[54]. Om uppdragstagaren då han hjälper uppdragsgivaren att flytta några föremål av oaktsamhet skadar en utomståendes sak, synes mig sålunda uppdragsgivaren i allmänhet inte vara ansvarig för skadan. Principalansvaret torde vanligen förutsätta, att uppdragsgivaren haft befogenhet att leda arbetet med rätt till uppsikt och instruktionsgivning[55].

Principalansvaret gäller också då arbetets utförande anförtrotts ett av flera personer bildat arbetslag. I undantagsfall kan arbetslaget dock betraktas som en självständig företagare, närmast som en sammanslutning jämförbar med ett öppet bolag, varvid dess medlemmar har solidariskt ansvar för skada som någon av dem tillfogat[56].

6. Skada tillfogad arbetskamrat.

a. Sedan länge har en lagstadgad rätt till ersättning hos oss existerat vid olycksfall i arbetsavtalsförhållande. Redan enligt en lag av år 1895 var arbetsgivaren skyldig att ansvara för kroppsskada som drabbat hans arbetstagare samt att teckna försäkring. Försäkringsplikten gällde dock endast arbetstagarens dödsfall och bestående invaliditet.

Vår gällande lag om olycksfallsförsäkring[57] av år 1948 ger rätt till ersättning för olycksfall i arbete åt en arbetstagare, som på grund av avtal mot vederlag utför arbete åt en arbetsgivare. Arbetet bör utföras under arbetsgivarens uppsikt och ledning. Under lagen faller inte sådana arbetstagare som är självständiga företagare eller som har en ledande ställning och enligt i lagen närmare preciserade regler har bestämmanderätt i företaget.

Olycksfallet bör ha inträffat a) i arbetet eller b) under förhållanden som härflyter av arbetet. I fallet b bör olyckan ha inträffat på arbetsplatsen eller under färd till eller från denna eller då arbetstagaren utför uppdrag för arbetsgivaren eller söker rädda människoliv eller arbetsgivarens egendom (OlycksFL § 4). Gränsdragningen vållar svårigheter.

Ersättningsplikten åvilar försäkringsgivaren. Arbetsgivaren är nämligen i allmänhet för skadeståndets erläggande skyldig att uppta försäkring, om hans arbetstagares arbetsdagar uppgår till mer än tolv i året. Har arbetsgivaren försummat sin försäkringsplikt erläggs ersättningen av staten, men staten har rätt att av arbetsgivaren uppbära de obetalade premierna för det löpande och de tre närmast föregående kalenderåren till högst fyrdubbelt belopp samt ett i lagen närmare angivet maximibelopp per olycksfall, i detta nu 1.000 mk (OlycksFL § 8—11).

Har den skadade arbetstagaren genom grov vårdslöshet vållat sin skada eller har han handlat mot föreskrifter, ordningsregler eller arbetsreglemente, kan sådan ersättning, som ej ges i form av sjuk- och invalidvård, försörjningspension eller begravningshjälp, jämkas eller helt förvägras (OlycksFL § 5). Vanlig culpa hos arbetstagaren leder i all-

---

54 *LagutskBet* s. 3.

55 *Vinding Kruse* s. 249 f.

56 *KommBet 1965:A 4* s. 31, *Nordenson m. fl.* s. 203.

57 Lagens namn är något missvisande. Jfr Lag om yrkesskadeförsäkring i Sverige.

mänhet inte till jämkning av ersättningen. Ersättningen enligt OlycksFL förutsätter inte att det finns någon för olyckan ansvarig. Den ersättning som presteras ur försäkringen täcker ingalunda hela den uppkomna skadan, se 18.4, varför arbetsgivarens culpaansvar och hans principalansvar är av betydelse såsom kompletterande sagda ersättning. Samtidigt som antalet olycksfall i arbetet ökats har det hos oss blivit vanligare att ersättningskrav riktas mot arbetsgivaren.

b. Då arbetstagare vållat annan arbetstagare i samma företag skada (de s. k. common employment-fallen), aktualiseras deras arbetsgivares ansvar för den del av skadan som ej täcks av olycksfallsförsäkringen. Man har nämligen inte tillsvidare ansett skäl föreligga att totalt avstå från principalansvaret och låta olycksfallsförsäkringen helt överta ersättandet av skadan. I framtiden aktualiseras kanske en koordinering av de båda ersättningsformerna.

Hos oss ansåg man före SkL att arbetsgivaren, då hans arbetstagare tillfogat en annan av arbetstagarna i företaget skada, var skadeståndsansvarig endast då han själv varit vållande till skadan eller då skadan vållats av en arbetstagare i ledande ställning. Man tillämpade m. a. o. utomkontraktuella regler och ansåg inte att avtalet mellan arbetsgivaren och den skadade arbetstagaren medförde ansvar för arbetsgivaren enligt avtalsrättsliga regler[58]. Man hänvisade till att bestämmelsen om arbetsgivarens ansvar i 1922 års ArbAvtL § 10 gällde skada som arbetsgivarens ställföreträdare vållat arbetstagare.

HD 1951/110: En montör skadades då han utförde installationsarbeten på sin arbetsplats. Enär skadan föranletts av att den ansvarige arbetsledaren varit oaktsam, ålades arbetsgivaren och arbetsledaren att solidariskt ersätta skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten fann det inte utrett att arbetsledaren vållat skadan och förkastade därför käromålet).

SkL utsträcker arbetsgivarens principalansvar till att gälla också skada som arbetstagare tillfogat arbetskamrat, oberoende av om skadevållaren varit en över- eller underordnad arbetstagare. Detta framgår av SkL 3:1, 4:1, 4:3, 6:2 och 7:5. Bestämmelsen i ArbAvtL § 8 mom. 2 kan inte mera tolkas så, att arbetsgivarens ansvar endast skulle gälla skada vållad av hans ställföreträdare.

7. Arbetsgivarens regressrätt.

a. En arbetsgivare som på grund av principalansvaret presterat ersättning till den skadelidande ansågs förut ha regressrätt mot den arbetstagare som vållat skadan[59]. Det var självfallet inte nödvändigt att arbetstagaren varit instämd i det mål där arbetsgivaren ålagts ersättningsplikt. Hade också arbetsgivaren varit culpös skulle — enligt huvudregeln då flera är ansvariga — skadan fördelas mellan honom och arbetstagaren enligt prövning.

HD 1970/26: Bolaget AG utförde asfalteringsarbete på en väg. AG:s vägvält, förd av dess

[58] Se *Ingman*, JFT 1964 s. 650 ff.
[59] *Hakulinen* s. 311.

arbetstagare AT, stötte därvid samman med en av B framförd, S tillhörig buss, som skadades. Olyckan ansågs till 1/4 bero på AT:s och till 1/4 på B:s oaktsamhet samt till 2/4 på att AG ej vidtagit nödiga åtgärder för att hindra att trafiken på vägen äventyrades. AG och AT ålades att solidariskt ersätta 3/4 av S:s skada. Den inbördes fördelningen av ersättningsplikten mellan AG och AT skulle ske i förhållandet 2: 1. — AG ansågs således svara för 2/4 av skadan på grund av egen culpa och för 1/4 på grund av principalansvar. För sistnämnda del hade AG regressrätt. Enligt SkL skulle AG antagligen ha dömts att ensam till bussägaren utge 3/4 av dennes skada. Möjligen skulle AT ha ålagts att solidariskt med AG delta i skadeståndets erläggande med ett ringa belopp, för vilket AG skulle ha haft regressrätt mot AT.

Mången gång lät arbetsgivaren bli att utnyttja sin regressrätt. Gjorde han den gällande fann arbetstagaren ofta att kravet var obilligt och orättvist. Förhållandet var detsamma som då arbetstagaren i arbetet vållat sin arbetsgivare skada och av denne blev krävd på ersättning, t. ex. då en lastbilsägare krävde ersättning av sin chaufför som genom oaktsam körning skadat bilen. Chauffören brukade motivera sin ståndpunkt med att arbetsgivaren bort ha bilen vagnsskadeförsäkrad — i stället för att "på chaufförens bekostnad" undandra sig erläggandet av försäkringspremierna.

Enligt SkL 4:1 kan, då en arbetstagare vållat skada i arbetet, den ersättning han åläggs att utge till den skadade nedsättas eller arbetstagaren helt förklaras fri från ersättningsplikt, se 9.4. Detta gäller också det skadestånd som han har att utge till sin arbetsgivare på grund av dennes regressrätt. I det föregående har anförts, att det vore skäl att arbetstagarens ansvar i allmänhet skulle begränsas på samma sätt då fråga är om hans ansvar mot den skadelidande och då fråga är om hans ansvar mot arbetsgivaren.

8. Jämkning av arbetsgivarens ansvar.

SkL 3:6 föreskriver, att det skadestånd som arbetsgivaren har att utge på grund av sitt *principalansvar* kan jämkas, om ersättningsskyldigheten prövas vara uppenbart oskälig eller om det annars med hänsyn till skadans storlek och övriga omständigheter föreligger särskilda skäl till en jämkning. Enligt lagens förarbeten[60] kan man härvid beakta bl. a. arbetsgivarens betalningsförmåga samt den skadelidandes ekonomiska ställning och försäkringar.

Har arbetsgivaren en ansvarsförsäkring som täcker skadan är full ersättning naturlig. Arbetsgivaren får finna sig i att bedömas strängare om han underlåtit att teckna försäkring, oaktat sådan varit påkallad och kanske t. o. m. vanlig i branschen. Detta gäller också arbetsgivare som är självförsäkrare[61]. Bestämmelsen är avsedd att gälla även då skadan ersatts av ett försäkringsbolag, t. ex. då den skadelidande haft en sakförsäkring och försäkringsbolaget med stöd av sin regressrätt kräver ersättning av arbetsgivaren.

Å andra sidan kan den skadelidandes underlåtenhet att teckna sakförsäkring, i syn-

---

[60] *LagberSkL* s. 23 f, *PropSkL* s. 19 f.

[61] Enligt *Nordenson m. fl.* s. 145 bör man anta att självförsäkraren skulle ha hållit det bästa försäkringsskydd mot ansvar för sakskada som finns att tillgå vid verksamhet av motsvarande typ.

nerhet brandförsäkring, motivera en jämkning av hans rätt till skadestånd; i motiven till SvSkL talas om ett anmärkningsvärt avsteg från normala handlingsmönster[62]. Också detta bör gälla skadelidande som är självförsäkrare. Sådana bör behandlas på samma sätt som om de skulle ha tecknat försäkring.

Enligt motiven till *PropSkL* skulle jämkning till noll förekomma ytterst sällan, närmast då den skadelidande grovt försummat att skydda sig genom försäkring[63]. — Jämkning är vanligen i högre grad påkallad, om arbetsgivaren är en enskild person eller en ideell förening. Just den omständigheten att principalansvaret gäller alla slag av arbetsgivare och alla arbetstagare, även sådana i underordnad ställning, utgör ett starkt motiv för jämkningsregeln.

Jämkningsmöjligheten kan ha viss betydelse då fråga är om skada som arbetstagare tillfogat arbetskamrat. Med hänsyn till att arbetsgivaren redan genom den obligatoriska olycksfallsförsäkringen står för en rätt stor del av skadan är en jämkning ofta inte obillig. Möjligheten till jämkning kan mildra olycksfallsförsäkringsbolagets regresskrav mot arbetsgivaren och dessutom motverka sådant missbruk, att arbetstagare påtar sig ansvar för en skada som hans arbetskamrat tillfogats genom eget vållande eller genom ren olyckshändelse. Den skadade kamraten erhåller visserligen ersättning ur olycksfallsförsäkringen, men ur denna presteras ju inte ersättning för sakskada och för sveda och värk. Före SkL var behovet av en dylik jämkningsmöjlighet inte så stort, eftersom arbetsgivarens ansvar då endast gällde skada som en ledande arbetstagare vållat annan arbetstagare.

I överensstämmelse med att arbetsgivarens utomkontraktuella principalansvar i Danmark ansetts omfatta skada vållad av samtliga anställda, har det ansetts gälla också skada som arbetstagare tillfogat arbetskamrat, se *Vinding Kruse* s. 267 f. Denne framhäver dock behovet av en rätt för domstolen att jämka ansvaret där så befinnes påkallat. I Norge, Tyskland och Frankrike anses arbetsgivaren endast under vissa förutsättningar skyldig att utge tilläggsersättning till arbetstagaren utöver den ersättning som presterats ur olycksfallsförsäkringen, se översikten i *KommBet 1965:A 4* s. 12 ff.

Jämkningen enligt SkL 3:6 gäller arbetsgivarens principalansvar — och inte det ansvar arbetsgivaren har om han genom egen culpa orsakat sin arbetstagare skada. I vissa fall är denna åtskillnad betänklig. Det kan vara rätt konstlat att göra skillnad mellan om culpa funnits hos ett aktiebolags styrelse eller andra organ, i vilket fall jämkning ej äger rum, och om culpa funnits hos bolagets ledande anställda, då jämkning är möjlig[64]. Genom att i det förstnämnda fallet utnyttja den allmänna jämkningsmöjligheten enligt SkL 2:1 torde man dock kunna undvika obilliga slutresultat.

Jämkas en arbetsgivares principalansvar för skada, som orsakats av farliga egenskaper i vara som han tillverkat eller sålt, kan man bl. a. ta hänsyn till vederlagssynpunkten. I ju större utsträckning tillverkaren-säljaren skaffat sig inkomster genom föryttring av

---

62 *PropSvSkL* s. 232.

63 *PropSkL* s. 20.

64 Se *Hellner*, Teori och praxis s. 159.

sagda varuslag, desto större anledning finns det att låta honom stå för skadan[65]. Oaktat SkL inte gäller skada tillfogad i avtalsförhållande, torde man kunna tillämpa ifrågavarande jämkningsregel på person- eller sakskada uppkommen i samband med biförpliktelse i avtal, ty då är likheten med skada i utomkontraktuellt förhållande uppenbar, se 1.2.

[65] Så *Karlgren*, Produktansvaret s. 121.

Kap. 12. Arbetsgivarens principalansvar då skadan vållats av en självständig medhjälpare

1. Gränsdragningen.

Arbetsgivarens (uppdragsgivarens) principalansvar kan inte automatiskt utsträckas till att gälla sådan skada som en av honom anlitad självständig medhjälpare (självständig uppdragstagare) eller dennes anställda vållat. Den som anlitar en taxi är — såframt han ej själv har culpa, se ovan 2.3.d — inte ansvarig då taxichaufförens oaktsamma körning leder till att en annan person tillfogas skada.

Gränsdragningen mellan egna arbetstagare (beroende uppdragstagare) och självständiga medhjälpare bereder svårigheter. Kriterier av betydelse är bl. a. vem som leder och övervakar arbetet, huruvida medhjälparen själv utför arbetet eller i sin tur anlitar arbetstagare, vem som antar, avskedar och avlönar hjälppersonal, vem som står för materialanskaffningen och för arbetsredskapen, hur vederlaget bestäms, rätten att avvika från arbetsplatsen och att samtidigt arbeta för andra samt skyldigheten att följa arbetsgivarens föreskrifter om arbetstid och arbetsordning[1]. Det är intet som hindrar att man här använder andra kriterier för gränsdragningen än då fråga är om sociallagstiftning, olycksfallsförsäkring osv. Tvärtom är det naturligt att en arbetsgivares skadeståndsansvar inte i allo följer samma regler som hans arbetsrättsliga ansvar. Självfallet vore det dock ur rättssäkerhetssynpunkt önskvärt att kriterierna vore något så när likadana[2].

Ett arbetslag som ombetrotts med utförande av ett arbete bör ibland likställas med

---

[1] Se *Sarkko* s. 21 ff, *Vuorio* s. 691 ff, *Routamo*, Tapaturma s. 94 ff, *Adlercreutz* s. 217 ff. *Harper—James* s. 1400 framhäver vid sidan av kontrollrätten speciellt frågan om arbetet är en del av arbetsgivarens "regular business". I Frankrike betonar domstolarna genomgående subordinationsförhållandet och rätten att ge order och inspektera, men avgör ändå frågan in casu efter en ofta rätt subtil analys, se *Savatier* nr 289 ff.

[2] *Routamo*, Tapaturma s. 94 ff visar att OlycksFL i praxis i frågor om försäkringens omfång fortgående tolkats i allt mera extensiv riktning.

egna arbetstagare (ArbAvtL § 9), ibland betraktas som självständig medhjälpare, särskilt då det har egna maskiner eller andra dyrbara arbetsredskap.

2. Skada i avtalsförhållande.

Då ett avtalsförhållande existerar mellan arbetsgivaren och den skadelidande, svarar arbetsgivaren i allmänhet även för skada vållad av en självständig medhjälpare[3]. Har arbetsgivaren åtagit sig en prestation, bör medkontrahentens rätt inte influeras av om arbetsgivaren utför prestationen själv, låter sina egna anställda utföra den eller anlitar främmande arbetskraft. Här må hänvisas till bestämmelsen i HyresL § 20, att hyresgäst gentemot hyresvärden svarar för skada å lägenheten, som vållats av den som för hyresgästens räkning där utfört arbete (således även självständig medhjälpare).

Regeln om arbetsgivarens ansvar i avtalsförhållande är dock inte undantagslös[4]. Om AG åtagit sig att reparera en S tillhörig sak och samtidigt lovat tillse, att saken sedan den reparerats blir målad i en måleriverkstad, vore det säkert ofta högst obilligt, om AG bleve ålagd att ersätta S den skada saken tillfogats i måleriverkstaden. I ett dylikt fall har avtalet mellan AG och S egentligen gällt AG:s egen prestation, medan målningsarbetet varit mycket löst anknutet därtill, vilket även kan framgå av att AG inte erhållit något särskilt vederlag för att han ombesörjt en målare. Avgörandet bör självfallet ske in casu. Har S varken vetat eller bort veta, att AG komme att anlita en självständig medhjälpare, är AG:s ansvar för skadan mera närliggande. För övrigt kan AG självfallet ha varit vårdslös vid valet av medhjälparen.

Ofta framgår det av avtalsrättens regler, att AG ej bär ansvar gentemot avtalskontrahenten S för den sak som hans prestation angår, exempelvis efter det att AG överlåtit saken till fraktförare. Givet är att AG i så fall ej heller svarar för skada som fraktföraren eller dennes folk tillfogar S:s person eller övrig egendom tillhörig S.

Särskilda regler gäller likaså för säljarens *produktansvar*, dvs. hans ansvar för skada som på grund av skadebringande egenskaper i den sålda varan tillfogats person eller annan sak än den sålda varan. Den tillverkare, av vilken säljaren i sin tur köpt varan och genom vars oaktsamhet varans farliga egenskap uppkommit, betraktas inte såsom en sådan säljarens medhjälpare, att ett eventuellt skadeståndsansvar för säljaren kunde grundas på reglerna för medhjälparansvar.

Arbetsgivarens ansvar mot avtalskontrahent är vidare tvivelaktigt till den del fråga är om till avtalet anknutna *biförpliktelser* och om *kvasikontraktsrättsliga* förhållanden, se 11.2. Det är således tveksamt huruvida en arbetsgivare, som kan exculpera sig själv och sina egna anställda, är ansvarig för skada som beror på ett fel av en av honom

---

[3] Se *Taxell* s. 330 ff, *Hakulinen* s. 303, *Adlercreutz* s. 409 ff, *Hellner* s. 105 f.

[4] Se *Taxell* s. 332 ff.

anlitad självständig medhjälpare, t. ex. då denne installerat ett bristfälligt skyddsräck i arbetsgivarens butik med påföljd att en av arbetsgivarens kunder skadats[5].

Ju närmare samband den självständige medhjälparens culpa har med den prestation arbetsgivaren åtagit sig, desto större anledning har man att anse arbetsgivaren ansvarig.

HD 1960/134: AG hade åtagit sig att utföra vissa grävningsarbeten åt S och anlitade för de av arbetet påkallade sprängningarna en självständig entreprenör M. Vid en oaktsamt utförd sprängning gick därvid S:s vattenledningsrör sönder. Hovrätten ansåg AG skyldig att ersätta skadan. HD beviljade inte AG fullföljdstillstånd. — Se även 13.9.a.

HD 1967/76: se nedan s. 212.

Har en av AG anlitad självständig medhjälpare oaktsamt skadat AG:s arbetstagare AT, kan man knappast anse att enbart anställningsförhållandet (avtalet) mellan AG och AT betingar ett ansvar för AG. Men AG är naturligtvis ansvarig, om han själv varit culpös eller om han har principalansvar enligt utomkontraktuella regler[6].

Det är uppenbarligen omöjligt att uppställa några generella regler för när ansvar för arbetsgivaren ifrågakommer. I varje fall kan man kräva en viss övervakningsplikt av den som anlitar en självständig medhjälpare. Även om bolaget i de i 11.2 anförda *HD 1972/10* och *HD 1965/89* skulle ha anförtrott sandningen åt en självständig företagare, hade bolaget uppenbarligen varit skyldigt att utöva viss tillsyn. Å andra sidan får man lov att konstatera, att fråga är om fall som står på gränsen till skada i utomkontraktuellt förhållande, där huvudregeln är att ansvar för skada vållad av självständig medhjälpare inte existerar.

HD 1942/157: S bodde i femte våningen i ett hus tillhörigt bostadsaktiebolaget AG. Då S var på väg ut och skulle tända trappljuset fungerade detta inte. S öppnade därefter hissdörren och trodde sig stiga in i hissen, men denna befann sig inte på platsen. S föll ned i hisstrumman och skadade sig. Med beaktande av att ljuskontakten och låset till hissdörren inte varit i skick och då AG låtit inmontera hissen för att mot vederlag brukas av dem som bodde i huset, ansågs AG ansvarig för skadan. (Omr. Ett JR fritog AG från ansvar, enär trappljuskontakten skulle ha fungerat om S tryckt hårdare, och då hissdörrens lås hade reparerats fem dagar tidigare och godkänts av hissinspektören och därefter fungerat klanderfritt fram till olycksdagen). — Majoriteten ålade således ansvar utan att culpa hos AG påvisats. I ett ungefär liknande fall, *HD 1928/360*, anförde HD uttryckligen som motiv för AG:s ansvar, att den omständigheten att AG anförtrott tillsynen över hissen åt en ingenjörbyrå inte kunde frita AG från ansvar. Se även *Taxell* s. 408, *Trolle* s. 80 f och nedan 12.5 och 13.9.f.

3. Allmänt om ansvaret i utomkontraktuellt förhållande.

I ett utomkontraktuellt förhållande mellan arbetsgivaren (AG) och den skadelidande (S) har AG i allmänhet inte principalansvar för sådan skada som hans självständige med-

[5] *Bengtsson* s. 232 ff finner det möjligt att utvecklingen går mot ett ansvar för den som upplåtit en lokal för mera varaktigt nyttjande, ifall skada inträffat till följd av bristfälliga anordningar i lokalen och bristen berott på culpa hos lokaluppåtarens självständiga medhjälpare. Se även *Adlercreutz* s. 415, som finner tendensen vara att utomkontraktuella regler kommer till användning när fråga inte är om att direkta åtaganden i avtalet åsidosatts.

[6] Se *Adlercreutz* s. 424 ff.

hjälpare (M) eller M:s arbetstagare (MT) vållat S, utan S får nöja sig med att kräva ersättning av M eller MT[7].

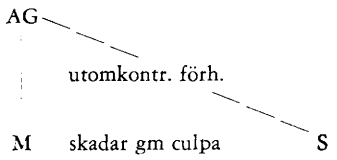

Fig. 5

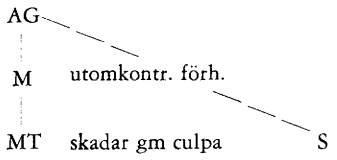

Fig. 6

Med tanke på att arbetsgivarens principalansvar hos oss i praxis före SkL begränsades till att gälla ledande anställda kunde man visserligen tro, att arbetsgivaren även borde svara för skada vållad av en självständig medhjälpare, eftersom ett slags delegering av arbetet och ansvaret också då föreligger. Parallellen haltar likväl. Arbetsgivaren har då han anlitar en självständig medhjälpare inte överfört sitt eget ansvar på någon av sina underlydande, utan han har helt överlåtit arbetets utförande åt en medhjälpare. Arbetet, som lika mycket utförs i medhjälparens intresse, är inte fast anknutet till arbetsgivarens verksamhet. Medhjälparen har dessutom betydligt större möjligheter att eliminera skaderisken än arbetsgivaren. Medhjälparen kan ha det ekonomiskt bättre ställt än arbetsgivaren. Oaktat arbetsgivarens principalansvar i SkL utsträckts till att gälla skada vållad av vilken som helst av hans arbetstagare, bör han i utomkontraktuellt förhållande i allmänhet inte åläggas ett generellt ansvar för skada vållad av en självständig medhjälpare. Denne har ofta en egen företagsorganisation. *PropSkL* omnämner inte självständiga medhjälpare, men i motiven till lagen uttalas, att ansvar för skada orsakad av självständig medhjälpare lämnats oreglerad[8]. Ett ansvar är således ingalunda uteslutet, se SkL 3: 1.

Huvudregeln är att ansvar för arbetsgivaren inte föreligger. Den som gett en transportfirma i uppdrag att transportera en dörr är inte skadeståndsskyldig, om dörren under transporten välter och skadar en utomstående. Härvid förutsätts att inte uppdragsgivaren själv i något avseende varit oaktsam. Likaså är en byggherre i allmänhet inte ansvarig för skada som vållats utomstående av entreprenören eller dennes arbetstagare. Entreprenören kan bättre bedöma risken, vidta säkerhetsåtgärder och teckna ansvarsförsäkring. Skadan har i regel större anknytning till hans verksamhet. Ansvaret placeras därför lämpligare på entreprenören än på byggherrn[9]. Härmed utesluts inte att det i vissa situationer kan vara riktigt att låta ansvaret drabba byggherrn. Såsom exempel kan nämnas det fall att skadan uppträder först efter en längre tids förlopp och byggherrn bort vara underkunnig om risken, se t. ex. *HD 1948/313*, ovan s. 151.

I regel är en huvudentreprenör inte ansvarig för skada som underentreprenör vållat utomstående. Järnvägens strikta ansvar gäller inte skada vållad av en utomstående självständig medhjälpare, se 13.2.b.

---

[7] Se *Ylöstalo*, DL 1957 s. 200, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 472.

[8] *PropSkL* s. 16 f. I Sverige framhåller *Nordenson m. fl.* s. 79 uttryckligen, att ett e contrario-slut inte får göras av lagens bestämmelser om principalansvar för egna arbetstagare.

[9] *Ylöstalo*, DL 1957 s. 200 ff, *Adlercreutz* s. 446 ff, *Vinding Kruse* s. 250, *Selvig* s. 9 f.

Arbetsgivaren är naturligtvis skadeståndsansvarig om han själv varit culpös, t. ex. anlitat en honom veterligen okunnig medhjälpare eller tillåtit den självständige medhjälparen att utföra arbetet med användande av farliga metoder.

Ibland är ett ansvar för en självständig medhjälpare likväl på sin plats. Det är särskilt i de nedan i punkterna 12.4 och 12.5 nämnda fallen som undantag från huvudregeln aktualiseras[10].

4. Medhjälparen har en likadan ställning som arbetsgivarens egna arbetstagare.

a. Vid stiftandet av SkL konstaterades det med rätta i lagutskottet, att en självständig medhjälpare ofta intar en ställning helt jämförbar med AG:s egna arbetstagare. På lagutskottets förslag intogs i SkL 3:1 ett stadgande att principalansvaret också gäller den som ger uppdrag åt sådan självständig företagare som med beaktande av uppdragsförhållandets bestående art, arbetets karaktär och övriga förhållanden bör jämställas med en arbetstagare. Lagutskottet anförde såsom exempel på dylika företagare åkeriägare och ägare till arbetsmaskiner, vilka företagare t. o. m. under långa tider arbetar för samme uppdragsgivare och är skyldiga att följa dennes föreskrifter om arbetstider och -ordning[11].

Speciellt om medhjälparen själv utför arbetet intar han ibland en liknande ställning som AG:s egna arbetstagare. Att märka är att principalansvaret för egna arbetstagare inte utesluts av att arbetstagarens arbete är tillfälligt, ja kanske till på köpet vederlagsfritt[12]. Särskilt då fråga är om okvalificerat arbete är det ibland skäl att i fråga om AG:s principalansvar jämställa M med AG:s egna arbetstagare. En arbetstagare som kontinuerligt utför arbete åt samme arbetsgivare kan sålunda socialt sett ha samma ställning som arbetsgivarens egna arbetare[13].

I *KommBet 1965:A 4* uttalas, att huvudentreprenör ansvarar för skada vållad av sådana underentreprenörer, som har en så osjälvständig ställning att de är att jämställa med huvudentreprenörens egna arbetstagare[14]. I de fall man kan ifrågasätta, om M är självständig medhjälpare eller inte, vore det fel att man först avgjorde frågan om M är en självständig medhjälpare eller ej, och sedan *automatiskt* ur resultatet härledde svaret på frågan om AG:s ansvar. Tvärtom kan man i dylika gränsfall förklara AG ansvarig, oaktat man kommit till att M är en självständig medhjälpare. Ju mera M:s ställning liknar AG:s egna arbetstagares, desto närmare ligger det dessutom till hands att AG själv varit culpös.

---

10 Jfr *Selvig* s. 10, som framhåller att det är arten av uppdragsgivarens verksamhet som är det väsentligaste momentet då man har att avgöra om ansvar för självständig medhjälpare föreligger.

11 *Lagutsk. Bet.* s. 2.

12 *KommBet 1965:A 4* s. 29 f, *LagberSkL* s. 21.

13 Se *Savatier* nr 298.

14 *KommBet 1965:A 4* s. 28.

HD 1966/78: Sprängningsarbetet vid ett kommunalt bygge hade anförtrotts laddaren M. Oberoende av om M varit att anse som självständig företagare eller ej, ansågs kommunens byggmästare, som övervakat arbetet, ha varit skyldig att tillse att nödiga säkerhetsåtgärder vidtogs. Då byggmästaren försummat detta, dömdes kommunen och byggmästaren att solidariskt med den culpöse M ersätta den skada tredje man tillfogats vid en sprängning.

NJA 1941 s. 85: Fastighetsägaren AG ansågs ansvarig för skada vållad av en byggmästare, som AG antagit för övervakning av reparations- och ombyggnadsarbeten i AG:s fastigheter.

Har arbetet utförts av M själv får man för övrigt lov att räkna med att M hos oss, åtminstone ännu så länge, ofta inte har någon ansvarsförsäkring. Är M medellös bleve S då utan ersättniug, ifall AG inte bär ansvar för skadan.

Den omständigheten att arbetsgivarna inom ifrågavarande bransch i allmänhet utför sagda arbete själva, eller med användande av egen arbetskraft, är likväl inte ensam för sig ett tillräckligt motiv för att AG vore ansvarig. I motsats till vad fallet är i avtalsförhållande saknar i utomkontraktuellt förhållande den skadelidandes föreställning om ansvarsplaceringen vanligen betydelse.

Har M anlitat en eller flera arbetstagare (MT), är M vanligen inte att jämställa med AG:s egna arbetstagare. Intet hindrar dock att principalansvar undantagsvis anses föreligga, särskilt om MT inte utfört arbetet ensam(ma), utan tillsammans med M[15].

Emellanåt kan man motivera ett ansvar för AG med att han varit culpös. Hans oaktsamhet kan t. ex. ligga i att arbetet varit farligt och att han det oaktat inte iakttagit särskild omsorg eller förvissat sig om att M haft nödig sakkunskap. Kanske AG t. o. m. någon gång kunde anses ansvarig på grund av att han inte tillsett att M haft ansvarsförsäkring.

HD 1950/197: AG innehade en affärslägenhet i ett stenhus. På uppdrag av AG målades golvet i lägenheten av målaren M. En lördag eftermiddag lämnade M då han avlägsnade sig vattenkranen öppen (vattentillförseln var just då tillfälligt avstängd). Då vattnet senare påkopplades trängde vatten från den tomma lägenheten in i S:s bostad under AG:s lägenhet. AG ålades ansvar för S:s skada, enär AG försummat att tillse att vattenkranen varit stängd. (Omr. 3—2. Minoriteten fann AG inte skadeståndsansvarig, eftersom M varit en självständig företagare och AG inte hade fått meddelande om att vattentillförseln skulle avbrytas och sålunda inte hade vållat skadan). — Ett ansvar för AG förefaller motiverat just enär M varit att jämställa med en egen arbetstagare. Majoritetens motiv att AG själv varit culpös verkar närmast att vara en culpafiktion, men berodde kanske på att man ansåg att M:s ifrågavarande "målarställning" knappast var sådan att han kunde betraktas som en ledande anställd, vilket ju enligt då gällande lag var en förutsättning för ett utomkontraktuellt principalansvar för AG. För övrigt motiverade grannelagsförhållandet mellan AG och S i detta fall ett rätt strängt ansvar för AG, se *Hakulinen* s. 328 och nedan 13.7.

b. SjöL § 11 ålägger redare ansvar för skada som vållats av någon som utfört arbete *i fartygets tjänst*. Detta redaransvar är inte begränsat till egna anställda, utan omfattar också självständiga medhjälpare (ävensom lots). Här krävs således inte att medhjälparen handlat under redarens uppsikt och ledning eller att han under arbetet över-

---

[15] Jfr *LagutskBet* s. 3, där lagutskottet uttalade, att principalansvar för AG kunde föreligga också då skadan vållats av en person i M:s tjänst, t. ex. då chauffören M:s hjälpkarl MT vållat skadan, men inte om M hade flera personer i sin tjänst, ty i så fall kunde M inte jämställas med AG:s arbetstagare.

vakas och mottar order av redaren[16]. Arbetet bör dock vara utfört i fartygets och inte enbart i rederiets tjänst, varför medhjälparens ställning något påminner om redarens egna arbetstagares. Frågan skall inte här närmare beröras. Följande rättsfall belyser problemställningen.

HD 1969/R 5: På uppdrag av AG, som ägde ett mudderverk, bogserade M mudderverket med sin bogserbåt. I Korpoströms farled slet mudderverkets grävskopa sönder en på farledens botten utlagd, S tillhörig kabel. S krävde ersättning av M och AG. Enär M före bogseringen underlåtit att inhämta säker uppgift om mudderverkets djupgående dömdes han att ersätta skadan. Däremot ansågs AG inte ha redaransvar för skadan, enär M handhaft den nautiska ledningen av bogseringen och inte utfört arbetet i mudderverkets tjänst. (Omr. 4—1. Minoriteten ansåg att bogseringen utförts i mudderverkets tjänst och att därför också AG enligt SjöL § 11 var ansvarig för skadan). — Majoriteten fann således att SjöL § 11 inte var tillämplig och att AG därför, enligt huvudregeln, inte svarade för skada uppkommen genom fel av en självständig medhjälpare. Jfr *Braekhus* s. 289 ff, 293, *Grönfors* s. 174 ff. Hovrätten, liksom även minoriteten i HD, anförde i målet, att befälhavaren på mudderverket på förfrågan av M före bogseringen förklarat att mudderverket kunde passera genom Korpoström, utan att därvid omtala för M, som även tidigare bogserat mudderverket, att detta efter en förlängning av grävskopan krävde ökat vattendjup. Hovrätten ansåg på denna grund att också mudderverkets ägare AG var ansvarig för skadan (principalansvar på grund av culpa hos egen arbetstagare i ledande ställning). HD:s majoritet tog inte ställning till detta motiv. Se även Esko *Hoppus* kommentar till rättsfallet i DL 1970, rf s. 20 ff.

5. Medhjälparen är försumlig i fråga om säkerhetsåtgärder till skydd för utomstående.

Om AG till allmänhetens förfogande ställer en fastighet, väg, gata, trafikanläggning, butik, restaurang etc. bör han tillse, att nyttjandet av dessa inte medför skada. Har AG anförtrott en självständig medhjälpare uppdraget att vidta de *säkerhetsåtgärder* som är nödiga *för att skydda allmänheten*, kan ansvaret för uppkommen skada likväl i vissa fall drabba AG.

a. Att börja med bör konstateras, att ett *strikt ansvar* inte ansetts föreligga hos oss i de fall säkerhetsåtgärderna för allmänheten varit otillfredsställande, se nedan 13.9.f.

Vidare kan vi notera, att det i *KommBet 1965:A 4* I § 2 föreslogs, att sådan ägare eller besittare av fastighet och sådan näringsidkare, som lagligen var skyldig att vidta åtgärder för att skydda allmänheten för skada, skulle ansvara för skada som vållats av en självständig medhjälpare som han därvid anlitat. Bestämmelsen motiverades dels med att man ej bör kunna undandra sig detta ansvar genom att anlita medhjälpare, dels med att ersättningsplikt lämpligen kan åläggas den som i allmänhet har förmåga att bära ansvar och kan antas teckna ansvarsförsäkring[17].

Med näringsidkare avsågs den som yrkesmässigt idkade ekonomisk verksamhet. Med ordet

[16] Se *Braekhus* s. 284 ff. Härom råder dock viss oenighet. Se även *Karlgren* s. 132 ff. Finland har varit kanske det enda land, där också staten burit (subsidiärt) ansvar för skada som vållats av lots. Detta statens ansvar existerar ej mera, se SkL 3:7.

[17] *KommBet 1965:A 4* s. 25, 45.

"lagligen" ville man ange att skyldigheten ej behövde ha stöd i skriven lag, utan även kunde ha sin grund i praxis, se *KommBet 1965:A 4* s. 34.

I England och USA brukar man tala om icke-överlåtbara skyldigheter (*non-delegable duties*), framför allt då det enligt bestämmelse i skriven lag ålegat en person att vidta säkerhetsåtgärder. Enligt *Harper—James* s. 1406 ff bör ägare och nyttjare av en fastighet eller ett hus inte genom att överlåta tillsynen över fastigheten eller huset till en utomstående kunna frita sig från skadeståndsansvar. Begreppet non-delegable duties är likväl till konturerna oskarpt. Ansvar åläggs ingalunda alltid i sagda fall, se *Clerk* nr 1415, *Fleming* s. 173 f, *Prosser* s. 470 ff.

Vinding Kruse s. 251, 305 anför, att det i dansk rätt finns en tendens, utan att praxis dock vore stadgad, att ålägga ansvar då den självständige medhjälparens arbete gäller sådant som ägaren av en fastighet eller idkaren av en förvärvsverksamhet enligt lag är förpliktad att företa för att förebygga att andra (grannar eller allmänheten) drabbas av skada eller olägenhet. Se även *Trolle* s. 48 ff, 65 ff, 130 ff. *Hellner* s. 106 ff uttalar, att ansvar för självständig medhjälpare kan föreligga för AG, om det enligt särskild författning åvilar honom en preciserad skyldighet att utföra vissa handlingar erforderliga för att tillgodose allmän säkerhet. Se även *Walin*, Teori och praxis s. 393 f, *Karlgren*, Produktansvaret s. 78, *Selvig* s. 53 f.

Enligt BGB § 836 har, då delar av byggnad eller anläggning fallit ned och orsakat person- eller sakskada, innehavaren av byggnaden resp. anläggningen ansvar för skadan, såframt han ej visar att han iakttagit nödig omsorg för farans avvärjande.

b. Nämnda bestämmelse i *KommBet 1965:A 4* har inte upptagits i SkL. Några motiv till utelämnandet anförs inte i förarbetena till SkL. Måhända har man ansett, att en i lagen intagen ansvarsbestämmelse bleve obestämd och kunde leda till ett alltför vidsträckt ansvar. Ett ansvar vore exempelvis obilligt hårt mot en fastighetsägare som just för att skydda allmänheten låtit reparera fastigheten och därvid anlitat en välrenommerad byggnadsfirma, vars anställda vållat tredje man skada. Normalt är det entreprenören och inte byggherrn som bär skadeståndsansvaret vid skada orsakad vid byggnadsverksamhet.

Över huvud taget är det mera motiverat, att arbetsgivaren bär ansvar då skadan uppkommit till följd av att medhjälparen inte alls skridit till åtgärder, än att arbetsgivaren ansvarar då skadan uppkommit just medan medhjälparen utfört sina åtaganden[18]. Om en dylik under arbetet tillfogad skada drabbat medhjälparen själv eller hans arbetstagare, torde AG i varje fall inte bära ansvar utan egen culpa. Fråga är ju då ej om en skada som tillfogats person hörande till "allmänheten".

Intet tyder på att den bestämmelse om principalansvar för skada vållad av självständig medhjälpare som på lagutskottets initiativ intogs i SkL 3:1, se ovan 12.4, varit avsedd att uttömmande reglera frågan om principalansvar för självständig medhjälpare[19]. SkL skall ju, såsom tidigare anförts, inte bromsa rättsutvecklingen.

Det förefaller att vara ett rimligt krav att den som använder väg, gata, hamn, bro, farled, brygga, idrottsplan el. dyl. bör kunna göra detta utan fara. Man bör utan risk kunna röra sig i lovliga ärenden på för allmänheten avsedda platser. Detta gäller också gårdsplan till den del fråga är om den vanliga vägen upp till huset. Skadeståndsplikt bör

---

[18] Enligt *Lejman*, FJF nr 10 s. 106 har i Sverige fastighetsägare inte kunnat med befriande verkan överflytta sina övervakningsåtgärder beträffande snö och halka på en självständig företagare, medan fastighetsägaren däremot inte ansetts ansvarig för skada uppkommen då den självständige företagaren utfört snöskottningen.

[19] Se *LagutskBet* s. 2 f.

kunna åläggas den som bär ansvaret för vägen, gårdsplanen osv., oaktat försummelsen legat hos den självständige medhjälpare som ombetrotts med tillsynsplikten.

Anser man, såsom i de i 12.2 anförda rättsfallen, att bolaget (gårdsägaren) har ett vidsträckt ansvar för att husets innevånare samt bolagets och dess affärers kunder tryggt kan ta väg över gårdsplanen, ligger det nära till hands att anse, att detta ansvar ofta inkluderar också ansvar för att allmänheten kan gå tryggt på gårdsplanen framför huset och anlita hissen i huset. Man torde m. a. o. kunna utsträcka ansvaret för självständiga medhjälpare till att gälla också allmänheten. Omständigheterna i det enskilda fallet kan dock vara sådana, att ett dylikt ansvar är obilligt och ej bör ifrågakomma.

c. I praxis har man ibland kommit till ett ansvar för arbetsgivaren genom att man uppställt stränga krav på honom i fråga om omsorgen vid valet och övervakningen av den självständige medhjälparen, således egen culpa. Härigenom blir gränsen mellan principalansvar och (strängt) culpaansvar föga skarp. AG kan visserligen mången gång med fullt skäl anses ha varit culpös, t. ex. då han samtyckt till eller stillatigande godtagit medhjälparens farliga förfaringssätt eller riskabla metoder. Men i många fall torde vi snarast ha att göra med en culpafiktion. Ansvaret borde i stället direkt ha grundats på principalansvar för den skada som den självständige medhjälparen vållat.

HD 1958/130: Den blinde fotgängaren S föll på den osandade trottoaren utanför ett bostadsaktiebolags hus och skadade sig. Oaktat bolaget gett M (Helsingfors stad) i uppdrag att sanda trottoaren, ansågs bolagets disponent ha varit skyldig att övervaka att trottoaren sandades då behovet påkallade detta. Eftersom vållande hos disponenten (bolagets organ) förelegat, ansågs bolaget ansvarigt för S:s skada. (Omr. Två JR fann att trottoaren visserligen inte omedelbart efter isbildningen sandats, men att denna omständighet inte under rådande förhållanden kunde tillräknas disponenten som culpa och att bolaget därför inte var ansvarigt). — Det är att märka att det i HD ej mera var fråga om ersättningskrav mot disponenten.

HD 1962/24: En köping hade anförtrott skötseln av gatorna åt en självständig företagare M. Dennes väghyvel åstadkom en fördjupning i gatan med påföljd att S:s bil en stund senare skadades. Köpingen ansågs ansvarig härför med hänsyn till att gatuunderhållet i dess helhet ej ålegat M och till att väghyvlingen skett enligt detaljerade föreskrifter av en av köpingens funktionärer.

Såsom nyss i punkt a anförts föreligger däremot inte ett direkt strikt ansvar. Det kan vara ursäktligt att under pågående snöfall underlåta sandning. Men vet husägaren att istappar bildats, är det oaktsamt av honom att inte vidta åtgärder för dessas bortskaffande eller för varnande av allmänheten, alltså en relativt sträng culpanorm.

Måhända kan man i något fall t. o. m. anse att den är culpös som anlitar en självständig företagare utan att utröna, om denne antingen tecknat ansvarsförsäkring eller har nödiga ekonomiska resurser att täcka en eventuell skada.

I ett norskt avgörande, *Rt 1967 s. 597*, hade en kommun gett ett uppdrag åt en byggnadsentreprenör, oaktat denne varken haft nödig kapacitet eller ekonomiska resurser. "Forsterket oppsyn" ansågs ha varit påkallad från kommunens sida, varför kommunen ansågs ansvarig för den skada entreprenören vållat tredje man. Se även *Selvig* s. 50.

d. Med försummelse att vidta säkerhetsåtgärder till skydd för allmänheten kan ofta jämställas dylik försummelse i förhållande av *grannelagsrättslig* art. Sålunda bör man inte genom delegering kunna frita sig från ansvar för skador uppkomna genom

grävning. Vid nyttjande av fastighet föreligger i flere fall t. o. m. ett (rent) strikt ansvar för skada som grannen tillfogats, se 13.7. Ett ansvar för medhjälparens försummelse är i synnerhet motiverat vid för grannen särskilt riskfylld verksamhet, i vilket fall det ofta kunde vara lika närliggande att grunda arbetsgivarens ansvar på hans egen culpa. I följande rättsfall torde HD ha ansett principalansvar för självständig medhjälpare föreligga, men samma resultat kunde ha nåtts genom en sträng culpanorm.

HD 1966/79: AG uppförde såsom huvudentreprenör ett hus åt ett bostadsaktiebolag och ombetrodde bolaget M utförandet av vissa grävningsarbeten. M:s arbetstagare MT skadade därvid genom oaktsamhet en i jorden nedlagd, staden tillhörig kabel. HD förklarade att även om M varit att anse som självständig företagare, så var AG ansvarig för skadan, enär den inträffat genom vårdslöshet (av MT) vid utförandet av ett byggnadsarbete som ålegat AG. — HD uttalade således indirekt, att fråga var om en icke-överlåtbar skyldighet. Genom att framhålla att MT varit culpös visade HD, att strikt ansvar inte ansågs föreligga. Ett JR betonade den uppenbara faran för kabeln. Se om "inherently dangerous activities" *Prosser* s. 472 ff. Just vid dylika (inte ovanliga) skador på kablar genom grävning synes det mig att man kan kräva av AG att han med omsorg tar reda på kabelns sträckning och uppmärksamgör M därpå. Jfr härmed *FFR 1969 s. 129*: Aktiebolaget AG uppdrog åt en förening (självständig medhjälpare) att från flygplan bespruta AG:s havreodling. Vid besprutningen drev gift in över AG:s grannes trädgård och skadade bär och grönsaker. Enär besprutningen ej varit förenad med särskild risk för skada å närliggande fastighet, ansågs AG ej ansvarig för skadan (strikt ansvar ansågs ej heller föreligga).

HD 17. 1. 1957 (DL 1957 s. 198): Då bostadsaktiebolaget AG lät uppföra ett hus, ledde byggnadsentreprenören grundvattnet från tomten in i ett öppet dike, varvid detta tilltäpptes med påföljd att avloppsvatten från diket rann in i grannen S:s brunn. Oaktat entreprenören i entreprenadavtalet med AG hade åtagit sig ansvaret för dylika skador, ansågs också AG av hovrätten ansvarig för S:s skada. HD beviljade inte AG fullföljdstillstånd. — Se om avgörandet *Ylöstalo*, DL 1957 s. 200 ff, som riktigt betonar att fråga här var om skada i grannelagsförhållande.

6. Utlåning av arbetstagare.

a. En situation där principalansvar för AG kan förekomma är den, att M överlåtit sin arbetstagare MT till AG. MT har, i högre eller lägre grad, underlytt AG, arbetat under AG:s uppsikt och ledning, och därvid vållat utomstående skada.

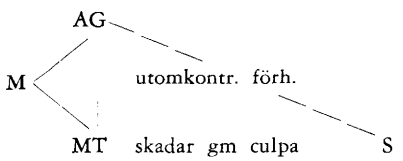

Fig. 7

Är M en självständig företagare med egna anställda, har AG i allmänhet inte något principalansvar för den skada MT vållat. Men vid utlåning av MT måste man stundom göra undantag från denna regel. Enligt *Hakulinen* beror avgörandet, vilket bör ske in casu, på om MT lösgjorts från M:s bestämmanderätt och kommit under AG:s uppsikt och ledning[20].

[20] *Hakulinen* s. 303. Se även *Lejman*, FJF nr 10 s. 92.

Då man har att ta ställning till ansvarsplaceringen kan man inte undgå att beakta vad som i kontraktet mellan AG och M förutsatts eller avtalats beträffande övervakningsskyldigheten, arbetsfördelningen etc. I första hand verkar det visserligen något förbryllande att kontrahenterna kunde avtala om tredje mans rätt till skadestånd, men anlitandet av en självständig medhjälpare innebär ju i allmänhet en tillåten ansvarsdelegering, se 2.3.d.

Det är helt uppenbart att M stundom överlåtit sin arbetstagare MT till AG under sådana omständigheter, att M inte bör svara för skada som MT tillfogat tredje person. MT har inte handlat och skadan har inte skett i M:s tjänst. Arbetet har utförts i AG:s intresse, låt vara att MT fortfarande varit anställd av M. Å andra sidan utförs arbetet mången gång i både M:s och AG:s intresse så att båda har en viss kontroll över MT. I dylika fall är det närliggande att M förblir ansvarig för sitt folk, även om AG skulle avlöna MT. Emellanåt förefaller det riktigast att anse MT handla i både M:s och AG:s tjänst, i vilket fall M och AG bör svara solidariskt för den av MT vållade skadan. En längre tids anknytning av MT till AG talar för ett ansvar för AG, likaså om MT ostridigt omfattas av AG:s ansvarsförsäkring.

NJA 1953 s. 164: Staten gav brandskyddsutbildning åt värnpliktiga, varvid en stad åtagit sig att tillhandahålla instruktörer. Värnpliktige S skadades vid en brandövning på grund av en instruktörs oaktsamhet. S ansågs ha rätt till skadestånd (utom av instruktören) både av staten och av staden — med lika stort inbördes ansvar för vardera.

Ibland brukar man förklara att det avgörande kriteriet är, om MT:s arbete ingår som ett naturligt led i M:s verksamhet[21]. Det är dock ofta omöjligt att utröna vad som är ett "naturligt led", en "normal olycka".

Vid utlåning av besättning från ett fartyg till ett annat lägger *Braekhus* s. 304 ff stor vikt vid vem som har kommandot över det utlånade folket. Å andra sidan anser han att rederiet har ansvar då dess besättning medverkat vid fartygets reparation i en verkstad och därvid vållat skada, såframt denna medverkan har anknytning till vanlig skeppstjänst, t. ex. då den betingas av besättningens särskilda kännedom om fartyget.

Då M ställt folk (MT) till AG:s disposition mot vederlag beräknat efter tid är M enligt *Selvig* i allmänhet ansvarig för skada som MT vållat. Undantagsvis är dock AG enligt Selvig ansvarig, nämligen då fråga är om 1) okvalificerad arbetskraft eller 2) uppdrag av lång varaktighet eller 3) om AG använder MT för syssla som inte är sedvanlig i förhållande till uppdragets art eller 4) om MT ställts vederlagsfritt som en väntjänst till AG:s förfogande ("borrowed servant"-fallen). Dessa Selvigs synpunkter[22] är alla relevanta.

Gäller utlåningen sakkunnig, kvalificerad eller överordnad personal eller begränsade uppgifter, krävs det mera för att principalansvaret skall lösgöras från M och överflyttas på AG[23]. Här kan också hänvisas till de synpunkter som anförts i 12.4.

---

[21] *Harper—James* s. 1398 f anför att AG ofta ansetts ansvarig i USA, om skadefallet varit att anse som en normal olycka i hans företag. Rätten att kontrollera MT anses däremot ej vara något avgörande kriterium.

[22] *Selvig* s. 163 ff.

[23] *Trolle* s. 249 ff.

Följande norska rättsfall är belysande.

RG 1953 s. 389 (avgörande av lagmansrett): Läkaren AG vid statssjukhuset M hade rätt att bedriva privatpraktik med utnyttjande av sjukhusets utrustning och personal. En av AG:s patienter S led därvid skada på grund av att en av sjukhuset anställd person MT förväxlat några röntgenbilder rörande S. Frågan gällde om M eller AG eller båda svarade för skadan. Domstolen ansåg att någon väsentlig förskjutning av tjänste- och subordinationsförhållandena mellan de anställda (MT) och sjukhuset inte hade skett. Fråga var om en organiserad privatpraktik som låg även i sjukhusets ekonomiska och medicinska intresse; sjukhuset erhöll över hälften av de bruttointäkter privatpraktiken medförde. Personalen var fortfarande underställd sjukhuset, låt vara att också AG hade rätt att ge instruktioner. M ensam ålades att ersätta skadan. Här kan skadan sägas ha uppkommit i en normal sjukhusverksamhet. Se *Selvig* s. 57 f.

b. Den som har att utföra ett arbete (AG) går ibland i författning om att en annan person (M) till hans förfogande ställer en *maskin, motor, farkost* el. dyl. *jämte personal* (MT). Om sedan vid arbetets utförande MT genom oaktsamhet tillfogar en utomstående person (S) skada, har S då rätt till ersättning av AG eller av M eller av båda? Vi förutsätter att egen culpa hos AG eller M inte föreligger.

Här kan hänvisas till det nyss under punkt a anförda. Eftersom arbetet utförs i både M:s och AG:s intresse, ger intressesynpunkter ej vägledning. Den omständigheten att fråga är om M:s (kanske farliga) maskin, motor etc. gör att anknytningen till M är betydligt starkare än då M blott ställt sin arbetstagare till AG:s förfogande. Innan maskinen, motorn etc. mottagits av AG svarar M för eventuella skador.

HD 1965/93: AG, som beställt en arbetstraktor av M för att utföra vissa arbeten för AG:s räkning på S:s marker, ansågs inte ansvarig för den skada som traktorföraren MT genom oaktsam körning orsakat på S:s bro just innan traktorn kom fram till arbetsplatsen. AG, som visserligen varit närvarande på olycksplatsen, ansågs inte ha varit skyldig att övervaka och leda transporten av traktorn fram till arbetsplatsen. M däremot ansågs skadeståndspliktig. Underinstanserna hade ansett AG ansvarig, enär han bort hindra traktorn att köra över bron.

Med rätta förklarar *KommBet 1965:A 4*, att M är ansvarig, om endast han besitter sakkunskapen beträffande maskinens nyttjande[24].

Ju mera ledande ställning MT har som arbetstagare, desto större skäl talar för att M ansvarar. *Hellner* anför att om MT behåller anknytningen till M och utför arbetet självständigt i förhållande till AG:s organisation, så torde M bära ansvaret även om AG bestämmer vilka uppgifter som skall utföras[25]. Har AG:s delaktighet i arbetet inskränkt sig till att han förelagt MT arbetsuppgiften, bärs skadeståndsansvaret sålunda av M ensamt.

HD 1969/34: M:s lyftkran var uthyrd åt AG, varvid M:s arbetstagare MT vållade att kranen stjälpte och krossade S:s bil. M ansågs ansvarig för S:s skada, enär det ålegat MT att besluta om de tekniska omständigheterna i samband med kranens användning. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg M ansvarig på grund av att M ej visat att MT fått nödiga instruktioner).

HD 1971/53: Helsingfors stad (M) hade mot vederlag ställt en hamnlyftkran jämte skötare MT till stuveribolaget AG:s disposition. Genom MT:s vårdslöshet tillfogades AG:s arbetare S skada.

---

[24] *KommBet 1965:A 4* s. 31. Lika *Trolle* s. 251 f.

[25] *Hellner* s. 103.

M ansågs, solidariskt med MT, ansvarig för skadan både enär M hade principalansvar och då M utan att iaktta nödig omsorg hade anställt MT som kranförare, oaktat denne vid prov befunnits mindre lämplig för sysslan. (M hade visserligen i avtalet med AG intagit en friskrivningsklausul, men denna ansågs förståeligt nog inte gälla skada som utomstående S tillfogats genom kranskötarens inkompetens). AG ansågs inte ansvarig för skadan, enär för arbetet endast fick användas av M uthyrda lyftkranar jämte förare och MT visserligen arbetat under AG:s uppsikt och ledning, men culpa på AG:s sida inte visats föreligga. — I ett påfallande likadant engelskt avgörande (*Mersey Docks* av år 1947, se *Clerk* nr 208) betonades det att AG visserligen haft den omedelbara kontrollen över MT, men ingen rätt att bestämma de metoder enligt vilka kranen skulle skötas. Se även av *Vinding Kruse* s. 253 f och *Jörgensen* s. 126 ff anförda danska avgöranden. I *U 1970.483* förklarades, att det inte var osedvanligt att entreprenörfirmor hyrde arbetsmaskiner hos varandra och att det därför var att presumera att AG svarade för fel begångna av MT (maskinens förare).

NJA 1958 s. 695: Underentreprenören M med egna maskiner och tio anställda, men inte huvudentreprenören AG, ansågs ansvarig för skada som M:s arbetstagare vållat AG:s arbetstagare.

Å andra sidan har AG ofta den omedelbara ledningen av arbetet, vilket talar för att han är ansvarig, i varje fall då AG är den som besitter den nödiga sakkunskapen. Rätten att leda och kontrollera MT är dock ingalunda allena utslagsgivande då man har att avgöra ansvarsplaceringen[26]. Ju mera MT är underkastad AG:s instruktioner, desto troligare är dock AG:s ansvar.

HD 1967/76: M överlät till AG mot ersättning sin grävmaskin jämte föraren MT att användas på AG:s byggplats, där AG utförde arbete åt S. Genom MT:s oaktsamhet skadades S:s kabel. AG ersatte skadan och krävde i sin tur ersättning av M. Då maskinen mot vederlag överlåtits till AG och använts under AG:s uppsikt och ledning och AG ej visat, att skadan berott på MT:s bristfälliga yrkeskunskap, förkastades käromålet. (Omr. 4—1. Minoriteten ansåg att M såsom utförare av grävningsarbetet var även utan eget vållande ansvarig för den skada MT vållat). — Det var naturligt att AG hade ersatt skadan; AG stod ju i avtalsförhållande till S och svarade därför också för skada vållad av en självständig medhjälpare eller av dennes arbetstagare. Förevarande avgörande gäller ju egentligen inte S, utan ansvarsplaceringen mellan M och AG, varför avtalet dem emellan är av betydelse. Det föreligger dock starka skäl att i görligaste mån — och såframt annat ej avtalats — operera med samma ansvarsfördelning mellan AG och M inbördes och utåt i förhållande till den skadelidande, se *Selvig* s. 45 ff. Majoriteten lade uppenbarligen vikt vid att M inte gentemot AG hade åtagit sig att utföra ett arbete, utan endast att ställa en grävmaskin jämte förare till AG:s disposition. Man frågar sig dock om inte bevisbördan beträffande M:s culpa bort vara omvänd, dvs. den i avtalsförhållande vanliga, oberoende av om den direkta skadan drabbat AG eller S. Det borde ha ålegat M att visa, att föraren varit kompetent och maskinen felfri, detta också därför att M mycket lättare än AG kunde föra bevis härom. Existensen av en kabel på byggplatsen var däremot något som det låg närmast till hands att AG beaktade och svarade för, varför HD:s slutresultat synes riktigt. Sakkunskapen fanns i fråga om kabelns existens minst lika mycket hos AG som hos M och MT.

Såframt arbetet visserligen utförts under AG:s uppsikt och ledning, men M kvarhållit ett visst ansvar för själva utförandet, är ett solidariskt ansvar för M och AG tänkbart, t. ex. om samarbete mellan M och AG existerat för fullföljande av en gemensam uppgift[27].

---

[26] *Selvig* s. 57 f. *Jörgensen* s. 127 uttalar att mera fria riskövervägaganden spelar in. Enligt *KommBet 1965:A 4* s. 31 bör däremot vid frågans avgörande huvudvikten läggas vid vem som haft den egentliga uppsikten och ledningen på arbetsplatsen.

[27] Se *KommBet 1965:A 4* s. 31.

Kap. 13. Strikt ansvar

1. Allmänna synpunkter.

a. Med strikt ansvar, även kallat objektivt ansvar eller fareansvar (objektiivinen vastuu, vaarantamisvastuu, ankara vastuu, Gefährdungshaftung, Kausalhaftung, strict liability), förstås ett ansvar som inte förutsätter culpa hos den som orsakat skadan eller hos någon "på hans sida". Arbetsgivares principalansvar betecknas således inte här som ett strikt ansvar[1]. Också det s. k. presumtionsansvaret, dvs. ett ansvar där det är skadeorsakarens sak att bevisa att han inte varit culpös (ansvar med omvänd bevisbörda), betraktas här som ett culpaansvar.

Då parterna står i avtalsförhållande till varandra kan ett ansvar utan culpa motiveras med att skadeorsakaren bör svara för vad han åtagit sig i avtalet. Vid utomkontraktuell skada får motivet för ett strikt ansvar sökas i att det i vissa speciella fall befinnes lämpligare att låta skadeståndsansvaret drabba skadans orsakare än den skadelidande[2]. Samhällsutvecklingen, framför allt industrialiseringen och transportmedlens utveckling, har på flera områden medfört ökad risk för skada och därmed ökat antal skador, t. ex. vid motorfordonstrafik, eller risk för skador av stor omfattning, t. ex. vid atomdrift och i någon mån vid luftfart. Behovet att bereda trygghet för den skadelidande har blivit större. Trots att normal aktsamhet iakttas i en verksamhet eller vid utnyttjandet av en sak existerar betydande skaderisk — mången gång utan att den som är utsatt för risken att drabbas av skada kan göra något för att skydda sig. I en verksamhet som medför speciellt stor skaderisk kan det strikta ansvaret betraktas som en driftsutgift[3]. Ibland föreligger fara att culpabedömningen blir vansklig och

---

1 Se *Taxell* s. 330 ff, *Routamo*, Suomal. Lakimiesyhd. 75 vuotta s. 300 f. De författare som hänför principalansvaret till det strikta ansvaret brukar uppdela det strikta ansvaret i principalansvar och rent strikt ansvar.

2 Se betr. de rättspolitiska motiven för strikt ansvar *Ussing*, Skyld og Skade s. 59 ff, *Jörgensen* s. 104 *ff*, *Lödrup* s. 179 ff, *Nordenson m. fl.* s. 24 f.

3 *Hakulinen* s. 314 f och *Larenz* II s. 483 ff förklarar, att det strikta ansvaret är priset för den nytta som den ansvarige erhåller genom verksamheten. Se även *Savatier* nr 274, 279.

chansartad på grund av domstolens bristande kunskap om den komplicerade verksamhet, i vilken skadan inträffat.

En centrall roll i det strikta ansvaret spelar försäkringsmöjligheten. Det är uppenbart att den som vet att han har strikt ansvar, och som således inte kan räkna med att undgå ansvar genom att vara försiktig, inte gärna litar till sin tur, i synnerhet om skaderisken är avsevärd eller om följden kan bli skada av stor omfattning. Å ena sidan ökar en existerande försäkring garantierna för att skadan faktiskt blir ersatt, å andra sidan gör försäkringsmöjligheten att det inte är obilligt att ålägga strikt ansvar. Det strikta ansvar för trafikskada, som ett motorfordons ägare hade före TrFörsL, var sålunda förbundet med en försäkringsplikt för honom.

Det lagstadgade strikta ansvaret är i utländsk rätt ofta begränsat så, att ersättningsbeloppet är maximerat. Detta gör det något lättare att överblicka risken och att fastställa försäkringsvillkoren. Det nära sambandet mellan strikt ansvar och försäkring framträder således i dylika bestämmelser.

Genom ett strikt ansvar i förening med försäkring kan man råda bot på några av culpaansvarets "skuggsidor". Den culpöst ansvarige kanske inte kan erlägga skadeståndet eller söker undandra sig erläggandet eller ruineras genom erläggandet. Den skadelidande åter kanske inte lyckas bevisa att skadeorsakaren varit culpös. Dessa problem elimineras om ersättningen skall presteras ur en försäkring.

Gränsen mellan det strikta ansvaret och culpaansvaret är inte alldeles skarp. Visserligen existerar strikt ansvar hos oss huvudsakligen på grund av uttryckliga bestämmelser i lag vid sådan verksamhet, där behovet av strikt ansvar befunnits påkallat. Men dessutom har i praxis utan uttryckliga lagstadganden strikt ansvar ålagts i några fall. Framför allt har fråga varit om en verksamhet, där skaderisken varit påtaglig i det långa loppet. Då det t. ex. i ett företag dagligdags utförs större sprängningar, är det trots alla försiktighetsåtgärder antagligt att skadefall kommer att inträffa. Skaderisken, som i det enskilda fallet kunde frånses såsom obetydlig, växer och blir beaktansvärd. Det varaktiga momentet gör att skaderisken ej mera är obetydlig. Detta påkallar strikt ansvar, vilket står i samklang med att det också enligt culparegeln ställs strängare krav på omsorg och aktsamhet vid varaktig verksamhet.

I dagens samhälle vore ett generellt strikt ansvar (med försäkringsplikt) orealistiskt och innebure ett obehörigt gynnande av de skadelidande på skadeorsakarnas bekostnad[4]. En viktig förutsättning för strikt ansvar är ofta, att man kan utpeka en viss "skadeorsakargrupp", på vilken man kan placera ansvaret.

Det strikta ansvaret drabbar vanligen den som utövar viss verksamhet eller innehar viss sak. Emellanåt anknyts det strikta ansvaret till den som äger företaget eller saken.

b. Bestämmelserna i SkL gäller inte det i lag reglerade strikta ansvaret, såframt inte i ifrågavarande speciallag hänvisning skett till SkL, se SkL 1:1 och tillämpningsstad-

[4] Jfr *Friedmann* s. 188 ff, som undrar om inte culpaansvaret kunde inskränkas till (etiskt klandervärd) grov culpa, medan vanlig culpa borde leda till ansvarsfrihet — utom i de fall strikt ansvar befunnits lämpligt. Följden bleve att culpaansvaret i regel skulle förutsätta ett straffbart beteende.

gandet i slutet av SkL. Däremot ger ordalydelsen i SkL 1:1 vid handen att SkL kan tillämpas på strikt ansvar som ej är reglerat i lag. Givet är att detta inte gäller SkL kap. 2 och uppenbarligen ej heller kap. 3, och således ej heller de i dessa kapitel ingående jämkningsbestämmelserna. Däremot kan stadgandena i SkL kap. 4—7 komma i fråga. Det förefaller helt naturligt att sistnämnda bestämmelser också borde gälla det i lag reglerade strikta ansvaret, t. ex. ansvaret enligt GranneL § 23. Det synes mig att man kan tolka bestämmelsen i SkL 1:1 om att SkL ej gäller i annan lag stadgat skadeståndsansvar så, att en tillämpning av SkL är utesluten endast till den del ifrågavarande spörsmål direkt regleras i speciallagen. En dylik tolkning står i varje fall inte i strid med lagstiftarens intentioner.

De ovan i Avdelning 2 (kap. 4—10) anförda begränsningarna av culpaansvaret gäller i tillämpliga delar också det strikta ansvaret, se 1.2. Vissa modifikationer, delvis rätt väsentliga, bör dock göras.

Vad beträffar de olika *skadetyperna*, se kap. 4 och 5, är det inte vid strikt ansvar anledning att i fråga om ersättning för direkt person- eller sakskada eller ekonomisk följdskada avvika från reglerna för culpaansvar. Också vid strikt ansvar kan vid personskada ersättning ges för sveda och värk, lyte och stadigvarande men, se t. ex. *HD 1957/10*, nedan s. 235. Däremot är den strikt ansvarige inte skyldig att ersätta ren förmögenhetsskada eller ren ideell skada, ty vid dessa är kravet på klandervärt beteende mera framträdande. Avvikelser från dessa regler kan naturligtvis föreskrivas i den lag, på vilken det strikta ansvaret grundar sig.

Av syftet med det strikta ansvaret framgår, att detta inte utesluts av att skadan orsakats av ett *barn* eller av en person med rubbad självverksamhet.

Vad ovan i kap. 7 anförts om *medvållande* på den skadelidandes sida gäller i huvudsak också strikt ansvar, dock med vissa modifikationer, se 7.7. Särskilda lagbestämmelser medför dessutom undantag, vilket framgår av vad nedan i detta kapitel anförs.

Det som i kap. 9 anförts om *jämkning* på grund av annan omständighet än medvållande (SkL 6:1) och om den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 har avseende på culpaansvaret. Däremot torde bestämmelserna i SkL kap. 4 vara tillämpliga också då arbetsgivaren har strikt ansvar för skadan.

De allmänna *adekvansreglerna* är inte helt tillämpliga vid strikt ansvar[5]. Kravet på att skadan bör ligga i farans riktning och ej vara utom beräknelighet kan inte oförändrat uppställas här. Ett ansvar som ej vilar på culpa bör inte uteslutas av att skadan varit utom beräknelighet[6], av att faran för den inträffade skadan ökats endast obetydligt. Å andra sidan är behovet av adekvansregler uppenbart just för det strikta ansvarets vidkommande, eftersom ett obegränsat ansvar ju inte kan ifrågakomma. Skadan ersätts vanligen inte om den berott på en utomstående orsak, framför allt en händelse av typen force majeure[7], se t. ex. JvAnsvL § 1, ElAnsvL § 11, VL 11:2 (yttre orsak av undantagsnatur), eller medverkan av tredje person. *Lödrup* visar dock med rätta på

5 *Lödrup* s. 254, 260, 325 utesluter adekvanslärans tillämplighet vid strikt ansvar.

6 Se *Vinding Kruse* s. 243.

7 Enligt *Kivimäki—Ylöstalo* s. 475 är det en allmän norm att force majeure befriar från ansvaret.

att det just kan ha varit viss "vis major" som varit motivet för det strikta ansvaret[8]. Men antagligen kan man göra gällande, att den inträffade skadan bör ha *ett visst samband* med den för verksamheten typiska skaderisken (driftsfaran)[9]. Kan det visas, att den inträffade skadan faller inom syftet med ifrågavarande norm, är den naturligtvis ersättningsgill. Intet hindrar att man talar om att skadan bör ligga i farans riktning, blott man är medveten om att situationen här är en annan än vid culpaansvaret. Genom att lagen ofta, såsom av det följande framgår, använder uttrycket "i följd av" verksamheten, kan sambandet mellan skadan och driftsfaran dock vara rätt vagt och svagt, i synnerhet om lagen inte gör undantag för force majeure, se t. ex. 13.3.b. Härigenom undgår domstolen vanskliga avgränsningsproblem. Skadan behöver således inte ha varit sådan, att den ej kunnat uppkomma annorlunda än som en följd av sagda driftsfara[10], se t. ex. 13.9.a.

I USA ser man tvärtom en tendens att begränsa det strikta ansvarets omfång. Man har sagt att alldeles såsom ansvaret utsträcks till avlägsnare skada för den som handlat uppsåtligt, så bör det göras snävare vid ansvar utan culpa, se *Prosser* s. 517. Enligt *Harper—James* s. 812 ff bör skadan tillhöra den allmänna riskgrupp som föranlett det strikta ansvaret.

Man kan konstatera, att det strikta ansvaret således gäller våda-fallen, men att, om man delar dessa i vanlig våda och intensivare våda av typen force majeure (inverkan av utifrån kommande extraordinär händelse), det strikta ansvaret ofta inte gäller sistnämnda vådatyp[11].

Det lagstadgade strikta ansvaret gäller, såsom i det följande anförs, i en del fall inte skada som drabbat egna arbetstagare. Dessa anses tydligen av lagstiftaren ha accepterat risken. Eftersom man likväl knappast kan tala om någon dylik accept, se ovan 7.4, är det skäl att tillämpa sagda begränsning endast då lagstadgande påkallar det, men i övriga fall av strikt ansvar utsträcka detta också till skada som drabbat egna arbetstagare[12].

Bestämmelserna om *preskription* av skadeståndskrav behandlas inte i denna bok. Nämnas må endast, att det i lag stadgade strikta ansvaret ofta har en relativt kort preskriptionstid, vanligen två eller tre år. I praxis förekommer det ibland att den skadelidande försummar att väcka talan före preskriptionstidens utgång och därför senare väcker talan grundad på motpartens culpa. För denna talan gäller den vanliga preskriptionstiden[13], såframt det inte framgår att den korta preskriptionstiden varit avsedd att gälla också det vanliga culpaansvaret. Se härom även nedan 13.2.c och 13.3.c.

---

8 *Lödrup* s. 205.

9 Enligt *Hakulinen* s. 316 ersätts skadan inte, om den beror på sådan force majeure eller annan händelse, som ej har direkt samband med sagda farliga verksamhet. Speciellt i tysk rätt brukar man förklara, att skadan bör stå i samband med den för verksamheten typiska faran. *Oftinger* s. 69 använder uttrycket, att skadan bör vara en manifestation av driftsfaran. Se även *Esser* s. 72 ff, *Larenz* II s. 485 och vidare *Strahl,* Adekvansläran s. 350, *Hellner* s. 118.

10 *Oftinger* s. 19, *Jörgensen* s. 114, 164.

11 *Oftinger* s. 98, *Fikentscher* s. 283, *Mazeaud—Tunc* I s. 705.

12 Se *Lödrup,* NFJF 1950 s. 17 ff.

13 Se *Nordenson m. fl.* s. 86, *Karlgren* s. 139.

I det följande skall i korthet beröras de viktigaste fall där vi har ett i lag reglerat strikt ansvar. Till sist behandlas strikt ansvar utan stöd i skriven lag. En närmare redogörelse för det lagreglerade strikta ansvaret har inte sin plats i en bok som gäller skadeståndsrättens allmänna regler, utan behandlas lämpligast i samband med varje institut för sig. Allmänt kan dessutom konstateras, att de fall där strikt ansvar förekommer utgör en rätt heterogen samling. Lagreglerna om strikt ansvar är för övrigt mestadels gamla och i behov av en översyn.

2. Järnvägsdrift.

Lagregler om strikt ansvar har befunnits påkallade speciellt för olika slag av trafikansvar.

Det ansvar järnvägs innehavare[14] har för skada som uppkommit till följd av järnvägsdrift reglerades redan år 1898 i lag (JvAnsvL). Denna lag har ansetts tillämplig även på spårvagn, se *HD 1945/R 12* och *HD 1938/297*, men inte då ett tåg rört sig på ett spår som ägts och använts av en enskild person för hans affärsverksamhet, *HD 1952/72.*

a. Att börja med kan man konstatera, att järnvägens innehavare självfallet har ett vanligt *culpaansvar* och ett vanligt *principalansvar.* För viss person- och sakskada gäller principalansvaret all järnvägens betjäning, således även culpa hos underordnad arbetstagare (JvAnsvL § 3 och 5), en princip som ju först med SkL införlivats i vår allmänna skadeståndsrätt.

Bestämmelserna om jämkning av skadeståndet är dock något avvikande från de vanliga reglerna. Medvållande av den skadelidande leder ofta till att han går miste om ersättningen. Endast om den skadelidande själv bidragit till skadan genom vållande som är ringare än vållandet hos järnvägens förvaltning eller betjäning — eller om en omständighet som ej står i samband med järnvägens drift medverkat till skadan — skall jämkning "efter hvad skäligt är" äga rum (JvAnsvL § 6).

HD 1947/62: Efter det avgångssignal getts steg S upp på trappsteget till en järnvägsvagn, men lyckades inte öppna vagnsdörren, utan såg sig tvungen att hoppa ned med påföljd att hon halkade så att hennes ena fot kom under vagnshjulen och krossades. Då vagnsdörren uppenbarligen inte kunnat på sedvanligt sätt öppnas och perrongen varit hal och otillräckligt belyst, ansågs järnvägsbetjäningen ha varit vårdslös. Även S ansågs ha handlat oaktsamt genom att hon först omedelbart före tågets avgång sökt sig upp på detsamma, utan att hon därförinnan tillsett att dörren kunde öppnas. Den ersättning S tillerkändes för stadigvarande men och nedsatt arbetsförmåga jämkades med 1/3, medan S i övrigt erhöll full ersättning av staten. För ovanlighetens skull utsträcktes jämkningen således inte till att gälla samtliga ersättningsposter. (Omr. Ett JR förkastade S:s talan, enär S själv vållat sin skada). Se även *HD 1943/302* och *HD 1944/M 17.*

b. Endast i vissa fall (JvAnsvL § 1, 4) har järnvägsinnehavare ett *strikt ansvar* för skada som uppkommit till följd av järnvägsdrift, nämligen 1) då resande å järnvägen

[14] Innehavare är enligt *Karlgren* s. 137 den som har självständig bestämmanderätt över järnvägen och rätt till inkomst därav.

dödats eller skadats, 2) då fast egendom eller lös egendom som ej medföljer järnvägen skadats genom att eld kommit lös, 3) då lovligt resgods i resandes egen vård skadats genom eld eller på grund av tågurspårning, tågsammanstötning eller annat dylikt driftsofall och 4) då ren skadats (under vissa förutsättningar).

Strikt ansvar *existerar* likväl *inte* om skadan uppkommit 1) genom vållande hos den skadelidande själv, 2) genom utomståendes vållande (culpa hos annan än järnvägen eller dess anställda) eller 3) genom övermäktig tilldragelse eller annan händelse som ej står i samband med järnvägens drift. För skada tillfogad järnvägens egna arbetstagare gäller inte strikt ansvar, utan de är hänvisade till OlycksFL och järnvägens culpaansvar (JvAnsvL § 2). Medverkan av "annan omständighet" (SkL 6:1) leder däremot inte till jämkning av skadeståndet, se JvAnsvL § 1 mom. 2 jämförd med § 6.

c. *Adekvansproblemet.* Då fråga är om järnvägens *culpaansvar* gäller de allmänna adekvansreglerna. Vad beträffar järnvägens *strikta ansvar* utvisar de nyss i punkt b anförda undantagen, att vållande av utomstående och övermäktig händelse leder till inadekvat skada.

Vid sakskada är det strikta ansvaret, såsom ovan i punkt b anförts, inskränkt till skada genom eld eller (så vitt gäller resgods) driftsolycka. Skadan bör m.a.o. ha samband med den typiska faran. Vid *skada* på resandes *person* är det däremot inte nödvändigt, att skadan tillhör den skadekategori som motiverat att järnvägen ålagts ett strikt ansvar. Enligt *Grotenfelt*[15] bör den verksamhet som medfört skadan ha haft ett omedelbart samband med själva befordringen på banan och beröras eller påverkas av den härigenom framkallade faran. Skada uppkommen vid biljettförsäljning och annan tjänstgöring i järnvägens expeditionslokaler är inte en "skada i följd av järnvägsdrift". Också personskada föranledd av ett stillastående tåg synes mig dock vara ersättningsgill. "Resande å järnvägen" (rautatiellä matkustava) i JvAnsvL § 1 (jfr "annan än resande" i JvAnsvL § 3) kan tolkas såsom innefattande också en dylik skada. Vid personskada är järnvägens strikta ansvar uteslutet huvudsakligen i de ovan i punkt b nämnda fallen, dvs. vid vållande hos den resande eller hos utomstående eller då skadan föranletts av händelse som ej står i samband med järnvägens drift, t. ex. blixtnedslag eller en häftig snöstorm.

Skadan bör antagligen i allmänhet vara en följd av en plötslig händelse, av en olycka i driften. Strikt ansvar föreligger inte då en person ådragit sig förkylning i en kall järnvägsvagn, men väl då en person vid en tågsammanstötning fallit i sjön och förkylt sig[16].

I Danmark har järnvägen ålagts strikt ansvar då en resande fallit i perrongtrappan eller i väntsalen, då en person klämts i dörren till en järnvägsvagn och då en kusk fallit av kärran, enär hästen ryggat till för ett lokomotiv. Observeras bör dock att i dansk rätt ansvaret inte utesluts av att skadan berott på en övermäktig händelse. Se *Trolle* s. 268 ff, *Jörgensen* s. 164, *Vinding Kruse* s. 286 f. I det sistnämnda fallet komme ersättning hos oss inte i fråga redan av den anledningen att skadan inte drabbat en resande. Faller en resande i perrongtrappan eller

[15] *Grotenfelt* s. 38 ff.

[16] *Oftinger* s. 77.

väntsalen föreligger knappast ersättningsskyldighet hos oss. Se för Sveriges vidkommande *Grönfors*, Trafikskada s. 196 ff och *Karlgren* s. 138. Enligt Karlgren torde skada inom expeditionslokaler ej ersättas strikt. Men har en resande klämts i dörren till en järnvägsvagn eller drabbats av skada i trängseln på en perrong, kan skadan enligt mitt förmenande sägas stå i samband med järnvägens drift, låt vara att dylik skada förekommer också annorstädes än vid järnvägsdrift. Se även *Larenz* II s. 489, enligt vilken det strikta ansvaret i Tyskland omfattar olyckor som inträffat omedelbart före eller efter befordringen på banan, t. ex. i trängseln framför spärren.

Preskriptionstiden är två år. För talan som grundas på culpa gäller den vanliga preskriptionstiden, ty JvAnsvL torde inte syfta till att inskränka culpaansvaret. Principalansvaret är ju numera, såsom nyss anfördes, likadant enligt JvAnsvL och SkL, varför den vanliga preskriptionstiden gäller allt järnvägens principalansvar.

d. I fråga om *medvållande* av den skadelidande framträder i JvAnsvL tydligt en äldre uppfattning. Strikt ansvar anses uteslutet för järnvägen redan vid ringa vållande hos den skadelidande; detta harmonierar med den ovan i punkt 1 nämnda bestämmelsen, att culpaansvar för järnvägen ej existerar om den skadelidandes culpa varit lika stor eller större än järnvägens culpa. Dylika regler är olämpliga. Även vid strikt ansvar talar starka skäl för att tillåta jämkning i medvållandefallen. Enligt modern uppfattning är ett av motiven för det strikta ansvaret just att bereda den skadelidande trygghet även då han själv varit medvållande till skadan. Också en jämkad ersättning har f. ö. en preventiv verkan.

Enligt JvAnsvL § 4 mom. 3 betraktas det som egen culpa att placera lättantändligt material, även takbeläggning, närmare än trettio meter från järnvägsspår — ett spår av forna tiders kasuistiska lagstiftning[17].

Likaså förefaller det en nutida bedömare alltför rigoröst att järnvägens strikta ansvar h. o. h. utesluts då vållande av utomstående föranlett skadan — låt vara att en viss modifiering sker genom bestämmelsen i JvAnsvL § 4 mom. 2, att järnvägen ansvarar vid skada av eld som berott på att en tredje person underlåtit att på sitt område minska eldfaran från järnvägen.

Enligt bestämmelsen i JvAnsvL § 12 får domstolen efter fri prövning av allt vad i målet förekommit enligt sin övertygelse fritt avgöra, om och till vilket belopp skadestånd skall utges. Toge man detta lagrum på orden, vore JvAnsvL:s övriga bestämmelser närmast att betrakta blott såsom riktlinjer utan förpliktande verkan. Det är dock uppenbart att detta stadgande är processuellt. Det utvisar att då fråga är om skadestånd redan år 1898 en fri bevisprövning ansetts påkallad[18].

I följande rättsfall aktualiserades en del av de i texten anförda problemen.

HD 1950/465: Då ett lokaltåg från Helsingfors anlände till Riihimäki station slungades S, som stod i en järnvägsvagn på dess främre plattform, ut genom den öppna vagnsdörren och dog omedelbart. Olyckan skedde då tåget med rätt hög fart i en kurva passerade en växel. S:s anhöriga erhöll inte ersättning av staten, enär skadan ansågs bero på eget vållande av S. (Omr. 3—2. Minoriteten ville utdöma jämkad ersättning. Den ene skiljaktige domaren ansåg en ren olyckshändelse föreligga — vilken ju uppenbart stod i samband med järnvägsdriften — och

---

17 Se om motsvarande stadgande i Sverige *Agell* s. 267.

18 Se *Wrede* s. 51.

åberopade för jämkningen JvAnsvL § 12. Den andre skiljaktige domaren fann att järnvägen haft culpa, enär tåget kört med alltför hög hastighet genom växeln och tågpersonalen inte tillsett att dörren varit stängd, men han ansåg att skadeståndet borde jämkas då S själv medverkat med ringa vållande genom att han stått med händerna i fickan och inte stängt dörren). — Majoritetens ståndpunkt förefaller obillig mot S:s anhöriga, men beror på lagens föråldrade bestämmelser om medvållande.

3. Elektriska anläggningar.

För innehavare av elektriska anläggningar existerar, förutom vanligt culpaansvar, ett strikt ansvar för skada föranledd av anläggningen (ElektrL § 11). Med elektrisk anläggning förstås inte blott 1) *anläggning* för alstring, överföring och förbrukning av elektrisk ström, utan även 2) för anslutning till sådan anläggning avsedd eller annan *elektriskt driven materiel*, som kan medföra våda för liv, hälsa eller egendom eller som oskäligen stör omgivningen (ElektrL § 1). För anläggning, vari spänningen ej överstiger 250 volt och som ej distribuerar ström, gäller dock vanligt culpaansvar (ElektrL § 3, 11)[19].

a. Har anläggningens innehavare *culpa* (eller principalansvar), gäller vanliga skadeståndsregler. Enligt ElektrL § 11 jämkas skadeståndet dels vid medvållande av den skadelidande, dels om till skadan medverkat en händelse utan samband med användningen av anläggningen.

b. Det *strikta ansvaret* förutsätter enligt ElektrL § 11 att skadan, åtminstone delvis, beror på en händelse som har samband med användningen av anläggningen. Ansvarsfrihet föreligger nämligen om det visas, 1) att skadan föranletts av en sådan övermäktig händelse eller sådan annan händelse som ej står i samband med anläggningens drift, eller 2) att skadan *uteslutande* kan tillräknas någon som ej hör till anläggningens personal, dvs. skadan beror helt på utomståendes culpa. I dessa två undantagsfall är skadan således ej adekvat. Ordet "uteslutande" bereder tvivel, eftersom en elstöt alltid delvis beror på den elektriska anläggningen. I huvudsak torde man ha att göra med liknande adekvansregler som vid strikt ansvar i allmänhet, se ovan 13.1. Likväl har man antagligen ofta skäl att anse att den övermäktiga händelsen står i samband med driften. Skada uppkommen genom ett blixtnedslag kan inte här anses föranledd av en övermäktig händelse, oaktat dylik skada vanligen är det. Vad som innefattas i force majeure varierar nämligen beroende på verksamhetens art. Det ligger i farans riktning att en person får en elstöt och skadas då han kliver upp i en ledningsstolpe, men inte att en bil får plåtskador då den kör mot samma ledningsstolpe. Har kreatur insjuknat eller dött efter att ha slickat på elstolpar som varit impregnerade med gift, torde skadan böra anses som adekvat.

HD 1933/492: En eldsvåda, som uppkommit på grund av att en strömbrytare i ett elektricitetsverk varit skadad, ansågs inte härröra av en övermäktig händelse, varför elektricitetsverket befanns strikt ansvarigt för skadan.

---

[19] Se även *HD 1950/R 14*. Om ansvaret vid sådana förbrukningsapparater där spänningen överstiger 250 volt, se *Agell* s. 268.

HD 1934/455: Då S vandrade längs en enskild väg föll en elektricitetsverket A tillhörig högspänningsledning, i vilken blixten kort förut slagit ned, på S med påföljd att han avled. Med beaktande av att ledningen inte varit försedd med föreskrivna säkerhetsanordningar ansågs A ej ha visat, att S:s skada härrört *enbart* av en sådan olyckshändelse som ej stått i samband med anläggningens drift. A förklarades skyldig att utge underhållsbidrag till S:s änka.

HD 1946/R 8: En gran föll i en storm ned över en högspänningsledning, varvid kortslutning uppkom med skogsbrand som påföljd. Elektricitetsverket ålades att ersätta skadan, enär skadeorsaken inte varit sådan, att den ej kunnat förutses, och skadan därför måste anses ha föranletts av en övermäktig händelse som stod i samband med anläggningens drift.

HD 1950/R 14: Ett elverks arbetstagare, som i arbetet fått en elstöt, tillerkändes på avtalsrättslig grund av elverket ersättning för skadan (utöver ersättningen ur olycksfallsförsäkringen).

Det strikta ansvaret gäller inte anläggningens egna arbetstagare, utan dessa är hänvisade till OlycksFL och arbetsgivarens culpa- och principalansvar (ElektrL § 11).

c. Vid *medvållande* av den skadelidande gäller för det strikta ansvaret rätt speciella regler (ElektrL § 11). Den skadelidande erhåller inte ersättning, om han ensam avsiktligen eller av grovt vållande föranlett skadan, t. ex. då en vuxen ansvarig person får infallet att klättra upp i en elstolpe och därvid berör en strömförande ledning. Såframt skadan helt och hållet föranletts av den skadelidandes ringa vållande jämkas skadeståndet, t. ex. då det i nyssnämnda exempel varit ett barn som klättrat upp i stolpen.

Den som däremot får en stöt av en nedfallen strömförande elledning borde antagligen ha rätt till ersättning, oaktat han själv varit grovt vårdslös, eftersom skadan ej enbart härrört av hans culpa.

HD 1945/239: S körde med häst och vagn över en elledning som på grund av att stolparna murknat fallit ned på vägen. Hästen fick en elstöt och skadades. Elbolaget ålades att ersätta skadan, men på grund av medvållande av S jämkades ersättningen.

HD 1949/358: S:s häst berörde under färden en nedfallen strömförande elledning och dog. Olyckan ansågs ha berott på att hästens körkarl, oaktat han föregående dag observerat den avbrutna ledningen, hade underlåtit att iaktta försiktighet då han passerade ledningen. Enär elverkets personal ej ens delvis orsakat skadan och körkarlens vållande varit att betrakta som ringa, enär han kunnat tro att felet redan hade reparerats, jämkades det skadestånd elverkets innehavare ålades att utge till S till 2/3. (Omr. 3—2. Minoriteten ville utdöma full ersättning, enär körkarlens culpa inte varit grov).

I sistnämnda två avgöranden hade en till driften hörande övermäktig tilldragelse (ledningens nedfallande) medverkat till skadan, varför skadan var adekvat orsakad. Det synes mig att full ersättning borde ha utdömts, t. o. m. om grovt medvållande förelegat, eftersom man inte kan säga att den skadelidande *ensam* (helt och hållet) föranlett skadan. Har skadan inte h. o. h. berott på den skadelidande, verkar det som om lagen förutsatte att jämkning inte bör ske[20].

Preskriptionstiden är två år (ElektrL § 13). För talan grundad på culparegeln gäller den vanliga tio års preskriptionstiden, se *HD 1950/R 14*.

---

[20] Se om motsvarande, dock inte helt likalydande bestämmelse i Sverige *NJA 1948 s. 182, Agell* s. 270.

Enligt ElektrL § 12 är ägare av elektrisk anläggning, som upplåtit denna till annans begagnande, ansvarig för uppkommen skada på samma sätt som innehavaren. Ägaren svarar likväl inte med annan egendom än anläggningen och vad därtill hör samt har i regel regressrätt mot innehavaren.

4. Luftfart.

a. Enligt LuftfL 1923, vars skadeståndsrättsliga bestämmelser förblev i kraft då lagen år 1964 ersattes med en ny luftfartslag, har luftfartygets ägare strikt ansvar för skada som "till följd av luftfartygs begagnande i luftfart" tillfogats sådan person eller egendom som inte befordrats med luftfartyget (LuftfL 1923 § 6). För skada, som vid två luftfartygs sammanstötning orsakats det ena luftfartyget eller person eller egendom i detta (*kollisionsskador*), föreligger likväl ej strikt ansvar för det andra luftfartygets ägare (LuftfL 1923 § 7).

Skada å passagerare, resgods och transporterat gods regleras i Lagen om befordran med luftfartyg av år 1937. Denna lag skall inte beröras här, eftersom den gäller ansvar i avtalsförhållande (*transportansvaret*). Nämnas må endast att den föreskriver en culparegel med exculperingsplikt för luftfartygets ägare ävensom att navigationsfel fritar från ansvar. Ersättningen är maximerad[21].

Det strikta ansvaret gäller följaktligen främst skada som tillfogats person eller egendom på marken (*markskador*), exempelvis då ett flygplan störtat eller nödlandat eller ett föremål fallit från planet eller skada uppkommit vid fallskärmshopp påkallat av en nödsituation.

Om Romkonventionen 1952, som vunnit rätt ringa anslutning och som Finland inte tillträtt, se *Autere*, JFT 1967 s. 42 ff, *Lödrup* s. 113 ff. — Föreskrifter om luftfartygets ägares och innehavares ansvar, då luftfartyget lovligen eller olovligen brukas, ingår i LuftfL 1923 § 8 och 9. — Om termen luftfart se *Lödrup* s. 131 ff, där bl. a. luftkuddefartyg (bärplansbåtar) och rymdfarkoster berörs. Trafikförsäkringslagen gäller inte luftfartyg, TrFörsL § 3.

Luftfartyget bör för att strikt ansvar skall föreligga ha använts i luftfart. Alldeles såsom då fråga är om TrFörsL är en extensiv tolkning motiverad, varför det strikta ansvaret också gäller skada uppkommen i samband med rullning (taxing) från och till startbanan, t. o. m. vid taxing utan anknytning till en aktuell flygning, men däremot inte skador orsakade i förbindelse med lastning och lossning av luftfartyg[22].

b. Då strikt ansvar föreligger har domstolen, om den skadelidande varit *medvållande* till skadan, rätt att efter skälighet bestämma, huruvida och till vilket belopp skadestånd skall utges (LuftfL 1923 § 6). Den skadelidande kan således, oaktat medvållande, tillerkännas full ersättning. Särskilt då hans egen culpa varit ringa är detta helt på sin plats. Å andra sidan kan jämkning ända till noll äga rum.

HD 1961/152: Då A:s flygplan skulle gå ned på ett av statens flygfält, kolliderade det med en

---

21 Se om Warszawa-Haagkonventionen *Autere*, JFT 1966 s. 15 ff.

22 *Autere*, JFT 1967 s. 45 ff, *Hakulinen* s. 318, *Lödrup* s. 270 ff. Se även *Grönfors* s. 266 f.

staten tillhörig bil. A ansågs enligt LuftfL 1923 § 6 ej ansvarig för bilens skada, enär denna berott på flygfältets bristfälliga anordningar och försummelse av fältets flygledning (Omr.).

LuftfL 1923 § 10 hänvisar till SL 9:2 och 3, men inte till bestämmelsen i SL 9:1 om medverkan av annan orsak. Ej heller föreskriver LuftfL 1923 ansvarsfrihet för luftfartygets ägare vid skada som uppkommit genom *övermäktig händelse.* Med hänsyn till att den betydligt äldre JvAnsvL gör detta, måste LuftfL 1923 uppenbarligen tolkas så, att ansvarsfrihet föreligger endast om den övermäktiga händelsen varit så dominerande, att skadan ej alls kan sägas ha uppkommit till följd av luftfartygets begagnande i luftfart[23].

Det synes mig att uppsåtligen orsakad skada, ävensom skada helt utan samband med den skaderisk som är förbunden med luftfart, leder till inadekvat skada. Såsom exempel kan nämnas beskjutning och besprutning från flygplan. Ett flygplans ägare skulle sålunda inte ha strikt ansvar för skada som orsakas genom att en person på marken uppsåtligen blivit beskjuten från flygplanet eller då besprutning av odlingar med kemikalier lett till skada, som visserligen inte varit direkt avsedd, men som det varit helt uppenbart att skulle uppkomma (dolus-artade fall). Om någon av okynne kastat ut föremål från flygplan med markskada som följd, bör däremot strikt ansvar föreligga. Givet är att den som utför beskjutningen, besprutningen eller nedkastningen i nyssnämnda fall har ett vanligt culpaansvar.

c. En person som genom ständigt *buller* av flygplan får förstörda nerver har uppenbarligen inte rätt till ersättning[24]. Flygmotorbuller har dock gett upphov till skador av speciellt slag som vållat tvivel, nämligen då djur blivit skrämda eller honorna i pälsdjursgårdar bitit ihjäl sina ungar eller fött dem för tidigt eller oroats under parningstiden med låg nativitet som följd[25]. Ansvar föreligger i varje fall om överflygningen företagits culpöst. Vid culpaansvar synes det mig att man har att göra med en adekvat skada, ty skador av ifrågavarande slag är ingalunda oberäkneliga. Djurens känslighet är för en fackman allom bekant och här föreligger inte heller någon utifrån kommande händelse av typen force majeure.

Någon gång kunde grannelagsrättsliga regler anses föranleda varaktigt oskäligt besvär[26], se nedan 13.7, framför allt vid bullerskador orsakade vid flygplans upp- och nedstiging. Ett dylikt grannelagsrättsligt ansvar torde drabba innehavaren av flygplatsen[27] och gälla inte blott fastigheter som gränsar till flygplatsen, utan även längre bort i grannskapet belägna fastigheter.

Då LuftfL 1923 stiftades beaktades inte dylika bullerskador, men det torde inte möta hinder att låta dem i vissa fall täckas av det strikta ansvaret. Detta gäller framför allt om överflygningen skett i strid mot bestämmelserna om lufttrafik eller om den

---

23 Se *Autere*, JFT 1967 s. 48 f.

24 LuftfL 1923 § 6 talar om att skadan "sattuu henkilölle", vilket visar att fråga bör vara om en plötslig händelse, se *Autere*, LM 1966 s. 262 f och JFT 1967 s. 47 f samt betr. motsvarande fråga i TrFörsL nedan 14.2.a.

25 Se *Hakulinen* s. 318, *Saxén* s. 154 f.

26 Se *Manner*, LM 1948 s. 664 ff, *Autere*, JFT 1967 s. 58 ff.

27 Se *Autere*, JFT 1967 s. 60 och 219 f, *SOU 1961:25* s. 148 ff.

skett på så låg höjd att bullret blivit speciellt starkt. *Lödrup* uttalar, med stöd i olika länders praxis, att det är en ändamålsenlig riskfördelning att den skadelidande bär den förlust som en normal överflygning orsakar, medan luftfarten bör ersätta de skador som uppkommer då luftfartygen rör sig under den höjd som är fastställd för vanlig flygning[28]. Skador vållade av ljudet från överljudsplan då ljudvallen genombryts borde i vissa fall kunna omfattas av det strikta ansvaret. Man kunde visserligen göra gällande att LuftfL 1923 inte uppställer några undantag från det strikta ansvaret[29]. Mot ett undantagslöst strikt ansvar talar framför allt att man då lagen stiftades inte tänkte på dylika skador ävensom att skada som uppkommit genom chock inte alltid är ersättningsgill skada ens då fråga är om chock som människor drabbats av, se 4.2. Det synes mig att lagtillämparen i förevarande avseende har rätt fria händer.

d. I fråga om skadeståndets omfattning hänvisar LuftfL 1923 § 10 beträffande personskada till SL 9:2 och 3. Ersättning presteras således också för ekonomisk följdskada samt för sveda och värk, lyte och stadigvarande men. Det strikta ansvaret gäller inte ren förmögenhetsskada, men vid sakskada omfattar det regelenligt också ekonomisk följdskada. LuftfL 1923 § 10 gäller visserligen endast personskada, men detta behöver inte innebära att andra regler skulle gälla för sakskada.

HD 1948/R 4: Statens flygplan avskar en bolaget S tillhörig högspänningsledning. Staten ålades att ersätta reparationskostnaderna ävensom bolagets allmänna omkostnader och förlust till följd av att händelsen medfört två dagars driftsstopp för bolaget. (Omr. Ett JR utdömde ersättning blott för den direkta sakskadan).

5. Atomansvarighetslagen.

AtomAnsvL gäller ersättande av atomskada uppkommen till följd av atomolycka i atomanläggning eller under transport av atomsubstans. Nämnas må att såsom atomanläggning dock inte anses atomreaktorer som infogats i transportmedel och där används som kraftkälla. Såsom atomsubstans räknas åter inte radioisotoper som används för industriellt, kommersiellt, jordbrukstekniskt, medicinskt eller vetenskapligt ändamål (AtomAnsvL § 1).

Innehavaren av atomanläggningen har i allmänhet ett strikt ansvar för atomskadan, således också för skada uppkommen under transport av atomsubstans (AtomAnsvL § 6, 7, 12). Undantagna är atomolyckor som är en direkt följd av handling som hänför sig till väpnad konflikt, fientligheter, inbördeskrig eller uppror eller som orsakats av naturkatastrof av osedvanlig art. Har den skadelidande eller någon "på hans sida"

---

[28] *Lödrup* s. 302 ff, 307. Se även *Trolle*, TfR 1965 s. 259 ff, *Jörgensen* s. 166, *Grönfors*, Trafikskada s. 333 f, *NJA 1945 s. 210*, *SOU 1961:25* s. 144 ff.

[29] *Autere*, LM 1966 s. 263 f och JFT 1967 s. 57 f anser, att skadan bör ersättas oaktat flygbestämmelserna inte blivit överträdda, förutsatt dock att skadan är adekvat. De lege ferenda godtar Autere Lödrups åsikt, såframt det i lagen noggrant definieras vad man avser med normal överflygning.

uppsåtligen eller av grov vårdslöshet medverkat till atomskadan, kan skadeståndet jämkas (AtomAnsvL § 12, 14). Är atomanläggningens innehavare ej ansvarig för atomskadan, kan enligt AtomAnsvL § 15 ersättning krävas av fysisk person som uppsåtligen orsakat skadan. Regressrätt för atomanläggningens innehavare gäller likaså mot fysisk person som uppsåtligen orsakat skadan (AtomAnsvL § 21).

Bevisandet av orsakssambandet kan bereda svårigheter för den skadelidande. Det är uppenbart att man ofta måste nöja sig med en lägre sannolikhet än normalt, utan att kravet på sannolikhet dock kan ersättas med blotta möjligheten att orsakssamband föreligger[30].

Ansvarigheten för atomanläggningens innehavare är maximerad till 42 miljoner mark för atomskador till följd av en och samma atomolycka (AtomAnsvL § 18). Innehavaren är förpliktad att ta försäkring för att täcka sin ansvarighet enligt AtomAnsvL. Är atomanläggningens innehavare ansvarig kan ersättningsanspråket enligt AtomAnsvL inte göras gällande mot annan än honom eller försäkringsbolaget (AtomAnsvL § 15). Här har således skett en kanalisering av skadeståndet, vilken kanske låter skadans verkliga orsakare gå fri. Visar den skadelidande att han ej kunnat få ut ersättning av försäkringsgivaren, har staten subsidiärt ersättningsansvar, dock ej utöver nämnda maximibelopp.

Här skall frågan om atomskadors ersättande inte närmare beröras[31]. Med *Suontausta* kan konstateras, att man i världen lyckats skapa internationellt godtagbara rättsregler för ett helt rättsområde t. o. m. innan behovet av rättsregler allmännare aktualiserats[32].

6. Skada orsakad av djur.

Sedan gammalt har i många länder strikt ansvar ålagts vid skada som djur tillfogat. Djuren representerade forna tiders farliga föremål. Även i vår lagstiftning ingår några bestämmelser om skada orsakad av djur[33].

a. I lagen om ägors fredande mot skada av husdjur av år 1921 stadgas i § 1, att den som håller husdjur bör vårda dem så att de ej inkommer på annans ägor. Det är alltså den som nyttjar djuren som bör tillse att stängsel kommer till stånd, såframt sådant behövs. Om också grannen håller djur och därigenom har nytta av stängslet, bör han ta del i stängselkostnaderna[34]. I sagda lagrum talas inte om något ansvar för skada som djuret tillfogat. Lagrummet kan därför inte tolkas som om strikt ansvar förelåge då husdjur kommit in på annans ägor och orsakat skada, utan här gäller den vanliga culparegln.

---

30 Se *Stone* s. 57 ff.

31 Se *Hellner* s. 120 ff, *Larenz* II s. 500 ff, *Stone* s. 54 ff.

32 *Suontausta* s. 69 om Parisavtalet 1968.

33 Se om ansvaret för djur i olika rättssystem *Stone* s. 11 ff.

34 Speciella bestämmelser gäller för renar, se Lag om renskötsel 1948.

HD 1951/58: På grund av culpa hos A kom hans hingst lös och skadade S:s föl. Fölet hade visserligen också det kommit lös från sin inhägnade betesmark, men S erhöll full ersättning av A för skadan, enär A utarrenderat sagda betesmark färdigt inhägnad till S.

I SL 33:9 stadgas bötesstraff för den som genom vållande föranleder att hans egna eller annan persons kreatur olovligen inkommer "å bete" på annans ägor. Likaså är det enbart fråga om vållande av betesskada då i ÄgofrL § 37 mom. 3 stadgas, att djurens ägare är ansvarig för betesskada, som kan tillräknas vallhjon eller annan som vårdat djuren. Eftersom den som övervakar djur på bete endast i undantagsfall kan anses ha en ledande ställning, har vi således här, redan ett halvsekel före SkL, ett principalansvar gällande samtliga anställda. Också då djuret orsakat annan skada än betesskada, har dess ägare (eller nyttjare) naturligtvis allmänt principalansvar och ansvar för egen culpa.

I ÄgofrL § 37 mom. 2 stadgas att ägare till husdjur, som går å gemensamt bete, svarar solidariskt för skada som djuren orsakat. Eftersom här inte tydligt anges att fråga vore om ett strikt ansvar och då man svårligen, samtidigt som man tillämpar culparegeln då fråga är om samme ägares husdjur, kan anse strikt ansvar föreligga vid gemensamt bete, synes ifrågavarande solidariska ansvar förutsätta att åtminstone någon av ägarna varit culpös[35]. Fråga är om ett av bevissvårigheter betingat undantag, se 22.5.b. Den som har husdjur på det gemensamma betet får naturligtvis inte utan vidare lita på att de andra övervakar att stängsel och andra anordningar är i skick.

I fråga om skadans ersättande gäller några speciella regler (ÄgofrL § 38—42). Dessa går i huvudsak ut på att den som lidit skadan har rätt att intaga det husdjur som olovligen inkommit på hans ägor. Såframt han därefter genast i närvaro av djurets ägare låter två ojäviga personer värdera skadan, behöver han ej återge djuret innan han får ersättning för skadan jämte kostnaderna för djurets vård och underhåll. Den som lidit skada har likväl rätt att i vanlig ordning vid domstol kräva ersättning, om han försummat den i ÄgofrL stadgade proceduren.

b. Ett *strikt ansvar* omtalas i det fortfarande gällande stadgandet i *Byggningabalken 22:7* i 1734 års lag. Då A:s få utan att A haft culpa *skadat*[36] S:s få, bör A ersätta halva S:s skada. Har A:s få utan att A haft culpa *dödat* S:s få, bör A ersätta hälften av det dödade djurets värde om det ej varit ätbart. Kan djuret ätas har A att utge en fjärdedel av dess värde, men i så fall minskas S:s skada genom att S får tillgodogöra sig köttet. Är det skadade djuret ätbart, men har det förkommit eller är det så sargat att köttet inte kan utnyttjas, bör uppenbarligen dess halva värde ersättas. I stort sett kan det strikta ansvaret sålunda sägas gälla halva skadan. Skada uppkommen vid betäckning omfattas antagligen av ansvaret, men skada genom smitta vållar tvivel.

HD 1950/392: A:s sto Sara hade sparkat S:s sto Dora så att Dora måste avlivas. Det ansågs inte styrkt att A varit underkunnig om Saras benägenhet att sparka, men med stöd av BB 22:7 ålades A att till S utge hälften av Doras värde. Se även *HD 1946/M 2.*

---

35 *Hakulinen* s. 327. Se betr. svensk rätt *Hörstadius* s. 58 ff.

36 BB 22:7 använder visserligen ordet *sargat*, men en extensiv tolkning har skett i praxis, se *Hällfors* s. 148, 151.

Bestämmelserna i BB 22:7 om strikt ansvar tyder närmast på att A undgår att utge det dödade djurets halva värde endast om djurets kött är dugligt som föda för människor. I praktiken har dock också i det fall djuret ansetts vara oätbart avdrag gjorts för djurets "restvärde", framför allt för hudens värde och det värde köttet haft exempelvis som djurföda.

HD 1922/D 293: Från djurets hela värde avdrogs restvärdet, varefter A ålades att utge hälften av skillnaden. Härigenom blev halva skadan ersatt. Se även nedan 20.9.b och *Hällfors* s. 151. Jfr dock *HD 1945/130*: A ålades att utge djurets halva värde minus dess restvärde.

Med fä förstås i varje fall häst, oxe och ko (BB 22:2), men antagligen också annan boskap och fjäderfä[37]. I Danmark har motsvarande lagrum ansetts tillämpligt på svin, men inte på höns och gäss[38]. Enligt BB 22:7 gäller det som stadgats om fä också då hund biter eller sargar fä. Om hund biter hund eller om hund biter människa föreligger således inte strikt ansvar. Eftersom hund i BB kap. 22 inte betraktas som fä är det givet, att en person ej heller är strikt ansvarig då hans katt skadat annat djur.

Det strikta ansvaret gäller djurets ägare, vilket ju även framgår av ansvarets samband med djurets värde. För den som innehar eller nyttjar djuret gäller ett culpaansvar.

Över ett år gammal hingst och över nio månader gammal tjur får inte hållas å bete så att de kommer åt att betäcka annans sto resp. ko. Innehavaren av hingsten (tjuren) bör ersätta dylik skada även då han ej har culpa, men har regressrätt mot den som culpöst vållat skadan (Förordningar av 1888 och 1915).

För skada som hjortdjur orsakat ges i vissa fall ersättning ur statsmedel enligt ministeriebeslut 28. 1. 1974.

c. Av det anförda framgår att ansvaret för skada som orsakats av djur *i allmänhet* är ett *culpaansvar*, se även SL 44:7 och VägtrF § 4. T. o. m. person- eller sakskada orsakad av hund, för vilken i det övriga Norden existerar ett strikt ansvar, ersätts hos oss enligt culparegeln (med ovan nämnda undantag då hund skadar fä)[39]. Ett i lag stadgat generellt strikt ansvar för farliga djur skulle i praktiken leda till en vansklig gränsdragning mellan strikt ansvar och culpafallen. Däremot kunde ett strikt ansvar för skada orsakad av hund vara motiverat. Med gällande culparegel blir avgörandena chansartade på grund av svårigheten att utreda om culpa förelegat.

HD 1972/62: A:s hund, som gick lös på vägen, hoppade plötsligt framför S:s bil, varvid bilen törnade mot hunden och skadades. Enär det inte visats, att A varit oaktsam vid övervakningen av hunden eller att A på annat sätt vållat skadan, förkastades S:s krav på ersättning. Se även *HD 1950/417*. Jfr *HD 1950/201* och *HD 1951/159*.

Huruvida djurets ägare varit culpös eller inte avgörs naturligtvis in casu. Hundägare, vars hund bitit en annan person, brukar bli ålagd skadeståndsansvar om det kan visas, att han vetat eller bort veta av hundens farlighet (skaderisken). BB 22:7 för-

---

37 Med fä (hemdjur) brukar man avse kreatur av omedelbar nytta i lantbruket, även får, getter, svin och fjäderfä, se *Ekström* s. 893, *Hällfors* s. 148, *Hörstadius* s. 55.

38 Se *Jörgensen* s. 142, *Trolle* s. 280.

39 Se *Kivimäki—Ylöstalo* s. 469, *HD 1945/R 29*. I Danmark är den som innehar hund skyldig att ha ansvarsförsäkring, se *Jörgensen* s. 145 ff.

klarar betecknande att culpa föreligger, då fäets ägare vet att fäet är "vant att skada gjöra" eller då han är "therom varnad". Numera krävs för culpa dock ytterligare att nödiga säkerhetsåtgärder försummats, men å andra sidan räcker det till att ägaren bort veta av djurets farlighet. Den som håller vilda djur — BB 22:8 talar om björn, varg, lokatt, räv eller annat odjur — får räkna med en sträng culpabedömning.

HD 1951/154: A:s häst hade slitit sönder grimskaftet och sprungit ut på landsvägen och där skadat en bil. Då det ej visats att A eller A:s son, som nyttjat hästen, gjort sig skyldiga till oaktsamhet, förkastades bilägarens mot dem riktade skadeståndskrav.

HD 1971/107: A:s kor hade tagit sig ut från sin inhägnade betesmark. Då A med hustru och dotter jagade korna tillbaka, rymde en kviga och sprang ut på landsvägen och föranledde att en bil körde i diket. A ålades att ersätta skadan, enär kvigan lämnats utan tillräcklig övervakning och A såsom dess ägare varit ansvarig därför. — I ett avgörande av Sveriges HD, *FFR 1963 s. 195*, ansågs ansvarighet för fölägare ej föreligga, då fölet hade tagit sig ut från en betesmark, inhägnad med tråd spänd mellan stolpar, och sprungit mot och skadat en bil. Med hänsyn till omständigheterna in casu ansågs, att stängslet varit tillräckligt för att instänga fölet, varför fölägaren inte befanns ha varit försumlig.

HD 1944/268: Ägaren A till en hingst hade ej varit tillräckligt omsorgsfull då hingsten betäckte S:s sto med påföljd att stoet hade skadats och dött. A ålades att ersätta S:s skada.

Om A:s fä eller hund skadat eller dödat S:s fä och A varit *vållande* därtill, bör A enligt det anförda ersätta S:s hela skada. Detta stadgas uttryckligen i BB 22:7. Såframt det dödade djuret kan ätas, behöver A dock enligt BB 22:7 ej ersätta mer än hälften av djurets värde. Denna bestämmelse synes ej mera böra tillämpas. För djurkroppar kan nämligen erhållas betydligt mera eller betydligt mindre än djurets halva värde. I det förra fallet finge S skadestånd utöver den skada han lidit, i det senare fallet finge han ej hela sin skada ersatt. I båda fallen komme man i konflikt med bestämmelserna i SL 9:1 och 2 och SkL 2:1 om full ersättning. Man kan därför anse att SL kap. 9 upphävt nämnda stadgande i BB 22:7 så vitt gäller ansvar grundat på culpa.

HD 1946/124: Då A inte sökt avhålla sin schäferhund från angrepp på husdjur med påföljd att den dödat S:s får, ålades A enligt SL 44:8 och 9:1 att ersätta S:s skada. Se även det liknande *HD 1947/155*. — Genom att HD kunde åberopa SL 44:8 var det dock ostridigt att hela skadan skulle ersättas.

I sistnämnda avgörande ålades hundägaren att döda hunden. I BB 22:7 heter det nämligen om hund som gör skada tredje gången: "betale thes ägare som sagdt är, och döde hunden", se även SL 44:7. Till tröst för hunden är kattens rättsställning ännu sämre. I JaktL § 16 stadgas att katt, som anträffas lös annorstädes än på ägarens gårdsplan eller i hans trädgård, må dödas.

7. Skada av fastighet.

För skada som genom innehavet eller bruket av fast egendom åsamkas granne eller annan person existerar ett utvidgat principalansvar, se 12.5. I vissa fall har en fastighets ägare eller innehavare ett strikt ansvar. Detta gäller speciellt varaktiga besvär, medan

skada som är en engångsföreteelse inte på samma sätt ansetts motivera ett strängare ansvar. Mången gång föreligger dock culpa genom att fastighetsinnehavaren hade bort vidta sådana skyddsåtgärder som hade minskat besväret.

a. Viktigast är bestämmelsen i GranneL § 17, att man inte får hålla upplag eller nyttja fastighet så att granne eller annan, som äger eller med nyttjanderätt besitter jord eller hus i närheten eller vars intressen eljest kan beröras därav, *varaktigt lider oskäligt besvär* (rasitus), såsom genom gnistor, aska, sot, rök, värme, stank, gaser, ånga, skakning, buller eller dylikt (s.k. *immissioner*). Om dylikt oskäligt besvär tillfogats blir följden, även om vållande inte föreligger, ansvar för skada och annat men (GranneL § 23). Kravet på att besväret bör vara *varaktigt* är utmärkande för immissionsbegreppet[40].

Besväret förklaras i GranneL § 17 inte vara oskäligt, om det enligt ortsförhållandena kan anses för varken ovanligt eller opåräknat (tavaton tai odottamaton)[41]. Det är givet att ortsförhållandena måste ha avgörande betydelse. Osedvanligheten och förutsebarheten går in i varandra[42]. Oskälighet föreligger ofta om besväret är sådant, att det relativt lätt kunnat avlägsnas. Vid bedömandet av oskäligheten tar man sikte på personer med normal känslighet[43].

HD 1959/12: Stenhuggning på ett bostadsområde i stad förbjöds av hovrätten, enär den medförde varaktigt oskäligt besvär för grannen. HD beviljade ej fullföljdstillstånd. — Se även *HD 1962/55*.

HD 1966/85: På ett egnahemsområde i Åbo ansågs biskötsel inte enligt GranneL § 17 medföra varaktigt oskäligt besvär för granne. (Omr. 3—2. Minoriteten ålade, i likhet med underrätterna, biägaren att ordna biskötseln så, att den ej medförde varaktigt oskäligt besvär för grannen). — Se även *Sainio* s. 77 f.

HD 1962/133: En flottningsförenings på avtal grundade rätt att lagra och sortera flottningsvirke i en bys samfällda vatten medförde förstörd utsikt och annan störning för dem som bodde i grannskapet. Ägaren av en till stranden gränsande fastighet krävde ersättning för att hans strandtomters värde som sommarstugtomter avsevärt nedgått. Yrkandet förkastades med hänsyn till att sagda besvär inte enligt ortsförhållandena kunde anses såsom ovanligt eller opåräknat.

HD 1936/87: A hade uppfört ett hönshus på sitt område tätt intill rån till S:s lägenhet. S krävde ersättning av A, enär hönsen, flera hundra till antalet, genom kacklande och annat oljud störde S:s morgonsömn och hönshuset dessutom spred omkring sig en olidlig stank. Då S ej visat, att han tillfogats väsentligt men av hönshuset, förkastades käromålet. — Det förvånar att här tillämpades enbart ett väsentlighetskriterium, måhända under påverkan av bestämmelsen i BGB § 906. Se även *Ljungman* s. 96 f.

Besväret är ej oskäligt enligt GranneL § 17, om grannelagsförhållandet inträtt först efter besväret och detta inte senare märkligt ökats (prioritetskriteriet). Bl.a. med

---

40 Se till det följande *Sainio* s. 90 ff, *Ljungman* s. 57 ff.

41 I den norska förebilden: "usedvanlig eller upaaregnelig ulempe". I Danmark kräver man en osedvanlig och väsentlig olägenhet, se *Magnussen* s. 16 f, *Ussing* s. 108.

42 Se *Löken* s. 19, *Magnussen* s. 16. Den senare uttalar, att ett besvär är osedvanligt, om man enligt hela kvarterets beskaffenhet inte bort vara förberedd på att bli utsatt därför.

43 Se *LagberGranneL* s. 59, *Ljungman* s. 100 ff, *Mazeaud—Tunc* I s. 687 ff.

beaktande av att man har skäl att förhålla sig kritiskt till påståendet att den skadelidande samtyckt till skadan, bör denna bestämmelse tolkas restriktivt[44].

Termen "varaktigt besvär" anger att skada, som tillfogas en person som tillfälligt vistas i närheten, inte faller under lagens strikta ansvar.

Orden "skada och annat men" utvisar, att ersättning kan ges också för ren förmögenhetsskada och minskade intäkter av en affärsverksamhet. Det är uppenbart att den skada som avses i GranneL § 23 ofta är svår att objektivt uppskatta i penningar. GranneL § 23 utesluter inte att ersättning kan ges också för personligt obehag; ordet bestående *men* i SkL 5:2 avser ostridigt ideell skada. I GranneL är fråga om en skada som påminner om ett i SkL 5:6 nämnt lidande förorsakat genom brott mot hemfriden[45]. Eftersom ordet "lidande" i betydligt högre grad än ordet "men" (haitta) har avseende på ideell skada, har man skäl att i grannelagsförhållande utdöma ersättning blott vid påtaglig ideell skada.

I *LagberGranneL* s 59 uttalas, att ersättning kan utdömas då skenet från en ovanligt stark elektrisk ljuskälla plågsamt inverkar på vistelsen i grannens hus eller då stanken från en anläggning gör vistelsen i grannens trädgård eller på hans gårdsplan besvärlig, men inte då en inrättning medfört ett enbart estetiskt eller psykiskt obehag. Se även *Sainio* s. 79 ff, 156 ff.

Också tillfogandet av ett påtagligt estetiskt obehag borde numera ibland kunna påtalas.

Det är av intresse att notera, att de anförda tankegångarna i vår GranneL, som i tiden stiftades med förebild i den norska "naboloven" av år 1887, återfinns i Sveriges miljöskyddslag av år 1969 (§ 1 o. 30). För olägenhet som orsakats genom miljöfarlig verksamhet föreskrivs nämligen, förutsatt att olägenheten är av någon betydelse, i den svenska lagen strikt ansvar i den mån olägenheten "ej skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena i orten eller till dess allmänna förekomst under jämförliga förhållanden". Miljöfarlig verksamhet är vattenföroreningar samt användning av mark, byggnad eller anläggning så att störning för omgivningen orsakas genom luftförorening, buller, skakning, ljus eller annat sådant, likväl ej om störningen är helt tillfällig. Vattenförorening kan leda till ersättningsplikt även om störningen ej är varaktig. För buller som bara irriterar mycket känsliga personer och för annan bagatellartad olägenhet gäller inte strikt ansvar. Trafikbuller från en nyanlagd väg torde ej heller ge en sommarstugägare rätt till ersättning enligt miljöskyddslagen, eftersom trafikbullret är sådant att han måste räkna med att råka ut för det, se *Nordenson m. fl.* s. 214.

I engelsk-amerikansk rätt anses vid *nuisance* strikt ansvar föreligga då nyttjandet av en fastighet leder till att granne tillfogas kränkningar som är oskäliga ("unreasonable"). Nuisance anses i allmänhet förutsätta mera varaktig skada. Även små industrier, sjukhus o. a. inrättningar har belagts med strikt ansvar. Vid avvägningen av om skadan är oskälig har man betonat nyttan av inrättningen och möjligheterna att undvika skada. Däremot brukar man ej anse att skaderiskens förutsebarhet är relevant. Den omständigheten att grannelagsförhållandet inträtt efter besväret anses i USA inte i och för sig beröva den skadelidande rätten till skadestånd, men är en viktig faktor vid bedömandet av om besväret är oskäligt eller ej, *Harper—James* s. 64 ff, 83, *Restatements of torts* § 826 ff. Se även *Fleming* s. 186 ff.

Också på industriområden kan bestämmelserna i GranneL tillämpas.

HD 1962/26: Hovrätten ansåg skadeståndsansvar föreligga, då en i stadens hamnområde belägen sorteringsanordning för antracit använts utan att nödiga skyddsåtgärder vidtagits med påföljd att trävaror på granntomten nedsotats. HD beviljade inte fullföljdstillstånd.

---

[44] *Ljungman* s. 103 ff visar att ortsvanlighetskriteriet går framom prioritetskriteriet.

[45] *Brusiin*, Zum Problem s. 16 uttalar, att ersättningen enligt GranneL § 23 innefattar ett slags upprättelse.

Följande rättsfall visar att GranneL § 17 ansetts gälla ej blott ägaren, utan även innehavaren av fastighet. I utländsk rätt drabbar det strikta ansvaret för skada orsakad av byggnad ofta den som råder över byggnaden ("the man in control").

HD 1954/64: Husägaren och en av hans hyresgäster, vilken orsakade en annan av hyresgästerna i huset varaktigt besvär genom buller och gas från en i husets källarvåning inrymd plåtslagarverkstad, ålades att avlägsna besväret.

Principerna i GranneL § 17 är tillämpliga även mellan aktieägare i ett bostadsaktiebolag, men knappast mellan en arbetsgivare och dennes arbetstagare.

HD 1937/R 29: I ett bostadsaktiebolag ansågs aktieägaren A genom att inrymma en vårdbyrå och en tandklinik i sin lägenhet ha tillfogat sin granne aktieägaren S varaktigt besvär. S:s ersättningskrav förkastades likväl, enär S då han köpte sina aktier känt till att A:s lägenhet inretts för ifrågavarande ändamål och sagda besvär inte visats ha varit större än vad utnyttjandet av A:s lägenhet skäligen fått medföra.

En anläggning som orsakar varaktigt oskäligt besvär, t. ex. en flygplats, får likväl inrättas med specialtillstånd, varvid grannen, om besväret inte kan fås att upphöra, har rätt till ersättning för skada och men. Denna ersättning förutsätter således inte culpa hos den som driver anläggningen (GranneL § 18—21)[46].

b. Vid *grävande* eller liknande arbete på en fastighet kan fara för närbelägna fastigheter uppkomma, t. ex. vid grävning som gäller byggnad, avloppsledning eller väg. GranneL § 9 stadgar, att den som gräver i eller belastar marken så att *byggnad* på annans grund skadas är skyldig att ersätta skadan. Grävning och belastning är h. o. h. förbjudna, om de leder till att byggnad på annans grund mister sitt stöd.

Sveriges JB 3:4 föreskriver betr. rättsförhållandet mellan grannar strikt ansvar för skada, som uppkommit till följd av att grävning eller liknande arbete varit särskilt ingripande eller av annan anledning medfört särskild risk för omgivningen.

Då fastighetens ägare eller besittare företar eller låter företa grävningen har han således ett strikt ansvar, och detta existerar även om arbetet på fastighten inte har varit särskilt omfattande eller farligt, utan gällt t. ex. nedläggande av en avloppsledning.

Enligt GranneL § 9 föreligger inte ersättningsskyldighet, om skadan berott på att den skadade byggnaden varit otillräckligt grundad eller eljest vårdslöst uppförd. Stadgandets ordalydelse utvisar, att om grundläggningen skett på ett sätt som vid tiden för byggnadens uppförande varit brukligt och som ej varit till större men för byggnaden, så bör ersättning presteras[47]. Om den som bygger eller gräver inser eller bör inse, att grannens hus är vårdslöst uppfört, kan det likväl innebära culpa att han inte ger grannen tillfälle att företa nödiga säkerhetsåtgärder. Däremot kan den omständigheten att grannens hus är vårdslöst uppfört inte i och för sig beröva honom rätten att genom grävning utnyttja den egna fastigheten[48]. JB 3:3 i Sverige ålägger grävaren

---

[46] Se om det ansvar för buller, som innehavare av flygfält har, *Autere*, JFT 1967 s. 58 ff.

[47] Så *NJA 1943 s. 343*.

[48] Se härom *Trolle* s. 52 f.

att i vissa fall själv vidta skyddsåtgärderna, men kostnaderna bör erläggas av grannen.

Såframt skadan på grannens byggnad berott på helt oväntade mark- eller vattenförhållanden, som inte kunnat förutses, existerar således enligt GranneL § 9 ett strikt ansvar. Någon hänvisning till de allmänna skadeståndsreglerna görs inte i GranneL, varför bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 (numera SkL 6:1) om medverkan av annan orsak, som ej hör till A:s beteende, knappast är tillämplig.

Ansvaret enligt GranneL § 9 gäller skada på grannens byggnad. Om grannen S:s mark eller annan S:s tillhörighet än byggnad skadas genom den grävning som A företar, har A ett vanligt culpaansvar, men en domstol ställer säkert rätt stränga krav på säkerhetsåtgärder. Lyckas S visa att hans skada härrör av grävningen, något som i praktiken ofta är svårt, synes det mig att A kan åläggas exculperingsplikt. Det är skäligt att A för att undgå ansvar bör visa att han iakttagit nödiga säkerhetsåtgärder; vid skada på S:s byggnad har A ju rent av strikt ansvar.

HD 1952/26: se nedan s. 241.

Leder grävningen till ren förmögenhetsskada skulle ett strikt ansvar förutsätta att särskilda skäl därför förelåge i dubbel måtto. Dels krävs det hos oss särskilda skäl för att strikt ansvar skall åläggas utan uttryckligt stöd i lagstadgande, dels förutsätter ersättning för ren förmögenhetsskada synnerligen vägande skäl (SkL 5:1). Är besväret varaktigt är ett ansvar enligt GranneL § 17 någon gång tänkbart. *LagberGranneL* uttalade likväl, att den olägenhet, som uppkom för en person genom att hans grannes hus reparerades, inte var ett varaktigt besvär[49].

Rt 1960 s. 620 (ND 1960 s. 185): På grund av ett husbygge spärrades gatan, varigenom trafiken försvårades till S:s affär i grannskapet med påföljd att affärens omsättning sjönk. Byggherrn och entreprenören, som ej varit culpösa, ansågs inte strikt ansvariga för S:s skada.

NJA 1936 s. 552: Stockholms stad hade under nio månader utanför en restauranglokal bedrivit synnerligen störande och för trafiken osedvanligt hindersamma arbeten för anläggande av en trafiktunnel med påföljd att vinsten av restaurangrörelsen betydligt nedgått. Restaurangens innehavare, som inte haft nämnvärd nytta av anläggningen, ansågs ha lidit svårare avbräck i sin rörelse än han med hänsyn till omständigheterna varit skyldig att tåla, varför staden ålades att till honom utge viss "skälig" ersättning. Vållande ansågs inte föreligga från stadens sida. Se även det liknande *NJA 1940 s. 508*, som gällde omfattande och långvariga arbeten avseende dels nedläggande av ny huvudavloppsledning, dels byggande av en ny bro, vilka arbeten medfört störande buller, inträngande stank och damm samt försvårat tillträde till restaurangen. *Karlgren* s. 178 f anför, att till grund för avgörandena ligger expropriationsrättsliga synpunkter.

Det strikta ansvaret för fastighetsägaren eller -innehavaren kan inte utsträckas till att gälla den som företar grävningen etc. utan denne har, framför allt med hänsyn till att ifrågavarande strikta ansvar gäller grannelagsförhållande, ett vanligt culpaansvar[50]. Speciellt om den som utfört arbetet är en fackman kan man dock av honom kräva särskild omsorg.

---

[49] *LagberGranneL* s. 59.

[50] Se *Karlgren* s. 165 ff, *Nordenson m. fl.* s. 215, *Vinding Kruse* s. 308 ff.

c. Den som lider men av inträngande *rötter* eller överhängande *grenar* från grannens mark har rätt att få dem avlägsnade (GranneL § 8). I stället för att här ålägga strikt skadeståndsansvar anvisar lagstiftaren således den skadelidande en annan väg.

HD 1950/376: På A:s lägenhet fanns en granhäck, som var sex meter hög och belägen 30 centimeter från gränsen till S:s lägenhet. S krävde att A skulle avlägsna häcken samt ersätta den skada S lidit genom att skuggan från häcken minskat S:s skörd. Käromålet förkastades, varvid som motivering anfördes, att A enligt GranneL inte var skyldig att ersätta en eventuell skada föranledd av skugga från träden. — HD synes ha utgått från att GranneL genom att endast omtala men av inträngande rötter och överhängande grenar uteslutit strikt skadeståndsansvar vid skada föranledd av skugga från träd. HD:s motivering hindrar likväl inte att S kunde tillerkännas ersättning för skada, som uppkommit genom skugga från träd som A chikanöst planterat.

d. GranneL § 3 föreskriver att stall, fähus, gödselstad, avträde eller annan dylik inrättning skall anläggas på sådant sätt att granne ej lider uppenbart men därav. Viss olägenhet måste grannen alltså tåla. Föreligger däremot uppenbart men, kan grannen kräva att inrättningen flyttas eller avlägsnas. Betoningen av miljöskyddet i våra dagar talar för att orden "uppenbart men" tolkas i en för den kränkte grannen förmånlig riktning. Ej heller detta lagrum omtalar en skadeståndsskyldighet för inrättningens ägare, varför skadeståndsansvar endast existerar om skadan orsakats genom vållande. Emellertid är det givet, att fråga ibland är om ett sådant varaktigt oskäligt besvär som omnämns i GranneL § 17, och då föreligger ju strikt skadeståndsansvar.

I detta sammanhang kan nämnas, att JaktL § 22 föreskriver strikt ansvar för jakträttsinnehavare då denne, eller hans folk och hundar eller annan som han låter jaga, skadar odling, skog, inhägnad, husdjur eller dylik egendom. FiskeL § 19 åter stadgar att fiskerättsinnehavare bör utge ersättning för skada och olägenhet som han tillfogar annan genom att utnyttja dennes strand. I vartdera fallet är således fråga om ett lovligt nyttjande av marken.

Enligt BrandL § 49 föreligger strikt ansvar för skada uppkommen genom löpbränning som jordägaren eller -innehavaren låter verkställa.

I *HD 1972/31* låg till grund för avgörandet en hovrättsdom, i vilken jordägarna enligt BrandL § 49 hade förklarats ansvariga för löpbrand vållad av en självständig medhjälpare som de anlitat.

Om en byggnad skjuter in på eller uppförts för nära grannens område och grannen enligt GranneL § 14 måste tåla detta, har han rätt att kräva ersättning för intrånget i form av en årlig, av domstol fastställd avgäld. I sagda avgäld ingår uppenbarligen en viss ersättning för att grannens område utnyttjas.

HD 1935/R 13: S:s grannes takränna sköt ut över S:s område. S krävde ersättning för den olägenhet rännan medfört för honom under de senaste tio åren, men hans krav förkastades, enär utredning om skadans storlek inte presterats.

8. Vattenlagen 1: 25.

VL 11:2 föreskriver strikt ansvar vid vattenflöde, förorening eller annan skada som härrört av att i VL avsedd anordning eller anläggning, dike, vatten- eller avlopps-

ledning kommit i olag. Ersättningsbestämmelserna i VL kap. 11 avser dock huvudsakligen skada som föranletts av sådan åtgärd som vidtagits med stöd av VL eller med stöd av tillstånd givet enligt VL, se VL 11:1, medan för övrig skada således i princip gäller allmänna skadeståndsrättsliga regler[51]. Med hänsyn särskilt till den oklara avfattningen av VL 11:2 och till att VL:s förarbeten inte ger ledning i saken är det likväl inte uteslutet, att VL kap. 11 åtminstone i viss utsträckning kan tillämpas även då skadan inte föranletts av åtgärder vidtagna enligt VL. *Vikatmaa* finner att en del principer i VL kap. 11 säkert på detta sätt utövat inflytande. I praxis har man dock inte direkt åberopat VL kap. 11[52]. Då förevarande fråga lämpligast undersöks i vattenrätten, skall stadgandet i VL 11:2 inte behandlas här. Endast bestämmelsen i VL 1:25 skall i korthet beröras.

I VL 1:25 stadgas att skada, som genom stöt eller vågsvall av farkost, gnistor från fartyg eller eljest av vattendrags befarande tillskyndas annan tillhörig mark, inrättning eller annan egendom, skall ersättas av fartygets ägare "ändå att skadan ej vållats genom fartygets manövrering eller skötsel". Strikt ansvar föreligger dock inte om skadan berott på den skadade egendomens skick eller bristfälliga vård eller om skadan tillfogats föremål eller fångstredskap som olovligen utlagts i allmän farled. Det strikta ansvaret gäller endast skada som omedelbart (välittömästi) tillfogats annans egendom (VL 11:2). Detta oklara uttryck torde innebära[53], att ren förmögenhetsskada inte faller under det strikta ansvaret.

I sjörätten har culparegeln genomgående bibehållits, vilket delvis beror på att sjörättens internationella karaktär förutsätter något så när likartade regler i olika länder. Det kan av denna anledning bereda svårigheter att utröna, om sjölagens culparegel (SjöL § 11) eller det strikta ansvaret i VL 1:25 skall gälla[54]. I vartdera fallet kan redarens ansvar vara begränsat enligt reglerna i SjöL kap. 2.

Praxis utvisar att man tillämpat culparegeln beträffande rederis ansvar när fartyg drivit mot annat fartyg, se *HD 1942/87* (hård vind) och *HD 1960/103.*

Skadar fartyg bryggor, vågbrytare etc. har strikt ansvar ansetts föreligga.

HD 1924/D 194: Då ett fartyg i storm skadat två pråmar och en vågbrytare, ansågs fartygsägaren — enligt då gällande vattenlag 1:26, vilken nu motsvaras av VL 1:25 — strikt ansvarig för skadan på vågbrytaren, men inte för skadan på pråmarna.

HD 1935/571: Ett fartygs ankare gav vika med påföljd att fartyget drev mot en ankarpåle som skadades. Strikt ansvar ansågs föreligga för fartyget.

Även föremål som utlagts på havsbottnen torde omfattas av ansvaret.

HD 1931/70: Strikt ansvar ansågs föreligga för fartygsägaren då fartyget skadat en telefonkabel, som varit utlagd i ett sund. Det strikta ansvaret ansågs märkligt nog gälla också fartygets befälhavare. (Omr. 3—2).

HD 1953/50: I Kotka hamn hade en på havsbottnen utlagd vattenledning till en cellulosafabrik skadats av ett fartygs ankare, som fällts till följd av den hårda vinden. Enär ankarfällningen be-

---

51 Se *Uotila*, NJM 1966 Bil. 3 s. 20, *Vikatmaa* s. 111 f, *Pietilä* s. 157.

52 Se *Vikatmaa* s. 116, 121 och hans genomgång av praxis s. 87 ff.

53 Enligt *KommBet 1958:97* s. 57 ff ersätts direkt sakskada och "menetetty varallisuusetu".

54 Se *Riska*, JFT 1969 s. 180 ff, 191.

rott på fel begånget av fartygets lots, som varit medveten om ledningens existens, förklarades rederiet ansvarigt. — Avgörandet utvisar självfallet inte att HD skulle ha ansett strikt ansvar uteslutet.

Strikt ansvar föreligger kanske inte då fråga är om uppenbar force majeure, t. ex. ankarfällning i hård storm, eftersom strikt ansvar ofta utesluts i dylika fall och VL 1:25 kräver att skadan orsakats av "vattendrags befarande". Vanlig hård vind och mörker står däremot ostridigt i samband med befarandet av vattendrag.

Vid *bogsering* är förhållandena så speciella att ett strikt ansvar enligt VL 1:25 knappast är påkallat, om antingen bogserarens eller det bogserade fartygets redare enligt SjöL § 11 bär ansvar för skadan, se *HD 1969/R 5*, ovan s. 206.

9. Strikt ansvar utan direkt stöd i lagstadgande.

Av det anförda framgår att det lagstadgade strikta ansvaret är rätt heterogent. De ovan omtalade fallen torde vara de viktigaste, men i speciallagstiftningen finner man ytterligare exempel på strikt ansvar. Utanför de i lag reglerade fallen anses i Finland strikt ansvar existera endast i rätt få situationer.

a. Vid *sprängningsskador* kan strikt ansvar förekomma, men är uppenbarligen inte påkallat om sprängningen företas i liten skala av en enskild person.

HD 1940/38: Statsjärnvägarna ansågs ansvariga för vibrationsskador uppkomna genom sprängning, enär de ej visat omständigheter som uteslutit ansvar.

HD 1957/10: Då ett kalkverk företog sprängning av kalksten slungades en sten 400 meter och skadade en person. Då det erfarenhetsmässigt på grund av verksamhetens natur varit att anse som en beaktansvärd omständighet (huomioon otettava seikka) att sten kunde slungas 400 meter och orsaka skada, ansågs kalkverket såsom utövare av dylik farlig verksamhet ansvarigt för skadan (också ersättning för sveda och värk utdömdes). I målet förkastades åtalet mot de fysiska personer som utfört sprängningen, enär HD inte fann att dessa förfarit culpöst. — HD:s motivering tyder på att om exceptionell force majeure hade förelegat, så hade kalkverket inte ansetts ersättningspliktigt.

HD 1963/93: En köping lät företa sprängningar i ett köpingen tillhörigt grustag, varvid vibrationerna i marken föranledde sprickor i S:s boningshus. På likadana motiv som i föregående rättsfall ansåg hovrätten köpingen ansvarig för skadan, oaktat culpa på dess sida inte förelegat. HD beviljade inte fullföljdstillstånd.

Inte blott den i vars intresse sprängningen sker, utan även det företag som utför arbetet kan, beroende på omständigheterna, förklaras ha strikt ansvar.

HD 1960/121: Oaktat bergssprängningen hade utförts tekniskt riktigt och med användande av sådana allmänt använda metoder att fara för omgivningen inte varit att vänta, ledde den till att två personer blev träffade av en större stenflisa. De två arbetsledare som övervakat arbetet och den laddare som utfört sprängningen ansågs inte skyldiga att ersätta skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att culpa och därmed ansvar förelegat).

HD 1973/15: Byggnadsstyrelsen, som lät utföra ett omfattande och synnerligen farligt sprängnings- och brytningsarbete, och det företag, vilket såsom huvudentreprenör utförde arbetet, ansågs båda strikt ansvariga för skada som S:s traktor, vilken utförde transportarbete på platsen, tillfogats då sprängämne som kvarblivit i brottet exploderat.

I Sverige har strikt ansvar utan stöd i skriven lag ansetts gälla vid sprängningar av större omfattning, även för vibrationsskador, se *Lejman*, Festskrift för Ussing s. 302, *Hellner* s. 124 f samt *NJA 1966 s. 248*. För skada uppkommen vid sprängningsarbeten i samband med tunnelbygge i Stockholm ansågs den självständige företagare som utförde sprängningarna strikt ansvarig, likaså staden enligt grannelagsrättsliga grundsatser. I en särskild process förklarades dessa sinsemellan ansvariga till hälften var, *NJA 1968 s. 387* (ND 1968 s. 373).

b. Då eldfarlig vara orsakat *explosion* har ett företag ålagts strikt ansvar.

HD 1969/42: Ett tryckeribolag hade i sitt lager förvarat eldfarlig celluloid, som av okänd orsak antänts, varvid en explosion inträffat med svåra skador som påföljd, bl. a. för släckningspersonalen. Bolaget ansågs strikt ansvarigt. I en kommentar till rättsfallet i LM 1970 s. 76 uttalar JR Martti *Miettinen*, att avgörandet ger uttryck för en allmän skadeståndsrättslig regel om ett företagaransvar, varvid verksamheten inte i och för sig behöver vara farlig, men till den bör anknyta ett sådant faremoment som enligt allmän erfarenhet inte helt kan behärskas, utan i vissa situationer leder till skada. — I Danmark har explosionsskador i fabrik ansetts medföra ett strikt ansvar eller i varje fall ett mycket strängt culpaansvar, *Trolle* s. 130 ff. I utlandet föreligger flerstädes strikt ansvar för skador av explosiva ämnen, se *Stone* s. 53 f.

Strikt ansvar är närliggande vid olyckor som har samband med sådana militärövningar som är speciellt farliga[55]. *Hellner* anför som exempel, att skarpskjutning med artilleri föranleder skogsbrand eller att militärövningar ger upphov till bullerskador på pälsdjur[56]. Hos oss torde dylika skador kunna jämställas med sprängnings- och explosionsskador. Likaså föreligger det skäl att anse strikt ansvar möjligt hos oss vid skador uppkomna i verksamhet på grund av att starkt frätande eller giftiga ämnen eller gaser med högt tryck där kommit till användning.

c. Nyligen har vid *racertävlingar* ett strikt ansvar för arrangören ansetts föreligga. Ett starkt motiv för det strikta ansvaret är att skada som tillfogats utomstående genom motorfordon ersätts ur trafikförsäkringen. TrFörsL gäller dock ej racertävlingar.

HD 1972/97: (se även ovan s. 30). En förening som arrangerade racertävlingar för bilar ansågs som utövare av en speciellt farlig tävlingsverksamhet ansvarig för skada uppkommen på ett för dylika tävlingar typiskt sätt (luonteenomaisella tavalla). En av de tävlande bilarna hade i en brant kurva kört ut från banan och törnat mot och skadat en personbil, som en åskådare parkerat på därför avsedd plats. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg föreningen ansvarig för skadan enär föreningen inte visat att den dragit försorg om att åskådarplatserna varit trygga). — Underinstanserna ansåg föreningen ansvarig på grund av bevisat vållande och framhävde därvid bl. a. att tävlingsbanan visserligen i laga ordning granskats och godkänts av vederbörande myndigheter, men att detta inte kunde frita föreningen från ansvar. *Hakulinen* s. 325 anser att strikt ansvar bör åvila ägaren till tävlingsbil för skada som bilen orsakat åskådare vid racertävling.

d. *Casus mixtus*. För den som olovligen brukar eller förfogar över annans lösa egendom eller som olovligen rör sig på annans fastighet eller i hans hus och därvid orsakar skada, kan ansvaret utsträckas till en helt exceptionell skada. Eftersom beteendet varit olovligt är fråga om ett culpaansvar. Ibland är dock sambandet mellan det olovliga beteendet och skadan så avlägset, att man snarare tycker sig ha att göra med ett

---

[55] Se *Aura*, LM 1960 s. 178, *Lejman*, Festskrift för Ussing s. 307 ff, *Karlgren* s. 181.
[56] *Hellner* s. 123.

strikt ansvar. Skadans samband med det culpösa i beteendet är ibland så svagt, att man lika väl kunde anse strikt ansvar föreligga. Om ansvarsbedömningen hänvisas till vad ovan i 8.2.h anförts.

e. Då skada uppkommer vid utnyttjande av *maskiner* och andra varaktiga tekniska *hjälpmedel* (i det följande talas för enkelhetens skull endast om maskiner), är i vissa situationer ett strikt ansvar lika motiverat som vid sprängnings- och explosionsskador[57]. I praxis har man hos oss dock i allmänhet tillämpat ett culpaansvar, men nedan anförda rättsfall visar att ett strikt ansvar inte ansetts uteslutet. Är skaderisken stor ställer man f. ö. höga krav på aktsamhet genom att t. ex. fordra att maskinen har en omsorgsfullt vald och skolad skötare. För maskiners vidkommande är det speciellt välkommet att SkL utsträckt arbetsgivarens ansvar till att gälla culpa hos dennes samtliga arbetstagare. Det är säkert inte orealistiskt att i vissa fall låta bevisbördan drabba den som blir krävd på skadeståndet[58].

HD 1965/93: HD förklarade uttryckligen, att en traktor för jordtransport inte var en sådan farlig arbetsmaskin, att det aktiebolag som ägde traktorn vore strikt ansvarigt för skada som traktorn tillfogat en bro över vilken den körde. (Omr. Ett JR fann att traktorn, enär dess vikt överskridit den tillåtna maximivikten, var att betrakta såsom en farlig arbetsmaskin som äventyrade vägens hållbarhet, varför han ansåg strikt ansvar föreligga). — Man observerar att HD inte uteslöt strikt ansvar för farliga maskiner.

HD 1953/136: Ett bolags vinsch hade skötts så oaktsamt att en utomstående tillfogats skada. Bolaget ålades ersättningsplikt. Majoriteten i HD (3 JR) ansåg att bolaget försummat att i nödig mån övervaka vinschens användning, men minoriteten (2 JR) fann att bolagets ifrågavarande verksamhet hade varit i så hög grad farlig för utomstående arbetare, att ansvar för bolaget måste anses föreligga.

HD 1950/R 14: Då en arbetstagare rengjorde ett bolags transformator fick han till följd av fel i en omkastare en elstöt och skadades. Bolaget ansågs ersättningspliktigt, enär det ej visat att omkastaren skulle före olyckan ha vederbörligen granskats och kontrollerats.

HD 24. 2. 1969 (NDS 1969 s. 41): Ett fartyg på inkommande till Helsingfors styrde mot en vit ljussektor i Gråhara fyr. Sannolikt till följd av något fel i fyrens lanterna hade den vita sektorn uppkommit inom fyrens röda sektor. Fartyget grundstötte och skadades. Enär sagda vita sektor till sin position och bredd tydligt avvek från den på sjökortet angivna, till Gråhara ledande vita sektorn och befälhavaren och lotsen bort inse, att de inte styrde mot *den* vita sektor som ledde till Gråhara, förkastades det ersättningsanspråk som fartygets redare och lastintressenter väckt mot staten. (Omr. Ett JR ansåg staten till 1/5 ansvarig för skadan, enär förekomsten av den missvisande sektorn bidragit till grundstötningen). — Avgörandet tyder indirekt på ett strikt ansvar.

U 1960.576: Då ett fel i en narkosapparat på ett sjukhus lett till att patienter allvarligt skadats, ansåg minoriteten i HD (4 domare), att sjukhuset hade strikt ansvar.

Ett strikt ansvar ligger närmare till hands i avtals- och grannelagsrättsliga förhållanden. Då i avtalsförhållande skada tillfogats medkontrahent genom material- eller konstruktionsfel eller annan driftsstörning i maskiner eller andra tekniska hjälpmedel,

---

57 Se *Trolle* s. 164 f.

58 Se *Jörgensen* s. 119 f.

kan ett strikt ansvar ibland grundas direkt på avtalsåtagandet, t. ex. då för tvätt inlämnade kläder förstörts i tvättinrättningens centrifug[59].

HD 1953/157: Bolaget A ansågs ha ansvar gentemot sin avtalskontrahent S för arbetsredskapens duglighet och över huvud taget för uppdragets omsorgsfulla utförande (A:s lyftanordning hade inte varit i skick med påföljd att skada tillfogats S:s maskin, vilken A åtagit sig att lyfta).

Också för skada, som i samband med avtalsprestationens utförande drabbat medkontrahentens person (eller hans husfolk) eller annan sak än avtalsobjektet, kan ett strikt ansvar inte uteslutas, t. ex. om vid en rörreparation i ett badrum en borr går sönder och förstör badrumsspegeln.

U 1957.109: En flicka, som besökte Tivoli i Köpenhamn, skadades då en luftgunga på grund av ett materialfel gick sönder. Oaktat tivoliägaren var exculperad dömdes han att ersätta flickans skada.

Man bör visserligen akta sig för att pressa avtalskonstruktionen alltför mycket, men å andra sidan är det ofrånkomligt att den skadelidande har en bättre ställning om han står i avtalsförhållande till skadeorsakaren än då fråga är om utomkontraktuell skada — alldeles såsom den som är stadd i lovliga ärenden har en bättre ställning än den som olovligen rör sig på annans mark och kommer till skada.

Vid fel på *vatten- och avloppsledningar* har man i en del fall förklarat strikt ansvar föreligga. Ovan i 13.8 har anförts, att i VL 11:2 föreskrivs ett strikt ansvar för vattenflöde, förorening eller annan skada som härrört av att vatten- eller avloppsledning kommit i olag, och att det inte är uteslutet att VL:s ersättningsbestämmelser kunde tillämpas också då fråga inte är om skada som härrört av åtgärd som vidtagits med stöd av VL (eller tillstånd enligt VL). Eftersom sagda strikta ansvar likväl inte existerar, om skadan berott på att ledningen kommit i olag "av yttre orsak av undantagsnatur", se VL 11:2, bör man uppenbarligen anse att dylik force majeure i varje fall utesluter ansvar vid fel på vatten- och avloppsledningar.

HD 1967/54: Vatten ur Helsingfors stads vattenledning hade till följd av brott på ledningen trängt in i en källare. Staden ansågs ansvarig för den uppkomna skadan, eftersom staden ej hade visat att ledningen gått sönder till följd av en orsak som ej varit förutsebar (arvaamaton syy). — Lika redan *HD 1930/320.*

HD 1968/55: Tammerfors stad ansågs såsom ägare av vattenverket och av vattenledningsnätet och såsom distributör av vattnet ansvarig för skada uppkommen i en källare genom ett brott på huvudvattenledningen. Underinstanserna hade motiverat stadens ansvar med att ledningsskadan hade orsakats av tjälen och således inte av en exceptionell yttre orsak. — HD:s dom utesluter inte att force majeure hade medfört ansvarsfrihet. I Norge ålades redan i seklets början, *Rt 1905 s. 715*, staden Bergen strikt ansvar då huvudvattenledningen i staden brutit samman. Det ledande engelska rättsfallet betr. strikt ansvar, *Rylands v. Fletcher* av år 1868, gällde just vattenskada; vatten hade från en reservoar svämmat över till grannfastigheten.

Härmed kan jämföras ett äldre avgörande, *HD 1930/R 75* (stadens vattenledningsrör hade sprungit och vatten trängt in i två källare), där staden fritogs från ansvar, enär ansvaret förklarades förutsätta bevisad culpa. Inte ens omvänd bevisbörda ansågs således föreligga.

---

[59] Se härom *Taxell* s. 297 ff, 304 f.

Helsingfors hovrätt 17. 2. 1960 (LM 1961 s. 97): Tandläkaren A och hennes make hyrde en lägenhet, i vilken A utövade sitt yrke. Till följd av ett fel i packningen till en vattenkran tillhörig tandläkarutrustningen läckte vatten ut och skadade tak och väggar i S:s lägenhet, som befann sig under A:s lägenhet. Enär A och hennes make var ansvariga för att tandläkarutrustningen var sådan att den ej orsakade grannlägenheten skada, ansågs de båda skyldiga att ersätta skadan.

Har ledningsskadan härrört av fel i en packning, slitage, frätande tvättmedel, materialfel el. dyl. är ett strikt ansvar naturligt. Fråga är inte om en engångsföreteelse, utan om en skada som i det långa loppet varit att räkna med såsom närapå ofrånkomlig. I följande avgöranden motiverades ett strikt ansvar dock också av att fråga var om skada i avtalsförhållande.

HD 1952/48: I ett laboratorium gick vattenledningen sönder. Vatten trängde in i våningen under laboratoriet och förstörde hyresgästen S:s varulager. Tammerfors stad ansågs såsom ägare till huset och laboratoriet ansvarig för det skick vari vattenledningen i laboratoriet befann sig. Då staden inte visat, att ledningen gått sönder på grund av en omständighet som inträffat oberoende av verksamheten i laboratoriet och som ej kunnat förutses, ålades staden att ersätta S:s skada.

HD 1969/54: I ett hus tillhörigt ett bostadsaktiebolag blev det stopp i bolagets avloppsledning. Avfallsvatten trängde in i en källare, som S hyrde av bolaget, och skadade S:s egendom. Bolaget befanns ansvarigt för skadan, enär det såsom hyresvärd var skyldigt att tillse att källaren var i avtalsenligt skick och såsom husägare att avloppsledningen var i skick, och bolaget inte visat att dessa skyldigheter fullgjorts. — Se även det närapå likadana avgörandet *HD 1971/55*, där ett brott hade skett på den bolaget tillhöriga förgrenings- och tomtledning, som utgående från stadens vattenledning ledde till huset.

Kan avloppsledningen, utan att den gått i olag, inte svälja allt vatten på grund av ett exceptionellt störtregn el. dyl. torde strikt ansvar inte föreligga, förutsatt att en dylik händelse inte är återkommande. Här kan man tala om en "yttre orsak av undantagsnatur".

HD 1963/88: I ett hus tillhörigt ett bostadsaktiebolag förfogade aktieägaren S över en lagerlokal i källaren. Till följd av ett exceptionellt rikligt störtregn trängde vatten in i källaren och förstörde S tillhörig egendom. Bolaget ansågs inte ansvarigt för skadan, då det inte visats att skadan föranletts av konstruktionsfel eller bristfälligheter i huset eller dess avloppsledningar, utan skadan berott på en övermäktig händelse. — Se även av *Karlgren* s. 166 f anförd svensk praxis.

HD 1952/94: Under ett hällregn trängde regn- och avloppsvatten från stadens avloppsnät in i en skoaffär. Staden ansågs inte ansvarig, då det ej visats att staden varit culpös.

Walin och *Vinding Kruse* har uttalat, att ett lagstadgat strikt ansvar borde övervägas beträffande skador orsakade genom bruk av maskiner och andra tekniska hjälpmedel, när skadan beror på fel, brist eller slitage i maskinen[60]. Det är uppenbarligen så, att ett dylikt ansvar i viss utsträckning redan nu godtas av vår praxis. Ett generellt ansvar vore dock inte godtagbart. I allmänhet bör ansvaret förutsätta att skadan uppkommit under utövning av förvärvsverksamhet el. dyl.

HD 1934/M 64: Ett andelslag ansågs skadeståndsskyldigt då gnistor från dess mejeris skorsten,

---

[60] Se *Walin*, NJM 1960 s. 19, 43, *Vinding Kruse* s. 292 f och NJM 1966 Bil. 4 s. 5. *Nordenson m. fl.* s. 219 anför, att fel vid databehandling kan tänkas leda till skador som i framtiden borde förknippas med strikt ansvar.

som inte varit försedd med ändamålsenlig gnistsläckningsanordning, hade antänt granngården. Mejeriets disponent och styrelsemedlemmar ansågs inte ha vållat skadan och fritogs från ansvar.

Det vore knappast lämpligt att då en hushållsmaskin sprungit sönder i ett hem och skadat en gäst ålägga värdfolket strikt ansvar för skadan. Inte ens i avtalsförhållande, där ett strikt ansvar såsom ovan anförts uppenbarligen lättare godtas hos oss, vore i dylika fall ett ansvar motiverat, t. ex. då en person åtagit sig att med sin traktor hjälpa sin granne och därvid på grund av ett fel i traktorn åsamkat grannen skada. En lagbestämmelse om strikt ansvar skulle vidare leda till svåra tolkningsfrågor av vad som bör hänföras under begreppet "maskin och tekniskt hjälpmedel"[61]. En skottkärra vars hjul lossnat vore t. ex. att anse som ett dylikt hjälpmedel. Å andra sidan kan det, sedan principalansvaret i SkL utsträckts till att gälla även underordnade arbetstagare, bli svårt att utreda om skadan berott på culpa hos en arbetstagare eller på tekniskt fel, slitage el. dyl. Denna synpunkt talar för att, om man ej har ett lagstadgat strikt ansvar, en omvänd bevisbörda ibland bör komma till användning.

Utomlands existerar på flera håll ett visst strikt ansvar för skada av ifrågavarande slag. Så är ofta fallet i Norge, då skadan berott på tekniskt fel eller teknisk ofullkomlighet, se *Andersen* s. 337 ff. I Frankrike har bestämmelsen i Code Civil art. 1384 om ansvar för skada orsakad av en sak i ens vård (des choses que l'on a sous sa garde) ansetts medföra ett strikt ansvar. Den som bestämmer över saken svarar för skadan, om han ej visar att skadan orsakats av force majeure eller av annan omständighet utom hans kontroll, se *Savatier* nr 384 ff.

f. För fel och bristfälligheter i fastigheter eller i vägar, gator, trafikanläggningar el. dyl. har strikt ansvar inte ålagts hos oss[62]. En omvänd bevisbörda synes mig dock inte utesluten.

HD 1961/53: Till följd av generalstrejken i mars 1956 kunde staten inte få arbetare som åtog sig att avlägsna några farliga gropar i en landsväg, vars underhåll ålåg staten. S körde med lastbil i en av groparna, varvid bilen skadades. Staten ansågs ansvarig för skadan, enär varningsmärken ej utsatts på vägen. Skadeståndet jämkades dock, eftersom S hade bort veta att det kunde finnas gropar i vägen som en följd av strejken, vilken då hade varat i två veckor. — Avgörandet visar att strikt ansvar inte ansågs föreligga. Se även *Hellner* s. 89.

HD 1937/375: S halkade en kväll efter kl. 22 på den hala trottoaren framför ett hus och bröt benet. Då det under rådande väderlek varit närapå övermäktigt att hålla trottoaren fri från snö och is och väl sandad, och S ej visat vållande hos husägaren, ansågs S ej ha rätt till ersättning av denne.

HD 1958/38: S hade en decembertisdag parkerat sin bil på körgatan utanför ett bostadsaktiebolags hus. Bilen skadades av från taket nedfallande snö. Bolagets disponent hade två dagar tidigare gett husets gårdskarl i uppdrag att tillse att snön skottades ned från taket och, då han fått veta att snöskottare kunde erhållas tidigast på tisdagen, låtit utsätta skyddsbommar på trottoaren utanför huset. Disponenten ansågs därför, med beaktande av att bommarna bort varna S, ej ansvarig för skadan. Under sådana förhållanden — culpa varken hos bolagets organ eller hos dess anställda — fritogs även bolaget från ansvar. (Omr. 4—1. Ett JR fann disponenten och bolaget ersätt-

---

61 *Vinding Kruse* s. 293 framhäver avgränsningssvårigheterna.

62 Se även *Vahlén* s. 254 ff, som efter genomgång av svensk praxis konstaterar, att fastighetsägares ansvar för skador i hissar och trappor och för skador orsakade genom annan bristfällighet i fastigheten varit ett culpaansvar.

ningspliktiga, enär han ansåg att disponenten försummat att vidta nödiga åtgärder för att förekomma skada).

HD 1961/141: En bil körde i diket och skadades. Dikeskörningen berodde på att det då landsvägen hyvlats hade bildats ett "tak" över diket så att vägen hade sett 10—20 cm bredare ut än den i verkligheten var. Staten dömdes att ersätta skadan. (Omr. 3—2). — Av intresse är att notera att endast ett JR ansåg strikt ansvar föreligga (staten vore såsom väghållare ansvarig för att vägen inte hade ett fel av ifrågavarande slag). Av majoritetens två övriga domare ansåg den ene utrett att den ansvarige vägmästaren varit försumlig, medan den andre fann att staten försummat att hålla vägen i skick. Minoriteten (2 JR) förkastade ersättningsanspråket, enär det inte visats att skadan vållats av vägmästaren eller staten.

HD 1968/98: Fotgängaren S föll omkull på trottoaren utanför bostadsaktiebolaget AG:s fastighet. AG ansågs ansvarig för hennes skada, enär det visats att trottoaren varit isig och osandad och AG ej visat, att sandning i då rådande väder skulle ha varit onyttig.

NJA 1969 s. 375 (ND 1969 s. 339): Då S tillfälligt besökte A:s hus föll han ned i hisstrumman och skadade sig. På grund av ett fel hade han kunnat öppna hissdörren trots att hissen inte befann sig i våningsplanet. Då det ej visats att A varit försumlig i fråga om hissens beskaffenhet eller tillsynen av hissen och A ej som fastighetsägare på annan grund kunde anses ansvarig för skadan, förkastades S:s mot A riktade ersättningskrav.

Karlgren s. 177 visar beträffande skyldigheten att hålla vägar, gator och hamnar i skick, att man i svensk praxis uppenbarligen inte omfattat ett strikt ansvar. Det är enligt Karlgren dock ej orimligt att åtminstone i viss omfattning räkna med en rättsutveckling i riktning mot ett ansvar enbart på den grund att en bristfällighet förelegat, utan att culpa påvisats.

Det strikta ansvaret kan utsträckas till en del fall med avtals- eller grannelagsrättslig karaktär. I sådana fall där man tvekar om ett strikt ansvar kunde åläggas, kan det avgörande motivet för ett ansvar bli, att flera rättsfakta, vilka var för sig inte vore tillräckliga, i förening talar för ett skärpt ansvar[63].

HD 1954/66: se s. 141.

HD 1952/26: Ett elektricitetsverk, som erhållit rätt att expropriera ett jordområde för sin kraftledning, utförde pålningsarbeten på området, varvid i en nära belägen rävfarm en blåräv kastade sina ungar och fem silverrävar åt upp sina ungar. Elverket ansågs ansvarigt för skadan. Detta motiverades med att farmens ägare i brev till elverket anhållit om att pålningsarbetena skulle uppskjutas någon månad på grund av faran för rävungarna och att detta brev hade bort delges den för pålningsarbetena ansvarige ingenjören, vilket likväl inte hade skett. (Omr. 3—2. Minoriteten uttalade lakoniskt att elverket, som ansökt om expropriationen, var ansvarigt för skada orsakad genom expropriationsförfarandet). — Majoriteten ansåg antagligen att ingenjören, om brevet hade delgetts honom, hade bort uppskjuta pålningen och att culpa hos elverket således förelegat, medan minoriteten tycks ha ansett strikt ansvar föreligga.

Ibland kan ett avtalsliknande, kvasikontraktsrättsligt förhållande påkalla ansvar. Stad har ansetts ansvarig för att hamndjupet varit det uppgivna.

HD 1960/68: Då ett fartyg intog last i en stads hamn ledde existensen av en för hamnmyndigheterna okänd sten till att fartyget fick bottenkänning och skadades. Staden ansågs skadeståndsskyldig. — Se även *HD 1937/100* och *HD 1939/410*. Så även *HD 1932/R 30*, där ett fartyg i en hamn fick bottenkänning enär en storm medfört lågt vattenstånd. Se *Hoppu*, JFT 1973 s. 188 ff.

Ägande av hus och besittande av jord kan i viss mån jämställas med drivande av

63 Se särskilt *Alexanderson*, JFT 1944 s. 110 f samt *Bengtsson* s. 178 f.

företag. Författningar, reglementen, kommunala stadgar etc. innehåller ofta säkerhetsföreskrifter angående nyttjande av fast egendom. Har dessa bestämmelser inte iakttagits har vållande vanligen förelegat. I det föregående har anförts, att fastighetsägare bör anses ha ett utvidgat ansvar för skada vållad av självständiga medhjälpare, se ovan 12.5, och att kontraktsrättsliga synpunkter kan tala för ett ansvar.

Ett lagstadgat strikt ansvar vore säkert för en del situationer befogat. Svårigheten ligger som så ofta annars i att företa en lämplig gränsdragning mellan de fall där strikt ansvar och de fall där culpaansvar bör föreligga. I utländsk praxis anses strikt ansvar flerstädes föreligga då föremål fallit, kastats, nedsläppts etc. från hus och byggnader. Såsom *Stone* anför har behovet av ett strikt ansvar i dylika fall bl. a. berott på att det genom tiderna har berett svårigheter att visa, vem det varit som kastat eller fällt ett föremål eller tömt ett kärl från huset över en utanför stående eller passerande[64].

Vinding Kruse s. 307 f och NJM 1966 Bil. 4 s. 5 anser att det kunde föreligga skäl att i lag införa ett strikt ansvar för skada orsakad vid nyttjande av fast egendom, då skadan beror på ett farligt tillstånd hos eller en farlig användning av fastigheten, t. ex. då snö, is eller delar av en byggnad fallit ned eller då skadan orsakats av defekta trappor, hissar etc, likväl så att det är tvivelaktigt om ansvaret borde gälla då byggnadsdelar fallit ned utan anknytning till ett byggnadsarbete. I ett diskussionsinlägg vid samma möte, NJM 1966 s. 134, förordade Nils Erik *Ingman* införande av strikt ansvar i Finland vid grävnings-, schaktnings- och sprängningsskador samt vid skador uppkomna vid fastighets nyttjande över huvud. *Hellner* s. 91 anser, att det är mycket som de lege ferenda talar för ett strikt ansvar vid brister i varaktiga anordningar; innehavaren av en lokal till vilken allmänheten har tillträde borde svara för att lokalen är fri från särskilda riskmoment. Också i Tyskland har man i doktrinen förklarat att ett strikt ansvar i dylika fall vore befogat.

I Schweiz (SchwOR art. 58) existerar strikt ansvar för ägaren till byggnad eller annat "verk", som orsakat skada på grund av felaktig anläggning, framställning eller bristfälligt underhåll. Denna "Werkhaftung" har ansetts gälla skada föranledd av felaktigheter i byggnadsverk, gator, allmänna platser, utgrävningar, kanaler, ledningar, hissar, trappbelysningar etc. Man ställer dock inga orimliga krav på ägaren, utan endast sådana krav som i det enskilda fallet är förnuftiga och finansiellt möjliga, se *Guhl* s. 193, *von Büren* s. 242 ff.

Man har hos oss tagit avstånd från tanken att byggnadsarbete vore en sådan (farlig) verksamhet att strikt ansvar generellt borde föreligga[65].

För oljeföroreningar torde vanligt culpaansvar gälla[66]. Här föreligger dock behov av ett lagstadgat strikt ansvar (kombinerat med försäkringsplikt), se om Sveriges miljöskyddslag 13.7.a.

g. Av det anförda framgår att strikt ansvar utanför de i lag reglerade fallen hos oss ansetts existera i mycket få situationer. Denna praxis synes riktig. Införandet av strikta ansvarsregler är något som normalt bör ankomma på lagstiftaren[67]. Givet är att domstolarna inte heller medels culpafiktioner bör operera med ett strikt ansvar och därigenom främja rättsosäkerhet och godtycke. Detta bleve uppenbarligen även följden,

---

64 Se *Stone* s. 32 ff, som anför att dylika skador lämpligen bör täckas ur försäkring.

65 *Ylöstalo*, DL 1957 s. 202 f, *Nybergh*, JFT 1946 s. 101 ff, *Taxell*, JFT 1946 s. 110 f.

66 *Riska*, JFT 1969 s. 192 ff.

67 Så även *Vinding Kruse* s. 242 och JFT 1964 s. 190 f.

om domstolarna i lag gåves en *allmän rätt* att vid farlig verksamhet tillämpa strikt ansvar. De skulle oupphörligen ställas inför svårigheten att avgöra, när en verksamhet vore att anse som farlig, när inte.

Man brukar ibland tala om att man bör låta riskövervägande vara avgörande. Har man motiverat ansvarsplaceringen med att "A är närmare att bära risken än S", har man likväl egentligen inte sagt något annat än att "A är närmare än S att bära ansvaret för skadan", dvs. man har inte uttalat sig om *varför* ansvaret bör placeras på A[68]. Ett dylikt "opreciserat riskmotiv" kan lätt leda till en lädering av principen om allas likhet inför lagen. En annan sak är, att en rätt för domstol att i undantagsfall ålägga strikt ansvar utan direkt stöd i lag är nödig såsom en reservventil — ibland till dess lagstiftaren hunnit reglera saken. Ett av domstol ålagt strikt ansvar kan visa sig påkallat innan lagstiftaren hunnit ingripa reglerande. Härtill kommer att det mången gång varken är lämpligt eller ens möjligt att lagstifta innan man i praktiken fått viss erfarenhet av i vilka avseenden lagstiftning är påkallad[69].

I *PropSkL* uttalas, att man med införandet av SkL inte syftat till att hindra rättsutvecklingen, utan att avsikten varit att man i rättspraxis bör vidareutveckla bl. a. tillämpningsområdet för strikt ansvar. Såsom exempel anförs i *PropSkL* frågor angående produktansvar och datateknik[70]. Detta är riktigt, blott domstolarna skrider fram "med försiktighet".

En allmän regel om att ett företag alltid skall ha strikt ansvar innebure, att skadeståndsplikt ibland komme att åläggas företag som har betydligt mindre möjligheter att bära skadan än den skadelidande. Tryggheten för den skadelidande komme att motsvaras av otrygghet för skadeorsakaren.

Ej heller i svensk praxis har en allmän regel om strikt ansvar för farlig verksamhet godtagits, se *Hellner* s. 123, *Karlgren* s. 180 ff. I Danmark är förhållandet detsamma, se *Jörgensen* s. 120 ff, *Vinding Kruse* s. 236 ff. *Trolle* s. 460 ff anser visserligen, att domstolarna i Danmark tillämpar ett strikt ansvar, låt vara att de opererar med en fiktiv (fingerad, konstruerad) culpa. Häremot har *Jörgensen* s. 111 anfört, att det inte finns någon dansk dom som uttryckligen statuerat strikt ansvar utan stöd i skriven lag. Jörgensen s. 116 ff framhåller betecknande, att man i Danmark kunnat företa en ansvarsskärpning i vissa fall genom att höja kravet på aktsamhet, låta culpaansvaret gälla också culpa hos självständiga medhjälpare och tillämpa omvänd bevisbörda.

I Norge, där man i Norden gått längst i åläggande av strikt ansvar utan stöd i direkta lagstadganden, anses strikt ansvar föreligga vid sådan verksamhet där det existerar uppenbar risk att skada förr eller senare skall inträffa. Skadan bör inte komma som en blixt från klar himmel, utan vara en närmast naturlig eller rent av oundviklig följd av verksamheten. Se *Andersen* s. 314 f, *Lödrup* s. 193 ff. Fråga behöver i Norge inte vara om en till sin typ farlig verksamhet eller ens om en extraordinär fara. Såsom typexempel brukar anföras ovan i 13.9.e anförda *Rt 1905 s. 715.*

---

68 Se *Taxell* s. 347. I Frankrike har man ibland förklarat, att risken bör bäras av den som har nyttan av något, men också detta är ett alltför vagt kriterium, se *Mazeaud—Tunc* I s. 425 ff.

69 Jfr *Fredenberg*, JFT 1939 s. 469, som ansåg att strikt ansvar utan lagstadgande kunde åläggas vid fortgående verksamhet, som ägde samma typiskt farliga karaktär som det lagstadgade strikta ansvaret.

70 *PropSkL* s. 12. I *KommBet 1958:14* s. 17 anfördes, att strikt ansvar vore tänkbart, då skada uppkommit i polisverksamhet vid användande av våld för upprätthållande av ordning och säkerhet.

Se även *Rt 1939 s. 766*: En del av gesimsen till ett hotell föll ned och skadade en fönsterputsare. Hotellägaren, som nyligen låtit reparera hotellets fasad, ansågs strikt ansvarig, enär hotellet låg vid en livligt trafikerad gata. I detta avgörande betonades likväl också att gesimsen representerat ett särpräglat och extraordinärt faremoment. I det liknande avgörandet *Rt 1972 s. 965*, ND 1972 s. 413 (från ett hus vid en starkt trafikerad Oslogata föll en taksten ned på en flicka) framhölls att husägaren för en mycket billig penning genom ansvarsförsäkring kunnat täcka sin skada. — I utlandet existerar flerstädes ett strikt ansvar för skada orsakad av nedfallande delar från byggnad, se *Stone* s. 22 ff.

LaggrSkL s. 20 ansåg att i lag kunde stadgas, att strikt ansvar gäller för den, i vars näringsverksamhet orsakas särskild fara till följd av där använda råvaror och förnödenheter, arbetsmetoder, arbetsredskap och produkter eller till följd av verksamhetens beskaffenhet.

I amerikansk praxis har man utan stöd i skriven lag ålagt strikt ansvar vid "ultra-hazardous" (abnormally dangerous) verksamhet, speciellt i fall som påminner om nuisance-fallen, se *Stone* s. 52, *Prosser* s. 512 ff. Prosser anför att praxis likväl i förvånansvärt få fall accepterat ett dylikt strikt ansvar.

I stället för att ha ett strikt ansvar kan man genom föreskrifter i lag, avtal, reglementen etc. skärpa aktsamhetsstandarden. Dessutom har domstolen i vissa fall skäl att tillämpa omvänd bevisbörda. Den objektivering av culpabegreppet som skett har för övrigt i flera situationer medfört strängare krav på aktsamhet. Det föreligger en jämn skala från mild culpabedömning via vanlig culpabedömning till sträng, i några fall rent av ansträngd culpabedömning.

Kap. 14. Trafikförsäkringslagen

1. Lagens huvudprinciper.

a. Skador föranledda av motorfordons användning i trafik (*trafikskador*) ersattes i bilarnas barndom enligt den allmänna culparegeln. Behovet av ett starkare skydd för den skadelidande blev dock snart påtagligt. I vår första lag om trafikansvarighet av år 1925 förklarades motorfordonets förare ansvarig, om han ej kunde visa att han inte varit vållande till skadan, och fordonets ägare ansvarig, om det ej visades att skadan varken vållats av föraren eller härrört av bristfällighet i fordonet. Förarens och ägarens ansvar var således i huvudsak ett ansvar grundat på culpa, men med omvänd bevisbörda, s.k. presumtionsansvar. I praktiken närmade sig dock ansvaret ett strikt ansvar på grund av bevissvårigheterna. Till ägarens och förarens skydd — och därmed även i den skadelidandes intresse — existerade försäkringsplikt. Vi möter alltså redan år 1925 ett etablerat samspel mellan skadestånd och försäkring.

Bilansvarighetslagen av år 1937 medförde en del reformer, men principerna för ansvaret var desamma som tidigare. Föraren befriades dock från presumtionsansvar.

På basen av nordiskt samarbete antogs i Finland år 1959 en trafikförsäkringslag, som placerar försäkringen ännu mera i förgrunden, utan att tillämpningen av vanliga skadeståndsregler dock helt utesluts[1]. Bestämmelserna i TrFörsL utgör ett mellanting mellan reglerna för ansvars- och skadeförsäkring (socialförsäkring) och vanliga skadeståndsrättsliga regler.

b. Motorfordonets *ägare* har inte strikt ansvar för skada som uppkommit genom fordonets användning. Han har att erlägga försäkringspremierna, men kan bli förklarad ansvarig för skada blott enligt de allmänna reglerna om skadeståndsskyldighet, framför allt på grund av egen culpa eller såsom förarens arbetsgivare (principalansvar).

c. Motorfordonets *förare* svarar för skador enligt den allmänna culparegeln, vilken

---

[1] I Norge skedde en motsvarande lagändring år 1961. I Sverige och Danmark har man fortfarande ett presumtionsansvar, vilket dock i praktiken står nära ett strikt ansvar.

närmare preciseras genom bestämmelserna i vägtrafiklagen och vägtrafikförordningen. I de sällsynta fall skadan orsakats av en *passagerare* i fordonet har denne likaså ett culpaansvar. Har skadan orsakats av en *utomstående* — dvs. av någon annan än motorfordonets ägare, förare eller passagerare — är denne ansvarig enligt allmänna skadeståndsregler.

d. Vederbörande *försäkringsbolag* är primärt ansvarigt för trafikskador. Ansvaret gäller även sådana skador, för vilka en utomstående är ansvarig eller för vilka ingen annan är ansvarig, t. ex. då en bil genom en olyckshändelse kört på och skadat en fotgängare (TrFörsL § 4). I sistnämnda fall har försäkringen således karaktären av en skadeförsäkring.

Specialbestämmelser gäller för skada orsakad av statens motorfordon. Staten har inte dessa trafikförsäkrade, men ersätter skador på samma sätt som om staten vore i ett trafikförsäkringsbolags ställe (TrFörsL § 1).

Följden av försäkringsbolagets ansvar är, att motorfordonets ägare, förare och passagerare i de flesta fall undgår ersättningsskyldighet. Trafikförsäkringen gäller nämligen såsom en ansvarsförsäkring för dem. Har föraren, ägaren eller passageraren varit oaktsam, förklaras han visserligen av domstolen ersättningsskyldig, men ersättningen betalas av försäkringsbolaget. Därför är det också föreskrivet, att domstolen ej får uppta ersättningskravet till prövning innan det visats, att försäkringsbolaget vägrat att prestera ersättningen. Härtill kommer att försäkringsbolaget i rättegången bör instämmas för att höras över skadeståndskravet, vilket ju är helt naturligt, eftersom det är bolaget som skall stå för ersättningen.

Försäkringsbolagets ansvar täcker inte samtliga skador, utan lagen gör vissa begränsningar. Härom blir närmare fråga i det följande. Skulle försäkringsbolaget inte svara för skadan, kan skadeståndet i vanlig ordning utkrävas av fordonets ägare, förare eller passagerare, såframt bestämmelserna i TrFörsL § 12 inte lägger hinder i vägen, se nedan 14.7.

En av statsrådet tillsatt *trafikskadenämnd* (TrSkN) åligger att befrämja enhetligheten i ersättningsregleringen. Försäkringsbolagen kan innan de avgör ersättningsfrågan inhämta utlåtande av nämnden och är i vissa fall t. o. m. skyldiga därtill, framför allt då fråga är om fortlöpande ersättning, ersättning för sveda och värk och bestående men eller om inverkan av medvållande vid personskada[2]. Ifall försäkringsbolaget avviker till sökandens nackdel från nämndens utlåtande, bör detta anges i bolagets beslut. Försäkringsbolaget måste inte följa nämndens utlåtande, men brukar i praktiken oftast inte avvika från det. Den skadelidande kan naturligtvis vid domstol göra gällande att högre ersättning bör utges.

För den händelse att försäkring inte tagits ersätts skadan av trafikförsäkringsföreningen (där alla trafikförsäkringsbolag är medlemmar), dock inte skada som drabbat fordonets ägare och, i vissa fall, dess förare, se TrFörsL § 10. Underlåtelse att försäkra kan leda till skyldighet att erlägga högst tiodubbel försäkringspremie, TrFörsL § 16. Kan det ej utrönas vilket fordon som orsakat skadorna, presteras ersättningen av

[2] TrFörsF § 9, F innefattande stadgar för trafikförsäkringsföreningen 23. 10. 1959 § 18.

trafikförsäkringsföreningen, men ersättningen gäller då i huvudsak endast personskador, TrFörsL § 10.

2. Skadan såsom en följd av motorfordonets användning i trafik.

a. För att kunna ersättas ur trafikförsäkringen bör skadan ha uppkommit "i följd av motorfordons användning i trafik", TrFörsL § 1. Närmare bestämmelser om vad man förstår med "motorfordon" och med "i trafik" ingår i TrFörsL § 2 och 3 och i TrFörsF. Dessa stadganden förbigås här[3].

Emellanåt är det svårt att avgöra, om den uppkomna skadan är en *följd* av motorfordonets användning i trafik. I anslutning till vad i kap. 3 anförts bör det göras sannolikt, att skadan utan sagda användning inte skulle ha inträffat; bruket av motorfordonet bör ha varit ett conditio sine qua non för skadans uppkomst. Föreligger denna förutsättning är även helt oväntade skador ersättningsgilla. Någon förutsebarhet krävs inte[4]. Fråga är ju inte om ett ansvar grundat på vållande. Här kan hänvisas till vad i 13.1 anförts om strikt ansvar och till att fråga ju är om ersättning ur en försäkring. Det är oftast just oväntade skador som man genom försäkring syftar till att täcka. Därför har i TrFörsL § 6 någon hänvisning inte skett till stadgandet i SkL 6:1 (SL 9:1) om jämkning vid medverkan av "annan omständighet", oaktat ersättningen för trafikskada i övrigt följer allmänna skadeståndsrättsliga regler.

Sambandet mellan bruket av motorfordonet och skadan är likväl ibland så avlägset, att skadan inte gärna kan sägas vara en följd av motorfordonets användning. Skadan får ej vara en alltför avlägsen följd av bruket av fordonet[5]. I det föregående har adekvanskravet vid strikt ansvar förklarats innebära, att skadan bör ha samband med den för verksamheten typiska skaderisken, se 13.1.b. Fråga är visserligen vid trafikskador om ersättande ur en försäkring, men reglerna för det strikta ansvaret ger vägledning.

Av det nedan anförda framgår dock, att ansvaret i praxis utsträckts till skador som ej har samband med de "farliga egenskaperna" i bruket av motorfordon. I vissa fall är det likväl uppenbart, att en skadas ersättande faller utom syftet med det skydd man avsett att ge genom TrFörsL[6]. *Routamo* förklarar, att skadan bör vara en följd av en olycka i trafiken, av en plötslig från det normala avvikande händelse, varför ersättning inte ges för skada på grund av buller, skakningar, luftföroreningar, förstöring av vägytan etc.[7].

---

[3] Se *Routamo* s. 51 ff, 58 ff och Pääasiat s. 8 ff, *Arti* s. 28 ff, *Lehtola* s. 9 ff. Betr. tävlings- och övningskörning se *Lehtola* s. 67 f.

[4] Så även *Routamo*, Scan. stud. s. 163 f.

[5] Se *Saxén*, JFT 1969 s. 155 ff.

[6] Se t. ex. *Rt 1968 s. 878* (ND 1968 s. 366): Då en bil körde under en halvtunnel ("overheng") föll ett stenblock ned och skadade passagerare i bilen. Skadan ansågs ej orsakad genom bruk av bilen.

[7] *Routamo* s. 136 ff och Pääasiat s. 19. Se även *Oftinger* s. 69, 73 betr. kravet på ett "Unfall".

TrSkN 1962/15 § 31: Bilförarens biträde S fick en elstöt, då bilens last av pappersved hade fastnat i en nedfallen elledning och han skulle lösgöra ledningen från veden. S:s skada ersattes inte ur bilens trafikförsäkring, enär den härrört av en elstöt orsakad av S:s oaktsamhet. Avgörandet kan motiveras med att skadan hade närmare anknytning till ElektrL än till TrFörsL, se *Routamo* s. 70 f och ovan 13.3.c. Det synes mig dock som om skadan lika väl kunde ha ersatts ur trafikförsäkringen, varvid försäkringsbolaget haft regressrätt mot elanläggningen enligt FörsAvtL § 25.

TrFörsL § 1 talar om skada på person och egendom, vilket utvisar att ren förmögenhetsskada (se 4.4) inte ersätts ur trafikförsäkringen[8]. Detta framgår numera också av att TrFörsL § 6 inte hänvisar till SkL 5:1. Såsom exempel på ren förmögenhetsskada kan nämnas skada uppkommen på grund av försening till följd av en trafikstockning.

b. Även då en *övermäktig eller exceptionell händelse* bidragit till skadan, bör skadan vanligen anses vara en följd av fordonets användning i trafik. Här må anföras några avgöranden av TrSkN.

TrSkN 1961/12 § 9: Då en bil körde upp på en bro som höll på att byggas gav bron vika, varvid en person som stod på bron föll ned i en utgrävning och skadade sig. Ersättning presterades ur bilens trafikförsäkring.

TrSkN 1963/4 § 5: En i trafik skadad person avled på grund av en blodsjukdom föranledd av de värkmediciner som han intagit efter trafikolyckan. Ersättningsplikt ansågs föreligga för försäkringsgivaren. Se ovan 8.3.1, *Routamo* s. 109.

Lehtola s. 13 anför ett fall, där en traktor körde sönder en elstolpe med påföljd att i ett fähus i närheten några kor fick en elstöt och dog. Skadan ersattes ur traktorns trafikförsäkring.

TrSkN 1972/4 § 18: Efter en krock mellan två bilar steg den ene föraren S ut ur sin bil och gick till den andra bilen för att klara upp saken. Där revs hans överrock sönder mot ett hörn i bilen, som blivit vasst på grund av krocken. Sistnämnda bils försäkringsbolag ansågs ersättningspliktigt, men ersättningen jämkades till hälften på grund av medvållande av S.

TrSkN 1969/37 § 20: A:s traktor hade gjort fåror i vägytan, vilka A därefter täckt med lös jord. Tio dagar senare körde en personbil i fårorna med påföljd att bilen skadades. Ersättning ansågs böra presteras ur traktorns trafikförsäkring.

Såframt det exceptionella tillstånd som bruket av motorfordonet medfört varat så pass länge, att motåtgärder rimligen bort vidtas, är ett ansvar inte på sin plats[9], se ovan 8.3.3.e.

TrSkN 1962/9 § 6: En boskapstransportbil körde en morgon kl. 5 i diket, varvid en ko, som varit inlastad på bilen, släpptes lös med påföljd att ett annat fordon ett par timmar senare skadades då det körde mot kon, som vandrade på vägen. Ersättning för skadan ansågs ej böra presteras ur transportbilens trafikförsäkring. — Här hade tid funnits att återhämta kon och sambandet mellan bilkörningen och skadan var över huvud taget svagt.

TrSkN 1964/31 § 4: A framförde sin bil så ovarsamt att den törnade mot B:s hästfordon, varvid hästen kom lös, galopperade en halv kilometer längs landsvägen och sprang mot S:s bil så att bilen och hästen skadades. TrSkN ansåg, efter omröstning, att ersättning inte skulle utges ur A:s bils trafikförsäkring. — Eftersom skadan uppkom i tämligen nära anslutning till framförandet av A:s bil förefaller minoritetens åsikt riktigare.

---

[8] *Routamo* s. 138, *Iversen* s. 32.

[9] *Routamo* s. 126 ff och Pääasiat s. 20.

c. Beträffande *sjukdom* uttalar TrSkN ofta, att ersättning ej utges ur försäkringen, enär trafikskadan inte väsentligen inverkat på sjukdomens uppkomst, så t. ex. *TrSkN 1971/59 § 6* (kronisk ledgångsreumatism). Detta kan godtas om man med uttrycket "oväsentlig inverkan" avser, att sjukdomen sannolikt skulle ha uppkommit även utan trafikolyckan, se 22.2.g.

TrSkN 1969/23 § 42: En ryggsjukdom ansågs väsentligen ha förvärrats genom trafikskadan, varför ersättning skulle presteras ur trafikförsäkringen.

d. Tidigare har anförts, att då A vållat S skada eller fara för att S skadas och B sedan uppsåtligen eller genom grov culpa tillfogat S skada, så är A i regel inte ansvarig för den av B tillfogade skadan, se 8.3.3. Eftersom det är skäl att utsträcka A:s ansvar längre, då fråga är om ett ansvar besläktat med ett strikt ansvar, bör utomstående B:s grova culpa antagligen endast i undantagsfall utesluta försäkringsbolagets ansvar. En bilpassagerare som skadats i trafiken erhåller sålunda ersättning ur trafikförsäkringen (A), oaktat hans skada berott på att en fotgängare (B) grovt oaktsamt tagit ett steg ut på körbanan mitt framför bilen. Skulle B däremot avsiktligen ha tillfogat skadan, liksom även om föraren avsiktligen tillfogat skadan genom användande av fordonet[10], kan man dock ifrågasätta om skadan bör ersättas ur fordonets trafikförsäkring. Åtminstone i en del av dessa fall vore det knappast riktigt att förklara skadan vara en följd av motorfordonets användning i trafik. Skadan kan vara helt främmande för den fara, på grund av vilken TrFörsL:s bestämmelser uppställts[11].

TrSkN 1963/4 § 3: Några berusade personer hade avsiktligen skuffat en parkerad bil mot en annan parkerad bil så att denna skadats. Skadan ansågs inte vara en följd av den förstnämnda bilens användning i trafik.

TrSkN 1969/36 § 26: S arrangerade racertävlingar och hade därför byggt en bro, över vilken åskådarna skulle passera. En traktor skadade bron med påföljd att, enligt S:s uppgift, 1.500 åskådare kunnat ta sig in på tävlingsområdet utan att erlägga inträdesavgift. S:s förlust ansågs ej ha härrört av broskadan och ersattes därför inte ur traktorns trafikförsäkring. — Skadan berodde här på att åskådarna avsiktligen underlåtit att erlägga inträdesavgiften.

e. I de fall försäkringsbolagets ansvar förutsätter att skadan *vållats* av fordonets ägare, förare eller passagerare, se närmare nedan i punkterna 4—6, är vanliga adekvansregler tillämpliga. I det viktigaste av dessa fall, nämligen då skadan drabbat annat motorfordon, se TrFörsL § 8, råder det i allmänhet ej tvivel om att skadan är adekvat.

3. Jämkning på grund av medvållande av den skadelidande.

a. All trafikskada ersätts inte ur trafikförsäkringen. Den viktigaste begränsningen är den, att jämkning av skadeståndet kan ske, eventuellt ända till noll, om den skadade själv medverkat till skadan (TrFörsL § 7). Avgörande är enligt lagrummet en hel-

[10] Att bilens framförande varit uppsåtligt innebär naturligtvis ingalunda att *skadan* tillfogats uppsåtligen.

[11] Se *Saxén* s. 157 och JFT 1969 s. 162 ff. Jfr *Routamo* s. 133 f.

hetsbedömning av den skadades beteende och av alla de omständigheter som inverkat på skadan. Förutsättning för jämkning är att *vållande* funnits på den skadelidandes sida[12]. I stort sett följs samma regler som i allmänhet gäller för jämkning av skadestånd på grund av medvållande.

Oaktat medvållande till skadan förelegat talar sociala hänsyn mången gång, framför allt vid personskada, för en tämligen oavkortad ersättning, något som ytterligare accentueras av att ersättningen presteras ur en försäkring. Enligt OlycksFL, som ju gäller ersättning ur försäkring vid yrkesskador, bör jämkning av ersättningen sålunda främst ske då den skadade arbetstagaren orsakat skadan genom uppsåt eller grov culpa eller då han överträtt existerande ordningsregler eller arbetsreglementen, se OlycksFL § 5. Beaktas bör dock, att den ersättning som presteras enligt OlycksFL blott gäller viss skada och ej innebär full ersättning.

Också TrFörsL går ett steg i samma riktning. I TrFörsL § 7 stadgas, att ersättningen för *personskada* ej skall jämkas, om den skadades delaktighet i skadans uppkomst varit ringa. Jämkning kan likväl ske om skadan uppkommit medan fordonet stått stilla. Det är att förmoda och i varje fall att hoppas, att sagda bestämmelse i TrFörsL föranleder våra domstolar att bedöma medvållande milt vid personskada — och att mildheten utsträcks till att gälla personskada i allmänhet och ej endast sådan personskada som ersätts ur trafikförsäkring. Trafikbrottskommittén uttalar, att fotgängare och cyklister har en svagare ställning i trafiken och därför endast av särskilt vägande skäl borde gå miste om skadeersättning ur trafikförsäkringen[13]. Den skadelidandes medverkan kan anses vara ringa, oaktat hans oaktsamhet ej varit sådan, att han enligt VägTrL § 9a förklarats straffri.

TrSkN:s praxis visar att ringa delaktighet tolkats rätt extensivt, se härom 7.7.b. T. o. m. vid betydande medverkan presteras sålunda så pass mycket som 2/3 av full ersättning.

TrSkN 1963/19 § 16: En traktorförare erhöll full ersättning för skada som uppkommit då hans hand fastnat i en transmissionsaxel.

TrSkN 1969/32 § 14: Då S steg ut ur bilen och stängde dörren kom hennes lillfinger i kläm. Skadan ansågs vara en följd av användning av bilen i trafik, men ersättningen jämkades till 3/4, enär S:s medverkan ansågs vara större än ringa. I ett annat liknande fall, *TrSkN 1969/27 § 18*, var det S:s tumme som kom i kläm. S:s medverkan ansågs här vara ringa, varför S fick full ersättning. — Det kan självfallet inte tas som en tumregel, att medvållandet är ringare då en tumme kommer i kläm än då ett lillfinger gör det. *Vinding Kruse* s. 284 anser att parkeringsskador och skador uppkomna då en person klämmer handen i bilens vagnsdörr inte borde ersättas ur en obligatorisk trafikförsäkring.

HD 1971/43: En av S framförd lastbil hade i en uppförsbacke i halt väglag slirat över på vägens vänstra sida och stött samman med en annan bil, varvid S dött. Då lastbilens trafikförsäkringsbolag inte visat att S:s delaktighet varit större än ringa, erhöll S:s anhöriga ojämkad ersättning ur lastbilens trafikförsäkring.

HD 1968/17: Cyklisten S på väg till sitt arbete svängde i en gatukorsning i Helsingfors in på en gata med förkörsrätt och blev därvid påkörd av en buss. Då S:s oaktsamhet inte varit

---

12 *Sipilä*, LM 1960 s. 223 f. Se även 7.1 och 7.2.

13 *KommBet 1973:2* s. 101, 140.

ringa, ansågs S ha rätt att ur bussens trafikförsäkring få endast 1/4 av sin skada ersatt. Följaktligen fick ej heller det olycksfallsförsäkringsbolag, som hade ersatt S:s skada, ersättning ur trafikförsäkringen för mer än 1/4 av skadan. — I detta mål var bedömningen sträng mot S.

En berusad fotgängare, som vinglat på landsvägen och blivit påkörd och skadats, har av TrSkN ofta fått sitt skadestånd jämkat till 1/2. En berusad bilförare, som kört i diket och skadat sig, förklaras däremot ofta till följd av grovt medvållande ha gått miste om ersättning för sin skada.

Vid *sakskada* är bedömningen av medvållandet strängare mot den skadelidande.

TrSkN 1969/57 § 19: En bil körde på en enskild väg sönder en S tillhörig träbro. Ersättning ansågs inte böra utges ur bilens trafikförsäkring, enär S själv varit ansvarig för att bron tålde normal trafik.

TrSkN 1969/40 § 26: En elledning, som ett bolag hade låtit draga över en väg, hade av okänd anledning glidit ned. En traktorgrävmaskin körde sönder ledningen, varvid två ledningsstolpar välte. Med hänsyn till att bolaget, som ägt ledningen och stolparna, svarade för att ledningen var vederbörligen monterad ansågs det, att bolagets skada inte skulle ersättas ur traktorns trafikförsäkring.

Sker medvållandet inte i en plötslig oväntad situation, utan har tid funnits för övervägning, är medvållandet vanligen grövre.

TrSkN 1969/36 § 15: Tre bilpassagerare som skadats i en trafikolycka hade vetat eller åtminstone bort veta, att föraren saknade körkort. Deras medverkan ansågs ha varit så betydande att ersättningen till dem jämkades till hälften.

TrSkN 1967/5 § 4: En bilförare hade mot givna direktiv fortsatt färden med den skadade bilen, oaktat han konstaterat att oljetrycksljuset hela tiden lyste. Skadan ersattes ej ur försäkringen.

b. Det är tvivelaktigt om den ersättning för trafikskada (person- eller sakskada), som utges till ett fordons ägare, bör nedsättas på grund av *identifikation*, om visserligen inte ägaren själv, men hans förare varit culpös. Vad beträffar kollision mellan två motorfordon är visserligen identifikation omnämnd i TrFörsL § 6, se nedan 14.6.d. Men för övriga fall uttalar lagen (TrFörsL § 7) intet i saken. Detta kunde tyda på att identifikation inte bör ske. Å andra sidan har avsikten med bestämmelsen i TrFörsL § 7 inte varit att införa några från de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna avvikande föreskrifter[14].

Antagligen torde man därför, om ett hästfordon skadats av en bil och kusken varit culpös, kunna nedsätta det skadestånd hästfordonets ägare får ur trafikförsäkringen. Däremot synes det mig, i anslutning till det nyss i punkt a anförda, att kuskens culpa i allmänhet inte bör leda till nedsättning av den ersättning hästfordonets ägare får för *personskada* som han drabbats av. Har kuskens delaktighet i skadan varit ringa, komme enligt TrFörsL § 7 nedsättning i inga händelser i fråga.

c. Ett specialfall av medverkan regleras i TrFörsL § 7 mom. 2. Detta lagrum gäller trafikskada som inträffat "medan den skadade befann sig i fordonet, oaktat han visste eller borde hava vetat, att föraren var i den mån påverkad av alkohol eller narkotika, att han var ur stånd att på betryggande sätt föra fordonet, eller att fordonet hade

[14] Se *Routamo* s. 237 f.

åtkommits olovligen eller användes för brott, som icke var ringa...". I dessa fall skall ersättning ur försäkringen presteras blott om synnerliga skäl därtill föreligger. Stadgandets syfte är preventivt. Det avser att minska antalet skador som uppkommer på grund av rattfylleri och olovligt användande av motorfordon. Skadan behöver därför inte stå i orsaksförhållande till själva rattfylleriet eller det olovliga användandet av fordonet, utan ersättning bör förvägras även då trafikolyckan beror på t. ex. motorfel och inte på oaktsam körning av den alkoholpåverkade föraren. I kollisionsfall, se nedan 14.6, hindrar bestämmelsen i TrFörsL § 7 mom. 2 däremot inte, att ersättning presteras ur den andra bilens trafikförsäkring.

Om bilens berusade förare och dess nyktre passagerare båda skadas i en bilkrock, har föraren följaktligen en något bättre ställning[15]. Passageraren erhåller oftast inte ersättning ur försäkringen, medan föraren, om skadan ej har samband med hans framförande av bilen, har rätt till full ersättning. TrFörsL § 7 behöver däremot inte tolkas så, att den av tjuvarna, som framför ett av dem stulet fordon, har den förmånligaste platsen, ty i fråga om olovligt åtkommet fordon — och fordon som används för brott — kan det nyssciterade stadgandet tolkas så att det gäller både passagerare och förare.

Man fäster sig vid att det i TrFörsL § 7 mom. 2 talas om att föraren varit i den mån påverkad av alkohol eller narkotika, att han varit ur stånd att på betryggande sätt föra fordonet, medan straffbart rattfylleri enligt VägTrL § 8 förutsätter, att föraren framfört motorfordon under påverkan av alkohol (eller annat berusningsmedel). Eftersom straff för rattfylleri enligt stadgad praxis hos oss anses förutsätta, att alkoholen inverkat menligt på förarens körförmåga, kan man anse, att bestämmelsen i VägTrL § 8 avser samma sak som den utförligare bestämmelsen i TrFörsL § 7[16]. Detta förhållande ändras inte om vi i framtiden får en lagbestämmelse om att en bilförare alltid skall straffas, ifall alkoholhalten i hans blod överstiger en viss promillegräns.

Enligt TrFörsL § 7 mom. 2 kan ersättning dömas, om *synnerliga skäl* därtill föreligger. Uppenbart är att bristen på orsaksförhållande mellan förarens rattfylleri och skadan inte utgör "synnerliga skäl" i lagens bemärkelse. Nämnda undantagsbestämmelse motiverades i lagens förarbeten med att det förekommer gränsfall, där en ovillkorlig förlust av ersättningen måste anses oskälig[17]. I praxis har ekonomiska orsaker inte ansetts utgöra "synnerliga skäl", t. ex. att den avlidne passageraren efterlämnat änka och flera barn (*HD 1963/119*). Före SkL har man ju i allmänhet inte tagit hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden. Däremot anses "synnerliga skäl" föreligga, om färden betingats av ett nödläge, t. ex. transport till sjukhus[18].

HD 1961/151: Synnerliga skäl enligt TrFörsL § 7 mom. 2 ansågs föreligga då en person, som avlidit i en trafikolycka, hade körts hem från sitt arbete av sin berusade arbetsgivare i dennes bil. *TrSkN 1971/62 § 15*: Den omständigheten att den skadade passageraren varit döv från födseln och till 75 procent synskadad ansågs utgöra dylik "synnerlig orsak".

---

15 Se *Arti* s. 306, *Routamo* s. 217 ff.

16 *Arti* s. 366, *Routamo* s. 222. Jfr *HD 1967/96*, nedan s. 318.

17 *PropTrFörsL* s. 5.

18 *Routamo*, Pääasiat s. 31.

4. Personskada.

a. Personskada ersätts i allmänhet alltid ur trafikförsäkringen. Detta gäller även om det inte finns någon som enligt de allmänna skadeståndsreglerna vore ansvarig för skadan.

Såframt skadan drabbat en person, som befunnit sig i ett motorfordon, ersätts skadan ur fordonets trafikförsäkring. Ifall skadan helt eller delvis föranletts av ett annat motorfordon, svarar under i TrFörsL § 8 närmare angivna förutsättningar[19] också sistnämnda fordons trafikförsäkring för skadan. Detta är av betydelse framför allt i de fall, där den skadelidande på grund av medvållande inte får full ersättning ur "sitt" fordons försäkring. I praktiken aktualiseras medvållandereglerna naturligtvis då personskadan drabbat föraren. Eftersom denna rätt till ersättning ur två försäkringar har avsevärt större betydelse för den skadelidande vid sakskada, skall här endast hänvisas till vad nedan i punkt 6 anförs.

b. I fråga om skadeståndets storlek hänvisar TrFörsL § 6 till de allmänna reglerna i SkL 5:2—5 och 7:3, men gör en del undantag och tillägg. Här skall dessa specialbestämmelser endast i korthet anföras. För övrigt hänvisas till framställningen i kap. 16—19.

Ersättning för sveda och värk utges endast om fordonets ägare, förare eller passagerare vållat den uppkomna trafikskadan.

TrSkN 1971/47 § 1: En humla flög in genom det öppna bilfönstret och stack föraren i ögonvrån. Föraren slog till med handen, varvid glasögonen föll av honom och han förlorade herraväldet över bilen. Bilens passagerare, som skadades, erhöll inte ersättning för sveda och värk, enär föraren ej ansågs ha varit culpös.

Ersättning för sveda och värk utges inte vid ringa skada (TrFörsL § 6). Hit hör t. ex. små sår, skråmor, blånader och försträckningar, vilka botas rätt snabbt och — enligt TrSkN:s praxis — medför högst två veckors arbetsoförmögenhet[20]. Ersättning för sveda och värk kommer i dylika fall ofta ej heller enligt allmänna regler i fråga, se 5.1.

Vållande av ringa kroppsskada eller ringa sjukdom är inte straffbart (SL 21:10). Ingenting hindrar dock att skadan i ett enskilt fall civilrättsligt förklaras vara större än ringa, oaktat straffrihet anses föreligga, med påföljd att ersättning för sveda och värk kan utdömas.

5. Sakskada.

Från regeln att sakskada ersätts ur trafikförsäkringen görs vissa undantag. I det följande bortses från skador som orsakats av två motorfordon, se härom nedan punkt 6.

a. Ur motorfordons trafikförsäkring ersätts inte egendom som då skadan skedde

---

[19] Lagrummet bereder tolkningssvårigheter, se *Arti* s. 79 ff, *Routamo* s. 250 ff.

[20] *Routamo* s. 160 f och Pääasiat s. 25, *Arti* s. 123 ff.

befann sig i fordonet, t. ex. en sak som skadats under transport med lastbil. Lagen gör dock undantag för skada på kläder och andra personliga bruksföremål, som passageraren[21] bar eller hade med sig (TrFörsL § 5). TrSkN har såsom sådana föremål betraktat kamera, film, skidor, pistol, hagelgevär, fiol och bowlingtillbehör, men inte hund, diaprojektor, magnetofon och reseradio.

Se *Routamo* s. 211 f, *Lehtola* s. 44 f, *TrSkN* 1971/27 § 6 (diaprojektor, omr. 3—2), *TrSkN 1972/60 § 15* (reseradio, omr. 3—2). Redan namnet reseradio talar dock för att ersättning borde ha getts. *Arti* s. 242 framhåller med rätta, att lagen inte kräver att passageraren varit ägare till kläderna eller föremålen.

HD 1967/M 3: Musikinstrument, som tillhörde medlemmarna i en ensemble och som anskaffats för att användas då dessa uppträdde, ansågs inte vara personliga bruksföremål.

Personliga bruksföremål tillhöriga bilens förare eller ägare ersätts således inte ur trafikförsäkringen. Lagen gör åtskillnad mellan fordonets ägare, dess förare och dess passagerare. Bilägaren som medföljer i bilen utan att själv framföra den, betraktas inte som en passagerare[22]. Är en familj ute på bilresa och skadas i en trafikolycka en kamera tillhörig någon annan av familjemedlemmarna än bilens ägare eller förare, ersätts skadan således ur trafikförsäkringen.

b. Skada på egendom som tillhör motorfordonets ägare eller förare ersätts ej ur fordonets trafikförsäkring. Den som kör sin bil mot hemgårdens grindstolpe får således ur trafikförsäkringen ersättning varken för bil- eller stolpskadan. Såframt inte någon annan enligt den allmänna culparegeln eller annan ansvarsregel är ansvarig för skadan, får ägaren således själv stå för den. Ägaren eller föraren kan självfallet gardera sig genom en vagnsförsäkring, vilken ofta inkluderar stöld-, brand- och glasförsäkring, eller genom annan försäkring.

Fordonets innehavare, som ej är dess ägare eller förare, får däremot ersättning, t. ex. den som köpt fordonet på avbetalning utan att ännu ha fått äganderätt därtill.

TrSkN 1972/48 § 19: S backade en grävskopa mot en personbil, som S köpt på avbetalning, men som fortfarande ägdes av säljaren. S erhöll ur trafikförsäkringen ersättning för bilskadan. I en proposition 20. 9. 1974 föreslår regeringen dock att den i vars bestående besittning ett motorfordon överlåtits likställs med ägare.

Har fordonets förare vållat den skada som fordonets ägare tillfogats (bil- och stolpskadan i exemplet ovan), är föraren ersättningsskyldig. Detta förarens ansvar verkar mången gång obilligt. Redan en ringa oaktsamhet hos honom kan leda till flera tusen marks skada på bilen. För att undgå ersättningsplikt kan föraren frestas till att hellre köra på en fotgängare eller cyklist än att köra i diket. En dylik konsekvens av lagen är inte tillfredsställande. Trafiklagarnas huvudsyfte borde vara att tillse, att personskador i görligaste mån undviks. Utan uttryckligt lagstadgande är det knappast möjligt att betrakta bilägarens underlåtenhet att teckna vagnsförsäkring såsom medvållande av

---

[21] Passagerare är en person som transporteras eller just transporterats eller just skall transporteras med fordonet, se *Routamo*, Pääasiat s. 29 f. Enligt *KommBet 1957:29* s. 35 avses med passagerare även avlönad förare, som ej kör bilen samt hjälpkarl och konduktris, men inte den som äger eller framför fordonet.

[22] Se *Arti* s. 239, *Leivonen* s. 643.

honom. Däremot kan domstolen uppenbarligen i vissa fall finna, att avtalet mellan ägaren och föraren bör tolkas så, att den culpöse föraren bör svara endast för den del av bilens skada, som ej täcks av en i branschen sedvanlig vagnsförsäkring. I de vanligaste fallen då fordonets förare vållat ägaren skada är det likväl fråga om skada som arbetstagare vållat sin arbetsgivare, varför bestämmelserna i ArbAvtL § 51 och SkL 4:1 om jämkning eller uteslutning av arbetstagarens ansvar är tillämpliga.

c. Skada på *djur*, som är utan uppsikt på trafikled, ersätts ur fordonets trafikförsäkring endast om skadan vållats av fordonets ägare, förare eller passagerare (TrFörsL § 5 mom. 2). I lagens svenskspråkiga text talas felaktigt om att djuret "är lämnat" utan uppsikt. Stadgandet gäller inte renar[23].

TrSkN 1969/12 § 10: Då A ledde sin fyra månader gamla schäferhund slet den plötsligt sönder kopplet och sprang ut på vägen och blev påkörd av en bil, utan fel från bilens sida. Hunden ansågs (efter omröstning 3—2) ha varit utan uppsikt på trafikled, varför ersättning ur trafikförsäkringen förvägrades.

TrSkN 1969/24 § 4: En stövare i rävjakt kom ut på en väg och blev påkörd av en ickeculpös bilförare. Ersättning tillerkändes inte ur bilens trafikförsäkring.

d. Före TrFörsL:s införande utdömde våra domstolar ersättning för den *nedgång i fordonets värde*, som drabbat ägaren till ett skadat och reparerat fordon, oaktat fordonet kanske efter reparationen varit i lika gott skick som tidigare. Fråga var således ibland om ersättning för känslovärden eller för obevisad skada. I syfte att undgå detta stadgas det i TrFörsL § 6 mom. 3, att fordonets ägare erhåller antingen reparationskostnaderna eller motsvarande belopp eller, om fordonet ej kan repareras till skälig kostnad, fordonets gängse värde, varvid fordonet tillfaller ersättningsgivaren. Om reparation kommer i fråga kan fordonets ägare dock, ifall det visar sig att alla fel inte avhjälpts genom reparationen, kräva ersättning för reparationen till den del den uteblivit och får sålunda ersättning för nedgång i fordonets värde[24].

Förklarar sig försäkringsbolaget inlösa bilen till dess gängse värde är det bolagets sak att visa, att reparation inte kan ske till skäliga kostnader. Bilen kan nämligen ibland för ägaren representera ett högre värde än det gängse pris en liknande bil betingar.

e. I ersättning för sakskador som är följder av en trafikskada — eller av flera trafikskador som står i omedelbar anslutning till varandra — utbetalas högst 250.000 mark ur varje ansvarig försäkring (TrFörsL § 9)[25]. Belysande för utvecklingen är, att enligt 1925 års lag om ansvarighet för skada av trafik med motorfordon var högsta ersättningen för sakskador uppkomna vid samma olyckstillfälle 25.000 mark, vilket i dagens penningvärde (enligt partiprisindex) vore ca 12.500 (ny)mark. I en proposition 20. 9. 1974 föreslår regeringen att maximibeloppet på grund av inflationen höjs från 250.000 till 750.000 mark.

---

[23] Se om stadgandet närmare *Arti* s. 56 f, *Routamo* s. 162 ff.

[24] Se *KommBet 1957:29* s. 19 f, *Arti* s. 256 ff, *Sipilä*, LM 1960 s. 213, *Routamo* s. 156 ff.

[25] *Hakulinen* s. 323 f anser, att denna begränsning inte gäller den som är ansvarig på grund av grov culpa eller dolus.

6. Kollisionsfallen.

Såsom i 14.5 anförts ersätts ur motorfordonet FA:s trafikförsäkring inte den sakskada, som genom FA:s användning i trafik orsakats dess ägare eller förare, medan ur försäkringen ersätts den skada som FA orsakat utomstående. TrFörsL inskränker dock i någon mån rätten till ersättning för en utomstående, ifall denne har anknytning till ett *annat motorfordon* FS. Man brukar tala om specialregler för kollisionsfall, låt vara att de två fordonen FA och FS inte behöver ha direkt berört varandra.

a. Enligt TrFörsL § 8 mom. 1 skall ersättning ur FA:s försäkring utges för skada som drabbat FS eller egendom i FS eller person som befann sig i FS, såframt skadan *aa*) vållats av FA:s ägare, förare eller passagerare, *ab*) härrört av att FA rört sig eller stått mot trafikreglerna eller *ac*) härrört av FA:s bristfälliga skick.

Vad beträffar punkt aa är culpa tillräcklig, utan att straffbart beteende behöver ha förelegat. Punkt ab är otydlig och svårtolkad. Syftet därmed har framför allt varit att ålägga FA:s försäkringsbolag ansvar i sådana fall, där FA:s förare (eller ägare) visserligen framfört fordonet mot trafikreglerna, men av en eller annan orsak varit ursäktad, t. ex. enär olyckan föranletts av ett oväntat halt väglag eller någon annan omständighet, som föraren (ägaren) ej kunnat eller bort förutse[26]. *Routamo* anför såsom exempel ett avgörande av TrSkN, där en bilförare mistat herraväldet över bilen till följd av att ett sirapsartat ämne funnits på körbanan. Det är självfallet mindre exakt att tala om att ett fordon rört sig mot trafikreglerna. VägTrF talar visserligen flerstädes om att fordonet skall göra det och det, t. ex. använda viss del av vägen eller väja i korsning, men sagda skyldighet gäller naturligtvis fordonets förare. Punkt ab omfattar främst de fall, där en olyckshändelse föranlett att fordonet framförts mot trafikreglerna. Olyckshändelserna är dock ofta att hänföra till punkt ac, dvs. fordonets bristfälliga skick.

Finns det intet fel på FS:s sida, har skadan ofta föranletts av att FA rört sig eller stått mot trafikreglerna. Så är t. ex. fallet då en tromb satt FA i rörelse med påföljd att FA törnat mot och skadat FS. Har FS:s skada däremot uppkommit då tromben kastat FS mot parkerade FA, har vi att göra med ett fall där FS:s skada inte ersätts ur FA:s försäkring; skadan beror ju inte på att FA stått eller rört sig mot trafikreglerna.

Det är den skadelidande som bör bevisa såväl orsakssambandet mellan FA:s medverkan och skadan som existensen av någon i TrFörsL § 8 mom. 1 nämnd ansvarsförutsättning.

HD 1972/37: En spårvagn och en lastbil, som kom från olika håll, stötte samman och skadades i en korsning med trafikljus, där på grund av ett tekniskt fel grönt ljus visades för båda fordonen. Enär bilföraren inte varit oaktsam och bilen ej heller rört sig mot trafikreglerna, utdömdes inte ersättning för spårvagnens skada ur bilens trafikförsäkring. — Se även *Arti* s. 61.

Begränsningen i TrFörsL § 8 mom. 1 har praktisk betydelse då något på vägen, t. ex. en sten, ett vedträ eller en älg, av bilen FA slungats mot bilen FS och skadat

[26] Se *Routamo* s. 187 ff samt Pääasiat s. 28 f.

FS. I dylika fall blir rätten till ersättning beroende av om culpa på FA:s sida kan påvisas. Om FA slungar en sten mot ett skådefönster, så betalas ersättning för skadan ur FA:s trafikförsäkring. Men om stenen i stället slungas mot en annan bils vindruta och krossar denna, ersätts skadan ur FA:s försäkring endast om det kan visas, att FA:s förare varit culpös eller att olyckan härrört av FA:s bristfälliga skick.

TrSkN 1970/43 § 23: Då en bussförare ökade bussens hastighet för att komma över en lång och djup ojämnhet i vägen, slungades en sten på vägen mot en parkerad bil så att dess vindruta krossades. Skadan ansågs inte vara ersättningsgill enligt TrFörsL § 8.

b. Skulle två motorfordon FA och FS *tillhöriga samma ägare* stöta samman så att FS skadas, kunde man tycka att skadan enligt TrFörsL § 8 borde ersättas ur FA:s försäkring, om FA:s förare varit culpös. Enligt huvudregeln i TrFörsL § 5 ersätts likväl ur FA:s försäkring endast utomståendes sakskada, men inte skada som drabbat egendom tillhörig FA:s ägare eller förare. Detta stadgande är obilligt mot bilarnas ägare, såframt det inte varit han själv som genom oaktsamt framförande av den ena bilen orsakat skadan. Bilägaren har ju erlagt trafikförsäkringspremier för sina bilar i vanlig ordning. HD har därför även gjort undantag från regeln i TrFörsL § 5.

HD 1964/93: Då ett motorfordon genom vållande av föraren skadat ett samme ägare tillhörigt annat motorfordon, skall ersättning för skadan utges ur det förstnämnda fordonets trafikförsäkring (så enligt rubriken till rättsfallet). En post- och telegrafstyrelsen tillhörig bil hade framförts så oaktsamt, att den stött samman med och skadat en väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillhörig bil. Lika *HD 1966/65* och *TrSkN 1969/9 § 10*, där två bilar tillhöriga samma aktiebolag kolliderat. *Leivonen* s. 644 f visar med rätta på att ett avgörande i motsatt riktning vore obilligt mot den culpöse föraren, eftersom trafikförsäkringen i så fall inte skulle bereda honom skydd.

Det är inte skäl att utsträcka sagda undantag till att gälla de fall, där bilägaren själv framfört den ena bilen och vållat skada på den andra bilen[27]. I de båda HD-fallen var bilägaren ju en juridisk person, vars chaufförer kört bilen.

TrSkN 1967/54 § 9: Jordbrukaren S:s personbil, framförd av hans son, och hans lastbil, framförd av hans arbetstagare, stötte samman. Med hänsyn till att S ej själv varit vållande ansågs att lastbilens skada skulle ersättas ur personbilens trafikförsäkring.

c. Eftersom enligt huvudregeln i TrFörsL § 6 ersättning för *sveda och värk* förutsätter att fordonets ägare, förare eller passagerare vållat skadan, bör detta gälla också vid kollisionsskador. Beror skadan på att fordonet varit i bristfälligt skick eller rört sig mot trafikreglerna, bör ersättning för sveda och värk således inte utges.

Jfr dock *TrSkN 1971/56 § 4*: Bilen FA körde, uppenbarligen på grund av punktering, över på vägens vänstra sida och kolliderade med bilen FS, varvid FS:s förare skadades. Denne ansågs utan hinder av bestämmelsen i TrFörsL § 6 ha rätt till ersättning för sveda och värk ur FA:s trafikförsäkring, enär FA rört sig mot trafikreglerna eller varit i bristfälligt skick (TrFörsL § 8).

d. Då motorfordonet FA tillfogar motorfordonet FS eller person eller sak i FS skada, sker enligt TrFörsL § 8 mom. 2 jämkning av den ersättning som presteras ur FA:s

---

[27] Se den kritik *Routamo* s. 198 ff riktar mot att HD i nämnda domar avvikit från huvudregeln i TrFörsL § 5.

trafikförsäkring, ifall den skadelidande varit medvållande till skadan. Därjämte får denne finna sig i en jämkning, om skadan berott på culpa hos FS:s förare, ägare eller passagerare eller på att FS varit i bristfälligt skick eller stått eller rört sig mot trafikreglerna[28]. Vi har således här en ovanligt omfattande "identifikation", se 7.8.c. Domstolen ges dock fri prövningsrätt. Den bör med beaktande av alla till skadan bidragande omständigheter bestämma, i vad mån och till vem ersättning skall utgå. För personskada gäller dock medvållandereglerna i TrFörsL § 7.

Om FA:s och FS:s förare anses ha lika stor skuld till bilarnas sammanstötning, ersätts i allmänhet halva skadan ur FA:s trafikförsäkring. Men om till skadan dessutom bidragit en bristfällighet i FS, är FA:s försäkring ansvarig för kanske endast en tredjedel av skadan[29].

Sagda identifikation leder således till att ägaren till den last, som skadats på lastbilen FS, kan få finna sig i nedsatt ersättning ur bilen FA:s trafikförsäkring, om FS:s förare varit medvållande till bilkrocken[30].

Följande exempel må belysa situationen. Bilarna FA och FS stöter samman så att FS:s förare lider personskada. Det konstateras att FA:s förare varit till 1/3 och FS:s förare till 2/3 skyldig till sammanstötningen och att FS:s förares delaktighet i skadans uppkomst varit betydande, varför den ersättning för hans personskada som utgår ur FS:s trafikförsäkring jämkas till 2/3. Antar vi att FS:s förare lidit en personskada stor 900, ersätts 1/3, dvs. 300 ur FA:s trafikförsäkring. Av resten 600 ersätts 2/3, dvs. 400 ur FS:s trafikförsäkring. Vänder sig den skadade föraren åter först till FS:s försäkringsbolag, har han rätt att av bolaget få 2/3 av 900, dvs. 600, varefter han ur FA:s försäkring får 1/3 av 300, dvs. 100. Slutresultatet är således detsamma: föraren får 700 i ersättning. Situationen bedöms på samma sätt som om föraren skulle ha rätt till ersättning dels ur en egen olycksfallsförsäkring, dels ur en annan persons ansvarsförsäkring, se 20.9[31]. — Har bilen FS lidit en sakskada stor 3000, ersätts 1000 ur FA:s trafikförsäkring. För resten presteras inte ersättning ur FS:s trafikförsäkring, men självfallet ur en eventuellt existerande vagnsskadeförsäkring för FS.

e. TrFörsL § 8 mom. 1 gäller även då skadan orsakats av ett okänt motorfordon, men den skadelidande har bevisbördan, vartill kommer att ersättningen blott gäller personskada.

TrSkN 1969/23 § 13: Det ansågs outrett att den personskada, som en bilförare erhållit då hans bil krockat med en okänd bil, berott på att sistnämnda bil betett sig på i TrFörsL § 8 mom. 1 nämnt sätt. Trafikförsäkringsföreningen ansågs därför inte ansvarig för skadan.

---

28 Se *HD 1962/R 2.*

29 Se *Routamo* s. 254 ff.

30 *Sipilä*, LM 1960 s. 227 ff och *Hakulinen* s. 323 kritiserar detta. I Sverige tillämpas inte identifikation i ett dylikt fall, se *Hellner* s. 232.

31 Med hänvisning till TrFörsL § 14 anser *Routamo* s. 254 ff, att föraren ej totalt borde få mera än vad han högst skulle ha kunnat få ur den försäkring som för honom varit fördelaktigast, i exemplet således 2/3 av 900, dvs. 600.

7. Förarens personliga ansvar.

I början av detta kapitel anfördes, att ett motorfordons ägare, förare eller passagerare visserligen kan dömas att ersätta den trafikskada, som han enligt vanliga skadeståndsrättsliga regler bär ansvar för, men att trafikförsäkringen gäller såsom en ansvarsförsäkring för honom. I TrFörsL § 12 stadgas: "Utkräves skadestånd för skada, för vilken ersättning skall utgå från trafikförsäkring, hos motorfordons ägare, förare eller passagerare med stöd av annan än denna lag, skall skadeståndet dock utdömas med tillämpning av de stadganden, som gälla om försäkringsbolagets ansvar... Sålunda utdömt belopp får indrivas endast hos vederbörande försäkringsbolag..."

Detta stadgande är oklart. Det är nämligen inte alldeles lätt att ange när skadan är sådan, att ersättning för den skall utgå ur trafikförsäkringen. Då TrFörsL kritiserats för att den är rättstekniskt tillkrånglad, är det speciellt § 12 som stått i skottlinjen.

Med hänsyn till att ägarens och passagerarens ansvar sällan blir aktuellt, behandlas i det följande endast förarens ansvar.

a. Är förarens ansvar enligt vanlig lag *mindre omfattande* än försäkringsbolagets ansvar enligt TrFörsL, talar inte blott ordalydelsen i TrFörsL § 12, utan även annars starka skäl för att föraren döms på samma sätt som försäkringsbolaget[32]. Den nya lydelse lagrummet erhöll i samband med SkL:s tillkomst bekräftar detta.

Enligt TrFörsL § 7 erhåller den skadade full ersättning för sin personskada, oaktat han själv varit medvållande därtill, förutsatt att hans delaktighet varit ringa. Rättspolitiskt är det riktigt att denna nyhet i lagstiftningen anses gälla också förarens ansvar. Då en person dödats ges enligt TrFörsL § 6 ersättning för minskning i inkomst eller uppehälle åt den som den avlidne varit skyldig att underhålla, medan SkL 5:4 endast talar om nödig försörjning, se 19.h. Ytterligare är ansvaret enligt TrFörsL något vidsträcktare då en "annan omständighet" medverkat till skadan, eftersom skadeståndet då inte kan jämkas, se 14.2.a. Härvid frånses jämkningen enligt TrFörsL § 8 mom. 2.

Det är av vikt att i rättegången mot föraren hela ersättningen kan utdömas, så att den skadelidande inte blir tvungen att utkräva återstoden i en särskild rättegång mot försäkringsbolaget. Vanligen läderas ej föraren härigenom, eftersom ersättningen ju erläggs av försäkringsbolaget. Det är endast i de fall bolaget har regressrätt mot honom som hans ställning försämras, se TrFörsL § 20[33]. Frånses de fall, där skadan vållats av en alkoholpåverkad person, är det ytterst sällan som regressrätt anses föreligga; regressrätten förutsätter ju grov culpa.

b. Är förarens ansvar enligt allmän lag *vidsträcktare* än det ansvar försäkringsbolaget har enligt TrFörsL, bör förarens ansvar på grund av bestämmelsen i TrFörsL § 12 likväl följa försäkringsbolagets ansvar, såframt skadan är sådan att ersättning för den utgår ur trafikförsäkringen. Detta torde vara fallet i fråga om ersättningens *maximi-*

---

[32] Se *Saxén*, JFT 1969 s. 173 f och där anförda motiv, *Routamo*, Pääasiat s. 39.

[33] *Arti* s. 367 f anser att regressrätten i dessa fall bör inskränkas.

belopp och *preskriptionstid* och antagligen även i fråga om ersättning för *sveda och värk* då *skadan* är ringa[34]. Vad beträffar ersättning för nedgång i fordonets värde, så ges ju en sådan även enligt TrFörsL, låt vara på indirekt väg, se ovan 14.5.d.

Sakskada som tillfogats fordonets *ägare* eller *förare* ersätts däremot inte ur trafikförsäkringen (TrFörsL § 5), varför förarens ansvar i fråga om dylik skada följer allmänna regler. Detta är likaså fallet beträffande förarens ansvar gentemot skadad *passagerare*, som vetat eller bort veta att föraren varit påverkad av alkohol eller narkotika, TrFörsL § 7 mom. 2.

HD 1967/103: En bil framfördes av föraren så oaktsamt, att den törnade mot en vägg, varvid en passagerare i bilen skadades. Då passageraren bort veta att föraren varit alkoholpåverkad och ur stånd att på betryggande sätt framföra bilen, ålades föraren att ersätta hälften av passagerarens skada. Se även *HD 1965/74*.

Förarens ansvar för *ren förmögenhetsskada* följer likaså allmänna regler. Dylik skada ersätts ju inte enligt TrFörsL.

En följd av att utbetalning har skett ur bilen FA:s trafikförsäkring är att FA:s ägare går miste om den premienedsättning som han annars hade åtnjutit. Såframt skadan och därmed utbetalningen ur försäkringen berott på att FA:s förare kört oaktsamt, kan föraren utan hinder av bestämmelsen i TrFörsL § 12 dömas att till FA:s ägare utge ersättning för dennes bonusförlust, ty denna förlust är inte en skada, "för vilken ersättning skall utgå från trafikförsäkringen"[35]. I fråga om det skadestånd en arbetstagare har att utge till sin arbetsgivare sker likväl jämkning, se 9.4. Det är för övrigt av vikt att utredning presteras om bonusförlustens verkliga storlek, vilket ofta kan ske först efter en längre tids förlopp.

---

[34] Se *PropTrFörsL* s. 6 f, *Sipilä*, LM 1960 s. 210 ff, *Saxén*, JFT 1969 s. 175 ff och *Routamo*, Pääasiat s. 39, vilken dock är av a. å. betr. preskriptionen. Jfr *Arti* s. 100, 106 och JFT 1966 s. 280 ff.

[35] Se *Saxén*, JFT 1969 s. 179.

AVDELNING 4. ANSVAR FÖR OFFENTLIGT SAMFUND

Kap. 15. Offentligt samfunds skadeståndsansvar

1. Ansvaret före SkL.

Enligt TjAnsvL har staten hos oss ansvarat *primärt* för skada som drabbat den som oskyldigt utstått straff eller hållits häktad och då egendom som tjänsteman omhändertagit skadats eller gått förlorad. Viktigare är att staten haft ett *subsidiärt* ansvar för skada, som tjänsteman orsakat genom lagstridigt förfarande vid utövande av rättsvård eller offentlig förvaltning. Statens ansvar har därvid inträtt endast om tjänstemannen genom laga kraft vunnet utslag ålagts ersättningsplikt, men ersättning inte kunnat utfås av honom (TjAnsvL § 5). Lagberedningen hade föreslagit ett primärt ansvar för staten, men ett dylikt ansågs av finanspolitiska skäl betänkligt[1].

I privaträttsliga förhållanden har statens och kommuns ansvar ansetts vara likadant som övriga personers. Kommuns ansvar för skada uppkommen vid myndighetsutövning har vållat tvivel.

SkL medför ett betydligt utvidgat ansvar för offentliga samfund. Detta är riktigt med tanke på att den enskilde i dagens samhälle i avsevärt större omfattning än tidigare kommer i kontakt med offentliga myndigheter. Ett ansvar för offentliga samfund är lika motiverat som ett principalansvar för enskilda arbetsgivare.

Enligt BrottsskErsL 1973 existerar för vissa brottsskador, fr. allt personskador, rätt till ersättning ur statsmedel. Enligt Lag 21. 12. 1929 kan innehavare av statstjänst eller -befattning, som i denna åsamkat staten skada, helt eller delvis befrias från att ersätta skadan, förutsatt att skadan ej orsakats uppsåtligen eller genom grovt vållande. Dessa två lagar behandlas inte i denna bok.

2. Privaträttslig verksamhet.

Enligt SkL 3:1 har staten, kommun och andra offentliga samfund ett likadant *principalansvar* som arbetsgivare i allmänhet, förutsatt att fråga är om en verksamhet som

[1] *Kuuskoski* s. 625.

ej innefattar myndighetsutövning. Fråga är om en sådan verksamhet, som är jämförbar med enskild privaträttslig verksamhet, eller om sådana uppgifter som också förekommer i privat verksamhet, t. ex. underhåll av vägar, broar, gator och hamnar, uppförande av hus, handel, industri och lantbruk. Också sjukvård samt transport- och viss serviceverksamhet, t. ex. i telefon-, telegraf- och fyrväsendet, torde kunna hänföras hit. Då *person- eller sakskada* uppkommer i offentlig verksamhet är det ofta just fråga om dylik privaträttslig verksamhet. Skadan bör ha vållats av det offentliga samfundets arbetstagare eller av person i tjänste- eller därmed jämförligt anställningsförhållande till samfundet (SkL 3:1). I fråga om sagda principalansvar skall här endast hänvisas till det ovan i kap. 11 och 12 anförda.

Alldeles såsom övriga arbetsgivare har det offentliga samfundet också ett på *egen culpa* grundat ansvar, om dess organ varit vållande till skadan. Inte endast riksdag, regering, kommunalfullmäktige och kommunalstyrelse, utan även centrala förvaltningsmyndigheter och kommunala nämnder kan betraktas såsom organ för stat och kommun[2].

Redan före SkL har staten och kommuner ansetts ansvariga i verksamhet av privaträttslig art. Ansvar för dem har sålunda ansetts föreligga, då en gata av stadens anställda sandats så vårdslöst att en bil slungat en sten mot ett skådefönster (*HD 1933/R 36*), då en avstjälpningsplats' dåliga skick lett till att en bil glidit ned i havet (*HD 1932/496*), då en grop i en väg inte inom skälig tid igenfyllts (*HD 1949/R 16*), då en motorcyklist kört omkull på grund av att på vägen föregående dag utbretts lera och kalciumklorid, men inte tillräckliga mängder grus (*HD 1963/116*), då en färja inte varit tillräckligt säkert angjord vid färjfästet (*HD 1940/231*), då en remmare varit felaktigt placerad (*HD 7. 12. 1953, NDS 1953 s. 748*), då en häst fallit genom isen på en av staten utprickad vinterväg, där tavlor med varning för svag is eller med förbud mot körning med fordon inte funnits (*HD 1952/M 9*) och då personskada vållats av arbetsledare och driftsingenjör i en kraftstation tillhörig stadens elverk genom tjänstefel och brott mot bestämmelserna om skydd i arbete (*HD 1960/101*).

3. Myndighetsutövning.

a. Särskilda bestämmelser gäller om skada som tillfogats vid myndighetsutövning. Staten, kommun eller annat offentligt samfund skall ersätta skada, också ren förmögenhetsskada, som orsakats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning (SkL 3:2). Det behöver inte föreligga ett straffbart tjänstefel.

Lagen definierar inte termen myndighetsutövning. Den finska lagtexten talar om "utövande av offentlig makt" (julkista valtaa käyttäessään), vilket utvisar att fråga bör vara om ett beslut eller en åtgärd, varigenom det offentliga samfundet utövar makt över medborgarna[3]. Även annat samfund, som på grund av lag, förordning eller be-

[2] *PropSvSkL* s. 476.

[3] I *PropSvSkL* s. 498 f anförs såsom karakteristiskt, att den enskilde medborgaren på visst sätt befinner sig i ett tvångsläge. Även då han komme att dra nytta av myndighetens beslut, t. ex. då han anhållit om ett tillstånd, har han varit beroende av myndighetens monopolställning.

myndigande i lag handhar offentlig uppgift, har enligt SkL 3:2 en motsvarande skadeståndsskyldighet. I motiven till *PropSkL* nämns såsom exempel central- och distriktsskogsnämnder, handelskamrar och Finlands Advokatförbund, medan såsom exempel på offentliga samfund nämns evangelisk-lutherska och ortodoxa kyrkan och dessas församlingar, Helsingfors Universitet, folkpensionsanstalten och Finlands Bank[4].

Det samfund i vars verksamhet myndighetsutövningen skett är ansvarigt för skadan. Har skadan tillfogats i samband med myndighetsutövning som staten anförtrott annat samfund, är staten således inte ansvarig. Några undantag omtalas likväl i SkL 3:3.

Myndighetsutövningen kan innebära rättsvård eller förvaltningsbeslut och -åtgärder rörande t. ex. polis-, kontroll-, undervisnings- och upplysningsverksamhet eller sociala ingripanden. Ett ansvar för samfundet påkallas bl. a. av att det mellan myndigheten och den enskilde ofta existerar ett avtalsliknande förhållande. Detta motiverar att ansvaret också gäller ren förmögenhetsskada. Samfundets ansvar gäller naturligtvis också skada som drabbat personer i dess tjänst.

Bestämmelsen i SkL 3:2 gäller inte blott vid fel och försummelse av tjänstemän, funktionärer och arbetstagare (också anonym culpa och kumulering av många småfel, vilka var för sig inte hade inneburit culpa), utan även av samfundets organ och av sådana av dess medhjälpare, vilka har anförtrotts uppgifter innebärande myndighetsutövning, t. ex. innehavare av förtroendeuppdrag[5].

b. *Standardregeln.* Vid myndighetsutövning är förutsättningen för skadeståndsansvar inte blott att fel eller försummelse har skett. Dessutom bör de krav ha blivit åsidosatta, som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på fullgörandet av åtgärden eller uppgiften (SkL 3:2 mom 2). Detta stadgande har kallats standardregeln; fråga är ju om en rättslig standard (yleislauseke). Culpakravet har här något nyanserats i en för den ansvarige förmånlig riktning.

Standardregeln har motiverats med att myndigheterna verkar i allmänt intresse och inte kan vägra att handlägga på dem ankommande ärenden oaktat risk för fel existerar, t. ex. på grund av personalbrist eller begränsade verksamhetsmöjligheter[6]. Mindre dröjsmål och smärre misstag är oundvikliga i en växande förvaltning, som ytterst syftar till att tillvarata medborgarnas egna intressen[7]. Även små fel kan leda till mycket omfattande skador.

Inom rättsvården och de traditionella förvaltningsområdena är kraven på myndigheten större än då fråga är om nya områden, vid kontroll- och rådgivningsverksamhet är kraven lägre[8]. Vid offentlig kontrollverksamhet, t. ex. gällande förebyggande av olycksfall eller sanitär olägenhet, har det allmänna inte åtagit sig någon garanti för

---

4 *PropSkL* s. 17, *KommBet 1958:14* s. 21.

5 *Aura*, LM 1960 s. 176 f, *PropSvSkL* s. 533. Se även ovan 11.5.d. *Kuuskoski* s. 631 ff ansåg, att redan bestämmelsen i TjAnsvL § 5 kunde utsträckas till att omfatta anonym culpa.

6 *PropSkL* s. 17.

7 *PropSvSkL* s. 326.

8 *PropSkL* s. 17. *Andersen* s. 234 f betonar, att culpa ofta utesluts när ett råd eller en upplysning inte getts skriftligen och inte heller framträder med pretentioner på att vara korrekt. Se om verkan av olika typer av fel i domstolsverksamhet *Bengtsson*, Festskrift s. 94 ff.

att kontrollen fungerar behörigt. Ett obegränsat skadeståndsansvar kunde leda till att det allmänna avskräcks från att ordna kontroll på nya områden[9]. Kontrollen sker ju ofta endast i form av stickprov, vilket för envar utvisar att den långt ifrån är avsedd att vara vattentät. Detsamma gäller rådgivnings- och upplysningsverksamhet som tillhandahålls allmänheten, t. ex. yrkesvägledning. Dylik verksamhet innebär mången gång inte alls myndighetsutövning, utan är privaträttslig verksamhet.

Vid person- och sakskada torde standardregeln inte så ofta aktualiseras, utan bedömningen är rätt lik den i allmänhet gällande culpabedömningen[10]. Vid kontrollverksamhet gäller detta antagligen dock endast direkta handlingar som medför skada, t. ex. då skada uppkommit vid bilbesiktning eller inspektion av elanläggning, men i allmänhet inte skada på grund av att kontrollåtgärden underlåtits. Leder ett mindre förbiseende vid en hälsovårdskontroll till en epidemi, behöver ett ansvar för myndigheten inte föreligga.

Vid ren förmögenhetsskada, där ansvaret vid myndighetsutövning ju inte förutsätter straffbelagt förfarande (SkL 5:1), är det oftare som ett begånget fel inte leder till ansvar, antingen enär culpa ej föreligger eller enligt standardregeln. *PropSvSkL* nämner sålunda, att en felaktig rättstillämpning endast i undantagsfall torde vara så uppenbart oriktig att man kan tala om vållande[11]. Man kan dock kräva mera av en domstol än av andra rättstillämpande myndigheter[12]. Skulle vållande föreligga fritar, såsom nyss anfördes, standardregeln vanligen inte staten från ansvar för domstolens åtgärd.

Ibland är myndighetens ansvar uteslutet enär orsakssamband mellan felet och skadan inte kan bevisas, ibland enär den överträdda normen inte avser att bereda skydd för den skadelidandes intressen, se 2.4.d[13].

Andersen s. 239 ff anför ett norskt avgörande, *Rt 1933 s. 548*, där en hotellägarinna erhöll ersättning av en kommun enär hon på ovidkommande och osakliga grunder (hennes uppträdande under en arbetskamp) ej beviljats utskänkningsrätt. I ett annat av Andersen anfört avgörande utdömdes ersättning, enär myndighetens åtgärd varit uppenbart orimlig och rättsstridig. *Andersen* s. 249 betonar, att förvaltningsorganen genomgående är presumtivt sakkunnigare än domstolarna vad beträffar på förvaltningsorganen ankommande prövningsfrågor och att det vore betänkligt om domstolarna härvid skulle etablera sig som censurinstanser.

Enbart den omständigheten att en ändringsansökan lett till rättelse av den lägre myndighetens beslut innebär ingalunda, att rätt till skadestånd föreläge[14].

Här må anföras tre rättsfall från tiden före SkL.

HD 1965/15: En folkskollärare i en köping framställde väte under en klasstimme, varvid genom hans oaktsamhet en knallgasexplosion inträffade med påföljd att en elev miste synen på ena ögat. Läraren ansågs skadeståndsansvarig, bl. a. enär han ej följt instruktionerna i läroboken, men

---

9 *PropSvSkL* s. 260. Se även *Andersen* s. 218 ff.

10 Se *PropSvSkL* s. 326 f, 411.

11 *PropSvSkL* s. 518. Se även *Nordenson m. fl.* s. 129 ff.

12 Se *Bengtsson*, Festskrift s. 95 ff.

13 Enligt *KommBet 1958:14* s. 20 och *Aura*, LM 1960 s. 177 avser offentlig kontrollverksamhet i regel inte ett direkt skydd för enskilda intressen.

14 *KommBet 1958:14* s. 23, *Hidén* s. 104 f.

köpingen befanns ej ansvarig för skadan. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg köpingen såsom upprätthållare av skolan ansvarig för skadan). — Enligt SkL vore köpingen ansvarig.

HD 1967/22: Till följd av ett fel som stadens mätningskontor begått hade S:s byggnad uppförts på otillåten plats. Staden ansågs ansvarig för den skada S drabbades av genom att han nödgades avbryta bygget.

HD 1961/84: S hade erhållit byggnadstillstånd och börjat med sitt bygge. För tryggande av flygtrafiken till ett flygfält, som låg i närheten, måste byggnadstillståndet återkallas. S krävde av staten ersättning för de onödiga utgifter som bygget medfört för honom. Det konstaterades i domen, att byggnadstillståndet hade bort återkallas i god tid, men att detta hade försummats. Utan hinder av att det inte i målet kunde visas, vilken statsmyndighet som härvidlag felat, ålades staten att ersätta skadan.

c. *Passivitetsregeln.* Den skadelidandes rätt till ersättning jämkas enligt de vanliga reglerna om medvållande (inkl. identifikation), se ovan kap. 7. Ett specialstadgande gällande beslut av myndighet ingår i SkL 3:4. Har den som lidit skada genom felaktigt beslut av statlig eller kommunal myndighet utan giltig anledning underlåtit att söka ändring i beslutet, har han inte rätt till ersättning för skada som han genom att söka ändring skulle ha kunnat undvika. Den skadelidande bör så vitt möjligt söka ändring i beslutet. Skadeståndstalan skall inte framstå som ett rättsmedel, utan är en yttersta utväg att tillgodose den skadelidande[15]. Bestämmelsen i SkL 3:4 avser även de fall, där ändring i ett förvaltningsbeslut undantagsvis kan sökas vid domstol, t. ex. då fråga är om registrering av varumärke[16].

Med hänsyn till att ersättning helt och hållet förvägras den skadelidande — och inte endast jämkas — kan man anse att det är kausalitetstankegångar som i hög grad ligger bakom stadgandet, se ovan 7.6. Den skadelidande anses själv ha orsakat den del av skadan som han kunnat undgå genom att söka ändring. Det bör alltså visas att ett ändringssökande skulle ha varit framgångsrikt. Man bör dock utgå från att ett direkt fel som myndighet begått alltid skulle ha blivit rättat genom ändringssökandet[17].

Underlåtenheten bör ha skett "utan giltig anledning". Den skadelidande är kanske ursäktad om han kan visa, att han haft skäl att utgå från att beslutet varit riktigt[18]. Man kan inte kräva att han alltid anlitar juridisk, ekonomisk eller annan sakkunskap. Den som dömts till straff får utgå från att straffet inte överstiger det i lag stadgade maximistraffet för ifrågavarande brott. Men försummar advokaten att överklaga en felaktig dom, får huvudmannen nöja sig med att kräva advokaten på skadestånd[19].

Den skadelidande är skyldig att anlita också extraordinära rättsmedel[20], men detta kan inte krävas av honom om det är osäkert huruvida en dylik ändringsansökan leder till omprövning av ärendet[21].

---

15 *Bengtsson*, Festskrift s. 104.

16 *KommBet 1958:14* s. 26.

17 *PropSkL* s. 18.

18 Se även *Kuuskoski* s. 633 f.

19 *Bengtsson*, Festskrift s. 105.

20 *PropSkL* s. 18, så uttryckligen SvSkL 3:4.

21 *PropSvSkL* s. 344 och 526. *Nordenson m. fl.* s. 133 anför, att man torde bli särskilt tolerant i sagda avseende.

Består den skadelidandes underlåtelse i att han inte begärt *rättelse* av en oriktig åtgärd eller framställt erinran däremot gäller inte SkL 3:4, utan den allmänna medvållanderegeln i SkL 6:1[22].

I vissa fall, framför allt vid avgöranden av domstol (också specialdomstolar och administrativa domstolar, t. ex. länsrätt och magistrat såsom domstol), föreligger skadeståndsansvar för myndigheten endast om det felaktiga beslutet ändrats — eller om det genom tjänsteåtal eller skadeståndstalan mot den felande tjänstemannen blivit utrett att ett fel begåtts (SkL 3:5). Det kunde nämligen väcka betänkligheter, att skadeståndstalan på grund av ett fel av en domstol prövas och avgörs av en under- eller sidoordnad domstol[23] .

d. *Jämkningsbestämmelsen.* Också beträffande skada uppkommen vid myndighetsutövning gäller den allmänna jämkningsregeln i SkL 3:6. Eftersom en skadeståndsskyldighet ej är oskäligt betungande för staten eller de flesta kommuner, vore jämkning enligt SkL 2:1 inte möjlig. Jämkning kan dock påkallas av att skadan är exceptionellt stor. Detta gäller särskilt ekonomisk följdskada. I Sverige utgår ersättning för ren förmögenhetsskada uppkommen genom intrång i näringsverksamhet — t. ex. då en importör felaktigt förvägrats licens — endast om det prövas skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet samt felets beskaffenhet (SvSkL 3:5)[24]. Ett motsvarande stadgande har inte ansetts påkallat hos oss med hänsyn till att SkL 3:6 har annorlunda avfattning än SvSkL 3:6[25].

Vid myndighetsutövning har man ibland att göra med ett avtalsliknande förhållande mellan myndigheten och den enskilde. Fråga är dock inte om ett direkt avtal, varför jämkning enligt SkL 3:6 inte utesluts av bestämmelsen i SkL 1:1 att SkL ej gäller på avtal grundat skadestånd.

Också då myndighetens ansvar beror på culpa hos dess egna organ kan jämkning ifrågakomma; även dylikt ansvar omfattas ju av SkL 3:2.

---

22 *PropSkL* s. 18 f.
23 *KommBet 1958:14* s. 25.
24 Se härom *Nordenson m. fl.* s. 136 ff.
25 *LaggrSkL* s. 20.

AVDELNING 5. SKADESTÅNDETS STORLEK OCH BERÄKNING

Kap. 16. Differensläran, bevisandet av skadan, ränta på skadeståndet

1. Inledning.

Hittills har framställningen i denna bok huvudsakligen gällt frågan om när ansvar för en tillfogad skada föreligger (ansvarsförutsättningarna). I detta och de följande kapitlen behandlas omfattningen och beräkningen av skadeståndet, bestämmandet av skadeståndets storlek (*skadevärderingen*), men även ansvarsförutsättningarna kommer att beröras. Ansvars- och värderingsreglerna går nämligen in i varandra. Det är närmast lämplighetssynpunkter som avgör var en viss fråga behandlas. Jämkningsreglerna har sålunda behandlats i det föregående, liksom även reglerna om ersättande av ideell skada.

Skada har definierats som en *ofördelaktig effekt* av ett ingrepp i (en kränkning av) ett intresse, se 4.1. Ett ingrepp behöver självfallet inte medföra någon skada. Den som utan lov plöjer upp en annans åker begår ett ingrepp, men detta upplever åkerns ägare i en del fall såsom medförande enbart något för honom fördelaktigt.

Man har allmänt hos oss ansett, att full ersättning skall presteras, att hela skadan skall ersättas[1]. Den skadelidande skall i princip försättas i samma ställning som om skadan inte hade inträffat. Det är hans individuella skada som skall ersättas. Han bör således få ersättning också då hans förstörda sak saknat bytesvärde, men haft bruksvärde för honom.

Skadeståndet innebär att skadan gottgörs i penningar. För den i penningar uppskattade skadan kan termen *"förlust"* (tappio) användas. I praxis talas likväl mestadels om att "skadan" är så och så många mark. Vid ideell skada brukar man över huvud taget inte tala om förlust.

I undantagsfall erhåller den skadelidande prestation in natura, t. ex. då besittningen

---

[1] *Kivimäki—Ylöstalo* s. 492 f.

av en sak återställs. I dessa fall har vi likväl inte att göra med en egentlig skadeersättning, varför frågan om ersättning in natura inte behandlas här.

Framställningen i det följande tar framför allt sikte på direkt person- och sakskada och ekonomisk följdskada.

2. Differensläran.

a. Eftersom skada är något ofördelaktigt, är det naturligt att man vid skadevärderingen utgår från en jämförelse mellan två händelseförlopp[2]. Det ena är *det hypotetiska händelseförloppet*, den situation som utan kränkningen skulle ha förelegat. Det andra är *det faktiska händelseförloppet*, den situation som faktiskt existerar. För att skada skall föreligga bör en jämförelse mellan de två händelseförloppen utvisa, att det senare är ofördelaktigare för den kränkte. Vanligen är fråga om något som är ekonomiskt ofördelaktigare, men ofördelaktigheten kan även visa sig i en icke-ekonomisk skada, t. ex. då den skadelidande har tillfogats sveda och värk.

Eftersom de två händelseförloppen skiljer sig från varandra i flera avseenden, bl. a. till tid och rum, kan skadan betecknas såsom en skillnad mellan två händelseförlopp endast om det tillfogas, att man därmed avser den skillnad som visar hur mycket ofördelaktigare för den skadelidande det ena händelseförloppet är än det andra.

b. En tillämpning av denna s. k. *differenslära* leder dels till att den skadelidande i princip bör erhålla *full ersättning* för sin individuella förlust, dels till att skadan *inte* bör leda till att han gör en *vinst* på den ansvariges bekostnad. I vartdera avseendet görs dock i praktiken väsentliga avsteg och modifikationer. Differensläran ger därför endast en *utgångspunkt*, den bildar rättare sagt en allmän bakgrund för bedömningen.

Differensläran omfattas av *Persson* s. 19 ff och Studier s. 117 ff. *Routamo* s. 7 f uttalar, att differensteorin visserligen inte ger svaret på vilka skadliga effekter som bör ersättas, men däremot åskådliggör det tänkesätt man tillämpar. *Hellner* s. 243 f förklarar, att differensbedömningen ger huvudprincipen för skadeståndets beräkning, men har ringa betydelse för framställningen av de särskilda skadeståndsreglerna. Enligt *Vinding Kruse* s. 416 har den ingalunda undantagslösa och ofta opraktiska differensläran ett visst vägledande värde. *Jörgensen* s. 172 anser differensläran vara lämplig vid personskada, där man inte såsom vid sakskada kan lägga något omsättnings- eller reparationsvärde till grund för värderingen.

Mången gång utdöms inte full ersättning, utan endast ersättning för normalskadan. Emellanåt är det inte möjligt att uppskatta förlusten annat än ungefärligt. Ersättning ges ej för varje ofördelaktig effekt av ett ingrepp.

Genom att differensläran opererar med ett hypotetiskt händelseförlopp vidlåds den av en avsevärd obestämdhet. Härtill kommer att också det faktiska händelseförloppet ofta måste kompletteras med en hypotetisk del. Har en sak skadats, men lämnats oreparerad, får man sålunda vid skadevärderingen lov att tänka sig att en reparation företagits inom skälig tid efter skadehändelsen. Vid ideell skada måste regeln om full ersättning redan av praktiska skäl förses med flera undantag och modifikationer.

---

[2] Se för avtalsrätten *Taxell* s. 352 ff, *Rodhe*, Handboken § 44 ff.

Då den ansvariges beteende medför inte blott skada, utan även *nytta* för den skadelidande, anger differensläran den riktiga utgångspunkten för bedömningen: vid skadeståndets beräknande bör nyttan avdras[3]. Har en person tillfogat en annan person nytta, existerar det visserligen ofta inte någon rätt för den förre att kräva nyttan tillbaka av den andre. Men har ett skadeorsakande beteende vid sidan av skadan medfört en *fördel* för den skadelidande, bör denna nytta ofta beaktas i form av ett avdrag från ersättningen (compensatio lucri cum damno). Till grund härför ligger ett allmänt rättvisekrav. Vid fastställandet av avtalsersättning bör man enligt *Taxell* se avtalsförhållandet som en helhet innefattande både förlust- och vinstposter[4].

HD 1950/28: En köpare av en lägenhet ansågs inte genom köpets hävning ha lidit skada, enär han i form av avkastning av lägenheten erhållit nytta motsvarande de utgifter som han haft.

Enligt ExprL § 14 får den nytta som ett expropriationsföretag medfört inte avdras från expropriationsersättningen. Detta har bl. a. motiverats med att det vore orättvist om avdrag för nyttan skulle ske, medan en granne som inte utsatts för expropriationen finge behålla sin nytta oavkortad. Härmed är inte sagt att nämnda regel i § 14 vore invändningsfri. Betecknande är att det i fråga om ersättning enligt vattenlagen föreskrivs, att om den åtgärd som orsakat skada också medfört omedelbar nytta för den till ersättning berättigade, så skall vid ersättningens bestämmande nyttan beaktas, antingen "skäligen jämkningsvis" eller också "efter omständigheterna", se VL 11:5. Enligt Lagen om allmänna vägar 1954 § 67 skall, då fastighetsägare ges ersättning för mark som tagits av honom till väg, ersättningen jämkas om vägen medfört uppenbar nytta för honom.

Det är ogörligt att uppställa några precisa regler för när nyttan bör beaktas, när inte. Adekvansreglerna ger inte någon vägledning, eftersom nyttan vanligen är beräknelig, ja t. o. m. sannolik. Man kan antagligen inte generellt uttala något annat än att sådan påtaglig nytta avdras, som står i uppenbart och nära samband med skadehändelsen[5]. Avdraget bör m. a. o. ske in casu efter en skälighetsbedömning.

3. Bevisandet av skadan.

a. Det är den skadelidandes sak att bevisa skadans storlek. Bevissvårigheterna är ofta betydande, särskilt då fråga är om uppskattning av framtida händelser. Parterna och deras advokater går för övrigt ofta helt in för att vinna i ansvarsfrågan, medan de kanske ägnar bevisningen av skadans storlek blott ett flyktigt intresse.

Har ett rättegångsbiträde i målet inlämnat sin huvudmans besvär för sent, måste domstolen i skadeståndsprocessen mellan huvudmannen och biträdet söka förutse, hur huvudmålet skulle ha avgjorts om besvären hade inlämnats i tid.

Jfr *HD 1948/248*: Posttjänstemannen A frambefordrade inte i tid till hovrätten S:s rekom-

---

3 *Hakulinen* s. 357.

4 *Taxell* s. 359.

5 *Kivimäki—Ylöstalo s.* 501, *Hellner* s. 249.

menderade exprèsbrev innehållande en besvärsskrift. S anhöll av HD om återställande av försutten fatalietid. A ålades att ersätta S kostnaderna härför och för ingivandet av en ny besvärsskrift, oaktat dessa besvär inte ledde till ändring av underrättens dom. — Nämnda kostnader visade sig visserligen vara bortkastade, men S måste i ett fall som detta ha rätt att anlita extraordinära rättsmedel. Skulle S underlåta detta och i ställe direkt kräva ersättning av A för sin skada, kunde domstolen, oaktat den ansåge att S skulle ha vunnit i huvudmålet, finna att S genom att inte anhålla om ny fatalietid varit medvållande till sin skada, se 7.6.

Då man har att fastställa det hypotetiska förloppet, eller det faktiska förloppets hypotetiska del, är sannolikhetsövervägande ofta nödvändiga. Man får t.ex. lov att fråga sig vad en reparation sannolikt komme att kosta. RB 17:6 innehåller den viktiga föreskriften att domstolen, om skadans belopp ej alls eller endast med svårighet kan bevisas, får uppskatta skadan till skäligt belopp. Detta stadgande har ansetts tillämpligt även i de fall där den skadelidande skulle ha haft möjlighet att bevisa skadans storlek, men underlåtit detta[6]. Bestämmelsen i RB 17:6 syftar inte till att begränsa domstolens rätt till fri prövning enligt RB 17:2, utan till att utvidga denna rätt[7]. Dessutom måste det in casu vara tvivelaktigt, i vilka fall skadans belopp endast med svårighet kan bevisas.

Mången skada, t.ex. utebliven avkastning av en sak, för att inte tala om ideell skada, är för övrigt sådan, att det är så gott som omöjligt att helt bevisa dess storlek. Det är därför svårt att finna vägande invändningar mot en rätt för den skadelidande att, då fråga är om dylik skada, överlämna åt domstolen att utmäta ett "skäligt" skadestånd, i vilket fall han självfallet tar risken att skadeståndet utdöms rätt lågt[8].

Omständigheterna kan vara sådana att det är befogat att domstolen kräver rätt ringa bevis för att ersättning för en "normalskada" skall dömas ut. Däremot krävs det starkare bevis över att skadan varit större än vad som täcks av en ersättning för normalskadan. Här må även hänvisas till bestämmelsen i RB 17:61 om att målsägande kan höras under sanningsförsäkran beträffande vad och huru mycket han lidit i skada på grund av brottet.

HD 1962/77: S, som hade en fordran hos B, hade uppmanat sin advokat A att utverka kvarstad å B:s egendom, men A hade underlåtit detta. Då A inte ens hade gjort sannolikt, att S:s fordran hos B, även om kvarstaden hade utverkats, ej skulle ha kunnat indrivas, ålades A att ersätta S den skada S lidit genom att hans fordran hos B till största delen blivit obetald. Hovrätten hade förkastat S:s talan mot A, enär den, med hänsyn till B:s tillgångar och skulder, inte ansett det utrett att S om kvarstaden utverkats skulle ha fått betalning för sin fordran hos B. — Det är normalt att kvarstad säkerställer borgenären upp till den med kvarstad belagda egendomens värde. Se även *Andersen* s. 194 f.

I synnerhet då fråga är om ren förmögenhetsskada har man vanligen att göra med en rätt fri uppskattning.

HD 1959/85: A, som genom bedrägligt förfarande fått anställning som byggmästare hos S, oaktat han haft kompetens endast för en arbetsledarbefattning, ålades att i ersättning till S utge

---

[6] *Halila*, LM 1961 s. 297 f, *Taxell* s. 362.

[7] *Halila*, LM 1961 s. 293, 298.

[8] Jfr *Grönqvist*, JFT 1974 s. 18 ff, som anser att det alltid krävs ett preciserat yrkande.

skillnaden mellan den byggmästarelön han lyftat och en arbetsledares lön. — Här utdömdes således ersättning för ett slags normalskada.

Såframt det skadebringade beteendet även medfört nytta för den skadelidande, är det den ansvariges sak att bevisa storleken av denna nytta, alldeles såsom han bör visa att medvållande förelegat, se t. ex. *HD 1935/602.*

I en välmotiverad dom borde utlåtande ges över varje skadepost särskilt för sig. Häremot bryts det ofta. T. o. m. två så heterogena poster som ersättning för sjukhuskostnader och för ideell skada (sveda och värk eller bestående men) sammanförs sålunda mången gång i ett. Genom att döma ut en "klumpsumma" kanske domstolen inte märker, att den ersättning som ges är högre eller lägre än vad som normalt ges och inte i konformitet med den utredning som presterats i målet. Härmed förnekas inte att det naturligtvis finns situationer, där två eller flera poster har ett sådant samband med varandra, att en ersättning i ett för allt är på sin plats. Detta kan t. ex. gälla ersättning för bestående men och varaktig arbetsoförmögenhet[9].

I immaterialrätten bereder bestämmandet av ersättningens storlek särskilda svårigheter. Enligt UpphL § 57 mom. 2 skall ersättning ges för uteblivet vederlag och annan förlust samt för lidande och annat förfång. Givet är att den ekonomiska och den ideella skadan går in i varandra, vilket medför att ersättning här kan ges i ett för allt utan någon uppdelning i ekonomisk och ideell skada. Det är förståeligt att domstolen efter rätt fri prövning dömer ut ett skäligt ersättningsbelopp.

IllKonkL § 21 ger uttryckligen domstolen rätt att fastställa skadeståndet till ett skäligt belopp, såframt tillräcklig utredning rörande skadans omfång ej föreligger.

Till sist må nämnas, att den skadelidandes krav lättare godtas vid små skador. En generösare inställning i fråga om dem motiveras med att skadan medfört utredningskostnader, besvär och omak, för vilket direkt ersättning inte ges.

Framställningen i det följande utvisar att man, då ersättning för vissa slag av personskador skall utdömas, har ett påtagligt behov av vägledande tabeller. Men givet är att tillgången till dylika tabeller blott avlägsnar en ringa del av de svårigheter som vidlåder fastställandet av ett rättmätigt skadestånd.

I England har utvecklingen gått mot ett allt mindre anlitande av jury i skadeståndsmålen. Faran är nämligen stor att man genom jury-avgöranden inte kan vidmakthålla regeln om enhetlig behandling av likartade fall och om allas likhet inför lagen, utan att man ställs inför slumpartade in casu-avgöranden, med åtföljande stora vanskligheter att på förhand förutse ett måls utgång, se *Jolowicz* s. 54 ff.

b. I rättegångar där ansvarsfrågan är oklar kan man göra den iakttagelsen att frågan om skadeståndets storlek mången gång ägnas, om inte en förströdd, så i varje fall en ringare uppmärksamhet än den förtjänar. Det vore mången gång till fördel om ansvarsfrågan kunde prövas särskilt för sig och frågan om ersättningens storlek komme upp först om och då ansvar konstaterats föreligga. Självfallet innebure detta att det definitiva avgörandet kunde fördröjas, men det nuvarande systemet är inte tillfreds-

[9] Se *Vinding Kruse* s. 457 f.

ställande. Ibland negligeras frågan om skadeståndets storlek, ibland presteras en massa bevis och motbevis därom helt i onödan. Det sistnämnda gäller både de fall där den sista instansen finner att ansvar för skadan inte förelegat och de fall där svaranden i målet visserligen motsatt sig såväl ansvarsgrunden som ersättningskravets storlek, men parterna, sedan det blivit definitivt konstaterat att ansvar föreligger, egentligen med lätthet kommer överens om skadeståndets storlek.

Domstolarna borde följaktligen ges rätt att, där så befinns påkallat, använda mellandom, självfallet efter prövning in casu.

Se i frågan *Tirkkonen* s. 288, Bo *Palmgren*, JFT 1970 s. 172 ff, *Horsti*, DL 1972 s. 490 ff. *Horsti* omnämner just skadeståndsmål såsom ägnade för mellandom. Sålunda vore det enligt honom lämpligt att först genom mellandom konstatera, att ett patentintrång skett, och därpå uppta frågan om skadeståndets storlek till behandling.

I England har man föreslagit, att domstolen borde ges rätt till en mellandom, i samband med vilken den som förklaras ansvarig skulle kunna åläggas att i förväg ersätta ända upp till en tredjedel av det uppskattade skadeståndet, se *Stoll* s. 84.

Redan i detta nu har vi ett slags mellandom i trafikmålen. Rättegången gäller i de flesta fallen inte alls skadestånd, utan endast ansvarsfrågan. Åklagaren yrkar straff på den eller dem som enligt hans uppfattning brutit mot trafikreglerna. Det avgörande domstolen kommer till, t. ex. att A döms till 20 och S till 10 dagsböter, läggs sedan av försäkringsbolagen (eller trafikskadenämnden) till grund då ersättningen ur trafikförsäkringen skall bestämmas. Parterna processar egentligen inte om straffet — bötesbeloppet är för dem en bagatell — utan om ansvarsplaceringen. *Hertzberg* framhåller betecknande, att trafikmålen ofta är spökrättegångar[10]. Domstolens uppfattning är visserligen inte bindande och självfallet sker avvikelser, men i allmänhet följer försäkringsbolagen avgörandet i straffprocessen. I det nyss anförda exemplet anses sålunda A vanligen ansvarig för 2/3 och S för 1/3 av de uppkomna skadorna, oaktat domstolen kanske skulle ha låtit A stå för 3/4 av skadorna. För överinstanserna tillkommer att de ofta saknar möjlighet att höja bötesstraffet (*reformatio in pejus*-förbudet).

Såsom *Hellner* framhållit är frågan om organiseringen och administreringen av skadors ersättande för närvarande ett viktigare problem än frågan om ersättning bör ske genom skadestånd eller genom försäkring[11].

4. Ränta på skadeståndet.

a. Den som har rätt till skadeersättning lider vanligen en förlust under den tid ersättningen inte står till hans förfogande. Man måste nämligen utgå från att han inte förvarar pengarna i bordslådan eller strumporna, utan antingen använder dem eller söker förränta dem på ett eller annat sätt. Beroende på vad han skulle ha gjort är hans förlust större eller mindre. Om han i det hypotetiska händelseförloppet skulle ha företagit en misslyckad spekulation, gör han rent av en vinst till följd av att han inte

10 *Hertzberg*, JFT 1970 s. 190 f. Se även *Saxén*, JFT 1969 s. 169 ff.

11 *Hellner*, Scan. stud. s. 207 ff.

erhållit pengarna tidigare — förutsatt att han inte, då han i sinom tid erhåller ersättningen, företar precis samma förlustbringande spekulation.

Eftersom det skulle bereda stora svårigheter att fastställa detta hypotetiska skeende, har vi här ett *standardiserat* skadestånd. Den skadelidande ges inte rätt till ersättning för den faktiska skada som han lidit genom att han ej erhållit skadeståndet, utan han erhåller normal moraränta, dvs. fem eller sex procents ränta för den tid skadeståndet uteblivit (HB 9:8 och 10). Förr i tiden gjorde man hos oss ibland gällande, att ränta på skadeståndsbeloppet inte kunde utdömas, enär ränta ej direkt omnämns i SL 9:2. Härvid förbisåg man dock, att man kan tillämpa bestämmelserna om moraränta.

Någon helt enhetlig praxis existerar inte hos oss[12]. Vanligen utdöms fem procents ränta från stämningsdagen[13]. Före denna dag kan man mången gång inte tala om något dröjsmål från den skadeståndsskyldige A:s sida. Men vid stämningen erhåller A ett rätt så preciserat krav på skadeståndet. Även om A vägrar att erlägga skadeståndet, t. ex. enär han inte anser sig ansvarig för skadan, är det i regel inte obilligt att A, om han befinns skadeståndsskyldig, åläggs att erlägga ränta på skadeståndsbeloppet från stämningsdagen.

För belopp, som förfaller efter stämningsdagen, t. ex. framtida livräntebelopp, bör räntan beräknas från respektive förfallodag[14]. Likaså är det naturligt, att domstolen för sådana kostnader, som förfallit till betalning eller erlagts av den skadelidande S först efter stämningsdagen, t. ex. reparationskostnader eller läkemedelsutgifter, utdömer ränta beräknad tidigast från den dag beloppet betalats av S eller, om betalning ej skett, från den dag S varit skyldig att erlägga ränta på beloppet. I anslutning till det ovan anförda vore det likväl emellanåt befogat att räntan inte börjar löpa innan A blivit av S krävd på beloppet.

HD 1965/83: A, som var ansvarig för en bilskada, ålades att utge stilleståndsersättning för reparationstiden och fem procents ränta på reparationskostnaderna, räknat från den dag ersättningskravet riktats mot honom. Hovrätten hade ålagt A att utge både ränta från den dag A skadat bilen och stilleståndsersättning.

Har skadeståndet avseende på en bestämd tidsperiod (t. ex. ersättning för sveda och värk från dagen för skadans tillfogande fram till tillfrisknandet), är det naturligt att räntan börjar löpa från tidsperiodens utgång (från tillfrisknandet).

Såframt skadeståndsplikten beror på att ett penningbelopp blivit frånhänt S eller inte blivit erlagt till S, är det tänkbart att döma sex procents ränta från dagen för skadans tillfogande. Här kan man anse att en bestämd förfallodag föreligger, låt vara att den inte alltid fastställts i förväg.

HD 1959/97: På ersättningen för sveda och värk utdömdes fem procents ränta från den dag ersättningskravet framställts.

---

12 Se *Schwindt*, JFT 1943 s. 450 ff och *L. R. Hertzbergs* referat, JFT 1943 s. 458 ff, av samma fråga i vilken Schwindt var huvudreferent.

13 Så *Kivimäki—Ylöstalo* s. 505.

14 Enligt *Lech* s. 244 döms i Sverige vid livränta för förfluten tid fem procents ränta från stämningens delgivning, resp. från den dag yrkandet framställdes i rätten, vid framtida livränta fem procent från varje förfallodag.

HD 1962/R 3: Ett aktiebolags styrelse hade underlåtit att avträda bolagets egendom till konkurs, varför staten inte erhållit betalning för skatter som bolaget sedermera påförts. I pleniavgörande ansåg HD (9 JR), att de ansvariga styrelseledamöterna var skyldiga att utge till staten fem procents ränta från stämningsdagen, beräknad på den obetalade skatten. (8 JR dömde sex procents ränta från skattens förfallodag, medan 7 JR i stället för ränta dömde tolv procents skattetillägg).

Enligt UL 3:14 bör, ifall verkställighet går åter, på lyftade penningmedel erläggas sex procents ränta från den dag medlen inflöt till utmätningsmannen.

Om den skadelidande inte erhåller någon särskild ersättning för ekonomisk följdskada, t. ex. för förlorad avkastning av den skadade saken, har han ibland tilldömts ränta (kanske sex procent) från den dag skadan inträffade. Räntan fungerar i så fall som vederlag för den förlorade avkastningen.

HD 1933/169: Då på S:s område olovligen dragits en elledning och fällts träd, utdömdes sex procents ränta på skadeståndsbeloppet från stämningsdagen. (Omr. 3—2. Minoriteten utdömde fem procents ränta).

I Sverige, se *SOU 1974:28* s. 140 ff, föreslås ett tillägg till SvSkL, enligt vilket vid bestämmande av *skadeståndets storlek* skälig hänsyn bör tas till förlust av ränta, som uppkommit under tid innan dröjsmålsränta börjar utgå. Det kan ha förflutit lång tid innan den skadelidande haft praktiska möjligheter att väcka talan. En standardiserad ersättning vore inte här lämplig.

Både ränta och ersättning för ekonomisk följdskada bör självfallet inte dömas för samma tid.

HD 1971/83 (se ovan s. 36): Till följd av oaktsam ordination av veterinären A måste S:s kor avlivas. A ålades att utge till S i skadestånd skillnaden mellan kornas värde, vilket ansågs motsvara deras anskaffningspris, och deras slaktvärde samt fem procents ränta på denna skillnad, vilken ränta beräknades från stämningsdagen. S:s yrkanden på ersättning för mediciner och erlagda veterinärarvoden samt för förlorad mjölkavkastning förkastades däremot såsom ogrundade. — Avgörandet bygger antagligen på tanken att kornas sjukdom även utan A:s oaktsamhet skulle ha medfört nämnda skada för S. I ingen händelse hade både ersättning för den förlorade mjölkavkastningen och ränta på ersättningsbeloppet kunnat dömas för samma tid. Se även ovan anförda *HD 1965/83*.

b. Fem procents ränta är oskäligt låg, i varje fall i högräntetider, då redan bankräntan på vanliga bankdepositioner når upp till sex procent. Naturlig billighet skulle med nuvarande räntenivå mången gång motivera sex procents ränta från dagen för skadans inträffande, dvs. den högsta dröjsmålsränta som lagen räknar med; då 1734 års lag stiftades ansågs en ränta över sex procent innebära ocker. Skadevållaren borde ej ges bättre ställning än den som utfäst sig att betala ett belopp på en bestämd förfallodag.

Så *Schwindt*, JFT 1943 s. 450, *Hertzberg*, JFT 1943 s. 465 f, *Vihma*, SLJ 1948 s. 669 ff. *Vihma* a. st. anser t. o. m. att om den skadelidande gör en återanskaffning eller reparation med upplånade medel, så bör han av skadevållaren erhålla samma ränta som han själv nödgas erlägga på lånemedlen, dock ej ockerränta. Praxis hos oss gör likväl inte ett dylikt avsteg från den vedertagna standardiserade ränteberäkningen.

I Sverige har föreslagits, att räntan skulle motsvara riksbankens officiella diskonto med ett tillägg av fyra procentenheter, se *SOU 1974:28* s. 19 ff. Räntan skulle i allmänhet utgå efter 30 dagar från den dag borgenären framställt (muntligt eller skriftligt) krav på ersättning och förebragt utredning som ankommer på honom. Sagda 30 dagars frist korresponderar med bestämmelsen i FörsAvtL § 24. Också hos oss borde bestämmelserna om ränta förnyas.

Fem eller sex procents ränta ger ju inte den skadelidande ersättning för den förlust som han gör på grund av penningvärdets fall. Praxis synes likväl inte vara benägen att beakta förändringar i penningvärdet. Det är förståeligt och lämpligt att räntan är standardiserad och att en "normal" inflation inte beaktas. Vid mera betydande försämring av penningvärdet borde dock principen "en mark är en mark" kunna frångås.

HD 1952/R 8: S hade ett halvt år varit anhållen utan laga skäl. Av hans lön hade en del olagligen innehållits och återbetalades sedermera till honom. S krävde av staten ersättning enligt TjAnsvL bl. a. för förlust på grund av att penningvärdet då återbetalningen skedde varit avsevärt (ca hälften) lägre än vid den tidpunkt då lönen hade bort utbetalas. Detta S:s krav förklarades sakna grund i lag och förkastades. — I ett fall som detta, där S:s möjligheter att dra fördel av situationen varit minimala, borde en "skälig" inflationsersättning kunna ges. Se för avtalsrätten *Taxell* s. 150 ff, 355 ff.

Kap. 17. Sakskada

1. Ersättande av sakens värde eller av reparationskostnaderna.

a. Enligt SkL 5:5 skall, liksom enligt SvSkL 5:4, vid sakskada ersättas reparationskostnaderna och andra omkostnader till följd av skadan samt vid totalskada värdet av förstört eller förskingrat gods.

Då skadans storlek skall bestämmas vid sakskada leder en tillämpning av differensläran till att sakens *funktionsvärde* ställs i centrum.

Se *Persson* s. 295 ff. Enligt honom omfattar funktionsvärdet å ena sidan sakens konsumtionsvärde, å andra sidan dess försäljnings- och avkastningsvärde. En dylik uppdelning är knappast nödvändig för skadeståndsrättens vidkommande, vartill kommer att de nämnda komponenterna går in i varandra.

Funktionsvärdet anger sakens värde i den miljö, i det ekonomiska sammanhang vari den befinner sig. Fråga är således om ett subjektivt värde, om det värde saken har just för den skadelidande. Eftersom funktionsvärdet likväl mången gång är svårt, ja rent av omöjligt att bestämma, är det naturligt att man av praktiska skäl till grund för bedömningen lägger ett mera "objektivt värde", ett *normalvärde*[1]. Även om samma sak kan befinnas ha olika värde för olika personer, får man i stort sett räkna med en ungefär likadan inställning och värdering hos de flesta, varför en ersättning enligt ett normalvärde inte leder till någon större obillighet. Man går omvägen via *återanskaffningsvärdet* och låter detta vid totalskada utgöra grunden för skadeståndet[2].

Är skadan inte total, är det vanligen *reparationskostnaderna* som läggs till grund. Genom återanskaffning resp. reparation återställs det förutvarande läget. Kostnaderna härför blir avgörande för ersättningens storlek, och detta oberoende av hur saken har nyttjats eller kommer att nyttjas. Det är likaså naturligt att dessa kostnader bildar en övre gräns för ersättningen. Om återanskaffningspriset överstiger det pris som den ska-

---

[1] *Jörgensen* s. 179 ff, *Hellner* s. 273 f.

[2] *Hakulinen* s. 360 talar om ersättning för bytesvärdet (vaihtoarvo). Se även *Kivimäki—Ylöstalo* s. 493 f.

delidande i tiden hade betalat för saken, kommer hans ersättning självfallet att överstiga inköpspriset.

HD 1952/48: Med hänsyn till den skadade varans kvalitet ansågs det inte utrett att varans värde överstigit inköpspriset.

Till grund för skadeståndsberäkningen läggs således inte försäljningspriset, dvs. det pris som den skadelidande skulle ha erhållit om han sålt saken just innan skadan inträffade. Har ett möblemang antänts och brunnit upp, skall man vid beräkningen av förlusten utgå från vad det kostar att skaffa ett likadant möblemang, och inte från det pris som skulle ha erhållits om möblemanget hade sålts just innan det brann upp[3]. En skadelidande som har intresse av att inneha den sak som skadats behöver inte nöja sig med dess saluvärde. Finge han endast saluvärdet ersatt, vore det vanligen ogörligt för honom att för ersättningsbeloppet komma över ett möblemang som ens något så när motsvarade det brunna.

Sagda huvudregel vinner stöd av bestämmelserna i FörsAvtL, som ju gäller försäkringsersättning, men som även ger vägledning för bestämmandet av skadestånd. I FörsAvtL § 37 föreskrivs, att värdet av skadat eller förstört gods skall anses motsvara vad nytt gods av samma slag skulle ha kostat omedelbart före försäkringsfallet.

b. Undantag från huvudregeln kan dock göras. Ersättningen beräknas ibland med *försäljningspriset* som grund. Behöver den skadelidande inte mera saken, är hans behov av rättsskydd vanligen tillgodosett genom att bedömningen sker med sakens försäljningspris som utgångspunkt. Likaså måste försäljningspriset vara normgivande, om återanskaffning inte kan ske, t. ex. då ett unikt konstverk förstörts. Slutligen bildar försäljningsvärdet den naturliga utgångspunkten för bedömningen i de fall den skadade saken varit avsedd för försäljning. Även FörsAvtL, som inte i högre grad tar hänsyn till den skadelidandes subjektiva förlust, utan som opererar med en mera objektiv värdeberäkning, stadgar i § 38, att varor som näringsidkare tillverkat eller anskaffat för att säljas bör, då försäkringsersättningen skall bestämmas, uppskattas till försäljningspriset[4]. Härvid bör hänsyn tas till undgången försäljningskostnad och uppkommen räntevinst, ävensom till den grundläggande tanken i differensläran att den skadelidande ej bör förtjäna på skadehändelsen.

Är en beräkning enligt försäljningspriset fördelaktigare för den skadelidande köpmannen än en beräkning enligt återanskaffningsvärdet, bör det förra beräkningssättet dock inte komma till användning, om köpmannen kunnat företa återanskaffningen så snabbt att skadefallet inte inverkat negativt på omsättningen i hans företag.

HD 1938/75: I ett lurendrejerimål skulle den smugglade spritens värde dömas förbrutet till staten. Åklagaren yrkade att priset skulle beräknas enligt försäljningspriset 70 mk för litern. HD uttalade likväl att priset inte, "med beaktande av i HD kända sakförhållanden", kunde fastställas till högre än 35 mark för litern. Det var uppenbarligen den stora skillnaden mellan försäljningspriset och framställningskostnaderna som var ett notoriskt faktum. I en svensk hovrätts-

---

[3] Se även *Hakulinen* s. 363, *Vihma*, SLJ 1948 s. 663, *Fikentscher* s. 194.

[4] Se *Ignatius—Kivivuori* s. 97 ff, *Persson* s. 445 ff.

dom, *SvJT 1965 rf. s. 30*, beräknades den ersättning för tillgripna spritdrycker, som en tjuv skulle utge, så pass lågt som enligt anskaffningskostnaderna.

c. Återanskaffning förutsätter att en likadan sak i samma skick som den skadade finns att tillgå. Mycket ofta är detta inte fallet, varför återanskaffningen, alldeles såsom FörsAvtL § 37 räknar med, kommer att gälla en ny sak. I så fall läggs kostnaderna för nyanskaffningen till grund för bedömningen, men från dessa kostnader bör avdras vad saken före skadan hade "förlorat i värde genom ålder och bruk, nedsatt användbarhet eller annan omständighet" (FörsAvtL § 37). Härvid bör beaktas att sakens funktionsvärde (bruksvärde) kan vara så gott som lika stort hos en använd som hos en ny sak. Den skadelidandes enda fördel av att erhålla en ny sak är kanske den, att han kommer att kunna nyttja den en något längre tid framöver. Har skadan drabbat en varaktig sak, som skulle ha hållit livet ut för dess ägare, är den fördel denne erhåller genom en ny sak obetydlig[5]. Numera tas försäkringar ofta som s. k. nyvärdeförsäkringar.

HD 1969/R 5: Då en kabel skadats hade underinstanserna ålagt den ansvarige att utge kostnaderna för en ny kabel med avdrag för den skadade kabelns skrotvärde. HD sänkte ersättningsbeloppet något "med beaktande av den skadade kabelns ålder".

Att den skadelidande inte utnyttjat saken, utan t. ex. låtit sin båt sommar efter sommar stå oanvänd i skjulet, och uppenbarligen inte heller i framtiden skulle ha utnyttjat saken, berövar honom inte rätten till ersättning enligt återanskaffningsvärdet med avdrag för ålder och bruk[6]. Ett beaktande av sakens funktionsvärde vore högeligen opraktiskt och skulle leda till ändlösa tvister.

Enligt TrFörsL § 6 mom. 3 har ägaren till ett förstört fordon rätt att erhålla det gängse värde fordonet hade omedelbart före det skadan skedde[7]. Begagnade fordon köps och säljs numera i så stor utsträckning, att man vid värderingen inte behöver gå omvägen via nyanskaffningspriset med avdrag för ålder och bruk. Man kan direkt ta sikte på priset för ett likadant begagnat fordon. En annan sak är att det kan bereda svårigheter att visa, att det värde som man vill lägga till grund för värderingen faktiskt gäller ett *likadant* fordon. Om fordonet, trots att det inte lönar sig att reparera det, har ett visst *restvärde*, så bör detta beaktas vid skadeståndets beräkning, se TrFörsL § 6. Ett fordons gängse värde kan naturligtvis vara lägre än de reparationskostnader som just före olyckan nedlagts på fordonet.

d. Är skadan inte total kommer ersättning för *reparationskostnaderna* normalt i fråga. Men om reparation inte kan ske till skälig kostnad[8] eller annars är orealistisk eller obillig mot skadevållaren, bör ersättningen fastställas enligt reglerna för totalskada, dvs. i allmänhet enligt återanskaffningskostnaderna minus restvärdet. I ett dylikt fall

---

[5] Då ett personligt bruksföremål skadats bör avdrag ske för ålder och bruk endast om föremålets nyttovärde minskat väsentligt före skadan, se *Jörgensen* s. 179.

[6] *Larenz* I s. 339 f.

[7] *Hakulinen* s. 364 anser att en skadevållare som handlat uppsåtligen eller med grov culpa kunde i vissa fall dömas att ersätta kostnaderna för anskaffandet av ett nytt fordon.

[8] Se TrFörsL § 6 mom. 3 och *Hakulinen* s. 361.

kan den skadelidande således gå miste om rätten till reparation, oaktat han skulle ha föredragit reparation och en sådan inte hade varit omöjlig[9].

I utländsk rätt ger man ibland den skadelidande rätt att kräva, att den beräkningsmetod används som leder till det för honom fördelaktigaste resultatet. Detta innebär likväl ett obehörigt gynnande av honom på den ansvariges bekostnad[10].

HD 1961/137: A grävde ett dike vid gränsen till sina ägor så att jord från grannen S:s område rasade ned i diket. Underinstanserna och minoriteten i HD (2 JR) förpliktade A att ersätta S:s skada av raset med 70 nymark samt ålade honom dessutom att återställa området i dess ursprungliga skick och att vidta sådana åtgärder att ytterligare ras inte ägde rum. Majoriteten i HD (3 JR) fann att kostnaderna för sagda återställande komme att betydligt överstiga värdet av S:s ifrågavarande jordområde och att 70 mark utgjorde ett tillräckligt skadestånd för S, varför majoriteten förkastade S:s krav till den del det gällde åläggande för A att återställa området i dess tidigare skick och att vidta åtgärder för att förhindra framtida ras. HD anförde i sin dom, att A:s avsikt inte varit att tillfoga S skada.

Skadestånd bör presteras även om den skadelidande inte reparerat eller ens haft för avsikt att reparera saken eller om en reparation efteråt blivit omöjlig. I konformitet härmed står att en skadelidande som själv reparerat saken har rätt till ersättning[11]. Här har vi ett fall där differensläran kunde tänkas leda till att ersättning vägrades. Differensläran ger likväl blott en utgångspunkt för bedömningen och modifieras i flera avseenden, se ovan kap. 16.

I en svensk hovrättsdom, *FFR 1964 s. 191*, tillerkändes en hundägare, som hade avlivat sin skadade hund, oaktat han inte kunnat visa att avlivandet varit påkallat, endast ersättning motsvarande skäliga läkningskostnader.

Har den företagna reparationen inte återgett saken det värde som den hade före skadan, bör ersättning ges för *värdeminskningen* (SkL 5:5)[12]. Enligt TrFörsL § 6 mom. 3 bör vid skada å motorfordon utges kostnaderna för reparation eller också motsvarande belopp, dvs. vad en reparation skulle ha kostat. Här omnämns således inte ersättning för värdeminskning. Detta beror dock på att ersättning för nedgång i motorfordons värde före TrFörsL:s tillkomst hade dömts ut rätt så schematiskt utan närmare bevis över att dylik skada faktiskt förelegat, se 14.5.d.

Leder reparationen å andra sidan till en förbättring av saken, får den skadelidande finna sig i att reparationskostnaderna inte ersätts till fullo, utan att ett skäligt avdrag görs. Beträffande saker som inte är avsedda för försäljning förutsätts dock att fråga är om en betydande förbättring[13].

HD 1955/78: I ersättning för ett skadat tak dömde underinstanserna vad det hade kostat att belägga taket med en ny filt av högre kvalitet. HD utdömde dock endast ersättning för vad det skulle ha kostat att bringa taket i samma skick som före skadan.

---

9 Se även *Hellner* s. 276 och *NJA 1971 s. 126* (ND 1971 s. 237): S, vars bil skadats, erhöll ej ersättning beräknad enligt bilens reparationskostnad, enär det skulle ha ställt sig betydligt billigare för S att anskaffa en likvärdig bil.

10 *Harper—James* s. 1312 f.

11 *Vinding Kruse* s. 416 f.

12 Se *Hakulinen* s. 360, *Jörgensen* s. 182 f.

13 Se ovan punkt c, *Vinding Kruse* s. 443, *Jörgensen* s. 183.

e. Skulle återanskaffningsvärdet ha stigit eller sjunkit under tiden mellan skadans inträffande och domen i målet, är prisnivån då domen ges i allmänhet avgörande, eftersom den skadelidande så vitt möjligt bör försättas i samma ställning som om skadan inte hade inträffat[14]. Såframt den skadelidande haft anledning att begränsa skadan genom att redan därförinnan företa återanskaffning resp. reparation, bör skadeståndet dock bestämmas enligt prisnivån vid den tidpunkt då en dylik återanskaffning (reparation) skäligen bort företas[15]. Tillses bör likväl att man inte ställer orealistiska krav på en skadelidande som saknar medel och ej heller har möjlighet att erhålla kredit.

HD 30. 6. 1954 (DL 1955 rf. s. 19 och Björn *Nybergh*, JFT 1956 s. 143): A, som brottsligen tillgripit stenkol tillhöriga sjöfartsstyrelsen, ålades att ersätta stenkolens värde enligt priset vid den tidpunkt då tillgreppet kommit till sjöfartsstyrelsens kännedom.

f. Den skadelidande har också rätt till ersättning för det förlorade *skönhetsvärde* som sakskadan gett upphov till. Ett dylikt kan ju uppskattas i pengar, låt vara att värderingen måste bli rätt vag. Som måttstock för skadevärderingen torde vanligen tas det belopp varmed sakens försäljningsvärde nedgått, t. ex. då det olovligen fällts träd kring en sommarstuga. Även om stugans ägare inte haft en tanke på att sälja stugan, är denna värdering godtagbar. För skadans värdering är det ju i allmänhet irrelevant, om sakens ägare tänkt sälja saken eller inte. Men antag att stugan är i dåligt skick och att alla tänkbara köpare är sådana som skulle låta riva ned stugan, fälla träden och uppföra ett höghus på tomten. Också i ett dylikt fall bör stugans ägare, som inte haft för avsikt att sälja stugan, ges ersättning för förlorat skönhetsvärde, men skadans uppskattning bereder självfallet svårigheter.

Helsingfors hovrätt, LM 1966 s. 734: A, som hade fällt två träd på S:s villaområde, dömdes att utge 2.000 mark i ersättning för nedgång i fastighetens värde.

Ersättning för förlorat skönhetsvärde ges endast om det skadade intresset har en viss intensitet[16]. Ju mera man närmar sig överflödsbehov, desto mera skärps kravet på intensitet hos det som skall ersättas. Härför talar också den omständigheten att ersättningen står rätt nära en ersättning för psykiskt lidande (ideell skada). Såsom i 5.4 anförts ges ersättning uppenbarligen inte för en saks affektionsvärde.

Flera intressen, som förr i världen förklarades gälla enbart skönhetsvärden och som därför ansågs ha ett svagt skadeståndsrättsligt skydd, kan numera, då man accentuerat och motiverat betonar vikten av att miljön vårdas och bevaras, göra anspråk på ökat skydd. Fråga är inte om onödig lyx, utan om en normal behovstillfredsställelse, ibland kanske rent av om ofrånkomliga livsbetingelser.

g. I en del fall är ersättningsbeloppet *maximerat* enligt uttryckliga lagbestämmelser, se t. ex. TrFörsL § 9, AtomAnsvL § 18, SjöL kap. 2.

---

14 Se *Vihma*, SLJ 1948 s. 668, *Björn Nybergh*, JFT 1956 s. 144 f, *Kivimäki*, JFT 1962 s. 141 ff.

15 *Hakulinen* s. 364.

16 Se *Persson* s. 393 ff. *Hakulinen* s. 367 anför, att ersättning i flagranta fall torde kunna ges oaktat fråga ej är om ekonomisk skada.

2. Utebliven avkastning och övrig skada.

a. Eftersom den skadade sakens värde beror på dess funktion, ersätts inte enbart återanskaffnings- eller reparationskostnaderna, utan även uppkommen ekonomisk följdskada (allmän förmögenhetsskada). Medan det, såsom ovan anförts, i fråga om ersättningen för sakens värde ligger nära till hands att man med förebild i försäkringsrätten beräknar ersättningen enligt en mera objektiv måttstock, har man beträffande ekonomisk följdskada, som ofta inte täcks av försäkringen, större skäl att ta hänsyn till just den skadelidandes förhållanden.

En sakskada leder ofta till att den skadelidande går miste om avkastning av den skadade saken. SL 9:2 talade om ersättning för minskning i inkomst eller uppehälle, såsom genom hinder eller brist i näring eller annat sådant. Enligt SkL 5:5 ges ersättning för minskning i inkomst eller uppehälle (tulojen tai elatuksen vähentyminen), enligt SvSkL 5:4 för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

HD 1951/ R 18: Då en fiskpata skadats utdömdes till den som förfogade över patan ersättning för minskad inkomst av fisket.
HD 1934/263: se s. 71.

Den vars motorfordon skadats har rätt till ersättning för att han under reparationstiden inte kan utnyttja fordonet. Den ersättning som presteras ur trafikförsäkringen följer av trafikskadenämnden fastställda tabeller. I dessa tas hänsyn till om fråga är om privat eller yrkesmässig trafik samt till bilens anskaffningspris. Kan den som lidit skada visa att han måste använda bil i sitt yrke och att hans förlust överstiger ersättningen enligt tabell, bestäms ersättningen enligt den visade förlusten[17].

Ersättningen ges för att den skadelidande inte kunnat utnyttja sin bil, ett slags utebliven avkastning. För närvarande erhåller innehavaren av en privat personbil enligt tabell 9—20 mark per dag, beroende på bilens nyanskaffningspris.
TrSkN 1971/56 § 6: En bil, som av S hyrts genom ett leasingavtal, skadades i en trafikolycka. S erhöll ur trafikförsäkringen ersättning för att han ej kunnat bruka bilen under reparationstiden. Enligt leasingavtalet hade S att erlägga hyra till leasingbolaget för hela tiden och rätt att själv väcka eventuell ersättningstalan.

Då förlusten på grund av förlorade intäkter skall uppskattas, får man av praktiska skäl ofta lov att ty sig till sannolikhetsantaganden. *Karlgren* anför såsom exempel att man, då en fastighet brunnit ned och fastighetsägarens förlorade hyresintäkter skall bestämmas, inte kan fordra att ägaren redan före branden hade ingått hyresavtalen, utan man får söka utröna hur stora hyresinkomsterna sannolikt hade varit. Obestämda och osäkra framtidsutsikter ger ej rätt till ersättning. Har en författares verk olovligen utgetts av annan är det vanligen mycket svårt att uppskatta den intäktsförlust som författaren tillfogats genom utgivandet.

Det hör inte till ovanligheten att den skadelidande i rättegången såsom ersättning för utebliven avkastning kräver 20—30 procent av den skadade eller förstörda sakens värde, utan att han ens försöker bevisa storleken av denna skada. Motparten åter gör

[17] Se *Lehtola* s. 43.

gällande att någon avkastning inte alls skulle ha erhållits, utan att saken om den inte skadats hade legat osåld eller outnyttjad ända intill dess återanskaffningen resp. reparationen ägt rum. I dylika fall utdöms ofta, kanske med åberopande av bestämmelsen i RB 17:6, en skälig, tämligen låg ersättning. Nämnas kan att i äldre tid, särskilt före 1734 års lag, skadeståndet i de fall sakskadan var svår att värdera utgick enligt fixa ersättningsbelopp, "laga skilling".

Den skadelidande bör så vitt möjligt söka begränsa sin förlust. I en del fall bör han kanske säga upp den arbetstagare som skött den skadade saken. Har hans buss skadats, kan det åligga honom att för reparationstiden hyra en annan buss. Har ett företag, vars bil skadats, en reservbil, som kan sättas in i stället för den skadade bilen, kan man fråga sig om företaget har rätt till ersättning för vad det skulle ha kostat att hyra en reservbil. För att vara ersättningsgill bör skadan ju härröra av den för skadan ansvariges beteende, men reservbilen har inte anskaffats enbart för att sättas in då annan vållat skada på de ordinarie bilarna. Kostnaderna för inköpet av reservbilen har inte härrört av skadan. Beaktar man emellertid att företaget i stället för att sätta in reservbilen kunde ha hyrt ut den åt någon annan inser man, att företagets innehav av en reservbil inte bör minska dess rätt till ersättning för intäktsförlust.

I Sverige utges stilleståndsersättning i dylika fall, se *NJA 1939 s. 481*, *Hellner* s. 280. Däremot kritiserar *Larenz* I s. 350 f, att ersättning i tysk praxis utdömts för hyreskostnaderna.

Också bestämmandet av den tid, för vilken intäktsförlusten bör ersättas, bereder svårigheter. I princip bör ersättningen utges för tiden fram till återanskaffningen resp. reparationens fullbordande. Detta faktiska händelseförlopp får dock inte läggas till grund, om den skadelidande underlåtit att i görligaste mån söka begränsa sin förlust. Den skadelidande bör beakta att varje uppskov med återanskaffningen resp. reparationen medför ökade intäktsförluster. I praxis synes man räkna med att återanskaffningen (reparationen) inte kan företas omedelbart, utan att den skadelidande behöver viss tid för att överväga om han skall anskaffa en ny eller begagnad sak eller reparera den skadade saken, ävensom tid för att inbegära kostnadsförslag, ordna med banklån etc.[18]. Däremot utgår man från att han kan finansiera återanskaffningen (reparationen) utan finansiell hjälp från den ansvariges sida. Här är alltså, liksom ovan i 16.3, fråga om ett "standardantagande" angående penningsprestation, vilket ingalunda ger den skadelidande full rättvisa. Uppenbarligen borde man i vissa fall vid beräknandet av skadeståndet ta hänsyn till finansieringssvårigheterna. I avtalsrätten kan den som åtagit sig en prestation visserligen i allmänhet inte genom att hänvisa till sina bristande ekonomiska resurser frita sig från ansvaret för prestationen, men situationen är inte analog vid utomkontraktuell skada. Den som ingår ett avtal bör undersöka sina möjligheter att fullfölja avtalet.

Har ett motorfordon skadats så att det inte kan repareras till skälig kostnad, bör fordonets gängse pris ersättas (TrFörsL § 6). I ett dylikt fall är det naturligt, att ersättning för intäktsförluster utges fram till dess det gängse priset presteras.

---

[18] Enligt *Arti* s. 251 f har då ett motorfordon förstörts ersättning ofta getts för 14 dagar.

Skulle reparationen dra mycket långt ut på tiden på grund av svårigheter att erhålla reservdelar, synes det riktigt att intäktsförlusten ersätts endast för en "skälig" tid[19]. Det kan vara befogat att föremålets ägare själv bär förlusten då han, medveten om att en reparation i framtiden kan bli påkallad, skaffat sig en sak med svåråtkomliga reservdelar. Kanske denna svåråtkomlighet betingat att saken haft ett jämförelsevis lågt inköpspris. Det torde inte vara felaktigt att emellanåt i vidsträckt bemärkelse tala om ett eget risktagande. Ibland åter torde man kunna anse att skadan, närmast till följd av den skadade sakens särskilda känslighet för skada eller på grund av tillstötande yttre orsak av force majeure-karaktär, är att anse som inadekvat. Skulle den skadelidande till följd av skadan vara nödsakad att lägga ned hela sin verksamhet, har han ej heller rätt till en ersättning "ad infinitum", utan endast till en skälig ersättning. *Vinding Kruse* uttalar, att det är rimligt att den skadelidande i ett visst omfång själv bär risken för att skadan medför ett totalt upphörande av hans verksamhet[20].

HD 1973/70: En reparationsverkstad hade varit nödsakad att vänta på reservdelar för en skadad bil i en månads tid. HD uttalade, att denna väntetid inte kunde anses vara så exceptionellt lång, att försäkringsbolaget fritagits från skyldigheten att till bilägaren ur trafikförsäkringen utge ersättning för intäktsförlusten under sagda månad.

U 1947.931 (landsretsdom): Då ett skådefönster krossats utdömdes ersättning både för den tillfälliga ruta som på grund av rådande materialbrist måste insättas och för vad en ny ordinär ruta i sinom tid komme att kosta. — Materialbristen ansågs således inte vara ansvarsfritagande force majeure.

NJA 1965 s. 165: En försäljares bil skadades. Då han ej haft medel att erlägga depositionsavgiften vid hyra av en annan bil, tillerkändes han ersättning för utebliven arbetsinkomst under reparationstiden. HD betonade likväl särskilt, att fråga var om en så pass kort tid som fem dygn.

b. Vid sidan av kostnaderna för återanskaffning eller reparation och ersättning för utebliven avkastning bör ersättning också ges för övriga utgifter och kostnader som skadan medfört för den skadelidande, såframt dessa varit skäliga och rimliga. SkL 5:5 talar om ersättning för "andra omkostnader till följd av skadan" (vahingosta aiheutuneet muut kulut). Detta bör gälla även då skadan är total, oaktat formuleringen i SkL 5:5 är mindre lyckad (jfr SvSkL 5:4). Kostnaderna för att konstatera skadan bör sålunda ersättas i vissa fall, och detta bör gälla också då skadan är total. Såsom exempel på kostnader som skadan medfört kan nämnas utgifter för att minska skadan samt annonskostnader och andra utgifter för att få tag på en sak i den skadades ställe. Ägaren till en bil som skadats under färden kan få ersättning för de nödiga kostnader som han haft för övernattning och hemresa[21].

HD 1941/73: A:s renar hade tagit sig in på S:s område. Då A trots uppmaning inte hade drivit renarna tillbaka, ålades A att ersätta de kostnader S haft för att göra det.

HD 1964/11: A hade genom att gräva en sandgrop på sin mark föranlett att S:s brunn sinat, enär det grundvatten som tidigare runnit i brunnen rann i sandgropen. A ansågs, närmast på avtalsrättslig grund, ha varit skyldig att avhålla sig från åtgärder som kunde göra S:s rätt att

---

19 Så *U 1955.416* samt enligt *Gomard*, U 1958 s. 169 ff också vid annan olägenhet.

20 Se *Vinding Kruse* s. 445, *Trolle*, TfR 1965 s. 264.

21 *Hellner* s. 278. Beträffande passagerares rätt i ett dylikt fall, se 4.3.

använda brunnen onyttig, varför A ålades att ersätta S kostnaderna för en borrbrunn på samma ställe som den förra brunnen. A ålades dock inte att ersätta de utgifter S haft för att skaffa hushållsvatten på annat håll under tiden intill dess borrningen blivit färdig. (Omr. 3—2. Minoriteten dömde A att ersätta S också dessa utgifter). — Minoritetens ståndpunkt vore i varje fall enligt SkL riktig. Att brunnen inte mera gav S hushållsvatten medförde visserligen inte för honom någon "brist i näring" (elinkeino), men fråga var om en direkt kostnad till följd av skadan.

Kap. 18. Personskada

1. Kostnader för vård och tillfrisknande.

a. Enligt SkL 5:2 bör den för skadan ansvarige ersätta sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan. Enligt tidigare gällande SL 9:2 omfattade skadeståndet gottgörelse för "nödig kostnad", såsom "läkarelön eller annat dylikt", men man har inte avsett att SkL skulle medföra någon ändring[1]. Eftersom i SkL inte mera talas om nödiga kostnader kan man dock, såsom allmänt utomlands, nöja sig med att kräva att utgiften varit skälig ("reasonable")[2]. Kostnader som den skadelidande haft för att minska skadan ligger i den ansvariges intresse och är därför i allmänhet att betrakta som skäliga. Kravet på skälighet medför att ersättningarna i någon mån standardiseras.

Vid personskada är det givet att utgifter för sjukhusvistelse, medicin och förbandsartiklar, läkarkostnader etc. bör ersättas av den skadeståndsskyldige, förutsatt att fråga är om skäliga, förnuftiga kostnader. Utgifterna för sjuktransport skall ersättas, även de för ledsagare om sådan varit nödig. Kostnaderna för taxi bör ersättas om skadans art eller trafikförhållandena gjort det nödvändigt att anlita taxi, i annat fall ersätts avgifterna för resa med kollektivt transportmedel (se motsvarande bestämmelse i SjukFörsL § 11). I fråga om resekostnader följer trafikskadenämnden beträffande dagpenning statens normer.

Rätt till ersättning för merkostnader med anledning av att den skadade legat på enskilt i stället för på allmänt sjukhus föreligger antagligen endast om fråga varit om nödig första hjälp eller om sådan vård annars varit medicinskt påkallad. Däremot bör det inte utgöra hinder för en dylik rätt till ersättning att den skadade, om samma skada hade tillfogats honom genom olycksfall, inte hade haft råd att anlita enskilt sjukhus.

TrSkN 1969/37 § 32: På grund av företedd utredning ansågs att vård på privatsjukhus inte medicinskt kunde anses såsom i lagen (SL 9:2) avsedd nödig sjukvård, varför ur trafikförsäkringen

---

1 *PropSkL* s. 23.

2 Se *McGregor* s. 56.

endast erlades ersättning motsvarande avgiften på allmänt sjukhus. — Enligt *Lehtola* s. 19 är detta allmän praxis då ersättning presteras ur trafikförsäkring.

Av *HD 1968/52* framgår att allmänt sjukhus bör anlitas.

I Danmark har vård på enskilt sjukhus ansetts ersättningsgill i de fall dylik vård stått i överensstämmelse med den skadades normala levnadsstandard, se *Jörgensen*, Personskade s. 225, *Vinding Kruse* s. 448.

NJA 1968 s. 23: Den trafikskadade, som intagits på enskilt sjukhus, ansågs — efter omröstning med flera olika ståndpunkter i HD — berättigad att ur försäkringen erhålla ett rimligt bidrag till merkostnaderna. Den skadades höga ålder, svåra lidande, bosättningsort, ekonomi, levnadsstandard och vanor ansågs motivera ersättning för merkostnaderna, men en jämkning av ersättningen befanns påkallad, enär den skadade därigenom blev tvungen att allvarligt överväga, huruvida fördelen av den bättre vården uppvägdes av kostnaderna. — *Hellner* s. 253 f förklarar med fog att utgifter för bättre bekvämlighet ej får belasta den skadeståndsskyldige, såframt det ej varit platsbrist som framtvingat den dyrare vårdformen.

Utgifter för rekreationsresa bör likaså ersättas endast om resan varit nödvändig[3]. Utgifter föranledda av att den skadade anlitat annan läkare än sjukhusläkaren torde i speciella fall vara ersättningsgilla. Givet är att skadans art kan medföra rätt att anlita specialist.

b. Ersättning för *nära anhörigas sjukbesök* torde böra ges, om besöken varit påkallade för vården av den skadade, särskilt då denne är ett barn, men inte om besöken endast eventuellt påskyndat den skadades tillfrisknande genom att bereda honom stimulans[4]. Har påkallad sjukhusvård ersatts med *vård i den skadades hem* kan den skadeståndsskyldige dömas att utge en skälig ersättning för vården. Även om avlönad hjälp inte anlitats, utan vården getts t. ex. av en hängiven hustru, bör ersättning utges[5]. Då skolelever skadats brukar trafikförsäkringsnämnden tillerkänna ersättning för ökade kostnader för hemvård. Fråga är om en uppoffring som företagits också i den ansvariges intresse.

Då fråga är om anhörigas sjukbesök och sjukvård i den skadades hem kunde man mena, att det är tredje mans skada som ersätts. Med hänsyn till att hos oss tredje mans skada i allmänhet inte är ersättningsgill, se 4.5, torde det dock vara riktigare att förklara, att det är den skadades kostnader för att begränsa eller bota skadan som ersätts. I SjukFörsL § 11 förklaras, att följeslagares resekostnader, i de fall de ersätts ur försäkringen, betraktas såsom den försäkrades (skadades) kostnader[6]. En naturlig

---

[3] Se *Jörgensen*, Personskade s. 225, *Vinding Kruse* s. 448. Enligt *Karlgren* s. 202 bör vård å badort och kuranstalt ersättas, därest sådan befinns erforderlig. *TrSkN 1969/55* § 1: Ersättning ur trafikförsäkring gavs inte för rekreationsresor till utlandet och till sommarstugan.

[4] I Danmark har de närmaste anhöriga tilldömts ersättning för resekostnader och förlorad arbetsförtjänst, se *Jörgensen*, Personskade s. 196, 226 f. Enligt *Lech* s. 106 är skadevållaren i Sverige skyldig att i skälig utsträckning ersätta de anhörigas resekostnader och inkomstbortfall i anledning av sjukbesöken.

[5] Se *Lech* s. 107 ff, *SOU 1973:51* s. 39. *McGregor* s. 57 visar att dylik ersättning allmänt ges utomlands.

[6] Se även *Routamo* s. 145 f, *Hellner* s. 247 och SvJT 1969 s. 337 ff. I flera länder anses den skadades anhöriga ha en självständig rätt till ersättning för dylika kostnader, se *McGregor* s. 70 f.

följd härav är, att en jämkning av denna "härledda" ersättning kan äga rum då den skadelidande varit medvållande till skadan.

HD 1942/114: Den skadade erhöll ersättning för utgifter föranledda av att han till följd av skadan under sju månader varit nödsakad att vistas på landet och ha hemhjälp.

HD 1959/97: Den som vållat S svår kroppsskada ålades att ersätta S de resekostnader som skadan medfört för S:s hustru.

c. Även ersättning för *framtida utgifter* för sjukvård o. dyl. kan utdömas, såframt fråga är om något så när säkra kostnader, t. ex. utgifter för anskaffning och underhåll av nödiga sjukvårdstillbehör, ökade hushållsutgifter och resekostnader eller kostnader för hemhjälp. Vanligen torde dylik ersättning utgå som ett engångsbelopp, men ett periodiskt understöd vore inte otänkbart. Trafikskadenämnden utdömer i vissa fall hjälplöshetsbidrag beräknat per dag[7].

Den för skadan ansvarige synes mig däremot inte skyldig att utge ersättning för utgifter som på grund av skadan blivit onödiga, t. ex. inköpta biljetter gällande ett evenemang eller en semesterresa. Själva utgiften har inte varit en följd av skadan. Vidare skulle ett utdömande av dylika ersättningar leda till att ersättningskraven sprängde alla rimliga gränser. Ersättning kan endast ges i form av ersättning för ideell skada.

Se *Stoll* s. 27. *BGHZ 55,146* (1971): Den skadade fick ej ersättning för att han på grund av sin kroppsskada inte kunnat utnyttja den jakträtt han arrenderat av en markägare för flera år framåt.

2. Begravningskostnader.

I SkL 5:3 ingår ett uttryckligt stadgande att kostnaderna för begravning av den som dödats ävensom övriga kostnader i samband med begravningen skall ersättas till skäligt belopp. Utdömandet förenklas om man, såsom det föreslås i *SOU 1973:51*[8], endast tillser, att kostnaderna totalt håller sig inom en "skälig ram", och inom denna ram tillerkänner ersättning för nästan alla utgifter som brukar förekomma i samband med en begravning. Vid bestämmandet av kostnadernas skälighet bör hänsyn tas till den avlidnes samhällsställning och religion[9].

HD 1964/90: Den avlidnes anhöriga erhöll t. o. m. ersättning för fyra dagars arbete inför jordfästningen. — Se även *Arti* s. 155.

HD 1969/9: Den som vållat värnpliktige S:s död ålades att till S:s föräldrar utge ersättning för begravningskostnaderna, innefattande bl. a. ersättning för döds- och tackannonser, inbjudningskort, krans och blommor samt inramat fotografi av den avlidne. För sten till familjegraven och för gräsmatta på graven dömdes femtio procent av kostnaderna, för sorgkläder tjugo procent av kostnaderna. Från den sammanlagda ersättningen avdrogs dock den begravningshjälp som erlagts av folkpensionsanstalten och olycksfallsverket.

HD 1972/61: För vård av graven utdömdes 200 mark. Däremot ansågs skyldighet inte före-

---

7 Se TrSkN:s rekommendationer.

8 *SOU 1973:51* s. 57.

9 Se *Takki* s. 10, *McGregor* s. 108 f.

ligga att ersätta boupptecknings kostnaderna. I *HD 1967/45* utdömdes den i målet krävda ersättningen för boupptecknings kostnaderna 43 mark. — I Sverige ersätts ej kostnaderna för bouppteckning och boutredning, se *Karlgren* s. 232. Ersättning för framtida vård av graven brukar hos oss ej utdömas ur trafikförsäkringen, såframt ej vården varit obligatorisk på ifrågav. begravningsplats, se *TrSkN 1970/72 § 1, Arti* s. 158.

Viss rimlig ersättning för de närmaste familjemedlemmarnas resekostnader till följd av begravningen synes möjlig[10].

Enligt motiven till *PropSkL* skall ersättningen i regel utges till den dödes anhöriga, vilka dragit försorg om begravningen. Detta uttalande visar att även annan person som ombesörjt begravningen kan komma i fråga[11].

Jfr *HD 1941/134*: A hade dräpt lägenhetsägaren S. Fem personer, vilka alla uppgav sig vara barn till S, hade erlagt begravningskostnaderna och yrkade att A skulle straffas och åläggas att ersätta dem sagda kostnader. Deras krav förkastades, enär det ej tillförlitligen styrkts att de var S:s barn utom äktenskapet. (Omr. Ett JR ålade A ersättningsplikt). — Eftersom rätten till ersättning för begravningskostnaderna inte är bunden vid de i SkL 5:4 (SL 9:3) angivna förutsättningarna, borde ersättningskravet godkännas.

3. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

a. Redan i 1734 års lag (MB 39:4) gavs den skadade i "såramål" rätt till ersättning för hinder och brist i näring. Enligt SL 9:2 och SkL 5:2 har den skadelidande rätt till ersättning för minskning i inkomst eller uppehälle ("tulojen tai elatuksen vähentymisestä"). Endast sådan inkomst ersätts som bevisligen hade förvärvats under sjukdomstiden, inte osäkra inkomster. Även naturaförmåner och "extraknäck" som den skadade gått miste om utöver inkomsten av huvudsysslan bör ersättas[12], likaså förlust av semester, semesterersättning och semesterpremie.

TrSkN 1969/51 § 13: Vid bestämmandet av ersättningen ur trafikförsäkringen beaktades den skada som uppkommit för den trafikskadade genom att han på grund av tillfogad invaliditet ej kunnat få förnyat sitt körkort, vilket han behövde för sitt yrke som försäljare.

Var den skadade redan vid skadans tillfogande på grund av sjukdom eller arbetslöshet utan inkomst, erhåller han ersättning för förlorad arbetsförtjänst först från den tidpunkt då sjukdomen resp. arbetslösheten sannolikt hade upphört. Det som skall ersättas är således det konkreta inkomstbortfallet och inte nedgången i arbetsförmåga, se härom närmare nedan 18.4. Det är ingalunda givet att arbetsförtjänsten nedgått med samma procent som arbetsförmågan.

Ersättning för förlorad arbetsförtjänst ges för tiden från skadans inträffande till dess den skadelidandes tillstånd blivit stationärt, dvs. antingen för tiden fram till tillfrisknandet eller för tiden till dess invaliditeten konstateras vara varaktig (statio-

---

10 Se *Takki* s. 12, *TrSkN 1970/72 § 1* och i Danmark *Jörgensen*, Personskade s. 427. Jfr *Arti* s. 156.

11 *PropSkL* s. 24. Se även *Takki* s. 8, OlycksFL § 23.

12 *Jörgensen*, Personskade s. 234 ff. Se även OlycksFL § 28 om beräkningen av arbetsförtjänsten.

när), i vilket fall ersättningen övergår i invaliditetsersättning. Vanligen döms ersättningen ut i efterhand, men presteras läkarintyg över att den skadade kommer att vara arbetsoförmögen fram till en viss dag, är det ingenting som hindrar att den ansvarige döms att utge ersättning för framtiden intill sagda dag. Kan definitivt läkarintyg inte presteras, blir följden vanligen uppskov i målet, eventuellt samtidigt som ersättning döms ut för den förflutna tiden.

För en självständig företagare som skadats kan det bereda svårigheter att visa storleken av det inkomstbortfall som skadan föranlett. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst bör kunna ges honom utan att han behöver visa, att han till följd av skadan anlitat hjälp av utomstående för företagets skötsel[13].

Också då en *hemmafru* skadats med arbetsoförmögenhet som påföljd har hennes "företag" (hemmet och familjen) drabbats av en skada som bör ersättas. Ersättning bör ges för värdet av hennes hushållsarbete, även om hjälp inte anlitats i hemmet efter skadetillfället[14].

HD 1965/73: De lägre instanserna tillerkände en hemmafru ersättning ur trafikförsäkringen för minskning av inkomst, medan HD i stället gav henne ersättning för höjda hushålls- och levnadskostnader och för det bestående men (ideell skada) som skadorna orsakat henne.

b. Enligt uttryckligt stadgande i TrFörsL § 6 bör gottgörelse ges också för *försenad inkomst* av arbete eller näring. Fråga är om avbrott i den skadades utbildning. Det förefaller som om ersättning för försenad inkomst vore så pass välmotiverad, att sådan ersättning kunde utdömas även i andra fall än vid ersättning enligt TrFörsL[15]. SvSkL upptar inte någon bestämmelse om förevarande skadetyp, men det har ansetts att den faller under "hinder eller förlust i den skadades näring" (SvSkL 5:2). Kravet på bevis över att orsakssamband föreligger mellan avbrottet i utbildningen och den försenade inkomsten synes likväl leda till att ifrågavarande ersättning ges endast i sådana fall, där den skadade *i en nära framtid* skulle ha haft förvärvsinkomst. Har studieavbrottet däremot medfört särskilda studiekostnader och olägenheter, bör dessa självfallet ersättas såsom varje annan skada[16].

HD 1960/13: Ersättning utdömdes för förlust av arbetsförtjänst, då den skadades studier försenats med fem månader. — Detta avgörande gällde tiden före TrFörsL.

HD 1967/110: En 11-årig skolflicka blev i april påkörd av en bil med påföljd att hon inte det året kunde vinna inträde i läroverk. Med hänsyn till flickans låga ålder förkastades det mot trafikförsäkringsbolaget riktade kravet på ersättning för försenad inkomst av arbete och näring såsom för tidigt väckt. — Enligt det ovan anförda borde kravet ha definitivt förkastats. En förnyad bedömning flera år efteråt måste bli chansartad. Se även nedan 18.4.h och *HD 1961/89*, där kravet på ersättning i ett liknande fall före TrFörsL förkastades.

---

[13] Se *Jörgensen* s. 186.

[14] De nordiska skadeståndskommittéerna likställer värdet av hushållsarbete i hemmet med inkomst av arbete, se *SOU 1973:51* s. 252, 277 f. *Lech* s. 108 ff motiverar detta med reglerna om utgivande av obehörig vinst. Hemmafru ges ersättning ur trafikförsäkringen, se *Lehtola* s. 21.

[15] Så *Routamo* s. 83 f. Enligt *LaggrSkL* s. 24 är frågan i väntan på lagstiftning t. v. överlämnad till praxis.

[16] Se *Lech* s. 143 f och *NJA 1964 s. 431* (ND 1964 s. 463). Också i Danmark har man i praxis lagt vikt vid att studierna är nära sin avslutning, se *Jörgensen*, Personskade s. 248 f.

Enligt TrSkN:s rekommendationer erläggs ersättningen för försenad inkomst såsom engångsersättning i förskott och beräknas enligt medelförtjänsten för den skadade. Skulle ersättningen gälla flera år, kan den presteras årligen i förskott. Följande exempel anförs. En 17-årig flicka i sjunde klassen i lärdomsskola måste till följd av en trafikskada i november 1969 gå om klassen med påföljd att hon blir student våren 1972 i stället för våren 1971. Hennes avsikt är att efter studentexamen börja arbeta på kontor. Om månadslönen för en student på kontor våren 1971 är a mark och hon sommaren 1971 utfört visst arbete och förtjänat b mark, erhåller hon i ersättning för försenad inkomst 12 a—b mark.

c. Enligt OlycksFL § 16 och 17 erhåller den som skadats i sitt arbete förutom ersättning för sjukvård även dagpenning, om hans arbetsförmåga nedgått med åtminstone tjugo procent. Dagpenningen erläggs för tiden från olycksfallet till dess skadan eller sjukdomen botats, dock för högst ett år; fortfar sjukdomen därefter utges livränta. Om den skadade är helt arbetsoförmögen, utgör dagpenningens storlek för skadad med anhöriga (varmed fr.allt avses make och barn under sjutton år) ca 80 procent och för skadad utan anhöriga ca 60 procent av hans arbetsförtjänst. Är arbetsoförmögenheten inte fullständig, utgår dagpenningen nedsatt, vid 40 procents arbetsoförmögenhet är den sålunda 40 procent av full dagpenning.

Hela skadan ersätts således inte enligt OlycksFL. Härtill kommer att sakskada, t. ex. förstörda kläder, inte ersätts, ej heller ideell skada. Arbetsgivaren har möjlighet att teckna frivillig försäkring utöver den obligatoriska, men dylika tilläggsförsäkringar torde inte vara vanliga hos oss.

4. Ersättning för varaktig arbetsoförmögenhet (invaliditetsersättning).

a. Har den skadade blivit varaktigt arbetsoförmögen så att ett tillfrisknande inte är att räkna med, åtminstone inte under de närmaste åren, har man att fastställa hur mycket hans arbetsförtjänst nedgått. Med hänsyn till att här i det hypotetiska händelseförloppet föreligger en mängd osäkra faktorer, måste fråga bli om en i viss mån standardiserad ersättning. Eftersom ersättningen ges för minskning i inkomst eller uppehälle (SkL 5:2) är bedömningen individuell, utan att dock vara knuten till den skadelidandes *behov* av ersättning. Skulle man nämligen låta ersättningens storlek bero på hans behov av ersättning, komme ersättningsreglerna att helt förlora sin nuvarande individualistiska karaktär, vilket skulle ha vittgående konsekvenser[17].

Då man har att bestämma ersättningens storlek vid varaktig arbetsoförmögenhet (invaliditetsersättningen), är en jämförelse med den ersättning som arbetstagare erhåller enligt OlycksFL av intresse. Försäkringsersättningen för yrkesskador beräknas utgående från *årsarbetsförtjänsten* och *invaliditetsgraden.* I OlycksFL § 28 ingår bestämmelser om beräknandet av den årliga arbetsförtjänsten, varvid grunden utgör den

[17] Se *Jörgensen*, Personskade s. 67, 142.

inkomst den skadade hade då skadan inträffade. Dessa bestämmelser förbigås här[18]. Med invaliditetsgraden avses enligt OlycksFL § 18 "det tal, som utvisar, i huru hög grad den skadade genom skadan eller sjukdomen bör anses hava i allmänhet tillskyndats olägenhet i jämförelse med det tidigare rådande tillståndet". Här beaktas således också olägenheter som närmast är att hänföra till ideell skada, medan anknytningen till den direkta minskningen av den skadades arbetsförtjänst inte direkt framhävs, även om det självfallet finns ett påtagligt samband mellan nedsatt förvärvsförmåga i allmänhet och nedsatt arbetsförtjänst. Vid fastställandet av sagda *medicinska invaliditet* har man på senare tid börjat ta större hänsyn till vederbörandes yrke.

Ersättningen enligt OlycksFL utges dels som grundränta, dels som kompletteringsränta. Grundräntan följer invaliditetsgraden och är vid full invaliditet 30 procent av årsarbetsförtjänsten. Kompletteringsräntan är vid sjuttiofem procents eller högre invaliditet högst 30 procent av årsarbetsförtjänsten eller, om den skadade hade anhöriga, beroende på dessas antal högst 60 procent av årsarbetsförtjänsten. Är invaliditeten lägre än sjuttiofem procent ges en proportionsvis lägre kompletteringsränta. Enligt prövning kan kompletteringsräntan likväl bestämmas avvikande från invaliditetsgraden, såframt skadans inverkan på den skadades förvärvsförmåga i hans yrke i allmänhet bör anses vara osedvanligt stor eller liten, varvid den skadades ålder och kön samt möjlighet att övergå till nytt yrke och andra på saken inverkande omständigheter bör beaktas (OlycksFL § 18).

b. Lämnar vi OlycksFL och övergår till bestämmandet av skadeståndets storlek då fråga är om invaliditetsersättning, så finner vi att bedömningen mycket bygger på den medicinska invaliditeten, men denna bedömning kompletteras med hänsynstagande till skadans konkreta inverkan på den skadades förvärvsförmåga och på hans inkomster. Det är den skadades individuella förlust som skall ersättas. En viss generalisering är dock av nöden. Fråga är ju om vad som är hans sannolika förlust, vartill kommer att den skadade har skyldighet att söka minska skadan genom att på lämpligt sätt utnyttja sin återstående arbetskraft.

Det är naturligt att om ersättning för skadan redan har presterats ur en olycksfallsförsäkring, så bildar den invaliditetsgrad som har lagts till grund för försäkringsersättningen utgångspunkten också för domstolen, då den har att bestämma den ersättning som den för skadan ansvarige har att utge såsom komplettering av försäkringsersättningen. Vad beträffar ersättning ur trafikförsäkring bör försäkringsgivaren inhämta utlåtande av trafikförsäkringsnämnden, då fråga är om erläggande av fortlöpande ersättning (eller kapitalvärdet därav) på grund av bestående partiell eller total arbetsoförmåga, se 14.1.

För framtiden vore det tänkbart, att samma myndighet skulle åläggas att ge utlåtande över den skadelidandes invaliditetsgrad och nedgången i hans allmänna arbetsförmåga, och detta helt oberoende av om ersättningen skall erläggas ur en försäk-

[18] Då ersättning skall presteras ur trafikförsäkring läggs intyg av den skadades arbetsgivare och av beskattningsmyndigheterna till grund för inkomstens beräknande. För skogs- och lantbruksarbetare används tabeller, såframt utredning om inkomsten inte kunnat presteras.

ring eller såsom skadestånd av en för skadan ansvarig. I Danmark inbegär domstol i praxis alltid utlåtande över invaliditetsgraden av den myndighet som prövar ersättning för olycksfall i arbete, i Sverige är det vanligt att domstolarna hör Trafikförsäkringsanstalternas nämnd och Ansvarsförsäkringens personskadenämnd[19]. Härigenom får man en fast utgångspunkt för bedömningen.

Å andra sidan bör det beaktas, att ersättningen enligt OlycksFL inte täcker hela skadan. Den kan därför vara mera schematisk än ett skadestånd, vilket skall utgöra full ersättning för den lidna skadan, låt vara att man också då skadestånd skall utdömas av praktiska skäl måste operera med vissa standardiserade ersättningar.

c. Invaliditetsgraden bestäms på grund av läkarundersökning. Denna bestämning sker visserligen först efter det invaliditeten konstaterats vara bestående, men är ändå vansklig att företa. Det är ingalunda sagt att denna medicinska invaliditet överensstämmer med den faktiska. Förlusten av ett öga kan sålunda ha synnerligen varierande konsekvenser. Vid det nordiska juristmötet 1963 presenterades några forskningsresultat som visade, att den *faktiska* påföljden av invaliditeten (*den ekonomiska invaliditeten*) särskilt vid lägre invaliditeter ofta var väsentligt lindrigare än vad den medicinska invaliditetsgraden gett vid handen[20]. Den skadade visade sig vid lägre invaliditeter ofta nå upp till full arbetsinkomst. Speciellt yngre personer kan genom omskolning eller rehabilitering nå samma inkomst som före skadans inträffande.

Å andra sidan leder en höggradig invaliditet kanske till en ännu högre inkomstförlust än vad invaliditetsgraden utvisar. I vår trafikskadenämnds avgöranden ser man då och då, att livräntan beräknats på grund av en faktisk invaliditet som avviker från den medicinska. Oftast är det då en tämligen hög medicinsk invaliditet som faktiskt ansetts vara ännu högre[21].

HD 1972/82: Oaktat S:s medicinska invaliditetsgrad betydligt understeg 100 procent, erhöll hon ur trafikförsäkringen livränta beräknad enligt total arbetsoförmögenhet. Hennes rörelseförmåga hade efter skadan nedsatts i så hög grad, att hon inte mera kunde sköta sitt förra arbete som föreståndare för en tvättinrättning. Med hänsyn till sin ålder (56 år) kunde hon ej heller på hemorten få ett nytt, för hennes arbetsförmåga lämpligt arbete.

Då man bestämmer, vilken inkomst den skadade skulle ha haft om skadan ej hade inträffat, bör hänsyn tas också till inkomster av bisysslor[22], liksom även till eventuella framtida avancemang, såframt dessa varit sannolika[23]. Den höjning av reallönerna som antagligen sker i samhället är däremot något så obestämt att den inte beaktas, även om det är troligt att en sådan hade kommit den skadelidande till godo[24]. I praktiken bestäms invaliditetsersättningen ofta så, att den skadelidande visar vilka inkomster han haft före skadans inträffande, varefter inkomstbortfallet beräknas med

---

19 Se *Jörgensen*, Personskade s. 271 ff, *Nordenson m. fl.* s. 174.

20 Se *Christrup* s. 13 ff.

21 Enligt TrFörsL brukar ibland hjälplöshetstillägg utges, se *Arti* s. 136.

22 Så allmänt i utlandet, se *McGregor* s. 42, *Oftinger* s. 183.

23 Så *U 1968.331*, vilket avgörande gällde en kriminalkonstapel.

24 *SOU 1973:51* s. 263.

invaliditetsgraden som grund, t. ex. så att femtio procents invaliditet betyder till hälften minskad förtjänst. Det är uppenbart att detta beräkningssätt ger uttryck åt en exakthet som ingalunda är möjlig att uppnå[25]. Riktigast vore naturligtvis att inkomstbortfallet bestämdes genom att subtrahera den inkomst den skadade har efter det invaliditeten blivit varaktig från den inkomst han skulle ha haft utan skadan. I praktiken låter sig detta vanligen inte göra. Då domen ges har den skadade ofta inte ännu hunnit anpassa sig till invaliditeten och kan inte utnyttja hela sin kapacitet, vartill kommer att han kunde förledas till att skaffa sig förvärvsinkomst först efter det domen getts. Inte heller den inkomst, som den skadade skulle ha haft om skadan ej inträffat, kan fastställas med exakthet.

Då ett *barn invalidiserats* i högre grad är det närapå omöjligt att fastställa den inkomst, som barnet utan skadan skulle ha haft efter avslutad skolgång. Har barnet redan valt levnadsbana är problemet naturligtvis lättare. TrSkN indelar med avseende på invaliditetspensionerna de skadade i två grupper, 1) de som utför kroppsarbete och med dem jämförbara och 2) de som erhållit akademisk skolning och med dem jämförbara. Ett barn hänförs till den grupp som det med hänsyn till sin utbildning sannolikt komme att tillhöra, varvid TrSkN i sina rekommendationer förklarar, att ledning även kan hämtas av den skolning barnets syskon erhållit. Med hänsyn till den obligatoriska grundskolan förefaller det mig som om stor vikt borde fästas vid barnets anlag. Det kan ibland vara skäl att framskjuta det definitiva avgörandet till dess barnets framtid bättre kan förutses.

NJA 1961 s. 572: En årlig livränta åt en 2-åring, som till följd av skallskada blivit intellektuellt efterbliven, beräknades med utgångspunkt från vad det kostade att bereda honom vård, tillsyn och lämplig sysselsättning, dock med förbehåll om jämkning, så framt han i framtiden skulle få arbetsförmåga.

Ovan i 18.3.a har anförts, att ersättning för förlorad arbetsförtjänst tillkommer också en *hemmafru*. I fråga om invaliditetsersättning bör beaktas att hemmafrun i framtiden, då barnen vuxit upp eller efter makens död, kanske skulle ha tagit förvärvsarbete.

HD 7. 4. 1971 (nr 916): En hemmafru som skadats i en trafikolycka (80 procents invaliditetsgrad) tillerkändes ur trafikförsäkringen ersättning inte blott för den blygsamma inkomst som hon gått miste om såsom tidningsutbärare, utan även för den förlust hon därjämte drabbats av genom att hennes förmåga att sköta sig och sina angelägenheter och familjens hushåll och att även i övrigt föra ett normalt liv avsevärt nedgått. Hennes förlust uppskattades totalt till 20.000 mk. Kravet gällde ersättning för bestående men.

d. Det är tydligt att man i större utsträckning borde ta hänsyn till den faktiska förvärvsförmågan, både då den är högre och då den är lägre än den medicinska. Invaliditetsersättningen borde antagligen mången gång dömas lägre än vad nu är fallet, men i stället borde ersättningen för lyte och bestående men höjas. Har man en gång en individuell prövning borde det tillses, att någon mera avsevärd över- eller underkompensation inte förekommer. I *SOU 1973:51* hävdas med eftertryck, att om en faktisk inkomstförlust inte existerar, så bör ersättning endast ges för ideell skada.

[25] *SOU 1973:51* s. 278.

Den som förlorat synen på det ena ögat bör kompenseras för risken för framtida synförlust på det andra ögat genom ett engångbelopp, innefattande ersättning för ideell skada och för finansiering av en ögonskadeförsäkring[26].

Det förefaller mig likväl troligt, att vid lägre invaliditeter skillnaden i verkligheten inte skulle bli särskilt stor mellan nuvarande mera schematiska bedömning och en bedömning som i högre grad tar sikte på den faktiska inkomstförlusten. Slutresultatet förändras inte om ersättningen för ekonomisk skada minskas, men ersättningen för ideell skada i stället ökas. Ersättning bör nämligen fortfarande ges för att den skadade på grund av invaliditeten normalt har en sämre ställning på arbetsmarknaden, framför allt i tider av arbetslöshet. Han kan ha svårare att övergå till ett annat yrke. Risk för komplikationer eller nya skador förefinns. Av den skadade krävs ofta ökad anspänning i arbetet. Invaliditeten medför mången gång att han har ett ökat behov av hjälp, vartill kommer att han, även om han kan bibehålla sitt förra arbete, vanligen har betagits möjligheten att skaffa sig biinkomster[27]. Ytterligare bör framhållas, att en ersättning baserad på den medicinska invaliditeten har den fördelen att den underlättar förlikning utan rättegång.

Bedömningen av invaliditetsgraden har för övrigt under senare tid blivit betydligt mera påverkad av sociala faktorer än tidigare. Sålunda tas hänsyn bl. a. till personens ålder, utbildning, tidigare verksamhet och bosättningsförhållanden.

e. Samtidigt som man vid beräknandet av invaliditetsersättningen är väl medveten om att man inte på samma sätt som vid sakskada kan återställa situationen före skadan, söker man ändå i princip hålla fast vid regeln om *full ersättning.* Adekvansreglerna leder ju inte till någon nedsättning av ansvaret, se 8.3.1. Ju högre inkomst den skadade har, desto större ersättning bör han få.

Den som offrat pengar och krafter på skolgång och studier, i stället för att efter avslutad obligatorisk skolgång gå ut i förvärvslivet, har ett rimligt krav på att ersättningen till honom vid invaliditet beräknas enligt hans faktiska arbetsförtjänst. Det ligger i samhällets intresse att dess medborgare skaffar sig en så god utbildning som möjligt.

Erläggs ersättningen ur en försäkring har den skadelidande dessutom ofta erlagt en viss motprestation i form av högre skatter eller högre försäkringspremier. En jämkning av ersättningen för en skadelidande med högre inkomster innebure ett steg i motsatt riktning mot strävandena att så vitt möjligt ta hänsyn till det konkreta inkomstbortfallet och undvika ett schablonmässigt avgörande.

---

[26] Se *SOU 1973:51* s. 135 ff, 275, *Lech* s. 135 ff. I *SOU 1973:51* s. 154 f anförs, att tabeller som anger den medicinska invaliditeten tar föga hänsyn till den rehabilitering som sker, ävensom att läkaren normalt inte har den erfarenhet att han kunde sätta invaliditetsgraden i relation till den inkomstförlust som kan antas uppkomma. — Hänsyn bör ju tas till den skadades ålder, bosättning, utbildning, rehabiliteringsmöjligheter o. s. v. Enligt *SOU 1973:51* s. 42 har i Sverige de senaste tiderna en utveckling mot en mera individuell bedömning ägt rum med större hänsynstagande till skadans förvärvsmässiga följder i det särskilda fallet. Se även *Iversen* s. 72.

[27] Enligt *SOU 1973:51* s. 185 bör ersättning för ideell skada omfatta s. k. "allmänna olägenheter".

För det fall ersättningen inte skall erläggas ur en försäkring och dess erläggande bleve oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige, kan jämkning ske enligt den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1.

Conradi s. 329 ff talar för en rätt till full ersättning, med jämkningsmöjlighet i undantagsfall. *Jörgensen* har med skärpa hävdat, att ersättningen i Danmark av sociala skäl fastställs till en normalförlust, ett "borgerligt jaevnmål", *Jörgensen* s. 187 f och Personskade s. 47, 55 ff. Häremot *Vinding Kruse s. 419, 457 ff.* — *Walin*, NJM 1960 s. 34 föreslog, att i en kommande nordisk skadeståndslag skulle intas en bestämmelse, att ersättningen inte må överstiga vad som med hänsyn till den skadades utbildning och arbetsförmåga samt omständigheterna i övrigt kunde anses rimligt. I Norge skall sådan ersättning utdömas som domstolen med hänsyn till den utvisade culpan och omständigheterna i övrigt finner skälig, se *Andersen* s. 412 f. Se även *SOU 1973:51* s. 153 ff om beräknandet av livränta de lege ferenda.

Enligt BrottsskErsL § 5 erläggs vid brottsskada ur statsmedel i ersättning för minskning i inkomst eller uppehälle högst en och en halv gång det belopp, som utgör sjukförsäkringslagens högsta dagpenning.

f. Ersättningen för invaliditeten döms antingen som ett engångsbelopp eller som livränta eller, mera sällan, som engångsbelopp kompletterat med livränta.

Hakulinen s. 362 anser, att ersättningen i regel bör ges som livränta, men såsom engångsbelopp om detta påkallas av viktiga skäl.

Ett engångsbelopp är vanligt i Norge, Danmark, England och USA. Se *Andersen* s. 414 ff, *Vinding Kruse* s. 265, 448 ff, *Jörgensen* s. 190 och Personskade s. 435, *Fleming* s. 125. Ersättning ur arbetstagarens olycksfallsförsäkring ges dock i Danmark vanligen som livränta, såframt invaliditeten överstiger 50 procent. I Sverige ges ersättningen i allmänhet som livränta, med undantag likväl för ringa belopp eller låg invaliditetsgrad, se *Hellner* s. 256. I Frankrike och Schweiz, där domstolarna har valrätt — och t. o. m. i Tyskland, där domstolarna endast av vägande skäl kan döma ut engångsersättning (BGB § 843) — döms i de allra flesta fallen ersättningen som ett engångsbelopp, eftersom parterna så önskar, se *McGregor* s. 25 ff, *von Büren* s. 273. Undantag bildar de fall där ersättningen skall erläggas åt en änka — och den ansvarige räknar med att hon kommer att gifta om sig och därför yrkar på en livränta. I de länder där livräntan inte är indexbunden är det förståeligt, att den inte utövar någon speciell lockelse på den skadelidande. Dessutom föreligger fara att den ansvarige i framtiden blir medellös. Enligt SchwOR art. 43 kan domstolen förordna, att den ansvarige ställer säkerhet för livräntans erläggande.

Enligt OlycksFL § 19 erläggs hos oss ersättningen vid yrkesskada såsom engångsersättning, ifall invaliditetsgraden är 10—30 procent, men vid högre invaliditetsgrader såsom livränta. I stort sett tycks våra domstolar tillämpa samma princip då fråga är om skadestånd, men man ser naturligtvis inte så sällan fall, där domstolen eller trafikskadenämnden tillerkänt livränta, oaktat invaliditetsgraden varit låg, eller tvärtom dömt ut engångsersättning vid hög invaliditetsgrad. Om den skadelidande yrkat på ett engångsbelopp, oaktat hans invaliditetsgrad varit hög, brukar domstolen vanligen döma ut ett sådant. Yrkas endast livränta brukar domstolen däremot ibland döma en engångsersättning. Den skadade föredrar ofta engångsersättning, kanske med tanken att man vet vad man har, men inte vad man får. Om den ansvarige i framtiden drabbas av medellöshet eller om den skadelidande dör snart efter det domen givits, hade engångsersättning ju varit fördelaktigare.

Vid lägre invaliditetsgrader, kanske ända upp till 30—50 procent, är engångsersättning ofta motiverad. Skadan är något så när överskådlig. Engångsersättningen gör

det lättare för den skadade att minska eller kanske rent av upphäva skadans negativa verkningar genom rehabilitering, omskolning eller utbildning. Till den del skadan (sannolikt) kan elimineras genom rehabilitering bör det vara möjligt att direkt döma ut särskild ersättning för rehabiliteringskostnaderna. Man spjälker m. a. o. dessa kostnader ur ersättningen för arbetsoförmögenhet.

Engångsersättningen har vidare den fördelen att den är lättare och billigare att administrera och att den inte lockar till ersättningsneuroser, dvs. ett av ersättningsmöjligheterna betingat förlängande av sjukdomen. Det ligger i samhällets intresse att den skadade återupptar sitt arbete, något som lättare sker vid en kapitalersättning. En sådan låter gräset växa över det skedda[28].

Vid högre invaliditetsgrader föreligger risk för att engångsersättningen snart konsumeras eller att den skadelidande inte kan placera beloppet så att det blir inflationsskyddat. För den skadeståndsskyldige är administreringen av en livränta visserligen besvärligare, men i framtiden torde de flesta livränteersättningar erläggas av försäkringsgivare, för vilka administreringen är en ordinär företeelse. Livräntan tar hänsyn till den skadades livslängd, medan en större engångsersättning stöter rättskänslan, om den skadade dör kort efter det ersättningen utdömts.

Man får antagligen räkna med att en avsevärd del av varje personskada i framtiden kommer att ersättas ur försäkringar eller ur allmänna medel. Då den skadelidande härigenom får sitt grundläggande behov av ersättning tillgodosett, kommer det att vara naturligt att han önskar erhålla resten av ersättningen i form av ett engångsbelopp.

HD 1945/R 29 och *HD 1951/110* må anföras såsom exempel på att det skadestånd, som utdöms till den skadelidande utöver den ersättning han erhållit ur olycksfallsförsäkring, ofta ges i form av engångsersättning. För trafikskador föreslår *Routamo*, JFT 1968 s. 91 f, regler om standardiserade ersättningar, dock ej för de fall skadan orsakats uppsåtligen eller av grovt vållande.

g. Det heter ju att ingenting är så säkert som döden och skatterna. Då engångsersättningen fastställs bör domstolen ta hänsyn till den skadades sannolika återstående livslängd, men borde också beakta att engångsersättningen är skattefri hos oss. Livränta beskattas däremot såsom periodvis utgående ersättning. Ersättning ur trafikförsäkring har märkligt nog (enligt särskilda undantagslagar) varit skattefri också då fråga är om dagpenning, fortgående ersättning och pension vid personskada. En följd härav är, att en skadad, som genom rehabilitering kunde återfå sin arbetsförmåga, ibland helt underlåter rehabiliteringen, eftersom den obeskattade fortlöpande ersättningen ur trafikförsäkringen ställer sig fördelaktigare för honom än en framtida arbetsförtjänst.

Huruvida man i praxis hos oss tar hänsyn till att engångsersättningen är skattefri är svårt att veta, eftersom våra domstolar vanligen inte närmare motiverar hur de kommit fram till det belopp som utdöms. I de fall ersättningen gäller viss (i regel förfluten) tid, dvs. de ovan i 18.3 nämnda fallen, brukar ersättningen för förlorad arbetsförtjänst inte nedsättas, se t. ex. *HD 1961/91*. Fråga är vanligen om en rätt kort tid,

[28] *von Büren* s. 273.

varför förmånen av skattefrihet kan betraktas som en ersättning för ideell skada, ett slags plåster på såren.

Det synes mig riktigast att domstolen borde ta åtminstone viss hänsyn till skattebestämmelserna. I annat fall blir den för skadan ansvarige ålagd att utge ersättning till den skadade utöver dennes faktiska skada, vilket stöter rättskänslan. Påståendet att beskattningen av den skadade är dennes ensak är alltför formellt, i varje fall då fråga är om uppskattning av en framtida skada av kanske avsevärd omfattning. Vid utmätandet av ersättningen bör domstolen självfallet beakta, att till den förlorade lönen kan vara anknutna andra förmåner, t. ex. sålunda att lönen, men inte skadeståndet, är pensionsgrundande. Tar domstolen hänsyn till skattebestämmelserna, bör den utgå från gällande rätt utan att spekulera över möjliga framtida ändringar i skattelagarna och ändringarnas eventuella inverkan på ersättningsfrågan.

I *Rt 1972 s. 996* (ND 1972 s. 450) tog HD i Norge uttryckligen i viss utsträckning hänsyn till den skattemässiga fördel, som utbetalningen av en engångsersättning (ur trafikförsäkringen) medförde för den skadelidande.

I Sverige tas inte hänsyn till skatteförhållandena då ersättning för förlorad arbetsförtjänst fastställs, men dylik ersättning beskattas i regel som inkomst, se *SOU 1973:51* s. 64 ff, *Hellner* s. 255.

Ersättning ges inte för det inkomstbortfall som den skadade drabbats av genom att skadan varit så svår att den uppenbarligen förkortat hans livslängd. I England kan ersättning dömas för "loss of expectation of life", se *Fleming* s. 127 f, *McGregor* s. 62 ff, 83 ff. Ersättningen hålls dock inom rätt moderata gränser, i ett avgörande år 1968 dömdes sålunda 500 pund. — Hos oss döms ju endast underhåll åt den skadades anhöriga, om den skadade dött till följd av skadan.

h. *Engångsersättningen* fastställs i domen *definitivt*. Det faktum att den skadelidandes faktiska *livslängd* visar sig vara längre eller kortare än den sannolika livslängd, som bildat utgångspunkten vid ersättningens bestämmande, medför inte en ändring av ersättningsbeloppet. Då ersättningen fastställs är det nämligen uppenbart för envar, att den sannolika och den verkliga livslängden vanligen kommer att visa sig avvika från varandra.

Också då det är *invaliditeten,* som senare visar sig vara större eller mindre än vad den uppskattades till då ersättningen fastställdes, bör någon ändring av det fastställda engångsbeloppet i allmänhet inte ske. Parterna bör veta vad de har att hålla sig till. Detta är ett rättssäkerhetskrav, vilket gäller också för det fall att ersättningen jämkats enligt den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1. Ett avgörande som ej är slutligt kunde dessutom motverka den skadelidandes naturliga strävan att göra sitt bästa för att eliminera skadeverkningarna och sålunda bädda för ersättningsneuroser. Den skadelidande bör kunna placera, konsumera eller donera bort en engångsersättning utan att behöva befara att han åläggs att betala tillbaka en del av ersättningen.

Däremot kunde det ligga närmare till hands att en *livränta* skulle kunna både höjas och sänkas på grund av väsentligen ändrade förhållanden. Jämkning av livränta kan ibland ske på grund av uttryckligt lagstadgande. Skadestånd som på grund av JvAnsvL skall utgå å särskilda tider kan på talan jämkas vid en väsentlig förändring i förhållandena (JvAnsvL § 11). TrFörsL § 6 mom. 2 stadgar, att ersättningstagaren eller -givaren efteråt kan yrka på rättelse av ersättningen, om en väsentlig förändring

skett i de personliga förhållanden, varpå storleken av den fastställda fortlöpande ersättningen beror. Stadgandets ordalydelse utvisar att det inte har avseende på engångsersättningar. Däremot torde den omständigheten, att skadan visar sig vara svårare eller lindrigare än vad man räknat med, böra anses som en ändring i de personliga förhållandena. Se även OlycksFL § 44—46.

HD 1971/93: Den ur trafikförsäkringen till S utgående livräntan sänktes med 40 procent, enär S hade uppnått den i hans yrke allmänna pensionsåldern 65 år.

TrSkN 1971/56 § 3: Enär den skadade behövde medel för att köpa sig en bostad, ändrades på hans anhållan livräntan till engångsersättning.

Enligt den s. k. *begränsningsmetoden* fastställs livräntan till ett visst belopp fram till pensionsåldern och förklaras för tiden därefter böra utgå med ett lägre belopp, t. ex. 60 procent eller ej alls. Trafikskadenämnden brukar följa denna praxis. Intet hindrar dock att livräntan från första början fastställs något lägre med tanke på att den skall utgå med samma belopp även efter pensionsålderns inträde (*reduceringsmetoden*)[29]. Skulle den skadade ha dött innan domen ges bör domstolen självfallet utdöma ersättning beräknad för tiden fram till dödsdagen, vare sig fråga är om kapitalersättning eller livränta.

Med hänsyn till att domen är definitiv bör domstolen ta hänsyn till alla förhållanden som är bekanta då domen faller. En högre instans bör beakta de förändringar i den skadades förvärvsförmåga som inträffat efter den lägre instansens dom, t. ex. att den till skadestånd berättigade änkan gift om sig[30].

Misstänker domstolen att en ändring i förhållandena är sannolik, närmast att invaliditeten kommer att visa sig vara lindrigare eller svårare, brukar den hos oss emellanåt uttryckligen i domen förklara, att en omprövning av livräntan kan ske vid ändrade förhållanden[31], se t. ex. *HD 1947/56*. Kan bestämning av den definitiva invaliditetsgraden ej ske förrän efter en längre tid — det är t. ex. osäkert om en rehabilitering eller omskolning är möjlig — brukar saken vanligen lämnas beroende av ny rättegång. TrSkN brukar sålunda uttala, att ny framställning om pension för arbetsoförmåga skall göras efter det rehabiliteringsvården avslutats.

Ett återbrytande av den första domen kan självfallet ske under de i RB kap. 31 angivna förutsättningarna. Närmast kommer här i fråga regeln i RB 31:7 om åberopande av omständighet, som ej tidigare framlagts och vars framläggande sannolikt hade medfört annat slut i saken. Part bör härvid göra sannolikt, att han ej kunnat åberopa ifrågavarande omständighet i den första rättegången (eller genom att söka ändring i domen) eller att han eljest haft giltigt skäl att underlåta åberopandet.

Det är inte helt klart, i vilka fall man måste anse att reglerna om domens rättskraft

---

29 Se *Karlgren* s. 204, *SOU 1973:51* s. 54 f.

30 I ett avgörande från Queensland beaktades vid bestämmandet av ersättning för förlorad inkomst att den skadade efter det skadan tillfogats honom hade dömts till tio års fängelse, *McGregor* s. 28 f.

31 *Karlgren* s. 205 framhåller, att tendensen i Sverige är att dylika förbehåll tillåts endast om ett påtagligt behov därav föreligger. Enligt SchwOR art. 46 bör omprövningen ske senast efter två år.

hindrar en förnyad prövning av ärendet utan att återbrytande av den tidigare domen sökts i Högsta domstolen[32]. Dylika hinder existerar inte, *om* domen innehåller ett uttryckligt förbehåll om rätt till ny prövning eller *om* i den första rättegången fråga ej alls varit om ersättning för varaktig arbetsoförmögenhet, utan t. ex. endast om ersättning för temporär förlust av arbetsförtjänst och för bestående men (ideell skada), eller *om* kravet på ersättning för varaktig förlust av arbetsförtjänst förkastats, enär tillräckliga bevis över förlusten inte ännu kunnat företes.

HD 1947/R 6: A dömdes till straff för mot S riktad egenhandsrätt. S ansågs ha rätt att sedermera i särskild rättegång mot A yrka på ersättning för skada föranledd av egenhandsrätten, oaktat S inte i den första rättegången förbehållit sig dylik rätt. — Se även *HD 1968/35*.

Enligt ÄL § 114 och UÄL § 27 kan en i dom fastställd underhållsskyldighet ändras av domstol, om väsentligen ändrade förhållanden påkallar detta. Dessa stadganden kan naturligtvis tolkas så, att en ändring av den första domen inte hade kunnat göras utan ifrågavarande bemyndiganden i lag. Men man kan också hävda, att de nämnda lagrummen ger uttryck åt en gällande allmän regel om att den rättskraft, som en dom om fortlöpande prestationer har, inte sträcker sig till väsentliga ändringar i förhållandena.

En jämkning av utdömd livränta borde kunna företas som en undantagsföreteelse, framför allt vid väsentligen förvärrat tillstånd, men också vid väsentligen förbättrat tillstånd. Det är tvivelaktigt om en liknande höjningsmöjlighet borde existera då fråga är om engångsersättning. Det ligger i sakens natur att en engångsersättning är mera definitiv. På tidigare anförda skäl borde i varje fall en sänkning av engångsersättningen på grund av ändrade förhållanden inte komma i fråga.

Hakulinen s. 371 anser jämkning av livränta möjlig. Enligt BrottsskErsL § 22 kan periodisk prestation jämkas både uppåt och nedåt, om ersättningstagarens behov av underhåll väsentligen ändrats.

I Tyskland kan livränta revideras vid väsentligen ändrade förhållanden enligt Zivilprozessordnung § 323, se *Larenz* I s. 362. I Danmark har det ansetts, att högre invaliditetsersättning kan yrkas senare, förutsatt att de skadliga följderna blivit väsentligt större än vad som varit beräkneligt då saken avgjordes genom dom eller förlikning. Detta gäller också engångsersättning, se *Jörgensen*, Personskade s. 446 ff, *Vinding Kruse* s. 450. I Sverige anses jämkning av livränta i ny dom kunna ske endast om parterna berättigats därtill i den förra domen. I *SOU 1973:51 s. 163* föreslås, att domstolen ges rätt till omprövning av livränta i särskilda, mycket angelägna situationer, där det vore klart obilligt om en förnyad prövning inte finge äga rum.

Det nyss anförda har inte avseende på ändringar föranledda av *penningvärdets fall*. Lagen om vissa underhållsbidrags bindande vid levnadskostnaderna 16. 12. 1966 gäller också underhållsbidrag som någon (med stöd av stadgandena i SL kap. 9) ålagts att på bestämda tider utge såsom skadestånd. Fortlöpande ersättningar som utges enligt TrFörsL är likaså enligt uttryckligt lagstadgande bundna vid lönenivån (Lag 17. 12. 1971).

---

32 Se *Tirkkonen* s. 358 ff och där anförd litteratur.

Kap. 19. Förlust av försörjare

a. I SkL 5:4 stadgas: "Blir den som har rätt till underhåll eller underhållsbidrag utan nödig försörjning på grund av att den underhållsskyldige dödats, skall honom med beaktande av den skadeståndsskyldiges tillgångar och omständigheter i skadestånd tilldömas vad för honom erfordras till dess han själv kan försörja sig. Skadeståndet kan bestämmas att utgå antingen på en gång eller i form av periodiskt understöd."

Sagda bestämmelse ersätter stadgandet i SL 9:3. Den huvudsakliga ändring som skett är att SL 9:3 gällde endast "enka eller barn efter den, som blifvit dödad". Denna ändring är likväl inte någon direkt nyhet i vår lagstiftning. Redan i TrFörsL § 6 utsträcktes nämligen ansvaret till att gälla alla som den avlidne varit skyldig att försörja eller som haft rätt till underhållsbidrag av honom.

Tredje mans skada ersätts ju i regel inte. Förevarande undantag beror på att dödsfallet ofta radikalt förändrar den till underhåll berättigades ekonomiska ställning. Fråga är här således om en självständig och inte om en härledd rätt. Därför kan den till underhåll berättigade inte berövas denna rätt genom avtal mellan skadevållaren och den (sedermera avlidne) skadade[1].

Bestämmelsen i SkL 5:4 gäller också vid principalansvar och vid strikt ansvar.

b. Rätten till skadestånd förutsätter att en *underhållsskyldighet* existerat. Detta framgår av ordalydelsen i SkL 5:4 och av att det i *PropSkL* hänvisas till nyssnämnda bestämmelse i TrFörsL. Att *faktisk försörjning* förelegat ger inte rätt till skadestånd[2]. Denna slutsats är även motiverad med hänsyn till att riksdagen direkt kan sägas ha tagit ställning till frågan. I en reservation i lagutskottet föreslogs nämligen, att rätt till skadestånd skulle ges, då den som erhållit underhåll eller underhållsbidrag blivit utan nödig försörjning på grund av att hans faktiska försörjare dödats.

SkL 5:4 torde på anförda skäl knappast gälla underhållsplikt, som grundats på

---

1 *Salmiala*, LM 1949 s. 409.

2 *PropSkL* s. 24. I *LagutskBet* s. 3 f hänvisas till att frågan f. n. undersöks av en kommitté.

avtal[3]. Däremot omfattar SkL 5:4 en på lag grundad underhållsplikt, varom avtal gjorts.

Enligt SL 9:3 var det, såsom nyss anfördes, endast den avlidnes änka och barn som kom i åtnjutande av skadestånd. Också änkling kunde komma i fråga (ÄLP § 5), men det har hört till ovanligheten att en änkling ansetts sakna nödigt underhåll till följd av hustruns död.

U 1969.859 (ND 1969 s. 422): En änkling erhöll ersättning för "förlust av försörjare" då hans hustru ,som förolyckats i trafiken, efterlämnat utom honom åtta barn, varav sju under 18 år. Änklingen avstod efter hustruns död från sitt förvärvsarbete och började sköta hemmet. — Se om avgörandet *Vinding Kruse* s. 469, *Jörgensen*, Personskade s. 376 f.

Makar är skyldiga att försörja varandra och sina minderåriga barn och adoptivbarn (ÄL § 46, SocHjL § 3). Efter skilsmässa fortfar underhållsplikten beträffande make i de fall så avtalats eller föreskrivits i domen, ÄL § 79, och beträffande barn enligt ÄL § 80.

HD har varit rätt restriktiv i fråga om tolkningen av ordet "barn" i SL 9:3[4], varför det är att förmoda att också bestämmelsen i SkL 5:4 — såsom en undantagsregel gällande ersättande av tredje mans skada — kommer att tolkas restriktivt i fråga om kretsen av de till ersättning berättigade[5].

HD 1941/R 14: A hade misshandlat S till döds. Sju månader senare födde B, som var ogift, ett barn. Oaktat S hade kunnat bli ålagd att enligt UÄL utge underhållsbidrag för barnet, ansågs A skyldig att utge varken ersättning för barnets underhåll eller underhållsbidrag till B för tiden närmast före och efter nedkomsten, eftersom S ej erkänt barnet och B ej var hans hustru. (Omr. Ett JR ansåg ersättningsplikt för A föreligga betr. barnet). — Enligt SkL 5:4 kunde uppenbarligen, sedan S:s underhållsskyldighet fastställts, skadestånd utdömas.

HD 1941/134: se s. 288.

HD 1971/68: Enär ett utom äktenskap fött barn, vars föräldrar sedermera förlovat sig, hade samma rättsliga ställning som erkänt barn (ÄLP § 6), ansågs barnet enligt SL 9:3 ha rätt till underhåll av den som dödat barnets far.

Helsingfors hovrätt, LM 1969 s. 978: A, som misshandlat S till döds, ålades att utge ersättning åt ett barn, vilket S inte erkänt, men för vilket S ålagts att utge underhållsbidrag. A:s ersättningsplikt ansågs dock inte gälla före S:s död förfallna, av S obetalade underhållsbidrag.

Fosterbarn har inte rätt till skadestånd enligt SkL 5:4.

HD 1972/51: A hade genom försummelse att vidta skyddsåtgärder vållat S:s död. S och hans maka hade under S:s livstid vidtagit åtgärder för adoption av ett barn, som varit i deras vård, men först efter S:s död hade S:s maka adopterat barnet. A ansågs inte skyldig att utge underhåll för barnet, enär S inte varit förpliktad att ta del i barnets underhåll.

TrSkN 1970/47 § 4: Fosterbarn till en i bilkrock avliden person fick ej ersättning ur trafikförsäkringen, enär fosterbarnet ej varit "en till underhåll berättigad anhörig".

TrSkN 1969/10 § 1: S omkom i en trafikolycka. Utan att ha varit gift med B hade S samman-

---

[3] Se *Jörgensen* s. 194, Personskade s. 362. *Arti* s. 148 anser, att en laglig underhållsplikt ej torde föreligga, om underhåll till barn utom äktenskap erlagts på grund av ett avtal som ej fastställts av myndighet (UÄL § 11). Detta förefaller mig vara en alltför restriktiv tolkning.

[4] Se *Ahlqvist* s. 149 ff, *Nybergh*, JFT 1963 s. 155 ff, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 498.

[5] Så även *Arti* s. 143 betr. tolkningen av nyss anförda bestämmelse i TrFörsL § 6.

bott med henne och hade två barn med henne. B ansågs inte ha rätt till ersättning ur trafikförsäkringen, enär B inte genom S:s död tillfogats minskning i inkomst eller uppehälle. (Omr. 3—2). Såsom majoriteten *Arti* s. 144. Arti anför dock *TrSkN 1962/6 § 24*, där avgörandet gick i motsatt riktning. I detta fall hade S likväl sammanbott med B i trettio år och erkänt B:s barn såsom sitt, vartill kom att den livränta som tillerkändes B var lägre än vad fallet hade varit om B och S varit gifta. I *TrSkN 1966/36 § 10*, där ersättning utdömdes, var förhållandena likaså speciella. B och S hade sammanbott och hade av domstol erhållit tillstånd att gifta sig.

Enligt SL 9:3 ansågs *föräldrar* ej ha rätt till underhållsbidrag av den som var ansvarig för deras barns död, se t. ex. *HD 1965/94*. Detta gäller också enligt SkL, eftersom barn ej mera, sedan SocHjL § 4 upphävts år 1970, är skyldiga att underhålla sina föräldrar. Före år 1970 kunde föräldrar enligt TrFörsL § 6 ges rätt till underhållsbidrag. Enligt TrSkN:s rekommendationer har dock även efter år 1970 ersättning ur trafikförsäkringen tillerkänts föräldrar, då deras barn, som faktiskt försörjt dem, avlidit som en följd av trafikolycka. Denna tolkning har inte haft stöd i TrFörsL § 6.

Vissa arbetstagare är berättigade till underhållsbidrag av sina arbetsgivare (SocHjL § 5). Ur trafikförsäkringen har dylika arbetstagare tillerkänts skadestånd.

Utomlands döms flerstädes på grund av uttryckligt lagstadgande eller praxis skadestånd åt envar som berövats underhåll genom en annans död, således oberoende av om den avlidne haft en laglig skyldighet att erlägga underhållet eller ej, se *McGregor* s. 91. Sålunda anses det i Danmark och Schweiz vara avgörande att den döde faktiskt försörjt ifrågavarande person, se *Vinding Kruse* s. 467, *Jörgensen*, Personskade s. 27, 358 ff, *Oftinger* s. 206 ff. En utsträckt rätt till underhåll föreslås av den svenska skadeståndskommittén, se *SOU 1973:51* s. 171 f.

c. Rätten till skadestånd enligt SkL 5:4 förutsätter vidare, att den till underhåll berättigade helt eller delvis mottagit underhåll av den avlidne och på grund av dödsfallet blivit utan nödig försörjning. Ett orsaksförhållande bör existera mellan den ansvariges beteende och underhållets bortfall.

Skadestånd utdöms inte om den avlidne under en längre följd av år försummat sin försörjningsplikt[6]. Härvid måste dock förutsättas att hans arbetsoförmögenhet varit definitiv.

HD 1962/71: Då den avlidne hade varit varaktigt oförmögen att försörja sina barn, erhöll dessa ej skadestånd enligt SL 9:3.

Har en man, som i samband med äktenskapsskillnad på grund av arbetsoförmögenhet inte ålagts att utge underhåll åt sin hustru och sina barn, avlidit i en trafikolycka, erhåller hustrun och barnen ej ersättning ur trafikförsäkringen[7].

d. Även om något underhåll inte erlagts vid tiden för olyckan kan skadestånd utdömas, såframt underhållsplikten jämte behovet av underhåll skulle ha inträtt i en rätt nära

---

[6] Se *Jörgensen*, Personskade s. 367. Däremot har änka i Danmark ansetts ha rätt till underhållsbidrag då hon förlorat sin make, oaktat dennes enda inkomst varit en ringa invalidpension, *U 1968.296* (ND 1968 s. 151).

[7] *Lehtola* s. 33.

framtid[8]. I så fall kan nämligen kravet på orsaksförhållande mellan den ansvariges beteende och det uteblivna underhållet anses tillgodosett. För närvarande har frågan hos oss ej så stor praktisk betydelse, eftersom föräldrar vars barn dödats inte har rätt till skadestånd. Förhållandet kan bli ett annat, om i framtiden i vissa fall faktisk försörjning förklaras grunda rätt till skadestånd.

HD 1964/55: Änkan B:s 22-årige son blev år 1961 påkörd av en bil och dog. Enär B var i behov av underhåll och sonen varit skyldig att försörja henne, men på grund av sina studier kunde börja bidra till hennes underhåll först den 1 juni 1965, ålade HD (ett JR) det bolag där bilen var trafikförsäkrad att jämlikt TrFörsL § 6 utge till B 100 mark i månatligt underhåll räknat från den 1 juli 1965. (Omr. Två domare ville dessutom döma 20 mark i månaden för tiden 1961—1965. Två domare åter förkastade käromålet, den ene enär sonen inte före sin död hade underhållit B, den andre enär sonen då olyckan skedde ej varit skyldig att underhålla B och B vid tiden för sonens död kunde underhålla sig själv och därför ej hade rätt till underhåll). — Med hänsyn till sonens studier var det realistiskt att räkna med att han i framtiden kunnat underhålla sin mor. Se även *NJA 1961 s. 584* (ND 1961 s. 660): A var ansvarig för 17-årige S:s död. Enär S tämligen snart skulle ha kommit att väsentligt bidra till sin frånskilda sjukliga mors underhåll, ålades A att till modern utge en engångsersättning.

HD 1966/129: En 16-åring hade dött i en trafikolycka. Jämlikt TrFörsL § 6 utdömdes inte ersättning till hans mor, som var änka, enär han vid tiden för olyckan inte förmått och sålunda ej heller varit lagligen skyldig att underhålla henne.

e. Ett periodiskt skadestånd enligt SkL 5:4 skall presteras till dess den till ersättningen berättigade kan försörja sig själv.

HD 1967/18: A, som i en tidigare rättegång dömts till straff för att han dräpt S och ålagts att till S:s änka och barn utge underhållsbidrag till dess de kunde försörja sig, befriades från sagda skyldighet, enär han kunde visa att de vid tiden för den nya rättegången kunde försörja sig utan sagda bidrag.

För barn gäller rätten till underhåll vanligen fram till dess det fyller tjugo år eller därförinnan kan försörja sig själv. Ur trafikförsäkringen kan, om den avlidne efterlämnat ett eller flere barn under tolv år, enligt TrSkN:s rekommendationer erläggas särskild ersättning för de stegrade kostnaderna för hemmets vård till dess det yngsta av barnen fyllt tolv år. Skulle barnet till följd av invaliditet eller annan orsak ej kunna försörja sig då det fyller tjugo år, utges ersättningen även därefter. Om barnet efter fyllda tjugo år fortsätter sin utbildning, kan ersättningsplikten utsträckas några år, se även *HD 1964/86*.

TrSkN 1969/21 § 2: En hemmafru hade dött i en bilolycka. Änklingen erhöll ur trafikförsäkringen såsom ersättning för höjda kostnader för skötseln av hemmet ett visst årligt belopp, vilket skulle utgå till dess makarnas yngste son fyllde tolv år eller änklingen därförinnan ingick nytt äktenskap.

Det anses allmänt att ett *periodiskt understöd till änka* upphör då hon gifter om sig, eftersom hennes nye make blir underhållspliktig gentemot henne. Helt rättvist är detta dock inte alltid, ty det är ju inte sagt att den nye maken har förmåga att för-

[8] Så ofta i utlandet, t. ex. då son eller dotter står på tröskeln att börja förtjäna, se *McGregor* s. 103 f. Se även *Lech* s. 188 ff.

sörja henne. Regeln om understödets upphörande vid omgifte får därför inte betraktas såsom undantagslös. Enligt SkL 5:4 skall underhållet ju utges till dess den därtill berättigade kan försörja sig själv.

HD 1964/86: Underhållsbidrag till änka dömdes att utgå till dess hon kunde försörja sig själv eller därförinnan ingick nytt äktenskap. — I en kommentar till rättsfallet, LM 1968 s. 134, uttalar Martti *Miettinen*, att en änka inte automatiskt borde gå miste om underhållet då hon gifter om sig, låt vara att det nya äktenskapet oftast är en i TrFörsL § 6 avsedd ändring av förhållandena. I Schweiz väljs i praxis ibland en medelväg genom att periodiskt understöd döms ut, men förklaras upphöra tre år efter ett eventuellt omgifte, se *Oftinger* s. 219. Hos oss finns ett liknande stadgande i OlycksFL § 24 gällande försörjningspension ur yrkestagares olycksfallsförsäkring.

I övrigt är den utdömda ersättningen, vare sig den utgår som engångsbelopp eller som periodiskt understöd, att anse såsom definitiv. De ovan i 18.4.h anförda motiven för en omprövning av skadeståndet har betydligt mindre tyngd då fråga är om underhåll efter en avliden. Detta hindrar inte att det i undantagsfall kan vara skäl att tillåta en omprövning, t. ex. då vid periodiskt utgående understöd den skadeståndsskyldiges tillgångar radikalt minskat.

f. SL 9:3 använde uttrycket "nödigt underhåll", SkL 5:4 talar om "utan nödig försörjning" och "vad för honom erfordras till dess han själv kan försörja sig". Fråga är således inte om ett nödtorftigt underhåll, men inte heller om en ersättning för den ekonomiska förlust som dödsfallet medfört för den till underhållet berättigade. Ersättningens storlek beror på en behovsprövning.

TrSkN 1969/54 § 7: Studeranden S hade dött i en trafikolycka. Hans anhöriga erhöll inte ur trafikförsäkringen ersättning för de utgifter, som S haft för studierna och för hyran för studentbostaden.

Då ersättningen fastställs bör beaktas å ena sidan den skadades levnadsstandard, dödsboets förmögenhetsförhållanden, kostnaderna för den avlidnes barns skolgång etc, å andra sidan den ansvariges ekonomiska ställning och förhållanden. Denna utgångspunkt motiverar att man också kan ta hänsyn till en livförsäkring, som den avlidne haft och i vilken de underhållsberättigade varit insatta som förmånstagare, eller till en pension som den avlidnes arbetsgivare betalar åt dem[9]. Den särställning summaförsäkring har enligt FörsAvtL § 25, se nedan 20.6, talar dock för att ersättning ur en dylik försäkring inte i alltför hög grad bör få inverka på skadeståndets storlek. SvSkL 5:3 förklarar att ersättning bör utgå "efter vad som finnes skäligt". I Norge fastställs ersättningen likaså till vad domstolen med hänsyn till den utvisade culpan och omständigheterna i övrigt finner skäligt.

Se om ersättningens beräknande *Hakulinen* s. 370 f, *Andersen* s. 433 ff, *Hellner* s. 271 f, *Vinding Kruse* s. 470 f, *Jörgensen*, Personskade s. 200 ff. *Hakulinen* s. 371 anser att livförsäkringar inte kan beaktas.

Graden av skadevållarens culpa inverkar ju i allmänhet inte på skadeståndets storlek, och bör ej heller göra det i fråga om skadestånd som utges enligt SkL 5:4. Orden

[9] Se *Lech* s. 193.

"med beaktande av den skadeståndsskyldiges tillgångar och omständigheter" ger visserligen domstolen möjlighet att vid ringa culpa hos skadevållaren utmäta ersättningen knappare och vid grov culpa rundligare, men man frågar sig om det föreligger skäl därtill.

HD 1958/123 (se ovan s. 96): Barnet A hade orsakat S:s död, varvid A:s föräldrar konstaterades ha varit culpösa. Vid bestämmandet av det underhåll som de hade att erlägga till S:s anhöriga tog hovrätten, som tillämpade SL 9:3 och 5, hänsyn till graden av föräldrarnas culpa. I HD var ej mera fråga härom.

Ideell skada ersätts inte. Någon skadeersättning för livets förlust som sådan har inte förekommit hos oss. Sanningen i det gamla uttrycket "det är billigare att döda än att lemlästa" bekräftas alltså här.

HD 1972/61: En alkoholpåverkad bilförare företog en oaktsam omkörning med påföljd att en 17-årig gosse miste livet. Gossens far krävde 3.000 mark av bilföraren (försäkringsbolaget) i ersättning för att han mistat sonen, men kravet förkastades, enär det saknade stöd i lag.

g. Har den avlidne bidragit till skadan genom eget *medvållande*, anses detta i allmänhet leda till jämkning av det skadestånd som skall presteras, se t. ex. *HD 1949/R 8*, *HD 1935/127*, ovan s. 117, och *HD 1964/86*[10]. Har den avlidne varit grovt oaktsam är en jämkning naturlig, men man frågar sig om en jämkning i övriga fall alltid är påkallad. En jämkning kan inte motiveras med preventiva synpunkter. Vid tiden för tillkomsten av SL 9:3 uttalade *Forsman*, att det skadestånd som änka och barn erhöll inte med nödvändighet måste jämkas på grund av den avlidnes beteende, enär fråga ju var om en självständig och inte om en härledd rätt för dem[11].

I regel är det helt naturligt att den avlidnes medvållande verkar nedsättande på skadeståndet. Såsom *Lech* anför vore bristen på följdriktighet uppenbar, om den skadade själv finge ett på grund av sitt medvållande jämkat skadestånd, men hans anhöriga, om han en tid senare dör som en följd av skadan, finge uppbära ojämkad ersättning[12]. I en del fall vore en rätt till ojämkad ersättning för de anhöriga likväl befogad, t. ex. emellanåt då en berusad person rört sig på landsvägen och blivit överkörd eller då en passagerare, som följt med i en bil oaktat han varit medveten om att föraren varit berusad, förolyckats i en krock. I fall av denna typ verkar en jämkning mången gång obillig mot de anhöriga. I praktiken märker man också att jämkningen ofta varit rätt varsam.

HD 1955/62: Järnvägsmyndigheterna hade försummat att hålla ett skyddsstaket i skick med påföljd att S kommit in på järnvägens område, där han fallit utför ett stup och dött. Enär till olyckan medverkat att S varit alkoholpåverkad, jämkades ersättningen till hans anhöriga till 2/3.

I *SOU 1973:51*, se s. 243, 376, går man så långt att man föreslår, att jämkning vid personskada kan ske endast om det egna medvållandet är grovt eller om synnerliga skäl till jämkning

---

10 Så även rätt allmänt i utländsk rätt antingen på grund av uttrycklig bestämmelse i lag eller på grund av praxis, se *McGregor* s. 87 f, *Honoré* s. 105 ff.

11 *Forsman* s. 208 f.

12 *Lech* s. 23.

föreligger. Då brottsskada ersätts av statsmedel jämkas hos oss ersättningen inte på grund av den avlidnes medvållande, BrottsskErsL § 11.

h. Ersättningen enligt SkL 5:4 kan dömas att utges på en gång eller i rater. Såframt fråga ej är om små belopp, döms den ofta såsom en månatlig ersättning. Förut lade man större vikt vid orden "nödig försörjning" i SL 9:3. På senare tid har man kunnat iaktta en ökad benägenhet att döma ut en ersättning som till storleken närmar sig vad den avlidnes anhöriga förlorat genom dennes frånfälle. Härvid beaktas dock den efterlevandes skyldighet att minska behovet av ersättning genom att i mån av möjlighet försörja sig genom eget arbete. Någon tendens hos våra domstolar att fastställa storleken av underhållet åt efterlevande make och barn såsom en viss procent av den avlidnes inkomst kan inte förmärkas. I Sverige har man tolkat bestämmelsen om att den berättigade bör sakna "erforderligt underhåll" så, att de efterlevande har rätt till ungefär samma levnadsstandard som tidigare.

SOU 1973:51 s. 51, *Nordenson m. fl.* s. 184. I Schweiz har "unterstützungsbedürftig" tolkats så, att den berättigade ej anses skyldig att väsentligt ändra sin livsföring, se *Oftinger* s. 211. Jfr *Lech* s. 193, som anför att det ej torde finnas något avgörande av Sveriges HD, enligt vilket de efterlevande borde bibehållas vid levnadsstandarden före dödsfallet. *Salmiala,* LM 1949 s. 413 ansåg, att ersättningen enligt SL 9:3 borde vara sådan att de efterlevande kunde tillfredsställa de behov som *i deras ställning* (kurs. här) var att anse som nödvändiga.

Hos oss har TrSkN:s praxis uppenbarligen inverkat höjande också på sådana skadestånd som ej utges ur trafikförsäkring. TrFörsL § 6 mom. 1 hänvisade visserligen till SL 9:3, och hänvisar numera till SkL 5:4, men eftersom TrFörsL § 6 mom. 2 talar om att ersättning vid dödsfall ges "för minskning i inkomst eller uppehälle", har man ansett att fråga är om en ersättning som till beloppet överstiger ett nödigt underhåll.

HD 1967/104: Fru S avled i en trafikolycka. Enär hon hjälpt sin man, som på grund av hjärtfel varit blott delvis arbetsförmögen, i hans butik och hennes död medfört en minskning av hans månadsinkomst med 100 mark, tillerkändes mannen 100 mark i månaden ur trafikförsäkringen.

Enligt TrSkN:s normer är ersättningen följande. Har den avlidne efterlämnat maka — eller make som genom hustruns död drabbats av minskning i uppehälle — är ersättningen 50 procent av den avlidnes inkomst. För maka och ett barn är den 60 procent, för maka och två barn 65 procent, för maka och tre barn 70 procent samt för maka och fyra eller flera barn 75 procent av den avlidnes inkomst. Ersättningen fördelas mellan makan och barnen så, att makan erhåller två delar och varje barn en del. Från den tidpunkt då den avlidne skulle ha uppnått pensionsåldern sänks ersättningen med 40 procent.

Har den efterlevande makan egen inkomst, beaktas denna så att den avlidnes inkomst, låt oss säga 18.000 mk, och den efterlevandes inkomst, 10.000 mk, slås samman. Summan 28.000 mk läggs till grund för ersättningen. Har makarna ej barn erhåller änkan femtio procent av 28.000, dvs. 14.000 mk, varifrån likväl avdras hennes egen inkomst 10.000 mk. Hon erhåller således 4.000 mk.

HD 1968/103: Vid beräknandet av den avlidnes årsinkomst, vilken skulle läggas till grund för

familjepension ur trafikförsäkring, beaktades att blott en del av den inkomst som den avlidne haft varit skälig ersättning för av honom utfört arbete, medan resten utgjordes av sådan företagarvinst, som även i framtiden kunde erhållas genom att företagets verksamhet fortsattes.

Enligt *Jörgensen*, Personskade s. 399 ff, erhåller i Danmark en änka i ersättning ett engångsbelopp motsvarande fyra gånger hennes avlidne makes nettoårslön, dock med en viss maximigräns. Jfr dock *Vinding Kruse* s. 470. I Sverige anses änkans konsumtionsandel i familjens inkomst normalt vara 40 procent, vid högre ålder dock 50 procent, *SOU 1973:51* s. 52. Också utom Norden erhåller änkan lejonparten av ersättningen, ofta 40—50 procent, se *McGregor* s. 96 ff.

Storleken av den ersättning, som skall erläggas åt tidigare make eller åt arbetstagare, beror däremot inte direkt på den avlidnes inkomst.

Kap. 20. Skadan ersätts av tredje person

1. Huvudregeln.

Den skadelidande får ibland sin skada helt eller delvis ersatt av en annan än den för skadan direkt ansvarige. En dylik ersättning ur en "kollateral källa" förekommer framför allt då ersättning presteras ur en försäkring eller ur allmänna medel, t. ex. i form av billig sjukvård eller folkpension. Hur inverkar detta på den ställning som den skadelidande och den för skadan ansvarige har?

Huvudregeln och utgångspunkten vid bedömningen är, att den skadelidande (S) inte bör erhålla dubbel ersättning. Det skadestånd som den för skadan ansvarige (A) skall erlägga minskas följaktligen med det belopp, som den skadelidande erhåller från annat håll (av B). Hålls sjukhusavgifterna med allmänna medel låga, kommer detta den ansvarige till godo. Han behöver ersätta endast de sjukhuskostnader som den skadelidande faktiskt har haft. Till den del skadan ersätts ur sjukförsäkringen har den skadelidande likaså ingen rätt mot den ansvarige. Skadeståndsinstitutets primära syfte, dvs. att bereda den skadelidande ersättning för skadan, går framom dess preventiva funktion.

Framställningen i det följande utvisar likväl att sagda huvudregel ej är undantagslös. I en del situationer har den skadelidande rätt att erhålla "dubbel" ersättning, att *kumulera* ersättningsbeloppen, framför allt vid s. k. summaförsäkring. Också i utlandet förekommer en kumulering av ersättningsbeloppen i allmänhet endast vid vissa bestämda typer av ersättningar. Undantag utgör dock USA. Där tillåts som regel kumulering av ersättningsbeloppen, något som till stor del kan tillskrivas det förhållandet att den skadelidandes rättegångsombud vid personskada betingar sig i arvode 25—40 procent av det utdömda beloppet (och blir utan arvode om käromålet förkastas). För att kompensera den skadelidande tillåts kumulation och utdöms höga ersättningsbelopp för ideell skada[1].

Om den skadelidande som fått ersättning av B inte kan kräva ersättning av den

[1] *Fleming*, Int. enc. s. 8.

ansvarige A, ligger det nära till hands att anta att i stället B, ur vars ficka ersättningen tagits, kunde göra detta krav gällande; i de nyss anförda exemplen således den som finansierat sjukhusvården resp. försäkringsersättningen. Någon dylik huvudregel om regressrätt för B existerar dock inte. Framställningen här nedan ger vid handen, att bedömningen är olika för olika fall. Har ersättningen erlagts av det allmänna eller ur försäkring, borde en regressrätt ofta vara utesluten. Den pulverisering av skadeståndet som skett bör inte "tas tillbaka" genom en regressrätt. I kommande lagstiftning blir frågan säkert uppmärksammad.

Observeras bör att här inte är fråga om tredje mans skada, vilken ju i allmänhet inte ersätts, se 4.5, utan om ett ersättande av den skadelidandes skada i form av ersättning till B. Det är en härledd rätt som B har, han inträder i den skadelidandes ställe (så uttryckligen FörsAvtL § 25)[2]. Eventuellt existerande panträttigheter kommer således B till godo.

HD 1941/108: A misshandlade S så att S blev arbetsoförmögen. Med anledning därav fick S och hans familj i ett halvt års tid av kommunen B understöd sammanlagt 14.100 mk. A ålades av HD att utge sagda belopp till B. I domen konstaterades att S:s arbetsförmåga till följd av misshandeln nedgått i så hög grad, att hans inkomster under nämnda halvår minskat med åtminstone sagda belopp. Hovrätten hade ansett, att B hade rätt till ersättning endast för den del av understödet som B hade utbetalat åt S, men inte för den del av understödet som B hade gett åt S:s familj. — HD betonade riktigt, att det var S:s skada som ersattes.

I det följande skall i korthet beröras de viktigaste av de fall, där ersättning presteras av annan än den ansvarige. Täcks skadan av försäkring tillhör spörsmålet skadeståndsoch försäkringsrättens gränsmarker. Uppgörelsen mellan två för skadan ansvariga försäkringsgivare faller helt utanför denna framställning.

2. Folkpension.

Från det skadestånd som den skadelidande skall erhålla av den för skadan ansvarige avdras självfallet inte sådan folkpension som den skadade erhåller helt oberoende av den skada som tillfogats honom, se t. ex. *HD 1971/93* betr. trafikskada och vanlig ålderdomspension. Däremot kan det vara skäligt att enligt FolkpensL utgående begravningsbidrag avdras[3]. Redan själva plikten att ersätta begravningskostnaderna har ju i tiderna vållat visst tvivel med hänsyn till att begravningskostnaderna i varje fall förr eller senare skulle ha uppkommit.

Enligt FolkpensL beviljas den skadelidande emellanåt folkpension just på grund av den skada som tillfogats honom. Invaliditetspension erläggs sålunda, antingen för viss tid eller tills vidare, till den som genom skada blivit arbetsoförmögen. Den skadelidande kan dessutom erhålla hjälp- och vårdtillägg. Folkpensionen finansieras med allmänna medel och kommer den för skadan ansvarige till godo sålunda att sagda folkpension "avdras" från det skadestånd som han bör erlägga till den skadelidande.

---

[2] *Palmgren*, JFT 1945 s. 293 ff, *Ignatius—Kivivuori* s. 65 ff.

[3] Se *HD 1969/9* (ovan s. 287) och betr. ersättning enligt TrFörsL *Lehtola* s. 81. Jfr dock *Kivimäki—Ylöstalo* s. 503.

I domen brukar ibland uttryckligen uttalas, att från den utdömda ersättningen skall folkpensionen avdras, se t. ex. *HD 1967/103*, *HD 1966/12* (invaliditetspension enligt folkpensionslagen och lagen om pension för arbetstagare) och *HD 1971/53* (invaliditetspension och hjälptillägg). I *HD 1966/12* sänktes till följd av beviljad invaliditetspension den utdömda månatliga livräntans storlek från 350 till 75 mk. I *HD 1971/53* uttalades däremot, att från den utdömda ersättningen skulle avdras de invaliditetspensioner och hjälptillägg som i framtiden komme att utbetalas åt S. Den i nyss anförda *HD 1966/12* använda nettolivräntemetoden är enklare att tillämpa då domen skall verkställas och att föredra framom den i *HD 1971/53* använda bruttolivräntemetoden. Nettolivräntemetoden förutsätter dock att man på förhand i stort sett kan uppskatta avdragets storlek och att regressrätt inte existerar[4].

Lagen ger inte folkpensionsanstalten regressrätt mot den för skadan ansvarige. Å andra sidan fastställs folkpensionens understödsdel med beaktande av den skadades årliga inkomst, varför en fortlöpande ersättning som den skadade åtnjuter, t. ex. enligt TrFörsL, i regel kommer att inverka nedsättande på den understödsdel som beviljas honom (se FolkpensL § 30 och där uppräknade undantag från huvudregeln).

3. Sjukförsäkring.

Enligt SjukförsL erhåller den som lidit skada i vissa fall ersättning av folkpensionsanstalten för sjukdom, lyte eller kroppsskada. Har den försäkrade enligt annan lag rätt till ersättning för skadan (av den för skadan ansvarige A), erhåller han ersättning enligt SjukförsL § 27 endast om och till den del sjukförsäkringen överstiger den ersättning A bör prestera. Skulle A likväl inte utge ersättningen, erläggs den enligt SjukförsL, men den försäkrades rätt mot A övergår då till folkpensionsanstalten[5]. Om den försäkrade redan har erhållit ersättning ur sjukförsäkringen och därefter kräver skadestånd av A, avdras försäkringsersättningen från det skadestånd som A åläggs att utge till honom, se t. ex. *HD 1972/10.*

Har den försäkrade lyftat ersättningen både enligt SjukförsL och av A, har folkpensionsanstalten rätt att av den försäkrade återfå det enligt SjukförsL erlagda beloppet (SjukförsL § 27).

4. Arbetstagares pension.

Arbetsgivare är skyldig att anordna pensionsskydd för sina arbetstagare — privata arbetsgivare genom att teckna pensionsförsäkring. Pensionsrätten omfattar inte endast ålderspension, som utgår oberoende av skadan, utan även invalidpension för arbetstagaren och familjepension för hans anhöriga (se L om statens pensioner 1966, Lag

---

[4] Se *Lech* s. 82 f, *SOU 1973:51* s. 92 f, 215 ff.

[5] I Sverige avräknas från det skadestånd, som A har att erlägga, vad som utgår ur *allmän försäkring*, dvs. allmän sjukförsäkring, folkpension och tilläggspension, utan regressrätt för det allmänna mot A, se *SOU 1969:58* s. 11 ff, *SOU 1973:51* s. 79 ff.

om pension för arbetstagare 1961, SjömanspensL 1956 m. fl. i lagboken under Ar 29 intagna lagar). För den del av skadan som ersätts genom pensionen har den skadelidande vanligen inte rätt att hålla sig till skadevållaren, utan ett motsvarande avdrag bör göras från den ersättning denne åläggs prestera[6], se t. ex. *HD 1966/12* (invalidpension). I vissa fall kan lagen dock tolkas så, att ifrågavarande förmån inte bör avräknas, se *HD 1963/41* (begravningshjälp).

Det anförda gäller också då för arbetstagaren anordnats ett bättre pensionsskydd än det obligatoriska, t. ex. högre familje- eller invalidpension än den obligatoriska.

Pensionslagarna brukar inte innehålla några föreskrifter om rätt för den försäkringsgivare som erlagt pensionen att inträda i den skadades rätt mot skadevållaren, varför man får utgå från att någon dylik rätt inte existerar.

Däremot ingår i pensionslagarna bestämmelser om hur pensionen skall samordnas med andra pensioner och med ersättning ur bl. a. olycksfalls- och trafikförsäkring. Då denna samordning företas kan en retroaktiv utjämning äga rum (se t. ex. Lag om pension för arbetstagare § 8, SjömanspensL § 27, L om statens pensioner § 11 och 15, L om statens familjepensioner § 6 och 19). Pensionen kanske sänks till följd av att ersättning utgår ur försäkring.

Premierna för den obligatoriska pensionen erläggs av arbetsgivaren ensam, medan premierna för de frivilliga tilläggsförmånerna ofta erläggs av arbetsgivaren och arbetstagaren tillsammans. Den som erlagt premierna har självfallet inte för dessa någon "regressrätt" mot skadevållaren. En dylik rätt för premiebetalare existerar inte heller vid vanlig försäkring.

5. Försäkring för olycksfall i arbete.

För olycksfall i arbete erläggs enligt OlycksFL skadestånd till arbetstagaren eller, om denne dött, till dennes anhöriga (försörjningspension), vartill kommer begravningshjälp. Arbetsgivaren är skyldig att anordna försäkringen. Har han försummat detta eller har han på grund av arbetets korta varaktighet eller av annan orsak ej varit försäkringspliktig, erläggs ersättningen av staten. Utöver obligatorisk olycksfallsförsäkring kan en frivillig försäkring tas, t. ex. gällande fritidsskador. Denna följer i stort sett samma regler som den obligatoriska försäkringen, se OlycksFL § 57.

Då den för skadan ansvarige (A) åläggs att utge skadestånd, bör enligt OlycksFL § 61 mom. 1 den ersättning avdras som den skadade beviljats enligt OlycksFL, se t. ex. *HD 1945/R 13*, *HD 1967/95*, *HD 1971/93* och *HD 1971/53* (dagpenning, livränta, hjälplöshetstillägg). Av OlycksFL § 61 framgår tydligt, att lagstiftarens avsikt varit att den skadelidande inte skall erhålla dubbel ersättning. Skulle den för skadan ansvarige A i god tro ha presterat ersättning till en skadad, som redan erhållit ersättning ur olycksfallsförsäkringen, har försäkringsgivaren rätt att återkräva försäkringsersättningen av den skadade.

Försäkringsanstalt som på grund av olycksfallsförsäkringen erlagt skadestånd har

---

[6] Se *Kivimäki—Ylöstalo* s. 503, *Arti* s. 200 ff. Jfr *Hakulinen* s. 358.

rätt att av den som vållat skadan, eller av den som annars är skadeståndsskyldig mot den skadelidande, återfå ersättningen, dock ej mera än vad den skadade själv hade varit berättigad att erhålla av den ansvarige om olycksfallsförsäkring inte hade funnits (OlycksFL § 61 mom. 2)[7]. Olycksfallsförsäkringsbolaget har sålunda regressrätt mot det trafikförsäkringsbolag som enligt TrFörsL är ansvarigt för skadan.

HD 1968/17: Olycksfallsförsäkringsbolagets regressrätt mot trafikförsäkringsbolaget gällde den del av cyklisten S:s skada, som S hade haft rätt att få ersatt ur trafikförsäkringen, dvs. till följd av S:s medvållande endast en fjärdedel av skadan. — Se även *HD 1945/R 13*, nedan s. 316.

Enligt TrFörsL § 6 mom. 4 ersätts ur trafikförsäkringen inte den del av personskada, som drabbat ett motorfordons ägare eller förare och som denne har rätt att få ersatt ur olycksfallsförsäkringen för yrkesskada. Följaktligen har olycksfallsförsäkringsbolaget betr. sagda skador inte regressrätt mot trafikförsäkringsbolaget. Skulle nämligen ansvar för sistnämnda bolag föreligga och olycksfallsförsäkringsbolaget utnyttja sin regressrätt komme motorfordonets ägare att drabbas av bonusförlust, vilket vore obilligt, eftersom fråga är om en skada som han drabbats av på väg till eller från arbetet.

OlycksFL § 61 mom. 1 och 2 utvisar att olycksfallsförsäkringsbolaget har samma rätt som den skadelidande. Det har alltså regressrätt även mot den skadades arbetsgivare, såframt denne på grund av egen culpa eller existerande strikt ansvar varit ansvarig för skadan[8]. Däremot har regressrätten inte ansetts gälla arbetsgivarens principalansvar[9], se även nedan 20.6.c.

HD 1947/143: Försäkringsgivare som på grund av olycksfallsförsäkring hade erlagt ersättning åt den i arbetet skadade arbetstagaren S ansågs inte ha regressrätt mot S:s arbetsgivare (ett bolag), enär det ej ens påståtts att skadan orsakats genom bolagets oaktsamhet. (Omr. 3—2. Minoriteten fann ersättningsplikt föreligga, enär bolagets ansvarige arbetsledare genom laga kraft vunnen dom konstaterats ha vållat skadan och principalansvar för bolaget följaktligen förelegat.)

I praxis utövar olycksfallsförsäkringsbolagen sin regressrätt s. g. s. enbart då fråga är om ersättning ur annan försäkring, framför allt trafikförsäkring och ansvarsförsäkring (inklusive sjukförsäkring).

6. Ersättning på grund av försäkringsavtal.

Genom försäkringsavtal kan en försäkringsgivare åta sig att ersätta den skada som försäkringstagaren eller försäkringshavaren (den vars intresse är försäkrat mot skada) lider eller att, vid liv- eller annan personförsäkring, utbetala ett överenskommet belopp. En försäkringsgivare som erlagt ersättning till den skadelidande S har enligt det viktiga stadgandet i FörsAvtL § 25 i vissa fall *regressrätt* mot den för skadan ansvarige A.

a. Vid *summaförsäkring* (liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring) har försäkringsgivaren

---

[7] I Sverige saknar försäkringsgivaren enligt Lagen om yrkesskadeförsäkring regressrätt mot skadevållaren, se *SOU 1969:58* s. 8.

[8] Se *Ingman*, SVYJ 1961 s. 91 f.

[9] I allmänhet anses i utlandet regressrätt existera för försäkringsgivaren endast då arbetsgivaren själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet orsakat skadan, se *Fleming*, Int. enc. s. 28.

inte regressrätt. Den skadade har rätt till dubbel ersättning, dvs. rätt att *kumulera* skadeståndet och försäkringsersättningen. Vid summaförsäkring utgår man nämligen från att försäkringshavaren genom försäkringen beretts rätt till en i förväg bestämd summa pengar — och inte som vid skadeförsäkring rätt till ersättning för den konkreta skadan. Likaså synes kumulering gälla skadestånd och ersättning ur understödskassor[10].

Det är flera omständigheter som talar för att en frivillig personförsäkring inte bör minska den skadelidandes rätt till skadestånd. Han har betalat försäkringspremierna och jämställer kanske den kombinerade liv- och olycksfallsförsäkringen med ett sparande. Det skadestånd som han får av den för skadan ansvarige täcker sällan helt hans förlust. I varje fall blir ideell skada ofta oersatt. En kumulering är allmänt accepterad i utländsk rätt[11].

Å andra sidan strider kumuleringen mot principen att den skadade inte bör erhålla dubbel ersättning[12]. Kumulering sker inte vid sakförsäkring (t. ex. brandförsäkring). En ren olycksfallsförsäkring är inte ett egentligt sparande. Det ligger visserligen i samhällets intresse att frivilliga försäkringar tecknas, men intresset för försäkringar skulle knappast påverkas negativt om avdrag godtogs, eftersom den som mot varandra väger försäkringens för- och nackdelar måste räkna med att någon för skadan ansvarig kanske inte alls finns eller att, om det finns en ansvarig, denne är insolvent. Också de förmåner som avräknas har ofta "indirekt" finansierats av den skadelidande, t. ex. hans pension. Vid bestämmandet av underhållets storlek till efterlevande tas hänsyn till existerande livförsäkringar, se ovan 19.f. De lege ferenda borde domstolen ges rätt att, om skäl föreligger, låta också ersättningen ur en olycksfallsförsäkring inverka nedsättande på skadeståndet. Ett obligatoriskt avräknande vore däremot inte påkallat[13].

Såframt fråga inte är om en ren summaförsäkring, utan om erläggande ur personförsäkringen av det verkliga beloppet av de utgifter eller förluster, som olycksfallet eller sjukdomen medfört för den skadelidande försäkrade, t. ex. kostnader för läkare och läkemedel, har försäkringsgivaren regressrätt (FörsAvtL § 25). Fråga är då egentligen om en skadeförsäkring. Härom gäller vad nedan anförs.

b. Vid *skadeförsäkring*, t. ex. brand-, transport- eller varuförsäkring, har den skadelidande till den del han erhållit ersättning ur försäkringen inte någon rätt mot den för skadan ansvarige A. Försäkringsgivaren åter har *regressrätt*, men endast under vissa förutsättningar.

Regressrätt existerar att börja med om A *uppsåtligen* eller genom *grov vårdslöshet* orsakat försäkringsfallet. Denna bestämmelse i FörsAvtL § 25 korresponderar

---

10 Se Lag om understödskassor § 59.

11 *Fleming*, Int. enc. s. 10 ff.

12 Se betr. frågan om kumulering bör ske *Hellner*, Regress s. 29 ff, *Strahl*, Studier s. 455 ff, *Vinding Kruse* s. 421 ff, *Jörgensen* s. 221 f, *Oftinger* s. 357 ff, *Harper—James* s. 1350 ff.

13 Se *SOU 1973:51* s. 209 ff, vilket betänkande dock i hög grad syftar till att eliminera dubbel ersättning.

med stadgandet i FörsAvtL § 20 att den skadelidande, om han själv framkallat försäkringsfallet, har rätt till ersättning av försäkringsgivaren, såframt hans egen oaktsamhet inte varit grov. Då FörsAvtL stiftades framhävde man, att om regressrätt skulle existera vid ringa oaktsamhet, så skulle existensen av en försäkring försätta A i en sämre ställning, eftersom den skadelidande kanske inte alls skulle ha krävt ersättning av honom, t. ex. om han tillhört den skadelidandes husfolk[14]. — Ovan i 2.7 har framhållits, att domstolarna visat en påfallande mildhet mot skadevållarna vid bedömningen av vad som är grov oaktsamhet.

c. Vidare har försäkringsgivaren vid *skadeförsäkring* regressrätt, om den ansvarige (A) "enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd" oberoende av vållande (FörsAvtL § 25). Detta har ansetts ha avseende på de fall, där A har ett (rent) *strikt ansvar* för skadan, vare sig det strikta ansvaret har sin grund i ett uttryckligt lagstadgande eller i praxis. De sociala synpunkter som ligger till grund för FörsAvtL har däremot *inte* ansetts leda till regressrätt i de fall, där A ansvarar på grund av *principalansvar*. I varje fall vore det ologiskt om en regressrätt mot A, som ju förutsätter grov culpa hos A själv, skulle existera varje gång A:s arbetstagare utvisat vanlig eller lindrig oaktsamhet.

HD 1941/R 4: Post- och telegrafstyrelsen (A) hyrde av S en lägenhet. Då A:s arbetstagare utförde monteringsarbete i lägenheten vållade de eldsvåda. På grund av den brandförsäkring som S hade ersatte försäkringsbolaget skadan, varvid S till bolaget överlät sin rätt att kräva ersättning av A. Enär det inte ens påståtts, att A varit grovt oaktsam beträffande ledningen och övervakningen av nämnda arbete, och S:s ersättningskrav därför enligt FörsAvtL § 25 ej kunnat överlåtas till bolaget, förkastades bolagets ersättningstalan mot A. (Omr. 4—1). — Eftersom försäkringsbolaget inte ansågs ha regressrätt, oaktat det kunde åberopa en uttrycklig överlåtelse av S:s rätt mot A, är det uppenbart att HD ansåg att någon "automatisk" regressrätt för försäkringsbolaget inte existerade vid principalansvar. A stod i avtalsförhållande till S, varför hans principalansvar gällde också underordnade arbetstagare.

HD 13. 10. 1971 (248 RD 1971): Ett försäkringsbolag, som ur trafikförsäkringen utgett ersättning åt en i bilolycka skadad bilpassagerare S, krävde i regressväg ersättning av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen på grund av att olyckan berott på felaktig plogning av vägen. Kravet förkastades, enär S:s rätt ej överlåtits eller enligt FörsAvtL § 25 övergått till bolaget. (Omr. 4—1. Minoriteten godtog bolagets krav, enär väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ansvarade för sagda av dess personal felaktigt utförda plogning).

Med hänsyn till att arbetsgivaren är ansvarig om han själv varit grovt culpös existerar således, om arbetsgivaren är ett aktiebolag, regressrätt mot bolaget vid *grov culpa hos bolagets organ*. Av praktiska skäl borde man kanske inte göra skillnad mellan culpa hos bolagets organ och culpa hos den till vilken arbetsledningen delegerats. *Grov culpa hos bolagets arbetsledning* kunde kanske betraktas som grov culpa hos bolaget, enär delegering av driftsledning inte bör frita från ansvar[15]. Eftersom regressrätten inte grundas på ett existerande principalansvar bör numera, då principalansvaret enligt SkL 3:1 utsträckts till att gälla culpa hos samtliga arbetstagare, regressrätt för försäkringsbolaget däremot *inte* föreligga mot en arbetsgivare, vars *underordnade arbets-*

---

[14] *Ignatius—Kivivuori* s. 68 f, *Vihma* s. 426 f.

[15] Se *Hellner*, Regress s. 75 ff.

tagare varit grovt culpös. Den allmänna tendensen är ju dessutom att inskränka regressrätten[16].

d. Slutligen har man hos oss i teori och praxis ansett att försäkringsgivaren har regressrätt vid *skadeförsäkring*, om den skadelidande till försäkringsgivaren *överlåtit sin rätt* mot den för skadan ansvarige (A)[17]. Denna överlåtelserätt står i konformitet med S:s rätt att rikta ersättningskravet direkt mot A utan utnyttjande av försäkringen.

Sagda överlåtelse kan ske antingen redan i försäkringsavtalet eller senare, t. ex. då försäkringsersättningen utbetalas. *Vihma* anser att en dylik överlåtelse ibland kunde förklaras ogiltig såsom stridande mot generalklausulen i FörsAvtL § 34 om försäkringsvillkor som leder till uppenbar obillighet[18].

HD 1965/65: Den skadelidande ansågs kunna transportera sin rätt mot skadevållaren till försäkringsgivaren, oaktat en dylik transporträtt inte upptagits i försäkringsavtalet. Se även *HD 1954/51* och *HD 1947/114* (minoriteten).

HD 1959/70: Försäkringsbolaget förklarades på grund av en klausul i försäkringsavtalet ha regressrätt mot den för skadan ansvarige A. (Omr. 3—2. Minoriteten ansåg att en övergång av rätten förutsatte grov culpa hos A). Se även *HD 1969/34*. I annan riktning går det nyss anförda äldre avgörandet *HD 1941/R 4*. Detta kritiserades skarpt av *Palmgren*, JFT 1945 s. 302 f och av *Vihma* s. 434.

I konformitet med det anförda kan den skadelidande S, oaktat i försäkringsavtalet regressrätt för försäkringsgivaren uteslutits mot sådan ansvarig som är nära anhörig till S, likväl till försäkringsgivaren överlåta sin rätt mot en dylik nära anhörig.

e. Den skadelidande S kan låta bli att begagna sig av försäkringen och i stället kräva ersättning av den för skadan ansvarige A. En dylik rätt för S är visserligen något dubiös. Enligt ett modernare synsätt borde försäkringen komma också A till godo. I praktiken är det likväl ytterst sällan som S inte vänder sig direkt till försäkringsgivaren.

Har A i god tro presterat ersättning åt S, som redan erhållit ersättning av försäkringsgivaren, kan den sistnämnde inte rikta regresskrav mot A, men kan naturligtvis av S kräva återbetalning[19].

f. Skulle ersättningen ur försäkring täcka endast en del av S:s skada, kan både S och försäkringsgivaren, såframt denne har regressrätt, rikta krav mot A. Om A:s ansvar därvid är begränsat till ett visst belopp, blir följden att S:s ersättningsanspråk mot A och försäkringsgivarens regresskrav mot A inte båda kan tillgodoses helt och hållet. Det synes mig att S i ett dylikt fall vanligen bör ges företräde. Antag att S:s

---

16 I Sverige har i samband med SvSkL införts ett uttryckligt stadgande, att regressrätt inte existerar mot en arbetsgivare, som ansvarar uteslutande på grund av principalansvar, se *PropSvSkL* s. 12, 490 ff, 634 f, *Hellner* s. 283 f.

17 Se *Vihma* s. 432 ff, *Ignatius—Kivivuori* s. 69 f, *Palmgren*, JFT 1945 s. 301 ff.

18 *Vihma* s. 433 f. Enligt *Vihma* s. 234 och 430 går S miste om ersättning ur försäkringen till den del han till skada för försäkringsgivaren avstått från sin rätt mot A (FörsAvtL § 52).

19 *Vihma* s. 432.

skada är 1000, att försäkringsgivaren på grund av försäkringen erlagt till S 500 och att S av skadevållaren A kräver resterande 500. Samtidigt kräver försäkringsgivaren i regressväg 500 av A. Om A bär ansvar för endast 500, torde S böra ges företrädesrätt till dessa 500. S har genom försäkringen beretts en fördel som inte bör minskas genom regressrätten. Även om det berott på underförsäkring eller på att S underlåtit att minska skadan, att försäkringsgivaren erlagt till S endast 500, synes förhållandet vara detsamma. Fråga är om ett rättspolitiskt avgörande. *Vihma* uttalar med fog, att S borde ges företräde framom försäkringsgivaren, enär det är oförenligt med försäkringsavtalets natur och syfte att försäkringsgivaren konkurrerar med S till skada för denne[20].

Då FörsAvtL tillkom hade det i ett lagutkast föreslagits, att i lagen skulle intas en bestämmelse om att försäkringsgivaren ej fick göra gällande sin regressrätt till förfång för S, men ett dylikt förbud intogs inte i lagen, eftersom detta hade påkallat ändringar i FörmånsF och frågan ansågs ha ringa praktisk betydelse[21]. Uppenbarligen som en följd av att i lagen inte intogs någon bestämmelse i saken har man hos oss i doktrinen ansett, att S:s och försäkringsgivarens ersättningskrav mot A är likställda och konkurrerar med varandra i förhållande till sin storlek[22]. Observeras bör att försäkringsgivaren i praktiken vanligen gör sin regressrätt gällande med stöd av att S till honom överlåtit sin rätt mot A, således en situation som inte omnämns i FörsAvtL § 25. Man kan fråga sig om S, då han samtyckt till att hans rätt mot A övergår till försäkringsgivaren, därmed också gått med på att minska sin egen rätt mot A.

Orsaken till att A svarar för endast 500 kan stå att söka i att A:s ansvar enligt lag är begränsat eller att A:s ansvar jämkats, exempelvis enligt SkL 3:6, 4:1 eller 6:1. Oftast beror begränsningen av A:s ansvar likväl på att S varit medvållande till sin skada, se härom nedan 20.9.

I fråga om regresskrav gällande privata försäkringar anser man utomlands i allmänhet, att försäkringsgivaren inte bör få tävla med den skadelidande. Har S däremot erhållit ersättning ur socialförsäkring, får hans krav mot A flerstädes ge vika för försäkringsgivarens regressrätt[23]; försäkringen har ju då helt eller delvis bekostats av annan än S. I fråga om ersättning ur sjukförsäkring synes detta vara fallet också hos oss, se ovan 20.3.

S bör inte ges dubbel ersättning för samma skada. De olika ersättningsposterna bör härvid bedömas var för sig[24]. Har S redan av försäkringsgivaren erhållit ersättning för t. ex. viss sjukhuskostnad, skall han inte erhålla samma ersättning av A.

HD 1945/R 13: A var ansvarig för skada som S tillfogats genom en bilolycka, likväl så att A enligt då gällande bilansvarighetslag inte kunde dömas att utge i ersättning för sjukvårds-, rese- och proteskostnader samt för temporär förlust av arbetsförmåga mera än 25.000 mk. S erhöll

---

20 *Vihma* s. 440 ff, lika *Hellner*, Regress s. 183 ff.

21 Se *Cederberg* s. 223.

22 Se *Cederberg* s. 222, *Palmgren*, JFT 1945 s. 297, *Hakulinen* s. 372 och även *Vihma* s. 442.

23 Se *Fleming*, Int. enc. s. 39 f.

24 Se *Arti* s. 195 f.

ur olycksfallsförsäkringen för arbetstagare ersättning för sjukvårds-, rese- och proteskostnader samt dagpenning för nedsatt arbetsförmåga i fem månader sammanlagt 16.813 mk, vilket belopp försäkringsbolaget i regressväg krävde av A. S å sin sida krävde av A ersättning för resten av skadan, bl. a. för förlorad arbetsförtjänst. HD ålade A att utge till försäkringsbolaget 16.813 mk och till S endast skillnaden mellan 25.000 mk och 16.813 mk, dvs. 8.187 mk. — S bör visserligen inte få dubbel ersättning för samma utgifter, t. ex. för proteskostnaderna, men S:s krav mot A gällde ju ersättning för förlorad arbetsförtjänst och detta S:s krav borde ges företräde ända till dess S faktiskt fått full ersättning. I enlighet med det i texten anförda synes det mig, att en för S förmånlig tolkning hade varit på sin plats. Avgörandet gällde visserligen inte privat försäkring, men även om arbetsgivaren erlägger premierna för olycksfallsförsäkringen kan man anse, att denna indirekt bekostats också av arbetstagaren. *Vihma* s. 442 ansåg, i likhet med hovrätten i målet, att S hade bort ges företräde framom försäkringsbolaget. Så även Matti *Mali* i en kommentar till avgörandet i DL 1945 rf. s. 90 ff. Se även *Lech* s. 71.

Är A:s ansvar visserligen inte begränsat, men kan A på grund av medellöshet inte prestera ersättning åt både S och försäkringsgivaren, har man till följd av vad nyss anfördes om förarbetena till FörsAvtL svårt att komma från att S och försäkringsgivaren på lika villkor konkurrerar med varandra. I praktiken blir denna fråga aktuell främst i sådana fall, där A:s enda tillgång utgör en försäkring, ur vilken skadeersättningen skall presteras.

g. Regressrättens utformning diskuterades redan vid tillkomsten av FörsAvtL. Av intresse är bestämmelsen i Danmark, att ersättningsplikten för den för skadan ansvarige A kan nedsättas eller helt bortfalla, såframt S:s skada täcks av skadeförsäkring och A vållat skadan genom culpa, som ej varit grov, eller A haft principalansvar[25]. I Norge har domstol möjlighet att jämka försäkringsgivarens regressrätt.

Det existerar ett påtagligt behov av nya lagbestämmelser om försäkringsgivares regressrätt. Dessa bestämmelser borde gälla också självförsäkrare, framför allt staten, kommuner och större företag, vilka med hänsyn till riskutjämningen i det långa loppet ansett det vara ekonomiskt fördelaktigare att inte teckna försäkring, utan själva bär risken. Har A genom samma handling vållat S och staten brandskada och har en försäkringsgivare ersatt S:s skada, medan staten varit självförsäkrare, borde försäkringsgivarens och statens rätt mot A vara något så när likadan.

En försäkring borde ofta komma också skadevållaren till godo och försäkringsgivarens regressrätt mot denne följaktligen uteslutas. I den äldre doktrinen uttalades det visserligen ofta, att försäkringstagarens omsorg att teckna en försäkring inte fick medföra en fördel för den person som var ansvarig för skadan, eftersom en dylik fördel inte blott var obefogad, utan även ägnad att minska den allmänna aktsamheten i samhället i sådana fall där det var allmänt bekant att försäkring existerar. På senare tid har dock en ändring i åsikterna skett[26]. Sålunda framkastade *Palmgren* t. o. m. den tanken, att underlåtelse att teckna skadeförsäkring borde medföra att den skadelidande ägde rätt att av skadevållaren erhålla endast det belopp som inte skulle

---

[25] Se § 25 i den danska försäkringsavtalslagen. I praxis brukar man antingen inte jämka alls eller också låta ansvaret helt bortfalla, se *Vinding Kruse* s. 481 ff, 489.

[26] *Palmgren*, JFT 1950 s. 274 ff, *Fleming*, Int. enc. s. 47 ff. Se även FörsAvtL § 95, enligt vilket stadgande ansvarsförsäkring kommer den skadelidande till godo.

ha täckts av en normal, sedvanlig försäkring. Skadeståndsreglernas preventiva verkan tillgodoses i regel genom att skadevållaren måste räkna med att försäkring ej alls finns eller att försäkringen ej täcker hela skadan. En regressrätt som huvudsakligen utövas gentemot försäkringsbolag, se ovan 20.5, kan inte ha någon större preventiv verkan. Efter det skadeståndet genom försäkringen fördelats på ett kollektiv är det naturligt att ansvaret för skadan ånyo koncentreras på A endast om vägande skäl påkallar detta. Det är föga tilltalande att det för en pulverisering av skadeståndet inte är tillräckligt med en skadeförsäkring till förmån för S, utan att det därjämte krävs en ansvarsförsäkring till förmån för A.

Vid personskada är tendensen den, att den skadelidandes medvållande, om det inte är grovt, i allt ringare utsträckning verkar nedsättande på skadeståndet, i varje fall då skadeståndet utgår ur en försäkring, se TrFörsL § 6 och ovan 7.7. Framtidsperspektivet är att den för personskadan ansvarige ersätter endast den, ofta kanske obetydliga del av skadan som inte täcks av social ersättning[27].

7. Trafikförsäkring.

Har ett trafikförsäkringsbolag på grund av en obligatorisk trafikförsäkring ersatt sådan skada, för vilken den skadelidande haft rätt till ersättning av motorfordonets ägare, förare eller passagerare, övergår denna rätt till bolaget, ifall skadan orsakats a) uppsåtligen, b) genom grovt vållande, c) genom vållande under färd med motorfordon, som åtkommits genom eller använts för förövande av brott som inte är ringa, eller d) genom vållande av en förare, som varit under sådan påverkan av alkohol eller narkotika, att han varit ur stånd att föra fordonet på betryggande sätt (TrFörsL § 20).

HD 1967/79: A, som haft rätt att förfoga över S:s bil, framförde först själv bilen och överlät den därpå att framföras av C, oaktat A visste att C var påverkad av alkohol och saknade körkort. Under körningen förlorade C herraväldet över bilen, varvid en utomstående person tillfogades skada. Sedan skadan ersatts ur bilens trafikförsäkring, ålades A enligt TrFörsL § 20 (också A betraktades såsom förare) att solidariskt med C utge ersättning till försäkringsbolaget, enär A måste ha insett att C varit ur stånd att framföra bil och A sålunda genom grovt vållande medverkat till skadan. (A ålades jämväl att enligt FörsAvtL § 25 utge ersättning till försäkringsbolaget för bilens reparationskostnader, vilka bolaget på grund av vagnsskadeförsäkring hade erlagt). — Jfr dock det liknande fallet *HD 1967/65*, där A:s culpa inte ansågs vara grov.

HD 1967/96: A hade genom laga kraft vunnet utslag av hovrätten dömts till frihetsstraff för att han påverkad av alkohol med sin bil ovarsamt kört på fotgängaren S. Bilens trafikförsäkringsbolag hade ersatt S:s skada och krävde i regressväg ersättning av A. Yrkandet förkastades, enär det inte visats att A varit i den mån påverkad av alkohol, att han varit ur stånd att framföra bilen på betryggande sätt. HD tog hänsyn till att S hade gått över körgatan utan att iaktta nödig försiktighet och utan att nyttja skyddsväg. — Avgörandet strider mot den i 14.3 uttalade åsikten, att den som straffas för rattfylleri därmed även konstateras ha varit ur stånd att på betryggande sätt framföra fordonet.

För skada som ersatts av trafikförsäkringsbolaget gäller således i stort sett samma regler som för skadeförsäkring enligt FörsAvtL. En viktig avvikelse föreligger likväl.

---

[27] Se om problemet *Vinding Kruse* s. 481 ff, *Jörgensen* s. 228 ff, *Fleming*, Int. enc. s. 22, 47.

Trafikförsäkringsbolaget kan inte genom avtal med den skadade skaffa sig bättre rätt mot den för skadan ansvarige föraren, ägaren eller passageraren (TrFörsL § 20 mom. 2). Bolaget kan således inte, oaktat den skadelidande till bolaget överlåtit sin rätt till ersättning, få någon rätt mot skadevållare, vars culpa varit ringa eller vanlig, jfr ovan 20.6.d.

Begränsningen av regressrätten i TrFörsL gäller endast fordonets förare, ägare eller passagerare. I övrigt gäller FörsAvtL § 25.

HD 1965/65: A körde på cykel så vårdslöst att motorcykelföraren S skadades. S fick ersättning ur motorcykelns trafikförsäkring och överlät till försäkringsbolaget sin rätt mot A. Bolaget ansågs ha regressrätt mot A. — Såsom *Routamo*, DL 1970 s. 373 framhåller är det befängt, att A hade haft en bättre ställning, om han i stället för cykel hade kört bil.

8. Ersättning av arbetsgivare eller utomstående.

a. Då arbetstagare till följd av sjukdom eller olycksfall är förhindrad att utföra arbete, är hans arbetsgivare enligt ArbAvtL § 28 eller måhända enligt gällande kollektivavtal skyldig att till honom erlägga lön för ett visst antal dagar, såframt arbetstagaren inte själv orsakat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. Arbetsgivaren får dock från denna lön enligt ArbAvtL § 28 avdra den ersättning, som arbetstagaren erhåller ur den obligatoriska olycksfallsförsäkringen eller ur annan försäkring bekostad av arbetsgivaren. Emellanåt erlägger arbetsgivaren frivilligt lön, helt eller delvis, eller sjukersättning åt arbetstagaren för den tid denne är förhindrad att arbeta.

Såframt någon finns som är ansvarig för sjukdomen eller olycksfallet kan den skadade arbetstagaren, om han får ersättning av sin arbetsgivare, enligt den allmänna huvudregeln inte kräva den ansvarige på denna del av skadan[28]. I vissa fall kanske dock prestationen från arbetsgivaren är att betrakta som en gåva, vilken arbetstagaren skall erhålla jämte ersättningen av den för skadan ansvarige[29].

Arbetsgivaren har rätt till ersättning av den för skadan ansvarige, om arbetstagaren uttryckligen till honom överlåtit sin rätt till skadestånd. Starka skäl talar för att arbetsgivaren inträder i arbetstagarens rätt även utan en dylik överlåtelse[30]. Har arbetsgivaren frivilligt erlagt lönen har hans syfte i de allra flesta fall inte varit att befria den för skadan ansvarige från dennes ersättningsplikt. Det är den skadades rätt, som arbetsgivaren gör gällande mot den för skadan ansvarige. Arbetsgivaren har inte en självständig rätt, utan inträder genom legal cession i den skadades rätt[31]. Detta synes vara fallet även då arbetsgivaren varit förpliktad att utge ersättningen (lönen). Likheten med regressrätten vid solidariskt ansvar (SkL 6:2 och 3) är då påtaglig. Den

---

[28] *HD 1942/115*, *Hakulinen* s. 358 f, *Kivimäki—Ylöstalo* s. 503, *Arti* s. 212, *Hellner*, Regress s. 15 ff.

[29] Enligt praxis i Schweiz minskar en frivillig lönebetalning från arbetsgivarens sida inte den skadade arbetstagarens rätt till ersättning av den för skadan ansvarige, *Oftinger* s. 161.

[30] Se *Hakulinen* s. 358f, *Vinding Kruse* s. 478 ff, OlycksFL § 26. Så också rätt allmänt i utlandet, se *Fleming*, Int. enc. s. 31 ff. Jfr *Arti* s. 213 f.

[31] Så *Lech* s. 87 ff med hänvisning till svensk praxis, *SOU 1973:51* s. 96 ff.

skadade har rätt till ersättning både av arbetsgivaren och av den för skadan ansvarige, men arbetsgivaren har regressrätt mot den sistnämnde, eftersom denne är den för skadan huvudansvarige.

Eftersom arbetsgivarens rätt är en härledd rätt, bör han ges rätt till ersättning oberoende av om han själv lidit en direkt förlust, t. ex. genom att erlägga lön åt en vikarie[32]. Det skulle för övrigt ofta bereda arbetsgivaren stora svårigheter att bevisa skadans storlek.

Östra Finlands hovrätt 20. 9. 1966 (LM 1967 s. 537): Länsstyrelsen hade till poliskonstapeln S utbetalat lön för de tre månader S varit sjuk till följd av att A misshandlat honom. A ålades att ersätta staten sagda lönekostnad. Det uttalades visserligen i domen, att staten lidit motsvarande skada, men detta motiverades endast med att staten ej fått åtnjuta S:s arbetsprestation. — Det hade varit riktigare att motivera avgörandet med att A genom misshandeln vållat S en skada motsvarande åtminstone storleken av sagda lön, se även *HD 1941/108*, ovan s. 309.

b. Har den skadelidande till följd av sin skada erhållit gåvor eller understöd av utomstående, bör något avdrag på det skadestånd som den för skadan ansvarige har att prestera inte ske, såframt inte gåvo- eller understödsgivarens avsikt just varit att gynna skadevållaren[33]. Har en gåva hopbragts genom insamling har avsikten vanligen varit att understöda den skadelidande och ersätta den del av skadan som annars bleve oersatt, men inte att bereda den för skadan ansvarige en fördel.

NJA 1943 s. 618: Skadeståndet till den avlidnes åtta barn nedsattes inte, oaktat till dem bland allmänheten insamlats 75.000 kronor.

HD 1964/69: Den för skadan ansvarige ålades att utge ersättning till socialnämnden för de sjukvårds- och resekostnader som nämnden erlagt åt den skadade. Se även *HD 1961/111*.

Har en utomstående erlagt kostnader eller betalat avgifter som den skadelidande till följd av skadan annars själv haft att erlägga, bör den betalande ges regressrätt mot den för skadan ansvarige, såframt både betalningen och den omständigheten att den utomstående erlagt betalningen är skäligt motiverad i moral eller skick och bruk[34]. Här är inte fråga om en (ren) tredje mans skada. Detta kan gälla också understöd som den skadades försäkringsgivare frivilligt erlägger åt honom[35]. Har ersättningsskyldighet för försäkringsgivaren inte förelegat, men denne frivilligt (av kulans) erlagt ersättning till försäkringshavaren, torde man likväl i allmänhet böra följa de regler som gäller då försäkringsgivaren haft plikt att utge ersättningen. Praktiska skäl talar härför. Då försäkringsbolaget frivilligt erlägger ersättning är det vanligen fråga om sådana fall, där den skadelidande i strid mot bolagets uppfattning hävdar, att bolaget haft *plikt* att ersätta skadan. Till den del försäkringsgivaren i dylika fall presterat ersättning

---

32 Se *Lech* s. 89 f, *Hellner*, Regress s. 17. Jfr dock dansk praxis, se *Jörgensen* s. 60 och Personskade s. 181 ff, 186 f.

33 Se i frågan *Blomeyer* s. 180, *Jörgensen*, Personskade s. 145.

34 Så *Jörgensen*, Personskade s. 195 f. Han anför såsom exempel att den skadades släkt och vänner till förmån för honom utför sådant personligt arbete, som det normalt presteras vederlag för. Se även *Vinding Kruse* s. 422.

35 Jfr dock *Cederberg*, JFT 1923 s. 221 f, *Vihma* s. 435.

till den skadelidande, kan försäkringsgivaren utöva regressrätt enligt de allmänna reglerna för försäkringsgivares regressrätt[36].

Skulle den omständigheten att den skadelidande erhåller ersättning för skadan ur försäkring eller allmänna medel medföra viss annan skada för honom, t. ex. bonusförlust, bör denna förlust ersättas av A. Det kan likväl bereda svårigheter för den skadelidande att visa den verkliga storleken av en dylik förlust.

9. Skadeståndets beräkning då det jämkas på grund av medvållande.

a. Då skadeståndet på grund av den skadelidandes medvållande skall jämkas, uppkommer tvivel i det fall skadan delvis har ersatts av en utomstående (B). Antag att S:s skada är 1000, att det skadestånd A skall erlägga till S bör jämkas till hälften på grund av S:s medvållande och att S av B (t. ex. ur en försäkring) erhållit 300. Skall skadeståndet först jämkas till 500, därifrån avdras 300 och A åläggas att till S utge 200 (*alt. 1*)? Eller skall från hela skadan 1000 avdras 300 och A åläggas att utge hälften av resten, dvs. 350 (*alt. 2*)? Eller skall A åläggas att utge hälften av 1000, dvs. 500 (*alt. 3*)?

Utgången beror dels på vem man anser att B:s prestation skall komma till godo, dels på om B anses ha regressrätt mot A eller inte. Generellt kan man hävda, att B:s prestation i alt. 1 kommer A, i alt. 2 A och S och i alt. 3 S till godo. Vill man ge B regressrätt mot A kommer alt. 3 ej i fråga,ty A har ju där till S erlagt hela sin andel av skadan. Avgörandet bör ske in casu.

Ovan i 20.6.f anfördes, att S:s rätt mot A ibland kan ges företräde framom B:s regressrätt mot A, om B är en försäkringsgivare som enligt FörsAvtL presterat ersättning. I så fall vore alt. 3 tänkbart. Vanligen synes alt. 2 dock riktigare. Preventiva skäl talar härför. I annat fall kunde S i vårt typexempel utan vådliga konsekvenser ha varit medvållande till sin skada till 1/4 (eller närapå upp till 1/3), eftersom försäkringen (300) ju täcker 3/10 av skadan.

Enligt alt. 2 har B, om han har regressrätt, rätt att av A kräva hälften av 300, dvs. 150. Enligt alt. 1 däremot skulle S, om B erlagt till honom mera än 500, ju inte ha rätt till någon ersättning alls av A. Detta vore knappast riktigt. Har S erhållit ersättning av sin arbetsgivare eller ur allmänna medel, synes alt. 2 riktigt om regressrätt existerar, i annat fall är också alt. 3 tänkbart. Ersättning vid kollisionsfall enligt TrFörsL följer i praxis alt. 2, se ovan 14.6.

HD 1958/75: Vid skada uppkommen då två motorcyklar stött samman till följd av grov oaktsamhet hos båda förarna A och S räknades först ut det jämkade skadestånd S borde erhålla av A. Därifrån avdrogs det försäkringsbelopp som S erhållit enligt OlycksFL, och A ålades att utge resten till S. — Avgörandet följer alt. 1 och går således mot den av mig hävdade uppfattningen. Mången gång gäller S:s skadeståndstalan just den del av förlorad inkomst som inte ersatts ur olycksfallsförsäkringen. Om denna del understiger hälften av skadan, skulle S enligt principen i detta avgörande inte ha rätt till någon som helst ersättning av A.

HD 1967/103: Det skadestånd A hade att utge till S jämkades till hälften på grund av S:s

---

[36] *Hellner*, Försäkringsrätt s. 286.

medvållande. Från denna hälft avdrogs den pension som S på grund av skadan erhållit av folkpensionsanstalten, och A ålades att till S utge skillnaden. — Också här följdes således alt. 1.

HD 26. 1. 1968 (LM 1968 s. 626): Kapten A ålades att ersätta den skada han vållat fartygsägaren S, dock så att från hela skadans belopp först skulle avdras den ersättning S erhållit ur fartygets skadeförsäkring och att A av resten skulle erlägga endast en fjärdedel (jämkning enligt SjöL § 67 mom. 3).

NJA 1965 s. 129 (ND 1965 s. 153): Då A ålades att till S utge ersättning för skada uppkommen i trafikolycka, avdrogs den sjukpenning S erhållit ur allmän försäkring, varefter, med hänsyn till att S varit medvållande till skadan, hälften av resten utdömdes. (Omr. 1 JR ansåg att försäkringsersättningen, till den del regressrätt inte förelåg, borde oaktat S:s medvållande helt komma S till godo). — Se *Lech* s. 85 f, *Hellner*, Regress s. 187 ff.

b. Innan jämkningen sker bör den skadade sakens *restvärde* avdras. Här torde i allmänhet inte kunna påvisas några skäl till avvikelse från den allmänna regeln att vid bestämmandet av skadans storlek nyttan bör avdras, se 16.2.

Antag att den S tillhöriga sakens värde varit 1000 och dess restvärde 200 och att den ersättning som A skall utge till S skall jämkas till hälften. A bör i så fall till S utge hälften av 800, dvs. 400. Det vore fel att ålägga A att utge hälften av 1000 minus 200, dvs. 300, ty i så fall erhölle S ju ett lägre belopp än han hade erhållit om saken skadats så att den kunnat repareras för 700, i vilket fall han ju hade erhållit hälften av 700, dvs. 350.

HD 1971/83 (se ovan s. 274): Veterinären A hade genom felaktig ordination vållat att två av S:s kor dött. S ansågs till 1/4 ha varit medvållande till skadan. Från kornas anskaffningspris 3.000 mark avdrogs deras slaktvärde 1.000 mark (beloppen här avrundade) och A ålades att till S erlägga 3/4 av 2.000, dvs. 1.500 mark. (Omr. 3—2. Minoriteten ålade A att enligt BB 22:4 utge 3/4 av 3.000 minus 1.000, dvs. 1.250 mark).

HD 1945/130 (se ovan s. 227): A:s häst hade sparkat S:s häst så att den dött. A ansågs enligt BB 22:7 skyldig att till S utge hästens halva värde (strikt ansvar). Från detta halva värde avdrogs likväl det belopp som S hade erhållit för den döda hästens kött och hud, och resten ålades A att utge till S. — Fråga var här således om tolkning av BB 22:7, vilket förklarar att restvärdet avdrogs från det jämkade beloppet.

Kap. 21. Det solidariska ansvaret

1. Huvudprinciperna för ansvaret.

a. Reglerna om skadeståndsansvar medför att flera personer ibland befinns skyldiga att ersätta samma skada. A har t. ex. inmonterat en maskin felaktigt, medan B och C inte tillsett att maskinen varit försedd med föreskrivna skyddsanordningar, allt med påföljd att S kommit i kontakt med maskinen och skadats. A, B och C anses kanske i ett dylikt fall solidariskt ansvariga för skadan. Detta innebär att S kan kräva ersättning av vem som helst av dem, dock så att den enes prestation i motsvarande mån fritar de övriga.

SkL 6:2 föreskriver solidariskt ansvar om två eller flera är skyldiga att ersätta samma skada. Oaktat den motsvarande bestämmelsen i SL 9:4 enligt ordalydelsen gällde personer som varit delaktiga i ett brott, har man allmänt ansett SL 9:4 gälla skada som två eller flera för skadan ansvariga personer tillfogat. I LuftfL 1923 § 7 stadgas solidariskt ansvar för skada som två eller flera luftfartyg gemensamt orsakat.

I det anförda exemplet kunde S således kräva ersättning för hela sin skada, låt oss säga 6.000 mk, av vem som helst av A, B eller C, eller dela upp ersättningen mellan dem enligt förgottfinnande och kräva t. ex. 5.000 mk av A och 1.000 mk av B. Den enda inskränkningen är att S sammanlagt ej har rätt till mer än 6.000 mk.

HD 1947/165: Fyra pojkar (mellan 9 och 15 år) hade lekt med tändstickor med påföljd att S:s ria antänts. S var far till en av pojkarna. F såsom far till två av pojkarna ålades i HD:s dom att ersätta 1/3 av skadan, eftersom han ej övervakat sina söner, oaktat han vetat att de trots hans förbud hade lekt med tändstickor. E såsom far till den fjärde pojken ansågs ej ha försummat sin tillsynsplikt. (Omr. Domen avfattades i enlighet med ett JR:s åsikt. Två JR ansåg att också E varit culpös och ålade E och F att solidariskt ersätta 3/4 av S:s skada. Två JR förkastade kraven mot E och F). Den gemensamma leken och barnens ålder motiverade ansvar för *alla barnen*, oaktat det inte hade utretts vem som orsakat branden, se nedan 22.5. Därför fick skadelidande S (även om han ej själv varit culpös) såsom far till ett av barnen stå för dettas andel av skadan, in dubio 1/4 (identifikation var möjlig, se 7.8.e). Eftersom F ansågs ha varit culpös, borde han ha ålagts att ersätta 3/4 av skadan, solidariskt med E om också E visats ha försummat sin tillsynsplikt. HD:s dom innebar alltså de facto, att en jämkning av F:s ansvar skedde till följd av att andra ansvariga barn medverkat till skadan, se 9.2.d.

Kan man utreda vilken del av skadan som tillfogats av den ena, vilken del av den andra skadevållaren, har envar att stå för sin skada[1]. Men kan en dylik uppdelning inte ske, anses solidariskt ansvar föreligga. Förutsättning för envars ansvar är att hela skadan befinns vara adekvat orsakad av honom.

Det solidariska ansvaret kan motiveras med att skadan ej hade inträffat utan allas medverkan. I det ovan anförda exemplet kan det konstateras, att alla medverkat till skadan. Hade A inmonterat maskinen riktigt, eller hade B eller C försett den med skyddsanordningar, så hade S:s skada inte uppkommit. Sagda motiv har dock inte en sådan styrka, att det solidariska ansvaret vore ofrånkomligt. Det faktiska motivet är det, att man ansett det rättspolitiskt riktigt att den skadelidande inte behöver bära risken att de övriga ansvariga inte är solventa, inte kan anträffas med krav osv. Man har velat ge den skadelidande största möjliga säkerhet[2].

I undantagsfall inskränks det solidariska ansvaret, se 9.2.d.

Det solidariska ansvaret gäller även annat än culpaansvar, t. ex. om den ene ansvarige har culpaansvar och den andre principalansvar eller strikt ansvar eller om båda har strikt ansvar. Ansvaret är solidariskt även vid annan skada än person- eller sakskada[3].

b. Om A och B vore solidariskt ansvariga för S:s skada 600, men ansvaret till följd av att A och B är barn av domstolen skäligen nedsatts så att A förklarats ansvarig för 300 och B för 200, bör det i domen anges, om S har rätt att *kumulera* ersättningarna och således har rätt till 300 av A och därjämte till 200 av B, eller om avsikten är att A skall utge 300, därav 200 solidariskt med B. Har domstolen inte uttalat något i saken får man anta, att S i regel får kumulera ersättningarna, eftersom nedsättningen vanligen skett på grund av omständigheter på barnens sida. Härvid förutsätts att domstolen tydligt angett, att skadeståndet utan nedsättning skulle ha varit 600. Såframt fråga är om ersättning för ideell skada, t. ex. för sveda och värk, och barnet A ålagts att ersätta 300 och barnet B 200, är det däremot möjligt att domstolen skulle ha dömt en fullvuxen att utge 400. I ett dylikt fall bör kumulering självfallet inte äga rum.

Är A arbetsgivare och B hans arbetstagare, som vållat S skada i arbetet, och har domstolen enligt SkL 3:6 och 4:1 jämkat bådas ansvar på anfört sätt, uppkommer inte ifrågavarande problem. I SkL 6:2 stadgas nämligen, att arbetstagare är skyldig att erlägga skadestånd endast upp till det belopp som ej kan utfås av arbetsgivaren.

Är A redare och B sjöman kan varderas ansvar ha jämkats, A:s enligt SjöL:s bestämmelser om begränsning av redares ansvar och B:s enligt SjömL § 50. Skulle av S:s skada 600 A ha förklarats ansvarig för 500 och B för 150, torde det vara riktigast att S, om han får 500 av A, kan kräva 100 av B. Men är B i A:s tjänst, gäller nyss anförda bestämmelse i SkL 6:2.

Har A:s och B:s skadeståndsansvar nedsatts på grund av medvållande eller andra omständigheter på den skadelidandes sida, är det givet att denne inte har rätt att kumulera de jämkade belopp som A och B dömts att utge till honom[4].

---

[1] Om ett undantag från denna regel vid handlande "i förening", se nedan 22.5.

[2] Se *Ussing* s. 194 f, *Jörgensen* s. 267, *Smith* s. 30 ff.

[3] Se *Vinding Kruse* s. 380, *Jörgensen* s. 268.

[4] Se *PropSvSkL s.* 590, *Hellner* s. 189.

2. Regressrätten.

a. En viktig ingrediens i det solidariska ansvaret är regressrätten. Den av de solidariskt ansvariga som har ersatt skadan, helt eller delvis, har rätt att av envar av de övriga utkräva vad han utöver sin egen andel erlagt för dennes del (SkL 6:3, SL 9:4, SjöL § 199, lika SBL § 2). Regressrätten gäller även mellan flera personer som uppsåtligen begått ett brott. Anses A, B och C envar i lika hög grad ansvarig för S:s skada 6.000 mk och har B erlagt 6.000 mk till S, har B rätt att erhålla 2.000 mk av A och 2.000 mk av C. B har således inte rätt att erhålla 4.000 mk av endera A eller C. Skulle B åter ha erlagt till S endast 2.000 mk, har han ingen regressrätt mot A och C.

Funnes inte regressrätten vore det närmast tillfälligheter, ofta S:s godtycke, som avgjorde vem som slutligt komme att drabbas av ansvaret.

Bestämmandet av envars andel (fördelningsgrunden) bereder svårigheter. Allmänt anses en rätt fri fördelning enligt domstolens prövning komma till användning[5]. Enligt SkL 6:3 skall fördelningen ske i enlighet med vad som prövas skäligt med hänsyn till den större eller mindre skuld som ligger envar till last, den fördel skadefallet medfört och övriga omständigheter.

SjöL § 198 föreskriver en fördelning efter felens beskaffenhet och följder. Enligt LuftfL 1923 § 7 bör fördelningen ske "efter vad rätten med hänsyn till omständigheterna prövar skäligt". I *HD 1945/R 1* förklarades det uttryckligen, att den inbördes ansvarsfördelningen mellan två för en trafikskada ansvariga personer skulle "på grund av allmänna rättsprinciper" ske enligt domstolens skäliga prövning.

Graden av envars culpa läggs vanligen till grund för fördelningen. Alldeles såsom då fråga är om jämkning av skadestånd på grund av medvållande av den skadelidande kan kausalitetssynpunkter ibland beaktas, se 7.7. Man kan antagligen generellt förklara, att fördelningen framför allt sker enligt culpagraden, men med beaktande av omständigheterna i övrigt[6]. I brist på närmare utredning torde domstolen, alldeles såsom i medvållandefallen, fördela ansvaret lika mellan de ansvariga.

En fördelning i enlighet med den fördel (nytta) skadefallet medfört kommer ofta i fråga, se t. ex. *HD 1965/10.*

Ett avtalsförhållande mellan skadevållarna kan någon gång inverka på fördelningsgrunden. Däremot tas i allmänhet inte hänsyn till deras ekonomiska förhållanden. Skulle skadeståndsskyldigheten befinnas oskäligt betungande för någon av skadevållarna, kan dock en jämkning enligt den allmänna jämkningsregeln i SkL 2:1 ske[7].

Skulle två personer båda på grund av principalansvar vara ansvariga för skadan, bör den inbördes fördelningen av ansvaret dem emellan ske efter skälighet under hänsynstagande till graden av deras arbetstagares skuld.

Har arbetstagaren AT i arbetet vållat sin arbetskamrat eller utomstående personskada, vilken hans arbetsgivare AG — på grund av principalansvar eller egen culpa

---

[5] *Smith* s. 15.

[6] *Hellner* s. 191 anför, att det stundom kan vara skäl att ta hänsyn till vem som varit mest aktiv och i vems intresse handlandet skett.

[7] I Norge tas enligt *Smith* s. 67 ff hänsyn också till parternas ekonomiska förhållanden.

— ersatt, har AG regressrätt mot AT (SkL 4:3). Fördelningen mellan AG och AT, liksom mellan den som vållat skada i myndighetsutövning och det ansvariga offentliga samfundet, sker med beaktande av bestämmelserna i SkL kap. 3 och 4. Antag att genom AT:s vållande S tillfogats skadan 1000 och att AG ansetts (efter jämkning enligt SkL 3:6) ansvarig för 600 och AT (enligt SkL 4:1) för 200. Har AG utgett 600 till S, har han rätt att i regressväg få 200 av AT. Skulle AT frivilligt, kanske med hänsyn till att AG för tillfället varit medellös, ha ersatt S 500, har AT rätt att återfå 300 av AG.

Har den ene av de ansvariga culpaansvar och den andre strikt ansvar, är det ingalunda givet att den culpöst ansvarige måste bära hela skadan[8], så dock ElektrL § 14. Fördelningen av skadan mellan två strikt ansvariga sker enligt rätt fri prövning, varvid framför allt bör beaktas vilkenderas verksamhet skadan, närmast skaderisken, har närmare anknytning till, se även 13.1 om kravet på att skadan bör ha samband med skaderisken i verksamheten[9].

Har en bil och en cykel stött samman och orsakat en utomstående skada, fördelas ansvaret inte utgående från att bilen haft större tyngd och därigenom föranlett mera omfattande skada än cykeln, utan en jämförelse mellan bilförarens och cyklistens culpa blir vanligen avgörande. En annan sak är att då culpagraden skall bestämmas, så bör hänsyn tas till den skaderisk som envars beteende medfört.

Om den ene av två solidariskt ansvariga ansvarar på straffrättslig, den andre på civilrättslig grund, behöver det definitiva ansvaret ingalunda alltid huvudsakligen falla på den starffrättsligt ansvarige. Vid tillgrepp av annans egendom fördelas ansvaret i allmänhet enligt värdet av vad envar tillgripit eller enligt den nytta envar haft.

HD 1968/64: A och B dömdes till straff, B för bedrägeri och A för att han försummat sin tjänsteplikt att övervaka B och därigenom möjliggjort B:s brott. A och B ålades att solidariskt ersätta den skada som tillfogats. B betalade hela skadeståndet och krävde i regressväg hälften av A. Då A inte fått någon del i de penningmedel B genom bedrägeriet tillskansat sig, ansågs A inte ansvarig gentemot B.

b. Antag att A, B och C är solidariskt ansvariga gentemot S för skadan 90 och att den inbördes fördelningen dem emellan anses vara sådan, att envar svarar för 30. Vi antar att börja med att A har betalat 60 åt S. Vad har A rätt att i regressväg kräva av B och C? A:s rätt att utkräva vad han erlagt för B och C (SkL 6:3) måste uppenbarligen tolkas såsom avseende deras del av det som A betalat utöver sin egen andel (30). I annat fall komme också A att ges en sådan valrätt som endast anses tillkomma S. Följaktligen har A rätt att få 15 av B och 15 av C.

Om vi åter i samma exempel antar, att A har betalat 60 och B 10 åt S, så har A betalat 30 utöver sin andel, och för dessa 30 har A regressrätt. Men hur mycket har A rätt att erhålla av B och hur mycket av C? Fördelningsgrunden 30:30:30 kan bero på att den skada A, B och C tillfogat S kan uppdelas så, att envar kan anses ha

---

[8] Se *Andersen* s. 410 f.

[9] Enligt *Oftinger* s. 280 ff beror avgörandet på i vilket förhållande varderas driftsfara har medverkat till skadan.

orsakat S skadan 30 (vanligen existerar då inte något solidariskt ansvar, men i undantagsfall är så fallet, t.ex. vid handlande "i förening"). Eller också kan fördelningsgrunden utgöras av den nytta A, B och C envar haft av skadegörelsen. I båda dessa typfall, och i andra fall där fördelningen bestäms av storleken av den skada envar tillfogat eller av den nytta envar haft, förefaller det riktigast att, sedan B återbetalat 10, ändra fördelningsgrunden så att B:s andel därefter är endast 20. Då C:s andel fortfarande är 30, är fördelningsgrunden mellan B och C 20:30. A bör därför av B erhålla 2/5 av de 30, som A erlagt utöver sin andel, och av C resten, dvs. 3/5. A får således 12 av B och 18 av C. Detta var majoritetens åsikt i *HD 1960/3*. Rättsfallet gällde regressrätt mellan personer, vilka var ansvariga för återbetalningen av stulen egendom och vilkas ansvar fördelats enligt huvudtalet och enligt storleken av den egendom envar tagit befattning med. Majoritetens åsikt synes därför riktig.

Skulle däremot fördelningsgrunden 30:30:30 (1:1:1) bero på culpagraden — A, B och C har exempelvis alla varit med om en olyckshändelse, där de vållat S skadan 90, och de befinns solidariskt ansvariga med lika andel för envar — torde det vara riktigast att A i vårt exempel får 10 av B och 20 av C. Härigenom komme B att ha erlagt 10 + 10 = 20 och C 20. Den ursprungliga fördelningsgrunden bibehålls, den rubbas inte genom att B har återbetalat 10 (så minoriteten i nämnda *HD 1960/3*).

c. Då två eller flera personer döms att solidariskt ersätta en skada talar praktiska skäl för att domstolen, om någon yrkar därpå, kan ange den inbördes fördelningsgrunden. Någon särskild stämning torde inte vara nödig härför, ty denna fråga ansluter sig intimt till huvudfrågan rörande bestämmandet av ersättningsplikten gentemot den skadelidande.

HD 1942/156: A, B och C ålades av hovrätten att solidariskt utge ersättning till S för skada uppkommen vid en tågkollision. På A:s ändringsansökan förklarade HD, att A:s slutliga andel av skadan var 1/4 (och B:s och C:s andel tillsammans 3/4). Se även *HD 1946/140* och *HD 1970/26* (ovan s. 196). Jfr dock *HD 1946/238*.

Helt nyligen har HD med fog förklarat ersättningsskyldighet på grund av regressrätt föreligga, oaktat skadeståndet ännu inte erlagts till den skadelidande.

HD 1972/31: B:s självständige medhjälpare A vållade löpeld, varigenom B:s granne S led skada. B ansågs strikt ansvarig enligt BrandL § 49 och dömdes att till S utge ersättning för skadan 8.210 mark. I särskild rättegång ålades A att till B utge 8.210 mark, såframt B visade att han presterat detta belopp till S.

Kap. 22. Konkurrerande skadeorsaker (skadan skulle i varje fall ha uppkommit)

1. Problemställningen.

a. På gränsen mellan ansvarsplaceringen och skadevärderingen ligger följande problem. Då skadan skall värderas och den skadelidandes (S) förlust bestämmas görs en jämförelse mellan det hypotetiska och det verkliga händelseförloppet. Det hypotetiska förloppet är det för S gynnsamma skeende, som utan A:s ingrepp normalt skulle ha utvecklat sig, men som till följd av ingreppet uteblivit. Även om i det verkliga förloppet ett faktiskt samband föreligger mellan A:s handlande och den händelse som medfört skadan för S, kan A göra gällande att S:s förlust även utan A:s handlande skulle ha uppkommit till följd av en annan "konkurrerande" orsak. A anför t. ex. att han visserligen genom oaktsamhet den 1 maj skadat S:s bil, men att hans beteende varit irrelevant, eftersom en eldsvåda i S:s garage den 2 maj totalt förstört den i garaget ställda skadade bilen. A anser sig vara ansvarsfri, eftersom S även utan hans handlande skulle ha lidit en lika stor förlust (värderad skada). Det hypotetiska händelseförloppet har m. a. o. inte varit så gynnsamt för S som normalt brukar vara fallet. Härvid bortser vi självfallet från att A:s medverkan lett till att S:s förlust inträtt en dag tidigare.

Fråga är således inte om den situationen, att S:s förlust för att över huvud taget uppkomma krävt medverkan både av A och av en annan faktor. Förlusten bör tvärtom vara sådan, att den skulle ha uppkommit oberoende av A:s beteende, och inte sådan, att den just föranletts av A:s beteende. A har å ena sidan kränkt S:s intresse, men å andra sidan borde vid skadans värdering det hypotetiska förloppet läggas till grund och jämföras med det faktiska förloppet. Fråga är om en konkurrerande orsak, som skulle ha medfört skadan även om A ej funnits.

Medan de flesta orsaker som medverkar till en skada är sådana, att skadan utan dem ej alls hade uppkommit — och man följaktligen har att göra med ett adekvansproblem eller med frågan om vilken inverkan "annan omständighet" enligt SkL 6:1 har — har

man således vid konkurrerande orsaker att göra med en medverkande orsak av speciellt slag.

Såframt A:s beteende innebär en *underlåtelse* att företa en handling, anses orsakssamband mellan underlåtelsen och S:s skada existera blott om det görs sannolikt att skadan inte hade uppkommit om A företagit ifrågavarande handling, se ovan 3.2. Frågan om konkurrerande skadeorsaker aktualiseras här bl. a. så till vida, att man vid bedömningen av A:s ansvar har anledning att ta hänsyn till den omständigheten att en exceptionell händelse skulle ha medfört skadan även om A företagit handlingen.

b. I straffrätten är förutsättningen för ett straffrättsligt ansvar ibland att skada tillfogats, men den skadade behöver därvid inte ha lidit en förlust.

HD 1931/480: F hade skjutit S med pistol i ryggen. Innan S dog av skottsåret slog A med ett trästycke S i huvudet så att S erhöll ringa skada. A dömdes till straff för att han genom misshandel tillfogat S ringa skada. I målet var ej fråga om skadestånd.

c. Såsom fallet är vid adekvansbedömningen är det också då man har att ta ställning till inverkan av konkurrerande orsaker fråga om en rättslig bedömning och inte enbart om en logisk slutledning. Vid avgörandet av frågan spelar preventiva synpunkter en underordnad roll[1]. Det är uppenbarligen det regelbundna och konsekventa utdömandet av skadestånd som är avgörande för skadeståndsinstitutets preventiva verkan, se ovan 2.10, men situationer med konkurrerande skadeorsaker är sällsynta. Preventiva synpunkter motiverar likväl ansvar för den som uppsåtligen orsakat skada, oaktat skadan även annars hade uppkommit. Betydelse bör däremot tillmätas behovet av klara regler, således rättstekniska hänsyn. Rättstillämpningen får inte ge intryck av inkonsekvens eller "utmanande pedanteri"[2].

Med beaktande av att vi i detta kapitel har att göra med en jämförelse med ett hypotetiskt skeende kommer frågan om vad som är sannolikt och vad som kan bevisas att spela en central roll. *Agell* har nyligen med fullt fog uppmärksammat spörsmålet i en artikel[3].

d. Det förefaller lämpligast att i det följande göra en uppdelning utgående från den tidpunkt då den konkurrerande faktorn inverkat på den skadelidande. Som så ofta annars, t. ex. då det gäller att redogöra för fakta i en rättstvist, främjas klarheten av en kronologisk uppställning.

Situationen åskådliggörs i följande figur.

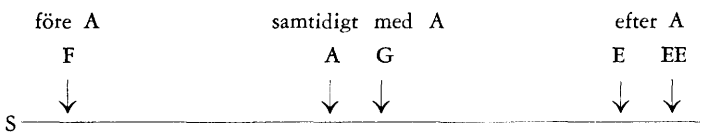

Fig. 8.

---

1 *Persson* s. 157 ff, *Jörgensen* s. 202.

2 Se *Persson* s. 168, 182.

3 *Agell*, Festskrift s. 1 ff.

Den skadelidande betecknas med S. A är den person vars ansvar för skadan skall bestämmas. De övriga bokstäverna anger skadeorsakande faktorer. Dessa kan vara antingen *ansvarsgrundande* eller *kasuella* (för vilka ingen har skadeståndsansvar).

Utgångspunkten är att A har tillfogat S skada (något ofördelaktigt). F innebär att S före A:s ingrepp tillfogats skada genom faktorn F. G innebär att S samtidigt eller något så när samtidigt med A:s ingrepp tillfogats skada genom faktorn G. E innebär att S tillfogats skada genom faktorn E efter det A skadat S. EE är en faktor, som inte medfört någon skada för S, men som skulle ha gjort det om A:s handlande inte hade förelegat (alternativkonkurrens).

Då problemet med konkurrerande orsaker aktualiseras är det naturligtvis inte fråga om att samtliga av de nämnda faktorerna (F, G, E och EE) medverkat jämte A, utan fråga är om medverkan av någon av dem.

Faktorerna F, G, E och EE kan naturligtvis också utgöras av ett beteende av S själv eller "på S:s sida".

e. Jämkningsregeln i SkL 6:1 (förut SL 9:1 mom. 2) om medverkan av "annan omständighet" gäller sådana fall, där det mellan A:s beteende och S:s skada existerar ett adekvat orsaksförhållande, och A således i princip är ersättningsskyldig. Nu åter har vi att göra med en situation, där A:s ansvar är tvivelaktigt på grund av orsaksförhållandets karaktär. Kommer man vid bedömningen till att ansvar för A föreligger — trots en existerande konkurrerande orsak — torde man emellertid ibland kunna åberopa regeln i SkL 6:1 som motiv för jämkning av A:s ansvar. Eftersom SkL 6:1 förutsätter att en omständighet, som ej hört till A:s handling, bidragit till skadans uppkomst (on myös ollut vahingon syynä), torde en jämkning dock komma i fråga endast då den bidragande orsaken verkat samtidigt med A, men inte då man har att göra med en "färdig skada", se härom närmare i det följande.

Skulle den konkurrerande orsaken utgöras av en omständighet "på S:s sida" (något som S bär ansvar för), kan jämkning på grund av medvållande ifrågakomma.

2. Huvudregeln om färdig skada (faktorerna F, E och EE).

a. Det synes mig att man har anledning att, i betydligt högre grad än vad som ofta görs, ta som utgångspunkt och huvudregel att den som orsakat en redan realiserad, "färdig" skada bär ansvaret därför. Betydelsen av färdig skada framhävs av *Ekström* och *Karlgren*, och även av *Hellner*, som talar om "den normala bakgrunden"[4]. Det är skäl att i huvudsak anknyta ersättningsreglerna till den normala situationen. Har en färdig skada uppkommit som i normala fall innebär en förlust, är det endast i sällsynta fall som en konkurrerande skadeorsak är relevant. Rättstekniskt är detta påkallat. Det underlättar en snar förlikning mellan parterna om konkurrerande orsaker, som senare inträffar eller skulle ha inträffat, inte beaktas.

---

[4] *Ekström* s. 930, *Karlgren* s. 38 ff, *Hellner* s. 160 f. Se även *Andenaes* s. 256 f, *Charlesworth* s. 53 ff.

En precisering av begreppet "färdig skada" är av nöden. För det första kan man tala om en färdig skada endast vid medverkan av faktorerna F, E eller EE, men inte då faktorn G verkat (något så när) samtidigt med A.

För det andra gäller huvudregeln ej annan skada än ekonomisk person- eller sakskada. Vid ren förmögenhetsskada och vid ideell skada kan man ofta inte alls tala om en färdig skada, om att samma eller motsvarande skada redan uppkommit. Har F först och A sedan skadat författaren S genom att olovligen ge ut dennes verk, drabbas F och A självfallet båda av vanligt skadeståndsansvar, utan att de kan hänvisa till att en konkurrerande orsak medverkat. Innebär F att arbetstagarna i en fabrik genom strejk tillfogat fabriksägaren skada, och har A därefter skadat fabriken, är fråga inte om en av F orsakad färdig skada. Här inträder den av F föranledda skadan dag för dag; den beror på om strejken fortsätts. Har S tillfogats personskada av F och A, är det intet som hindrar att F och A båda döms att utge ersättning till S för sveda och värk och bestående men.

För det tredje gäller huvudregeln inte obetingat ekonomisk följdskada (se om detta begrepp 4.1). Särskilt då fråga är om personskada bereder frågan om ersättandet av ekonomisk följdskada tvivel, se nedan punkt f.

b. Då F tillfogat S skada innan A:s ingrepp sker, är A i allmänhet inte skyldig att ersätta den skada som är en följd av F, vare sig F är en ansvarsmedförande eller en kasuell faktor[5]. Har S:s båt nästan totalförstörts genom inverkan av F och skadar A sedan båten, dvs. vad som återstår av denna, är det givet att A:s ansvar endast gäller sistsagda restskada. A behöver inte ersätta de reparationskostnader, eller vid personskada de sjukhus- och läkarkostnader som varit en följd av F.

Å andra sidan är A ensam ansvarig för en av honom orsakad färdig skada eller färdig delskada, oaktat faktorerna E eller EE (ansvarsmedförande eller kasuella) efteråt utlöst resp. skulle ha utlöst förlusten för S[6]. Här kan hänvisas till det ovan i 22.1.a anförda exemplet med A som skadar S:s bil, varefter den skadade bilen förstörs genom brand (faktorn E) i S:s garage. Eller också skulle bilen ha förstörts i garagebranden (faktorn EE), om den inte till följd av den skada A tillfogat den hade intagits på en reparationsverkstad. A är ansvarig trots att han gör gällande, att en ersättningsplikt för honom innebär att S förtjänar på hans handling.

Har S vid tiden för garagebranden en brandförsäkring får han ur försäkringen i fallet E ersättning endast för bilens värde i skadat skick, i fallet EE ingen ersättning alls för bilen. Detta utvisar att garagebranden inte bör leda till att A undgår ansvar.

Hos oss avgörs skadeståndsärendena ofta i samband med ett straffyrkande. Eftersom straffrättsligt ansvar för A existerar även om resultatet av hans beteende skulle ha uppkommit också utan hans ingrepp, se ovan 22.1.b, ligger det nära till hands att domstolen ej heller i fråga om skadeersättningen beaktar det hypotetiska förloppet. Dom-

---

[5] *Andenaes* s. 256, *Persson* s. 201.

[6] *Hakulinen* s. 330 f, *Karlgren* s. 38 f, *Hellner* s. 160 ff, *Oftinger* s. 107. Lika praxis i Tyskland, se *Fikentscher* s. 300 f. *Persson* s. 243 f finner A ansvarig om hela förlusten redan uppkommit på grund av A. Jfr *von Büren* s. 73 för det fall att faktorn E är kausell.

stolen är mera benägen att lyssna till den skadelidandes påstående, att det ingalunda är sagt att förlusten skulle ha uppkommit utan A:s handling.

Också då A genom att lämna S:s dörr öppen berett en tjuv tillfälle att promenera in i huset och stjäla S:s tillhörigheter, kan A dömas ansvarig för skadan, oaktat tjuven om dörren varit stängd sannolikt hade tagit sig in genom att krossa ett fönster (faktorn EE). Redan svårigheterna att bevisa tjuvens hypotetiska handlande talar för ett ansvar för A.

c. Även om A anses svara för en färdig skada, kan reglerna om *skadans värdering* leda till att en senare händelse ges relevans. I inledningen till detta kapitel anfördes, att problemet med konkurrerande skadeorsaker tillhör gränsområdet mellan ansvarsplacering och skadevärdering. Ovan i kap. 16—19 har anförts att man, då skadan skall värderas, ofta räknar med en normalskada. Man beaktar normala händelser i det hypotetiska förloppet, t. ex. att en persons inkomst sjunker då han uppnår pensionsåldern.

Är E eller EE att anse som dylika normala händelser, kan de verka nedsättande på A:s ansvar. Däremot krävs det mycket starka skäl för att man vid värderingen skall ta hänsyn till en onormal, exceptionell händelse i sagda skeende[7]. Huruvida den inträffade händelsen är normal eller exceptionell bör avgöras in casu. I det nyss anförda exemplet med tjuven och den öppna dörren kunde omständigheterna i undantagsfall tänkas ha varit sådana, att stölden måste betraktas som en normal händelse, t. ex. vid ett upplopp.

Ovan i 8.2.h anfördes ett exempel med en tjuv, som strök eld på en tändsticka med påföljd att en explosion inträffade, enär gas hade läckt ut i rummet. Skulle en explosion också utan tjuvens medverkan i varje fall efter en stund ha varit ofrånkomlig, bör tjuven inte dömas skadeståndsskyldig. Se även nedan 22.3.

I synnerhet vad beträffar faktorn EE, men ofta även i fråga om faktorn E, har man att göra med en mer eller mindre osäker, onormal händelse. Värderingsreglerna leder därför vanligen inte till nedsättning av A:s ansvar. I det nyss i punkt b anförda exemplet med bilen är det ingalunda säkert att S:s bil, om den inte hade skadats av A, skulle ha befunnit sig i garaget då garagebranden inträffade. En domstol tar vanligen det säkra för det osäkra. Säkert är att A skadat bilen, men osäkert är om den, såframt A:s ingrepp ej funnits, skulle ha brunnit upp i garagebranden. Också här intar bevisfrågor och sannolikhetsöverväganden en central plats.

U 1950.947 (landretsdom): A:s kreatur skadade i augusti grannen S:s senapsodling. A ålades att utge skadestånd till S beräknat enligt skörden under normala år, oaktat det dåliga vädret sagda höst (kasuella händelsen E) skulle ha medfört en dålig skörd. — Om S sannolikt skulle ha sålt odlingen "på rot" innan det dåliga vädret satte in, är avgörandet utan tvivel riktigt. Men om S uppenbarligen hade behållit senapsodlingen fram till skörden, kunde man med fog göra gällande, att fråga varit om en normal händelse i det hypotetiska förloppet, och att vid uppskattandet av

---

[7] *Vinding Kruse* s. 204: hänsyn till en hypotetisk skadeorsak tas endast om det föreligger stor sannolikhet för att den skulle ha framkallat skadan. Se även *Persson* s. 173 ff, *Lech*, SvJT 1955 s. 22 samt *Hart—Honoré* s. 225 ff betr. faktorn EE.

förlusten, oaktat en färdig skada förelegat, hänsyn borde ha tagits till årets dåliga skörd. I engelsk rätt har man beaktat det dåliga vädret då skada på säd värderats, vilket dock kritiserats, se *Honoré* s. 87 f.

BGHZ 10,6 (1953): S ansåg sig på grund av A:s åtgärder ha blivit utan laga skäl i augusti 1944 uppsagd från sin tjänst och krävde skadestånd av A. Kravet förkastades, enär S såsom medlem i NSDAP (nazistpartiet) i varje fall år 1945 skulle ha mistat sin tjänst. — Också här var fråga om den "normala bakgrunden".

d. Omständigheter som inträffar *efter* det *slutlig dom* i saken fallit är i regel irrelevanta. Det är av vikt att ett definitivt avgörande fås till stånd. Finge händelser som inträffar efter domen beaktas, bleve följden rättsosäkerhet. Återbrytande av dom enligt bestämmelserna i RB kap. 31 är självfallet möjligt, men endast i undantagsfall, se ovan 18.4.h.

Huvudregeln om färdig skada bör förses med en del modifikationer. Härom blir fråga nedan i punkterna e—g.

e. *Indirekt sakskada.* Regeln att A ej är skyldig att ersätta den färdiga skada, som F tillfogat S före A:s ingrepp, vållar tvivel till den del fråga är om ersättning för ekonomisk följdskada (indirekt skada), närmast inkomstbortfall under reparationstiden.

Antag att F den 1 april skadar S:s lastbil och att reparationen kommer att ta två månader i anspråk. Antag vidare att A den 1 maj tillfogar samma bil en ny skada, som det likaså tar två månader att reparera. I detta fall kunde det tänkas att F och A hade att solidariskt ersätta den inkomst som S går miste om genom att han inte under maj månad kan utnyttja bilen[8].

Vid sakskada är det likväl svårt att ge inkomstbortfallet (den ekonomiska följdskadan) en annan ställning än reparationskostnaderna. Den allmänna uppfattningen är att en saks värde har nedgått redan i och med den fysiska skadan. Förlusten associeras mera till objektet än till dess utnyttjande i det hypotetiska förloppet[9]; den ekonomiska följdskadan är nära anknuten till den direkta sakskadan. En genast efter skadehändelsen företagen nyanskaffning eliminerar vanligen också den ekonomiska följdskadan.

En nedsättning av A:s ansvar har visserligen motiverats med att inkomstbortfallet inträder dag för dag. Egentligen ligger inkomstbortfallet dock latent redan i den direkta sakskadan. Vid sakskada kan det dessutom ibland vara en tillfällighet som avgör, om ersättning för reparation och inkomstbortfall under reparationstiden skall presteras åt S, eller om en reparation ej lönar sig och det därför utdöms en engångsersättning för totalförlust.

Vid sakskada bereder bevisandet av orsakssambandet ej heller större svårigheter, i motsats till vad fallet är vid personskada. Är det vid sakskada utrett, att en färdig skada

---

8 Så *Hakulinen* s. 331 både betr. sak- och personskada. Han motiverar detta med preventiva synpunkter och med att situationen bör bedömas på samma sätt som då fråga är om faktorer som verkar samtidigt, se nedan 22.4.

9 Se *Persson* s. 166 o. 250 f, *Vihma*, TfR 1946 s. 523 f.

föreligger på grund av F, synes det mig att A:s ansvar, i varje fall som regel, bör gälla varken den direkta eller den indirekta skadan (inkomstbortfallet).

Från anförda regel bör undantag antagligen göras för skada som A uppsåtligen tillfogat S. Preventiva synpunkter och rättskänslan talar då för ett ansvar för A. Ett hänvisande till rättskänslan förutsätter visserligen i allmänhet en närmare precisering, men kränkningens uppsåtlighet innebär just en sådan. Är F ansvarsgrundande skulle A och F således i dolus-fallen svara solidariskt.

Vad slutligen beträffar *faktorerna E och EE* bör vid sakskada, i konformitet med det anförda, A:s ansvar för det inkomstbortfall han vållat S i allmänhet inte nedsättas till följd av att faktorn E efteråt lett till eller faktorn EE skulle ha lett till inkomstbortfallet.

Persson s. 157, 171, 240 ff och Studier s. 104 är böjd för att såsom regel, både vid sak- och personskada, ålägga A och E solidariskt ansvar om E är ansvarsmedförande, men frita A från ansvar om E är kasuell. I sistnämnda fall har enligt Persson S inte lidit någon förlust genom A:s ingrepp, varför skadeståndets reparativa syfte motiverar ansvarsfrihet för A. *Hakulinen* s. 338 synes likaså anse, att E bör leda till A:s befrielse, såframt E är en kasuell faktor.

Honoré s. 88 anför, att om S:s intresse kunde ha realiserats omedelbart vid A:s ingrepp, så är E i regel irrelevant (den skadade saken kunde t. ex. ha sålts eller reparerats innan E:s ingrepp skedde), men om värdet av det skadade intresset är proportionellt mot tiden (*Dauerschaden*) ges E ofta relevans till A:s förmån.

Det har i Tyskland ansetts, att man vid Dauerschaden bör låta senare "reservorsaker" (E, EE) inverka till A:s fördel, dock ej om dessa reservorsaker är helt extraordinära. Har A skadat S:s lastbil, borde han således fritas från att ersätta det inkomstbortfall som skadan medfört för S, ifall bilen följande dag skulle ha förstörts i en garagebrand hos S, dock inte om branden orsakats av en meteor, se *Fikentscher* s. 302, *Esser* s. 324. — Man kunde m. a. o. säga, att man utsträcker "den normala bakgrunden" till att gälla alla konkurrerande orsaker som inte är helt extraordinära.

Larenz I s. 345, 360 f anför såsom exempel, att en maskin i en fabrik skadas av A med påföljd att produktionen i fabriken måste avbrytas. Följande dag brinner fabriken upp (faktorn E). Enligt Larenz har produktionsbortfallet blott för tiden fram till branden härrört av maskinskadan, medan det för tiden därefter härrört enbart av branden. — Man frågar sig dock om inte den som vållat maskinskadan (A) också borde ersätta kostnaderna för nyanskaffning av maskinen (med avdrag av den gamla maskinens skrotvärde) eller, om så vore billigare för honom, reparationskostnaderna jämte ersättning för inkomstbortfallet under reparationstiden. Finns det någon (E) som är ansvarig för branden, skulle A och E uppenbarligen i Tyskland anses solidariskt ansvariga för produktionsbortfallet, se *Esser* s. 324. Det kan knappast vara riktigt, att A undginge ansvar om branden är kasuell, men i praktiken finge stå för alla följder av maskinskadan, om branden anlagts av en medellös eller okänd person.

f. *Indirekt personskada.* Också vid indirekt personskada (ekonomisk följdskada) bör man utgå från att den som orsakat en färdig skada bär ansvaret därför.

Vid personskada är det dock skäl att göra vissa modifikationer i regeln om ansvar för färdig skada. Den ekonomiska följdskadan (förlorad inkomst under sjukdomstiden) kan vid personskada i allmänhet klarare hållas åtskild från den direkta skadan (kostnaderna för sjukvård, transport, läkarbesök etc.), varför det inte här är lika påkallat att den färdiga skadan också omfattar följdskadan. Arbetsoförmögenheten har inte vid personskada samma starka anknytning till den direkta skadan som vid sakskada.

Framför allt kommer bevisningen in i bilden. Då fråga är om *faktorn F* är det vid personskada betydligt svårare än vid sakskada att bevisa, att det vid tiden för A:s ingrepp redan på grund av F förelegat en (total eller partiell) "färdig" arbetsoförmögenhet. Följden är att S:s arbetsoförmögenhet mången gång inte helt kan tillskrivas faktorn F. Det synes mig därför att A i det enskilda fallet kan åvälvas ett visst ansvar för S:s skada. Avgörandet bör ske in casu. Har A uppsåtligen skadat S är A:s ställning sämre.

Om F och A båda är *ansvarsmedförande* vore det, ifall man i ett enskilt fall anser att också A bär visst ansvar för förlusten, självfallet tänkbart att de svarade solidariskt för denna. Mot ett sådant ansvar talar dock, att A därigenom förklaras ansvarig också för den del av arbetsoförmågan som varit "färdig" vid tiden för A:s ingrepp. Eftersom fråga är om konkurrerande skadeorsaker kan det solidariska ansvaret ju inte, såsom annars är fallet, motiveras med att utan A hade ingen skada uppkommit. Bestämmelsen i SkL 6:2 är således inte direkt tillämplig här. Finner man att skadan är att tillskriva båda faktorerna F och A, kan en begränsning av A:s ansvar också finna stöd i jämkningsregeln i SkL 6:1. Av framställningen i 9.2 framgår att jämkning av A:s ansvar på grund av "annan omständighet" enligt SL 9:1 mom. 2 (numera SkL 6:1) undantagsvis ansetts möjlig även då denna andra omständighet varit medverkan av en med A solidariskt ansvarig annan person. Med så mycket större skäl bör en jämkning (ansvarsfördelning) kunna ske i förevarande fall, låt vara att jämkningsregeln i SkL 6:1 ej är direkt tillämplig här, se 22.1.e. Det synes mig följaktligen som om A enligt prövning kunde förklaras ansvarig för en del av skadan[10].

Om F är *kasuell* faktor, är en begränsning av A:s ansvar ännu starkare motiverad[11]. Det vore helt oskäligt att A förklarades ensam ansvarig för den del av skadan som förelegat färdig då A:s ingrepp skedde. Har S, som till följd av ett olycksfall (F) den 1 januari tillfogats arbetsoförmögenhet som troligen kommer att vara hela året, genom A:s vållande skadats den 1 juli med total arbetsoförmögenhet som följd, bör A således kunna bli ålagd att ersätta inte hela, men en viss del av S:s inkomstförlust under den senare hälften av året.

I *NJA 1961 s. 425* (ovan s. 152) borde enligt mitt förmenande, om det visats att S även utan trafikolyckan hade varit arbetsoförmögen efter år 1952 (och fråga därför varit om verkan av konkurrerande orsaker, något som dock inte tydligt framgår av domen), B ha ålagts att ersätta endast en del av skadan.

Om ett specialfall, där medverkan av en kasuell faktor F föreligger, se nedan punkt g. Se även nedan 22.5 om solidariskt ansvar, då handlande i förening förelegat eller då *hela* skadan orsakats av antingen A eller en annan faktor.

Vad nyss anförts om faktorn F bör mutatis mutandis gälla *faktorerna E och EE.* Har A först och E sedan tillfogat S personskada, som i vartdera fallet gjort honom

---

10 Enligt *Lech* s. 42 torde solidariskt ansvar föreligga för F och A, enär de var för sig har varit en tillräcklig betingelse för skadan.

11 *Hakulinen* s. 331 och 339 anser uppenbarligen A ansvarig för hela skadan, oberoende av om F är en ansvarsmedförande eller en kasuell faktor.

arbetsoförmögen för delvis samma tidrymd, borde i allmänhet — enligt huvudregeln om färdig skada — A förklaras ansvarig för hela ifrågavarande arbetsoförmögenhet. A bör inte fritas från ansvar, oaktat E medfört samma inkomstbortfall eller EE skulle ha gjort det.

Detta gäller också då E är en kasuell faktor. Har A genom vållande tillfogat S personskada med åtföljande sex månaders arbetsoförmögenhet, bör A ersätta det inkomstbortfall som S drabbats av under de sex månaderna, oaktat S då fyra månader gått under en utfärd ådrar sig en lunginflammation, som medför två månaders arbetsoförmögenhet. Efter det slutlig dom fallit i saken vore E i varje händelse irrelevant. Det vore mindre konsekvent, om E ledde till total ansvarsfrihet för A, såframt E inträffat före domen, men vore utan inverkan på A:s ansvar, om E inträffat efter domen[12].

I det engelska rättsfallet *Baker v. Willoughby* (1970), se *Charlesworth* s. 54 f, hade A vållat S benbrott. Innan A blivit dömd härför måste samma ben amputeras som följd av att en gevärskula träffat benet i samband med ett rån som S utsatts för. A:s skadeståndsansvar ansågs inte på denna grund böra nedsättas.

I enlighet med det ovan anförda bör likväl en begränsning av A:s ansvar i vissa fall kunna ske, speciellt med hänsyn till svårigheterna att utreda orsakerna till S:s arbetsoförmögenhet. Utan E hade S kanske långt tidigare återfått sin arbetsförmåga. Det är dock A:s sak att visa, att E skulle ha inträffat också i A:s frånvaro. I fråga om faktorn EE torde A ytterst sällan kunna bevisa, att EE skulle, om A:s ingrepp ej funnits, ha lett till inkomstbortfallet.

Är E att anse som en "normal händelse", bör E enligt reglerna för skadans värdering beaktas vid skadevärderingen. Om personskada med åtföljande arbetsoförmögenhet tillfogats en person som snart uppnår pensionsåldern och skall pensioneras, bör då ersättningen för hans inkomstbortfall fastställs hänsyn tas till pensioneringen. Då den skadades förlorade arbetsförtjänst skall bestämmas bör man likaså beakta att han på grund av allmänna avsättningssvårigheter i branschen skulle ha förtjänat mindre än normalt. Självfallet kan det dock bereda tvivel att ange, vad som är att anse som "den normala bakgrunden".

Andenaes s. 279 ff, *Persson* s. 245 f, *Jörgensen*, Personskade s. 108 f och *Lech* s. 65 anser att A i regel fritas på grund av kasuella faktorn E. *Andenaes* framhåller dock, att det bör visas att E med till visshet gränsande sannolikhet hade inträffat även utan A. *Jörgensen* kräver i fråga om faktorn EE en mycket hög grad av sannolikhet. Betr. "Dauerschäden" i Tyskland, se ovan 22.2.e.

g. *Sjukdom eller sjukliga anlag vid personskada.* Det i punkt f nämnda problemet aktualiseras då man har att avgöra, vilken inverkan på A:s ansvar det har att S redan vid tiden för A:s ingrepp bär på en *sjukdom* eller *sjukliga anlag* som medverkat till skadan. På sätt och vis har vi här att göra med en färdig skada. I Sverige har HD i ett flertal fall haft att ta ställning till frågan.

---

12 Jfr *Honoré* s. 87 f, som för det fall att E är en ansvarsmedförande faktor anser att A bör fritas från ansvar och E förklaras ensam ansvarig för tiden efter E:s inträde. Honorés motiv härför är dock bräckligt: E har genom sitt handlande omintetgjort S:s krav på ersättning av A.

Att börja med bör erinras om att A i allmänhet inte undgår ansvar, då den av honom skadade personen haft en särskild känslighet för skada och det är denna känslighet (disposition) som lett till att A:s beteende medfört skada eller till att skadan blivit oväntat stor, se 8.3.1. Endast om sjukdomen utan A:s ingrepp skulle ha lett till skada motsvarande helt eller delvis den skada som A medfört, har vi att göra med en konkurrerande orsak som kan inverka på A:s skadeståndsplikt.

Är det *osäkert* om sjukdomen (känsligheten) utan A:s ingrepp alls skulle ha medfört inkomstbortfall (för den tid A inverkat), bör den inte leda till nedsättning av A:s ansvar.

Se *Jörgensen*, Personskade s. 98 ff, som anför att man i praxis i viss utsträckning låter sagda osäkerhet komma den skadelidande till godo. *Blomeyer* s. 176 kräver att skadan med säkerhet skulle ha inträffat på grund av sagda anlag.

NJA 1969 s. 311 (ND 1969 s. 321): S skadades i en trafikolycka och fick en hjärnskada med arbetsoförmåga som påföljd. Det ansågs ovisst om en eventuellt hos S tidigare existerande hjärnskada någonsin skulle ha inverkat nedsättande på hans arbetsförmåga om ej trafikolyckan inträffat, varför den för trafikolyckan ansvarige ålades att fullt ersätta S följderna av arbetsoförmågan. Se även *Agell*, Festskrift s. 23 ff, *Lech* s. 43 ff.

NJA 1961 s. 473 (ND 1961 s. 472): A skadade S genom att oaktsamt med moped köra på honom. S krävde och fick ersättning av A för mistad arbetsförtjänst under ett halvt års tid. S hade visserligen sjukliga förändringar i ryggen redan före det han blev påkörd, men anledning förelåg ej att anta att hans arbetsförmåga på grund av ryggbesvären skulle ha varit nedsatt under sagda halva år. Att trafikskadans läkningsförlopp förlängts på grund av ryggbesvären ansågs med rätta inte inverka på saken, se 8.3.1.

Såframt det däremot kan visas att S:s sjukdom innebär en existerande "färdig" skada, låt vara att den utbryter först efter A:s kränkning av S, bör sjukdomen, i konformitet med det i punkt 22.2.a anförda, i allmänhet utesluta ansvar för A för den färdiga skadan. Detta förefaller helt uppenbart om sjukdomen redan vid tiden för A:s ingrepp nedsatt S:s förvärvsförmåga. A är ansvarig för skadan endast till den del den förvärrats genom hans beteende.

Se *Andenaes* s. 288 ff, *Jörgensen*, Personskade s. 103, *Persson* s. 243 ff, *Lech* s. 46, *Esser* s. 322. *Vinding Kruse* s. 204: den som vållat att en dödssjuk person dött behöver inte utge underhåll till den dödes anhöriga.

U 1964.242: Enär S redan då olyckan skedde led av en framskriden sjukdom, som hade nedsatt hans rörelseförmåga och som antagligen efter några år helt skulle ha hindrat honom från att utöva sitt yrke, men olyckan lett till *omedelbar* total arbetsoförmögenhet, ålades den för olyckan ansvarige att till S utge en skälig ersättning. — Se även *U 1965.680* (ND 1965 s. 371): Ett fel av A ledde till att den specialbehandling S behövde för sin sjukdom fördröjdes med skada som påföljd. A ålades att ersätta 2/3 av S:s nämnda skada.

U 1971.19 (ND 1970 s. 330)): Det skadestånd A ålades att utge till S nedsattes med ca hälften, enär en hos S existerande sjukdom medverkat till skadan.

NJA 1944 s. 563: A var ansvarig för en ryggskada som S tillfogats i sitt arbete. S blev sedermera helt arbetsoförmögen till följd av ryggsvaghet. HD ansåg att denna svaghet väsentligen varit att hänföra till en sådan sjukdom i ryggraden som S lidit av redan före A:s ingrepp och som enligt sin natur var stadd i utveckling. A ålades därför att utge ersättning till S för förlorad arbetsinkomst blott för den tid, varmed A:s ingrepp påskyndat inträdet av arbetsoförmögenheten. — Se även *NJA 1952 s. 104*: A ålades ersättningsplikt, enär det var övervägande sannolikt att S:s skada

föranletts av A, även om det inte kunde uteslutas att S:s sjukdom efterhand i viss mån fått neurotisk karaktär.

NJA 1957 s. 249: S erhöll ersättning av A huvudsakligen endast för att hans invaliditet till följd av A:s ingrepp drabbat honom något tidigare än vad annars — på grund av ledförändringar hos S — skulle ha varit fallet. *Lejman*, SvJT 1965 s. 635 f anför, att man uppdelat effekten på de olika faktorerna och att A:s ansvar gäller endast den merskada som A föranlett.

RGZ 169,117 (1942): A ansågs inte ansvarig för arbetsoförmögenhet för den tid i framtiden, då S på grund av en existerande sjukdom ändå hade varit arbetsoförmögen.

Speciellt i de fall S:s sjukdom yppar sig först efter A:s ingrepp (utan att ha samband därmed) är, såsom nyss i punkt f anförts, en regel om ansvarsfrihet för A likväl inte alldeles given[13]. A:s ingrepp har ostridigt gett upphov till arbetsoförmåga för S, medan det ofta är svårt att visa att sjukdomen skulle ha lett till (hela) arbetsoförmågan utan A:s medverkan. Utan A:s ingrepp hade S kanske inte alls blivit arbetsoförmögen. Det är speciellt bevissvårigheter som motiverar ett visst (reducerat) ansvar för A.

NJA 1950 s. 650: A var ansvarig för en i augusti inträffad bilolycka, vilken lett till att S tillfogats en handskada och blivit för fem månader arbetsoförmögen. I september insjuknade S i magsår och ledsjukdom, utan att insjuknandet haft samband med bilolyckan, med påföljd att också sjukdomen gjorde honom arbetsoförmögen. A ålades ersättningsplikt också för inkomstbortfallet för tiden efter insjuknandet i september, men sjukdomen ansågs inverka reducerande på ersättningen. (Omr. 3—2. Minoriteten fann att sjukdomen ensam skulle ha lett till inkomstbortfallet och ansåg därför, att A ej var ansvarig för detta bortfall). — Om sjukdomen redan vid tiden för A:s ingrepp innebar en existerande "färdig" skada (något som i målet visserligen inte utretts, men som låg nära till hands), synes minoritetens slutresultat riktigt. I annat fall bör A, enligt det nyss i punkt f anförda, i princip ersätta hela skadan, men bevissvårigheterna och jämkningsregeln i SkL 6:1 kan motivera en nedsättning av A:s ansvar. Se om detta avgörande och den livliga diskussion det föranlett *Hult* s. 127 ff, *Persson* s. 241 ff, *Hellner* s. 165 ff, *Lech* s. 66 f och SvJT 1955 s. 1 ff. Enligt *Vinding Kruse* s. 207 bör en fördelning av skadan ske, om den dels beror på A:s beteende, dels på tidigare anlag hos S, vilka A dock ej utlöst.

Skulle sjukdomen uppträda först efter det A genom slutlig dom i saken ålagts ersättningsplikt, bör A inte fritas från ansvar, oaktat sjukdomsanlagen visas ha förelegat hos S redan då A skadade honom, se ovan 22.2.d.

Eftersom en existerande sjukdom i regel manifesterar sig innan domen ges, är det inte så betänkligt att tillmäta den relevans. Däremot beror det självfallet på en ren tillfällighet, om en annan kasuell händelse E — t. ex. att S faller och bryter benet — inträffar före eller efter den slutliga domen. Detta talar för att en dylik händelse i allmänhet inte ges relevans.

Skulle A uppsåtligen ha tillfogat S skada är ett ansvar för A rätt givet.

3. Fara för skada (faktorerna F och G).

Har faktorn F eller G gett upphov endast till en fara för skada, utan att ännu direkt medföra (en färdig) skada, inverkar detta vanligen inte nedsättande på A:s ansvar.

---

[13] *Trolle* s. 443 anför, att det ser ut som om man vore mindre böjd att nedsätta skadeståndet på grund av existerande, men ännu inte manifesterade sjukdomsanlag, än på grund av sjukdom som redan framträtt.

Skadeståndets funktion är ju framför allt reparativt. Ett fareframkallande beteende motverkas huvudsakligen genom straffsanktion. Den som vållat fara för skada drabbas i allmänhet av skadeståndsansvar först då skadan inträffat eller åtminstone blivit i mycket hög grad sannolik. Den av F eller G framkallade faran för skada bör ha nått en sådan nivå att den redan kan sägas ha nedsatt objektets värde[14]. Faran är relevant om den är så påtaglig att det är säkert att skada kommer att inträffa, och fråga endast är om när detta kommer att ske. Så var uppenbarligen fallet i *HD 1931/480*, se s. 329, varför något ersättningskrav där inte riktades mot A.

Om A från ett brinnande hus bär bort en spegel för att rädda den och därvid av oaktsamhet faller så att spegeln går sönder[15], är A ej ansvarig för skadan, såframt det varit uppenbart att spegeln hade förstörts i branden.

Såframt de fareframkallande faktorerna F eller G är ansvarsmedförande faktorer, får man ju i vanliga fall lov att, innan man kan fastställa det eventuella ansvaret, vänta till dess det visar sig om faran övergår i skada eller ej. A:s inträde medför emellertid att man är avskuren från möjligheten att "vänta och se", med påföljd att F resp. G inte drabbas av ansvar. Detta talar för att A är ansvarig.

Rt 1931 s. 513: Då en tunnelbana byggdes i Oslo uppstod det förskjutningar i grunden, vilka medförde att många hus i närheten fick sprickor och andra skador. Byggherrn ansågs ersättningsskyldig, men skadestånd utdömdes inte för den förlust som även annars skulle ha inträtt på grund av den ökade gatutrafiken ,belastningen osv. — Sistnämnda fara jämställdes således med en existerande skada.

Har A culpöst eller dolöst gett S ett dödligt gift, men E innan giftet hunnit verka genom vårdslöshet eller oaktsamhet orsakat S:s död, döms E till straff för att han vållat S:s död. Men kan A åläggas att jämlikt SkL 5:4 (SL 9:3) utge ersättning till S:s anhöriga? Såframt man kan anse det utrett, att den av A orsakade skadan varit "färdig", dvs. att S säkert skulle ha dött av giftet om ej E vållat hans död, kan A fällas till straff för orsakande av S:s död och åläggas ersättningsplikt. I de allra flesta fall, om man nu kan tala om "flesta" i en situation som endast brukar förekomma i litteraturen, får man likväl konstatera att förgiftningen blott lett till en fara för skada.

NJA 1935 s. 148: S:s silverräv hade rymt från en farm och sedan blivit skjuten av A. Då det efter rymningen förelegat risk för att S inte skulle återfå räven levande, ålades A att utge i ersättning till S endast 400 kronor, i stället för rävens avelsvärde 1.000 kronor. — Endast om sannolikheten att räven inte skulle återfås hade varit mycket stor, synes mig en relevant fara ha förelegat. *Persson* s. 232 f anser att fullt ansvar för A hade varit befogat. *Hellner* s. 161 anför, att man vid fastställandet av ersättning för förlust av synen på ena ögat bör beakta den ökade risken för fullständig blindhet. Denna katastrofrisk nedsätter den skadades aktionsfrihet och kräver ökad försiktighet av honom, varför man kan tala om en färdig skada.

Om A är den som orsakat faran och E därefter skadat S, utan att något samband förelegat med den av A skapade faran, vore A, i överensstämmelse med det nyss anförda, ansvarig endast om den fara han orsakat redan nedsatt objektets värde.

---

[14] Se *Vihma*, TfR 1946 s. 517 f, *Hult* s. 105 ff, *Karlgren* s. 39, *Persson* s. 143 ff, 220 ff, *Andenaes* s. 258 ff, *Jörgensen* s. 203, *Esser* s. 322.

[15] Exemplet anförs av *Hakulinen* s. 330.

4. Annan orsak (faktorn G) verkar samtidigt.

Har faktorerna A och G verkat samtidigt, eller något så när samtidigt, och oberoende av varandra båda bevisligen orsakat S skada, kan man vanligen inte visa på någon "färdig" skada. Frågan om A:s ansvar för skadan kan därför inte bedömas helt lika som i 22.2.

Är skadan sådan, att den kan uppdelas mellan A och G, synes det mig rättast att A svarar för sin och G för sin "delskada", t. ex. då S:s får blivit bitna både av A:s och av G:s hund. Kan det inte utrönas hur stor skada vardera orsakat, oaktat det är utrett att både A och G culpöst medverkat till skadan, förefaller en delning enligt fri prövning mest rättvis. A och G får dela ansvaret i det förhållande som sannolikast motsvarar deras andel i skadan. Emellanåt torde bevisbördan kunna läggas på A (och G) så att de svarar till lika delar, såframt annan delningsgrund ej görs sannolikare. Däremot synes det mig, att man ej har skäl att föreskriva solidariskt ansvar. A komme nämligen då att i händelse av G:s insolvens få svara för den del av skadan som orsakats av G[16]. Å andra sidan är det ej heller anledning att helt frita A från ansvar (med motivet att skadan ändå skulle ha tillfogats S av G). Är G medellös bleve ju S då helt utan ersättning.

Skulle A:s inverkan ha varit helt obetydlig i förhållande till G:s, brukar man med fog anse att hela ansvaret kan placeras på G, t. ex. då vid översvämning A stått för blott en obetydlig mängd av vatten[17].

I synnerhet då A:s medverkan varit obetydlig kunde det vara obilligt att ålägga honom ansvar för hela skadan.

HD 1949/268: Tre personer, som gemensamt misshandlat S, dömdes envar till straff för misshandel som orsakat lindrigare än svår kroppsskada. HD fann att en av de tre huvudsakligen orsakat skadan, varför han dömdes att ersätta hela skadan, medan de två andra ålades att solidariskt med honom utge blott en mindre del av skadeståndet för förlorad arbetsförtjänst och för sveda och värk.

Det anförda äger tillämplighet även om G är en kasuell faktor. Om A vållat eld i en skog, men där samtidigt utbrutit en kasuell eldsvåda (G), bör skadan fördelas på A och G enligt prövning. Skulle vardera eldsvådan ensam för sig med säkerhet ha lett till att skogen brunnit upp, har det visserligen gjorts gällande att en rätt för skogsägaren till ersättning av A vore oförenlig med det allmänna rättsmedvetandet. Skadan hade ju i varje fall inträffat i det hypotetiska förloppet. Ginge A helt fri från ansvar kunde skogsägaren emellertid med fog påstå att en olycka kommer sällan ensam. Först ser han A vålla skogsbranden, sedan får han höra om den andra eldsvådan och till sist blir han upplyst om att han mist sin rätt till ersättning av A. Man förstår därför

---

16 *Agell* s. 35 f rekommenderar en skönsmässig fördelning efter huvudtalet. *Vinding Kruse* s. 209 ff anser, att man kan ta hänsyn till culpagraden hos A och G och till sannolikheten av vem av dem som orsakat skadan. Enligt *Kivimäki—Ylöstalo* s. 509 kan en allmän regel om solidariskt ansvar inte uppställas här med hänsyn till att förhållandena är varierande. I dansk praxis finns en tendens i riktning mot prorataansvar, se *Jörgensen* s. 273.

17 *Honoré* s. 68 f, *Hart—Honoré* s. 208 (de minimis non curat lex), *Lech* s. 28, *Persson* s. 194 ff, *Andenaes* s. 268 ff.

att också den åsikten har sina förespråkare att A svarar för hela skadan; A har dock varit culpös[18].

Frånser vi dolös medverkan av A, där hans ansvar för hela skadan förefaller givet, verkar även här en uppdelning av ansvaret enligt prövning rättvis. A finge alltså svara för en del av skadan. Ostridigt har han vållat en viss, låt vara kanske ringa del av skadan, och en viss osäkerhetsfaktor vidlåder alltid konstaterandet att skogen skulle ha brunnit upp på grund av vardera eldsvådan ensam. Jämkningsregeln i SkL 6:1 torde kunna åberopas här, eftersom vi inte har att göra med en färdig skada.

HD 1963/93: se ovan s. 159. Man kan konstatera att skadeståndet här jämkades just till hälften. Betr. ersättningen för nedgång i husets värde kunde man redan enligt normala värderingsregler beakta väggarnas svaga konstruktion. Det framgår inte av rättsfallsreferatet om skadan varit sådan att den "i varje fall" skulle ha uppkommit.

Även om man i det anförda exemplet med skogsbranden inte skulle kunna utröna, om det varit den av A vållade eldsvådan eller den kasuella branden eller båda tillsammans som förstört skogen, synes mig en fördelning av skadeståndsansvaret således rättast. A bör gå helt fri från ansvaret endast om han inte alls medverkat i händelseförloppet.

HD 1956/15: Stora mängder bark hade under två års tid lösgjort sig från bolaget A:s obarkade stockar och med älven förts till S:s kvarn och där genom att täppa till turbinöppningarna orsakat S rensningskostnader ävensom hindrat driften. Barken hade lösgjort sig från stockarna dels under flottningen (G), dels då stockarna låg upplagrade i älven. Enär A hade haft rätt att flotta stockarna obarkade och A därför varit ansvarig endast för den skada som barken från de upplagrade stockarna medfört, ålades A att ersätta endast en efter prövning uppskattad del av skadan. — HD gav sig således inte in på spekulationer om hela skadan möjligen hade inträffat som en följd av faktorn G.

HD 1930/574: A hade under två somrar dämt upp vatten så att S:s marker översvämmats. Då S inte utrett, i vilken utsträckning hans skada orsakats av fördämningen och i vilken utsträckning av den naturliga översvämning (G) som förekommit sagda somrar, och S följaktligen ej visat storleken av den skada som A orsakat honom, förkastades S:s ersättningskrav mot A (utom till den del det godkänts av A). — A ansågs uppenbarligen helt ansvarsfri för den del av skadan som var att tillskriva G. Detta slutresultat behöver dock inte nödvändigtvis stå i strid med den av mig omfattade ståndpunkten, såframt A i förevarande fall medverkat till skadan endast i obetydlig utsträckning. Dessutom hade A ju frivilligt ersatt en del av skadan. För övrigt borde HD ha tillämpat ett mera nyanserat krav i fråga om bevisandet av A:s och G:s medverkan, se 3.2.a. Om S gör A:s medverkan övervägande sannolik, borde det vara A:s sak att visa att skadan i varje fall hade inträffat.

NJA 1936 s. 560: En väg rasade på grund av ett osedvanligt starkt vattenflöde (G) och till följd av A:s försummelse vid skötseln av en damm. Enär raset väsentligen förorsakats av G och skulle ha inträffat även utan A:s medverkan, men dess omfattning i viss mån ökats på grund av A:s culpa, ålades A att ersätta skadan, men endast i den mån den ökats på grund av hans oaktsamhet (Omr. 4—1. Minoriteten ansåg att A:s försummelse i väsentlig mån bidragit till hela raset, varför A vore ansvarig för hela skadan). Se även *Persson* s. 195, 238 ff.

---

[18] *Honoré* s. 89: A har påtagligt bidragit till eldsvådan genom att vålla en brand som varit tillräcklig för att orsaka hela skadan. Se även *Harper—James* s. 1122 ff. Enligt *Karlgren* s. 42, *Andenaes* s. 274 ff och väl även *Persson* s. 235 ff torde däremot A vara ansvarsfri, om G är en kasuell faktor.

b. Huvudregeln om fördelning av ansvaret mellan A och G gäller inte i alla situationer. Om A och G bevisligen var för sig skulle ha orsakat *hela* skadan och båda är ansvarsmedförande, svarar de solidariskt för skadan; de har t. ex. oberoende av varandra båda livsfarligt sårat S med påföljd att S dött. Utan A:s medverkan hade skadan visserligen föranletts av G och utan G:s medverkan hade den föranletts av A, men båda har varit medverkande i händelseförloppet. Det vore självfallet helt uteslutet att lämna S utan ersättning. Härom är man allmänt ense[19].

Har A och G oberoende av varandra tillfogat S en ren förmögenhetsskada svarar de likaså solidariskt, t. ex. om båda gett S falska uppgifter som föranlett S att göra en ofördelaktig affär[20]. Härvid förutsätts att varderas medverkan faktiskt bidragit till S:s beslut.

5. Solidariskt ansvar vid handlande i förening eller på grund av bevissvårigheter.

Det ovan i punkterna 2—4 anförda bör modifieras i några viktiga avseenden.

a. Har A *handlat i förening* med en annan person (B), dvs. då en medveten faktisk samverkan till skadan förelegat mellan dem eller då de handlat culpöst i medvetet samförstånd (psykisk samverkan), har de solidariskt ansvar[21]. SkL 6:2 föreskriver solidariskt ansvar för två eller flere som skall ersätta samma skada (lika tidigare enligt SL 9:4). Dessa lagbestämmelsers egentliga tillämpningsområde är de fall, där A och B varit nödvändiga betingelser för skadan. Solidariskt ansvar kan dock ibland förklaras föreligga även då skadan också utan A hade inträffat, och detta oberoende av om faktorn B motsvarar faktorn F, G eller E, dvs. inträffat före, samtidigt med eller efter A.

Har A uppsåtligen övertalat eller förlett en annan person till en handling som skadat S, kan A förklaras ansvarig för skadan, oaktat han kan visa att den andre antagligen även utan A:s påverkan hade tillfogat S skadan. Förutsättning för ett ansvar för A är likväl, att A:s övertalning inverkat på den andres handlande, att det varit en medverkande orsak därtill[22]. Har A genom medhjälp medverkat till ett brott mot S, fritar det inte A från skadeståndsansvar att huvudgärningsmannen uppenbarligen även utan A:s medverkan hade tillfogat S skadan.

Ostridigt är att A och B svarar solidariskt, om deras handlande i förening tagit sikte på hela den tillfogade skadan.

HD 1945/88: C hade gått i borgen för betalningen av de fordringar som S eventuellt komme att ha på A, dock för högst 100.000 mk. A och B försnillade härefter S:s medel sammanlagt 187.000 mk. C ålades att utge till S 100.000 mk, enär det visserligen inte utretts, hur mycket

---

19 Se *Vihma*, TfR 1946 s. 516, *Andenaes* s. 252 f, *Persson* s. 211 f, *Hellner* s. 164 f, *Honoré* s. 84, *Harper—James* s. 702, 1122.

20 *Honoré* s. 84. Så *Kivimäki—Ylöstalo* s. 480 för det fall att två advokater oberoende av varandra gett S avsiktligen felaktiga råd i samma ärende.

21 Se *Kivimäki—Ylöstalo* s. 509, *Jörgensen* s. 274 f, *Vinding Kruse* s. 381, *Prosser* s. 291 f.

22 Se om detta problem *Hart—Honoré* s. 119 f, *Honoré* s. 77.

A och hur mycket B försnillat av S:s medel, men A och B med hänsyn till sina inbördes dispositioner måste anses ha gemensamt åsamkat S hela förlusten.

Ett handlande av nämnda slag medför solidariskt ansvar, oaktat det kan bevisas vilken skada A och vilken skada B tillfogat. Har A och B i samråd företagit ett inbrott och A därvid stulit 1.000 mk och B 5.000 mk, döms de att solidariskt utge 6.000 mk.

HD 1947/291: A och B misshandlade S, varvid A var den som slog först. De ansågs solidariskt ansvariga för den skada som uppkom då B slog S.

HD 1933/R 69: Vid en privat "nöjestillställning" uppstod slagsmål, varvid A sköt flera pistolskott mot S, utan att dock träffa honom. Härefter blev S skjuten till döds av B, som var på samma sida som A. A ålades att solidariskt med B ersätta begravningskostnaderna. (Omr. Ett JR ansåg A ej skyldig att ersätta sagda kostnader).

BGHZ 59,30 (1973): Ett tusental demonstranter blockerade in- och utgångarna till ett förlag i syfte att förhindra utgivandet av en för dem misshaglig tidning. Några bilar lastade med tidningar sökte bryta spärren, men gjordes av demonstranterna körodugliga. Blockaden varade i åtta timmar och medförde att tryckpressarna delvis måste stoppas. Förlaget krävde av A, som var en av initiativtagarna till demonstrationerna, ersättning för den skada förlaget lidit. A förklarades ansvarig. Förlagets skada ansågs inte vara en oavsedd biverkan av demonstrationen, utan A befanns med sin vilja ha omfattat den, även om A inte själv orsakat all skada (t. ex. den på bilarna). — Antagligen skulle förlagets skada ha uppkommit även utan medverkan av A, men det oaktat ansågs A ansvarig.

Har A och B visserligen inte direkt avsett skadan, men deras handlande i förening inneburit uppenbar oaktsamhet, t. ex. påtaglig risk för skada eller risk för allvarlig skada, bör A kunna dömas till skadeståndsansvar, oaktat skadan orsakats av B och den även utan A:s medverkan skulle ha inträffat.

HD 1970/80: C hyrde av S en bil, varefter C utan att ha rätt därtill överlät bilen att brukas av A och B, vilka båda saknade körkort och var medvetna om att C ej hade rätt att överlåta bilen till dem. Bilen framfördes först av A och därpå av B, som oaktsamt körde bilen i diket. Med hänsyn till att skadan inträffat då A och B utan laga rätt (HD använde termen "rättsstridigt") brukat bilen, ålades A att solidariskt med B och C ersätta S bilens skador. Ett JR framhöll, att A:s och B:s brukande av bilen medfört en särskild skaderisk, enär de saknade körkort. — Se även *HD 16. 6. 1961*, ovan s. 102, och *HD 1973/31*.

Oaktat A och B handlat uppsåtligen i skadesyfte är det inte givet, att de i förening tillfogat *hela skadan*. Har de gemensamt börjat ett slagsmål med S och misshandlat denne, kan en viss "normal" skada anses vara tillfogad av dem båda. Men om B plötsligt under slagsmålet drar kniv och hugger till S i ryggen, bör A inte dömas till ansvar för den skada knivhuggningen medför.

Om A uppsåtligen medverkat till en stöld genom att köra B med bil till brottsplatsen och B där skjuter en vakthund, är enbart den omständigheten att A visste att B var beväpnad inte tillräcklig för att göra A ansvarig för hundens död.

b. Rättsfiguren "handlande i förening" kommer ibland till användning då *bevissvårigheter* föreligger. Man vet att skadan orsakats av antingen A eller B, men vilkendera av dem som orsakat skadan kan man inte utröna. Är skadan sådan att den kanske tillfogats blott till en del av A och till återstående del av B, kan en uppdelning av ansvaret

ske mellan A och B enligt prövning, se ovan 22.2 och 22.4. Men har hela skadan orsakats av antingen A eller B, väcker en dylik uppdelning betänkligheter.

Kan man i dylika fall anse utrett att skadan tillfogats av A och B i förening, kan A och B åläggas solidariskt ansvar.

HD 1950/R 9: A och B hade gemensamt beslutat att döda S och verkställt beslutet genom att med sina gevär skjuta var sitt skott mot S. Under sådana förhållanden ansågs det, vad betr. straff och skadeståndsplikt för A och B, sakna betydelse att det blivit outrett, om S dött av A:s eller B:s skott. — Se om avgörandet *Kämäräinen* s. 174 f.

Även då skadan är sådan, att den helt och hållet vållats *antingen* av A och B i förening *eller* av endera av dem ensam, torde A och B kunna åläggas solidariskt ansvar, såframt det visas att A varit culpös. Fråga är dock endast om en *bevisbörderegel*. A går fri om han kan visa eller göra sannolikt att skadan vållats av B, se även VL 5:81, som dock gäller strikt ansvariga personer. Det är naturligt att bevisbördan placeras på A resp. B, ty det är lättare för dem än för S att prestera bevisning i saken. I ÄgofrL § 37 stadgas solidariskt ansvar för ägare till sådana husdjur som går å gemensamt bete och orsakar skada, se 13.6.a.

A och B har exempelvis ostridigt båda oaktsamt rökt cigarretter i ett mycket eldfarligt hus, som på natten antänts och skadats. Kan det utredas att elden härrört av någon eller några av deras cigarretter, bör A för att gå fri visa, antingen att elden inte orsakats av de cigarretter han rökt, eller att det är sannolikare att elden orsakats av B. I annat fall döms A, således till följd av bevisvanskligheter, att ersätta skadan — solidariskt med B, om ej heller B för sitt vidkommande kan prestera motsvarande bevis.

Enligt *Honoré* s. 79 har man här att göra med en nödfallsutväg. *Agell* s. 22 finner det lämpligast att den sannolikaste faktorn förklaras ansvarig (överviktsprincipen).

Kan nyss anförda bevisbörderegel komma till användning också i de fall, där antingen A eller B orsakat hela skadan, men den inte orsakats av dem i förening? Skadan har exempelvis orsakats av en bil, som framförts av antingen A eller B. Detta spörsmål gäller inte konkurrerande orsaker, men det är naturligt att det berörs på denna plats.

I USA har solidariskt ansvar ålagts i sådana fall, där antingen A eller B orsakat hela skadan, och A (resp. B) ej kan visa, att han ej bidragit till skadan, se *Prosser* s. 243, *Harper—James* s. 703 f, 1115 f, *Honoré* s. 79. Enligt BGB § 830 svarar två eller flera culpösa personer solidariskt, om det inte kan visas vems handling som orsakat skadan, se *Larenz* II s. 457 f, *Esser* s. 315. Larenz finner det dock absurt att flera personer förklaras ansvariga för en skada som med säkerhet orsakats av *en* enda av dem, utan att de handlat i förening. *Andersen* s. 54 ff ställer sig tveksam till ett solidariskt ansvar i andra fall än där det är utrett, att A och B i förening deltagit i den aktivitet där skadan vållats.

I Danmark har man som regel ansett solidariskt ansvar föreligga, men förklarat att undantag kan göras, om culpagraden varit betydligt större hos den ene av de två eller om den enes medverkan varit betydligt sannolikare än den andres, se *Jörgensen* s. 273 f, *Vinding Kruse* s. 209 ff. *Ussing* s. 203 anför, att intresset av prevention i vissa situationer talar för att man slår av på de allmänna beviskraven, i synnerhet vid grova fel.

Har A och B handlat i förening existerar ju solidariskt ansvar. Det är troligt att

man kan utsträcka rättsfiguren "handlande i förening" till att gälla också sådana fall av icke-dolös skadegörelse, där man inte skulle ha tillämpat solidariskt ansvar om man vetat vem som varit skadeorsakaren.

U 1949.439: Två 11-åriga gossar sköt med strits och tävlade om vem som kunde träffa ett stuprör och vem som kunde skjuta högst. De ålades solidariskt ansvar då en 4-årig flicka på andra sidan gatan blivit träffad i ögat, utan att det kunde visas vilkendera gossen som orsakat skadan.

Även i övriga fall synes det mig inte helt uteslutet, att A ibland kunde åläggas bevisbördan och dömas till ansvar, såframt han ej kan visa att skadan sannolikare orsakats av B. En förutsättning härför är dock att det bevisats att A genom culpöst beteende medverkat i händelseförloppet. Har S tilldelats ett knivhugg av antingen A eller B, utan att A:s medverkan i misshandeln kunnat bevisas eller ens göras sannolik, bör A däremot ej drabbas av skadeståndsplikt.

Från förbudslagens tider har vi följande två rättsfall.

HD 1930/R 73: Soldaterna A och B hade av sin förman fått order att stanna en bil som misstänktes smuggla sprit. De sköt några skott mot bilen, av vilka ett sårade bilpassageraren S livsfarligt. Hovrätten och minoriteten i HD (2 JR) förkastade S:s krav på skadestånd av A och B, enär det inte visats vilkendera av dem som skjutit på S och de inte kunde anses ha gemensamt orsakat skadan. Majoriteten i HD förkastade S:s krav, enär A och B, som handlat i tjänsteutövning, varken avsiktligen eller av oaktsamhet vållat S:s skada. — Med hänsyn till A:s och B:s ställning förelåg knappast något handlande i förening. Anser man att A och B varit culpösa, synes mig ett solidariskt ansvar dock fullt möjligt, förutsatt att A resp. B ej kan göra sannolikt att skadan orsakats av den andre.

HD 1932/M 26: Situationen var likartad som i nyssnämnda avgörande, dock med den skillnaden att A och B var poliskonstaplar. Hovrätten dömde dem båda till straff för vållande av S:s kroppsskada och ålade dem att solidariskt utge skadestånd till S. Endast A sökte ändring i HD, men HD ansåg att A, som uppmanat B att skjuta mot bilen, inte anfört skäl till ändring av hovrättens utslag. — Här förelåg således ett tydligt handlande i förening.

Trolle s. 185 anför ett äldre danskt rättsfall, *U 1893.1227*: Två män A och B hade båda under jakt skjutit efter fåglar i riktning mot en bondgård med påföljd att gårdens halmtak fattat eld, utan att det kunde visas vems skott som föranlett branden. A och B ålades att solidariskt ersätta skadan, enär de företagit skjutningen i förening. Trolle förklarar att avgörandet kan godtas, oaktat det säkert kan ifrågasättas om de två jägarna hade önskat att också nedlägga fåglarna "i förening". — Det förefaller mig som om ett solidariskt ansvar här inte behövde direkt motiveras med något handlande i förening, utan kunde motiveras med att A och B båda varit culpösa och ej kunnat göra sannolikare att skadan vållats av den andre.

c. *Kämäräinen* framkastar tanken att alla som deltar i en grupplek eller tillsammans skjuter till måls kunde, även i det fall att man kan bevisa vem av dem som vållat skadan, ådömas solidariskt ansvar[23]. Närmast skulle detta motiveras av preventiva synpunkter. Sålunda anser Kämäräinen att i *HD 1939/234*, se s. 139, alla de som deltagit i fotbollsspelet hade, om de instämts i målet, kunnat dömas att solidariskt med den som sparkade sönder fönstret ersätta skadan. Man frågar sig dock om inte preventiva synpunkter lika mycket talar i motsatt riktning. En deltagare föranleds kanske till

[23] *Kämäräinen* s. 177 ff. Se även *Bengtsson*, Sport s. 127, 135, 192 ff. Jfr *Karlgren*, SvJT 1964 s. 45 ff i en anmälan av Bengtssons nyssnämnda verk.

större aktsamhet om han vet att han ensam svarar för skadan. Ett ansvar för synnerligen aktsamma deltagare i en lek innebure dessutom lätt att dessa droge sig från en farlig lek, vilken därigenom om den fortsatte skulle bli ännu farligare. Endast om deltagandet i leken eller aktiviteten med hänsyn till den påtagliga risken för skada inneburit att skadan kunde sägas vara orsakad "i förening", är ett solidariskt ansvar påkallat, se 22.3 och 22.5.a.

I ett danskt avgörande, *U 1950.959*, ansågs visserligen, då två pojkar spelat fotboll i en gatukorsning och den ene därvid sparkat bollen så att den träffat en cyklist som skadades, båda pojkarna solidariskt ansvariga för skadan. Här var dock spelandet på gatan helt förbjudet och bådas medverkan dessutom uppenbarligen nödvändig (conditio sine qua non), varför fråga ej var om verkan av konkurrerande omständigheter. Se *Vinding Kruse* s. 208, *Bengtsson*, Sport s. 127.

Då det i min barndom sparkades fotboll hemma på gårdsplanen i Åbo var det inte ovanligt att den som sköt bollen mot granngårdens fönster redan innan bollen träffat rutan ropade: "Alla betalar!" Men oftast var det hans pappa som ensam fick stå för skadan. Här var risken för allvarlig skada minimal, och den oaktsamhet som de övriga spelarna utvisade genom att delta i spelet var antingen obefintlig eller också mycket ringa.

Litteraturförteckning

Adlercreutz, Axel. Arbetstagarbegreppet. Lund 1964. (cit. Adlercreutz).

— Några synpunkter på s. k. passiv identifikation i skadeståndsrätten. Festskrift för Karl Olivecrona. Stockholm 1964 s. 21—39.

Agell, Anders. Samtycke och risktagande. Stockholm 1962. (cit. Agell).

— Orsaksrekvisit och beviskrav i skadeståndsrätten. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 1—37. (cit. Festskrift).

Ahlqvist, Marga. En fråga om tillämpningen av SL 9:3. JFT 1963 s. 149—154.

Alanen, Aatos. Immateriaalisen vahingon korvaamisesta. LM 1941 s. 9—17.

Alexanderson, Nils. Strödda anteckningar om skadeståndsansvar. JFT 1944 s. 93—112.

Andenaes, Johs. Konkurrerende skadeårsaker .TfR 1941 s. 241—298. (cit. Andenaes).

— Identifikasjonsproblemet i erstatningsretten. TfR 1943 s. 361—401.

Andersen, Kristen. Skadeforvoldelse og erstatning. Oslo 1970. (cit. Andersen).

— Erstatningsrett. Oslo 1959.

— Erstatning for ideell skade. NJM 1969 s. 344—357.

Andersson, Edward. Ansvar för medhjälpare inom kontraktsförhållanden. JFT 1955 s. 387—404.

Anttila, Inkeri. Syyllisyysvastuuta kohti. LM 1969 s. 625—648.

— Har vi glömt målsäganden? SvJT 1969 s. 131—139.

Arti, Armas. Liikennevahinkojen korvaaminen. Porvoo 1965. (cit. Arti).

— Om bilförares skadeståndsskyldighet. JFT 1966 s. 272—290.

Aura, Matti. Valtion ja kuntien vahingonkorvausvastuu. LM 1960 s. 172—186.

Autere, Tenho. Om kodifieringen av luftprivaträtten. JFT 1966 s. 15—50, 185—203 och JFT 1967 s. 42—74.

— Ilmailusta aiheutuvan vahingon vastuu ja vakuutus. LM 1966 s. 258—281.

— Anmälan av Lödrup: Luftfart og ansvar. JFT 1967 s. 217—220.

Bengtsson, Bertil. Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden I. Stockholm 1960. (cit. Bengtsson).

— Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv. Stockholm 1962. (cit. Sport).

— Allemansrätt och markägarskydd. Stockholm 1963. (cit. Allemansrätt).

— Om ansvar för fel i domstolsverksamhet enligt skadeståndslagen. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 82—112. (cit. Festskrift).

— Anmälan av Gomard: Börns erstatningsansvar. SvJT 1971 s. 130—136.

Blomeyer, Arwed. Allgemeines Schuldrecht. Berlin 1964.

Bomgren, Gunnar. Är adekvansproblemet ett realitets- eller ett värderingsproblem? SvJT 1968 s. 353—360.

Brusiin, Otto. Aineettoman vahingon korvaamisesta. Helsinki 1953. (cit. Brusiin).
— Zum Problem des immateriellen Schadens. Turku 1966. (cit. Zum Problem).
Braekhus, Sjur. Rederens husbondsansvar. Juridiske arbeider fra sjö og land. Oslo 1968 s. 269—333.
von Büren, Bruno. Schweizerisches Obligationenrecht. Zürich 1964.
Calabresi, Guido. The costs of accidents. New Haven and London 1970.
Carlson, B. C. Om minderårigas skadeståndsansvar. JFT 1956 s. 7—36. (cit. Carlson).
— Eräitä huomautuksia rikoksen siviilioikeudellisista seuraamuksista. SLJ 1948 s. 396—406.
Cederberg, L. Försäkringsgivarens regressrätt. JFT 1923 s. 185—239.
Charlesworth. On negligence. Utg. av R. A. Percy. London 1971.
Christrup, Gunnar L. Erstatning for personskade. NJM 1963 Bil. 8.
Clerk & Lindsell. On torts. London 1961. (cit. Clerk).
Conradi, Erland. Skadeståndsrätten och verkligheten. SvJT 1969 s. 316—331.
Ek, C. H. Bidrag till läran om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vid rättsenlig farlig verksamhet. Helsingfors 1943.
Ekström, F. W. Privaträttens allmänna läror. Helsingfors 1921—1925.
Ellilä, Reino. Liikennepakoa koskevat rangaistussäännökset tieliikennelaissa. LM 1967 s. 74—87.
Enneccerus, Ludwig—Lehmann, Heinrich. Recht der Schuldverhältnisse. Tübingen 1954. (cit. Enneccerus).
Esser, Josef. Schuldrecht I. Allg. Teil. Karlsruhe 1968.
Fikentscher, Wolfgang. Schuldrecht. Berlin 1971.
Fleming, John G. An introduction to the law of torts. Oxford 1967. (cit. Fleming).
Fleming, John. Collateral benefits. Int. enc. XI. 11. Tübingen 1971. (cit. Int.enc.).
Forsman, Jaakko. Bidrag till läran om skadestånd i brottmål. Helsingfors 1893.
Fredenberg, Gösta. Skuldlöst skadeståndsansvar. JFT 1939 s. 455—483.
Friedmann, W. Law in a Changing Society. London 1972.
Godenhielm, Berndt. Sanktionssystemet inom immaterialrätten. JFT 1965 s. 8—29.
— Aspekter på personlighetsskyddet. JFT 1972 s. 413—424.
Gomard, Bernhard. Börns erstatningsansvar. Forsikring og videnskab. København 1968 s. 33—156. (cit. Gomard).
— Forholdet mellem Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold. København 1958. (cit. Forholdet).
— Egen skyld. U 1958 s. 149—180.
— Husbondansvar. Juristen 1960 s. 537—571.
Grotenfelt, Julius. Kommentar till strafflagen. Allm. delen. Helsingfors 1913. (cit. Grotenfelt).
— Om ansvarighet för skada i följd af järnvägsdrift. JFT 1904 s. 32—41.
Grönfors, Kurt. Skadelidandes medverkan. Stockholm 1954. (cit. Grönfors).
— Om trafikskadeansvar utanför kontraktsförhållanden. Uppsala 1952. (cit. Trafikskada).
— Företaget i rättsordningen. Stockholm 1969. (cit. Företaget).
— Om rättsskydd för affektionsvärden. TfR 1963 s. 597—605.
— Personlighetsskyddet och massmedia. NJM 1966 Bil. 10.
— Om rättsskydd för skönhetsvärden. JFT 1973 s. 155—167.
Grönqvist, Henrik. Om precisering av skadeståndsyrkande. JFT 1974 s. 18—25.
Guhl, Theo. Das schweizerische Obligationenrecht. Zürich 1972.
Hagan, Eero. Kivun ja säryn korvaaminen. LM 1957 s. 374—387.
Hakulinen, Y. J. Velvoiteoikeus I. Helsinki 1965. (cit. Hakulinen).
— Succession i rätten till ersättning för ideell skada. Festskrift för Henry Ussing. København 1951 s. 141—149.
Halila. Jouko. Todistustaakan jaosta. Porvoo 1955. (cit. Halila).
— Vahingonkorvauksen suuruuden todistelusta. LM 1961 s. 291—303.

Halttunen, Uuno. Muutamia näkökohtia rikosperusteisen vahingonkorvaussaamisen vanhentumisesta. DL 1965 s. 115—130.

Harper, Fowler V.—James, Fleming. The law of torts. Boston, Toronto 1956.

Hart, H. L. A.—Honoré, A. M. Causation in the law. Oxford 1959.

Hellner, Jan. Skadeståndsrätt. Uppsala 1973. (cit. Hellner).

— Försäkringsgivarens regressrätt. Uppsala 1953. (cit. Regress).

— Försäkringsrätt. Stockholm 1965. (cit. Försäkringsrätt).

— Värderingar i skadeståndsrätten. Festskrift till Per Olof Ekelöf. Stockholm 1972 s. 299—335. (cit. Värderingar).

— Juridiska personers skadeståndsansvar. Teori och praxis. Festskrift för Hj. Karlgren. Stockholm 1964 s. 122—168.

— Skadeståndsrättens utveckling och reformering. JFT 1967 s. 155—167.

— Skadeståndsrättens reformering. SvJT 1967 s. 673—724.

— Ersättning till tredje man vid sak- och personskada. SvJT 1969 s. 332—361.

— Social insurance and tort liability in Sweden. Scan. stud. 1972 s. 187—209.

Hertzberg, L. R. Kan omyndig svarande processa om skadestånd i brottmål? JFT 1970 s. 184—198.

Hidén, Mikael. Muutoksenhaun johdosta oikaistu virheellinen päätös ja virkamiehen vastuu. JFT 1971 s. 99—109.

Honoré, A. M. Causation and Remoteness of Damage. Int. enc. XI. 7. Tübingen 1971.

Hoppu, Esko. Stadens ansvar för djupförhållandena i hamn. JFT 1973 s. 185—196.

Horsti, Seppo. Välituomiosta. DL 1972 s. 484—493.

Hult, Phillips. Till frågan om konkurrerande skadeorsaker. Juridisk debatt. Uppsala 1952 s. 90—136.

Hällfors, Kay. Omistajan vastuu eläimensä tekemästä vahingosta. SVYJ VII (1945) s. 136—175.

Hörstadius, Ejnar. Om ersättning för skada av djur. FörsJurFören Publ nr 10. Stockholm 1953 s. 51—88.

Ignatius, Kaarlo. Vakuutussopimuslaki. Utg. av Antti Kivivuori. Vammala 1970. (cit. Ignatius-Kivivuori).

Ingman, Nils Erik. Näkökohtia työnantajan ja hänen edustajansa vahingonkorvausvastuusta työntekijää työpaikalla kohdanneesta vahingosta. SVYJ XVI (1961) s. 87—117.

— Om arbetsgivares ansvarighet för skada vållad av arbetstagare å annan arbetstagare på arbetsplatsen. JFT 1964 s. 632—654.

Iversen, Trygve. Bilansvaret. Oslo 1965.

Jakobsen, Ellinor. Laegers civilretlige ansvar. Köbenhavn 1958.

Jolowicz, J. A. Procedural questions. Int. enc. XI. 13. Tübingen 1972.

Jörgensen, Stig. Erstatningsret. Köbenhavn 1972. (cit. Jörgensen).

— Erstatning for personskade og tab af forsörger. Köbenhavn 1972. (cit. Personskade).

Karlgren, Hj. Skadeståndsrätt. Stockholm 1972. (cit. Karlgren).

— Culpa och samtycke inom skadeståndsrätten. Lund 1969. (cit. Culpa).

— Produktansvaret. Stockholm 1971.

— Skadeståndsrättens reformering och allmänpreventionen. SvJT 1968 s. 695—706.

Kivimäki, T. M. Valvontavelvollisen vastuu syyntakeettoman tekemästä vahingosta. DL 1949 s. 223—242.

— Mikä ajankohta on pantava omaisuusvahingon arvioimisen pohjaksi? JFT 1962 s. 141—146.

Kivimäki, T. M.—Ylöstalo, Matti. Suomen siviilioikeuden oppikirja. Porvoo 1973.

Kivivuori, Antti. Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys I. Joensuu 1969. (cit. Kivivuori).

— Lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiskysymyksistä. SVYJ XVII (1965) s. 284—293.

KommBet ang. SL. Förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland ... jemte motiver till dessa förslag. Helsingfors 1875.

KommBet 1952:14. Osuustoimintalakikomitean mietintö. Helsinki 1953.

KommBet 1957:29. Autovastuulakikomitean mietintö (dupl.). Helsinki 1958. (Arvo Sipilä—Kaarlo Kalliala—Harri Parmala—Erkki Mäkelä).

KommBet 1958:14. Förslag till lag om skadeståndsansvar för staten och kommun jämte motiv. Helsingfors 1958. (M. Aura—Rudolf Beckman).

KommBet 1958:97. Vesilakikomitean mietintö (dupl.). Helsinki 1958.

KommBet 1965:A 4. Skadeståndskommitténs betänkande. Helsingfors 1965. (L-H. Lilius—Matti Ylöstalo).

KommBet 1969:A 20. Förslag till en ny lag om aktiebolag. Helsingfors 1969.

KommBet 1973:2. Liikennerikostoimikunnan mietintö. Helsinki 1973.

KommBet 1973:49. Ympäristörikostoimikunnan mietintö. Helsinki 1973.

Kuuskoski, Reino. Virkamiesvastuulain tulkintakysymyksiä. SLJ 1948 s. 623—636.

Kämäräinen, Mikko. Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu. Vammala 1972. (cit. Kämäräinen).

— Kunnianloukkauksen ja väärän ilmiannon aiheuttaman henkisen kärsimyksen korvaamisesta. DL 1962 s. 460—476.

LagberGranneL. Lagberedningens förslag till förordning angående vissa grannelagsförhållanden jämte motiv. Helsingfors 1914.

LagberSkL. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi. Lainvalmistelukunnan julkaisuja 3/1970. Helsinki 1970. (Henry Ådahl—Matti L. Aho).

LaggrSkL. Vahingonkorvauslaki. Laintarkastuskunnan lausunto 3/1971. Helsinki 1971. (Martti Miettinen—Veli Saarinen—U. Halttunen—Kaarle Makkonen).

LagutskBet. Riksdagens lagutskotts betänkande nr 5 med anl. av PropSkL.

Larenz, Karl. Lehrbuch des Schuldrechts, I München 1970, II München, Berlin 1967.

Lárusson, Ólafur. Arbejdsgiverens ansvar for arbejdernes culpa efter islandsk ret. Festskrift för Henry Ussing. Köbenhavn 1951 s. 295—299.

Lech, Halvar. Skadeersättning för personskada. Stockholm 1973. (cit. Lech).

— Till debatten om orsaksproblemen. SvJT 1955 s. 1—27.

— Ersättningsfrågor inom skadeståndsrätten. SvJT 1968 s. 433—459.

Lehtola, Pentti. Liikennevahinko. Porvoo 1971.

Leivonen, Johannes. Liikennevakuutuslain soveltaminen samalle omistajalle kuuluvien moottoriajoneuvojen toisilleen aiheuttamiin liikennevahinkoihin. LM 1967 s. 639—645.

Lejman, Fritjof. Skadeståndsansvar för farlig verksamhet i nyare svensk rättspraxis. Festskrift för Henry Ussing. Köbenhavn 1951 s. 300—312.

— Skadeståndsskyldighet vid anlitande av självständig företagare. FörsJurFörenPubl nr 10. Stockholm 1953 s. 89—118.

— Om ansvaret för dolda bristfälligheter i fastighet, vållade av entreprenör vid dess uppförande. Studier ägnade Phillips Hult. Uppsala 1960 s. 275—285.

— Svensk rättspraxis. Skadestånd i utomobligatoriska förhållanden 1957—1961 och 1962—1966. SvJT 1965 s. 635—648, SvJT 1970 s. 293—312, 537—548.

Ljungman, Seve. Om skada och olägenhet från grannfastighet. Uppsala 1943.

Lundstedt, Vilh. Några anmärkningar om skadeståndsrättens systematisering och om kausalitetsfrågan i juridiken. Festskrift för Henry Ussing. Köbenhavn 1951 s. 328—347.

Lödrup, Peter. Luftfart og ansvar. Oslo 1966. (cit. Lödrup).

— Skadelidtes stilling hvor han frivillig har utsatt seg for en risiko. NFJF nr 50 (1964).

Löken, Per. Om ansvar i naboforhold. NFJF nr 35 (1955).

Magnussen, O. K. Naboretlige studier. Köbenhavn 1950.

Manner, E. J. Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä. Vammala 1953. (cit. Manner).

— Eräitä ilmatilan oikeudellista asemaa ja käyttämistä koskevia näkökohtia. LM 1948 s. 642—672.

Mazeaud, Henri et Leon—Tunc, André. Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle, I Paris 1957, II Paris 1958, III Paris 1960.

McGregor, Harvey. Personal Injury and Death. Int. enc. XI. 9. Tübingen 1972.

Nordenson, Ulf—Bengtsson, Bertil—Strömbäck, Erland. Skadestånd. Uddevalla 1972. (cit. Nordenson m. fl.).

Nybergh, Björn. Värdeförändring och skadeståndsberäkning i brottmål. JFT 1956 s. 139—145.

Nybergh, Gunnar. Är byggnadsentreprenör ansvarig för skada (t. ex. brandskada), som hans arbetare orsakat under utförandet av arbetet? JFT 1946 s. 94—107.

— Jämkning av skadestånd de lege lata. JFT 1950 s. 343—351.

— Ersättning för ideell skada. JFT 1951 s. 163—172.

— Om kriminellt otillräkneligas skadeståndsansvar. JFT 1954 s. 304—311.

— Barns erstatningsansvar. NJM 1954 s. 140—148.

— Om passiv skuldidentifikation. JFT 1958 s. 183—191.

— Är 9:3 SL tillämplig å ett icke erkänt barn utom äktenskap? JFT 1963 s. 155—160.

Oftinger, Karl. Schweizerisches Haftpflichtrecht I. Zürich 1958.

Palmgren, Bo. Privatlivets fred. NJM 1960 s. 33—47.

— Mellandom i skadeståndsmål. JFT 1970 s. 172—183.

Palmgren, Gunnar. Till frågan om försäkringsgivares regressrätt. JFT 1945 s. 283—306.

— Skadeståndsskyldighet och försäkring. JFT 1950 s. 268—279.

Persson, Ulf. Skada och värde. Lund 1953. (cit. Persson).

— Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier. Lund 1962. (cit. Studier).

Pietilä, Jorma. Vesioikeus. Helsinki 1973. (cit. Pietilä).

— Yleiskalastuksen korvaussuoja jätevesihuoltoyrityksistä johtuvia vahinkoja vastaan. LM 1970 s. 783—794.

PropSkL. Regeringens proposition till Riksdagen angående lagstiftning om skadestånd. 1973 års riksdag nr 187.

PropSvSkL. Kungl. Maj:ts proposition. Skadeståndslag m. m. Stockholm 1972.

PropTrFörsL. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om trafikförsäkring 1958:68.

Prosser, William L. Handbook of the law of torts. StPaul, Minn. 1971.

Rautiala, Martti. Holhousoikeus. Vammala 1972.

Riska, Olof. Företagsledningens ansvar för skador på person och sak. Helsingfors 1971. (cit. Riska).

— Ansvarsförsäkring i stället för skadestånd. JFT 1968 s. 138—161.

— Redarens rättsliga ställning vid konflikter mellan sjörättsliga och vattenrättsliga ansvarsbestämmelser. JFT 1969 s. 180—194.

Rodhe, Knut. Lärobok i obligationsrätt. Stockholm 1972. (cit. Rodhe).

— Obligationsrätt. Lund 1956. (cit. Handboken).

Roschier-Holmberg, Åke. Advokatens uppgift och ansvar. NJM 1969 s. 38—66.

Routamo, Eero. Liikennevahinko. Helsinki 1967. (cit. Routamo).

— Liikennevakuutuksen pääasiat. Porvoo 1973. (cit. Pääasiat).

— Vastuu työtapaturmasta. Porvoo 1972. (cit. Tapaturma).

— Standardisering av ersättningar enligt trafikförsäkringslagen. JFT 1968 s. 86—92.

— What constitutes a traffic accident? The finnish approach to some definition problems. Scan. stud. 1970 s. 149—165.

— Tienhoitovelvollisuus ja korvausvastuu. DL 1970 s. 370—383.

— En fråga om konkurrerande orsaker till arbetsoförmögenhet. JFT 1972 s. 229—236.

— Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta korvausperusteiden nojalla. Suomal. Lakimiesyhd. 75 vuotta. Helsinki 1973 s. 291—301.

Sainio, Viljo. Elinkeinotoiminnan harjoittamisesta johtuvat suhteet naapureihin Suomen yksityisoikeuden mukaan. Tampere 1929.

Salmiala, Bruno A. RL 9 luvun 3 §:n tulkintaa. LM 1949 s. 408—415.

Sandels, Stina. Om barns skadeståndsskyldighet — några barnpsykologiska synpunkter. SvJT 1969 s. 522—527.

Saraste, R. E. Lasten aiheuttamat vahingot ja vastuu niistä. SVYJ XVI (1961) s. 210—233.

Sarkko, Kaarlo. Työoikeus. Yleinen osa. Vammala 1972.

Savatier, René. Traité de la responsabilité civile en droit français, II Paris 1951.

Saxén, Hans. Adekvans och skada. Åbo 1962. (cit. Saxén).

— Tankar kring trafikförsäkringslagen. JFT 1969 s. 151—179.

— Jämkning av utomkontraktuellt skadestånd. JFT 1973 s. 289—297.

Schwindt, Bertel. När skadestånd utdömes på kriminell grund, så frågas vilken ränta som skall erläggas på beloppet och från vilken tidpunkt den skall utgå. Huvudref. till Jur. Fören. i Finland disk.fråga 2/1943. JFT 1943 s. 446—458.

Selvig, Erling. Det såkalte husbondsansvar. Oslo 1968.

Serlachius, Allan. Straff och skadestånd. Helsingfors 1901.

Sipilä, Arvo. Liikennevakuutuslaki. LM 1960 s. 205—242.

Smith, Carsten. Solidaritet og regress i erstatningsretten. Oslo 1962.

SOU 1961:25. Flygbuller som samhällsproblem. Stockholm 1961.

SOU 1969:58. Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. Förberedande utredning av Jan Hellner. Stockholm 1969.

SOU 1971:83. Skadestånd III. En allmän regel om jämkning av skadestånd m. m. Stockholm 1971.

SOU 1973:51. Skadestånd V. Skadestånd vid personskada. Stockholm 1973.

SOU 1974:28. Räntelag. Stockholm 1974.

Stang, Fredrik. Skade voldt av flere. Kristiania 1918.

Stoll, Hans. Consequences of Liability: Remedies. Int. enc. XI. 8. Tübingen 1972.

Stone, Ferdinand F. Liability for damage caused by things. Int. enc. XI. 5. Tübingen 1972.

Strahl, Ivar. Adekvansläran. Teori och praxis. Festskrift för Hj. Karlgren. Stockholm 1964 s. 324—355. (cit. Adekvansläran).

— Skadeståndsrättens framtid. Studier ägnade Phillips Hult. Uppsala 1960 s. 431—470. (cit. Studier).

— Till frågan om skadeståndsskyldighet för barn. Festskrift för Henry Ussing. Köbenhavn 1951 s. 495—510.

— Om barns skadeståndsskyldighet. SvJT 1971 s. 22—36.

Strömholm, Stig. Till definitionen av begreppet "rättsregel". SvJT 1969 s. 168—198.

Suontausta, Tauno. Atomivastuusta. LM 1973 s. 67—73.

Takki, Tapio. Hautajaiskulujen korvausvelvollisuudesta. DL 1967 s. 3—19.

Taxell, Lars Erik. Avtal och rättsskydd. Åbo 1972. (cit. Taxell).

— Till frågan om den skadelidandes medverkan i utomobligatoriskt skadeförorsakande. JFT 1944 s. 367—387.

— Är byggnadsentreprenör ansvarig för skada (t. ex. brandskada), som hans arbetare orsakat under utförandet av arbetet? JFT 1946 s. 108—120.

Tirkkonen, Tauno. Suomen siviiliprosessioikeus II. Porvoo 1966.

Trolle, Jörgen. Risiko & Skyld i erstatningspraxis. Köbenhavn 1969. (cit. Trolle).

— Om objektiv "egenrisiko" på skadelidtes side i erstatningssager. TfR 1965 s. 245—270.

TrSkN:s rekommendationer. Trafikskadenämndens rekommendationer och normer. Liikennevahinkolautakunnan suosituksia ja normeja (senaste uppl. 1974).

Uotila, Jaakko. Vattenförorening såsom rättsligt problem. NJM 1966 Bil. 3.

Ussing, Henry. Erstatningsret. Köbenhavn 1959. (cit. Ussing).

— Skyld og Skade. Köbenhavn 1914.

— Erstatningsansvar for undladelse. TfR 1947 s. 241—271.
Vahlén, Lennart. Om fastighetsägares skadeståndsansvar. Förs. Jur. Fören. Publ. nr 10. Stockholm 1953 s. 233—292.
Walin, Gösta. Några punkter i en allmän skadeståndslag. NJM 1960 Bil. 7.
— Skadeståndslagstiftningen, särskilt principalansvar och försäkring. Teori och praxis. Festskrift för Hj. Karlgren. Stockholm 1964 s. 388—398.
Vihma, Väinö. Palovakuutussopimus. Turku 1948. (cit. Vihma).
— Om samverkande orsaker till ett försäkringsfall. TfR 1946 s. 500—524.
— Vahingonkorvauksen korosta. SLJ 1948 s. 661—671.
Vikatmaa, Juha. Vesien saastuminen rikosoikeudellisena ongelmana. Helsinki 1973.
Vinding Kruse, Anders. Erstatningsretten. Köbenhavn 1971. (cit. Vinding Kruse).
— Bör erstatningsansvaret skaerpes eller lempes? JFT 1964 s. 177—197.
— På hvilke områder bör nordisk lovgivning gennemföre objektivt erstatningsansvar? NJM 1966 Bil. 4.
— Har culparegeln udspillet sin rolle i erstatningsretten? Ars boni et aequi. Festskrift för Y. J. Hakulinen. Helsinki 1972 s. 274—283.
Wrede, R. A. Obligationsrättens allmänna del. Utg. av Lars Wasastjerna. Helsingfors 1942.
Vuorio, Jorma. Työntekijän käsitteestä työoikeuden eri aloilla. LM 1952 s. 690—721.
Ylöstalo, Matti. Takauksesta. Porvoo 1969. (cit. Ylöstalo).
— Muuan vahingonkorvauskysymys rakennustoiminnan alalta. DL 1957 s. 198—205.

Förkortningar

ABL	Lag om aktiebolag 2. 5. 1895
AndL	Lag om andelslag 28. 5. 1954
ArbAvtL	Lag om arbetsavtal 30. 4. 1970
ArbetsskyddsL	Lag om skydd i arbete 28. 6. 1958
AtomAnsvL	Atomansvarighetslag 8. 6. 1972
AvtL	Lag om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 13. 6. 1929
BB	Bygninga Balk
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
BrandL	Brandlag 2. 12. 1960
BrottsskErsL	Lag om ersättning för brottsskador av statsmedel 21. 12. 1973
DL	Defensor Legis
ElektrL (ElAnsvL)	Lag angående elektriska anläggningar 11. 5. 1928
ExprL	Lag om expropriation af fast egendom för allmänt behof 14. 7. 1898
F	Förordning
FFR	Försäkringsjuridiska Föreningens rättsfallssamling (Sverige)
FiskeL	Lag om fiske 28. 9. 1951
FJF	Försäkringsjuridiska Föreningen (Sverige)
FolkpensL	Folkpensionslag 8. 6. 1956
FörmL	Lag ang. förmynderskap 19. 8. 1898
FörsAvtL	Lag om försäkringsavtal 12. 5. 1933
GranneL	Lag angående vissa grannelagsförhållanden 13. 2. 1920
HB	Handels Balk
HD	Högsta domstolen
HyresL	Hyreslag 10. 2. 1961
IllKonkL	Lag mot illojal konkurrens 31. 1. 1930
Int.enc.	International encyclopedia of comparative law
JaktL	Jaktlag 13. 4. 1962
JB	Jorda Balk
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JR	Justitieråd
JvAnsvL	Lag ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägsdrift 19. 2. 1898
L	Lag
LM	Lakimies

LuftfL 1923	Lag om luftfart 25. 5. 1923
LuftfL 1964	Luftfartslag 11. 12. 1964
MB	Missgiernings Balk
MilSL	Strafflag för krigsmakten 30. 5. 1919
MönsterL	Mönsterrättslag 12. 3. 1971
ND	Nordisk Domssamling
NDS	Nordiske Domme i Sjöfartsanliggender
NFJF	Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, Avd. 1
NJM	Förhandlingar vid de nordiska juristmötena
OljeskL	Lag om bekämpande av oljeskador förorsakade av fartyg 22. 9. 1972
OlycksFL	Lag om olycksfallsförsäkring 20. 8. 1948
PatentL	Patentlag 15. 12. 1967
PolisL	Polislag 18. 2. 1966
RadioAnsvL	Radioansvarighetslag 12. 3. 1971
RB	RättegångsBalk
Restatements	Restatements of the law of torts
rf	rättsfall
RG	Rettens Gang (Norge)
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen
Rt	Norsk Retstidende
Scan.stud.	Scandinavian Studies in law
SchwOR	Schweizerisches Obligationenrecht
SjukFörsL	Sjukförsäkringslag 4. 7. 1963
SjöL	Sjölag 9. 6. 1939
SjömansL	Sjömanslag 30. 6. 1955
SkL	Skadeståndslag 31. 5. 1974
SL	Strafflag 19. 12. 1889
SLJ	Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898—1948. Juhlajulkaisu. Vammala 1948
SocHjL	Lag om socialhjälp 17. 2. 1956
SOU	Statens offentliga utredningar (Sverige)
SP	Förordning om införande av strafflagen 19. 12. 1889
StErsL	Lag om ersättning av statens medel åt oskyldigt häktad eller dömd 31. 5. 1974
SvJT	Svensk Juristtidning
SvSkL	Skadeståndslag 2. 6. 1972 (Sverige)
SVYJ	Suomen Vakuutuslakimiesten yhdistyksen julkaisuja
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TjAnsvL	Lag om statens ansvarighet för skada, förorsakad av tjänsteman 18. 5. 1927 (upphävd 31. 5. 1974)
TrFörsL	Trafikförsäkringslag 26. 6. 1959
TrSkN	Trafikskadenämnden
U	Ugeskrift for Retsvaesen
UpphL	Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk 8. 7. 1961
UÄL	Lag om barn utom äktenskap 27. 7. 1922
VarumL	Varumärkeslag 10. 1. 1964
VL	Vattenlag 19. 5. 1961
VägTrF	Förordning om vägtrafik 4. 10. 1957
VägTrL	Lag om vägtrafik 29. 3. 1957
ÄgofrL	Lag ang. ägors fredande mot skada av husdjur 18. 2. 1921
ÄL	Äktenskapslag 13. 6. 1929
ÄLP	Lag ang. införande av äktenskapslagen 13. 6. 1929

Nr 412.

Skadeståndslag

Given i Helsingfors den 31 maj 1974.

1 kap.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

När fråga är om skadestånd skall stadgandena i denna lag tillämpas. Denna lag gäller likväl icke, om i denna eller annan lag ej annorlunda stadgas, på avtal baserat eller i annan lag stadgat skadeståndsansvar.

2 kap.

Skadevållares skadeståndsansvar.

1 §.

Den som uppsåtligen eller av vållande förorsakar annan skada skall ersätta den, såvida icke annat följer av vad i denna lag stadgas.

Skadeståndet kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har skadan vållats uppsåtligen skall likväl fullt skadestånd utdömas, såvida det ej på särskilda skäl prövas skäligt att nedsätta skadeståndet.

2 §.

Förorsakar någon som ej fyllt aderton år skada, skall han ersätta skadan i den mån det prövas skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

3 §.

Den som är sinnessjuk eller psykiskt efterbliven eller vars självverksamhet är rubbad skall ersätta av honom förorsakad skada i den mån det prövas skäligt med hänsyn till hans tillstånd, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Tillfällig rubbning av självverksamheten, som är självförvållad, skall dock icke anses utgöra grund för minskning av skadeståndsskyldigheten.

3 kap.

Arbetsgivares och offentligt samfunds skadeståndsansvar.

1 §.

Arbetsgivare är skyldig att ersätta skada, som arbetstagare förorsakar genom fel eller försummelse i arbetet. Såsom arbetsgivare anses även den som giver uppdrag åt sådan självständig företagare, vilken med beaktande av uppdragsförhållandets bestående art, arbetets karaktär och övriga förhållanden bör jämställas med en arbetstagare.

Vad i 1 mom. är sagt om arbetsgivare gäller på motsvarande sätt staten, kommun och annat offentligt samfund, när skada genom fel eller

försummelse förorsakats av sådant samfunds arbetstagare eller av person i tjänste- eller därmed jämförligt anställningsförhållande till samfundet i verksamhet, som ej bör anses innefatta myndighetsutövning.

Om någon, som på grund av myndighets förordnande eller såsom vald till förtroendeuppdrag eller på grund av uppmaning av annan utför i lag fastställt visst uppdrag eller under omständigheter som kan jämföras med arbetsförhållande utför visst uppdrag utan att vara självständig företagare, orsakar skada* vid fullgörandet av uppdraget, är den, för vars räkning uppdraget utföres, skyldig att ersätta skadan.

2 §.

Offentligt samfund är skyldigt att ersätta skada, som förorsakats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Samma skadeståndsskyldighet åligger annat samfund, som på grund av lag, förordning eller bemyndigande i lag handhar offentlig uppgift.

Ovan i 1 mom. avsett ansvar föreligger för samfundet dock endast om de krav blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på fullgörandet av åtgärden eller uppgiften.

3 §.

Skada, som förorsakats genom domstols, domares, magistrats, ordningsrätts, åklagares eller notarius publicus verksamhet eller i utsöknings- eller exekutionsväsendet, skall ersättas av staten även när annan än statens myndighet har förorsakat skadan, och för staten skall också härvid gälla vad i detta kapitels 2 § 2 mom. är stadgat. Kommun skall dock svara för skada, som förorsakats genom magistrats eller ordningsrätts verksamhet i planläggnings- och byggnadsärenden.

4 §.

Har den som lidit skada genom felaktigt beslut av statens eller kommuns myndighet utan giltig anledning underlåtit att söka ändring i beslutet, äger han icke rätt till ersättning av staten eller kommun för skada, som han genom att söka ändring skulle ha kunnat undvika.

5 §.

Talan om ersättning för skada, som förorsakats genom beslut av statsrådet, ministerium, statsrådets kansli, domstol eller domare, får ej väckas om icke beslutet ändrats eller upphävts eller den felande funnits skyldig till brott i tjänsten eller ålagts att ersätta skadan. Har ändring i beslut av förvaltningsmyndighet sökts hos statsrådet, högsta förvaltningsdomstolen eller tjänsteöverdomstolen, får talan om ersättning för skada med anledning av beslutet ej väckas till den del beslutet icke ändrats.

6 §.

Finnes i detta kapitel avsedd skadeståndsskyldighet uppenbart oskälig eller om det med hänsyn till skadans storlek samt övriga omständigheter föreligger särskilda skäl, kan skadeståndet jämkas.

7 §.

Staten och kommun svarar ej för skada, som förorsakats vid lotsning.

4 kap.

Arbetstagares och tjänstemans skadeståndsansvar.

1 §.

För skada, som arbetstagare i sitt arbete genom fel eller försummelse förorsakar arbetskamrat eller utomstående är han ansvarig i den mån det med hänsyn till skadans storlek, handlingens beskaffenhet, skadevållarens ställning, den skadelidandes intresse samt övriga omständigheter prövas skäligt. Stannar endast lindrigt vållande arbetstagaren till last, skall skadestånd ej utdömas. Lag samma vare om skadan vållas av självständig företagare som avses i 3 kap. 1 § 1 mom.

Har skadan orsakats uppsåtligen, utdömes fullt skadestånd, om det ej av särskilda skäl prövas skäligt att skadeståndet nedsättes.

2 §.

Tjänsteman är ansvarig för skada, som han i sin tjänst genom fel eller försummelse förorsakar utomstående, enligt i detta kapitels

* I den finska texten "virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa vahinkoa" (genom fel eller försummelse orsakar skada).

1 § nämnda grunder. Samma grunder skall gälla, när fråga är om ersättning för skada, som tjänsteman i sin tjänst vållat offentligt samfund.

3 §.

I detta kapitel avsedd ersättningsskyldig kan åläggas att till arbetsgivaren betala vad denna enligt 3 kap. och 6 kap. 2 § erlagt åt den skadelidande, dock endast i enlighet med ovan i detta kapitels 1 § stadgade grunder.

5 kap.

Skada som skall ersättas.

1 §.

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person- och sakskada. Om skadan förorsakats genom straffbelagd handling eller vid myndighetsutövning eller om det i andra fall föreligger synnerligen vägande skäl, omfattar skadeståndet gottgörelse även för sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person- eller sakskada.

2 §.

Den som tillfogats kroppsskada eller annan personskada äger rätt att utfå ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter till följd av skadan, för minskning i inkomst eller uppehälle, för sveda och värk samt lyte eller annat bestående men.

3 §.

Kostnaderna för begravning av den som dödats ävensom övriga kostnader i samband med begravningen skall ersättas till skäligt belopp.

4 §.

Blir den som har rätt till underhåll eller underhållsbidrag utan nödig försörjning på grund av att den underhållsskyldige dödats, skall honom med beaktande av den skadeståndsskyldiges tillgångar och omständigheter i skadestånd tilldömas vad för honom erfordras till dess han själv kan försörja sig. Skadeståndet kan bestämmas att utgå antingen på en gång eller i form av periodiskt understöd.

5 §.

Vid sakskada skall ersättas kostnaderna för reparation av saken och andra omkostnader till följd av skadan samt värdeminskning eller värdet av förstört eller förskingrat gods och därtill minskning i inkomst eller uppehälle.

6 §.

Denna lags stadganden om personskada skall tillämpas även i fråga om ersättning för lidande, som förorsakats genom brott mot frihet, ära eller hemfrid, eller annat dylikt brott.

6 kap.

Fördelning av skadeståndsansvaret.

1 §.

Har den skadelidande medverkat till skadan eller har annan omständighet, som ej hörde till den skadevållande handlingen, även bidragit till skadans uppkomst, kan skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt.

2 §.

Har skada förorsakats av två eller flera eller är två eller flera eljest skyldiga att ersätta samma skada, svarar de solidariskt. Den som icke ålagts att betala fullt skadestånd svarar dock endast intill det utdömda beloppet och den som är ansvarig i enlighet med i 4 kap. 1 § 1 mom. stadgade grunder endast intill det belopp, som ej kan utfås av den som svarar för skadan enligt 3 kap.

3 §.

Mellan de skadeståndsskyldiga skall skadeståndsbeloppet fördelas enligt vad som prövas skäligt med hänsyn till den större eller mindre skuld, som ligger envar skadeståndsskyldig till last, den fördel skadefallet måhända medfört och övriga omständigheter.

Den som erlagt skadestånd utöver sin egen andel har rätt att av envar av de övriga skadeståndsskyldiga erhålla vad han för dennes del betalt. Har någon av de skadeståndsskyldiga uppenbarligen kommit på obestånd eller är hans vistelseort okänd, skall envar av de övriga skadeståndsskyldiga betala sin andel av bristen.

7 kap.

Särskilda stadganden.

1 §.

Villkor i arbetsavtal eller i annat avtal ävensom bestämmelse i tjänstestadga eller annan

därmed jämförbar föreskrift, varigenom arbetstagares eller tjänstemans ansvar enligt denna lag ökas, är utan verkan.

2 §.

Skadestånd skall sökas inom tio år från det skadan inträffade, om ej kortare preskriptionstid stadgats. Har skadan förorsakats genom brott och består rätten att väcka åtal för brottet längre tid, får skadeståndet sökas inom samma tid.

3 §.

Har den skadelidande avlidit, äger delägarna i dödsboet icke rätt att anhängiggöra talan om ersättning för lidande, sveda och värk eller för lyte eller annat bestående men.

4 §.

I denna lag avsedd talan mot offentligt samfund angående i denna lag avsett skadestånd skall anhängiggöras i den ordning, som är stadgad för tvistemål, vid underrätten på den ort, där den skadevållande handlingen företogs eller där handling, som underlåtits, bort företagas eller där skadan uppkom. Finnes ej laga domstol enligt vad ovan sagts, ankommer saken på rådstuvurätten i Helsingfors. Talan mot staten kan också väckas vid underrätten på den ort där käranden har sitt bo och hemvist.

5 §.

Vid handläggning av skadeståndstalan, som avses i denna lags 3 eller 4 kap., skall arbetsgivare, arbetstagare eller tjänsteman, som icke instämts såsom svarande i målet, beredas tillfälle att bli hörd i saken.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1974. Genom lagen upphävs 9 kap. strafflagen samt 47 § 2 och 5 mom. ävensom 49 § strafflagen för krigsmakten av den 30 maj 1919, sagda moment sådana de lyder i lag den 10 mars 1944 (155/44).

Hänvisas i lag eller förordning till stadgande, som ersatts av stadgande i skadeståndslagen, skall sistnämnda stadgande tillämpas.

På skada, som uppkommit före denna lags ikraftträdande, tillämpas tidigare lag.

Avgöranden av HD

		s.
1922	D 293	227
1924	D 194	234
1928	180	44
	203	*22*, 151
	312	*95*, 99
	360	202
1929	420	67
1930	R 73	345
	R 75	238
	320	238
	477	190
	518	34
	574	341
1931	M 10	*137*, 142, 153
	M 40	119
	70	234
	348	64
	480	*329*, 339
1932	R 30	241
	R 44	188
	R 74	171
	R 125	69, *147*
	M 26	345
	M 70	19
	203	58
	496	190, *262*
1933	R 19	189
	R 36	*191*, 262
	R 69	343
	169	274
	221	115
	256	71
	404	170
	492	220
1934	R 39	121
	M 25	32
	M 64	239
	231	171
	263	*71*, 180, 281
	408	*92*, 96
	455	221
	617	153
1935	R 13	233
	123	26
	127	*117*, 305
	216	39
	413	18
	571	234
	602	271
	607	180
	27. 11. 1935	103
1936	R 20	35
	M 6	58
	M 38	13
	87	229
	122	125
	486	74
	489	*67*, 159
	561	34
1937	R 29	231
	M 49	18
	100	241
	106	149
	298	97, 103
	350	11
	375	240
	484	*95*, 99
	526	*146*, 160

1938	R 34	12
	R 42	26
	75	277
	186	98
	297	217
	371	76
	416	171
	590	96
	604	172
	677	97
1939	R 11	190
	R 26	107
	61	13
	94	15
	129	96
	161	116
	169	162
	234	30, *139*, 142, 345
	328	13
	334	23
	410	241
	418	170
	447	72
1940	38	235
	231	262
	295	97
	335	18
	343	188
1941	R 4	*314*, 315
	R 14	301
	M 12	11
	73	283
	108	*309*, 320
	134	*288*, 301
1942	54	189
	76	13
	87	234
	114	*145*, *287*
	115	319
	156	327
	157	202
1943	R 5	178
	70	96
	90	189
	302	217
1944	M 17	217
	56	39
	117	151
	146	45
	268	228
	279	105
1945	R 1	325
	R 12	217
	R 13	311, 312, *316*
	R 29	*145*, 227, *296*
	47	116
	88	342
	130	227, *322*
	195	*20*, 150, *162*
	239	221
	260	162
1946	R 4	132
	R 8	221
	M 2	226
	23	161
	124	228
	139	18
	140	327
	199	171
	238	327
	239	175
	272	44
	274	161
1947	R 6	299
	56	298
	62	217
	96	170
	103	25
	114	191, 315
	143	312
	155	228
	161	35
	165	96, 132, *323*
	210	132
	214	88
	291	343
	294	162
	367	123
	383	95, 103
	385	12
	397	*11*, 119
1948	R 4	224
	R 8	130
	R 12	*181*, 183
	44	39
	114	55
	248	269
	268	*43*, 142
	283	151
	310	17
	313	*151*, 203
	337	17
	363	25

	395	160
	501	147
1949	R 8	305
	R 16	262
	59	118
	62	171
	208	17
	214	162
	240	35
	268	340
	358	221
1950	R 9	344
	R 14	*46*, 220, 221, *237*
	R 23	81
	M 18	172
	M 19	34
	28	269
	59	96
	102	23
	120	43
	129	132
	144	22
	184	36
	191	87
	197	205
	201	227
	203	95
	240	*144*, 159
	250	*96*, 102
	263	132
	264	171
	268	18, *22*
	279	93
	288	*147*, 160
	290	162
	323	149
	362	*19*, 25, *56*
	376	233
	392	226
	394	83, *180*, 183
	417	227
	419	*110*, 118
	459	136
	465	219
1951	R 18	281
	37	117
	58	226
	102	45
	110	190, *196*, 296
	154	228
	159	*82*, 227
1952	R 8	84, *275*
	M 9	262
	21	130
	26	69, 232, *241*
	30	37
	43	76
	48	*239*, 277
	64	150
	72	217
	94	239
	98	*123*, 167
	17. 12. 1952	132
1953	15	85
	49	15
	50	234
	67	105
	83	119
	86	*93*, 98
	113	*146*, 160
	136	237
	139	*18*, *120*, *160*
	146	191
	157	238
	158	130
	7. 12. 1953	262
1954	19	74
	27	25, *116*, 124, 126, *139*, 146, 190
	34	150
	51	190, 315
	64	231
	66	31, *141*, 241
	69	105
	71	132
	89	76
	120	37
	30. 6. 1954	280
1955	41	97
	62	305
	66	191
	78	279
	112	*32*, 83, 118
	128	10, *46*
	129	36
	137	103, *162*
	151	88
	23. 2. 1955	102
1956	15	341
	32	97
	49	139
	59	55

	61	44
	86	22
1957	10	215, *235*
	28	118
	35	*185*, 189
	39	85
	44	157
	58	11, *12*, 119, 120, 150, 160
17. 1. 1957		209
1958	11	24
	12	31
	20	129, 132, *137*
	21	153
	33	164
	38	240
	50	*146*, 160
	57	130
	75	321
	120	137
	123	*96*, 305
	130	183, *208*
1959	12	229
	70	315
	83	170
	85	270
	97	*154*, 273, 287
1960	3	327
	13	*146*, 160, *289*
	68	241
	86	130
	91	122
	101	262
	103	234
	109	*56*, 145
	121	235
	127	*70*, 71
	130	*97*, 102
	134	202
1961	M 1	*137*, 150
	28	77
	53	240
	84	265
	89	289
	91	*181*, 190, 296
	111	320
	114	109
	137	279
	138	120
	141	241
	144	130
	151	252
	152	222
16. 6. 1961		*102*, 343
21. 9. 1961		96
1961 nr 2139		132
1962	R 2	*129*, 258
	R 3	274
	24	208
	26	230
	55	229
	71	302
	75	157
	77	270
	89	149
	133	229
4. 12. 1962		150
1963	37	33
	41	311
	46	39
	62	190
	88	239
	93	146, *159*, 235, 341
	116	262
	119	252
1964	11	283
	20	*88*, *191*, 194
	52	159
	53	184
	55	303
	69	*35*, 83, 320
	86	303, *304*, 305
	90	287
	93	257
	112	*34*, *122*
1965	M 3	*95*, 118, 120
	10	325
	15	264
	30	*117*, *191*
	65	315, *319*
	73	289
	74	260
	83	*273*, 274
	89	*182*, 202
	93	*88*, 190, *211*, 237
	94	302
11. 10. 1965		103
1966	12	310, 311
	51	136
	65	257
	74	179
	78	205
	79	209
	85	229

	98	46
	125	33
	129	303
25. 5. 1966		120
1967	M 3	254
	18	303
	22	265
	45	288
	47	*81*, 88
	54	238
	65	318
	76	202, *212*
	79	318
	85	*37*, 42
	88	81
	92	160
	95	311
	96	252, *318*
	97	34
	102	190
	103	*260*, 310, *321*
	104	*68*, *306*
	110	289
	111	147
1968	17	*250*, 312
	32	181
	35	299
	37	190
	52	79, 286
	55	109, *238*
	64	326
	92	156
	98	241
	103	306
	106	97
26. 1. 1968		322
1969	R 5	*206*, 235, *278*
	9	*287*, 309
	14	41
	34	*9*, 34, *211*, 315
	40	88
	42	*136*, *236*
	54	239
24. 2. 1969		237
11. 11. 1969		92
1970	9	58
	18	188
	26	126, *196*, 327
	80	343
1971	38	*26*, 78
	43	250
	50	55
	53	190, *211*, 310, 311
	55	239
	68	301
	83	27, *36*, *274*, *322*
	93	298, 309, 311
	101	86
	107	228
7. 4. 1971		293
13. 10. 1971		314
13. 12. 1971		93, *97*
1972	6	85
	10	*181*, 202, 310
	31	*233*, *327*
	37	256
	50	116
	51	301
	61	*287*, *305*
	62	227
	82	292
	97	19, *30*, 32, *236*
1973	15	235
	31	343
	49	78
	53	58
	70	283
	84	26
12. 2. 1974		*64*, 144

HD-avgöranden i Sverige (NJA)

NJA		s.
1929	s. 67	76
1935	s. 148	339
1936	s. 552	232
	s. 560	341
1939	s. 481	282
1940	s. 508	232
1941	s. 85	205
	s. 482	122
1943	s. 343	231
	s. 618	320
1944	s. 563	337
1945	s. 210	224
1948	s. 182	221
	s. 262	*187*, 188
1950	s. 440	114
	s. 650	338
1951	s. 79	30, 115
	s. 271	158
1952	s. 104	337
	s. 573	132
1953	s. 164	210
1955	s. 148	*66*, 144
1957	s. 249	338
	s. 337	141
	s. 499	145
1958	s. 215	71
	s. 550	22
	s. 695	212
1959	s. 280	32
	s. 552	154
1961	s. 425	144, *152*, 335
	s. 473	337
	s. 518	55
	s. 572	293
	s. 584	303
1962	s. 31	75
1963	s. 39	121
1964	s. 177	66
	s. 431	289
1965	s. 129	322
	s. 165	283
	s. 474	31
1966	s. 30	151
	s. 210	70
	s. 248	236
	s. 286	79
	s. 331	66
	s. 565	86
1967	s. 164	11, 28
	s. 497	79
1968	s. 23	286
	s. 387	236
1969	s. 311	*144*, 337
	s. 375	241
1970	s. 258	120
1971	s. 126	279
1972	s. 81	121
	s. 88	174
	s. 598	70

Sakregister

A

Adekvans s. 68, 117, 124 f, *133 ff*, 158, 172, 174 f, 215 f, 220, 247 ff, 269, 283
Affektionsvärde s. 88, 280
Allemansrätt s. 32, 71, 141 f
Allmän förmögenhetsskada s. 61, 154
Alternativkonkurrens s. 330
Anonym culpa s. 177, 180, 182, 263
Ansvarsförsäkring s. 4 f, 31 f, 75, 100 f, 103 f, 165, 177, 179, 185, 197, 205, 206, 208, 214, 246
Arbetsförtjänst, ersättning för förlust av s. 288 f
Arbetsgivare, se Principalansvar, Regressrätt
Arbetslön s. 143, 319
Arbetsoförmögenhet, varaktig s. 290 ff
Atomskada s. 40, *224 f*
Avkastning, se Ekonomisk följdskada
Avloppsledning, se Vattenledning
Avlyssning, olovlig s. 86
Avtalsersättning, begreppet s. 1
Avvärjningsansvar s. 117 ff

B

Barn, medvållande av s. 120 f
— skada orsakad av s. 91 ff, *98 ff*, 162, 183, 191, 215, 323 f
— skada tillfogad s. 22, 110, 119 f, 131 f, 150
Begravningskostnader s. 287 f
Begränsande av skadan s. *122 ff*, 282
Begränsningsmetoden s. 298
Beräknelighet, den inträffade skadans s. 137 ff, 141, 215 f
Beräkning av skadeståndet s. 267 ff
Beweis des ersten Anscheins s. 47, 57
Bevisandet av culpa s. *45 ff*, 94, 128, 237, 240 f, 243
— av medvållande s. 109
— av nödvärn s. 171
— av orsakssambandet s. 56 ff, 225 f, 335, 340 f, 343 ff
— av skadans storlek s. 219, 269 ff
— i avtalsförhållande s. 45 f, 181, 212
Biförpliktelse s. 3, 45, 165, 180, 199, 201
Bogsering s. 130, 206, 235
Bonusförlust s. 260, 312
Borgerligt jaevnmål s. 295
Bot s. 16
Bullerskador s. 147, 223 f, 229 f

C

Casus mixtus cum culpa s. 141, 236 f
Chikan s. 73, 279
Chock s. 60, *64 ff*, 144, 224
Compensatio culpae s. 107
Compensatio lucri cum damno, se Nytta
Conditio sine qua non s. 53 ff, 108, 247
Culpa, grov s. 38 ff, 77, 126 f, 136, 147, 148 ff, 152 f, 163, 167, 175, 195, 221, 249, 313 f
— lindrig s. 38 ff, 126, 160, 163, 167, 250 f
— vanlig (begreppet) s. 38
— "i arbetet" s. 167, *183 ff*
Culpabedömningen s. *9 ff*, 29 ff, 99 ff, 114 ff, 118 f
Culpafiktion s. 14, 28, 109, 208, 242 f
Culparegeln, motivet för s. 7, *47 ff*

D

Dauerschaden s. 334, 336
Delegering (överflyttande) av ansvaret s. *17 ff*, 190 f, 207 ff
Differensläran s. 268 f
Direkt skada s. 61 f, 68, 71, 142, 154
Disposition, se Känslighet
Djur, skada av och på s. *225 ff*, 255
— medverkan av s. 130, 147, 160
Dolus s. 7 f, 40, 73, 79, 126, 147 ff, 150, 152, 163, 167, 185, 188, 221, 223, 225, 249, 279, 313 f, 325, 334
Dödsvållande s. 43 ff
Döljande av tjuvgods s. 54 f

E

Effektdelikt s. 139 f
Egenhandsrätt s. 17, 24, 72, 141 f
Ekonomisk följdskada s. 61, 71, 141 f, 154, 266, 274, *281 ff*, *288 ff*, 333 ff
Ekonomisk skada s. 61
Elimineringsmetod s. 53
Elskada s. 220 ff
Engångsersättning s. 83, *295 ff*
Ersättningsneuros, se Neuros
Exceptionell skada, se Adekvans
Excess i nödvärn s. 171
Exemplary damages s. 49
Explosion s. 236

F

Fackman s. 9, 31, 34 ff
Faktiskt händelseförlopp s. 53, 268, 328
Falsk angivelse s. 85 f
Fara för skada, se Skaderisken
Farans riktning s. 96, *134 ff*, 148, 150 ff, 215 f
Farlig verksamhet s. 7, *235 ff*
Farliga föremål s. 11 f, 94 ff, 102, 118 f
Fartyg s. 205 f, 234 f
Fastighet, skada genom bruk av eller bristfällighet i s. 206 ff, *228 ff*, 240 ff
Fastställelsetalan s. 89 f
Fel eller försummelse, se Culpa
Felaktiga motiv s. 160 f
Flyg, se Luftfart
Folkpension s. 309 f
Force majeure s. 146 f, 215 f, 218, 220 f, 223, 235, 238 f, 248, 283
Fosterskada s. 64
Frihetsberövande s. 60
Fritidsarbete s. 33
Fritidsskada s. 29 ff
Fullmäktig s. 76, 184, 186
Funktionsvärde s. 276, 278
Fysisk skada s. 60
Fä s. 226 f
Färdig skada s. 159, 249, *330 ff*, 339
Förening, handlande i s. 323, 327, *342 ff*
Förledande till avtalsbrott s. 74 f
Förlust (begreppet) s. 267
Förlust av försörjare s. 127, 259, *300 ff*
Förmögenhetsskada (begreppet) s. 61 ff
FörsAvtL § 25 s. 312 ff
Försenad inkomst, ersättning för s. 289
Försumlighet, se Culpa
Försäljningspris s. 277
Förtroendeuppdrag s. 34, 193 f
Föräldrars skadeståndsansvar, se Vårdnadshavare

G

God sed, handlande mot s. 74
God tro s. 20 f
Grannelag s. 205, 208 f, 223, *229 ff*, 237 f, 241
Grov culpa ,se Culpa
Grävning s. 145, 208f, 212, 231 f
Gåva s. 32, 319

H

Hamndjup s. 241
Hemfridsbrott s. 86 f
Hemmafru s. 289, 293
Hund s. 31, 110, 227 f
Husbondeansvar, se Principalansvar
Hypotetiskt händelseförlopp s. 53, 268, 328

I

Icke-ekonomisk skada, se Ideell skada
Ideell skada s. 62 f, *80 ff*, 165, 183, 230, 270, 331
Identifikation (passiv) s. *127 ff*, 162, 178, 251, 258, 323
— aktiv s. 128, 178
Illojal konkurrens s. 25, 74, 271
Immateriell skada, se Ideell skada
Immissioner s. 145 f, *229 ff*
Inadekvat skada (begreppet) s. 142

Indirekt skada, se Ekonomisk följdskada
Inflation s. 275, 296, 299
Integritetskränkning s. 60
Invaliditet, faktisk (ekonomisk) och medicinsk s. 291 f
Invaliditetsersättning s. 290 ff
Invaliditetsgrad s. 290 ff

J

Juridisk persons och dess organs ansvar s. 29, 75 ff, 109, 168, 179, 190, 198, 314 f
Jämkning av skadeståndet
— enligt SkL 2:1 s. 3, 140, *162 ff*, 198, 215, 295, 325
— enligt SkL 2:2, se Barn
— enligt SkL 3:6 s. 163, 192, *197 ff*, 266
— på grund av medvållande, se Medvållande
— på grund av "annan omständighet" (SkL 6:1) s. 65, 143, *157 ff*, 215, 217 f, 220, 247, 330, 335, 341
— av arbetstagares ansvar s. 156, *165 ff*, 183, 187, 215, 255
Järnväg s. 217 ff

K

Kasuell händelse, se Force majeure
Kasuell skada (begreppet) s. 8
Kausalitet, se Orsakssamband
Kollisionsskada enligt TrFörsL s. *256 ff*, 321
Kommuns ansvar s. 97, 261 ff
Konkurrerande skadeorsaker s. 152, *328 ff*
Konkurs s. 24, 58, 77, 274
Kontrollåtgärd s. 19, 34, 263 f
Kroppslig defekt s. 11, 33, 97
Kumulerad culpa s. 182, 263
Kumulering av ersättning s. 308, 313, 324
Kvasikontrakt s. 181, 201, 241
Känslighet för skada s. 110 f, *143 ff*, 147, 152, 154, *158 ff*, 164, 248 f, 336 ff

L

Lek s. *29 ff*, 102 f, 114 f, 120 f, 188, 323, 345
Lidande, se Psykiskt lidande
Lindrig culpa, se Culpa
Livränta s. 295 ff, 310
Livslängd, förkortad s. 297
Lots s. 130, 205 f
Luftfart s. 209, *222 ff*
Luftgevär s. 96 f, 102, 139
Lyte och men s. *81 ff*, 215
Läkare s. 35 f, 129
Lärare s. 92 f

M

Maskiner, skada av s. 36 f, 211 ff, 237
Medelbar skada s. 62 f
Medhjälparansvar s. 180
Medverkande orsaker till skadan s. 54, 142 f, 157 ff
Medverkan av ansvarig person s. *147 ff*, 161, 164, 215, 323 ff
— av den skadelidande, se Medvållande
— av kasuell händelse s. 146 ff, 159 f, 164, 223
Medvetet risktagande (medveten oaktsamhet) s. 9, 112 ff
Medvållande s. 6, 33, *107 ff*, 152 f, 159, 172, 249 ff, 265 f, 282, 305 f, 321 f
Medvållande vid elskada s. 221
— vid järnvägsskada s. 217, 219 f
— vid luftfart s. 222 f
— vid trafikskada s. 125 f
— av arbetstagare s. 121
— av barn s. 120 f
Mellandom s. 272
Mellankommande orsak s. 142, 151 f
Militärövning s. 236
Minderårig, se Barn
Minskande av skadan s. 122 ff
Missfall s. 64
Motorfordon, se Trafikskada
Mottaglighet för skada, se Känslighet
Myndighetsutövning s. 72, *262 ff* ,326

N

Nedgång i värde, se Värdeminskning
Negligence s. 20
Neuros s. 64 ff, 144, 159, 296 f
Nominal damages, se Symboliskt skadestånd
Normal bakgrund s. 330
Normalskada s. 110 f, 270, 273, 276, 282, 290, 295, 332
Normalvärde s. 276
Normens syfte (räckvidd) s. *21 ff*, 73, 135, 150, 153, 216, 247 f, 264
Normöverträdelse s. 15 ff, 149
Novus actus interveniens, se Mellankommande orsak
Nuisance s. 230

Nytta, avdrag för s. 268 f, 271
Nyttjanderätt s. 69 ff
Nödtillstånd s. 173
Nödvändig betingelse s. 53 ff
Nödvärn s. 40, 170 f

O

Oaktsamhet, se Culpa
Objektivt ansvar, se Strikt ansvar
Offentligt samfunds ansvar s. 261 ff
Olovliga besökare etc s. 118 ff
Olycksfallsförsäkring s. *195 f*, 250, 290 f, 311 f
Omedelbar skada s. 62 f
Omprövning av skadeståndet s. 145, 298, 333, 338
Operation s. 2, 35 f, 112, 123
Ordningsföreskrifter s. *21 ff*, 137
Orsakskonkurrens, se Konkurrerande skadeorsaker
Orsakssamband s. *53 ff*, 122, 124 ff, 158, 329
Oväntad följd, se Adekvans

P

Panträtt s. 69 ff
Passiv identifikation, se Identifikation
Passivitetsregeln s. 265 f
Pension, arbetstagares s. 310 f
Personförsäkring s. 4
Personliga bruksföremål s. 254
Personlighetskränkning s. 84 ff
Personskada (begreppet) s. 60 ff, 64 ff
Preskription s. 216, 219, 221, 260
Presumtionsansvar (begreppet) s. 213
Prevention s. 4, 49 ff, 109, 128, 167, 318, 329
Principalansvar s. 75, 83, 126, 128 f, 169, *177 ff*, 226, 261 f, 300, 312, 314, 324 ff
Produktansvar s. 47, 198 f, 201, 243
Psykisk efterblivenhet s. 105
Psykisk skada s. 60 f, *64 ff*, 81
Psykiskt lidande s. 60 f, 74, 82 f, *84 ff*, 230
Pulverisering s. 4, 48, 177, 318
Punitive damages s. 49

R

Racertävling s. 236
Radioprogram s. 86
Reduceringsmetod s. 298
Regressrätt i speciella fall s. 310, 311, 319, 321 f
— vid solidariskt ansvar s. 102, 161, 165, *325 ff*
— för arbetsgivare s. 168f, *196 f*, 319 f
— för försäkringsgivare s. 259, 310 ff
Rekreationsresa s. 286
Ren förmögenhetsskada s. 11, 25 f, 34, 62 f, *72 ff*, 140, 154, 165, 183, 215, 230, 232, 234, 248, 260, 263 f, 331, 342
Ren ideell skada s. 62 f, 215, 305
Ren underlåtelse s. *42 ff*, 57 f
Reparationsskada och -kostnader s. 276 ff
Reparativt syfte s. 4, 49, 89 f
Res ipsa loquitur s. 47
Restatements s. 20
Retentionsrätt s. 69 ff
Risk för skada, se Skaderisken
Risktagande s. 112 ff
Rubbad själsverksamhet s. 93, *104 ff*, 121, 215
Rådgivning s. 33 f, 103, 264
Räddningsskada s. 171
Räddningsåtgärd s. 111, 122 ff, *170 ff*
Ränta s. 272 ff
Rättsstridighet s. *40 f*, 112, 115 f
Rötter s. 233

S

Sakskada (begreppet) s. 61, 69 ff
Samtycke till skada s. 41, *111 f*
Samtycke till skaderisken s. 112 ff, 216
Samverkande orsaker s. 340 ff
Sedvänja s. 26 ff
Sinnessjuk, se Rubbad Själsverksamhet
Sjukbesök s. 286
Sjukdom, existerande, se Känslighet
Sjukförsäkring s. 310
Självförsäkrare s. 197 f, 317
Självmord s. 66, 67, 144
Självständig medhjälpare (företagare, yrkesutövare) s. 19, 129 f, 169, 193, 195, *200 ff*
Självsvåld s. 31, 188
Skadebegreppet s. 53, 267 ff
Skaderisken s. *9 ff*, 17 ff, 42 f, 338 f
Skadetyp s. *59 ff*, 215
Skadevärderingen s. 267 ff
Skattefrihet s. 296 f
Skjutvapen s. 21, 96, 102, 139
SkL, tillämpningsområde s. 2 ff
Skuld, se Culpa
Skymfande av död mans minne s. 86
Skämt s. 31, 188
Skönhetsvärde s. 88, 280

Slangbössa s. 96 f, 102
Socialadekvans s. 14
Solidariskt ansvar s. 54 f, 128, 132, 148, 152, 161 f, 164 f, 173, 179, 226, *323 ff*, 340 f, 345 f
Somatisk skada s. 65
Spel s. 30 ff
Sport s. 29 ff, 102, 113 f, 115
Sprängning s. 22, 96, 102, 159 f, 202, 235
Spårvagn s. 217
Standardiserat skadestånd, se Normalskada
Standardregeln s. 263 f
Stank s. 229 f, 233
Statens ansvar, se Offentligt samfund
Stilleståndsersättning s. 273, 281
Strikt ansvar s. 3, 37, 48 f, 83, 104, 110, 126 f, 136, 141, 145, 158, 206, 209, *213 ff*, 300, 314, 324, 326
Subsidiärt ansvar s. 98, 168 f, 225
Substitutionsmetoden s. 54
Summaförsäkring s. 304, 312 f
Sveda och värk s. *81 ff*, 215, 235, 253, 257, 260
Symboliskt skadestånd s. 89 f
Synskadad s. 11, 33, 252

T

Tillräcklig betingelse (orsak) s. 54
Tillsynsplikt s. 91 ff
Tjänsteplikt s. 40
Tort s. 20, 80
Trafikförsäkring, se Trafikskada
Trafikförsäkringsföreningen s. 246 f
Trafikidkare s. 26
Trafikskada s. 83, 97 f, 103, 110, 118, 120, 126 f, 129 f, 222, *245 ff*, 272, 282 f, 318
Trafikskadenämnden s. 246
Tredje man, skada ersatt av s. 308 ff
— skada tillfogad s. 62 f, 69 ff, *77 ff*, 286, *300 ff*, 309, 320
Tändstickor s. 95 f, 102

U

Underlåtelse s. *41 ff*, 57 f, 329
Understöd, se Gåva
Understödskassa s. 313
Uppdragstagare s. 169, 187, 193 f, 200
Upphovsrätt s. 20 f, 84, 271
Upprättelse s. 89
Uppsåt, se Dolus
Utlåning av arbetstagare, maskiner etc s. 209 ff

V

Varaktiga anordningar s. 36 f, 242
Vattenlagen s. 71, 89, 233 ff
Vattenledning s. 205, 231, 233 f, 238 f
Veterinär s. 36
Volenti non fit iniuria s. 114
Våda (se även kasuell skada) s. 13, 38
Vållande, se Culpa
Vårdkostnader s. 285 ff
Vårdnadshavares ansvar s. 45, *91 ff*, 104, 131
Värdeminskning s. 279

Å

Årsarbetsförtjänst s. 290
Åskådare s. 30, 32, 113, 236
Återanskaffning s. 276, 278, 282
Återbrytande av dom, se Omprövning

Ä

Ägofredning s. 225 f
Ändrade förhållanden s. 297 ff, 304
Ärekränkning s. 66, 80 f, *84 ff*

Ö

Övermäktig händelse, se Force majeure
Överviktsprincipen s. 57, 344

Vol. 42: 1 NORDBERG, LEIF, Värdering av beslutsstrukturer. En analys av några beslutsteoretiska problem i anknytning till valet av investeringar inom den offentliga sektorn. (1971)

2 LINDMAN, SVEN, Some forms of party activity. 2. On the periphery of party activity. A case study. (1972)

3 ROSLIN, BERTIL, Kostnadsökning och förvaltningsexpansion. En studie i kostnadsutvecklingens inverkan på den offentliga sektorns planering och tillväxt. (1973)

4 BERNDTSON, HOLGER, Konsumtion, konjunkturer och ekonomisk tillväxt. (1973)

Vol. 43 TAXELL, LARS ERIK, Avtal och rättsskydd. (1972)

Vol. 44: 1 POËLL, IVAR H., Subsidiaritetsprincipen. (1973)

2 RINGBOM, HÅKAN, George Orwell as essayist. A stylistic study. (1973)

3 SMEDJEBACKA, HENRIK, Lutheran church autonomy in Northern Tanzania 1940—1963. (1973)

Vol. 45: 1 LINDESKOG, GÖSTA (ed.), Opuscula exegetica Aboensia in honorem Rafael Gyllenberg octogenarii. (1973)

2 LINDSTRÖM, HEIMER, Religion och politik. Studier i finländsk politisk idévärld och politisk miljö vid 1900-talets början. (1973)

Vol. 46 LINDBERG, BO, William Blake's illustrations to the Book of Job. (1973)

Vol. 47: 1 THURÉN, JUKKA, Das Lobopfer der Hebräer. Studien zum Aufbau und Anliegen von Hebräerbrief 13. (1973)

2 BIEZAIS, HARALDS, Beiträge zur lettischen Kultur- und Sprachgeschichte. (1973)

3 JUNGAR, SUNE, Från Åbo till Ryssland. En studie i urban befolkningsrörlighet 1850—1890. (1974)

Vol. 48: 1 ANCKAR, DAG, Analys av partiers beteende. En fallstudie i partistrategi. (1974)

2 VIKSTRÖM, ERIK, Ortotomisk applikation. Bibelordets tillämpning och delning enligt den konservativa pietismens predikoteori. (1974)

3 SÖDERHOLM, TORBJÖRN, Olof Mustelins tryckta skrifter 1948—1972. (1974)

Vol. 49 SELL, ROGER D., The shorter poems of Sir John Beaumont. A critical edition with an introduction and commentary. (1974)

Vol. 50: 1 LINDMAN, SVEN, Some forms of party activity. 3. Notes on party-connected research units. (1974)

2 ANCKAR, DAG, David Eastons politiska teori. En intern och extern modellkritik. (1974)

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS

Rekvisitioner adresseras till Åbo Akademis bibliotek, 20500 Åbo 50, Finland

Fmk 50:— (inkl. oms. 56:20)

ISBN 951-648-146-9

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA

(Senast utkomna volymer)

Vol. 34: 1 STADIUS, GUNNAR, Synpunkter på Herman Nohls bildningsteori. (1967)
2 STORÅ, NILS, Massfångst av sjöfågel i Nordeurasien. En etnologisk undersökning av fångstmetoderna. (1968)

Vol. 35 CLEVE, FREDRIC, Luthers nattvardslära mot bakgrunden av Gabriel Biels uppfattning av nattvard och sakrament. (1968)

Vol. 36: 1 GRÖNVIK, LORENZ, Die Taufe in der Theologie Martin Luthers. (1968)
2 RINGBOM, HÅKAN, Studies in the narrative technique of *Beowulf* and Lawman's *Brut*. (1968)

Vol. 37: 1 MODEEN, TORE, The international protection of national minorities in Europe. (1969)
2 NIKULA, OSCAR, Sankt Jakob. (1969)
3 JUNGAR, SUNE, Ryssland och den svensk-norska unionens upplösning. Tsardiplomati och rysk-finländsk pressopinion kring unionsupplösningen från 1880 till 1905. (1969)

Vol. 38: 1 MUSTELIN, OLOF (utg.), Matthias Calonius' brev till Nathanael Gerhard af Schultén 1802—1813. (1969)
2 RINGBOM, SIXTEN, The sounding cosmos. A study in the spiritualism of Kandinsky and the genesis of abstract painting. (1970)
3 MAULA, ERKKA, On the semantics of time in Plato's *Timaeus*. (1970)
4 WIITANEN, SVEA, Erik Ekelunds tryckta skrifter 1917—1969. (1970)

Vol. 39: 1 LINDMAN, SVEN, Some Forms of Party Activity. 1. "Two-Way Movement" and "Three-Way Contact". (1970)
2 SÖDERHOLM, TORBJÖRN, The end-rhymes of Marvell, Cowley, Crashaw, Lovelace and Vaughan. A study of their reflection of the pronunciation of stressed vowels and diphthongs in the mid-seventeenth century. (1970)
3 MODEEN, TORE, The deposit and registration of treaties of international organizations. Possible application of the Vienna Convention on the Law of Treaties. (1971)
4 NYHOLM, KURT, Studien zum sogenannten geblümten Stil. (1971)

Vol. 40: 1 BERNDTSON, HOLGER, Realkapital och konsumtion. En analys av strukturförskjutningar och deras effekter. (1971)
2 BIEZAIS, HARALDS, Gott der Götter. Eine religionspsychologische und sprachwissenschaftliche Deutung des lettischen Verstärkungsgenitivs Gott der Götter. (1971)
3 CLEVE, FREDRIC, Reformation och filosofi i Enevald Svenonius' teologi. (1971)
4 MODEEN, TORE, La participation des usagers ou des personnes directement intéressées à l'administration publique de la Finlande. (1971)
5 ROSLIN, BERTIL, Kreditförsörjningsproblem under förvaltningsexpansion. En studie i kommunernas upplåning i Finland åren 1948—1967. (1971)

Vol. 41 ANCKAR, DAG, Partiopinioner och utrikespolitik. En studie av partipolitiska pressopinioner kring ett antal händelser i Finlands utrikespolitik 1955—1963. (1971)